

Varstvo spomenikov poročila

55–56

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije

**Varstvo
spomenikov**
poročila

55–56

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	<i>EŠD</i>	<i>Naselje</i>	<i>Ime</i>	<i>Stran</i>
1	3, 1562	Ajdovščina	Ajdovščina – arheološko najdišče Castra, Ajdovščina – mestno jedro	13
2	/	Anže	Anže – gomila Škril	18
3	3554	Avče	Avče – cerkev sv. Martina	18
4	3750	Bač	Bač – cerkev sv. Ane	21
5	2871	Beltinci	Beltinci – cerkev sv. Ladislava	24
6	11827	Blatna Brezovica	Blatna Brezovica – kapela	25
7	25	Bled	Bled – cerkev Marijinega vnebovzetja	26
8	25	Bled	Bled – cerkev Marijinega vnebovzetja	30
9	906	Bled	Bled – vila Epos	33
10	13295	Bled	Bled – vila Savska cesta 2	34
11	30063	Bovec	Bovec – mlekarne v Ravnem Lazu	35
12	40	Branik	Branik – grad Rihemberk	36
13	40	Branik	Branik – grad Rihemberk	38
14	/	Breg pri Borovnici	Breg pri Borovnici – gradišče Boršt – Raskovec	39
15	44	Breginj	Breginj – ambient vaškega središča	40
16	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	40
17	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	42
18	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	43
19	4296	Celje	Celje – Celjski dom	45
20	4305	Celje	Celje – hiša Glavni trg 12	48
21	55, 56	Celje	Celje – staro mestno jedro; Celje – arheološko najdišče Celje	50
22	55	Celje	Celje – staro mestno jedro (Veleblagovnica T)	52
23	9449	Cerklje na Gorenjskem	Cerklje na Gorenjskem – vaško jedro	54
24	21658	Cetore	Cetore – arheološko najdišče Medljan	57
25	16104	Čadrg	Čadrg – vas	58
26	1881, 9891	Črna pri Kamniku	Črna pri Kamniku – cerkev sv. Petra, Črna pri Kamniku – Romarsko središče Sveti Primož nad Kamnikom	59
27	78, 9891	Črna pri Kamniku	Črna pri Kamniku – cerkev sv. Primoža in Felicijana, Črna pri Kamniku – Romarsko središče Sveti Primož nad Kamnikom	60
28	1728	Črni Vrh	Črni Vrh – cerkev sv. Lenarta	62
29	9442	Črniče	Črniče – vas	63
30	15956	Dane pri Sežani	Dane pri Sežani – vas	64
31	3193	Dekani	Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca	65

Varstvo spomenikov, poročila 55–56

© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Izdal in založil: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Poljanska cesta 40, 1000 Ljubljana**Zanj:** Jernej Hudolin**Urednica:** Biserka Ribnikar Vasle, biserka.ribnikar@zvkd.si**Uredniški odbor:** Tatjana Adamič, mag. Barbka Gosar Hirci, Andrej Magdič, dr. Simona Menoni Muršič, Aleksandra Renčelj Škedelj, Biserka Ribnikar Vasle, Mitja Simič, dr. Mateja Neža Sitar, mag. Marko Stokin**Lektoriranje:** Alenka Kobler**Oblikovanje:** Nuiit, d. o. o.**Tisk:** Paralele, d. o. o.**Naklada:** 600**Cena:** 28,00 Eur**Distribucija in prodaja:** Buča, d. o. o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana, 2022

ISSN 1580–5166

32	3193	Dekani	Dekani – arheološko najdišče Purgarce-Buševca	67
33	3193	Dekani	Dekani – arheološko najdišče Purgarce-Buševca	68
34	3193	Dekani	Dekani – arheološko najdišče Purgarce-Buševca	69
35	3193	Dekani	Dekani – arheološko najdišče Purgarce-Buševca	70
36	3621	Divača	Divača – cerkev sv. Antona Puščavnika	70
37	35	Dolane	Dolane – grad Borl	71
38	35	Dolane	Dolane – grad Borl	77
39	9265	Dolenja vas	Dolenja vas pri Senožečah – cerkev Žalostne Matere Božje	81
40	23199	Dražen Vrh	Dražen Vrh – domačija Kapl	83
41	4757	Drnovk	Drnovk – domačija Drnovk 8 in 9	85
42	4133	Drskovče	Drskovče – kapela Žalostne Matere Božje	86
43	4124	Famlje	Famlje – cerkev sv. Tomaža Apostola	87
44	29876	Filovci	Filovci – muzej na prostem	88
45	29600	Formin	Formin – domačija Sok	90
46	3648	Goče	Goče – cerkev Marije Snežne	92
47	21154	Godovič	Godovič – kapelica ob cesti v Idrijo	93
48	10139	Goreljek	Goreljek – grobišče borcev III. bataljona Prešernove brigade	94
49	143	Gorenja Kanomlja	Gorenja Kanomlja – domačija Gorenja Kanomlja 43	95
50	8642	Gorenje Kamenje	Gorenje Kamenje – prazgodovinska gomila Strmec	95
51	/	Gorica pri Raztezu	Gorica pri Raztezu – gomilno grobišče Kosivce	96
52	21043	Gornji Grad	Gornji Grad – gospodarsko poslopje pri hiši Prod 41	96
53	2415	Hotemaže	Hotemaže – cerkev sv. Urha	97
54	3696	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica – cerkev sv. Petra	97
55	3696	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica – cerkev sv. Petra	98
56	8459	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica – mestno jedro	103
57	8459, 8460	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica – mestno jedro in Ilirska Bistrica – mlini in žage v historičnem jedru	104
58	193	Izola	Izola – mestno jedro	105
59	7761, 3028	Jareninski Dol	Jareninski Dol – vaško jedro, Jareninski Dol – cerkev sv. Marije	106
60	3685	Javorje	Javorje pri Obrovu – cerkev sv. Janeza Evangelista	107
61	2297	Jereka	Jereka – cerkev sv. Marjete	109
62	9744	Jerinov Grič	Jerinov Grič – zaporni zid na Smrekovcu	112
63	9744	Jerinov Grič	Jerinov Grič – zaporni zid na Smrekovcu	112
64	25679	Jesenica	Jesenica – kašča pri Brecu	113
65	28585	Kančevci	Kančevci – stara šola	115
66	11269	Kneške Ravne	Kneške Ravne – gospodarski objekti na domačiji pri Francu	118
67	225	Kobarid	Kobarid – trško jedro	118
68	225	Kobarid	Kobarid – trško jedro	119
69	30218	Koglo	Koglo – arheološko najdišče Žinga	120

70	243	Koper	Koper – hiše Ribiški trg 9, 10, 11 in 12	120
71	/	Koprivnik pri Kočevju	Koprivnik pri Kočevju – utrjena naselbina Kirchle	121
72	12773	Koreno	Kompolje pri Lukovici – prazgodovinska naselbina na Kopi	122
73	9550	Korita	Dobrnič – prazgodovinska gomila	124
74	7238	Korte	Korte – arheološko najdišče Kaštelir pri Čedljah	124
75	3861	Kranj	Kranj – hiša Prešernova ulica 11	125
76	5539	Kranj	Kranj – lopa v Prešernovem gaju	126
77	1203	Križevci pri Ljutomeru	Križevci pri Ljutomeru – kapela sv. Ane	129
78	316	Krn	Krn – planina Leskovca, najdišče Leskovca II	131
79	1318	Kubed	Kubed – tabor in cerkev sv. Florijana	133
80	2113	Laze	Laze pri Planini – kapela Srca Jezusovega	135
81	6408	Laznica	Limbuš – gradišče	136
82	3814	Libušnje	Libušnje – cerkev sv. Lovrenca	138
83	25486	Lig	Lig – župnišče	139
84	29651	Livek	Avsa – studenec Podčelami pri zaselku Plohi	141
85	330	Ljubljana	Ljubljana – Arhiv Republike Slovenije	142
86	8799	Ljubljana	Ljubljana – Gosposvetska cesta	147
87	13968	Ljubljana	Ljubljana – hiša Cigaletova ulica 5	149
88	5592	Ljubljana	Ljubljana – hiša Študentovska ulica 11	151
89	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro	152
90	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro (nekdanja restavracija Slamič)	155
91	8808	Ljubljana	Ljubljana – območje Tomšičeve ulice med Župančičevo ulico in Slovensko cesto	157
92	30512	Ljubljana	Ljubljana – Soseska BS 7 za Bežigradom	159
93	26780	Ljubljana	Ljubljana – zaporniške celice na Beethovnovi ulici 3	162
94	416	Lozice	Lozice – Rodmanov hram	163
95	/	Mačkovec	Mačkovec – Gredice	165
96	19949	Mala Kostrevnica	Mala Kostrevnica – prazgodovinsko grobišče Teroh	165
97	1409	Marezige	Marezige – cerkev sv. Križa	167
98	30604	Maribor	Maribor – arheološko najdišče Studenci	168
99	2395	Moravče pri Gabrovki	Moravče pri Gabrovki – cerkev sv. Mohorja	171
100	3848	Most na Soči	Most na Soči – cerkev sv. Lucije	173
101	2017	Mekinje	Mekinje – cerkev Marijinega vnebovzetja	176
102	3851	Nova Gorica	Nova Gorica – cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici	178
103	8710	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva, Mestne njive v Novem mestu	180
104	8677	Novo mesto	Novo mesto – grad Grm	182
105	4008	Orehek pri Materiji	Orehek pri Materiji – cerkev sv. Štefana	183
106	30826	Osp, Plavje	Osp – arheološko najdišče Jenetova senožet	185

107	24205	Osp	Osp – arheološko najdišče Špina 1	187
108	3157	Osp	Osp – arheološko najdišče Špina 2	188
109	/	Pance	Pance – gradišče Treščak in gomilno grobišče Tičnica	190
110	29132	Pijava Gorica	Pijava Gorica – vaški skedenj	190
111	1164	Pince	Pince – vaški zvonik	191
112	26623	Planina	Planina – kapelica v Dolnji Planini	192
113	26623	Planina	Planina – kapelica v Dolnji Planini	193
114	697	Podcerkev	Stari trg pri Ložu – arheološko najdišče Ulaka	195
115	12163	Podkraj	Podkraj – arheološko najdišče Na Tratah	197
116	538	Podlož	Podlož – arheološko najdišče Križna gora	198
117	29566	Podmolnik	Podmolnik – Lukšetova domačija	199
118	23086	Postojna	Postojna – mestno jedro (Postojna – Brivski in frizerski salon Ozbič)	100
119	23102	Postojna	Postojna – palača Gregorčičev drevored 3	207
120	22749	Prečna	Prečna – arheološko najdišče Lukenjska jama	209
121	29871	Prekopa	Prekopa – domačija Pečovnik	210
122	3959	Prem	Prem – cerkev sv. Helene	210
123	2177	Preserje pod Krimom	Preserje pod Krimom – cerkev sv. Vida	212
124	4894	Prestranek	Prestranek – grad Prestranek	215
125	11808	Prevalje pod Krimom	Prevalje pod Krimom – kapelica	217
126	30320	Prežganje	Prežganje – cerkev sv. Marjete	218
127	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	220
128	583	Ptuj	Ptuj – grad	221
129	583	Ptuj	Ptuj – grad	222
130	583	Ptuj	Ptuj – grad	223
131	6552	Ptuj	Ptuj – hiša Jadranska ulica 12	226
132	6554	Ptuj	Ptuj – hiša Jadranska ulica 15	228
133	6606	Ptuj	Ptuj – hiša Slovenski trg 1	229
134	580	Ptuj	Ptuj – mestno jedro	231
135	583	Ptuj	Ptuj – minoritski samostan	234
136	18324	Ptuj	Ptuj – Osnovna šola Olge Meglič	237
137	30491	Ptujska Gora	Ptujska Gora – hiša Ptujska Gora 36	238
138	8160	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi – Marijino znamenje	239
139	5468	Radovljica	Radovljica – hiša Gorenjska cesta 1	242
140	7644	Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem – dvorec Javornik	244
141	609	Ravne pri Cerknem	Ravne pri Cerknem – domačija Ravne 52	246
142	25819	Rovt pod Menino	Rovt pod Menino – domačija Rovt pod Menino 1	248
143	9748, 641	Selo	Selo na Goričkem – srednjeveško gradišče, Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja	248
144	/	Senovo	Senovo – arheološko območje Metalna	251
145	1342	Sevnica	Sevnica – spomenik borcem NOB	251

146	29886	Slap	Slap pri Vipavi – most čez potok Dragonc	253
147	16109, 7467, 29886	Slap pri Vipavi	Slap pri Vipavi – vas; Slap pri Vipavi – domačija Slap 18; Slap pri Vipavi – most čez potok Dragonc	255
148	657	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – mestno jedro	256
149	3884	Slovenska vas	Slovenska vas pri Pivki – cerkev sv. Andreja	256
150	3380	Slovenske Konjice	Slovenske Konjice – cerkev sv. Ane	257
151	7593	Soča	Julijske Alpe – Triglavski narodni park	260
152	9966	Soča	Soča – domačija Soča 51	261
153	30655	Sotina	Sotina – gradišče Sotinski breg	262
154	/	Spodnje Duplice	Spodnje Duplice – gradišče Delek	263
155	2421	Srednja vas pri Šenčurju	Srednja vas pri Šenčurju – cerkev sv. Katarine	264
156	/	Sremič	Sremič – prazgodovinska višinska naselbina Slom	265
157	1563	Stara Cerkev	Stara Cerkev – cerkev Marijinega vnebovzvetja	266
158	699	Stična	Stična – samostan Stična	269
159	3395	Stoperce	Stoperce – cerkev sv. Antona Puščavnika	269
160	2517	Sv. Andrej	Sveti Andrej – cerkev sv. Andreja	271
161	17389	Šalovci	Šalovci – vaški zvonik	272
162	2451	Šentjošt nad Horjulom	Šentjošt nad Horjulom – cerkev sv. Jošta	274
163	4996, 4997, 4998, 9107, 9122, 9111	Škocjan pri Divači, Betanja, Matavun	Škocjan pri Divači – vas; Betanja – vas; Matavun – vas; Betanja – domačija Betanja 2; Matavun – domačija Matavun 8; Matavun – Domačija Matavun 10	275
164	2529	Škofja Loka	Škofja Loka – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja (kip Angel varuh)	277
165	750	Šmarje	Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2	279
166	753	Šmartno	Šmartno v Brdih – vas	280
167	753	Šmartno	Šmartno v Brdih – vas	280
168	/	Šmartno pod Šmarno goro	Šmarna gora	281
169	4252	Šoštanj	Šoštanj – trško jedro	282
170	29975	Štamberk	Štamberk – grad Štamberk	285
171	4056	Štjak	Štjak – cerkev sv. Jakoba	285
172	/	Štravberk	Štravberk – Ajdovska jama	288
173	17391	Temnica	Temnica – vas	288
174	3448	Tišina	Tišina – cerkev Marijinega rojstva	289
175	4069	Tolmin	Tolmin – cerkev sv. Urha	293
176	3433	Topolšica	Topolšica – cerkev sv. Jakoba	294
177	21862, 30677, 30689	Trbovlje, Knezdol, Ostenk	Knezdol – kozolec na domačiji Knezdol 37, Ostenk – kozolec na domačiji Ostenk 4, Trbovlje – kozolec I na domačiji Golovec 27	296
178	/	Trbovlje	Trbovlje – Strojna tovarna Trbovlje	297
179	/	Trbovlje	Trbovlje – STT – Strojna tovarna Trbovlje	299
180	/	Trebanjski Vrh	Trebanjski Vrh – gradišče Blažjek	301
181	/	Trebnja Gorica	Mala Prestrana	301
182	/	Trebnja Gorica	Trebnja Gorica – gradišče Ograja – Mala Prestrana	302
183	4012	Trenta	Trenta – cerkev Marije Device Lavretanske	303
184	777	Trenta	Trenta – domačija Trenta 67	304

185	17652	Trenta	Trenta – domačija Trenta 69	306
186	20494	Trenta	Trenta – znamenje I	307
187	20480	Trenta	Trenta – znamenji pri pokopališču	307
188	797	Velenje	Velenje – grad	308
189	16277	Velenje	Velenje – grobna kapela Luise D´Harnoncour	312
190	16736	Velike Pece	Velike Pece – znamenje	314
191	4972	Velike Žablje	Velike Žablje – domačija Velike Žablje 71	315
192	3482	Videm pri Ptujju	Videm pri Ptujju – cerkev sv. Vida	316
193	30216, 10872, 14262	Vinji Vrh, Orešje, Strelac	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Veliki Vinji Vrh, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Strmec, Strelac – arheološko najdišče Gradenjska hosta in Mlada Vina	318
194	7885	Vipava	Vipava – park Lanthierijeve graščine	321
195	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto	321
196	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto, Vipavski Križ 15a in Vipavski Križ 34	322
197	25332	Vipolže	Vipolže – domačija Vipolže 53	324
198	29663	Vir pri Stični	Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina	325
199	3865	Vitovlje	Vitovlje – cerkev sv. Petra	327
200	10421	Vransko	Vransko – hiša Vransko 25	329
201	21039	Zakriž	Zakriž – kapelica	330
202	200	Zatolmin	Javorca – spominska cerkev Svetega duha	331
203	9305	Zavodnje	Zavodnje – hiša Zavodnje 69	332
204	12281	Zavratac	Zavratac – kašča na domačiji pri Možinotu	333
205	5903	Zavrh pod Šmarno goro	Zavrh pod Šmarno goro – arheološko območje Gradišče nad Zavrhom	335
206	174	Zgornja Hajdina	Zgornja Hajdina – cerkev sv. Martina	335
207	18722	Zgornje Gameljne	Zgornje Gameljne – Ruska dača	337
208	7051	Zgornje Poljčane	Zgornje Poljčane – kozolec Čreti	340
209	3535	Zreče	Zreče – cerkev Matere Božje na Brinjevi gori	341
210	/	Žlebič	Žlebič – bronastodobna naselbina Male njive – Veliki kraj	344

Kazalo avtorjev

Monika Arh	65, 67, 69, 70, 77, 122, 198, 220, 262	Albina Kržič	135, 171, 193, 212, 217, 271, 277
Maja Avguštin	176	Jelka Kuret	43
Andreja Bahar Muršič	190, 199	Marvy Lah	321
Zoja Bajdè	173	Maja Lavrič	112, 185
Alex Batista	210	Evgen Lazar	71, 77, 220
Eda Belingar	64, 86, 103, 104, 192, 200, 207, 275, 279	Jan Legan	176, 269
Eda Benčič Mohar	133	Martina Lesar Kikelj	142, 274, 299
Marta Bensa	18, 21, 107, 113, 139, 178, 210, 274, 285	Andrej Magdič	24, 106, 231
Nejc Bizjak	69	Lilijana Medved	88, 191, 340
Patricija Bratina	13, 36, 98, 107, 303	Simona Menoni Muršič	223, 226, 228, 229, 231, 234, 235, 237, 335
Barbara Brezigar	36	Andreja Mihelčič Koželj	251
Danijela Brišnik	282, 308	Anja Mihelič Pogorelčnik	256
Tina Britovšek	209, 318	Ljubiša Milič	155
Grega Čakš	168	Ajda Mladenović	155, 274, 299
Matej Česnik	70	Matjaž Mori	40, 42, 59, 60, 97, 112, 195, 220, 222, 248, 262, 325
Matjaž Čuček	68	Tadeja Mulh	70
Ernesta Drole	331	Miha Murko	67, 68, 187, 223
Alenka Di Battista	215	Tina Nanut	65, 67, 68, 188, 197
Saša Djura Jelenko	244, 256	Nastja Nylaander	335
Tomaz Fabec	57, 65, 69, 122, 124, 197, 198, 325	Katarina Odlazek	26
Benjamin Fele	301	Blaž Orehek	65, 165, 188
Mojca Fras	231	Minka Osojnik	21, 70, 81, 88, 92, 98, 107, 138, 183, 285, 256, 293, 303, 327
Špela Govže	239, 269	Urška Pajnič	67, 165
Božena Hostnik	332	Renata Pamič	94, 126
Samo Hvalec	136	Damjana Pediček Terseglav	337
Maja Janežič	65, 70, 185, 187, 188	Mitja Pergar	18, 39, 96, 121, 165, 190, 251, 263, 265, 302, 344
Andrej Jazbec	81, 200	Matija Plevnik	45, 294
Nataša Jazbec	87	Nataša Podkrižnik	251, 329
Matjaž Jenko	136	Tilen Podobnik	131
Tomaz Jerina	57	Katja Pohl	157, 162
Miran Ježovnik	340	Tina Potočnik	159
Mihela Kajzer	136, 168, 244, 256	Tjaša Pristov	25, 151, 155, 218
Anita Kavčič Klančar	274, 299	Jasna Radšel	341
Nataša Kiš	129, 289	Rok Ratej	24, 106
Barbara Klanšek	96, 210, 248, 296	Mateja Ravnik	308
Milana Klemen	282, 308	Sabina Ravnikar	62, 218, 266, 314
Martin Klinc	316	Matevž Remškar	34, 97, 109, 125, 264
Benjamin Korošec	229	Saša Renčelj Škedelj	152, 157, 162
Katja Kosič	253, 255	Marija Režek Kambič	149
Uroš Košir	13, 54	Helena Rismondo	69, 70, 112
Ana Kovačič	13	Katja Rus	234
Borut Križ	95, 120, 124, 180, 285, 288, 301		

Gašper Rutar	40, 59, 60, 97, 109, 182, 195, 220, 221, 222, 248, 262, 325
Aleš Sotler	294
Nina Sovdat	50
Petra Stipančič	180
Saša Stržinar Sterle	30
Jasna Svetina	38, 215
Andrejka Ščukovt	35, 40, 58, 63, 85, 93, 95, 113, 118, 119, 139, 141, 163, 246, 253, 255, 260, 261, 280, 288, 304, 306, 307, 315, 321, 322, 324, 330, 333
Ahac Šinkovec	231
Nataša Škrjanec	120, 167
Jasna Štajdoher	136
Metka Štrajhar	281, 335
Urška Todosovska – Šmajdek	48, 52, 257, 282, 297, 312, 341
Tjaša Tolar	131
Eva Tršar Andlovic	242
Evelin Tušar	105
Matija Turk	131
Anja Urbanc	33, 147
Maruša Urek	13
Nika Veršnik	57, 124
Suzana Vešligaj	83, 90, 115, 238, 272
Klavdij Zalar	18, 139, 246
Matic Zupan	70
Žiga Žgur	38, 138, 207, 215, 285, 303

Varstvo spomenikov poročila

55–56

1**Maruša Urek, Ana Kovačič, Uroš Košir,
Patricija Bratina****EŠD:** 3, 1562**Naselje:** Ajdovščina**Občina:** Ajdovščina**Ime:** Ajdovščina – arheološko najdišče Castra,
Ajdovščina – mestno jedro**Področje:** A**Obdobje:** prazgodovina, rimsko obdobje, pozni srednji vek,
novi vek

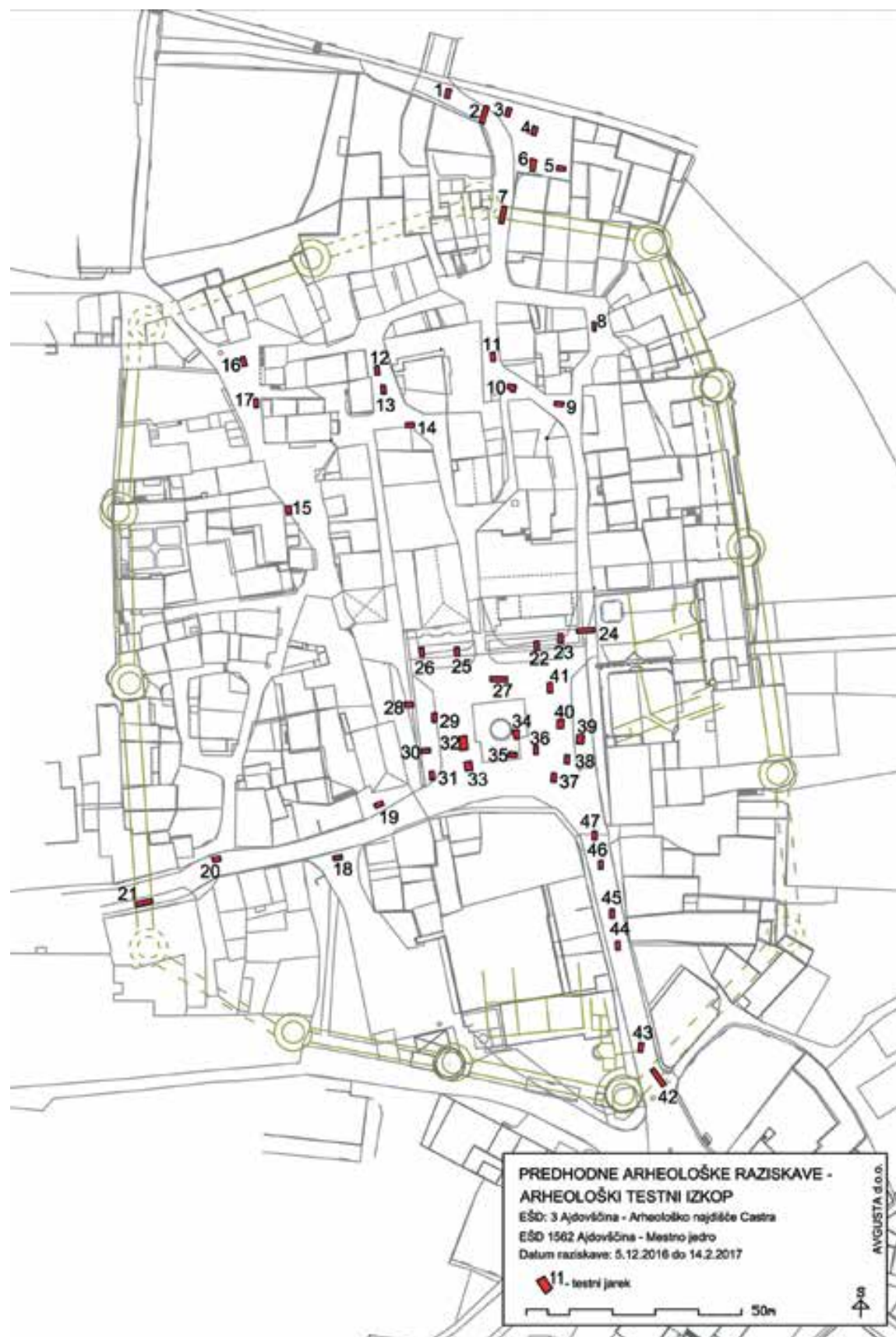
Ob rimski cesti, ki je vodila iz Akvileje proti Emoni, je ob vznožju prazgodovinskega naselja, na območju današnje Ajdovščine zrasla cestna postaja *mansio Fluvio Frigido*. Antični viri jo imenujejo tudi *mutatio Castra* (tovorna, preprežna in poštna postaja). Utrdba *Castra* z mogočnim obzidjem in stolpi je bila zgrajena v 3. stoletju ob sotočju Hublja in Lokavščka, verjetno kot bazna postojanka s stalno vojaško posadko v okviru sistema zapornih zidov in utrd t. i. *Clastra Alpium Iuliarum*. Ajdovščina se je dolga stoletja razvijala izključno v okviru obzidja rimske utrdbe. Večina poznosrednjeveških in novoveških objektov je bilo zgrajenih na ostankih rimskih objektov. Med arheološkimi raziskavami, ki so v drugi polovici 20. stoletja potekale pod okriljem ZVKDS in Goriškega muzeja, so bile razkrite ostaline obzidja rimske utrdbe, t. i. atrijske hiše, rimskih term in večje rimske stavbe. V tem obdobju so bili tudi v celoti prezentirani bolj ohranjeni odseki obzidja, posamezni stolpi in del rimskih term na mestni tržnici.

Po dolgoletnih usklajevanjih so bile pred pričetkom gradnje težko pričakovane infrastrukture (vodovod, meteorna in fekalna kanalizacija, plin, elektrika, komunikacijska infrastruktura) v starem mestnem jedru Ajdovščine izvedene arheološke raziskave v obsegu rimske *Castre*. Skladno z navodili ZVKDS so bile v letu 2016 opravljene geofizikalne raziskave in še konec istega leta ter v začetku naslednjega testni izkopi z namenom preverbe ohranjenosti arheoloških ostalin. Z georadarsko metodo, ki jo je izvedlo podjetje Gearh, d. o. o., pod vodstvom Branka Mušiča, je bilo na območju *Castre* raziskanih večina dostopnih javnih površin (Mušič, B. (2016), Poročilo o geofizikalni raziskavi Ajdovščina, Ajdovščina – mestno jedro (EŠD 1562), Ajdovščina – arheološko najdišče *Castra* (EŠD 3), Gearh, d. o. o., Maribor). Na osnovi rezultatov geofizikalnih raziskav je ZVKDS predpisal lokacije in obseg testnih jarkov: 41 sond dimenzij 2 × 1 m in 6 sond dimenzij 4 × 1 m. Testni jarki so bili razporejeni znotraj *Castre* na območju Prešernove, Gregorčičeve, Šibeniške in Vilharjeve ulice, Lavričevega trga in izven *Castre* proti severu do struge Lokavščka. Te raziskave je izvedla Avgusta, d. o. o., pod vodstvom Draška Josipoviča (Košir, U. (2017), Preliminarno poročilo o opravljenih predhodnih arheoloških raziskavah na območju Ajdovščine (EŠD 3: arheološko najdišče *Castra*), Avgusta, d. o. o., Idrija).

V nadaljevanju podajamo rezultate raziskav arheoloških

testnih jarkov, izvedenih v letih 2016 in 2017. Z arheološkimi testnimi jarki je bilo ugotovljeno, da so na celotnem območju rimske *Castre* arheološke ostaline, z izjemo manjšega območja ob Lokavščku, kjer pa so bile v nekaterih testnih jarkih odkrite novoveške najdbe. V kar 18 testnih jarkih so bili najdeni zidovi, v nekaterih pa tudi hodne površine. Arheološke ostaline in antične najdbe se tako pojavljajo na različnih nivojih, nekateri vrhni deli zidov že 10 cm pod današnjo hodno površino, najdbe pa se na nekaterih predelih pojavljajo tudi do 160 cm globoko. Skupno je bilo odkritih 810 najdb, prevladujejo najdbe iz antičnega obdobja. Kar nekaj je zgodnjeantičnega gradiva, ki po večini sega v čas od flavijskega obdobja do konca 2. stoletja, nekatere najdbe pa sodijo tudi v čas pozne antike, predvsem v 4. stoletje. Največ je bilo odkritega gradbenega materiala, prednjačijo odlomki tegul, nekaj pa je tudi delov imbreksov in tubulov.

Glede na ugotovitve testnega sondiranja je ZVKDS pred izgradnjo infrastrukture predpisal znotraj obzidja *Castre* arheološka izkopavanja z metodo stratigrafskega ročnega izkopa, izven obzidja pa strojni izkop, ki mu je v primeru arheoloških ostalin sledil ročni izkop. Investitor, Občina Ajdovščina, je novembra 2017 pričel graditi prvo fazo infrastrukture, ki je zajela Prešernovo ulico, Križajevo dvorišče in Lavričev trg v celoti ter le delček Gregorčičeve ulice. Na tem območju so od novembra 2017 do septembra 2018 potekala arheološka izkopavanja ekipe Magelan, d. o. o., pod vodstvom Luka Rozmana (Urek, M., Kovačič, A., Kot, M., Jaklič, L., Rozman, L. (2019), Prvo strokovno poročilo o arheoloških raziskavah zaradi gradnje infrastrukture *Castre* na Prešernovi ulici in Lavričevem trgu v Ajdovščini, Magelan, d. o. o., Kranj). Od decembra 2018 do septembra 2019 pa je izkopavala arheološka ekipa Avguste, d. o. o., prav tako pod vodstvom Luka Rozmana (Urek, M., Kovačič, A., Rozman, L., Fabčić, A., Kot, M., Jaklič, L., (2019) Prvo strokovno poročilo o arheoloških raziskavah v sklopu izgradnje infrastrukture *Castre* – 3. del v Ajdovščini, Avgusta, d. o. o., Idrija). Skladno z navodili ZVKDS se ostanki rimskih objektov med raziskavami niso odstranjevali, temveč so se ohranili *in situ*. Potek infrastrukturnih vodov se je v večjem delu prilagodil odkritim ostalinam, kar je v praksi pomenilo sprotne usklajevanja na terenu med investitorjem, projektantom, gradbenimi izvajalci, upravitelji infrastrukture ter odgovornim konservatorjem. Le v posamičnih primerih, ko ni bilo mogoče najti ustrezne tehnične rešitve ali ko so bile ostaline že poškodovane s predhodnimi novodobnimi posegi, so bile te v manjšem obsegu s soglasjem ZVKDS odstranjene. V nadaljevanju podajamo rezultate arheološkega izkopavanja v času od novembra 2017 do septembra 2019. Med arheološkimi raziskavami na Prešernovi ulici in na večjem delu Lavričevega trga so bili najdeni odlomki prazgodovinske lončenine, ki jih povezujemo z utrjeno prazgodovinsko naselbino na Gradišču ali Školju (232 m). Lončenino lahko preliminarno datiramo v srednjo bronasto dobo. Iz obdobja pred izgradnjo utrdbe *Castra* so bile na Prešernovi ulici in na Križajevem dvorišču ugotovljene sledi zgodnjerske poselitve z nasutji odpadne kovaške žlindre iz 1. in 2. stoletja, odkriti pa so bili tudi ostanki stavbe, ki je bila porušena pred

Lokacije 47 testnih izkopov v starem mestnem delu Ajdovščine (avtor: Janez Rupnik, Avgusta, d. o. o.)

Načrt utrdbe Castra z raziskanimi stavbami, kanalizacijo, cesto in obzidjem (avtor: Maruša Urek)

izgradnjo utrdbe. Na Lavričevem trgu so bili odkriti deli vojaške in konjeniške opreme, ki kažejo na prisotnost vojaške enote že pred izgradnjo utrdbe. Med najdbami so bili tudi ostanki starejših stavb (mozaične kocke, gradbeni material), ki so bile verjetno porušene pred izgradnjo poznorimske utrdbe.

Rimskodobne ostaline zunaj obzidja *Castre* so bile na Prešernovi ulici v večji meri uničene s preteklimi gradbenimi posegi. V celoti se je ohranil samo predel tik ob obzidju. Na tem mestu je bil dokumentiran 2 m globok in 6 m širok obrambni jarek, ki je potekal vzporedno z obzidjem in je bil od njega oddaljen 8 m. Od obzidja se je ohranil 3,4 m širok temelj iz večjih lomljencev in malte, ki se je naslanjal na pravokotni temelj stolpa št. 12. Med obzidjem in obrambnim jarkom je bila odkrita tlakovana pohodna površina. Na Prešernovi ulici znotraj obzidja *Castre* je bilo dokumentirano nadaljevanje stavbe s termami, ki je bila raziskana že leta 1984 (Osmuk, N. (1986), Ajdovščina, Varstvo spomenikov 28, 258–260).

Celotna stavba meri 44 × 29 m in je imela vsaj dve gradbeni fazi. Osrednjemu delu stavbe pod Prešernovo ulico lahko kljub slabi ohranjenosti pripišemo bivalni značaj, vzhodno

od njega, pred Rustjevo hišo, pa so bili odkriti ostanki še enega kompleksa term z vodotesnim estrihom in prostorom z apsido. V nadaljevanju Prešernove ulice proti severu in na Križajevem dvorišču je bila delno izkopana stavba IV, ki je na vzhodu segala do obzidja. Znotraj stavbe je bilo raziskanih najmanj pet prostorov z ognjišči, v prostoru 1 je bila odkrita večja količina novcev. Na Lavričevem trgu je bil odkrit velik stavbni kompleks z razčlenjeno večfazno zasnovo, ki je nadaljevanje južnega krila t. i. atrijske hiše. Ta je bila delno raziskana že v letih 1968 in 1969 (Svoljšak, D. (1970), Ajdovščina, Varstvo spomenikov 13–14, 1968–1969, 155–157). Dokumentiranih je bilo triindvajset prostorov, grajenih v dveh fazah in treh podfazah. V starejši fazi je bil objekt omejen na vzhodni del in se je navezoval na t. i. atrijsko hišo. V mlajši fazi so delno porušili in predelali zahodni del prvotnega objekta ter zgradili velik stavbni kompleks. Južno krilo s stebriščem je ležalo ob glavni cesti čez utrdbo. Monumentalni vhod z nadstreškom je skozi južno krilo vodil na veliko notranje dvorišče, prav tako obdano s stebriščem. Zidovi so stali na trdnih temeljih širine 1–1,4 m in globine do 1 m. Na prostorsko stisko v zadnjih fazah utrdbe kažejo tudi prezidave v najmlajši fazi. Na notranji strani osrednjega dvorišča in na območju vzhodnega krila so na obstoječo fasado prislonili manjše, domnevno lesene objekte na kamnitih temeljih.

Ajdovščina, pogled na severni del stavbe II na Prešernovi ulici (foto: Luka Rozman; arhiv: Magelan skupina, d. o. o.)

Ajdovščina, pogled na stavbo IV z ognjišči na Križajevem dvorišču (foto: Luka Rozman; arhiv: Avgusta, d. o. o.)

Do nedavnega je veljalo za *Castro*, da so suhozidni zidovi pripadali zgodnesrednjeveškim stavbam, vendar med obravnavanimi raziskavami ni bilo odkritih najdb, ki bi to potrdile. Raziskani del stavbe je meril 89 × 39 m, nadaljuje pa se zahodno in severno od Lavričevega trga. Glede na osrednjo lego znotraj utrdbe, številne kovinske najdbe vojaškega značaja, velikost in obliko stavbe ter lego ob cesti lahko stavbo interpretiramo kot osrednji objekt znotraj vojaške utrdbe. Južno od stavbe III je bil odkrit severozahodni vogal stavbe I (raziskano območje 13 × 3 m). Po usmeritvi in širini temeljev (1,4–1,53 m) jo lahko povežemo z že prej delno raziskano mogočno stavbo I (Osmuk, N. (1986), Ajdovščina, Varstvo spomenikov 28, 258–260). Če severozahodni vogal te stavbe povežemo z južnim delom, je stavba merila približno 47 × 24 m. Na zahodnem delu raziskanega območja so bili odkriti temelji stavbe V (9 × 8 m), ki jih glede na najdbe in položaj ob cesti lahko umestimo v čas utrdbe.

Castra je imela urejeno kanalizacijo, ki se je stekala proti jugu in vzhodu. Odkritih je bil osem odsekov kamnitih zidanih kanalizacijskih kanalov, ki so bili vkopani neposredno v geološko osnovo ali so imeli podlago iz kamnitih plošč

oziroma sekundarno uporabljenih strešnikov – tegul. Vzdrževanju kanalizacije so služili kamniti jaški; v enem izmed njih je bila odkrita železna sulična ost. Rimska cesta iz prodnatih in gruščnatih tlakovanj ter z obcestnim jarkom je v smeri vzhod–zahod potekala med osrednjo stavbo III in stavbami južno od nje (V, I in IV). V najstarejši fazi je merila 12 m v širino, po večkratnih obnovah cestišča pa je bila do 80 cm debela. Na podlagi poteka ceste in večjega razmika med stolpi 1 in 2 ter 9 in 10 lahko predvidevamo, da je imela utrdba dva dodatna stolpa, vendar nista bila še arheološko dokazana. Odkrito keramično gradivo je časovno opredeljeno v čas od 1. do začetka 5. stoletja, s poudarkom v 3. in 4. stoletju. Med keramiko prevladujejo fino namizno posodje in amfore, kuhinjske keramike je malo, večino pa lahko pripišemo afriškim delavnicam. Najdeno keramično gradivo prihaja iz severne in srednje Italije, z jadranske obale ter iz vzhodnih in afriških provinc, kar potrjuje sliko, da je bila Ajdovščina dobro vpeta v trgovsko mrežo Rimskega imperija. Na to kažejo tudi številni odlomki steklenih posod, najštevilnejši so poznoantični kozarci, precej pa je tudi skodelic in steklenic iz 2. in 3. stoletja. Poleg novcev (skupaj kar 2685) so bili odkriti

Ajdovščina, pogled iz drona na južno krilo stavbe III na Lavričevem trgu (foto: Luka Rozman; arhiv: Magelan skupina, d. o. o.)

številni bronasti in železni predmeti iz 3. in 4. stoletja, ki jih lahko povežemo z vojaško opremo in vojaško nošo. Občina Ajdovščina je za ureditev starega mestnega jedra Ajdovščine izpeljala javni natečaj že pred pričetkom arheoloških raziskav. Izbrana idejna ureditev arhitekturnega biroja Ravnikar Potokar je pri oblikovanju trga upoštevala značilnosti rimske gradnje in urbanizacije *Castre* in tudi že predvidela talno predstavitev arheoloških ostalin. Med arheološkimi raziskavami in gradbenimi deli je bil načrt ureditve ob upoštevanju novih spoznanj in smernic ZVKDS dopolnjen in nadgrajen tudi s predstavitev arheoloških ostalin *in situ*. Tako sta na Prešernovi ulici v tlaku predstavljena kvadratni temelj rekonstruiranega stolpa št. 12 in odsek južnega obzidja med stolpom in turističnim informacijskim centrom. Prav tako so v tlaku prezentirani odsek vzhodnega obzidja pri prehodu mimo Lične hiše in ostanki temeljev dveh rimskih stavb (stavba II in IV) na Prešernovi ulici. V nadaljevanju bo v prezentacijo na Lavričevem trgu vključen najbolj ohranjeni in izpovedni osrednji del velikega stavbnega kompleksa z monumentalnim vhodom, katerega južno krilo s stebriščem je bilo postavljeno ob glavno rimsko cesto, ki je vodila skozi *Castro* (stavba III). Poleg talne prezentacije temeljev tega centralnega objekta in rimske ceste bodo v južnem delu trga v štirih odprtih poljih *in situ* prikazani tudi ohranjeni zidovi te stavbe z monumentalnim vhodom in stebriščem. Nakazana bo najbolj ohranjena arhitektura objekta iz 3.–4. stoletja n. št. Poleg lokacije in ohranjenosti ostalin je pri dokončni odločitvi za tovrstno prezentacijo, kljub pomislekom stroke glede zahtevnega vzdrževanja originalnih ostankov, najpomembnejšo vlogo odigrala prav lokalna skupnost, ki je v rimskih stavbnih ostalinah prepoznala pomembno kulturno dediščino in izrazila željo po njeni predstavitvi *in situ*. Konservirani in prezentirani ostanki rimske *Castre* bodo obnovljeno mestno jedro Ajdovščine še dodatno obogatili.

Ajdovščina, *Castra*, bronasta pasna okova vojaške opreme (foto: Marko Kot; arhiv: Avgusta, d. o. o.)

2 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: Anže

Občina: Občina: Krško

Ime: Anže – gomila Škril

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, železna doba

Severovzhodno od Bučerce sem na levem bregu potoka Brestanica s pomočjo lidarskega posnetka identificiral gomilo na zemljišču s parc. št. 279/3, k. o. Anže. Gomila ima premer osem metrov in je nepoškodovana. Na podlagi dosedanjih raziskav železnodobne poselitve na Dolenjskem (Dular et al. 2007, Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev, gospodarstvo, družba. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12) gomilo preliminarno umeščam v čas železne dobe.

Anže – gomila Škril. Prazgodovinska gomila. Pogled z vzhoda proti zahodu (foto: M. Pergar)

3 Klavdij Zalar, Marta Bensa

EŠD: 3554

Naselje: Avče

Občina: Kanal

Ime: Avče – cerkev sv. Martina

Področje: R

Obdobje: tretja četrtina 15. stoletja, 18. stoletje, prva četrtina 20. stoletja, 1919

Barokizirano gotsko cerkev sestavljajo tristrano zaključen gotski prezbiterij z zakristijo, ladja, poškodovana v prvi svetovni vojni, ter zvonik na vzhodni strani. Dvojnoparalelni obok prezbiterija je poslikan s freskami iz let okoli 1470–1475, pripisanimi suško-bodeško-prileški skupini. Poslikave so

Avče, cerkev sv. Martina. Freske v prezbiteriju pred posegom (foto: K. Zalar, avgust 2019)

bile v preteklosti že restavrirane tako, da so bile vse razpoke pokitane s tonirano apneno malto; na stranskih stenah so freske ometali približno 50 cm nad konzolami reber, ker so bile nižje uničene ob izvedbi prebojev sten. Ob tem so jih deloma tudi prekrili z novim ometom. Freska na južni steni ob slavoloku je skoraj v celoti uničena, ohranil se je le njen spodnji del. Zaradi potresov so bili nivoji na nekaterih razpokah močno zamaknjeni. Gotska rebra in sklepniki so bili v preteklosti pokriti z apneno malto, v kasnejšem posegu pa s cementno malto, ki je deloma prekrivala tudi

Avče, cerkev sv. Martina. Upodobitev zadnjega goriškega grofa Lenarta z njegovim zavetnikom sv. Lenartom in veduto goriškega gradu, pred posegom (foto: M. Bensa, avgust 2019)

Avče, cerkev sv. Martina. Upodobitev zadnjega goriškega grofa Lenarta z njegovim zavetnikom sv. Lenartom in veduto goriškega gradu, po posegu (foto: K. Zalar, oktober 2019)

freske. Celoten strop je bil prekrit z debelo plastjo umazanije in saj.

Restavratorski posegi so se začeli avgusta 2019. Delo je prevzel konservator-restavrator Klavdij Zalar iz Ajdovščine s sodelavci, nadzor sta izvajali odgovorna konservatorka Minka Osojnik in odgovorna konservatorka-restavratorka Marta Bensa iz ZVKDS, OE Nova Gorica. Ob začetku restavratorskega postopka so se izvedli poskusi glede odpornosti in trdnosti površine poslikav z lepilnim trakom ter mokrim tamponom. Rezultat je bil zadovoljiv. Odvzeti so bili trije vzorci barvne plasti, sivomodra AVC1 na severni steni pod levim krilom angela, rdeča AVC2 na severni luneti stropa ob maskaronu in zelena AVC3 na stropu severnega angela muzikanta. Izsledki analiz so pokazali, da je pri vseh vzorcih vezivo apneno, v sivomodri AVC1 je črni pigment nanesen na omet v dveh nanosih in vsebuje tudi žveplo (Maja Gutman Levstik, Sonja Fister, Katarina Šter, Poročilo naravoslovnih preizkav, Avče – Cerkev sv. Martina, EŠD 3554, ZVKDS, RC, Ljubljana, september 2019, str. 11–13: »Lahko bi šlo za pigment, ki so ga dobili iz z žveplom bogatega premoga.« »Razporeditev elementov na izbranem območju kaže veliko vsebnost kalcija predvsem v vezivu, nekoliko manj v pigmentu.«).

Rdeča pri vzorcu AVC2 je nanescena na omet v enem sloju,

zelena pri vzorcu AVC3 pa v dveh slojih. Poskusi čiščenja so bili izvedeni s 4-odstotno in z nasičeno raztopino amonijevega karbonata v destilirani vodi z oblogo iz celulozne pulpe ter direktno s tamponom. Poskus je bil izveden tudi z anionsko smolo (Ionex OH proizvajalca Cts) ter z destilirano vodo. Kot najustrežnejši je bil izbran način čiščenja s 4-odstotno raztopino amonijevega karbonata v celulozni pulpi, ker pa se je lokalno pokazalo, da površina ni bila dovolj trdna, smo jo predutrdili z nanoapnom preko riževega papirja. Lokalno smo ostanke sige in beležev očistili z rahlo kislom raztopino pentetične kisline (DTPA). Sledila sta odstranjevanje neustreznih in cementnih plomb ter kitanje z apneno malto. Votle površine so se injektirale z injektirno maso na osnovi hidravličnega apna (PLM-A proizvajalca Cts).

Med delom se je pokazalo, da so poslikave na stranskih stenah ohranjene tudi pod ometom, ki so ga v preteklosti ravno zaključili nekoliko višje, zato smo se odločili, da se omet odstrani in odkrije preostali del ohranjenih poslikav. V dogovoru z odgovorno konservatorko se je spodnji del poslikav zaključil z ravno linijo, pribl. 10 cm nižje ob prejšnjega zaključka. Po čiščenju in kitanju se je pokazalo, da je stanje ohranjenosti barvne plasti različno; ponekod je bila barva tako abrazirana, da je ostala le njena sled na

Avče, cerkev sv. Martina, angel muzikant po posegu (foto: M. Osojnik, oktober 2019)

Avče, cerkev sv. Martina. Končna prezentacija fresk v prezbiteriju (foto: K. Zalar, oktober 2019)

ometu, drugod pa je bila dobro ohranjena in zgolj naključvana. Način in intenzivnost retuširanja sta se zato ob konstantnem dialogu z odgovornima konservatorkama sproti prilagajala glede na ohranjenost originalnih substanc: večje plombe so se z apnenim beležem podtonirale v nevtralnem toplim tonu, bolj poškodovane površine so se retuširale v podtonu s črtkanjem, dobro ohranjene površine pa so se bolj približale originalu. Kot vezivo je bila uporabljena Tyloza. S profiliranih reber so se mehansko odstranili preslikave in cementna kitanja, rebra so se na novo pokitala z apneno malto, votle površine so se injektirale z maso na osnovi hidravličnega apna (PLM-A proizvajalca Cts). Originalna svetlo roza poslikava reber je bila sorazmerno slabo ohranjena, tako da se je tonsko izenačila s toniranim lazurnim apnenim beležem. S sklepnikov so se odstranile plasti kasnejših beležev, ob tem se je pokazalo, da so bili sklepniki poslikani. Z nekaterih sklepnikov v obliki grbov se preslikava ni dala odstraniti, ne da bi močno poškodovali originalno poslikavo, zato je tam ostala.

4 Marta Bensa in Minka Osojnik

EŠD: 3750

Naselje: Bač

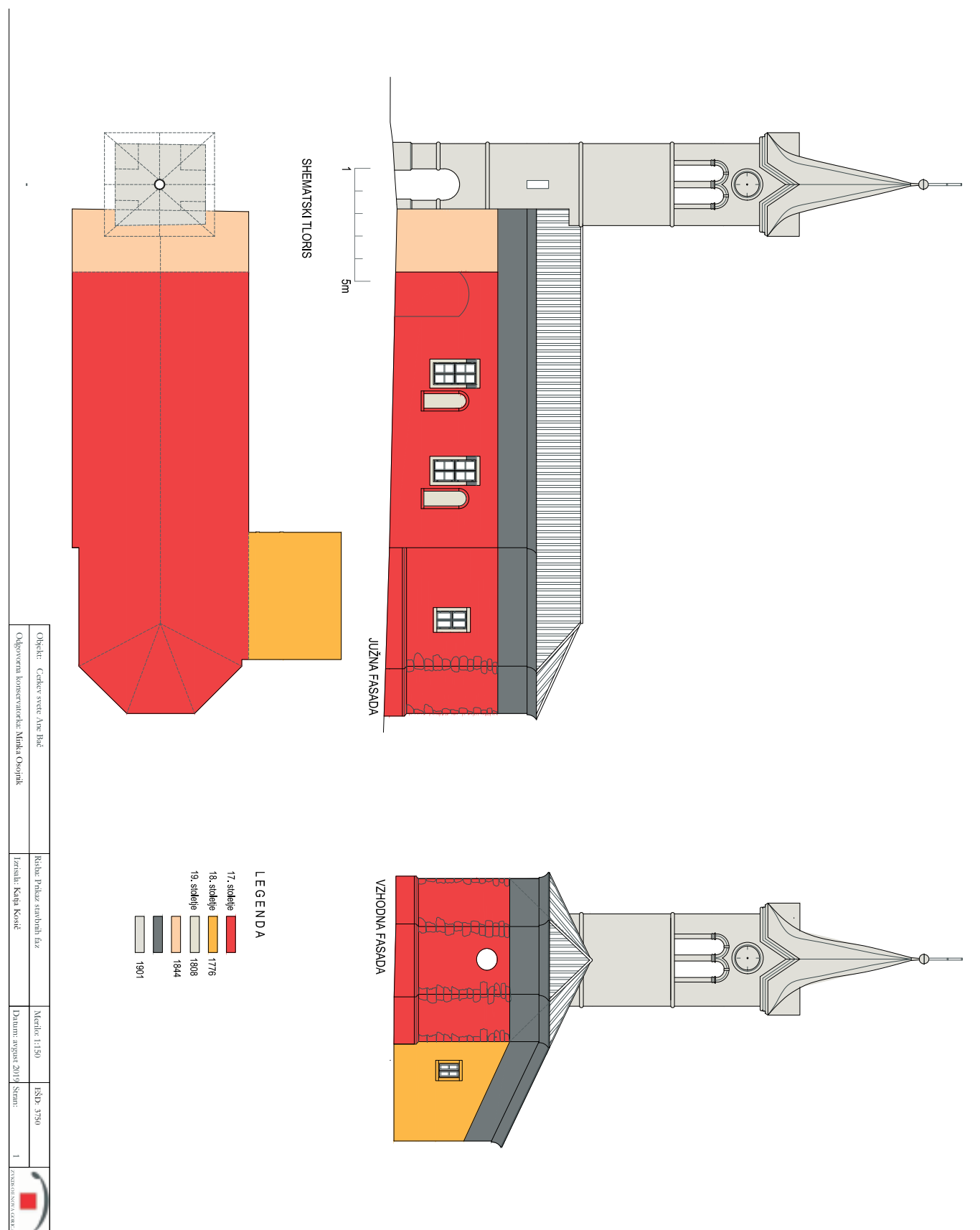
Občina: Ilirska Bistrica

Ime: Bač – cerkev sv. Ane

Področje: UA

Obdobje: 1451, sredina 16. stoletja, 18. stoletje, 1754, 1776, 1808, 1844, 1901, 1945

Cerkev sv. Ane stoji na vzhodnem obrobju vasi Bač, obdajata jo obsežna cerkvena ograda in strnjen niz stanovanjskih hiš na zahodni strani. Cerkev je pravilno orientirana, tako da si od vzhoda sledijo tristrano zaključen prezbiterij, pravokotna ladja in zvonik. Na severni strani je ob prezbiteriju in ladji prizidana zakristija. Kot kaže letnica, vklesana v kamnit portal v prezbiteriju, je bila k cerkvi verjetno prizidana leta 1776. V zahodni steni stoji v pritličju zvonika, ki služi kot vhodna lopa, profiliran kamnit portal, ki ima nad preklado v kamnitem vložku vklesano letnico 1754. V tlaku ladje je ohranjena letnica 1844. Zvonik, ki je bil pozidan leta 1901, kar označuje letnica na njegovi fasadi, je štirietažen in stoji na dveh slojih. V zgornji etaži so v vseh stenah bifore, nad njimi pa so pločevinaste ure. Streha zvonika se piramidasto zaključuje in je krita z barvano pločevino. Notranjščino

Bača, cerkev sv. Ane, arhitekturni posnetek stavbe z vrisanimi stavbnimi fazami (Katja Kosič)

cerkve je leta 1945 poslikal Avgust Černigoj. Fasade cerkvene ladje, prezbiterija in zakristije so bile pred obnovo dotrajane, v preteklosti so bile na več mestih popravljane z neprimernimi cementnimi plombami. V letu 2016 je ZVKDS izvedel sondiranje, nato pa se je v dveh fazah obnovila zunanjsčina: leta 2019 ladja in prezbiterij, leta 2020 pa zvonik. Zavod je opravil raziskave ter pripravil izrise fasad z vrisom novih najdb in barvno študijo, opravljen je bil tudi redni nadzor nad deli.

Na zunanjih stenah ladje in prezbiterija se je po sondiranju ugotovil originalni omet brez poslikav. Po pregledu stanja ometov na zunanjsčini se je določilo, naj se na prezbiteriju ohranijo v čim večji možni meri, na ladji pa naj se zaradi dotrajanosti odbijejo do kamna in izvedejo na novo, tako da bodo po strukturi in videzu posnemali original. Novi ometi so bili izdelani z apnenim vezivom in peskom različne granulacije ter nanoseni »po kamnu«. Kamniti šivani vogali in cokel so se očistili z baromatom pod nizkim tlakom, manjkajoči deli so se domodelirali z dvokomponentno maso za kamen.

Zvonik je mlajši, iz leta 1901. Po sondiranju smo ugotovili, da je arhitekturna členitev fasad zvonika izvedena v ometu, členitve so poudarjene z vtisnjenimi fugami v ometu, ki so bile pobarvane v temno sivi barvi. Celotna površina je bila očiščena z baromatom pod nizkim tlakom, odpadli deli so se nadomestili s podobno malto, ki je bila obdelana po vzoru originala. Dotrajana okrogla pločevina ur je bila odstranjena, na ure so bile naslikane rimske številke po vzoru originala. Kazalci so se ohranili in restavrirali. Oplesk se je izvedel s silikatnimi barvami po barvni študiji ZVKDS. Dela je izvedlo gradbeno podjetje INMAT, d. o. o., s podizvajalci.

Med sondiranjem se je pokazalo, da je bila cerkvena ladja večkrat prezidana. Na južni fasadi ladje sta bili odkriti dve

zazidani visoki polkrožno zaključeni okenski odprtini s šilastimi zaključki na vrhu, ki nastanek stavbe postavljata v sredino 17. stoletja. Podobne odprtine lahko vidimo na južni fasadi ladje cerkve sv. Barbare v Studencu (letnica 1661 na desnem robu pročelja) in v južni fasadi prezbiterija cerkve sv. Jakoba v Narinu, ki je z napisno ploščo datiran v leto 1643 kot delo stavbenika Janeza Severja iz Košane. Manjša zazidana pravokotna odprtina se je pojavila tudi na zahodnem delu severne fasade ladje.

Če novoodkrите elemente povežemo z ohranjenimi letnicami in primerljivimi arhitekturnimi elementi na sorodnih objektih, lahko dokaj natančno načrtamo stavbnozgodovinski razvoj objekta. V osnovi je stavba nastala sredi 17. stoletja, na kar opozarjata novoodkriti polkrožni okni v južni stranici ladje in še v gotski tradiciji zgrajen triosminsko zaključen prezbiterij s kamnitim poševno prirezanim coklom. Sredi 18. stoletja je bila cerkev predelana (letnica 1754 na vhodnem portalu), leta 1776 je bila prizidana zakristija. Pravokotna okna na južni fasadi so nastala leta 1808 (vklesana letnica na prekladi okna), vendar so bila kasneje povišana s kamnitimi vložki, vstavljenimi v zgornji del okvirja. Ladja je bila podaljšana za pribl. 2 m verjetno proti drugi polovici 19. stoletja, kar bi lahko nakazovala letnica 1844, vklesana v tlaku. Takrat je bil verjetno vhodni portal prenesen na sedanje mesto. Vsekakor je bila cerkev podaljšana še pred povišanjem obodnih zidov, verjetno enkrat proti koncu 19. stoletja. Ob povišanju zidov ladje, zakristije in prezbiterija so bila povišana tudi pravokotna okna ladje, vzrok za povišanje zidov pa je bila verjetno menjava strešne kritine in sprememba naklona strehe. Leta 1901 je mojster Anton Verč iz Merča pri Sežani pozidal današnji zvonik (Premrl, Božidar, Turni, teri, lajblci in preslice. Zgodbe zvonikov s Krasa in okolice, Sežana, 2007, str. 23).

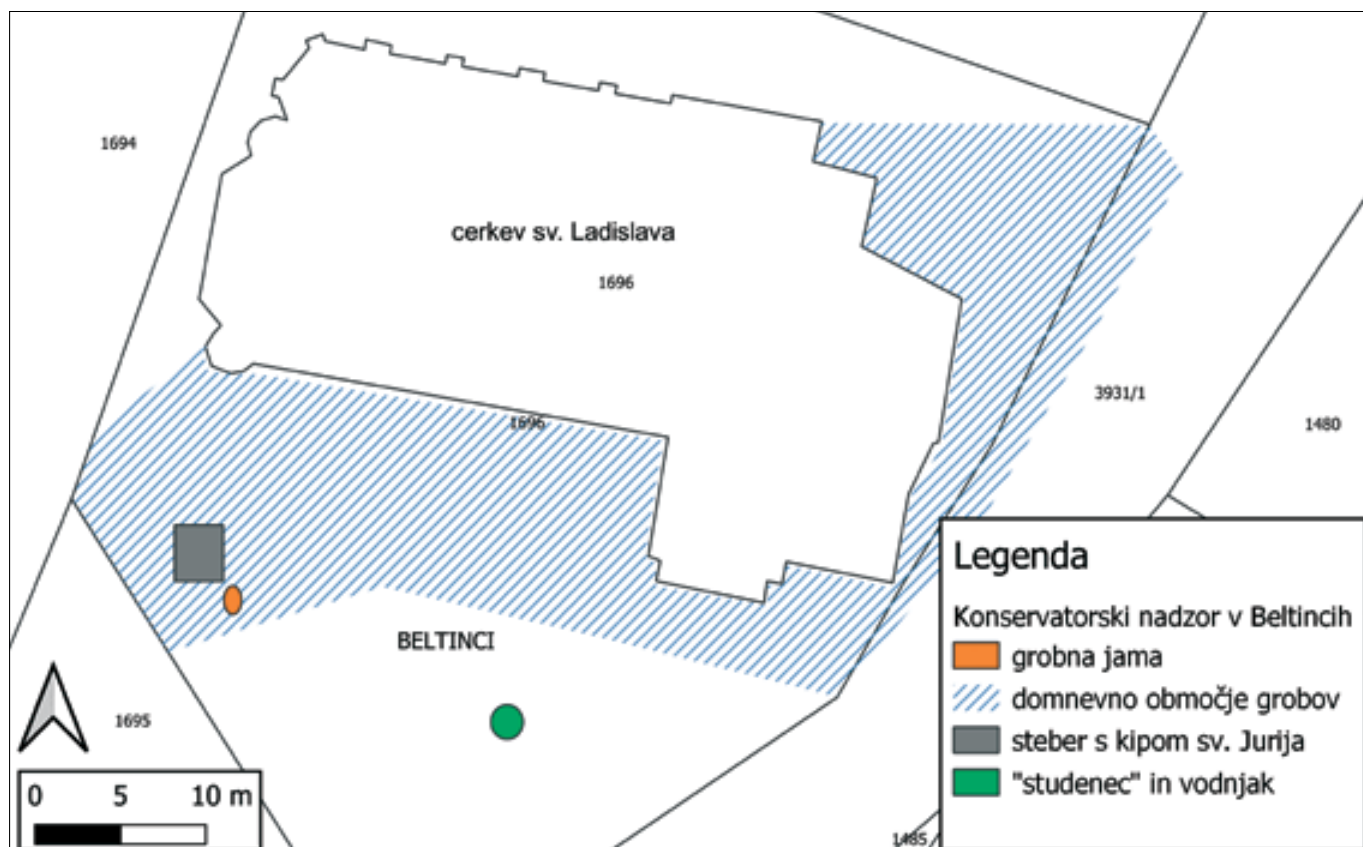
Bača, cerkev sv. Ane po zaključeni obnovi zunanjsčine (foto: Minka Osojnik)

5 Rok Ratej, Andrej Magdič

EŠD:	2871
Naselje:	Beltinci
Občina:	Beltinci
Ime:	Beltinci – cerkev sv. Ladislava
Naslov:	parc. št. 1696, k. o. 131 Beltinci
Področje:	A
Obdobje:	novi vek, 19. stoletje

V juniju 2019 je bil zaradi postavitve obeležja in ureditve manjšega trga ob cerkvi sv. Ladislava v Beltincih izveden zemeljski izkop. ZVKDS, OE Maribor, je predpisal konservatorski nadzor pri vseh zemeljskih delih, saj naj bi ob cerkvi pokopavali v obdobju med letoma 1740 in 1820. Med nadzorom smo izvedeli, da so bili leta 2017 pri ureditvi drenaže ob cerkvi odkriti grobovi, in sicer na južni, vzhodni in severni strani, znotraj cerkve pa so bile odkrite zidane grobnice. V slednje niso posegali. Grobovi na zunanji strani cerkve naj bi se začeli pojavljati približno 1,5 m pod sedanjo hodno površino. Pri ureditvi drenaže so v nekatere grobove tudi posegli, odkrite ostaline pokojnikov pa znova zakopali. Po pridobitvi novih informacij smo se odločili ostati do konca izkopa, čeprav je sprva kazalo, da v okolici cerkve ni

pričakovati arheoloških ostalin. Med zemeljskimi deli je bilo odstranjenih približno 30 cm zemljine, ki so jo sestavljali tanka humusna plast in novodobna nasutja. Celotno območje južno od cerkve je bilo očitno že večkrat prekopano, nasuto in planirano. Pod humusom in nasutji se je pojavljala rumena peščena ilovica, ki je bila preprejena s koreninskimi sistemi bližnjih platan. V zemljini ni bilo prepoznanih arheoloških ostalin. Kjer je izkop dosegel rumeno peščeno ilovico, so bile v njej vidne nepravilno oblikovane temne lise. Te so bile pogoste predvsem na območju med cerkvijo in drevoredom. Ker se vanje ni posegalo, ne vemo, ali gre za grobne jame ali za dele koreninskega sistema. Na območju izkopa sta stala dva spomenika, ki ju je bilo treba ohraniti na svojem mestu. Prvi je steber s kipom sv. Jurija, drugi pa predstavlja »studeneč«, pod katerim naj bi bil vodnjak. Med izkopavanjem se je na jugovzhodni strani podstavka za steber, na globini pribl. 30 cm pokazala ovalna temna lisa, ki bi lahko bila nepoškodovana grobna jama. Vanjo za potrebe ureditve ni bilo treba posegati, zato je bilo dno celotnega izkopa pokrito in nasuto s peščenim tamponom. Izkop v okolici »studenca« je razkril, da je pod njegovimi opečnatimi temelji ohranjen zazidan vodnjak. Pri nadzoru je bilo potrjeno, da so v neposredni okolici in tudi pod tlakom cerkve sv. Ladislava v Beltincih grobovi, katerih natančna datacija ni bila ugotovljena, verjetno pa sodijo v novi vek.

Beltinci, cerkev sv. Ladislava, načrt (ZVKDS, OE Maribor)

6 Tjaša Pristov

EŠD:	11827
Naselje:	Blatna Brezovica
Občina:	Vrhnika
Ime:	Blatna Brezovica – kapela
Naslov:	Blatna Brezovica 21
Področje:	UA
Obdobje:	1886

Večja kapelica odprtega tipa stoji ob cesti sredi vasi Blatna Brezovica. S sprednje strani sta streha in poudarjena atika podprti s kamnitimi stebri, oltarna niša je zaprta z zastekljenimi lesenimi vrati. Kapelo je v letu 1886 poslikal vrhniški slikar Simon Ogrin (6. oktober 1851–3. maj 1930). Simon Ogrin velja za dobro izučena podobarskega slikarja, ki je v obdobju med letoma 1885 in 1930 po vsej Sloveniji in tudi na Hrvaškem ustvaril dokaj obsežen slikarski opus za pretežno cerkvene naročnike. Na levi strani plitve zunanje niše kapele v Blatni Brezovici je naslikal sv. Florjana, na njeni desni strani pa sv. Roka. V notranjosti kapele je za osrednji prizor upodobil Marijino vnebovzetje z angeli, v spodnjem delu ob sarkofagu pa sta naslikana sv. Peter in verjetno sv. Rok. Ob oltarni menzi na notranji steni sta v kartušah naslikana sv. Peter in sv. Pavel. Kvalitetna poslikava je najverjetneje izvedena v fresko tehniki.

V letu 2016 je Amoret restavratorstvo, d. o. o., izdelalo konservatorsko-restavratorski projekt za obnovo celotne kapele, ki je bila na splošno v precej slabem stanju. Na sprednjem delu, ob cesti so se pričeli posedati temelji kapelice, glavna poškodba na opleskih, ometu in tudi na poslikavah pa je nastala kot posledica vleka kapilarne vlage in izločanja vodotopnih soli. Glede na trenutno problematiko stanja kapelice in poslikav lahko sklepamo, da je bila kapelica v preteklosti zaradi enakih razlogov že obnovljena. Predhodne obnovitvene posege potrjujejo sicer slabo vidna letnica 1969 in inicialke R.I.M. v spodnjem desnem kotu poslikave sv. Roka v zunanji niši. Glede na številne opleske je bila največkrat obnovljena samo arhitektura kapelice, poslikave pa so bile delno preslikane samo na stranskih stenah v notranjosti kapele. Posamezne sonde so razkrile, da je pod opleskom še ohranjena prvotna Ogrinova ornamentika, ki je navadno izjemno kvalitetna in se harmonično dopolnjuje s poslikavo in samim prostorom.

V obnovitvenih posegih v letu 2019 so bili najprej sanirani konstrukcija kapele in ometi, izdelana je bila nova streha, izvedeno je bilo novo nasutje in tlakovanje ter urejena je bila okolica. Konservatorsko-restavratorske posege na obeh zunanjih poslikavah v nišah je v istem letu izvedlo Amoret restavratorstvo, d. o. o. Poslikavi sv. Roka in sv. Florjana sta bili očiščeni, poškodovana barvna površina s plastjo ometa je bila utrjena z mineralnim vezivom. Poškodbe v ometu so bile fino pokitane, manjše poškodbe so bile retuširane,

večji predeli manjkajoče barvne površine pa rekonstruirani na podlagi analogij. Žal pa je iz trenutnega stanja razvidno, da kapilarna vlaga in izsoljevanje ostajata problem, saj se na pred kratkim obnovljeni poslikavi ponovno pojavljajo poškodbe na barvni plasti. V prihodnosti bo poleg izvajanja vseh potrebnih konservatorsko-restavratorskih posegov na poslikavah v notranjosti kapele v prvi vrsti treba temeljito lotiti se reševanja problematike izločanja vodotopnih soli na površini in poskrbeti za čim boljše stabilizacijo slikovne površine.

Blatna Brezovica, kapela pred posegi (foto: T. Pristov, 2016)

Blatna Brezovica, kapela, Ogrinova poslikava sv. Florjana na zunanji niši pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: T. Pristov, 2016)

Blatna Brezovica, kapela, detajl Ogrinove poslikave sv. Florjana na zunanji niši po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: T. Pristov, 2019)

7 Katarina Odlazek

EŠD: 25

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – cerkev Marijinega vnebovzetja

Področje: UA, R

Obdobje: srednji vek, prva polovica 16. stoletja, 1523, zadnja četrtina 17. stoletja, prva polovica 18. stoletja, druga polovica 20. stoletja

V letu 2020 se je zaključila celovita prenova cerkve Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku, ki je od leta 2015 potekala v okviru revitalizacije in obnove otoka ter njegovih znamenitosti. Enoladijska cerkev z dvema stranskima

kapelama in samostojnim zvonikom je del celostne baročne podobe otoka, ki ostaja bolj ali manj nespremenjena od 18. stoletja dalje. O starejši stavbni zgodovini pričajo v notranjosti cerkve pod tlakom prezentirane romanske in gotske stavbne faze ter v prezbitteriju ohranjene gotske stenske poslikave, ki upodabljajo prizore Marijinega življenja.

V konservatorskem načrtu, ki je bil za cerkev izdelan leta 2015, so bile podane usmeritve za konservatorsko-restavratorske posege na ometih, stenskih poslikavah, lesenem in kamnitem stavbnem pohištvu ter historični oprepi s kiparskimi in slikarskimi umetniškimi deli. Zaradi obsežnosti projekta je bila izvedba razdeljena v več faz, ki so potekale med letoma 2016 in 2020.

Po uspešno zaključeni prvi fazi leta 2016 se je spomladi 2017 začela druga faza, ki je zajela obnovo fasadnih ometov ter obnovo zunanjih stenskih poslikav, v notranjosti je potekala obnova kamnitih stavbnih elementov vhodne lope, začeli pa

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, pogled proti prezbitteriju pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: K. Odlazek, 2015)

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, pogled proti prezbitteriju po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Barbka Gosar Hirci, 2019)

so se tudi posegi na glavnem lesenem oltarju Marije Kraljice. Prenova slednjega se je izkazala za zahteven projekt, saj je bilo treba vso leseno plastiko sprva pazljivo demontirati in odpeljati na restavriranje v delavnice, medtem ko je prenova oltarnega nastavka potekala in situ. V delavnicah Restavratorskega centra so se izvajali posegi na oljnih slikah Križevega pota ter na gotski leseni plastiki Marije z detetom. Pri prenovi zunanjih ometov so restavratorji med odstranjevanjem neustreznih sekundarnih posegov in plomb odkrili več dekorativnih fasadnih elementov različnih stavbnih faz iz preteklosti. Največje presenečenje pa je bilo odkritje fragmentov stenske poslikave, ki je pred baročno prezidavo cerkve očitno krasila fasado. Fragmenti, odkriti v stiku med južno stransko kapelo in ladjo, so se v ozkem pasu raztezali v višino pribl. šest metrov. Proti vrhu, tik pod strešnim napuščem kapele, je bil odkrit skoraj meter širok in najbolje ohranjen fragment, ki prikazuje del figure, domnevno angela, na temno modrem ozadju, z rokami, sklenjenimi na prsih. Obraz figure se žal ni ohranil. Po ogledu strokovne komisije, ki je potrdila, da gre za gotško poslikavo, sočasno s poslikavami v prezbiteriju cerkve, je bil soglasno sprejet predlog, da se večji figuralni fragment in dva manjša dekorativna fragmenta snamejo in pripravijo za prezentacijo na premičnem nosilcu. Prezentacija in situ zaradi težko dostopne lokacije namreč ni bila mogoča. Iz istega razloga je bilo snemanje fragmentov zelo zahtevno, vendar uspešno zaključeno. Vsi trije fragmenti so bili nato restavrirani in pripravljeni za muzejsko prezentacijo.

Tretja faza prenove se je pričela spomladi 2018 s posegi na oltarnem nastavku glavnega oltarja, v delavnicah pa se je nadaljevalo restavriranje vseh demontiranih oltarnih plastik z glavnega in stranskih oltarjev ter pozlačenega tabernaklja z oltarne mize. Med posegi so restavratorke za oltarjem odkrile ostanke najverjetneje prvotne, še baročne okenske zasteklitve. Na podlagi najdbe je bila sprejeta odločitev, da se nova zasteklitve s stekli jantarjeve barve izvede na obeh oknih za oltarjem (za glavno nišo in za atiko), kar še dodatno poudari vtis celostne umetnine, ki naj bi ga vzbujali zlati baročni oltarji. Glavni oltar je bil v celoti končan in ponovno montiran tik pred praznikom Marijinega vnebovzetja. Pri pregledovanju arhivske fotodokumentacije INDOK centra v okviru prenove glavnega oltarja je bilo ugotovljeno, da je bilo spodnje okno na južni strani prezbiterija v času arheoloških izkopavanj v šestdesetih letih 20. stoletja zastekljeno z vitražem. Na eni izmed fotografij je v ozkem vidnem polju zasteklitve možno razbrati stoječo svetniško figuro z dvignjeno roko. Gre za zanimiv podatek, ki v doslej znani arhivski dokumentaciji pisno ni izpričan, niti ni znano, kdaj je bila zasteklitve odstranjena.

Po zaključenih delih na glavnem oltarju so bili posegi izvedeni še na tlaku prezbiterija in zakristije. V tej fazi sta bila prenovljena tudi kamnita slavočna oltarja sv. Magdalene in sv. Blaža. Izkazalo se je, da je bilo na obeh oltarjih precej poškodb v obliki razpok, podmehurjenja in luščenja kamna po plasteh, kar je pripeljalo do izgube materialne substance,

ponekod so odpadli in manjkali tudi večji kosi kamna. Številne poškodbe so bile tudi posledica neustreznih preteklih posegov, npr. uporabe nepropustnih premazov ali neustreznih lepil. Velik izziv je pomenilo restavriranje bogatih inkrustacij, ki so posebnost teh oltarjev. Sočasno so v delavnicah restavrirali štiri pripadajoče oltarne slike, manjši ovalni slike sv. Blaža in sv. Petra ter veliki oltarni slike sv. Magdalene in Mučeništvo sv. Blaža. Med restavriranjem je potekala raziskava historiatov za posamezne slike, ki je pokazala, da sta bili oltarni slike sv. Blaža (v levem slavočnem oltarju) ter sv. Magdalene (v desnem slavočnem oltarju) zamenjani. V soglasju z naročnikom sta bili prenovljeni slike spomladi 2019 montirani na prvotno mesto.

Zadnja faza prenove je potekala v letu 2019, ko sta bila prenovljena še kamniti oltar sv. Mihaela in štukaturni oltar Sv. družine v obeh stranskih kapelah. Pri izvedbi posegov na oltarjih sta največji izziv pomenila materialna raznolikost in število obravnavanih elementov. Spomladi 2020 se je projekt zaključil z montažo oljnih slik sv. Mihaela in Sv. družine v stranska oltarja v kapelah, predvideni pa so nadaljnji ukrepi za izvajanje preventivnega varstva dediščine, ki vključujejo vzpostavitev stalnega monitoringa vlage in temperature, periodično čiščenje prenovljenih umetnin skladno z navodili za vzdrževanje, ki so bila predana naročniku, ter naročnikovo redno pregledovanje stanja v sodelovanju s konservatorji.

Zaradi edinstvene lokacije in narave restavratorskega dela so vsi posegi, ki so se izvajali na kraju samem, lahko potekali zgolj v toplejšem delu leta, vendar ne na vrhuncu turistične sezone, ko je obisk otoka največji. Med posegi so javnost in obiskovalce z dogajanjem v cerkvi seznanjali informativni panoji in plakati, obenem pa so obiskovalci imeli možnost opazovati restavratorje pri samem delu. Velik izziv te prenove so tako bili dobra organizacija, komunikacija in prilagajanje med posameznimi ekipami, ki so poskrbele, da je bil projekt izpeljan korektno in strokovno. Posege na fasadnih ometih je izvajalo podjetje Gnom, tiste na kamniti in leseni historični opremitvi ter oljnih slikah pa ZVKDS, Restavratorski center.

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, fragment stenske poslikave na fasadi ob odkritju (foto: Mirko Kunšič, 2017)

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, glavni oltar Marije Kraljice po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Saša Dolinšek, 2018)

8 Saša Stržinar Sterle

EŠD: 25

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – cerkev Marijinega vnebovzetja

Področje: R

Obdobje: barok

V sklopu prenov na Blejskem otoku je Oddelek za kamen in štukaturo Restavratorskega centra v cerkvi Marijinega vnebovzetja izvedel posege na kamnitih, štukaturnih in kovinskih elementih. Med letoma 2016 in 2019 je bila glavna posegov izvedena na štirih stranskih oltarjih. Slavoločna oltarja sv. Blaža in Magdalene ter oltar sv. Mihaela v južni kapeli so izdelani iz črnega kamna, oltar sv. Ane v severni kapeli pa iz štukaturnega marmorja.

Materialno stanje in poškodbe na kamniti substanci so bili na vseh treh kamnitih oltarjih podobni. Pojavljali so se površinske nečistoče, madeži, razpoke, prelomi, manjkajoči deli, drobljenje, lokalno luščenje. Na kamnu so bile neustrezne domodelacije, ki so potemnele, porumenele in lokalno tudi propadale. Nekatere so bile izvedene nad površino ali so imele neustrezno teksturo. Pozlata je bila v večini prevlečena z bronzo, izvorna se je ohranila le delno. Vsi trije oltarji so bili v preteklosti premazani s sintetičnim voskom, zato izvorna politura površine ni bila ohranjena. Zaradi nepropustnega sintetičnega premaza in nepravilnega izhajanja talne vlage so največje poškodbe nastajale v spodnjih delih oltarja. Prihajalo je do podmehurjenja, luščenja in izgube materiala. Na površini so se pojavljale obloge vodotopnih soli.

Tudi na oltarju sv. Ane je do propadanja materialne substance v največjem obsegu prihajalo na spodnjem delu oltarja. Oltar je bil prav tako premazan s sintetičnim voskom in nanj je negativno vplivala talna vlaga. V večjem obsegu so bile prisotne mehanske poškodbe: obraba, praske, odrgnine, okruški in odlomi. Na oltarju so se pojavljale neustrezne domodelacije, izvorna pozlata je bila prevlečena z bronzo in na angelskih glavicah atike so bile prisotne obsežne preslikave. Oltar je grajen v treh različnih barvnih kombinacijah štukaturnega marmorja v svetlih tonih. Premaz na površini je bil sprjet z nečistočami in porumenel. Oltar je imel dokaj potemnelo in matirano površino, saj se izvorna politura ni ohranila.

Pred začetkom posegov sta se izvedli fotodokumentacija stanja in grafična dokumentacija z označbo poškodb. Med posegi na prvem oltarju se je določila metodologija postopkov, ki je bila zaradi dobrih rezultatov uporabljena še na preostalih dveh oltarjih in tudi na drugih kamnitih elementih v cerkvi. Najprej so bile odstranjene površinske nečistoče. Suhemu čiščenju je na kamnitih elementih sledilo čiščenje z vodno paro v kombinaciji z drobnim orodjem. Na štukaturnem marmorju se je čiščenje izvajalo ročno z različnimi gobicami in 5-odstotno raztopino blagega čistila Schmutzlöser Reiniger.

Na oltarju sv. Mihaela so se že med posegi ponovno začele pojavljati formulacije vodotopnih soli, in sicer na predelu menze. Na površino so se nanese obloge iz celulozne pulpe, sepiolita in destilirane vode. Obloge so na površini ostale, dokler se niso posušile, kar pa je zaradi nizkih temperatur trajalo kar nekaj dni. Lokalno se je postopek po potrebi ponovil. Po izvedbi se formulacije soli niso več pojavljale.

S površine vseh štirih oltarjev so se ostanki premazov odstranjevali s sredstvom za odstranjevanje premazov (Lava E) in acetonom. Kovinski elementi so bili mehansko očiščeni in konservirani s sredstvom za stabilizacijo rje (Chelade). Kamnita substanca je bila lokalno utrjena s sredstvom za utrjevanje apnenca na osnovi silikatov (Remmers KSE 300 HV). Domodelacije so bile izvedene s pigmentirano keramično maso – kremenitom. Zaradi boljše obstojnosti in oprijema je bila domodelirna masa pripravljena z 10-odstotno raztopino sredstva Forte. Domodelacije so bile po sušenju polirane z diamantnimi polirnimi gobicami (Diaface) do visoke gladkosti površine, ki je bila primerljiva z okoliškim kamnitim originalom. Večja manjkajoča mesta so bila

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, poškodbe na kamniti substanci menze oltarja sv. Mihaela (foto: S. Stržinar Sterle)

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, postopek domodeliranja s keramično maso – kremenitom na menzi oltarja sv. Mihaela (foto: S. Stržinar Sterle)

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, oltar sv. Mihaela po posegu (foto: S. Stržinar Sterle)

dopolnjena z vstavki iz naravnega kamna, ki je po videzu in in izvoru podoben originalu, na nekaterih mestih pa z odlitki. Po celotni površini se je na novo izvedla politura, in sicer z ročnim poliranjem z žveplom. Na ta način se poliranje najbolje nadzoruje, površina kamna pa dobi visok sijaj.

Domodelacije in rekonstrukcije na štukaturnem marmorju so bile izvedene na klasičen način s pripravo pigmentiranih mavčnih pogač. Mavčne pogače so bile izdelane iz alabastra in 5-odstotne raztopine ribjega kleja. Pred samo izvedbo je bilo treba pripraviti več testnih polj za določitev pravih tonov in ustreznih receptur za štukaturno maso. Ob tem se je ugotavljal tudi način, kako z zlaganjem in prepogibanjem mavčnih pogač pridobiti ustrezne barvne vzorce v materialu. Poleg tega je bilo treba upoštevati tudi spremembe tonov zaradi sušenja mase in kasneje poliranja, zato so bili izvedeni tudi testi z izvedbo politure. Original in nosilec na oltarju sta bila najprej utrjena z nanoapnom (Calosil E25), podmehurjena mesta pa so bila injektirana s sredstvom na osnovi celuloze (Calxnova). Ko je bil nosilec stabilen, je sledil nanos mavčne mase. Ko se je ta delno strdila, se je s površine z dleti odstrgal odvečen material, površina pa se je zbrusila s kovinskimi gobicami. Visoka gladkost površine se je dosegla s poliranjem z diamantnimi gobicami. Stremeli smo k temu, da so se rekonstrukcije izvedle v tonu in vzorcu, ki

se je ustrezno zlil z originalom. Pred poliranjem z beneškim milom so morali biti nanosi mavčne mase popolnoma suhi. Milo se je nanašalo s čopičem v debelejšem enakomernem nanosu, samo poliranje pa je bilo izvedeno dan kasneje, ko so se nanosi mila posušili. Poliralo se je s krpicami filca, da se je milo najbolje utrlo v površino in je površina pridobila visok sijaj. Pozlata se je na vseh štirih oltarjih rekonstruirala z zlatom v tonu, ki je bil izbran na podlagi primerjave z ohranjeno pozlato. Novododano zlato se je ustrezno ujelo z ohranjeno pozlato oltarja in lesenim kiparskim okrasjem.

Z izvedenimi konservatorsko-restavratorskimi posegi se je konserviralo stanje in odstranili so se nekateri dejavniki, ki so negativno vplivali na stanje umetnine. Posegi so bili izvedeni v minimalnem obsegu in z upoštevanjem dejstva, da so elementi v uporabi, kakor tudi z upoštevanjem estetskega vidika umetnine. Vseeno bo v prihodnosti treba redno pregledovati stanje in izvajati monitoring. Elementi so zaradi obiskanosti lokacije in tudi dejstva, da stojijo v okolju, v katerem prihaja do velikih nihanj zračne vlage, hitreje izpostavljeni poškodbam in posledično ponovnemu propadanju.

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, stanje štukaturnega marmorja pred posegi, menza oltarja sv. Ane (foto: S. Stržinar Sterle)

Blejski otok, cerkev Marijinega vnebovzetja, postopek rekonstrukcije štukaturnega marmorja (foto: S. Stržinar Sterle)

Bled, cerkev Marijinega vnebovzetja, oltar sv. Ane po posegu (foto: S. Stržinar Sterle)

9 Anja Urbanc

EŠD: 906

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – vila Epos

Naslov: Cesta Gorenjskega odreda 3 in 13

Področje: R

Obdobje: prva polovica 20. stoletja, 1909, 1936, 1938

Decembra 2020 so bile na stenah dveh prostorov v prvem nadstropju vile Epos na Bledu narejene rekonstrukcije historičnih šablonskih stenskih poslikav. Gre za kopije dekorativnih šablonskih poslikav s cvetličnimi motivi, odkritih med sondažnimi raziskavami ometov in opleskov, ki sta jih v letu 2018 izvedli Ajda Mladenović in Anja Urbanc. Vila Epos je bila zgrajena leta 1909 (arhitekt J. Hronek), do danes pa je bila že večkrat temeljito obnovljena. Današnja podoba je dobila po Plečnikovi prenovi leta 1936, ko je bila ob vzhodno fasado prizidana zastekljena veranda. Zaradi temeljitih predelav in obnov v preteklosti na stenah notranjščine ni bilo ohranjenih veliko starejših plasti, pa vendar so sondažne raziskave razkrile tri ohranjene dekorativne šablonizirane poslikave s cvetličnimi motivi. Vzdolž sten, stopniščnih ram in podestov je potekala dekorativna bordura s cvetličnim vzorcem, v eni od sob v nadstropju pa sta bili na dveh plasteh opleskov odkriti bogati cvetlični borduri.

V projektu obnove objekta je bila predvidena prezentacija oziroma rekonstrukcija obeh dekorativnih šablonskih poslikav iz omenjenega prostora v nadstropju. Starejša plast poslikave, dekoracija z motivom hortenzij, je prezentirana v sobi, kjer je bila odkrita, medtem ko je bila mlajša plast, bordura z vrtnicami, rekonstruirana v sosednji sobi.

Ob sondiranju so bile poslikave temeljito dokumentirane in prerinane na transparentno folijo. Na podlagi teh izrisov smo pripravili digitalni vektorski izris obeh motivov v izvorni velikosti in izdelali šablone za pripravo kopij originalnih dekorativnih poslikav. Obe poslikavi sta bili motivno in izvedbeno izjemno kompleksni, sestavljeni iz kar osmih barvnih tonov, ki so na osnovni oplesk stene naneseni v zaporednih plasteh. Za pripravo rekonstrukcij je bilo treba izdelati po dva kompleta osmih šablon večjih dimenzij. Cilj rekonstruiranja je bil izvesti natančno kopijo originalnih poslikav, zato smo izsledkom sondažnih raziskav sledili tudi pri izboru barvnih tonov. Glede na tehnologijo ometov in opleskov, uporabljeno pri gradbeni prenovi objekta, smo rekonstrukcije izvedli z neenakomernim rastrskim nanašanjem silikatnih barv na suh omet – *a secco*.

Sondiranje leta 2018: Ajda Mladenović, višja konservatorica-restavratorka; Anja Urbanc, konservatorica-restavratorka. Rekonstrukcije leta 2020: Katja Pohl Lužnik, konservatorica-restavratorka; Anja Urbanc, konservatorica-restavratorka.

Odgovorna konservatorica: Irena Vesel, konservatorska svetnica, ZVKDS, OE Kranj.

Bled, vila Epos, bordura z vrtnicami, ob sondiranju leta 2018 (foto: A. Urbanc)

Bled, vila Epos, izvedba rekonstrukcije bordure z vrtnicami (foto: A. Urbanc)

Bled, vila Epos, rekonstruirana starejša plast poslikave, bordura s hortenzijami (foto: K. Pohl Lužnik)

10 Matevž Remškar

EŠD: 13295

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – vila Savska cesta 2

Naslov: Savska cesta 2, Bled

Področje: UA

Obdobje: začetek 20. stoletja

V 19. stoletju, ko se je Bled pričel razvijati kot mondno zdraviliško središče, so številni gosti sprva bivali v hotelskih objektih, konec 19. stoletja pa so si premožnejši pričeli graditi večje in manjše počitniške vile. Vila Tamara na Savski cesti 2 sodi v skupino manjših podeželskih vil, ki so bile zgrajene po prelomu 19. in 20. stoletja na robu vasi Mlino. Zgrajena je bila med letoma 1910 in 1918. Načrti v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (enota za Gorenjsko v Kranju) niso ohranjeni, arhitektura pa je vendarle premalo ambiciozna, da bi jo lahko z gotovostjo pripisali kakšnemu stavbeniku, čeprav bi bil to morda lahko Viktor Tolazzi (Leben, N., Meščanske in podeželske vile na Gorenjskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne – konservatorska problematika. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani). Stavba nima pravokotne zasnove z rizalitom v osrednji osi, kot je to značilno za vile s konca 19. stoletja, pač pa ima že kubusno zasnovo s premišljeno locirano vhodno in nadstropno verando.

Leta 2017 je družba Rastoder od Ministrstva za notranje zadeve RS vilo kupila in se lotila načrtovanja rekonstrukcije. Projekt je pripravil biro Omnia Arhing, d. o. o., odgovorna vodja projekta je bila doc. dr. Sonja Miculinič. Predhodne raziskave ometov in beležev je izdelal restavrator Matej Turnšek. V fazi načrtovanja projekta je kot odgovorna konservatorica sodelovala dr. Nika Leben.

Bled, vila Savska cesta 2, detajl fasade pred pričetkom del (foto: M. Remškar)

Stavba je bila v prvi fazi statično sanirana z dodatnim temenjenjem in horizontalnimi vezmi.

Streha je bila pred prenovo prekrita s sivo bitumensko kritino, ki smo jo zamenjali z značilnim eternitom rombastege rastra – siva kritina je bila izpričana tudi v dokumentarnem gradivu. Ostrešje se je delno ohranilo. Žal se je premalo pozornosti namenilo dimnikom, ki so sicer nevpadljivi, vendar izvedeni neznačilno.

Velik del ometa na fasadi se je ohranil, odstopljeni deli pa so bili odbiti in nadomeščeni z novimi. Novi ometi so bili izvedeni v izvorni apneni tehnologiji in so po videzu povsem usklajeni z izvornimi. Fasada je bila prepleškana z apnenom barvo, ki ji je bilo dodanega nekaj črnega in oker pigmenta. Na verandi, kjer je v preteklosti močno zamakalo, je bilo odstranjenega več ometa. Tudi tam se je omet nadomestil z apnenim ometom, izvedena pa je bila rekonstrukcija poslikave s podzidkom in navpičnimi pasovi v oker in rjavih odtenkih. Podzidek je bil očiščen, fuge med skalami so bile sanirane, manjkajoči deli opek pa so bili dopolnjeni. Konservatorsko-restavratorska dela je izvajalo podjetje Gnom, d. o. o.

Bled, vila Savska cesta 2, detajl restavrirane fasade in rekonstruiranega balkona (foto: M. Remškar)

Lesena veranda je bila nadomeščena z novo, ki je posnetek stare. Zaradi varnosti so bile le prilagojene višine ograj. Ker objekt nima vetrolova, je bil del verande zastekljen. Manjši balkoni, ki so bili statično nevarni, dva pa sta bila celo že odstranjena, so bili rekonstruirani. Za ograje na novih balkonih smo uporabili oblikovane navpične letvice, ki so bile izdelane po vzoru še ohranjenih letvic na stari verandi. Stavbno pohištvo je bilo prav tako zamenjano z novim, ki je v veliki meri posnemalo izvirno. Neprimerna okna so bila zamenjana z novimi, narejenimi po analogijah.

V notranjosti ni bilo izvorne opreme, zato je bila stavba opremljena s sodobno opremo, pri čemer so bile odločitve v večji meri prepuščene projektantom. Glede na odkrite šablonske poslikave je arhitektka konservatorica Nataša Ūlen izdelala nove šablone, ki so bile deloma prilagojene oz. reinterpretirane ter uporabljene v skupnih prostorih vile. Glavni izvajalec gradbenih del je bilo podjetje Kovinar – Gradnje ST, d. o. o.

Bled, vila Savska cesta 2, izdelava šablonskih poslikav (foto: M. Remškar)

Bled, vila Savska cesta 2 po obnovi (foto: M. Remškar)

11 Andrejka Ščukovt

EŠD: 30063

Naselje: Bovec

Občina: Bovec

Ime: Bovec – mlekarna v Ravnem Lazu

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V Posočju so stare zadružne mlekarnice s konca 19. stoletja še prava redkost. Večino mlekarnic so porušili ali jih predelali za druge potrebe. Tiste, ki so še ohranjene, so opuščene in brez ustrezne funkcije. Prve mlekarnice so v Posočju postavili v drugi polovici 19. stoletja, ko je Kmetijska družba iz Gorice pričela pospeševati kmetijstvo in planinsko pašništvo. Po letu 1871 so v Posočju začeli tudi izdelovati sir na t. i. švicarski način (pl. *Razor*). Prva mlekarska zadruga v Posočju je bila ustanovljena leta 1874 v Poljubinju. Poljubinjski je sledila večina posoških pašnih skupnosti.

Leta 2014 je lokalna skupnost oz. skupnost pašnih upravičencev, ki za mlekarno skrbijo v bovškem zaselku Ravni Laz, dala pobudo, naj zavod objekt ovrednoti. Iz roda v rod mlekarna služi trinajstim pašnim upravičencem (Čimc, Kocovi, Mrinklovi, Pičelnovi, Tomažek, Brunteč, Čuri, Jouzli, Pavelnovi, Rot spodnji, Rot gorenji, Plajer in Kukč). Skrb zanjo pa so zaupali Plajerjevim.

Mlekarna v Ravnem Lazu stoji pod pobočjem Rombona in severovzhodno od Bovca. Objekt, ki ga zamejujeta lokalna cesta in gozdni rob, stoji na rahlo nagnjenem terenu in je z vhodno fasado usmerjen proti dolini. Mlekarna je na tej lokaciji zagotovo že od začetka 20. stoletja. To dokazuje avstro-ogrski zemljevid iz let 1910–1915.

Mlekarna je pozidana iz kamnitih gradnikov, ki jih veže malta iz lokalnega peska. Meri 7,90 x 5,15 m. Obsega dvodelno pritličje in odprto enoprostorno podstrešje. Leseno ostrešje ima naklon 45°. Dvokapno streho pokriva pločevina. Strešni napušč nad vhodom je širši in ščiti tako uporabnika kot tudi fasado. Zatrepane stene, ki imajo funkcijo prezračevanja nadstropnega prostora, so na zahodni strani obdelane s pokončnimi deskami različne širine (okrog 12–20 cm), na vzhodni strani pa s pločevino. Vhodna vrata na zahodni zatrepani strani so izdelana iz zbitih pokončnih desk. Čelni fasadni steni mlekarnice sta obrnjeni proti vzhodu in zahodu, severna fasada je delno vkopana oz. prislonjena v breg. Okenske odprtine so po fasadah razporejene utilitarno. Okna in vrata so lesena. Okenske odprtine ščitijo kovane mreže in mrežica proti mrčesu.

Vrednost objekta je v avtentično ohranjeni notranjosti, ki priča o načinu življenja in delu pašne skupnosti, ki je na podlagi tradicionalnega pašništva iz ovčjega mleka pridelovala mlečne izdelke.

Po pričevanju so pašni upravičenci objekt dvakrat obnovili, najprej po končani prvi svetovni vojni (1918), nato pa še v

petdesetih letih 20. stoletja, potem ko je v hudi zimi z veliko snega snežni plaz oz. piš z objekta odnesel streho. Verjetno so takrat streho pokrili s pločevino. Več konstrukcijskih poškodb je objekt nato utrpel v dveh posoških potresih leta 1998 in leta 2004.

Pritličje mlekarnje je dvodelen dvovišinski prostor pravokotne tlorisne zasnove. V prvem delu je odprto ognjišče z opremo za predelavo mleka. V drugem delu je t. i. klet, shramba oz. zorilnica sira.

V prvem prostoru sta s kamni obdano *kurišče* z nosilcem za kolovrat ter ohranjeni inventar: *spuščalnica za obtežitev sira, police, klopi (obešalniki, žica za sušenje prtov in tehtanje mleka), lesena stopnica*. Klopi so poglobljene v zidu in podprte z eno podporo, *spuščalnica* je izdelana iz enostavnih desk in letvic s posebnim *zatičem*. Na klopi je pritrjen *lesen vrtljiv kavelj*, s katerim so zataknili vhodna vrata, da so lahko nemoteno vstopali in nosili mleko v kotel ali zračili prostor. Posebnost je tudi *besedilo na notranji strani vhodnih vrat*, ki nam ga kljub več poskusom še ni uspelo razbrati.

Strop v pritličju mlekarnje je lesen, tla so iz steptane zemlje. Zid mlekarnje je visok okrog 220 cm. Nad njim je postavljena

Bovec, mlekarna v Ravnem Lazu (foto: A. Ščukovt, 2019)

Bovec, mlekarna v Ravnem Lazu, restavrirana vhodna vrata, spuščalnica in klopi (foto: A. Ščukovt, 2019)

konstrukcija ostrejša in stropa. Nad pritličjem objekta je prečno na pozidnice pritrjenih sedem stropnikov. Nad zorilnico sta dva stropnika postavljena tudi v vzdolžni smeri. Na stropnikih so kapna lega, ki nosi špirovce, in slemenska lega ter vzdolžne letve za pritrjevanje kritine. Tramovi so različno obdelani, njihova povprečna dimenzija je 17 x 17 cm. Čez stropnike celotnega objekta so položene pohodne deske; verjetno so jih položili verjetno po potresu, da so objekt lahko uporabljali. V črni kuhinji oz. kurišču prvotno ni bilo pohodnega stropa, in sicer zaradi odvajanja dima. Nad zorilnico sta pravokotno preko stropnikov položena še dva trama za dodatno ojačitev. V zorilnici je strop s spodnje strani podeskan zaradi zaščite polic s siri.

Mlekarna ima posebno oblikovan *dimnik*, ki je postavljen med stropnikoma; špirovca sta podaljšana nad nivo slemena, nanju je pritrjena horizontalna povezovalna lega, na to pa vrhnja lege dimniške kape. Na stiku med dimnikom in slemenom je na špirovce pravokotno pritrjena še krajša lega. Dimnik ima na vsaki polovici odprtino, spodnjo in zgornjo, ob straneh je prekrit s pločevino.

Preprosta lesena oprema, ki so jo uporabljali za predelavo mleka oz. sirjenje, je še dokaj dobro ohranjena. Poškodovani so bili predvsem posamezni elementi opreme, npr. letve, preko katerih se obe *klopi* naslanjata na zid. Na t. i. *spuščalnici* so bile poškodovane noge krožnega prereza. Povsem pa je razpadlo podnožje *lesene stopničke za premostitev višinske razlike* med kletjo – zorilnico sira in kuhinjo. *Lesene police za zorenje sira* v kleti pa so ohranjene. Poleg navedene opreme sta bila v letu 2019 restavrirana še t. i. *kolovrat* za kotel in stavbno pohištvo, tj. vhodna in notranja vrata ter troje oken. Lesena oprema je bila najprej demontirana in nato prepeljana v Restavratorski center v zaplinjevanje. Sledila sta čiščenje površin lesene opreme oz. elementov in zaščita kovinskih elementov vrat in oken. Izvedeni so bili še manjkajoči elementi notranjih vrat s pregibno zgornjo polovico vratnega krila. Restavratorska dela je opravil Anton Naglost, restavrator ZVKDS.

12 Barbara Brezigar, Patricija Bratina

EŠD: 40

Naselje: **Branik**

Občina: Nova Gorica

Ime: **Branik – grad Rihemberk**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek, 20. stoletje

Grad Rihemberk je bil konec 12. stoletja ali v prvi polovici 13. stoletja pozidan na skalni vzpetini nad južnim delom naselja Branik, v skalnatem pobočju nad dolino Branice. Po dolini Branice poteka pomembna komunikacija med Vipavsko

dolino in Komenskim Krasom. V drugi polovici 20. stoletja so bile na območju grajskega kompleksa v okviru obnove gradu izvedene arheološke raziskave na območju južnega medzidja, na predelu pred vhodom in znotraj vhodnega okroglega stolpa, raziskani so bili terasa nad vhodom, notranjost zahodnega palacija, notranjost južnega palacija in severovzhodno območje medzidja pri kvadratnem stolpu. Prav tako so bila opravljena manjša sondiranja pri stolpičih v severnem obzidju. Poleg arhitekturnih ostankov starejših faz gradu ter bogatega srednjeveškega in novoveškega gradiva so bili med raziskavami odkriti tudi prazgodovinski ostanki, ki potrjujejo obstoj prazgodovinskega naselja, verjetnega gradišča na območju grajskega kompleksa. Lega najdišča in posamezne rimske najdbe pa govorijo tudi o obljudenosti lokacije v rimskem obdobju.

Zaradi nadaljevanja načrtovane obnove in oživitve gradu Rihemberk je ZVKDS izdelal konservatorski načrt (Svetina, J., idr. (2018), Konservatorski načrt Branik – Grad Rihemberk, EŠD 40, Mapa 01–04, ZVKDS, Ljubljana), v katerem so predvidene arheološke raziskave z namenom razjasnitve stavbnega razvoja grajskega območja. Tako so na odprtih travnatih površinah znotraj grajskega kompleksa in na pobočjih predpisane nedestruktivne arheološke raziskave za določitev sestave in obsega arheoloških ostalin, ob zemeljskih izkopih za izgradnjo infrastrukture ali obnovo arhitekturnih delov pa so zahtevana predhodna sondiranja ali arheološke raziskave ob gradnji.

Skladno z navodili ZVKDS so bile spomladi 2019 izvedene geofizikalne raziskave z georadarsko metodo in metodo 2D upornostne tomografije na območju vzhodnega obrambnega platoja, delu južnega in zahodnega obrambnega platoja ter severozahodnega medzidja (Mušič, B., Horn, B., Medarič, I. (2019), Poročilo o geofizikalni raziskavi Branik – Grad Rihemberk (EŠD 40), Gearh, d. o. o., Maribor). Na območju vzhodnega obrambnega platoja je ugotovitvam geofizikalnih raziskav sledilo še preverjanje s testnimi izkopi. Istočasno so v okviru obnove gradu potekale tudi arheološke raziskave, ki jih je predpisal ZVKDS ob izvedbi priključka vhodnega poslopja s stolpom na javno vodovodno omrežje, izgradnji čistilne naprave za ta objekt ter ureditvi priključka ponikovalnega polja za očiščeno fekalno in meteorno vodo. Vse arheološke raziskave je v maju 2019 izvedla Avgusta, d. o. o., pod vodstvom arheologinje Barbare Brezigar (Brezigar, B. (2019), Poročilo o arheološkem testnem izkopu na gradu Rihemberk, Avgusta, d. o. o., Idrija).

Na območju predvidene čistilne naprave in ponikovalnega polja se je izvedel arheološki testni izkop v velikosti pribl. 11 x 8 m. Lokacija testne jame je bila postavljena izven obzidja, na teraso za vhodnim okroglim stolpom. Na delu izkopnega polja tik ob stolpu in obzidju se skalna osnova dvigne in lepo se vidi, da sta bila obzidje in vhodni stolp zidana na skalo. Preostali del terase je bil v polpreteklem obdobju zvišan in izravnani z debelo plastjo novodobnih nasutij. Po odstranitvi nasutij se je pokazala umetno preoblikovana površina skalne osnove. V enem od vsekov je bila dokumentirana manjša apnenica,

zapolnjena z odpadnim materialom, katerega najdbe datirajo v čas med obema vojnoma. Plasti z novoveškimi najdbami so bile tudi tik nad skalno površino in v skalnih razpokah, kar kaže na to, da je bila terasa okoli gradu oblikovana v novoveškem obdobju, verjetno pred prvo svetovno vojno ali v času med obema vojnoma, s čimer bi morda lahko pojasnili odsotnost morebitnih starejših plasti na tem mestu.

Drugi arheološki testni izkop je bil za potrebe vodovodnega priključka izveden v pritličju vhodnega poslopja, kjer je že leta 1998 Goriški muzej pod vodstvom Beatriče Žbona Trkman izvedel manjše sondiranje. Tokratni izkop je potekal ob vzhodni steni vhodnega poslopja v dolžini pribl. 12 m in širini do 1,2 m do obstoječih jaškov za odvod meteorne vode in elektriko, ki sta v severovzhodnem vogalu vhodnega poslopja. Pri tem je bilo ugotovljeno, da skalna osnova leži že plitko pod površino, ponekod pa je celo vidna. Zlizana površina poravnane skale kaže, da je bila ta v nekem obdobju izpostavljena kot hodna površina. Nepravilnosti v površini skale so bile zapolnjene z močno zbitim gruščem. Zaradi višine pojava skalne osnove je bila sprejeta odločitev o dodatnih testnih jarkih v vhodnem poslopju in morebitni spremembi poteka načrtovanega vodovoda. Trije dodatni testni jarki so bili postavljeni pravokotno na prvi izkop in so potekali prečno po vsej širini vhodnega poslopja. Izkazalo se je, da po sredini vhodnega poslopja že poteka obstoječi izkop z vstavljenimi cevjo za vodo in za komunikacijsko infrastrukturo. Za dovod vode se je uporabila obstoječa trasa vodovoda in zato ni bilo potrebe po dodatnih izkopih znotraj vhodnega poslopja in na območju pred vhodnim poslopjem.

Tretji sklop arheoloških raziskav je bil izveden na prostoru vzhodnega obrambnega platoja, z namenom preveritve rezultatov predhodno opravljene geofizikalne raziskave. Testni jarki so bili postavljeni tako, da so sekali znake, ki so bili zaznani z georadarsko metodo in 2D upornostno metodo in so bili interpretirani kot morebitne arheološke sledi. Testna jarka 1 in 3 sta bila locirana na območju dveh rondel, testni jarek 2 pa je potekal prečno čez obrambni plato. Na območju jarkov 1 in 3 je bila odkrita globoka plast nasutij. Izkop je potekal do globine 1,75 m, vendar skalna osnova ni bila dosežena. V testnem jarku 2 pa je bila skalna osnova dosežena na globini pribl. 1 m. Tudi tu je bila površina skale umetno poravnana. Na tej globini je bila dokumentirana hodna površina, ki je bila kasneje zasuta in izravnana. Drobne najdbe sodijo v čas novega veka z izjemo odlomka prazgodovinske lončenine iz testnega jarka 1, ki potrjuje prazgodovinsko poselitev griča. Rezultati raziskav kažejo, da je bilo območje griča ob urejanju terena v obdobju novega veka močno preoblikovano. Predvidevamo, da je bil za nasipanje vzhodnega obrambnega platoja uporabljen material iz neposredne bližine, verjetno pridobljen ravno z izravnavo površine in terasiranjem, zaradi česar se starejše naselbinske plasti tu niso ohranile.

13 Jasna Svetina, Žiga Žgur

EŠD:	40
Naselje:	Branik
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Branik – grad Rihemberk
Področje:	UA
Obdobje:	prazgodovina, 12. stoletje, druga četrtina 13. stoletja, prva polovica 16. stoletja, druga četrtina 20. stoletja

Grad Rihemberk stoji na pomolu hriba Golec nad vasjo Branik. Po podatkih zgodovinskih virov naj bi bil sezidan okoli leta 1230. Od takrat dalje se je območje gradu večkrat razširilo, grad pa se je dograjeval in spreminjal. V najslabšem stanju je bil takoj po drugi svetovni vojni, saj je bilo poškodovanih ali porušenih več sestavnih delov grajskega območja. Od druge vojne do danes se na gradu vrstijo obnovitvena dela. Občina Nova Gorica je v letu 2019 pridobila in zagotovila sredstva za obnovo nekaterih delov gradu. Obnova se je izvajala v letih 2019 in 2020. Ker so se dela izvajala na več delih gradu, bodo tako tudi opisana.

Branik, grad Rihemberk, rondela pred obnovo (foto: Ž. Žgur)

Gradbeno-vzdrževalna dela na objektu južnega palacija

Streha palacija je na več mestih zamakala, zato je bila že na začetku del predvidena celovita sanacija kritine in delov ostrešja. Po razkritju strehe, ki je bila krita s polkrožnim korcem, položenim v malto na lesene deske, je izvajalec zamenjal dotrajane lesene špirovce; do poškodb zaradi zamakanja vode je prišlo predvsem na stiku med različnimi višinama strehe in strehe z okroglim stolpom. Izvajalec je moral zamenjati tudi posamezne konzolne dele špirovcev napušča na severni strani palacija. Originalno je bil konzolni napušč lesena izdolbena greda z obdelanim zaključkom, ki je bila kot maska podaljšana in nataktnjena na špirovce ostrešja. Zaradi statične vprašljivosti takšnega detajla je novi napušč narejen iz masivnega kosa lesa po vsej dolžini do slemenskega nosilca. Zamenjanih je bilo šest kosov, ki so jih finalno tonirali, da se ujemajo z barvo obstoječih in ohranjenih elementov. Ostrešje so na novo podeskali in na delu napušča popodili z novimi opečnimi planetami. Za drugo vrsto korčne kritine so pred namestitvijo kritine izdelali skrite žlebove iz nerjavne pločevine. Za dodatno zaščito in ekstremne razmere so položili sekundarno paropropustno kritino. Streho so zaključili z navadnim polkrožnim korcem na dvojni letvani podkonstrukciji.

Branik, grad Rihemberk, rondela po obnovi (foto: Ž. Žgur)

Gradbeno-vzdrževalna dela na osrednjem okroglem stolpu in obzidju

Zaradi propada veziva pod kamnitimi pokrivnimi ploščami cin je v preteklosti nekaj teh plošč odpadlo, nekatere pa so bile fizično odstranjene oz. vandalizirane. Izvajalec je razrahljane plošče fazno deponiral. Podlago je ustrezno očistil razpadlega veziva in organskih primesi ter ponovno namestil pokrivne plošče na prvotno mesto. Stike med ploščami je ustrezno zapolnil. Manjkajoče plošče je izdelal iz novega kamna, ki ga je obdelal po vzoru obstoječih. Na vrhu okroglega stolpa je odstranil pleksisteklena varovala med cinami in jih nadomestil z obdelanimi kovinskimi palicami v črni mat barvi.

Gradbeno-vzdrževalna dela na vhodnem poslopju s stolpom

Po postavitvi odra je izvajalec z nizkotlačnim vodnim čistilnikom očistil celotno površino vhodnega poslopja in stolpa. Ponekod je vegetacijo iz zidov odstranil mehansko. Poškodovane kamnite elemente je domodeliral z maso za kamen, poškodbe v zidovih pa dopolnil z lokalnim kamnom. Kovinske dele je v stiku s kamnom konserviral in antikorozijsko zaščutil ter prebarval. Celotno fasado vhodnega poslopja in stolpa je zafugiral z vročo apneno malto, pri kateri je za agregat uporabil štanjelski pesek. Na strehi objekta je zamenjal poškodovane korce ter nekatere od njih dodatno utrdil.

Gradbeno-vzdrževalna dela na zahodnem zunanjem obzidju in rondelah

Celotno površino zidov so očistili oblog z nizkotlačnim vodnim čistilnikom. Posamezne poškodbe v zidovih, predvsem na vrhu cin, so pozidali z lokalnim kamnom na način, da voda odteka iz kape zidu. Stike v zidavi so zapolnili z vročo apneno malto. Na obzidju so z zamikom v zidavi prezentirali dve vratni odprtini. Kot na osrednjem okroglem stolpu so med cinami zaradi zavarovanja pred padcem v globino dodatno namestili obdelane kovinske palice. Vsi posegisi namenjeni zaščiti obstoječih objektov, izboljšanju varnosti in zavarovanju zidov proti zatekanju vode in ponovnemu izraščanju vegetacije. Z vsemi opravljenimi deli, predvsem s sanacijo stikov v zidavi, se je izboljšala estetska podoba celotnega gradu, ki sedaj še bolj vabi obiskovalce na ogled in raziskovanje tega pomembnega spomenika. Dela na objektu je izvajalo podjetje GNOM, d. o. o., s podizvajalci pod vodstvom Jožeta Drešarja. Kot svetovalec, skrbnik in predstavnik investitorja je bila vedno navzoča Nataša Kolenc. Nadzor in pomoč pri detajlih je opravljal Aleksander Gorjup. Odgovorni konservator je bila Jasna Svetina, konservatorski nadzor sva opravljala še Katja Kosič in Žiga Žgur.

14 Mitja Pergar

EŠD:	/
Naselje:	Breg pri Borovnici
Občina:	Borovnica
Ime:	Breg pri Borovnici – gradišče Boršt – Raskovec
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina

Vzhodno od vasi Breg pri Borovnici sem na lidarskem posnetku na parc. št. 583/1 – del, 585/2 – del, 586 – del, 587/5 – del, vse k. o. Breg, identificiral novo prazgodovinsko naselbino. Naselbina leži v gozdu na manjši vzpetini (kota 420) z ledinskim imenom Boršt. Domačin, ki sem ga srečal med ogledom, je povedal, da domačini pravijo tej lokaciji Raskovec.

Gradišče obdaja dobro viden kamnit nasip, dolg približno 450 m. Teren znotraj nasipa je terasiran in delno očiščen kamenja. Izbira lokacije naselbine ni naključna, saj je teren naravno zavarovan s treh strani (zahodne, severne in vzhodne), najlažji dostop do gradišča je bil v preteklosti z južne strani. Naselbina obsega območje, veliko približno 12.380 m². Ob ogledu sem pod potrditimi drevesnimi panji našel prazgodovinsko lončenino. Novo prazgodovinsko gradišče pomembno dopolnjuje prazgodovinsko poselitveno sliko Brega pri Borovnici, saj od tu poznamo le posamezne naključne najdbe iz mlajše kamene dobe.

Breg pri Borovnici, gradišče Boršt – Raskovec. Pogled z juga proti severu na del kamnitega nasipa na zahodnem delu gradišča (foto: M. Pergar)

15 Andrejka Ščukovt

EŠD: 44

Naselje: Breginj

Občina: Kobarid

Ime: Breginj – ambient vaškega središča

Področje: E

Obdobje: 18.–19. in 20. stoletje

Breginj leži na terasi pod mogočnim pogorjem Stola in na meji z Benečijo. Robidišče v Breginjskem kotu je najzahodnejša vas v državi. Do srede sedemdesetih let 20. stoletja je Breginj veljal za biser t. i. beneškoslovenske arhitekture. V predpotresnem Breginju so bile domačije razporejene po koncentrično speljanih uličicah, landronah, ki so se združevale v stavbne nize. Večnadstropne stavbe s stanovanjsko ali gospodarsko funkcijo pa so členila zunanja kamnita stopnišča z ganki, lesenimi hodniki na lesenih ali kamnitih stebrih, ki so jih ščitili daljši strešni napušči. Prav vse stavbe so bile pozidane iz kamnitih gradnikov. Marsikatero od njih je krasila stenska poslikava v tehniki freska. Po furlanskem potresu leta 1976 so se od starega Breginja ohranile le še štiri domačije v zaprtem elipsastem dvorišču, v t. i. Ščirnovem ogradu. Tu stoji sklop objektov domačij Ščirmi, Konti, Češornji in Lazarji.

Obnovljen Ščirnov ograd ima danes muzejsko funkcijo. Obnova je potekala v zadnji četrtini 20. stoletja. Obnovljeni so stanovanjske hiše s kletmi, hlevi s seniki, svinjaki in lope, ki predstavljajo predpotresni čas in način življenja prebivalcev Breginja. Na zunanji obnovljene stavbe opredeljujejo na grobo ometane stene, viseči ganki, zunanja stopnišča, linde oz. napušči na stebrih, glede na funkcijo razporejena okna in kamnoseški elementi. Obnovljene stavbe v dveh stisnjenih nizih in v skupnem dvorišču tako determinirajo izredno funkcionalno postavljeno kmečko stavbarstvo ter način življenja in vzdušje starega Breginja, katerega lepota se odraža

Obnovljeni ganki in dimnik stavbe Breginj 128 (foto: A. Ščukovt, 2020)

v kombiniranju kamna in lesa ter v povezanosti človeka z naravo.

Leta 2020 so potekala vzdrževalna dela na dotrajanih gankih na severnem in južnem pročelju stavbe Breginj 128. Z macesnovim lesom so bile zamenjane pohodne deske in late. Ker dimnik iste stavbe zaradi dotrajanosti že več let ni služil svojemu namenu in ni bil več ognjevaren, je bila narejena še nova dimna tuljava.

16 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD: 56

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – arheološko najdišče Celje

Področje: A

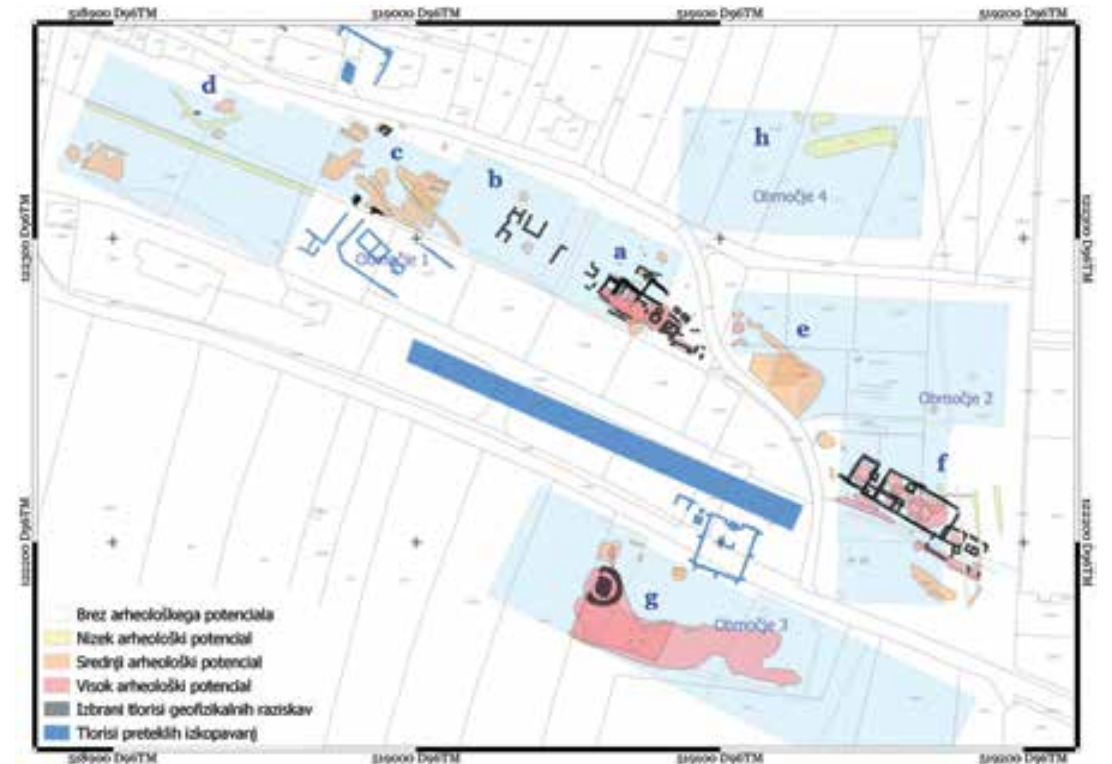
Obdobje: rimsko obdobje

Geofizikalne raziskave so na območju Ložnice, kjer je v prihodnosti načrtovanih več stanovanjskih hiš, pokazale na ostanke rimskodobne nekropole. Ti ostanki so bili v preteklih letih odkriti v več ločenih raziskavah, cilj tokratnih raziskav pa je bil določiti obseg grobišča. Generalno rezultati kažejo na dokaj plitvo ohranjene ostaline najverjetneje rimskodobnih grobnih parcel. Poleg jasno razvidnih tlorisov stavb so ostanki zidov in tlakovanj ponekod lahko poškodovani že do te mere, da gre morda za (deloma) razpršene ostanke arhitekture v ornici.

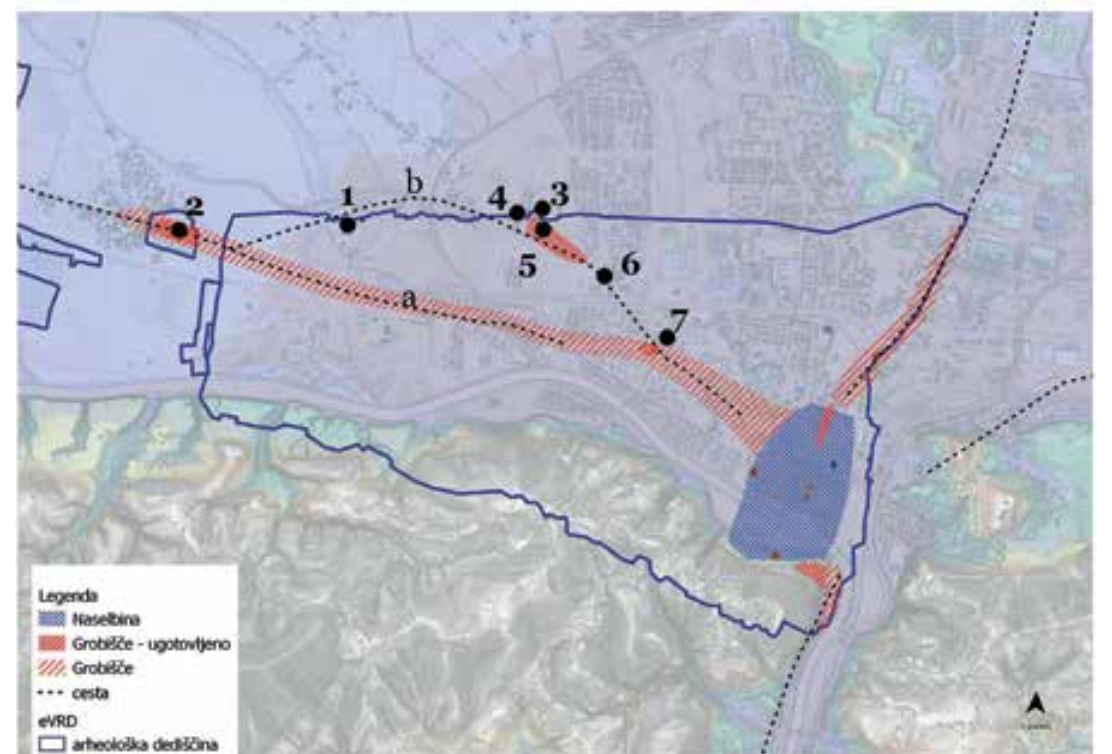
Grobne parcele tako daleč od centra mesta nakazujejo na možnost, da gre za rimskodobno nekropolo ob glavni cesti Celeja–Emona, ki je morda vsaj v neki fazi, tudi zaradi poplavne dejavnosti Savinje, potekala severneje, kot se je do zdaj domnevalo. Rezultati geofizikalnih raziskav na tem območju so nam pokazali obseg širjenja rimskodobne

Breginj, pogled na Ščirnov ograd – ohranjeni in obnovljeni del starega Breginja (foto: A. Ščukovt, 2020)

Celje, arheološko najdišče Celje, arheološka interpretacija georadske metode (izris: M. Mori, G. Rutar).

Celje, arheološko najdišče Celje. Doslej prepoznani obseg rimskodobne Celeje (modro), njenih grobišč (rdeče) in ceste (a). Na zahodu je zarisan morebiten severnejši potek trase ceste (b) čez Ložnico, ki se izogne najnižji poplavni terasi in jo posredno nakazujejo odkriti grobovi oz. grobnice (izris: G. Rutar).

nekropole proti severu in jugu, hkrati pa nakazujejo na možnost širjenja nekropole izven registriranega območja dediščine proti severozahodu (Babno). V smeri jugozahoda (Lava in naprej proti mestu) se prav tako še nizajo nepozidane parcele, ki jih (najverjetneje) ni prizadelo moderno globlje oranje. Tudi tu tako lahko pričakujemo nadaljevanje nekropole. Tako obseg nekropole in posledično potek cestne povezave kot tudi odsotnost potenciala na drugih delih je mogoče v naslednjih letih tudi preveriti in tako bistveno vplivati na zaščito arheoloških ostalin. Nadaljnje raziskave v kombinaciji z minimalnimi usmerjenimi posegi bodo omogočile sproščanje (trenutno registriranih) površin tudi za gradnjo.

17 Matjaž Mori

EŠD: 56

Naselje: Celje

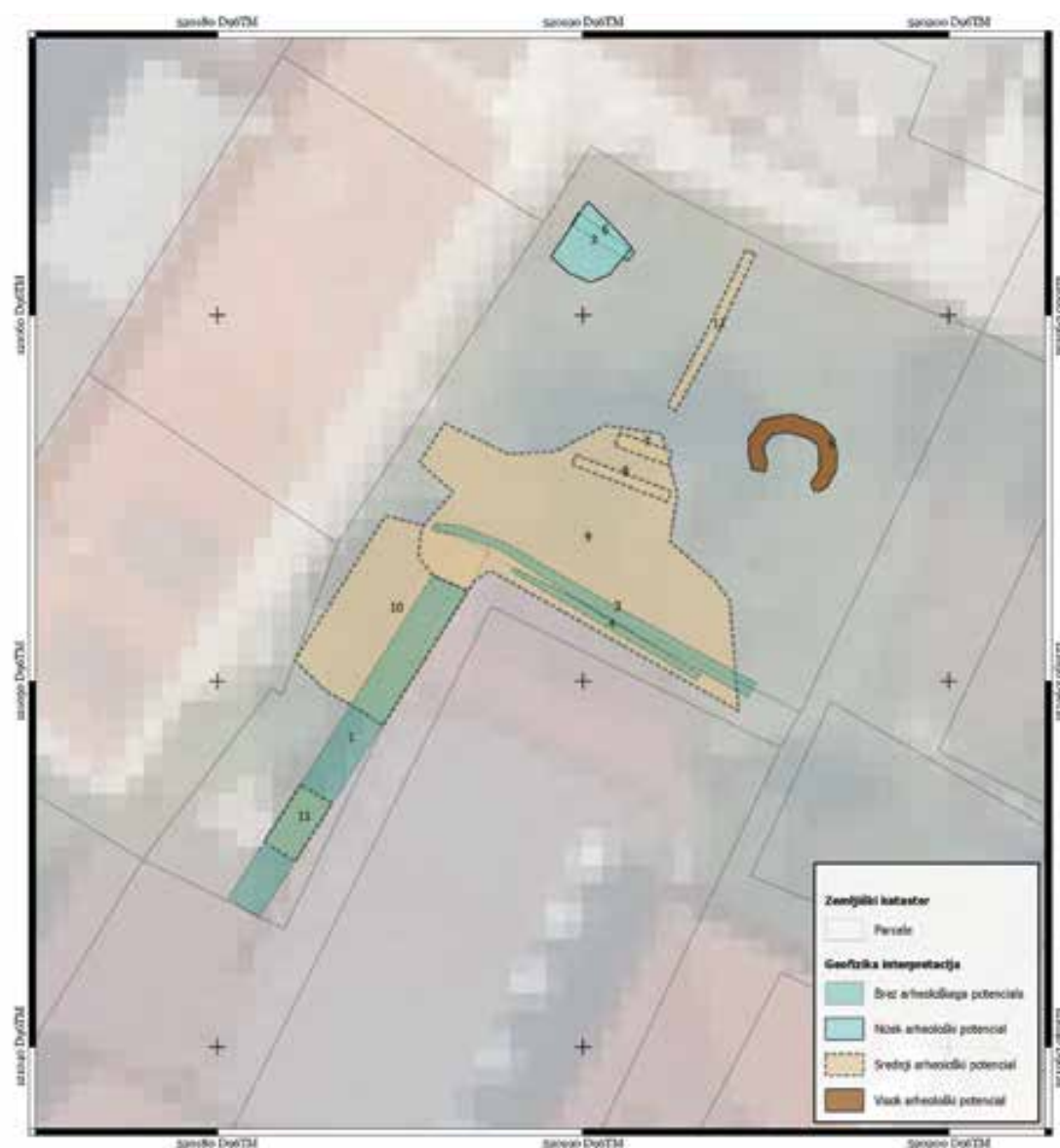
Občina: Celje

Ime: Celje – arheološko najdišče Celje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Meritve z georadarsko metodo na dvorišču za hišo Trg Celjskih knezov 3, parc. št. 2410/2, k. o. Celje, so pokazale vrsto odbojev, ki smo jih analizirali in arheološko interpretirali.

Celje, arheološko najdišče Celje. Arheološka interpretacija rezultatov georadarske metode (izvedba: M. Mori)

Celoten izmerjeni prostor ima jasne odboje do ocenjene globine okoli 1,2 m. Torej je doseg metode ravno do globine, kjer bi glede na pretekle raziskave pričakovali rimskodobne ostanke. Po celotnem območju smo v zgornji plasti, debeli pribl. 0,5 m, prepoznali odziv, ki ga interpretiramo kot nasutje za izravnavo oziroma dvig terena. Pod tem je prepoznati nekaj infrastrukturnih vodov ter večje nepravilno območje močnejših odbojev, ki smo jih interpretirali kot ruševinsko plast oz. nasutje. Visok arheološki potencial smo pripisali odbojem, ki v tlorisu tvorijo obroč in jih interpretiramo kot obroč vodnjaka. Glede na lokacijo v samem središču rimske Celeje tik ob forumu in plitev domet metode na tem območju je mogoče pričakovati več arheoloških ostankov, kot nam jih je uspelo prepoznati z meritvami, še posebej na globini pod 1 m.

18 Jelka Kuret

EŠD: 56

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – arheološko najdišče Celje

Področje: A, R

Obdobje: rimsko obdobje (1. stoletje)

Med arheološkimi izkopavanji na Muzejskem trgu v Celju so leta 2017 odkrili med drugim rimski *domus* s konca 1. stoletja. V eni od sob vile so poleg *in situ* ohranjenih stenskih poslikav v skupnem obsegu 18 m² odkrili še fragmente stropnih poslikav z odtisom trstike na prvi plasti ometa, ki so ležali neposredno na estrihu. Fragmente so dvignili in evidentirali, poseg pa je podrobno opisala Jasna Radšel v Varstvu spomenikov, poročila 54, str. 25–28.

V atelje Restavratorskega centra ZVKDS smo septembra 2018 prepeljali približno 5000 fragmentov stropne poslikave, z namenom priprave na muzejsko prezentacijo. Pred posegi so bili odvzeti vzorci za analizo pigmentov, veziva, nečistoč in plasti ometa. Rezultati so pokazali pet plasti malte različnih debelin, večinoma sestavljene iz silikatnega agregata lokalnega izvora, ki verjetno izvira iz najbližje struge Savinje. Razmerje med vezivom in agregatom se med posameznimi plastmi malte razlikuje, v vseh pa je bilo uporabljeno apneno vezivo. Prvi dve plasti sta zaradi višje vsebnosti apna vidno razpokani in se od ostalih plasti ločujeta. V zadnjo plast ometa *intonacca* je bil dodan pigment hematit. Strop je bil poslikan s pigmenti, ki so značilni za rimsko obdobje, to so zelena zemlja (celadonit), kalcit, hematit, goetit in tudi egipčanska modra, zelo redek in dragocen pigment.

Za lažje sestavljanje poslikave smo izdelali šest peskovnikov na mizah s koleščki dimenzij 125 × 250 cm in jih do polovice napolnili s Perlitom (ekspandirana vulkanska kamnina, Perligran – extra-G 2–6 mm). Perlit smo izbrali zaradi njegove barve in majhne teže. Že začetno sestavljanje v

Celju je pokazalo, da je strop banjasto obokan. Naslikani so ponavljajoči se motivi ptic, mask, rastlinskih in geometrijskih vzorcev ter mitoloških prizorov. Pri nadaljnjem sestavljanju smo želeli najprej ugotoviti strukturo in razporeditev motivov. Na podlagi arheološke dokumentacije smo začeli sestavljati fragmente, ki tvorijo zunanji rob stropne poslikave. Pri tem smo sledili obokani obliki stropa, vendar je ukrivljenost postala prestrma za peskovnik. Nove fragmente je bilo težko dodati k že sestavljenim segmentom. Da ne bi prišlo do dodatnih poškodb fragmentov, smo se odločili, da nadaljujemo sestavljanje na ravni površini. Fragmente smo v peskovnike postavljali tako, da je odtis trstike potekal vzporedno z njihovo daljšo stranjo. Tako smo fragmente lažje orientirali in pospešili postopek sestavljanja. V sedmih mesecih je ekipi dveh restavratork uspelo sestaviti tri večje segmente. Največji in najpopolnejši je iz zahodnega dela sobe. Meri približno 174 × 313 cm. Segment iz osrednjega dela prostora meri približno 240 × 240 cm, iz vzhodnega dela pa približno 150 × 280 cm. Na žalost se segmenti med seboj ne povezujejo. Skupaj merijo približno 14 m² od skupno 40 m² prvotne poslikave. Zaradi uničenja med gradbenimi deli v kasnejših obdobjih manjka velik del stropa. Del stropa, ki se je ohranil, razkriva, da gre za vrhunsko poslikavo s čudovitimi podrobnostmi. Videti je pomožne črte, vtisnjene v svežo malto, in na nekaterih delih podrisbo. Prav tako lahko ločimo poteze čopiča in nekatere popravke, ki jih je umetnik naredil med slikanjem. Za določitev ukrivljenosti stropa je mizar izdelal poseben peskovnik, ki nam omogoča prilagajanje krivine. Med prestavljanjem enega od sestavljenih segmentov v ukrivljen peskovnik smo ugotovili, da zaradi zelo majhnih fragmentov in manjkajočih delov poslikave ni mogoče nadzirati premikov ob sestavljanju tesno na stik. Zaradi tega smo se odločili, da fragmente najprej zlepiamo v večje kose. Pred tem smo morali s fragmentov odstraniti ostanke nečistoč. Najučinkovitejša je bila uporaba tekoče vode in mehkih zobnih krtačk. Zaradi krhkosti ometa smo fragmente tudi utrdili. Preizkusi so pokazali, da je najprimernejši utrjevalec CaLoSil E5, ker ne pušča sledov bele koprne na površini, nanašamo pa ga na hrbtno stran fragmentov do zasičenosti. Za lepljenje uporabljamo injektirno maso CalXnova, ki nam omogoča, da zlepljene fragmente po potrebi tudi razdružimo. Med fragmenti stropnih poslikav so bili odkriti tudi fragmenti dveh vrst štukatur. Po njihovi podrobnejši preučitvi smo prišli do spoznanja, da strop ni sestavljen le iz obokanega dela, temveč se ta pri zaključku s štukaturo na obeh straneh nadaljuje v ravni del stropa. Fragmenti ravnega dela stropa se od obokanega razlikujejo po debelejši plasti ometa in drugačnem odtisu trstike, predvsem pa po svetlejši rdeči barvi, uporabljeni za ozadje. Novo spoznanje o strukturi stropa je zahtevalo ponoven pregled dva tisoč zaboječkov s 73.000 fragmenti večinoma stenskih poslikav, shranjenih v depoju Pokrajinskega muzeja v Celju (PMC), in izločitev tistih, ki tvorijo njegov ravni del. Sestavili smo dva večja sklopa z vsake strani oboka, ki skupaj merita približno 2 m². Dela na projektu še potekajo, po zaključku pa je predvidena prezentacija v PMC.

Celje, arheološko najdišče Celje, močno razpokan omet z odtisom trstike na hrbtni strani (foto: Petra Benedik)

Arheološko najdišče Celje, shematski prikaz stropa: obok, štukatura in ravni del stropa (foto: Petra Benedik)

Arheološko najdišče Celje, ukrivljen peskovnik (foto: Petra Benedik)

Arheološko najdišče Celje, stik obokanega dela stropa s štukaturo (foto: Petra Benedik)

Arheološko najdišče Celje, segment iz zahodnega dela sobe, sestavljen v ukrivljenem peskovniku (foto: Petra Benedik)

Arheološko najdišče Celje, prikaz vseh sestavljenih prizorov, ki skupaj merijo približno 14 m² od skupno 40 m² prvotne poslikave (foto: Petra Benedik)

Izjemne najdbe antičnih ostalin na Muzejskem trgu v Celju so že od leta 2018 skupni projekt PMC, ZVKDS, OE Celje, in ZVKDS, RC. ZVKDS in PMC sta zaradi pomembnosti najdbe imenovala mednarodno strokovno komisijo za spremljanje in strokovni nadzor pri izvedbi konservatorsko-restavratorskih del na arheoloških najdbah na Muzejskem trgu v Celju. Komisijo sestavljajo vrhunski strokovnjaki s področja arheologije, restavratorstva in muzeologije iz Slovenije, Avstrije, Italije, Švice, Francije in Španije. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih na fragmentih stropnih poslikav že od začetka sodeluje Petra Benedik. Ostali sodelavci so Barbara Kogoj in Janez Novak, samozaposlena, ter Roza Šantej, Danaja Padovac in Irina Pozdorovkina, študentke.

19 Matija Plevnik

EŠD: 4296

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – Celjski dom

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1905–1907

Reprezentančna trinadstropna stavba dunajskega arhitekta Petra Paula Branga stoji jugozahodno od železniške postaje. V tlorisu ima na vzhodu (ožji) in zahodu (širši) vzporedna trakta, ki ju povezuje severni trakt, na južni strani pa je vrtna parcela. Stavba je zanimiva, ker jo tvori več navideznih samostojnih enot, združenih v celoto. Objekt je v celoti podkleten. Na

Celje, Celjski dom, detajl poškodovanega stavbnega pohištva v drugem nadstropju zahodnega krila (foto: M. Plevnik)

Celje, Celjski dom, neustrezna cementna mašila v kamnitem talnem zidcu (foto: M. Plevnik)

Celje, Celjski dom, sanacija kamnitega talnega zidca (foto: M. Plevnik)

Celje, Celjski dom, pogled na strehe proti zahodnemu stranskemu krilu, pred posegi (foto: M. Plevnik)

galerijo nad pritličjem na severovzhodnem vogalu objekta je vrinjen navpično podolgovat štirinadstropni valjast stolp s strmo pločevinasto stožčasto streho. Severna, glavna fasada je najbolj razgibana in posledično tudi najbogatejša. Pritličje je obdano s kamnito oblogo, ki se v nadstropju nadaljuje v fasadno členitev. Osrednji del z glavnim vhodom, nad katerim je polkrožna pločevinasta strešica, je obdan z dvema rizalitoma, ki imata poudarjen trdnjavski značaj (z nakazanimi strelskimi linami). Med drugim in tretjim nadstropjem osrednjega dela je nečlenjen friz, na katerem je napis CELJSKI DOM. Nad zaključkom tretjega nadstropja je polkrožni timpanon, nad njim pa v osrednji osi celjski grb z letnico nastanka objekta (1906). Za vzhodnim rizalitom se fasada v nadaljevanju pomakne nekoliko nazaj in asociira na tipično severnjaško stavbo z nadstrešnim čelom. Asimetrijo stopnjujejo tudi okna različnih oblik in dimenzij. Nesimetričnost, uporaba opeke kot dekorativnega elementa in »trdnjavskost« dajeta objektu izrazit severnjaški značaj. Z umestitvijo v prostor, s samo stavbno gmoto in njeno fasadno členitvijo ter likovnostjo poudarja stavba svojo ideološko

funkcijo in moč, saj je bila zgrajena v t. i. staronemškem slogu (altdeutsch).

Stavba nemškega ponosa in moči je arhitekturni odraz nacionalnih napetosti med Slovenci in Nemci v Celju. Skupaj z Narodnim domom kot tipično ustanovo slovenstva ter posledično protipolom Nemške hiše tvori izrazito prostorsko os mestnega stavbnega tkiva, ki poteka v smeri vzhod (Nemška hiša/Celjski dom)–zahod (Narodni dom). Objekt je večkrat menjal lastnike, najemnike in posledično korenito spreminjal tudi svojo funkcijo. V Zgodovinskem arhivu Celje so ohranjeni številni originalni načrti, ki so narekovali konservatorske postopke.

Zadnja celovita obnova fasade je bila izvedena v začetku devetdesetih let 20. stoletja. Mestna občina Celje kot lastnik objekta je pridobila sredstva Evropske unije: Kohezijski sklad »Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike za obdobje 2014–2020« za energetske sanacije javnih objektov Mestne občine Celje. Sočasno z energetsko sanacijo je zaradi smotnosti potekala tudi obnova historičnih fasad objekta. Partnerja pri tem javno–zasebnem partnerstvu sta

Celje, Celjski dom, pogled na glavno fasado s severovzhodne strani, stanje po obnovi zunanjsčine (foto: M. Plevnik)

bila Mestna občina Celje in Energetika Celje, javno podjetje, d. o. o.

Energetska sanacija je obsegala menjavo stavbnega pohištva, strešne kritine in toplotno zaščito podstrešja. Ker je Celjski dom izjemna javna stavba v mestnem tkivu Celja, je ZVKDS v konservatorskih izhodiščih, izdanih leta 2014, podal tudi smernice za stavbno pohištvo. »Historično stavbno pohištvo je potrebno ohraniti, obnoviti, zlasti v svojem zunanem izgledu. V primeru večjih poškodb pa se ga mora nadomestiti z novim, ki mora biti oblikovno identično kot obstoječe – v tipu, obliki, materialu, profilaciji in barvi. Ohraniti in restavratorsko obnoviti je potrebno vrata glavnega vhoda in originalna vrata stranskih vhodov.«

Po temeljitem pregledu vsega stavbnega pohištva se je natančno določil obseg obnove in menjave. Obnovilo se je 66 okenskih kril, na novo izdelalo pa 94 okenskih kril, ki so identična starim. Prav tako pa se je obnovilo 9 izvornih vratnih kril, 17 vratnih kril pa je bilo izdelanih na novo.

Popravili so se elementi strešne konstrukcije. Višine slemen in napuščev ter nakloni streh so po posegih ostali nespremenjeni in so se popolnoma podredili originalnim. Menjala se je dotrajana strešna kritina z novo, ki je v obliki, barvi in strukturi identična z obstoječo – neglazirani opečni zareznik opečno rdeče barve. Močno poškodovani pločevinasti zaključki so bili nadomeščeni z novimi. V celoti so bili zamenjani poškodovani kleparski izdelki, sočasno z njimi pa smo ohranili tudi okrasne kleparske izdelke. Slednji so bili mehansko očiščeni, zaščiteni, močno poškodovane in manjkajoče elemente pa smo nadomestili z identičnimi kopijami.

Sočasno z energetske sanacije stavbe so bile obnovljene historične fasade objekta. Po temeljitem sondiranju se je dotrajani fasadni omet odstranil in nadomestil z novim, klasičnim ometom. Sondiranje ni prineslo novih rezultatov in novih spoznanj, zasledili smo le sledove starejšega olivno zelenega opleska iz obdobja neposredno po drugi svetovni vojni. Cilj obnove fasade je bil, da se ponovi in rekonstruira fasadna členitev v vseh njenih detajlih. Sočasno so bili sanirani vsi kovinski dekorativni elementi na fasadi. Kamniti talni zidec v pritličju je bil restavriran, manjkajoči deli so bili rekonstruirani, odstranjeni so bili neustrezni sekundarni cementni nanosi, ki kvarno vplivajo na zidove. Odstranjena je bila manjša pritlična prizidana stavba na jugozahodnem vogalu – razdelilna električna omarica, ki je novejšega izvora, ter neustrezni nadstrešek na dvoriščnem delu, ki je bil plod številnih neustreznih posegov v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Prav tako se nismo odločili za poskus rekonstrukcije reliefno izstopajočega kiparskega okrasja, ki je nekoč krasilo vrhni nadstropji stolpa, saj smo imeli za popolno rekonstrukcijo premalo oprijemljivih, zanesljivih podatkov.

Ves čas poteka obnove je ZVKDS, OE Celje, opravljal konservatorski nadzor, poleg tega pa so bile tudi redne tedenske koordinacije z izvajalci in investitorji.

20 Urška Todosovska - Šmajdek

EŠD: 4305

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – hiša Glavni trg 12

Področje: UA

Obdobje: 16., 17., 18. stoletje, prva polovica 19. stoletja, prelom iz 19. v 20. stoletje

Visoka nadstropna stavba na Glavnem trgu 12 zaključuje južno stranico trga, ki je najstarejši del starega mestnega jedra Celja. Ohranjeni arhitekturni elementi v notranjščini objekta, kot so kamniti portal s poznogotskim posnetim robom, prehodna vhodna veža s križnogrebenastim obokom in nekdanji zazidanimi podpornimi stebri, kamniti slop ter arkadni hodnik na dvoriščni strani, kažejo na datacijo nastanka v 16. stoletju, s predelavami v 17. in 18. stoletju. Gradbeni posegi z začetka 19. stoletja so stavbo temeljito spremenili in ji dali klasicistično podobo. Iz tega časa je tudi glavni portal na pročelju.

Kot prvi znani lastnik stavbe se leta 1783 omenja Ivan baron Conti. Konec 18. stoletja sta jo kupila Franc Ks. Dienersberg in njegova žena Jožefa, rojena Brandenau. Za njima je bil lastnik najprej Ignacij Senčar in nato odvetnik dr. Maks Andree. Po njegovi smrti je leta 1840 stavbo na dražbi kupil Tomaž Grilc (Grillz), ki je bil nekaj časa tudi celjski župan. Po dedovanju so si nato sledili: leta 1860 Terezija Degen, leta 1882 Vilma Lazič, živeča v Varaždinu, leta 1932 Vilma Polić in po letu 1947 viceadmiral v pokoju Marijan Polić (Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Bilten, Glasilo občinskega ljudskega odbora Celje, 1957, str. 23). V času družbene lastnine je bil objekt v celoti v lasti samoupravne stanovanjske skupnosti. V devetdesetih letih 20. stoletja je lastnik objekta postalo podjetje Alea, d. o. o., ki je začelo prvo večjo prenovo in leta 2019 prvo in drugo nadstropje objekta prodalo Mestni občini Celje, ta pa je prostore v dolgoročno upravljanje predala Glasbeni šoli Celje.

V pritličju so bili sprva lokali, namenjeni obrtniškim delavnicam in trgovinam. V pritličnem lokalu desno od glavnega portala že od leta 1971 deluje optika. Leta 1976 so dva lokala levo od glavnega portala združili v skupni prostor in v njem je začela delovati priljubljena celjska picerija Pod oboki (Božena Franc, Tomšičev trg v Celju: etnološki prispevek k raziskovanju starih mestnih jeder, diplomska naloga, avgust 1988). Od takrat naprej je ta del pritličja namenjen gostinski ponudbi. Etaži sta bili stanovanjski vse do prenove objekta, ki je prostore spremenila v poslovne.

Celovito prenovo je stavba dočakala na prelomu iz 20. v 21. stoletje, v glavnem med letoma 1999 in 2003. Vključevala je obnovo fasade, strehe, menjavo stavbnega pohištva in tlakov. Na podlagi opravljenih stavbnogodovinskih raziskav je bila prezentirana renesančna faza pročelja s posameznimi

Celje, hiša Glavni trg 12, zunanjščina s prezentirano renesančno fazo pročelja (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2020)

kamniti elementi in arhitekturno poslikavo. V notranjščini so ohranili vse historične lončene peči in na določenih mestih predstavili kamnito zidavo objekta.

Ob obnovi obeh nadstropij za potrebe ureditve prostorov Glasbene šole Celje smo sledili osnovnem konservatorskem pristopu, ki stremi k ohranjanju glavnih historičnih sestavin objekta. Te vključujejo vse kamnite elemente, obočne konstrukcije, stavbno pohištvo, historične lončene peči ter talne površine v čim večji možni meri. Ob prenovi se je bilo treba prilagoditi novi funkciji, saj glasbena šola za svoje delovanje potrebuje posebej načrtovano zvočno izolacijo in akustiko posameznih prostorov. Zato smo kompromisno soglašali z znižanjem stropov v prostorih, namenjenih za glasbene učilnice in novo orkestralno dvorano. V prvem nadstropju je nastala nova povezovalna odprtina z objektom Slomškov trg 11. Z določenimi rušitvami predelnih sten so se spremenili tlorisi, zaradi zahtev požarne varnosti pa je bilo na novo izdelanega nekaj stavbnega pohištva. V drugem nadstropju je bilo ob ureditvi nove orkestralne dvorane treba vzpostaviti nov dostop s hodnika, ob tem pa predstaviti kamniti okvir dimniške tuljave s kovanimi vratci na drugo mesto. Sedaj je vgrajen v steno sosednjega prostora, ob lončeno peč. Stena med prostoroma orkestralne dvorane je bila porušena, lončeni peči, ki sta stali na mestu novega

Celje, hiša Glavni trg 12, najstarejša lončena peč v objektu (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2020)

vhoda, pa sta bili prestavljeni na drugo lokacijo v novem, združenem prostoru. Ob predstavitvi ene od peči so pečarji v podstavku našli zmečkan časopisni list iz leta 1902.

Lončene peči, ki imajo v objektu le še okrasno funkcijo, so iz različnih časovnih obdobij, zato se med seboj tudi slogovno razlikujejo. Najstarejša je iz obdobja bidermajerja, časovno torej spada v prvo polovico 19. stoletja. Stoji v prvem nadstropju. Njena okrogla oblika in motivika na pečnicah sta značilni za to obdobje. Upodobljen je preplet girland, ki jih nosijo orli, na pilastrih stojijo kariatide, peč je okronana z vazi podobnim zaključkom. Vse peči v drugem nadstropju so iz istega časovnega obdobja in sodijo na prelom iz 19. v 20. stoletje.

Ob odkritju šablonske poslikave, ki se je pokazala ob rušitvi predelne stene v manjšem prostoru, ki meji na arkadni hodnik v prvem nadstropju objekta, se je pokazalo, da so na podoben način poslikane stene in stropi v celotnem prvem nadstropju. Prostor s prezentirano stropno poslikavo je z lesenim tramom razdeljen na dva dela, naslikana pa je rastlinska in cvetlična ornamentika z bordurami, slogovno značilna za prelom iz 19. v 20. stoletje. Navdušeni nad odkritjem smo se odločili za prezentacijo šablonske poslikave stropa, medtem ko smo poslikave na stenah in v drugih prostorih le dokumentirali. Na delu stropa, ki je bil bolje ohranjen, je bila po sondiranju

in kitanju opravljena le retuša obstoječe poslikave. Na bolj poškodovani polovici stropa pa je bila izvedena rekonstrukcija obstoječe poslikave. Poslikavo smo rekonstruirali tudi na lesenem tramu. Obnovitvena in restavratorska dela na stropu smo v sklopu naše redne dejavnosti opravili predstavniki ZVKDS, OE Celje, z restavratorjem mag. Alešem Sotlerjem na čelu. Za materialne stroške je poskrbelo vodstvo glasbene šole.

Obnovitvena dela v skupni vrednosti 218.000 evrov je izvajalo gradbeno podjetje GES, d. o. o., iz Celja, nadzor je vršilo podjetje Beam, d. o. o., iz Celja. Objekt je z občinskim odlokom razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena in velja za enega najpomembnejših arhitekturno-umetnostnih spomenikov v starem mestnem jedru.

Celje, hiša Glavni trg 12, stropna poslikava v prvem nadstropju po opravljenih sondažnih raziskavah (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2020)

Celje, hiša Glavni trg 12, stropna poslikava v prvem nadstropju po opravljenih konservatorsko-restavratorskih delih (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2020)

21 Nina Sovdat

EŠD: 55, 56

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – staro mestno jedro; Celje – arheološko najdišče Celje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, pozni srednji vek, novi vek

Gubčeva in Lilekova ulica v starem mestnem jedru Celja sodita v EŠD 55, Celje – staro mestno jedro, in EŠD 56, Celje – arheološko najdišče Celje. Arheološke raziskave, ki jih je med oktobrom 2019 in julijem 2020 izvedla ekipa Pokrajinskega muzeja Celje, so potekale ob gradbenih delih v okviru projekta Eksperimentalna ureditev dela Gubčeve in Lilekove ulice v Celju, ki je obsegal prenovo infrastrukturnih vodov, tlakovanja in izgradnjo podzemnih zbiralnic za komunalne odpadke. Ker gre za območje starega mestnega jedra s povečanim arheološkim potencialom, so bili gradbeni načrti prilagojeni čim manjšemu posegu v arheološke plasti. Največji poseg v tla je pomenila gradbena jama za izgradnjo t. i. potopnih smetnjakov. Ta je bila, po predhodni uskladitvi umestitve med projektantom in pristojno konservatoriko ZVKDS, OE Celje, umeščena na območje izven srednjeveškega obzidja oz. znotraj obrambnega jarka, da ne bi posegali v antične plasti in strukture. Izkop jarkov za prenovo infrastrukturnih vodov je po večini potekal znotraj jarkov za obstoječo napeljavo. Za območje gradbene jame za potopne smetnjake je ZVKDS, OE Celje, predpisal arheološka izkopavanja, na ostalem območju gradbišča pa arheološki nadzor in dokumentiranje ob gradnji. Posegi v tla so nam po pričakovanjih ponudili vpogled v tri arheološka obdobja – antiko, pozni srednji vek in novi vek. Antični ostanki v primarni legi so bili prisotni na južnem delu Gubčeve ulice. Del antičnega zidu in estrihov na globini okoli 1,7 m pod današnjo hodno površino smo dokumentirali v tlorisu na dnu ozkega izkopa za vodovodno napeljavo, zato natančnejša interpretacija ni mogoča. Ostanki so bili ob *in situ* prezentirani starokrščanski krstilnici, ki je del najdišča Kreuh, raziskanega v letih 1989 in 1990 (Vogrin, A., 1991, *Celeia Antiqua, katalog razstave*. – Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje). V eni od plasti ob omenjenih arhitekturnih ostankih smo naleteli na del marmornega nagrobnika (dimenzij 0,65 x 0,50 x 0,15–0,25 m; PN 003; slika 1) z reliefno upodobitvijo torza, oblečenega v togo. V neposredni bližini je bil leta 1969 med raziskavami ob izkopu gradbene jame za stavbo, ki je med Celjani poznana kot veleblagovnica T, med drugim odkrit del grobišča iz 1. stoletja (Kolšek, V., 1970, Celje. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 186–187). Antične plasti smo dosegli še v sondi 1 in v eni od jam za jašek za električno napeljavo, v obeh primerih na globini okoli 2,0 m. Boljši vpogled smo imeli v srednjeveške arheološke ostanke, saj so bili ti že na globini 0,3 m pod današnjo hodno površino.

Ker je celjsko srednjeveško obzidje še delno ohranjeno kot del kasneje prizidanih objektov in ker poznamo njegov potek, smo med izkopom na severnem delu Gubčeve ulice pričakovali, da bomo v tleh naleteli na njegove ostanke. Del obzidja dimenzij 1,85 + 0,7 x 1,95 x 1,4 m (slika 2), ki ni bil uničen ob predhodnih gradbenih delih, je ležal tik pod nasutjem za utrditev današnjega cestišča. Dokumentirali smo ga do dna izkopa, ki je bilo na globini 1,7 m. Na obzidje je bil na notranji strani prizidan objekt, ki sta ga tvorila ostanka dveh pravokotno postavljenih zidov s temelji. Interpretacije za objekt v virih nismo našli, po načinu gradnje pa je najverjetneje srednjeveški.

Na območju gradbene jame za potopne smetnjake severno od srednjeveškega obzidja so novodobna nasutja, ki so bila odstranjena strojno, segala vse do dna izkopa na globini 2,3 m pod današnjo hodno površino. Zato smo v tem delu izvedli arheološki testni izkop do sterilne podlage. Znotraj sonde dimenzij 1,5 x 1,5 x 2,0 m smo dokumentirali več plasti, ki so med drugim vsebovale antične, poznosrednjeveške in novoveške odlomke keramike. Najverjetneje gre za srednjeveški jarek, ki je bil postopno zasut po padcu obzidja

leta 1785 (Orožen, J., 1957, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*. – Celje); na to kaže predvsem prisotnost poznosrednjeveških in novoveških najdb pod plastmi z antičnimi najdbami. Prodnato sterilno podlago smo dosegli na globini 4,3 m pod današnjo hodno površino. Kot kaže, je v tem delu srednjeveški obrambni jarek povsem uničil antične plasti in strukture. Ostanke novoveške arhitekture smo dokumentirali v Gubčevi in Lilekovi ulici. Že na začetku gradbenih del na južnem delu Gubčeve ulice smo v vzhodnem profilu jarka za vodovodno napeljavo zasledili dolg zid s temeljem, ki je segal vse do križišča Gubčeve in Lilekove ulice. Orientacija (sever–jug in na skrajnem severnem delu severozahod–jugovzhod) se sklada z vrisom v franciscejskem katastru. Najverjetneje gre za ogrado, ki je ločevala cesto, ki je potekala na vzhodni strani, od zelenih površin na zahodni strani. Več ostankov novoveških zidov in temeljev smo dokumentirali med obnovo dotrajanega plinovoda in fekalne kanalizacije v Lilekovi ulici. Nekateri objekti, ki jim pripadajo ostanke, so vrisani v franciscejskem katastru iz leta 1825, nekateri pa so mlajši.

Celje, del marmornega antičnega nagrobnika, PN 003 (foto: N. Sovdat)

Celje, pogled na ohranjeni del srednjeveškega obzidja in zidov južno od njega (foto: N. Sovdat)

22 Urška Todosovska - Šmajdek

EŠD: 55

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – staro mestno jedro (Veleblagovnica T)

Področje: U, UA

Obdobje: 1971

Arhitekt Danilo Sajovic je zasnoval stavbo, ki jo je leta 1971 na stičišču Gubčeve in Lilekove ulice dalo postaviti podjetje Tehnomercator. Poimenovali so jo Veleblagovnica T. Ob nastanku je bila to prva zgradba v starem mestnem jedru, ki je kupcu na enem mestu ponujala vse razen pohištva in avtomobilov. V srednjeveško mestno tkivo postavljena stavba upošteva le višinski gabarit mestnih stanovanjskih palač iz časa okoli leta 1900 na bližnji Cankarjevi ulici. Masivna skeletna armiranobetonska konstrukcija objekta je ob postavitvi v občutljivi del srednjeveškega mestnega jedra delovala vsiljivo. Prav zaradi urbanistično neposrečene umestitve in sodobnega videza je dobila vzdevek »žitni silos«.

Pritličje je imelo steklene izbočene izložbe, tri nadstropja nad njim pa so bila obložena s prefabriciranimi fasadnimi paneli,

značilnimi za obdobje nastanka. Štirikapna streha je bila na vogalih in ob robu oblečena v baker. Notranjost se je ponašala z odprtimi prostori in je tako omogočala neposreden stik kupca s ponujenim blagom. V pritličju so ponujali igrače in oblačila za otroke, v kleti je bila samopostrežna trgovina z mešanim blagom, v nadstropjih je bila ponudba raznovrstna, na vrhu pa je bila samopostrežna restavracija. Vsa nadstropja so povezovala najsodobnejše tekoče stopnice, stavba pa je bila opremljena tudi z dvigalom in klimatsko napravo (*Tendence, Celjska arhitektura in urbanizem 1955–1985, Breznik, Jevšenak, Vešligaj, Celje 2018*).

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bil objekt dobesedno iznakažen. Betonsko siva fasada je dobila marelično barvo, osrednje odprte dele fasad z okenskimi odprtini, ki so bile skrite pod prefabrikati, pa so odeli v novo podobo s polkrožno izbočenimi stekli v videzu ogledal. Z odstranitvijo tekočih stopnic so stavbi vzeli tudi dušo in od takrat naprej ni več prav zaživela. Življenje se je počasi začelo vračati vanjo, ko so v pritličju uredili trgovino z mešanim blagom in pekarno. Preostali del stavbe je leta 2016 kupila Mestna občina Celje z namenom ureditve ekonomsko-poslovne cone. Sčasoma pa se je izoblikovala ideja o znanstveno-zabavnem in tehnološkem razstavišču z dodatnimi dejavnostmi.

Objekt v register nepremične kulturne dediščine RS ni vpisan, varovan pa je znotraj naselbinskega spomenika Celje – staro mestno jedro. Predstavniki ZVKDS, OE Celje, smo sodelovali

predvsem pri načrtovanju nove zunanje podobe objekta in umestitve zunanjega dvigala v prostor. Naše osnovno vodilo je bilo, da se zunanjščina čim bolj približa prvotni, originalni podobi. Prizidano dvigalo z vhodnim delom je umeščeno na stransko, Lilekovo ulico. V prostor je postavljeno z zalomom, na način, da linija novega prizidka lovi stavbni niz preostalih objektov na ulici. Zaradi oteženega čiščenja golobjih iztrebkov smo pristali tudi na odstranitev romboidnih steklenih izložb v pritličju, ki so jih zamenjale velike odprte steklene površine. Oglaševanje objekta je urejeno skladno z Odlokom o oglaševanju v Mestni občini Celje, z izjemo treh zastav, ki so jih ob koncu prenove namestili na čelno fasado na Gubčevi ulici. Projekt za prenovo je izdelal arhitekt Dimitrij Cocej iz podjetja Arhionik, d. o. o. Nadzor nad projektom je prevzelo podjetje Navor, d. o. o., iz Celja. Dela je izvajalo podjetje Remont, d. d., s podizvajalci.

Med celovito prenovo, ki je večinoma potekala v letu 2019, je bila obnovljena trgovina v pritličju, preostali del stavbe pa je preurejen v Tehnopark, trenutno največji znanstveno-

zabavni park v državi. Celotna ureditev je stala šest milijonov evrov, od tega je bilo 2,9 milijona evrov evropskih sredstev, 728.000 evrov je prispevala država, 2,4 milijona evrov pa občina. Tehnopark Celje je septembra 2020 odprl svoja vrata in tako stavba na Gubčevi ulici 1 spet vrvi od obiskovalcev.

Vzporedno s prenovo objekta sta bila na novo urejena dela Gubčeve in Lilekove ulice, kot nadaljevanje projekta prenove starega mestnega jedra, ki fazno poteka že od leta 2011. Dela so potekala po projektu Ljubljanskega urbanističnega zavoda, d. d., izvajalo jih je podjetje VOC vzdrževanje in obnova cest Celje, d. o. o., nadzor nad projektom je tudi tokrat prevzelo podjetje Navor, d. o. o., iz Celja. Dodatna sredstva Evropske unije so bila dodeljena za urejanje prostora kot območja eksperimentalne prometne ureditve. Poleg tlakovanih površin je območje obeh ulic dobilo novo urbano opremo: koše za smeti, klopi, svetila, stojala za kolesa in pitnik. V delu Gubčeve ulice, ki meji na Cankarjevo ulico, so uredili potopni sistem za zbiranje odpadkov, z zasaditvijo dreves japonske češnje pa je bilo poskrbljeno tudi za ozelenitev tega dela mesta.

Celje, pogled na Gubčevo ulico s stavbo nekdanje Veleblagovnice T (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2012)

Celje, pogled na Gubčevo ulico s stavbo nekdanje Veleblagovnice T po prenovi (foto: Bobek, 2020)

23**Uroš Košir**

EŠD: 9449

Naselje: **Cerklje na Gorenjskem**

Občina: Cerklje na Gorenjskem

Ime: **Cerklje na Gorenjskem – vaško jedro**

Naslov: parc. št. 1338/1, k. o. Cerklje (2118)

Področje: A

Obdobje: druga četrtina 13. stoletja, 1239, 19. stoletje

Junija 2019 so v Cerkljah na Gorenjskem potekala gradbena dela z namenom menjave in izgradnje komunalne infrastrukture na Slovenski cesti. Neznani mimoidoči je v gradbenem izkopu na območju parc. št. 1338/1, k. o. Cerklje (2118), opazil ostanke zidanih struktur in o tem obvestil ZVKDS, OE Kranj.

Arheološka ekipa podjetja Avgusta, d. o. o., je prva terenska dela začela 28. 6. 2019, ob čiščenju profila že opravljenega gradbenega izkopa pa so bili odkriti tudi skeletni grobovi. ZVKDS je 3. 7. 2019 investitorju izdal Odločbo o arheološkem najdišču na zemljišču s parc. št. 1338/1, k. o. Cerklje (Odločba št. 35101-724/2019-2 z dne 3. 7. 2019), ki je narekovala nadaljevanje gradbenih del le ob izvedbi

predhodnih arheoloških raziskav ob gradnji, v primeru odkritja nadaljevanja zidu ali človeških kosti v arheoloških plasteh pa bi raziskave prešle v arheološka izkopavanja. Slednja so potekala med 1. 7. in 9. 8. 2019, arheološko dokumentiranje ob gradnji pa je s prekinitvami potekalo do 9. 10. 2019. Izkopavanja so potekala na širšem območju Slovenske ceste pred župnijsko cerkvijo Marije Vnebovzete oziroma na območju trga Davorina Jenka. Arheološko dokumentiranje ob gradnji je potekalo na predelu Slovenske ceste med stavbo Kmetijske zadruge (Slovenska cesta 2) in stavbo, v kateri domujejo muzej Petrovčeva hiša, krajevna knjižnica in TIC (Krvavška cesta 1b).

Odkrite ostaline in stratigrafske enote je bilo mogoče razdeliti v sedem ločenih faz. Prvo fazo predstavljajo naravne plasti pod nivojem arheoloških ostalin, druga faza je zaznamovana s posameznimi najdbami iz prazgodovine in antike in je zastopana le s premičnimi ostalinami, ki pa dokazujejo nekdanji obstoj starejših stratigrafskih enot, ki zaradi kasnejših posegov in uničenja niso bile prepoznane oziroma jih ni bilo mogoče zagotovo časovno opredeliti (npr. jami za kol). Domnevni odlomek prazgodovinske lončenine je bil odkrit v polnilu groba št. 22, še dva prazgodovinska odlomka pa sta bila v polnilu groba št. 12. V nekaterih polnilih grobov, zasutih vkopov in premešanih plasteh je bilo odkritih tudi 117 fragmentov hišnega lepa, ki

ga preliminarno uvrščamo v obdobje prazgodovine. Če gre v resnici za prazgodovinski hišni lep, je razvidno, da je bila prazgodovinska plast verjetno v celoti uničena s kasnejšimi procesi, saj so se najdbe pojavljale tako v srednjeveških kot tudi v novoveških in recentnih plasteh. Tudi vse antične najdbe izvirajo iz premešanih plasti. Poleg odlomka ustja amfore je bilo odkritih osem fragmentov domnevnega antičnega gradbenega materiala.

Tretjo fazo predstavlja slovansko grobišče z grobovi iz časa 10. in 11. stoletja. Skupno je bilo evidentiranih 65 grobov in 60 skeletov. Osem grobov v profilih ni bilo izkopanih, vidne kosti v delno odkopanem dvojnem grobu v profilu pa so bile kljub temu pregledane. Med vsemi grobovi so bili v celoti ohranjeni le grobovi št. 20, 23, 24, 25 (cel skelet, poškodovana grobna jama), 46 in 58, ostali pa so bili delno ali skoraj v celoti poškodovani, predvsem zaradi izkopa obrambnega jarka protiturškega tabora, gradnje novoveške kaplanije in recentnih vodovodnih napeljav. Grobišče je na Slovenski cesti omejeno na območje med severnim vogalom sedanjega župnišča in spomenikom Davorina Jenka, razdalja med najbolj oddaljenima grobovoma pa je znašala 49 m. Z izjemo groba št. 26, ki je bil usmerjen v smeri sever-jug, so bili vsi grobovi usmerjeni od severozahoda proti jugovzhodu, z glavo na severozahodni strani. Grobne jame so bile vkopane v zemljeni plasti, ki sta prekrivali naravne geološke plasti. Vrhnji (ohranjeni) nivoji grobov so se na splošno pojavili okoli 60–70 cm pod nivojem asfaltnega cestišča, do kamor segajo nasutja recentne ceste.

V splošnem je bilo mogoče prepoznati štiri vrste, v katerih so bili razporejeni odkriti grobovi, s posameznimi izstopajočimi grobovi, ki so presežali meje posameznih vrst. Tudi gostota grobov se je medsebojno nekoliko razlikovala, saj je bilo na nekaterih mestih opaziti večjo gostoto in manjšo prostorsko ureditev kot drugod. Na osrednjem delu odkritega dela slovanskega grobišča ni bilo grobov, posmrtnih ostankov in najdb, saj je bilo območje uničeno z večjim izkopom, ki je bil zapolnjen s prodom. Uničenje gre povezati z izkopom obrambnega jarka in kasnejšimi posegi, kot je npr. izkop za vodovodno napeljavo. Glede na površino uničenega območja in gostoto ohranjenih grobnih jam lahko predvidevamo, da je bilo uničenih nekje med 30 in 40 grobov. Posledično bi skupno število grobov na celotnem izkopanem območju lahko presegalo število 100. Upoštevajoč grobove, ki segajo izven izkopnega polja, je evidentno, da se grobišče vsaj delno širi tudi v smeri zahoda in vzhoda.

Ob skeletih je bilo odkritih 26 predmetov in kameni streli, ki pa sta v grobova lahko zašli tudi po naravni poti. Med odkritimi grobnimi pridatki prevladujejo bronasti obsenčni obročki z odebeljenimi konci, nekateri pa so bili tudi z zanko v obliki črke S. Odkritih je bilo tudi nekaj prstanov, bronast obesek, trije grozdasti uhani in polmesečasti uhan z emajlom. V treh grobovih so bili opazni tudi sledovi lesenih desk, ki so bile verjetno del grobne konstrukcije. Glede na antropološko analizo, ki jo je opravila dr. Petra Leben

Seljak, je bilo med pokopanimi 16 otrok in 44 odraslih. Med otroki je bil novorojenček, sedem je bilo starih okoli 2–3 leta, trije okoli 6 let, dva okoli 7–14 let, trem pa starosti ni bilo mogoče določiti. Med odraslimi je bilo 15 moških, 3 domnevni moški, 8 žensk, 6 domnevnih žensk, 12 skeletom pa spola ni bilo mogoče določiti.

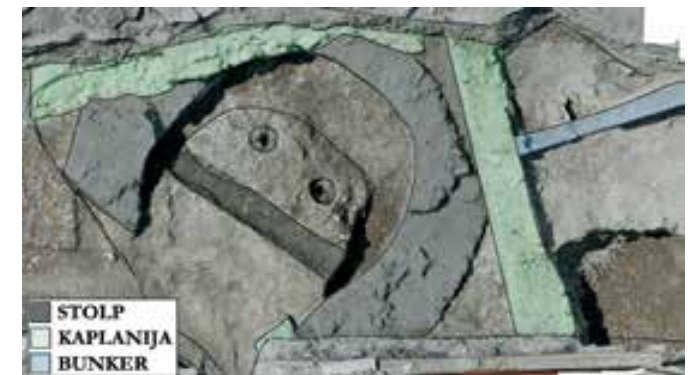
Slovanskemu grobišču sledi četrta faza z izgradnjo in uporabo protiturškega tabora v 15. in 16. stoletju. Nepremičnih arheoloških ostalin, ki bi jih lahko umestili v čas med koncem slovanskega grobišča in izgradnjo

Cerklje na Gorenjskem, polmesečasti uhan, obsenčni obroček in del obsenčnega obročka iz groba št. 33 (foto: U. Košir, 2019)

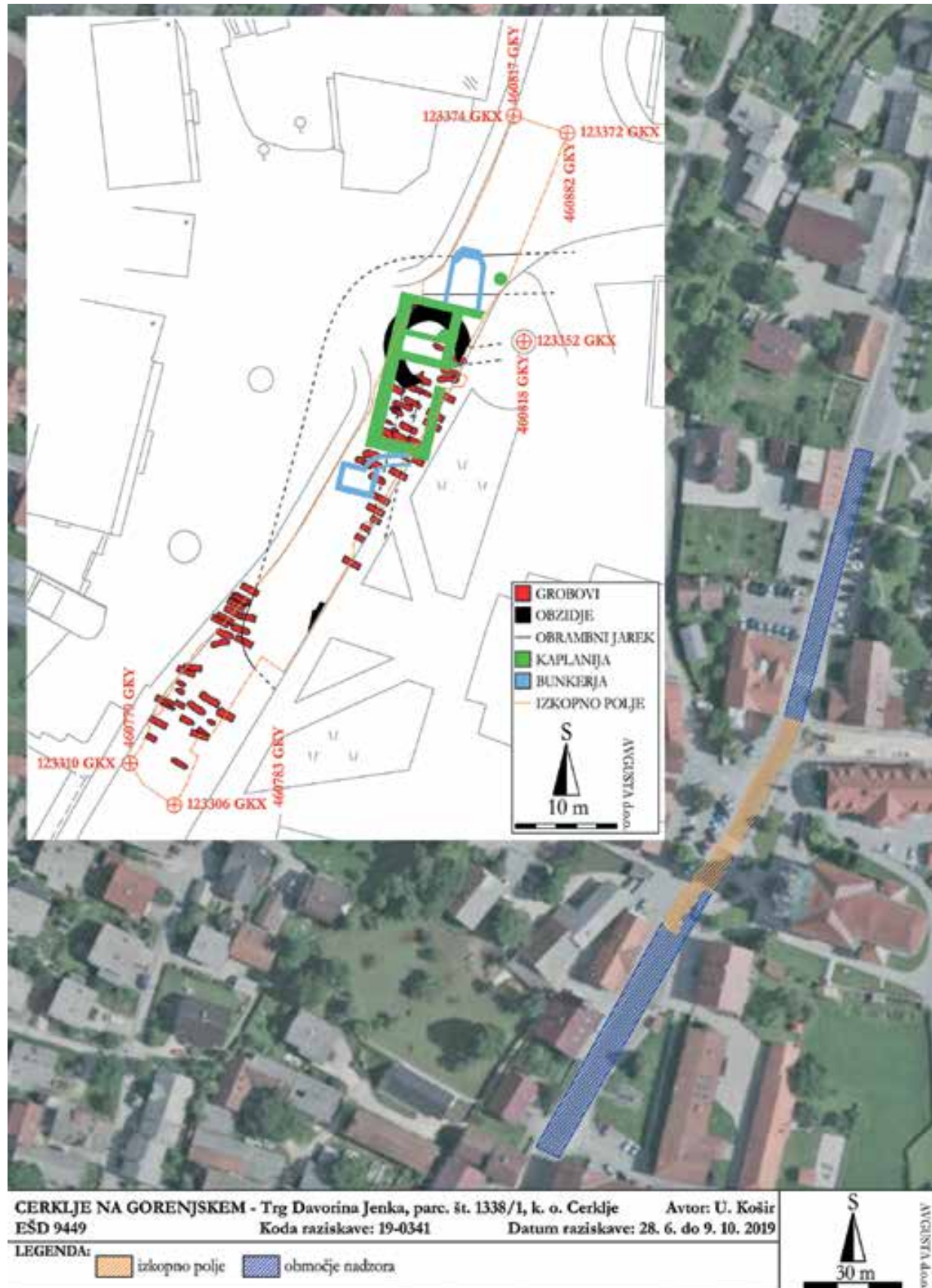
Cerklje na Gorenjskem, grob št. 25 (foto: U. Košir, 2019)

Cerklje na Gorenjskem, pogled na ostanke severozahodnega obrambnega stolpa protiturškega tabora in prizidano kaplanijo (foto: M. Pečovnik, 2019)

Cerklje na Gorenjskem, zidovi obrambnega stolpa, novoveške kaplanije, nemškega bunkerja in baza prvotnega spomenika Simonu Jenku (foto: M. Pečovnik, 2019)

Cerklje na Gorenjskem, pregledni načrt območja raziskav (avtor: U. Košir, 2019)

protiturškega tabora, ni bilo odkritih, najdeni pa so bili posamezni poznosrednjeveški predmeti. Od protiturškega tabora so se ohranili ostanki severozahodnega obrambnega stolpa, odkrita pa sta bila tudi dela severnega in zahodnega obrambnega jarka. Najvišje ohranjeni del zidu stolpa je meril 365 cm.

Peta faza je zastopana z opustitvijo obrambnega jarka in njegovo postopno zapolnitvijo, porušitvijo protiturškega tabora ter gradnjo stavbe kaplanije, ki naj bi bila po podatkih cerkljanskih domačinov zgrajena leta 1827. Iz časa zasipavanja zahodnega dela obrambnega jarka izvirajo številni odkriti novci in večja količina lončenine, med katero pa so bile odkrite tudi številne kovinske najdbe. Šesto fazo zaznamujeta čas druge svetovne vojne in gradnja dveh nemških bunkerjev, zadnjo (sedmo) fazo pa predstavlja obdobje od konca druge svetovne vojne do danes.

Arheološke raziskave na Trgu Davorina Jenka v Cerkljah na Gorenjskem so dale nove pomembne podatke o arheološki podobi Gorenjske. Odkrito je bilo do sedaj neznano slovansko grobišče, kateremu mora pripadati tudi naselbina, katere ostanki še niso bili odkriti. Najbližja poznana zgodnjerednjeveška naselbina in grobišče sta sicer v dva kilometra oddaljenem Šmartnem pri Cerkljah (EŠD 9697). Čeprav so mlajši gradbeni in drugi posegi grobišče v Cerkljah močno poškodovali, lega grobov kaže, da se grobišče nadaljuje tudi na vzhod in zahod. S tokratnimi raziskavami je bil obseg grobišča zamejen le v osi sever-jug, torej na območju ureditve Slovenske ceste, kjer so potekale arheološke raziskave. Med pomembna odkritja sodita tudi mogočen severozahodni stolp protiturškega tabora, ki je upodobljen še v franciscejskem katastru, ter del severnega in zahodnega obrambnega jarka.

24 Tomaž Fabec, Tomaž Jerina, Nika Veršnik

EŠD: 21658

Naselje: **Cetore**

Občina: Izola

Ime: **Cetore – arheološko najdišče Medljan**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Spomladi 2020 so stekla dela za postavitve novega optičnega kabla po slemenu med Cetorami in zaselkom Medljan. Trasa nove infrastrukture je bila načrtovana tudi po arheološko zavarovanem območju, vpisanem v Register nepremične kulturne dediščine kot Cetore – arheološko najdišče Medljan (EŠD 21658), zato so bile potrebne arheološke raziskave ob gradnji. Opravila jih je ekipa ZVKDS, CPA.

Arheološko najdišče Medljan je slabo poznano. Nanj je v šestdesetih letih opozorila Elica Boltin Tome (Varstvo spomenikov 23, 304), ki je poročala o najdbah kosov rimskih

opek v kupih kamena pri hiši št. 30 ter o rimskih opekah in temeljih zidov na nekdanji parc. št. 9103 oziroma na današnjih parc. št. 4443/1 in 4444/6, obe k. o. Cetore. Morebitne druge najdbe ali druga arheološka odkritja na tem prostoru niso znana, prav tako ni bilo potrjeno, ali so omenjene ostaline sled bivalnih ali drugih struktur.

Približno 0,5 m širok in 0,6 do 1 m globok jarek za novo optično napeljavo je na območju registrirane enote potekal po vzhodnem robu asfaltirane ceste Šared–Medljan. Približno 10 m severozahodno od parc. št. 4412/2, k. o. Cetore, je prečkal cesto in se po parc. št. 4453/1, k. o. Cetore, nadaljeval do jugovzhodnega dela hiše Cetore 29b. Točkovni izkop za nov nosilni drog je bil izveden ob cesti na severnem vogalu parc. št. 4447, k. o. Cetore.

Sledovi rimskodobne poselitve so bili odkriti na dveh mestih, v točkovni razširitvi jarka za postavitve jaška na osrednjem delu vzhodne meje parc. št. 4453/1, k. o. Cetore, ter na severozahodnem delu meje med parcel. št. 5294 (cestiščem) in 4488, obe k. o. Cetore.

V prvem primeru smo pod grobljo otrebljenega kamena dokumentirali plast tal, v kateri so ležali drobcji opek ter odlomek rimskodobne amfore. Groblja se je skupaj z nasutjem pod njo naslanjala na ruševino kamnite škarpe, mejnega zidu med parc. št. 4453/1 in cesto s parc. št. 5294, obe k. o. Cetore. Zid je bil zgrajen v jarku, ki je segal do podložnega fliša in je presekal plast z rimskodobnimi najdbami. Najverjetneje je bil zgrajen v novem veku, v času zadnjega velikega preoblikovanja šavrinske agrarne krajine, groblja ob njem pa je bila bržkone odložena v času uporabe tamkajšnjih obdelovalnih površin, s trebljenjem kamena in njegovim odlaganjem na robu parcele. Plast z rimskodobnimi najdbami je v tej luči zagotovo prednovoveška, glede na zapise o rimskodobni poselitvi Medljana pa najbrž rimskodobna. Interpretacijo plasti zaradi omejenosti obsega izkopa puščamo odprto, sodeč po razpršenosti keramičnih kosov v tleh pa menimo, da gre za ostanek rimskodobnih obdelovalnih tal.

V drugem primeru smo na meji med plastjo površinske ornice in flišno preperino v podlagi odkrili kos rimskodobne opeke, za katero dopuščamo možnost, da gre za posamezno najdbo v sekundarni legi.

Med ogledom širšega območja izkopov izven meja arheološko zavarovanega najdišča smo na parc. št. 4537, k. o. Cetore, na severnem preseku izkopa za novo dostopno pot do oljčnika na parc. št. 6536, k. o. Cetore, odkrili črepinje vsaj dveh prazgodovinskih posod. Ležale so v žepih ilovnatih tal med skladi apnenca in so prvi dokaz poselitve tega kraja tudi v prazgodovini.

Cetore, arheološko najdišče Medljan, lokacija odkritja prazgodovinske lončenine (foto: T. Fabec)

25 Andrejka Ščukovt

EŠD: 16104

Naselje: Čadrg

Občina: Tolmin

Ime: Čadrg – vas

Naslov: Čadrg 9

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Vas Čadrg leži v Triglavskem narodnem parku, na nadmorski višini od 600 do 700 metrov in nad izjemno prepadno sotesko Tolminke. Pot do vasi je vklesana v strma pobočja. Vas je najprej postala znana, ko je v opuščeni vaški šoli našla svoje prostore terapevtska komuna Don Pierina – Skupnost Srečanje. V novejšem času pa je znana po ekološko usmerjenih kmetijah, ki ohranjajo stoletno tradicijo pašništva in katerih glavna dejavnost je predelava mleka v vaški sirarni v avtohtoni sir Tolminc in albuminsko skuto.

Sirarna je bila po potresu leta 1998 statično sanirana. S posegi leta 2019 je bila zamenjana strešna kritina, obnovljeno ali zamenjano je bilo stavbno pohištvo in ponekod je bil saniran fasadni omet. Notranji prostori so bili v mansardi funkcionalno preurejeni v večnamensko dvorano za družabne prireditve vaše skupnosti in z namenom predstavitve lokalnega življenja, znamenitosti in zgodovine kraja. Zato je bilo treba tudi preurediti dostop preko dveh zunanjih stopnišč. Na vzhodnem delu je bilo

ohranjeno in obnovljeno obstoječe vhodno stopnišče, na zahodni strani pa je bil dozidan nov vhod z novim zunanjim stopniščem. Ker prostori mansarde nimajo oken, so bila vgrajena strešna okna v obstoječo strešno konstrukcijo, ki je bila z notranje strani tudi dodatno toplotno izolirana. Streha objekta je bila prekrita z ravnimi strešnimi ploščami v svetlo sivem barvnem odtenku (*kritina Figo*). Preostala gradbena obrtniška dela so bila povezana s finalizacijo notranjih tlakov in sten, ureditvijo električne napeljave in naprav ter urejanjem strojnih instalacij. Sledile so vgradnja novega in sanacija starega lesenega stavbnega pohištva ter izvedba nove stopniščne ograje iz masivnega lesa. Dela je opravilo podjetje GSN gradbeništvo, d. o. o., iz Zatolmina.

Čadrg, mlekarna med prenovo (foto: Metod Kavčič, 2019)

26 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD: 1881, 9891

Naselje: Črna pri Kamniku

Občina: Kamnik

Ime: Črna pri Kamniku – cerkev sv. Petra; Črna pri Kamniku – romarsko središče Sveti Primož nad Kamnikom

Področje: A

Obdobje: visoki srednji vek, novi vek

Na območju obeh cerkva so bili v preteklosti odkriti sledovi poznoantične poselitve iz 5. in 6. stoletja ter srednjeveški material iz 11. in 12. stoletja (Cevc, E., Davne sledi človeka v Kamniških Alpah. Ljubljana, ZRC SAZU, 1997, 25). Že osnovni pregled cerkvenih zidov cerkve sv. Petra kaže na večfaznost gradnje, ki pa ni raziskana. Šiv na sprednji fasadi razkriva, da so ladjo razširili za 2,3 m na sedanjo širino 7,85 m. V podpornem zidu terase oz. poti, ki vodi do cerkve sv. Petra, so vzdane tri spoliije, dva odlomka poznogotskega portala morda izvirata iz cerkve sv. Primoža in Felicijana, kjer so sedaj vzdani kasnejši baročni kamniti portali. Cerkev sv. Petra je najbrž delo iste

delavnice kot dvoranski prostor spodnje cerkve sv. Primoža in Felicijana in datira v drugo polovico 15. stoletja. Gre za preprosto enoladijsko cerkev z ravnim lesenim poslikanim stropom iz časa okoli leta 1480, tristranim gotsko obokanim prezbiterijem z zvezdasto urejenimi rebri s sklepniki. Vhod je tako na zahodni strani skozi poznogotski polkrožni oltar kot na južni strani. V notranjosti so trije zlati oltarji iz 17. stoletja. Georadarske meritve v cerkvi (slika 1: območje 1) so pokazale prisotnost, a skromno ohranjenost morebitnih ostankov starejše faze ter izredno plitko plast nad skalno osnovo. Sledove posegov, ki jih pripisujemo drenaži, smo prepoznali tudi pred vhodom v cerkev. Ker gre za gradnjo na izravnani skalni osnovi med severnim pobočjem in južno steno cerkve, ni moč pričakovati globljih arheoloških depozitov, razen morda v skalnih žepih. Ostanke starejših faz same cerkve in zgodnejše poselitve bi lahko pričakovali v sekundarnih zasutjih za podpornim zidom in na pobočju.

Na pobočju južno od cerkve sv. Petra, med Marijino kapelo in hlevom (slika 1: območje 2), je bilo z georadarskimi meritvami moč prepoznati sledove starejše strukture. Meritve kažejo, da so na pobočjih med cerkvama plasti nad skalno podlago vsaj ponekod debelejšje, s tem pa so tudi večje možnosti za obstoj arheoloških ostankov.

Črna pri Kamniku, cerkev sv. Petra, arheološka interpretacija georadarske metode

Pogled na cerkvi sv. Petra ter sv. Primoža in Felicijana v času raziskav (foto: G. Rutar)

27 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD: 78, 9891

Naselje: Črna pri Kamniku

Občina: Kamnik

Ime: Črna pri Kamniku – cerkev sv. Primoža in Felicijana; Črna pri Kamniku – romarsko središče Sveti Primož nad Kamnikom

Področje: A

Obdobje: visoki srednji vek, novi vek

Prva znana poselitev na vzpetini Sv. Primož nad Kamnikom sodi v čas 5. in 6. stoletja, med obnovo temeljev cerkve sv. Primoža pa so ob pregledu strojno izkopane zemlje našli keramiko iz 11. in 12. stoletja (Cevc, E., Davne sledi človeka v Kamniških Alpah. Ljubljana, ZRC SAZU, 1997; 25). Ob pregledu same lokacije strmih osončenih teras je E. Cevc zaznal južni in vzhodni rob utrjenega (poznantičnega) naselja, na griču nad cerkvijo pa naj bi na omet in ostanke zidu naletel že leta 1964 (vendar tega ne razloži podrobneje) (Cevc 1997, 27). Poganski relikv omenja tudi Valvasor, ki piše, da se po ljudski pripovedi nekoliko višje od cerkve vidi okameneli mož na konju s psi in zajci, ki naj bi tu med lovom ošabno klical sv. Primoža na pomoč in za kazni okamenel. Valvasor vidi le naravne oblike, ki naj bi, gledane od daleč,

vzbudile človeško domišljijo (Valvasor 1689, II, 811, povzeto po Šerbelj, F., *Sv. Primož nad Kamnikom*, 2019, Celje, Celjska Mohorjeva družba; 21).

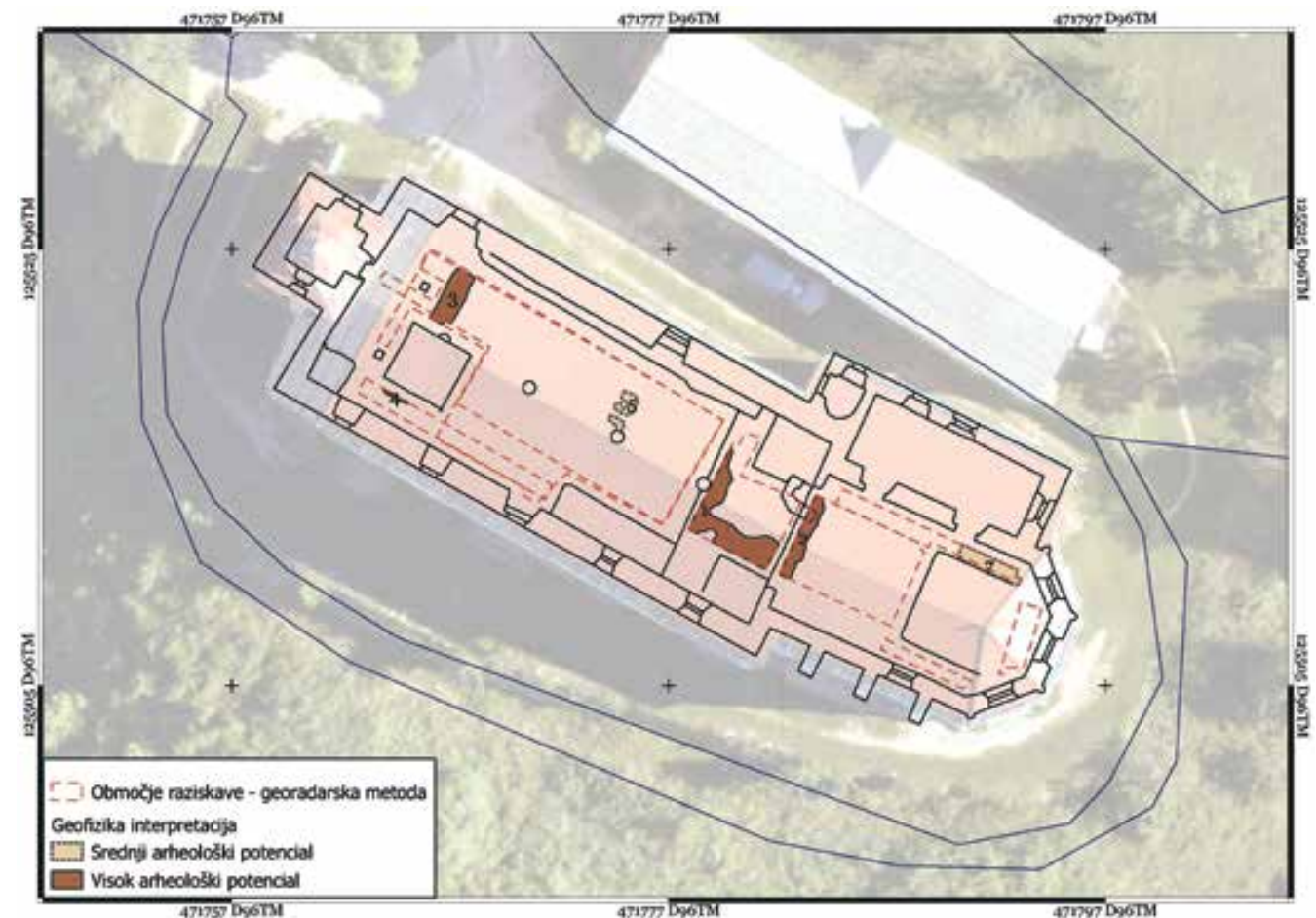
V pisnih virih se cerkev prvič omenja leta 1380, ohranjen je severni romanski zid z romanskim oknom. Okoli leta 1400 so romansko stavbo prezidali, ladjo so le podaljšali in verjetno takrat dodali tudi zvonik, vhod pa premaknili na severno stran (Šerbelj 2019, 25). V čas kmalu po letu 1400 datirajo tudi poslikavo (pripisano furlanskim slikarjem), odkrito s sondo pod današnjo pri prizoru o človeških nadlogah. V zadnji četrtini 15. stoletja (dela so bila najverjetneje končana leta 1479) so cerkev še enkrat povečali. Razširili so jo za 2 m proti jugu, na vzhodu so podrli pravokotni prezbiterij in ladjo podaljšali za 5 m na dolžino prezbiterija. Po sredini ladje so postavili linijo stebrov, ki tvorijo dvoladijski prostor in razbremenijo zunanje zidove, kar je bila takrat pogosta rešitev (Šerbelj 2019, 25–26). Poleg južnega vhoda so v severni steni dodali še en vhod, na južni steni pa štiri okna. Okoli leta 1500 so cerkev poslikali, leta 1507 pa so dozidali še nov prezbiterij. Na jugozahodni polovici cerkvene ladje je postavljen oltarni ciborij (baldahin), edina prostostoječa grobna arhitektura pri nas. Renesansna poslikava oboka je datirana v leto 1628, ko so v cerkev prinesli relikvije sv. Primoža in Felicijana. Eden od stebrov, ki podpirajo baldahin, je najverjetneje antični, ki je prišel iz doline (Šerbelj 2019, 41).

V cerkvi sv. Primoža in Felicijana (EŠD 78) smo z georadarsko

metodo izmerili skoraj celotno površino ladje in prezbiterija, z izjemo nedostopnega jugovzhodnega dela ladje. V cerkvi so sondiranja pri sanaciji pogreznjenega tlaka pred desetletji (glej Cevc, E., *Sv. Primož nad Kamnikom med romaniko in pozno gotiko*. – *Varstvo spomenikov* 9, 1965; 36–46) podala tri glavne ugotovitve. Pokazalo se je, da je cerkev zgrajena na živi skali, da so ohranjeni ostanki zidov starejše (romanske) faze in da so znotraj romanske cerkve grobovi oz. njihovi ostanki (Cevc 1965, 38). Ponekod je, tako kot kažejo geofizikalne raziskave v zgornji cerkvi sv. Petra, skalna osnova zravnana za potrebe gradnje, klop ob severni steni pa je dejansko izklesana iz skalne osnove (Cevc 1965, 38). Že Cevc sicer omenja, da v sondah ni mogel povsod slediti ostankom starejše faze. Ti so bili ohranjeni le ponekod, vendar očitno dovolj, da je lahko podal rekonstrukcijo celotnega tlorisa (Cevc 1965, 38). Znotraj romanskega tlorisa Cevc omenja tudi grobove, le enega ohranjenega *in situ*, drugje so se raztresene kosti pojavljale v le decimetre globokih žepih med skalno osnovo, kot da bi bile tja pokopane naknadno (Cevc 1965, 45). Tlorisu, ki ga je podal Cevc, (vsaj večinoma) ustrezajo tudi rezultati georadarske metode. Najbolje sta prepoznavni vzhodna in južna stena nekdanjega prezbiterija (slika 1: 1–2), ki je danes pod tlakom skrajnega vzhodnega dela ladje.

Nekdanji zahodni zid ladje (slika 1: 3–4) je prepoznaven na profilih, na tlorisih pa je slika odbojev nekoliko širša, kar verjetno ustreza širini takratnega sondiranja. Ostanke južnega zidu ni bilo mogoče prepoznati nikjer na izmerjenem območju. Ponekod se sicer pojavljajo plitki odboji, ki bi lahko pomenili skromne ostanke, vendar ni mogoče reči, ali gre za antropogene sledi ali odboje od matične kameninske osnove in žepov preperine in zemlje. Južni zid v jugovzhodnem delu, kjer ga je Cevc identificiral, sicer lahko poteka pod klopmi, kjer georadarske raziskave ni bilo mogoče izvesti.

V ladji se na georadarskih profilih pojavljajo jasni, a kaotični odboji, kar je običajno značilno za odziv na skalno podlago. Po sredini ladje in v prezbiteriju pa se pojavljajo profili (oziroma deli profilov) popolnoma brez odbojev, kar pričča o nasutih in/ali naravnih skalnih žepih, zapoljenih z zemljenim – ilovnatim polnilom. V osrednjem delu ladje je mogoče razločiti dve (plitvi) pravokotni strukturi, ki mogoče lahko predstavljata ostanke starejše arhitekture ali grobov (slika 1: 5). Preostale anomalije, ki so vidne na časovnih rezih predvsem v osrednjem delu cerkvene ladje, najverjetneje lahko pripišemo geološki osnovi, medtem ko za sledi na severnem delu prezbiterija (slika 1: 7) ne moremo zatrditi, ali so antropogene ali ne.

Črna pri Kamniku, cerkev sv. Primoža in Felicijana, arheološka interpretacija georadarske metode

28 Sabina Ravnikar

EŠD: 1728

Naselje: Črni Vrh

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: Črni Vrh – cerkev sv. Lenarta

Področje: UA

Obdobje: druga četrtina 16. stoletja, 1526, tretja četrtina 18. stoletja, 1758, zadnja četrtina 19. stoletja, 1899

Župnijska cerkev sv. Lenarta stoji na dominantni legi vrh razglednega griča v Polhograjskih dolomitih. Prvotna starejša cerkev je stala na lokaciji današnjega pokopališča in je bila v baroku prezidana. Po potresu leta 1895 je bila močno poškodovana, zato so jo porušili. Nova cerkev je bila sezidana v letih 1899 in 1900 po načrtih inženirja Morica Kirchsclagerja, zvonik je bil zgrajen po načrtih inženirja Romana Waschica. Tloris cerkve je v obliki latinskega križa, sestavljajo ga dolga pravokotna ladja in enako visoki stranski kapeli, prezbiterij je tristrano zaključen, ob severozahodni fasadi stoji zvonik. Arhitektura in oprema cerkve sta zasnovani enotno v historičnem neoromanskem slogu. Fasado členijo masivna rustika, lizene in polkrožna okna, ki so zastekljena z vitraji s figuralnimi in rastlinskimi motivi. Vitraji so bili izdelani v delavnici Neuhauser iz Innsbrucka v sodelovanju z ljubljansko steklarsko delavnico August Agnola. Notranjščina je obokana in ima ostenje členjeno s pilastri. Prezbiterij je leta 1900 poslikal Simon Ogrin, ki je tudi avtor slik Križevega pota. Glavni oltar je delo Feliksa Tomana, stranska oltarja in prižnica so iz delavnice Valentina Šubica iz Poljan. Vsi pasarski izdelki, vključno z lestencem, so delo pasarske delavnice Leopolda Tratnika.

V letu 2020 so izvedli celostno sanacijo fasade, obnovo vseh ometov in poškodovanih vitrajev ter obnovo in delno rekonstrukcijo kamnitega vhodnega portala na zahodni strani. Izvedena je bila tudi drenaža z zračno kanaletom in saniran je bil kamnit cokel.

Fasada je bila v slabem stanju zaradi posledic vlage in poškodb na ometih zaradi uporabe cementnih materialov ob sanaciji fasade leta 1985. Vsi poškodovani ometi so bili v celoti odbiti. Restavratorka Tjaša Pristov je na podlagi sondiranja še ohranjenih prvotnih ometov in beležev pripravila barvno študijo. Investitor posega je naročil tudi arhitekturni posnetek cerkve. Pri sanaciji ometov so bili v spodnjem delu uporabljeni sanirni ometi NHL ter fini ometi in barva proizvajalca Jub. Cokel je izdelan iz kamnitih klesancev iz sivega kamna, ki so bili očiščeni, izvedeno je bilo novo poglobljeno stičenje med kamni. Izvedena je bila tudi nova drenaža okoli cerkve z zračno kanaletom. Obnovljen in delno rekonstruiran je bil glavni kamniti vhodni portal. Ravne kamnite preklade so bile očiščene, poškodovani deli so bili nadomeščeni z vstavki iz enakega kamna. Kamnita stebra s korintskimi kapiteli sta bila zaradi poškodb materiala v celoti rekonstruirana. Okenski

okvirji so bili prebarvani, po čiščenju se je pokazalo, da so vsi okvirji iz peščenjaka in v dobrem stanju, potrebna so bila manjša popravila med stiki. Dela na kamnitih elementih je izvajalo podjetje Marmor Hotavlje. Poškodovane vitraje na severni strani cerkve in prezbiterija je obnovil Lojze Čemažar ml.

Investitorja posega sta bila Župnija Polhov Gradec in Občina Dobrova – Polhov Gradec.

Črni Vrh, cerkev sv. Lenarta pred obnovo (foto: S. Ravnikar)

Črni Vrh, cerkev sv. Lenarta po obnovi (foto: S. Ravnikar)

29 Andrejka Ščukovt

EŠD: 9442

Naselje: Črniče

Občina: Ajdovščina

Ime: Črniče – vas

Naslov: Črniče 92

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Večja gručasta vas Črniče leži v Vipavski dolini pod severnim pobočjem Borovčje, Slemščice in Tabora ter sega do vodnega zadrževalnika Vogršček, ob avtocesti Selo–Vrtojba. Zavarovano območje registrirane naselbinske dediščine obsega ohranjen stavbni fond iz 18. do 20. stoletja. Za severni del vasi je značilno, da so na objektih ohranjeni gotski elementi in da kmečki domovi stojijo v stavbnih nizih ter vzporedno po terasah. Poleg stopničastega nizanja stavbnih mas je za stanovanjske in gospodarske objekte značilno oblikovanje, ki je skladno z elementi sredozemskega stavbnega tipa. To pomeni, da so na glavnih fasadah vgrajeni kamniti vratni in okenski okvirji, strešni napušči so daljši in okrašeni s klasičnimi barvanimi planetami, stavbno pohištvo je leseno, peta fasada je pokrita s korci in objekt ima reprezentančen ometan dimnik s kapo.

Stanovanjski objekt z gospodarskim poslopjem in podhodom Črniče 92 stoji v vaškem jedru. Niz je sestavljen iz treh enot. Najnovejši je prezidan gospodarski objekt s starejšimi stavbnimi temelji na zahodni strani, ki pa ni bil nikoli dokončan. Temu sledita večkrat predelan stanovanjski objekt in polkrožno zaključen podhod, skozi katerega pelje pešpot v severni del vasi. Vse tri enote so bile zgrajene v različnih časovnih obdobjih. Najnovejša enota je zgrajena z modularno opeko in ima armiranobetonsko konstrukcijo. Preostala dva objekta sta starejša in imata kamnite in deloma opečnate zidove debeline okrog 60 cm. Stropne konstrukcije in ostrešje starejšega dela so leseni. V pritličju sredinskega

Črniče 92, stanje domačije pred posegi (foto: A. Ščukovt, 2016)

Črniče 92, stanje domačije po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2020)

Črniče 92, restavrirano ognjišče (foto: A. Ščukovt, 2019)

stanovanjskega objekta stoji t. i. črna kuhinja z ognjiščem in dobro ohranjeno opremo (klop, napa, krušna peč), ki jo je restavriral Klavdij Zalar.

Rešitev in oživitev treh enot, oblikovanih z elementi gorško-vipavskega stavbnega tipa, je zajemala porušitev iz opeke zgrajenega propadajočega objekta in gradnjo novega ter statično sanacijo preostalih dveh enot, vendar se je med rekonstrukcijo sredinskega dela izkazalo, da z načrtovano prezidavo, injektiranjem in ojačitvami zidov sanacija ne bo uspešna. Izvajalec del GT Podgornik iz Črnič je po preveritvi statika moral objekt porušiti. In situ nam je uspelo ohraniti le kuhinjo z ognjiščem in podhod. V nadstropju sedaj enovitega objekta je investitor uredil prostore za nastanitev. V pritličju je sušilnica mesnih izdelkov. Podhod ohranja javno funkcijo.

Črniče 92, obnovljen podhod (foto: A. Ščukovt, 2020)

30 Eda Belingar

EŠD:	15956
Naselje:	Dane pri Sežani
Občina:	Sežana
Ime:	Dane pri Sežani – vas
Naslov:	Dane pri Sežani, parc. št. 880/6, k. o. Sežana
Področje:	E
Obdobje:	1736, 1983, 2019

Na manjšem trgu, ki se je izoblikoval na križišču poti ob vstopu v vas, stoji ob spomeniku NOB slopasto znamenje, *pil*, s piramidasto strešico iz korcev. *Pil* je dvodelno zasnovan. Podstavek, enake širine kot nastavek, je zidan in ometan. Od zgornjega dela ga loči kamnita, nekoliko izstopajoča polica, ki teče okrog in okrog *pila*. Na njej slonijo iz pravih kamnitih klesancev zidane stene, ki so s treh strani predtre s polkrožnimi nišami. Nad zahodno nišo je vklesan napis MICHAEL BISIACH HOC OPUS EX VOTO FIERI IUSIT. Niše zapirajo uokvirjena stekla. Na zadnji strani je vzdignjena plošča z vklesano letnico 1736 in Kristusovim monogramom. Streha sloni na polkrožno zaključenem nastavku, čez katerega so položene ravno klesane kamnite plošče. V vrhu strehe je kamnit nastavek, v katerega je vsajen kovan križ.

V notranjosti zahodne niše je napis OBN. V SVETEM LETU 1983. Leta 1983 je vas obnovila streho, okvirji in šipe niš so bili popokani. Prej so bili v nišah kipci, ti naj bi bili leseni, istih svetnikov, kot so zdaj naslikani. V vasi je ohranjeno izročilo, da naj bi bil *pil* postavljen kot zaobljuba po preživetju kugi. V letu 2019 se je v vogal kapelice ob nespretnem obračanju zaletel tovornjak. Ob tem so se razmaknili klesanci nastavka. Obnovo je financirala Občina Sežana. Najprej se je razkrila streha, zatem pa so se z malto na mesto pozidali vsi klesanci tako nastavka z nišami kot strešnega venca. Streha se je prekrila z novimi opečnimi korci, na njegovo mesto na stiku grebenov strehe pa se je postavil tudi kamniti nastavek s kovanim križem.

Dane pri Sežani, poškodovani *pil* pred obnovo (foto: E. Belingar, 2019)

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar

Dane pri Sežani, *pil* po obnovi (foto: E. Belingar, 2019)

31 Tina Nanut, Tomaž Fabec, Blaž Orehek, Monika Arh, Maja Janežič

EŠD:	3193
Naselje:	Dekani
Občina:	Koper
Ime:	Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca
Področje:	A
Obdobje:	bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012, 2013 in 2014, je bilo na območju arheološkega najdišča Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper, določenih pet območij (izkopna polja 1–5), na katerih je bilo pred gradbenimi posegi treba izvesti dodatne raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Na

izkopnem polju 1 (na parc. št. 2938/1, 2939/1, 2940/2, 2959/1, 2959/2, 2960/1, 2961/3, 2963/1, 2964/3, 2964/6, 2965/1, 2966/1, 2967/1, 2968/1, 3060/1, 3082/1 in 3082/3, vse k. o. Dekani) je izkopavanja v času med januarjem in avgustom 2019 izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Osnovna stratigrafska strukturiranost na izkopnem polju 1 je bila enostavna in, vsaj po genezi, razmeroma enovita. Večina dokumentiranih stratigrafskih enot so bile strukture in plasti, ki so v manjši meri nastale kot posledica razpršene uporabe prostora v bronasti dobi, večinoma pa agrarne izrabe v rimski dobi ter v novem veku. V stratigrafskem zapisu je bilo torej mogoče opazovati izključno preteklo kulturno krajino in spremembe v njeni rabi v bronasti in rimski dobi ter v novem veku.

Bronastodobno krajino je označevalo aluvialno okolje. Aluvialni sedimenti ter sledovi korit vodotokov iz tega časa govorijo o okoljsko nestabilnih in za poselitev neprimernih pogojih. S takšnimi razmerami se je ujela tudi šibka antropogena aktivnost v tej fazi. Zgolj sporadični sledovi prisotnosti človeka, npr. odlomki lončenine in ostanki kurišč, se v tej luči izkazujejo kot sled občasne ali vsaj nizkointenzivne človekove uporabe prostora, ne pa trajnejše poselitve.

Bolj stabilne okoljske razmere se kažejo v rimskem času, ko se je delovanje vodnih tokov umirilo in je nalaganje sedimentov postalo posledično manj dinamično. Z vidika stratigrafije je rimskodobno poselitev najbolje predstavljala enotna, približno 0,4 m debela antropogenizirana plast, ki smo jo obravnavali kot sled rimskodobne obdelovalne površine. Z njo povezujemo tudi gradnjo serije rimskodobnih drenažnih jarkov. Skupno smo odkrili deset manjših drenažnih jarkov s skrbno izdelanimi drenažnimi kanali ter dva večja jarka. Nobenega nismo dokumentirali v celoti, saj so se vsi nadaljevali izven meja izkopnega polja.

Jarki so bili grajeni v pravilni mreži – z nizom vzporednih jarkov, ki so se stekali v odvajalni jarek. Vsi so bili povprečno široki med 50 in 60 cm, njihovo korito z naklonom med 4 in 5 % je imelo v preseku obliko črke U. Dno je zapolnjevala konstrukcija, kanal, izdelan iz velikih kosov peščenjaka, ki so bili ob stene korita položeni tako, da je imel kanal v preseku obliko črke V. Tako izdelan je bil nato zapolnjen in prekrit z manjšimi kosi peščenjaka, odlomki rimske gradbene keramike in večjih posod, zlasti amfor ali večjih odlomkov dolijev. Keramično gradivo iz drenažnih jarkov postavlja njihovo gradnjo najverjetneje v prvo polovico 1. stoletja n. št. Raziskani prostor je bil v celoti preoblikovan in urejen za kmetijsko rabo tudi v novem veku, odkriti materialni sledovi pa se dobro ujemajo s situacijo, prikazano v franciscejskem katastru.

V tistem času je bil za potrebe melioracije kmetijskih zemljišč vzpostavljen nov drenažni sistem, zgrajene so bile tudi kulturne terase. Na eni izmed njih smo odkrili več kot šestdeset sadilnih jam, razporejenih v vrstah, zaradi česar jih interpretiramo kot ostanke vinograda. Z dovršenim načinom gradnje med pomembnejše novoveške ostaline sodi tudi makadamsko cestišče z urejenim odvodnjavanjem deževnice z rahlo napetega vozišča v drenažni koritnici, ki je bilo ob straneh obdano s suhozidanimi škarpama.

Dekani, IP1, sled bronastodobnega kurišča (foto: B. Orehek)

Dekani, IP 1, rimskodobni drenažni jarki, pogled proti severu (foto: T. Nanut)

Dekani, IP 1, konstrukcija kanala v enem izmed rimskih drenažnih jarkov, pogled proti jugozahodu (foto: T. Fabec)

Dekani, IP 1, novoveško makadamsko cestišče, obdano s škarpama (foto: T. Fabec)

Amfora Dr. 6A v enem izmed rimskih drenažnih jarkov (foto: T. Nanut)

32 Miha Murko, Tina Nanut, Monika Arh, Urška Pajnič

EŠD:	3193
Naselje:	Dekani
Občina:	Koper
Ime:	Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca
Področje:	A
Obdobje:	bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012, 2013 in 2014, je bilo na območju arheološkega najdišča Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper, določenih pet območij (izkopna polja 1–5), na katerih je bilo pred gradbenimi posegi treba izvesti dodatne raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Na izkopnem polju 2 (na parc. št. 2934/4, k. o. Dekani) je izkopavanja v času od decembra 2018 do januarja 2019 izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Med arheološkimi izkopavanji smo odkrili sledove novoveške in novodobne uporabe prostora. Večina odkritih arheoloških ostalin so jarki in jame, ki so nastali kot posledica naravnih procesov, vendar jih lahko vsaj delno povežemo z antropogenimi dejavnostmi na širšem območju v preteklosti. Čeprav so bile vse najdbe prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške lončenine odkrite v novoveških in novodobnih kontekstih, posredno kažejo, da je bil širši prostor v uporabi tudi v teh obdobjih. Večina prazgodovinskih in rimskodobnih najdb je bila verjetno na območje prinesena z močnim hudourniškim delovanjem površinskih voda s hribovitega območja, ki leži severovzhodno in severno od obravnavanega prostora.

Arheološka izkopavanja na območju so podala, glede na predhodne raziskave, pričakovane rezultate, ki kažejo, da je intenzivna kmetijska uporaba prostora v novem veku in modernem času posegla globoko v zemljene plasti, do globine približno 60 cm pod nivo današnje hodne površine, kjer se pojavi kulturno sterilna flišna geološka podlaga.

Dekani, arheološko najdišče Purgarce–Buševca, pogled na izkopno polje po zaključku raziskav (foto: M. Murko)

33 Miha Murko, Matjaž Čuček, Tina Nanut

EŠD: 3193

Naselje: Dekani

Občina: Koper

Ime: Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012, 2013 in 2014, je bilo na območju arheološkega najdišča Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper, določenih pet območij (izkopna polja 1–5), na katerih je bilo pred gradbenimi posegi treba izvesti dodatne raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Na izkopnem polju 3 (na parc. št. 2930/4 in 2391/1, obe k. o. Dekani) je izkopavanja v času med marcem in decembrom 2019 izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Med arheološkimi izkopavanji smo odkrili sledove novoveške in novodobne uporabe prostora ter posredne dokaze o prazgodovinski in rimskodobni uporabi prostora.

Večina odkritih arheoloških ostalin so suhozidne kamnite škarpe, ki so služile kot označbe parcelnih mej, ter jarki in jame, ki so nastali kot posledica kmetijske uporabe prostora v preteklosti. Čeprav so bile najdbe prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške lončenine večinoma odkrite v sekundarni legi, v aluvialnih polnilih odkrite hudourniške struge, posredno kažejo, da je bil širši prostor v uporabi tudi v teh obdobjih. Večina prazgodovinskih in rimskodobnih najdb je bila verjetno na območje prinesena z močnim hudourniškim delovanjem površinskih voda s hribovitega območja, ki leži severovzhodno in severno od obravnavanega prostora.

Arheološka izkopavanja na območju so podala, glede na predhodne raziskave, pričakovane rezultate, ki kažejo, da

je intenzivna kmetijska uporaba prostora v novem veku in modernem času posegla globoko v zemljene plasti do globine 40–60 cm pod nivo današnje hodne površine, kjer se pojavi kulturno sterilna flišna geološka podlaga.

Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, območje izkopnega polja 3 s suhozidnimi zidovi, ki označujejo novoveške parcelne meje (foto: M. Lavrinc, izvedba: U. Pajnič)

34 Tomaž Fabec, Helena Rismondo, Monika Arh, Nejc Bizjak

EŠD: 3193

Naselje: Dekani

Občina: Koper

Ime: Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012, 2013 in 2014, je bilo na območju arheološkega najdišča Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper, določenih pet območij (izkopna polja 1–5), na katerih je bilo pred gradbenimi posegi treba izvesti dodatne raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Na izkopnem polju 4 (na parc. št. 2918, k. o. Dekani) je izkopavanja v času med decembrom 2018 in januarjem 2019 izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Med arheološkimi izkopavanji smo odkrili sledove novoveške in novodobne uporabe prostora. Odkriti materialni sledovi se dobro ujemajo s situacijo, prikazano v franciscejskem katastru, in kažejo na to, da je bil v visokem novem veku na tej lokaciji vinograd. Pozneje, morda še v poznem novem veku, je bila približno na meji med takratnima parc. št. 328 in 329, obe k. o. Dekani, izkopana več kot 2,5 m široka in vsaj 2,7 m globoka jama, ki je najbrž služila za zbiranje vode oziroma kot vodnjak. Jamo so zasuli v prejšnjem stoletju, morda takrat, ko je bila tik ob njej speljana nova cesta; to so do danes vzdrževali tudi tako, da so jo na nekaterih mestih nasipavali z nasutji gradbenega in drugega odpada. Starejša poselitev je zaznavna le na podlagi skromnih drobnih najdb, ki so ležale v novoveških in mlajših kontekstih. Med novoveško agrarizacijo raziskanega prostora je prišlo do preoblikovanja tal vse do geološke podlage, ki je na izkopnem polju ležala približno 0,7 m pod površjem. S tem so bili sledovi predhodne uporabe prostora, ki jo dokazujejo posamezne rimskodobne in srednjeveške drobne najdbe, uničeni.

Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca, dna vzporednih jarkov SE 4008 in SE 4011, pogled proti severovzhodu (foto: T. Fabec)

35**Helena Rismondo, Monika Arh, Maja Janežič, Matic Zupan, Matej Česnik, Tadeja Mulh**

EŠD: 3193

Naselje: **Dekani**

Občina: Koper

Ime: **Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, novi vek

Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012, 2013 in 2014, je bilo na območju arheološkega najdišča *Dekani – arheološko najdišče Purgarce–Buševca*, na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper, določenih pet območij (izkopna polja 1–5), na katerih je bilo pred gradbenimi posegi treba izvesti dodatne raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Na izkopnem polju 5 (na parc. št. 3090/2, 2917, 3078/3, 2921, vse k. o. Dekani) je izkopavanja v času med oktobrom 2019 in februarjem 2020 izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Arheološka izkopavanja dopolnjujejo poznavanje agrarne ureditve predvsem v rimskem času ter urejanje prostora, ki ga nprestano prepredajo vodne žile v obliki potokov in podtalnice.

Prazgodovinski čas je na območju dokazan le posredno preko aluvialne plasti, ki vsebuje prazgodovinske najdbe v celotni debelini plasti, ter preko najdb iz kurišča in pokopanih tal. In situ ohranjena prazgodovinska struktura v izkopnem polju je kurišče s pripadajočo hodno površino. Iz pojavljanja prazgodovinskih najdb v rimskodobnih aluvialnih nanosih pa lahko sklepamo na bližnjo prazgodovinsko poselitev iz časa srednje oziroma mlajše bronaste dobe, katere artefakti so na območje izkopnega polja prišli z nanosi potokov oziroma hudournikov v rimskem obdobju.

Raziskani prostor je bil vsaj od rimske dobe dalje namenjen agrarni rabi. O tem pričajo sledovi preureditve pokrajine skozi vse rimske faze. Poudarek te preureditve je predvsem na preusmeritvi vode, ki je v obliki potokov, hudourniških prelivov in podtalnice ves čas oblikovala prostor. Najstarejšo rimskodobno fazo predstavljajo aluvialne plasti, v katere je vrezanih več strug. Preureditve pokrajine so vidne v naslednji fazi, v kateri je bila mlajša rimskodobna struga, ki je bila deloma vrezana v starejšo, po celotni dolžini izkopnega polja zasuta. Nad zasutjem so kaj kmalu na najbolj izpostavljenem delu zgradili zid, s katerim so zamejili potok, da ni več neovirano poplavljal. V naslednji fazi zid najbrž ni več služil svoji funkciji, zato so njegovo ruševino uporabili za utrditev brežine potoka. V zadnji rimskodobni fazi je struga potoka prišla na plan samo na zahodnem delu izkopnega polja. V preostalem delu obdelovalne površine pa so predvsem podtalno vodo, ki se kljub kamnitemu nasutju, narejenemu v tretji fazi, očitno ni dovolj hitro odvajala, speljali preko obdelovalne površine s pomočjo drenažnega jarka, narejenega iz kamnitih plošč in rimskodobnega gradbenega materiala.

Dokazov o uporabi prostora od konca rimske dobe do novega veka nismo odkrili. V novem veku pa smo ponovno dokumentirali aktivnosti, povezane z obdelovanjem površin. To je bil čas, ko je bilo kmetijstvo glavna dejavnost na območju Občine Dekani. O tem pričata zidova v severnem in južnem delu izkopnega polja, ki potekata vzporedno z linijami, zarisanimi v franciscejskem katastru. Zid na severnem delu IP 5 je najverjetneje služil za nasutje terase, z grajenjem katere so ublažili odtok vode po površju in erodiranje ter povečali površino rodovitnih zemljišč. Južni zid pa so zgradili za preusmeritev potoka nekoliko južneje. Verjetno so tudi ta zid zatem uporabili za oporo nasutju terase s severne strani. Agrarna raba območja je, v obliki odkritih sadilnih jam za oljke, dokumentirana tudi v sodobnem času.

36**Minka Osojnik**

EŠD: 3621

Naselje: **Divača**

Občina: Divača

Ime: **Divača – cerkev sv. Antona Puščavnika**

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 17. stoletja, 1603, sredina 18. stoletja, 1728, 1764, 19. stoletje, 1810, 1834, 1856

Cerkev sv. Antona Puščavnika stoji sredi vasi ob cesti, ki vodi skozi naselje. Postavljena je v cerkveno ogrado, ki je zidana in ima na zahodni strani monumentalni pilastrski vhod iz leta 1728. Cerkev je tipična enoladijska kraška cerkev z začetka 17. stoletja s triosminsko zaključenim prezbiterijem. Pred zahodno steno cerkve stoji zvonik oglejskega tipa, katerega pritličje služi kot vhodna lopa, ki se s polkrožnimi loki odpira na tri strani. Zahodni lok ima trapezast sklepnik z letnico 1764. Po višini je zvonik s tremi kamnitimi pasovi razdeljen na štiri etaže. Nad zvoniščem, ki se na vse štiri strani odpira z biforami, se zvonik zaključuje z omerostranim tamburom in piramidasto streho. Njen vrh krasita kamnita krogla in železni križ. Kamniti profilirani podstavki s kovinskimi križi so postavljeni tudi okoli tambura v vogalih strehe zvonišča. Zaradi večjih poškodb na območju zvonišča in zaradi dotrajane fasade je župnija poleti 2019 začela nujno obnovo. Območje zvonišča je bilo statično utrjeno, izdelana so bila tudi armiranobetonska ležišča za novo leseno konstrukcijo zvonov. Vsi kamniti elementi so bili očiščeni, po potrebi domodelirani in premazani s hidrofobnim materialom. Fasade so bile po celotni površini speskane, saj je bilo treba temeljito odstraniti vse sledove alg in plesni. Nato sta bila na oprane fasade nanesena algicid in silikonsko-silikatna barva. Oplesk je bil izveden po barvni študiji, ki jo je pripravil zavod. Streha nad zvoniščem je bila prekrita z bakreno pločevino, ostale obrobe so iz RF nesvetleče pločevine. Piramidast zaključek zvonika se je premazal z aquatec premazom v sivomodri barvi. Dela je izvedlo podjetje GM Rovtar, d. o. o., iz Skrilj.

Divača, cerkev sv. Antona Puščavnika, zvonik pred obnovo (foto: M. Osojnik)

37**Evgen Lazar**

EŠD: 35

Naselje: **Dolane**

Občina: Cirkulane

Ime: **Dolane – grad Borl**

Naslov: Dolane, grad Borl, parc. št. *4/3, k. o. Dolane

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek

Ekipa ZVKDS, CPA, je na nekdanji terasi gradu Borl izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki arheoloških izkopavanj. Raziskave so bile izvedene na območju grajske terase, pod katero je bila nujna sanacija brežine in grajskega obzidja. Raziskave so potekale na območju, ki leži znotraj registrirane enote kulturne dediščine, ki je v register nepremične kulturne dediščine vpisana kot Dolane – grad Borl (EŠD 35)

Divača, cerkev sv. Antona Puščavnika, zvonik po obnovi (foto: M. Osojnik)

in je z Odlokom o razglasitvi gradu Borl za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99–3809, 22/2002–969) razglašena za spomenik državnega pomena. Arheološke raziskave so potekale od začetka januarja do konca maja 2019 pod vodstvom višjega konservatorja Evgena Lazarja, univ. dipl. arh., s strokovno ekipo.

Že pred začetkom raziskav je bil popolnoma jasen velik arheološki potencial raziskanega območja. To se je potrdilo med samimi raziskavami, saj smo odkrili in dokumentirali 118 stratigrafskih enot, ki so skupaj predstavljale približno 1000 m³ arheoloških ostalin, ki smo jih med izkopavanji s stratigrafsko metodo odstranili z izkopnega polja. Na podlagi odkrite stratigrafije in drobnih najdb ter s pomočjo že znane stavbne zgodovine gradu smo arheološke ostaline razvrstili v šest časovnih faz ter fazo, ki jo sestavljajo plasti geološkega nastanka. Geološko podlago na najdišču sestavljajo peščene plasti ter kamnita geološka osnova iz peščenjaka, ki je padala proti severu. V severnem delu kleti sta nad kamnito geološko osnovo ležali peščeni plasti, ki sta verjetno nastali s preperevanjem površine kamnite geološke podlage.

V severnem delu kleti smo neposredno nad peščeno geološko plastjo odkrili ostaline prazgodovinske, eneolitske poselitve. Tukaj je bil odkrit ostanek jarka ali mogoče negativ lesenega temelja, ki je potekal v smeri severozahod–jugovzhod. Verjetno je predstavljal temelj stavbe ali pa rob nasebine, ki je imela izravnano hodno površino, na robu utrjeno z lesenimi tramovi. Domnevo o leseni gradnji potrjujejo tako polnilo jarka, ki je bilo polno rdeče ožgane prsti, kakor tudi plast trdo ožgane gline, ki je prekrivala vzhodni konec jarka. Plast ožgane gline je bila debela do 0,70 m, njen južni rob je potekal po liniji južnega roba jarka, kar verjetno nakazuje na istočasni nastanek plasti in jarka. Kaže tudi na možnost obstoja stavb na obeh straneh jarka in tudi na verjetnost terasaste gradnje na površini, ki naravno pada oz. se spušča proti severu. Nad jarkom in ožgano plastjo smo odkrili še druga nasutja oz. prazgodovinske plasti. Na vzhodnem koncu severnega dela kleti smo odkrili tudi manjšo prazgodovinsko jamo, kar prav tako potrjuje nasebinski značaj odkritih prazgodovinskih najdb.

V vseh prazgodovinskih plasteh smo odkrili veliko ožgane gline (hišni lep), ki pa je bila v zelo slabem stanju. Odkrili smo tudi veliko lončenine in kamnitega orodja. Preliminarna obdelava odkritega drobnega materiala kaže na to, da sodi v čas prve polovice 3. tisočletja pred našim štetjem. Določene oblike posod in oblike okrasa se sicer pojavljajo skozi več časovnih obdobj, vendar lahko v primarni fazi gradivo faze I na podlagi bogato okrašenih odlomkov kronološko umestimo v čas vučedolske kulture.

Nad prazgodovinskimi ostalinami smo odkrili in dokumentirali ostanke prvotne grajske stavbe, ki je očitno stala na tem mestu. Na obstoj pravokotnega ali kvadratnega stolpa na robu skalne stene kažeta odkrita zidova oz. temelja. Prvega smo odkrili v severnem delu kleti, drugega pa v južnem. Potekata vzporedno ter se pravokotno stikata s spodnjim (najglobljim) delom obzidja. Tako lahko domnevamo, da je bil zahodni zid srednjeveškega stolpa neposredno pod tem zidom. V navidezni liniji, ki bi povezala vzhodna konca zidov oz. temeljev, kjer bi lahko pričakovali vzhodni zid ali temelj stolpa, smo odkrili tri skoraj identične jame. Znotraj vkopov pa smo odkrili še odtise tramov oz. stojke. To verjetno kaže na dejstvo, da je bil stolp z vzhodne, verjetno notranje grajske strani v tej fazi zaprt z lesenim zidom ali pa je bil celo odprt. Podobno jamo s stojko smo namreč odkrili tudi na prostoru znotraj stolpa, kar verjetno nakazuje na obstoj lesene nosilne konstrukcije znotraj stolpa. V strukturah in plasteh faze II prevladuje srednjeveško gradivo, ki glede na primerjave sodi v čas 12. oz. 13. stoletja.

Ostaline srednjeveške faze III smo odkrili v obeh delih kleti na območju grajske terase. V severnem delu so bile nekoliko globlje in so zato bolj ohranjene, saj so bile manj izpostavljene kasnejšim gradbenim posegom. Srednjeveška hodna površina faze III v severnem delu kleti leži 1,20 m globlje kot hodna površina (izravnana geološka osnova) v južnem delu. Fazo III smo interpretirali kot fazo oz. obdobje, ko so pozidali celotno območje terase v obsegu,

Dolane, grad Borl, zračni posnetek gradu in izkopnega polja (foto: G. Rutar)

kot ga poznamo danes. Tako so v tem času nastali oz. so bili zgrajeni zidovi, ki še danes obdajajo območje terase. Sprva smo domnevali, da je bil zid, ki deli klet terase na dva dela, zgrajen kasneje. Po podrobnejšem pregledu gradnje in stikov z zidoma (SE 007 in 011) pa smo ga umestili v srednji (faza III) in ne v novi vek (faza IV). V prid temu pričata tudi srednjeveški hodni površini, ki ju loči ta zid, in tukaj tudi pride do velike višinske razlike med njima. Razlog za večjo višinsko razliko pa leži verjetno v geološki osnovi, ki je izrazito padala z juga proti severu, in tako so v južnem delu kleti celo morali odklesati del geološke osnove, da so dobili ravno hodno površino. Tako je južno obzidje postavljeno na skalno geološko osnovo in z notranje strani visoko le približno 2 m, medtem ko so ostali obodni zidovi visoki 5 m ali več. Ob južnem obzidju smo odkrili ležišča (negative) za tramove, ki so bila izklesana v skalnato geološko podlago. Ob južnem licu predelnega zidu pa smo v hodni površini faze III odkrili tri stojke. Vseh osem gradbenih elementov je imelo očitno enako funkcijo in so nastale istočasno. Najverjetneje so nastale ob izgradnji lesenega nadstropja oz. konstrukcije, ki je nosila leseno nadstropje nad kletjo. V severnem delu kleti je bilo za hodno površino uporabljeno zbito premešano nasutje. Nad njim oz. na njem so bile tanjše premešane plasti, predvsem žganinske. Prevladovale so v severozahodnem delu severnega kletnega prostora, kjer smo odkrili odprtino v zidu, za katero smo sprva domnevali, da je jašek za odvodnjavanje. Izkazalo pa se je, da gre verjetno za dimnik peči, katere ostaline smo odkrili v jami, izkopani za peč. V polnilu te smo odkrili veliko srednjeveške lončenine. Okoli peči smo odkrili deloma ohranjen tanki maltni estrih, ki je bil položen neposredno na ostanke lesa.

Dolane, pogled na grad Borl z zahoda (foto: G. Rutar)

Odkrito drobno gradivo faze III sodi večinoma v čas 14. in 15. stoletja.

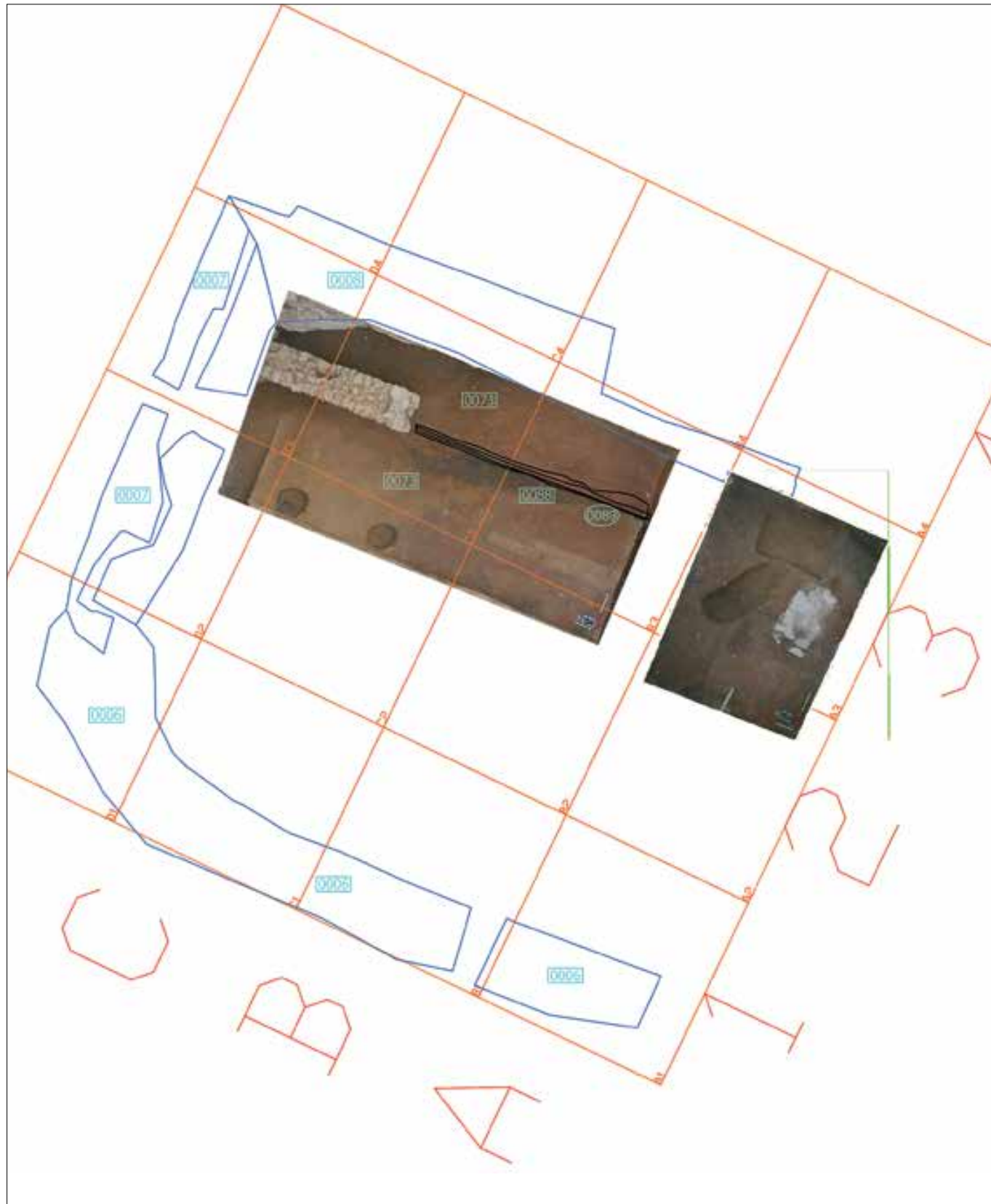
Fazo IV smo interpretirali kot starejšo novoveško fazo in jo povezujemo z baročnimi gradbenimi posegi na gradu, ki so jih izvedli v 18. stoletju. V južnem delu kleti so v tem času z nasutjem dvignili nivo tal in na njem uredili hodno površino. Nasutje leži neposredno nad geološko osnovo in deloma na srednjeveških ostalinah. V severnem delu kleti tega nasutja in dviga hodne površine ni bilo. Tukaj je ostala hodna površina enaka kot v srednjem veku, in sicer je bila iz zbite gline oz. ilovice. V 18. stoletju so vanjo vkopali jamo za temelje stebra, ki je očitno podpiral opečnati obokani strop kleti, katerega ostanke smo dokumentirali tako v južnem kakor tudi v severnem delu. Iz istega obdobja sta tudi vhoda v oba dela kleti iz trakta vzhodno od terase. V zidovih smo odkrili negative oz. ležišča za tramove, ki so najverjetneje nosili leseni pod nadstropja v kletnih prostorih. Višina teh se ujema z višino odtisov tramov na stebri in višino, s katere se spustijo stopnice v severni del kleti. Ohranjeno je bilo namreč celotno stopnišče pred prehodom v vzhodni trakt, v južnem delu kleti pa le temelj stopnišča. V 18. stoletju je bil zgrajen tudi prehod v grajski trakt severno od nekdanje terase. Vanj so očitno vodile opečnate stopnice, katerih ostanek (zadnji dve stopnici) smo dokumentirali na nivoju hodne površin. Te ostaline lahko povezujemo z zadnjo fazo pozidave območja terase pred letom 1778, ko so grajski stolpasti trakt zaradi statičnih težav in nevarnosti, da se bo sesedel, podrli. Na njegovem mestu so potem postavili pokrito razgledišče (Vnuk 2010, 27).

Znotraj obzidja sta pod sodobnim nasutjem ležali novoveški nasutji, ki ju je ločeval zid (SE 005). Nastali sta najverjetneje po letu 1778, ko so podrli stolpasti objekt/trakt, ki je do takrat stal na tem mestu (faza IV). Nasutji sestavlja predvsem gradbeni material, iz katerega je bil verjetno zgrajen del gradu, ki je tukaj stal pred rušitvijo. Del ruševine so očitno uporabili za dvig in izravnavo hodne površine terase oz. pokritega razgledišča, ki je nastalo tukaj.

Območje terase gradu Borl je prekrivalo do 60 cm debelo novodobno nasutje, ki ga je obdajalo novodobno obzidje oz. ograja. Nasutje je bilo hodna površina terase pred začetkom raziskav in je nastalo v 20. stoletju.

Dolane, grad Borl, strojni izkop novoveškega ruševinskega nasutja; pogled proti zahodu (foto: E. Lazar)

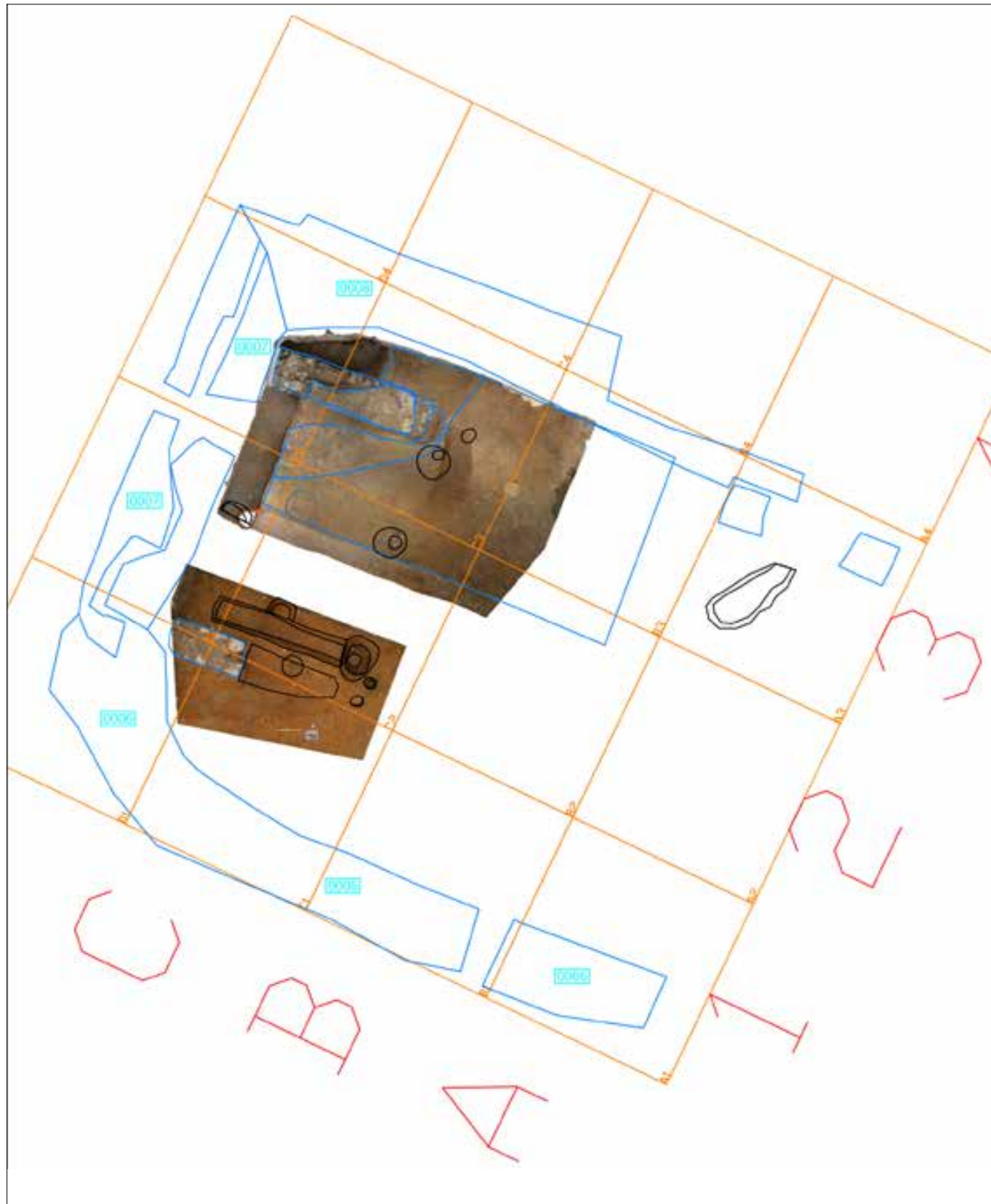
Dolane, grad Borl, tloris prazgodovinske faze I (foto: E. Lazar, izvedba: R. Lebar)

Dolane, grad Borl, odlomka ostenja eneolitske posode (foto: D. Ciglar Milosavljević)

Dolane, grad Borl, prazgodovinsko kamnito orodje (foto: D. Ciglar Milosavljević)

Dolane, grad Borl, tloris starejše srednjeveške faze II (foto: E. Lazar, izvedba: R. Lebar)

Dolane, grad Borl, srednjeveško ognjišče ali peč (foto: E. Lazar)

Dolane, grad Borl, novoveške stopnice v severnem delu kleti (foto: E. Lazar)

38 Evgen Lazar, Monika Arh

EŠD:	35
Naselje:	Dolane
Občina:	Cirkulane
Ime:	Dolane – grad Borl
Naslov:	Dolane, Grad Borl, parc. št. *4/3, 8 in 9, vse k.o. Dolane
Področje:	A
Obdobje:	srednji vek, novi vek

Na območju atrija in neposredne okolice gradu Borl, na parc. št. *4/3, 8 in 9, vse k. o. Dolane, je ekipa ZVKDS, CPA, izvedla zaščitne arheološke raziskave. Obravnavane parcele so del gradu Borl, ki je v Register nepremične kulturne dediščine vpisan kot Dolane – grad Borl (EŠD 35) in je z Odlokom o razglasitvi Gradu Borl za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 81/99-3809, 22/02-969) razglašen za spomenik državnega pomena. Arheološke raziskave so bile izvedene med 21. julijem in 27. avgustom 2020.

Že pred samim začetkom raziskav je bil popolnoma jasen velik arheološki potencial območja. Tako smo med raziskavami odkrili in dokumentirali 112 stratigrafskih enot. Skupaj so predstavljale približno 350 m³ arheoloških struktur in plasti, ki smo jih med raziskavami odstranili strojno (300 m³) ali ročno s stratigrafsko metodo. S strojnim izkopom se je poglobilo celotno območje atrija, s stratigrafskim izkopavanjem pa smo nadaljevali le na zahodni tretjini atrija.

Dolane, grad Borl, območje raziskav (foto in izvedba R. Lebar).

Dolane, grad Borl, tloris prve in pete faze (foto in izvedba: R. Lebar)

Tukaj smo, na podlagi odkrite stratigrafije in drobnih najdb ter s pomočjo že znane stavbne zgodovine gradu Borl, arheološke ostaline razvrstili v pet faz ter fazo, ki jo predstavlja geološka podlaga. Geološka podlaga na najdišču je plast peščenjaka, ki smo ga dokumentirali v zahodnem delu atrija, kjer je ležal najvišje. Površina je padala proti vzhodu.

Najstarejšo fazo posegov predstavljata odkrita kamnita temelja, ki smo ju odkrili v jugozahodnem koncu grajskega atrija. Ležala sta pod novodobnim nasutjem. Temelja sta se pravokotno stikala in sta bila postavljena v jarka. Temelj SE 010 je potekal v smeri severozahod–jugovzhod, temelj SE 012 pa v smeri severovzhod–jugozahod. Severni konec temelja SE 012 predstavlja vzhodni vogal objekta. Najverjetneje sta ostanek stolpastega objekta, ki je tukaj stal pred 17. stoletjem. Natančnejše datacije ni mogoče podati, saj ju lahko datiramo samo na podlagi odkrite stratigrafije.

Nekoliko mlajše od odkritih temeljev so strukture, ki smo jih odkrili po celotnem izkopnem polju na zahodnem delu grajskega atrija. Za vse velja, da smo jih odkrili pod novodobnim nasutjem in da so bile vkopane v geološko osnovo. Le tri kamnite strukture so ležale na geološki osnovi, štiri pa so bile vkopane v maltni estrih, ki je bil položen neposredno na geološko osnovo.

V drugo fazo smo umestili 22 jam, 10 stojk oz. odtisov kolov, 3 kamnite strukture (verjetno baze za tramove), 2 jarka in kamnit temelj. Jame in stojke so večinoma ovalne oblike in imajo ovalen ali nepravilen presek. Odkrita jarka sta bila prav tako vkopana v geološko osnovo in potekata vzporedno v smeri severozahod–jugovzhod. Verjetno sta ostanek objekta, katerega temelj je verjetno ostanek temelja SE 100 v jarku SE 056. Del objekta so tudi ostanki baz iz lomljenecv SE 070, 071 in 099. Ležijo na območju severno od jarkov, vendar niso razporejeni v pravilnem rastru.

V strukturah druge faze prevladuje novoveško gradivo, ki glede na primerjave sodi v čas 17. in 18. stoletja.

Na podlagi odkritih ostalin druge faze je skoraj nemogoče podati točno interpretacijo o nastanku in funkciji odkritih jam. Prav tako težavno je interpretirati stojke, saj so razporejene razpršeno. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da so odkrita jarka in temelj v enem od njih del objekta, ki je stal na tem prostoru v 17. in 18. stoletju. Sprva smo domnevali, da gre mogoče za razširitev objekta prve faze, vendar smo po natančnejšem ogledu ugotovili, da strukture ne potekajo vzporedno z njim, ampak z današnjim južnim obzidjem atrija.

V tretjo fazo posegov smo umestili deset jam, ki smo jih odkrili pod nasutjem SE 009 in so bile vkopane v geološko osnovo. Le jama SE 028/029 je sekala tudi temelj SE 010. Od jam druge faze so se jame tretje faze ločile po sestavi polnil in najdbah v njih. Najdbe v polnilih so bile novodobne in polnila so bila veliko manj zbita kot polnila jam druge faze.

Podobno kot za jame druge faze tudi za te ne moremo določiti točnega namena nastanka in njihove funkcije. Glede na odkrite najdbe in ohranjenost jam je mogoče, so jame sočasne z nasutjem SE 009, ki smo ga odstranili strojno. Mogoče je tudi, da so bile izkopane v nasutje SE 009 in smo v geološki

osnovi odkrili le njihova dna.

V četrto fazo posegov smo umestili debelejšo premešano nasutje SE 009, ki je prekrivalo celotno površino grajskega atrija. Očitno je nastalo ob dvigu in utrditvi hodne površine znotraj atrija. Nasutje je očitno podlaga za tlak iz oblic, ki smo ga odkrili ob vhodu na grajsko dvorišče (SE 007) in na prehodu iz atrija v notranje dvorišče (SE 008). Jame tretje faze so verjetno vkopane s površine plasti SE 009, vendar zaradi strojnega izkopa tega nismo mogli potrditi.

Peto fazo posegov predstavljajo strukture in plast, ki so nastale v bližnji preteklosti. Gre za plast SE 001, ki je prekrivala celoten atrij in je bila podlaga za moderno tlakovanje. Vanjo pa sta bila vkopana jarka za vodovodno napeljavo (nekoliko starejše) in odtok meteorne vode, ki je bil zgrajen leta 2016. Med arheološkimi izkopavanji je bilo odkritih več kot 450 najdb, od tega največ odlomkov opek in lončenine. V manjšem številu se pojavljajo živalske kosti, pečnice, kovina steklo itd. Večina odkritega gradiva sodi v novi vek, nekaj najdb pa je tudi novodobnih. Med novoveško lončenino prevladujejo odlomki ostenj različnih posod, odkriti pa so bili tudi odlomki ustij in dnov različnih loncev in skled ter trinožnikov. Z izjemo nekaj odlomkov je vsa lončenina loščena. Lošč se pojavlja najpogosteje na zunanji strani ustja in na notranji površini, včasih je loščena celotna površina posode. Med najdbami so tudi odlomki novoveških pečnic, odlomek ustja novoveške steklenice ter železni žebelj in obroček. Novodobni odlomki so redki, pripadajo pa lončenini in steklu. Med najmlajše kose oziroma v čas 19. oziroma 20. stoletja sodijo odlomka dveh krožnikov in odlomek ročaja skodelice iz beloprstene keramike ter odlomki porcelana.

Po zaključku izkopavanj znotraj atrija smo izvedli še dokumentiranje treh testnih jarkov, ki smo ju izkopali in dokumentirali na območju bodoče cisterne in mokrišča ter ob severnem traktu gradu, na območju bodoče čistilne naprave. V testnem jarku 001 (na območju bodoče cisterne) smo odkrili le novodobna oz. mogoče novoveška nasutja za dvig terena. V odkritih plasteh ni bilo drobnih najdb. Na globini 1,65 m je skalnata geološka osnova. Podobna situacija kot v TJ 001 je bila v testnem jarku 002, kjer smo poleg novodobnih nasutij odkrili še temelj iz lomljenecv in malte (SE 003), ki poteka v smeri vzhod–zahod in je bil verjetno del objekta, ki je tukaj stal pred izgradnjo kopališča v 20. stoletju. Južno od temelja je ležalo debelo nasutje gradbenega materiala, ki je verjetno ostanek porušenega objekta. Severno od zidu pa smo na globini 0,5 m že odkrili skalno (peščenjak) geološko osnovo, kar kaže na to, da so območje nekdanjega kopališča v preteklosti izravnali in je temelj SE 003 mogoče del škarpe terase.

V testnem jarku 003 pa je bila nekoliko kompleksnejša situacija. Območje severno od grajskega kompleksa sta prekrivali novodobni nasutji SE 004 in 005, ki sta se naslanjali na obzidje SE 001. Nasutje SE 005, ki je ležalo 0,4 m pod današnjo hodno površino, je bilo v preteklosti hodna površina, saj sta bili vanjo vkopani jami SE 012/013 in 014/015/016/017. Funkcije prve nismo ugotovili, pri drugi pa

Dolane, grad Borl, pogled na izkopno polje; pogled proti jugovzhodu (foto: E. Lazar)

gre verjetno za ostanek jame ob gradbenih posegih na obzidju v bližnji preteklosti. Pod novodobnima nasutjema smo dokumentirali nasutji SE 007 in 008, ki sta prekrivali celotno površino testnega jarka 003. Nad njima je ležala tanka plast SE 006, ki je verjetno ostanek novoveške hodne površine.

Pod novoveškimi ostalinami pa smo odkrili srednjeveški hodni nivo, ki so ga predstavljala nasutja SE 009, 010 in 011. Površina teh je bila izravnana in je rahlo padala po pobočju proti severu. S te površine je bil vkopan jarek za temelj srednjeveškega obzidja oz. severnega zidu severnega trakta gradu SE 002. Nanj pa je postavljen severni grajski zid SE 001. V zahodnem preseku testnega jarka SE 003 pa smo odkrili večjo kamnito strukturo SE 003, ki se pravokotno naslanja na zid SE 001. Točne funkcije in nastanka nam ni uspelo ugotoviti, verjetno pa je ostanek kontraforja ali ostanek temelja.

Pri dokumentiranju testnih jarkov je bilo na območju testnega jarka 3 odkritih več kot 30 odlomkov gradiva, med katerimi prevladuje lončenina. Večina odkritega gradiva sodi v srednji vek, nekaj najdb pa je tudi novoveških in novodobnih. V obdobje srednjega veka sodi okoli 20 odlomkov lončenine, ki jih glede na primerjave umeščamo v čas od 11. do 14. stoletja, in srebrn novic, ki ga po besedah A. Šemrova datiramo v 13. stoletje. Med novoveško in novodobno gradivo sodijo le redki odlomki lončenine in opek.

Dolane, grad Borl, novoveški estrih in vanj vkopane jame (foto: E. Lazar)

Vzhodni presek testnega jarka 001 (foto: E. Lazar)

Zahodni presek testnega jarka 002 (foto: E. Lazar)

39 Minka Osojnik, Andrej Jazbec

EŠD: 9265

Naselje: Dolenja vas

Občina: Divača

Ime: Dolenja vas pri Senožčah – cerkev Žalostne Matere Božje

Področje: UA, R

Obdobje: prelom iz 14. v 15. stoletje, tretja četrtina 15. stoletja, sredina 17. stoletja, 1642–1657, 1664, 19. stoletje, 1823, 1850

Gotska cerkev, ki stoji znotraj enega najstarejših protiturških taborov v Sloveniji, je bila zaradi zamakanja skrlate strehe in posledično hudih poškodb srednjeveških poslikav v prezbiteriju delno sanirana z interventnimi sredstvi Ministrstva za kulturo RS v letu 2016 (Minka Osojnik, Varstvo spomenikov, poročila 52, str. 52). Leta 2017 se je obnova nadaljevala na prvem delu strehe ladje (4 metre od prezbiterija), pri čemer so bile prvič uporabljene nove rezane skrle iz kamnoloma Povir (Minka Osojnik, Varstvo spomenikov, poročila 53, str. 46–47). V letu 2019 je bil obnovljen še preostali oz. zadnji del strehe ladje do stene zvonika. Obstoječe kamnite skrle so bile pazljivo demontirane, betonska streha je bila očiščena, luknje, ki so nastale pri demontaži skrli, pa so bile pokrpane. Kapne skrle so bile v dobrem stanju in jih nismo zamenjali. Celotna površina betonske dvokapnice in del obstoječih kapnih skrli sta bila preplastena z izolacijo Volteco z dvojnimi premazom. Med streho ladje in steno zvonika je bila nameščena zidna obroba iz bakrene pločevine, ki bo preprečila morebitno zatekanje vode. Dela so se nadaljevala z armirano cementno prevleko iz polimerizirane malte, izdelano po recepturi ZRMK Ljubljana. Izvajalec je na to prevleko z elastičnim lepilom Grigolin vgradil nove skrle iz Kamnoseštva Tavčar iz Povirja. Na sleme so bile postavljene stare oz. prvotne slemenske skrle. Nameščena je bila tudi zidna obroba r. š. 44 cm.

Po temeljitem pregledu so izvajalci skupaj s predstavnikom krajevne skupnosti ugotovili, da so žlebovi v dobrem stanju, zato jih niso zamenjali z novimi, kot je bilo predvideno v popisu in predračunu del.

S tretjim delom obnove je celotna streha cerkve sanirana.

Dela je izvedlo podjetje Konstrukcije, d. o. o., iz Sežane, ki ima s prekrivanjem kamnitih streh že obilo izkušenj in potrebno znanje, poseg pa sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektne razpisa in Občina Divača. ZVKDS je opravljal redni konservatorski nadzor in svetovanje, prav tako bo v prihodnjih letih redno spremljal stanje, saj so se na srednjeveških poslikavah v notranjščini prezbiterija že pričela konservatorsko-restavratorska dela, ki bodo trajala več let in so vključena v redni program del Restavratorskega centra RS.

Gotski prezbiterij z rebrastim obokom je ohranjen v prvotnem obsegu. Preoblikovano je bilo le okno in odprta

so bila vrata zakristije v južni steni. Zelo kvalitetne delno ohranjene poslikave so bile restavrirane leta 1972. Takrat so bili odstranjeni kasnejši ometi in beleži, zakitane so bile večje vrzeli, utrjeni so bili odstopli ometi, dopolnjena je bila tudi manjkajoča ornamentika reber in obrob obočnih polj. Iz delovnega dnevnika restavratorja Rafaela Nemca je znano, da je bil na poslikave kot utrjevalno in zaščitno sredstvo nanesen 3-odstotni Calaton (tekoči nylon).

Vlaga, ki je prodirala skozi streho in stene, je na poslikavah povzročila precej škode. Najbolj opazne so bile alge, ki so se razrasle na severni steni prezbiterija. Nastale so še druge poškodbe, predvsem preperevanje ometov in izoljevanje. Ometi poslikave na oboku v neposredni bližini sten so bili zaradi vlage močno razgrajeni, obsežne so vrzeli v poslikavi. Propadle so tudi plombe vrzeli, narejene ob prejšnjem restavratorskem posegu. Na od sten nekoliko bolj oddaljenem pasu, v spodnjih delih polj, ki jih zavzemajo svetniki, je barvna plast povsem izgubljena, močno je tudi izoljevanje. Ostala poslikava, že v osnovi le delno ohranjena, je bila močno izprašena, barvna plast je bila brez veziva. Pri debelejših nanosih barvnega sloja, npr. na inkarnatih, se je pojavljalo luščenje barvne plasti. Zelo opazne so tudi (že stare) oksidacije pigmentov, najverjetneje cinobra in svinčene bele, katerih prisotnost je bila ugotovljena z naravoslovnimi analizami.

Na severni steni prezbiterija in na obodu oboka, v manjši meri pa tudi drugod, je bilo opazno luščenje prosojnega filma. Ta je ponekod s seboj potegnil tudi barvno plast poslikave. Premaz smo poskušali identificirati z infrardečo spektroskopijo in vibracijsko spektroskopijo (FTIR), vendar brez uspeha, verjetno zaradi njegove razgradnje. Uspešno pa so bili določeni uporabljeni pigmenti.

V letu 2018 so se restavratorska dela osredotočila na severno steno prezbiterija, prekrito z algami. Že med poskusi odstranjevanja se je izkazalo, da so alge uspevale na sloju premaza in večinoma niso bile v neposrednem stiku s poslikavami. Za odstranitev premaza so bile uporabljene metode čiščenja stenskih poslikav z geli. Gel, sestavljen iz Xantan gela in benzilalkohola, je v nekaj minutah zmečkal premaz, ki je bil nato z lesenimi modelirkami in mehкими zobnimi ščetkami odstranjen skupaj z algami. Površina je bila še dodatno očiščena z mešanico izoparafinskih ogljikovodikov s komercialnim imenom Shellsol. Slaba stran te metode je relativno težka odstranljivost gela, zato je uporabna le na gladkih, ne preveč poroznih in trdnih površinah. Če gel ni v celoti odstranjen, lahko postane hrana za mikroorganizme.

V letu 2019 so se restavratorska dela nadaljevala na oboku prezbiterija. Izkazalo se je, da na osrednjem delu oboka Calatona ni. Verjetno je bil po stenah in bližnjem, dosegljivem delu oboka nanesen z lestve z brizgalko. Na delih oboka je bilo v prvi fazi opravljeno čiščenje z 10-odstotnim amonijevim karbonatom, nanesenim prek dveh slojev japonskega papirja. Izpiranje je bilo opravljeno z gobicami in destilirano vodo, zaradi izprašenosti in luščenja barvne plasti prek japonskega papirja. Ob tem so bile odstranjene doslikave ornamenta reber oboka. Prek japonskega papirja je bil nanesen tudi 2-odstotni

amonijev kazeinat kot prvi korak v utrjevanju barvne plasti poslikave. Za utrditev globljih plasti ometa smo s pršenjem vsaj trikrat nanесли nanokalk. Barvna in vrhnja plast ometa sta bili dodatno utrjeni s peturno oblogo iz 10-odstotnega barijevega hidroksida. Z barijevim hidroksidom nismo obdelali reber, okrasne obrobe polj in, zaradi občutljivosti za baze, tudi ne površine, poslikane z malahitom. Izognili smo se tudi ozadjem polj s svetniki, na katerih so ponekod še vidne sledi modre barve – azurita. Težava so bile soli, ki so ob tem prišle na površino poslikave. Odstranjene so bile z izpiranjem ter krtačenjem s čopiči različnih trdosti. Učinek utrjevanja z barijevim hidroksidom je bil opazen, vendar ponekod slabši od pričakovanj, verjetno zaradi visoke prisotnosti nitratov in magnezijevih soli na nekaterih delih. Na predlog italijanskih strokovnjakov Alberta Felicija in Maura Matteinija je bil uspešno opravljen poskus povrnitve prvotne barve oksidirani svinčevi beli. Odstranili smo črno-rjav madež na Kristusovem nimbu. Poskus povrnitve prvotne rdeče barve obleke sv. Hieronima ni bil uspešen, kar potrjuje domnevo, da gre za oksidacijo cinobra.

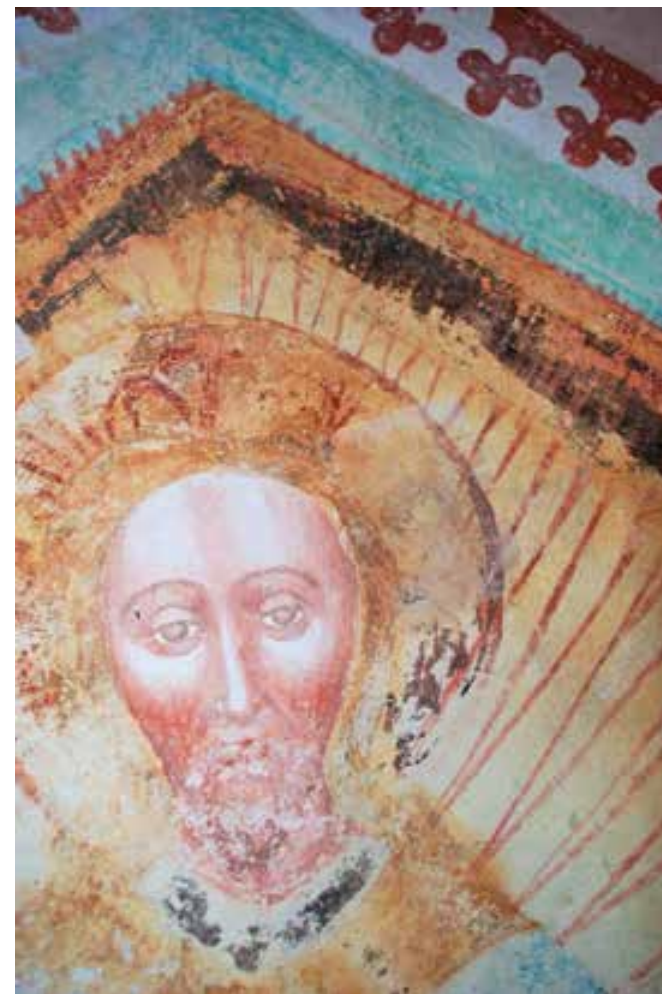
V prihodnjih letih se bodo dela nadaljevala z utrjevanjem ometov in barvne plasti poslikav na stenah ter z odstranjevanjem sloja Calatona, zaključila pa s celostno prezentacijo prezbiterja.

Dolenja vas pri Senožečah, cerkev Žalostne Matere Božje, Kristus na oboku prezbiterja, pred restavratorskimi posegi (foto: Andrej Jazbec)

Dolenja vas pri Senožečah, cerkev Žalostne Matere Božje, pogled na cerkev po obnovi celotne strehe (foto: Žiga Žgur)

Dolenja vas pri Senožečah, cerkev Žalostne Matere Božje, Kristus na oboku prezbiterja, po opravljenem poskusu povrnitve prvotne barve oksidirani svinčevi beli. Temni madež desno od Kristusove glave je skoraj povsem izginil (foto: Andrej Jazbec).

40 Suzana Vešligaj

EŠD: 23199

Naselje: **Dražen Vrh**

Občina: Sveta Ana

Ime: **Dražen Vrh – domačija Kapl**

Naslov: Dražen Vrh 56

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje, prva četrtina 20. stoletja

Domačija Kapl, ki stoji ob cesti vrh slemena razpotegnjenega razloženega naselja Dražen Vrh, je ena izmed redkih še ohranjenih kmečkih domov gručastega tipa iz 19. stoletja oz. prve četrtine 20. stoletja.

Iz okvirja celotnega stavbnega fonda izstopa prav stanovanjska hiša, izvorno iz 19. stoletja, z manjšimi predelavami iz leta

1924. Zasnovana je kot pritlična stavba podolžnega tlorisa. S konstrukcijskega vidika gre za t. i. cimprano gradnjo v obliki lesene kladne konstrukcije. Zunanjščina in notranjščina sta ometani z ilovnatimi ometi, ki so prebeljeni z apnenim opleskom. Za sedmosno glavno in trionso zatrepno fasado se skriva tradicionalna tlorisna razporeditev bivalnih prostorov, začeni z osrednjo vežo kot povezovalno komunikacijo s kuhinjo in dvema sobama. Iz največje sobe, ki je dostopna tako iz veže kot iz kuhinje, je dostopna še kamra s pogledom na dvorišče.

V vseh prostorih so ohranjeni prvotni tramovni stropi. Med prvotne stavbne sestavine sodijo tudi vsa zunanja in notranja vrata ter okna z okovjem.

Zaradi vseh stavbnih kvalitete je bila domačija Kapl razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena na območju Občine Sveta Ana v Slovenskih goricah (Uradni list RS, št. 39/10).

Pomembno vlogo pri tem so odigrali tudi sami lastniki, ki so skupaj z občino sodelovali kot aktivni partnerji v mednarodnem projektu DETOX (podeželsko razstrupljanje s spoznavanjem zakladov kulturne dediščine), ki ga je podpirala Evropska unija s sofinanciranjem iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija – Hrvaška 2014–2022. Iz tega naslova je bila leta 2017 uspešno zaključena manjša preureditev nekdanje shrambe v sanitarije. Na ta način so lastniki spomenika postavili temelj njegovega vključevanja v turistično in vzgojno-izobraževalno mrežo tako na lokalni kot na regionalni ravni.

Nadgradnja obnovitvenih posegov se je leta 2018 nadaljevala s pomočjo sredstev iz naslova Predloga operacije za izbor operacij za uresničevanje ciljev Strategije lokalnega razvoja na območjih občin: Benedikt, Cerkvenjak, Duplek, Lenart, Pesnica, Sveta Ana, Sveta Trojica v Slovenskih goricah, Sveti Andraž v Slovenskih goricah, Sveti Jurij v Slovenskih goricah in Šentilj, ki so povezane v lokalno akcijsko skupino LAS Ovtar Slovenskih goric, v letu 2016 sofinanciranih iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). V okviru omenjenega projekta so se začeli obnova notranjega stavbnega pohištva z okovjem, notranjih ilovnatih ometov z apnenim opleskom, lesenih podnic in lesenih tramovnih stropov, odstranitev lesenih opažev in ureditev kuhinjskega zidu ob krušni peči s keramičnimi ploščicami.

Konservatorska dela so potekala pod konservatorskim nadzorom odgovorne konservatorke ZVKDS, OE Maribor, Suzane Vešligaj. Vsi omenjeni posegi so potekali in bili zaključeni v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji. Na rednih terenskih konservatorskih nadzorih so potekala sprotne usklajevanja glede posameznih posegov na posameznih stavbnih detajlih, ki so bili predmet obnove.

Prvi večji poseg je zajemal odstranitev neustreznih opleskov s tramovnih stropov in saniranje ilovnatih ometov, ki so bili že tako dotrajani, da jih je bilo treba odstraniti in lesene stene zaščititi z novimi. Prav tako so potekala usklajevanja glede odstranjevanja oljnih premazov na notranjem stavbnem pohištvu, in sicer na vratnih podbojih in vratnicah. Ker bi z agresivnimi oblikami odstranjevanja že zelo starih oljnih

Dražen Vrh, domačija Kapl, velika soba med obnovo, julij 2018 (foto: S. Vešligaj)

Dražen Vrh, domačija Kapl, kamra med obnovo, julij 2018 (foto: S. Vešligaj)

Dražen Vrh, domačija Kapl, velika soba po obnovi, februar 2019 (foto: Viktor Kapl)

premazov uničili najmanjše detajle stavbnega pohištva, je bilo dogovorjeno, da se izvede zaščita z ustreznimi premazi za les, ki bodo v barvi sledili obstoječim. Prav tako je bilo treba očistiti in po potrebi namestiti novo okovje, ki je bilo izbrano po vzoru ohranjenega.

Ohranila se je večina obstoječih lesenih podnic v kuhinji, veliki sobi in kamri. Del podnic, ki so bile dotrajane, je bilo treba odstraniti in nadomestiti z novimi, ki so v obliki, videzu in vrsti lesa sledile obstoječim. Očiščene in na nekaterih delih zamenjane lesene podnice je bilo treba zaščititi z lanenim oljnim premazom, narejenim po že preverjeni stari recepturi (oljni premaz – hladni način: laneno olje 50 %, firnež 20 %,

terpentin 30 %).

Novi ometi na notranjih stenah so bili izdelani iz že pripravljene mešanice presejane ilovice, narezane slame in kremenčevega peska, ki ji je bilo treba dodati določeno količino vode. Prav tako je bilo treba odstraniti lesene stenske opaže v kuhinji in obnoviti ilovnate omete. Na steni ob krušni peči v kuhinji je bila plastična obloga v imitaciji belih ploščic nadomeščena z oblogo iz belih keramičnih ploščic.

Po celoviti obnovi notranjščine stanovanjske hiše je lastnik opremil in uredil prostore z notranjo opremo, ki je bila last hiše. Vsi posegi so bili uspešno zaključeni februarja 2019.

Dražen Vrh, domačija Kapl, kamra po obnovi, marec 2019 (foto: S. Vešligaj)

41 Andrejka Ščukovt

EŠD: 4757

Naselje: Drnovk

Občina: Brda

Ime: Drnovk – domačija Drnovk 8 in 9

Naslov: Drnovk 9

Področje: E, R

Obdobje: 19. stoletje

Naselje Spodnji in Gornji Drnovk v Brdih leži na blago nagnjenem flišnem pobočju, na desni strani potoka Reka. Drnovk obdajajo za briško kulturno krajino značilni vinogradi s sadovnjaki in ekološkimi nišami. Naselje sestavljajo v novejšem času zgrajene hiše, z izjemo treh starejših dominantnih domačij. V Spodnjem Drnovku so to Drnovk 8, 9 in 10, v Zgornjem Drnovku pa Drnovk 11.

Drnovk 8 in 9 je dvoetažna stavba z mezaninskim podstrešjem, ki jo pokriva štirikapna streha, krita s korci. Glavna obcestna fasada stavbe je osemosna. V osrednji osi stoji dvoramno zunanje kamnito stopnišče, zaščiteno s kovano ograjo. Letnica 1868, vklesana na kamnitem podestu stopnišča, priča o času predelave in dozidave objekta v današnje stanje. Že desetletja nenaseljen kmečki dvorec Drnovk 8 in 9, ki je

v lastni več lastnikov, je bil zaradi nevezdrževanja zanemarjen in je propadal. Leta 2012 je večinskemu lastniku severne polovice hiše (Drnovk 8) uspelo sanirati streho s finančno pomočjo Ministrstva za kulturo. Preostala južna polovica strehe, ki je v lasti drugih lastnikov, ki se niso zmogli pogoditi glede rekonstrukcije strehe, je bila leta 2020 končno obnovljena. Dotrajana strešna konstrukcija je bila izvedena na novo s podobno razporeditvijo dvojnih špirovcev, enakim strešnim naklonom in velikostjo strešnega napušča. Napušči so ponovno opremljeni s planetami dimenzije 12 x 25 cm na letvah. Streho pokrivajo korci.

Drnovk 8 in 9, stanje pred obnovo strehe stavbe št. 9 (foto: A. Ščukovt, 2013)

Drnovk 9, obnova strehe (foto: A. Ščukovt, 2020)

Drnovk 8 in 9, pogled na obnovljeno enovito streho kmečkega dvorca (foto: A. Ščukovt, 2020)

42 Eda Belingar

EŠD: 4133

Naselje: Drskovče

Občina: Pivka

Ime: Drskovče – kapela Žalostne Matere Božje

Področje: E

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1867, zadnja četrtina 20. stoletja, 1995, 2017

V letu 2017 smo prejeli vlogo Vaške skupnosti Drskovče za zamenjavo vhodnih vrat in beljenje notranjosti kapele. Pred deli je bilo ugotovljeno, da so zidovi, obok in omet stabilni, omet in beleži pa poškodovani zaradi prisotnosti vlage. Dela v notranjosti so bila deloma izvedena v letu 2017, izdelava vhodnih vrat pa je prišla na vrsto šele v letu 2019. Vrata, ki niso bila izvorna, so bila dotrajana, zato smo z zamenjavo soglašali. Vaška skupnost je delo financirala sama. Vrata so izdelana iz jelovega lesa, dodali so prezračevalne reže. Vrata

so simetrično dvokrilna, zgornji del s šipo je segmentno členjen z lesenimi letvicami. Tudi luneta je členjena z lesenimi letvicami.

Obenem so se uredile reže v zvoniku, tako da je notranjost prezračevana, saj je največ škode na stenah povzročala zastajajoča vlaga, posledica katere je bila stenska plesen.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo foto-dokumentirali.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim. Osnovne sondaže je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote, Eda Belingar. Vrata je izdelal mizar Janez Česnik iz Zagorja.

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje po obnovi v letu 1995 (foto: E. Belingar, 2018)

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje, detajl lunete vhodnih vrat pred obnovo (foto: E. Belingar, 2015)

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje, nova vhodna vrata (foto: E. Belingar, 2020)

43 Nataša Jazbec

EŠD: 4124

Naselje: Famlje

Občina: Divača

Ime: Famlje – cerkev sv. Tomaža Apostola

Področje: R, UA

Obdobje: visoki srednji vek, sredina 15. stoletja, druga četrtina 17. stoletja, 1647, druga četrtina 18. stoletja, 1735

Podružnična cerkev sv. Tomaža Apostola leži v jedru vasi Famlje v Občini Divača. Glavni namen restavratorskih del na fasadi prezbiterija je bila zaščita fresk iz druge polovice 15. stoletja v notranjosti prezbiterija. Te so bile v letu 2018 utrjene in stabilizirane v okviru interventnih sredstev. V preteklosti je skrlasta streha močno propadala, puščala in se nazadnje udrla, kar je verjetno povzročilo dvocentimetrške razpoke na fasadi in ometu v prezbiteriju. Domačini so fasado zaradi slabega stanja v letih okoli 1980 skoraj popolnoma

Famlje, cerkev sv. Tomaža Apostola, odstranjevanje alg (foto: N. Jazbec)

odtolkli do kamna. Pustili so le pas pod napuščem strehe, ker ga niso dosegli z lestvijo. Zaradi tega je bilo osnovnih podatkov o originalnosti in kasnejših predelavah oz. tipih fasade le za vzorec. Izpostavljenost je povzročila še dodatno razpadanje in erozijo originalne malte med kamni, kakor tudi kasnejše predelave fasade. Pred restavriranjem fasade je krajevna skupnost uredila odvodnjavanje s sosednjega dvorišča mimo cerkvenega zemljišča na cesto.

Restavratorska dela sva izvedla Nataša Lapanja Jazbec in Primož Fučka. Sledila so si v naslednjem zaporedju.

Odstranjevanje nečistoč in alg: celotno površino fasade sva z visokotlačnim čistilnikom očistila prahu, mahu, zemlje in preperle malte. Po osušitvi sva jo premazala s čopičem z algicidom (*Jub in Biokleen*) in ga pustila delovati 14 dni. Sledilo je ponovno izpiranje z visokotlačnim čistilnikom. Uničenje alg je bilo uspešno, bolje se je izkazal algicid nemškega proizvajalca.

Kitanje: ohranila sva bolj ohranjene fragmente različnih tipov fasade. Pred kitanjem sva odtolkla vse cementne plombe pod napuščem nove strehe, krite s korci. Za kitanje sva namešala grobo in fino, rahlo tonirano apneno malto v razmerju 1 : 4 (apno, pesek). Uporabila sva pesek Calcit Kamnik različnih granulacij in žgano apno Gerbec Podpeč. Najprej sva na

grobno kitala večje manjkajoče kose ometa in globoke fuge med kamni, ponekod v več plasteh zaradi možnega pokanja. Sledilo je kitanje s fino malto. Tonsko sva se želela približati barvi originalne malte, ohranjene med kamni in fugami. Zato sva malto rahlo tonirala z zemeljskimi pigmenti. Vseskozi sva jo vlažila in senčila, da se je lepo počasi sušila. Fuge sva na koncu preplastila s toniranim apnenim mlekom, da sva zalila robove kitanja in utrdila povrhnjico ter podaljšala obstojnost. Na fasadi sta bili na novo prezentirani gotski okni, na južni strani manjše, na vzhodni večje. Obe sta bili v preteklosti zazidani. Manjše gotsko okno je pozidano iz lehnjaka, omet pa ni bil ohranjen, zato sem lehnjak s čopičem preplastila s fino, redko malto. S tem sem ohranila strukturo lehnjaka in zaščitila okno pred pronicanjem vode v notranjost prezbitarija. Zazidano površino sem spustila rahlo pod nivo okvirja. Ravno tako sem večje gotsko okno uredila, da je skladno s celoto, in v malto rahlo nakazala njegovo obliko. Okni do nadaljnjega ostajata zazidani.

Med skromnimi ohranjenimi fragmenti ometov sem prišla do naslednjih zaključkov. Prvotna malta iz časa gotske pozidave je dobre kvalitete, kjer je ohranjena; je iz drobnega lokalnega peska in apna. Malto, ki je »prilezla« ven med pozidavo, so zagladili v nivoju kamna. Zdi se, da so kitali tudi razne defekte v kamnu. Možno je, da je bila fasada v tem času prebeljena. Fragmenti pod napuščem strehe nakazujejo na zgodnjebaročno fazo, v kateri je bil prezbitarij zvišan skupaj z ladjo. Nadzidava je vidna na oko in ne dosega gotske kvalitete. Malta je nanescena na debelo, vsebuje veliko primesi zemlje. Ravno tako je zaglajena v nivoju s kamni. Ti so bili v tem pasu tudi prebeljeni. Pri restavriranju kamnov nisva belila, ostajajo pa vidne sledi. Na poznobaročno fazo namigujejo fragmenti, ohranjeni v centimetrih, in to okoli baročnih oken na južni in severni strani prezbitarija. Omet oz. malta je izredne kvalitete, trdna in pobeljena v oker. Zadnja vidna faza je omet zelo slabe kvalitete. Fragmenti so odpadali že ob rahlem dotiku, za ometom sta bila popolnoma izprano vezivo in debela plast zemlje. Malta iz večjih kamenčkov in peska s primesjo zemlje je nanescena na debelo in je rdečkastega tona. Vidno je, da so bile fuge »umetno« naslikane z apnom. Ohranila

Famlje, cerkev sv. Tomaža Apostola, končna prezentacija južne fasade (foto: Minka Osojnik)

sva fragment na severni strani fasade. Večino fragmentov sva utrdila, obšivala in ohranila kot dokument časa. Dela, ki sta jih sofinancirala Ministrstvo za kulturo in Občina Divača, sta nadzorovali odg. konservatorica Minka Osojnik in restavratorica Marta Bensa iz ZVKDS, OE Nova Gorica.

Famlje, cerkev sv. Tomaža Apostola, pogled na prezbitarij po končani obnovi (foto: Minka Osojnik)

44 Lilijana Medved

EŠD: 29876

Naselje: **Filovci**

Občina: Moravske Toplice

Ime: **Filovci – muzej na prostem**

Naslov: Filovci 20

Področje: E

Obdobje: konec 19. stoletja, začetek 20. stoletja

V letu 2005 je bil v prekmurski vasi Filovci formalno ustanovljen muzej na prostem, s predstavitevijo značilnega stavbarstva in domače lončarske obrti, t. i. črne žgane posode.

Ustanovitelj muzeja na prostem in hkrati poslednji lončar v vasi Alojz Bojnec je projekt zastavil zaradi ohranjanja in prezentiranja te najstarejše obrtne dejavnosti v Prekmurju, v povezavi s prikazom tradicionalnih oblik panonskih domov in tipike ljudskega stavbarstva. Stare, značilne prekmurske domačije so namreč v vasi hitro izginjale, na novo lokacijo v okrilje muzeja pa mu je tako uspelo preseliti le dve, »Kovačovo« z letnico 1899 in »Mlinarovo« iz leta 1910. Obe cimprači sta ob predstavitvi dobili novo slamnato kritino.

Zavod Lončarska vas Filovci, ki upravlja muzej na prostem, je v letu 2019 pridobil javna interventna sredstva za sanacijo slamnatih streh obeh muzejskih domačij. Obnovitvena dela so se omejila le na najnujnejšo sanacijo, in sicer so razpoložljiva sredstva omogočila popolno zamenjavo dotrajane slamnate kritine na Kovačevi domačiji, medtem ko je bilo manj načeto kritino Mlinarove domačije za zdaj mogoče le pokrpati s slamo. Dela so se izvajala na tradicionalen način, z uporabo klasičnih materialov (za kritje je bila uporabljena ržena slama, za vezanje in pritrjevanje slame na okroglice so bili uporabljeni naravni materiali, sleme strehe je bilo utrjeno z vetrnicami – prečno čez sleme pritrjenimi snopečji). Zaradi zamakanja strehe je prišlo tudi do manjših poškodb ilovnatih ometov in podov, ki jih je bilo treba sanirati z novim nanosom ustrezno pripravljenega glinenega materiala (ilovica, pomešana s plevami in drobno narezano slamo).

Obnovitvena dela je pod strokovnim nadzorom pristojne spomeniške službe izvedel Damjan Rogan (nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji, Trdkova 17, Kuzma), ki pripada že drugi generaciji slamokrovcev v družini ter ima ustrezna znanja in spretnosti svoje obrti. Lončarska vas Filovci tako ob svoji muzejski funkciji igra izjemno vlogo tudi pri ohranjanju tradicije v lokalnem stavbarstvu.

Filovci, muzej na prostem, domačija Kovačevi pred obnovo strehe (foto: L. Medved, 2019)

Filovci, muzej na prostem, domačija Kovačevi med obnovo (foto: L. Medved, 2019)

45 Suzana Vešligaj

EŠD: 29600

Naselje: **Formin**

Občina: Gorišnica

Ime: **Formin – domačija Sok**

Naslov: Formin 61

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtnina 18. stoletja, 1775, tretja četrtnina 19. stoletja, 1874, prva četrtnina 20. stoletja, 1914

Na južnem robu vasi Formin, na levem bregu potoka Zvirčica, severno od dravskega kanala HE Formin stoji domačija Sok. Obsega pritlično hišo z letnico 1914 in niz gospodarskih poslopij. Med slednjimi ima posebno mesto nadstropni kamniti mlin na kolo, med vaščani znan pod imenom Kotni mlin. Mlin je nekoliko odmaknjen na južno mejo domačijskega dvorišča. Po arhivskih virih naj bi bil zgrajen leta 1775. Kasneje, v letih 1874 in 1914, so se takratni lastniki lotili obnove. Njen obseg ni znan. Mlin je deloval vse do konca druge svetovne vojne oz. do leta 1946.

Zasnovan je kot nadstropna stavba podolžnega tlorisa. Grajen je iz lokalnega kamna. Ponekod je v zidovih kot gradivo prisotna tudi polna opeka. Mlin pokriva simetrična opečna dvokapnica, ki se na severni strešini v osrednji osi podaljša kot nadstrešek. Notranjščina odkriva v celoti ohranjen mlinski mehanizem. Nekoč ga je poganjalo zunanje kolo, ki pa se ni ohranilo, zato ga bo treba rekonstruirati.

Na pobudo Občine Gorišnica, točneje na pobudo občinskega svetnika, domačina iz Formina, je bil leta 2012 izveden postopek vpisa celotne domačije v register kulturne dediščine. Že pri sami pripravi strokovnih podlag za evidentiranje omenjene domačije v nacionalni register kulturne dediščine je bila statična načetost stavbe več kot očitna. Še posebej kritična je bila večja razpoka v vertikalni osi jugovzhodne fasade.

Leta 2018 je Občina Gorišnica z lastnimi sredstvi začela fazno obnovo mlina. Najprej se je lotila statične sanacije. Zaradi suma posedanja temeljev severozahodne in severovzhodne stene je bilo treba izvesti izkop in temeljenje v kampadah po en meter. Temu je sledilo čiščenje površine jugovzhodne stene, ki je bila najbolj prizadeta. V višini nadstropja v vertikalni smeri proti zatrepu je zevala večja razpoka, ki je merila pribl. 15 cm in jo je bilo treba zaliti s klasičnim betonom z armaturo in opažem. Za ohranitev stabilnosti stavbe je bilo treba vgraditi protipotresne obojestranske zatege fi 20 mm, in sicer 30 cm pod lesenim stropom oz. na koti + 3,86 m in nad okni na koti + 2,36 m. Zatege so bile vgrajene v vnaprej pripravljene vdolbine v stenah, ki jih je bilo treba po zaključku posega obdelati z malto.

Tako uspešno izpeljani konsolidaciji stavbe sta sledili obnova strešne konstrukcije in rekonstrukcija nadstreška, pri katerem je pred začetkom posegov prišlo do samoporušitve. Obstoječa opečna kritina zareznik je bila v dokaj slabem stanju, zato jo je bilo treba odstraniti in nadomestiti z novo

– zareznim bobrovcem. Izvedena so bila tudi vsa potrebna kleparska dela. Po uspešno zaključeni prvi fazi v letu 2018 je v letu 2019 sledila druga. Tokrat je bila Občina Gorišnica uspešna pri pridobivanju sredstev iz naslova LAS-ovega razpisa. Zagotovila je finančno podlago za obnovo zunanjih in notranjih ometov, vključno z opleski, izdelavo novega stavbnega pohištva, izvedbo nove električne napeljave, vključno z izborom svetil, ureditvijo lesenih podnic mlinarjeve sobe ter tlakovanje predprostora mlina in pasu v širini 40 cm pod napuščem s t. i. mačjimi glavami.

Še pred začetkom tako obsežnih del je bilo v okviru kulturnovarstvenih pogojev navedeno, da je sicer ohranjen večji del stavbnega pohištva starejše datacije, vendar ga bo treba zaradi dotrajanosti nadomestiti z novim, izdelanim po vzoru obstoječega. Te smernice so veljale predvsem za okna z okovjem, ne pa za vratnice glavnega vhoda v mlin. Prav tako je bilo v strokovnih smernicah jasno zapisano, da je treba pred dokončno izvedbo novega stavbnega pohištva posredovati tehnične risbe oken v potrditev odgovorni konservatoriki. Po izjemno dobrem sodelovanju v okviru prvega dela obnove mlina je bilo pričakovati enako tudi v nadaljevanju. Na veliko presenečenje pa so bila nekatera dela brez pričakovanih terenskih usklajevanj že zaključena. Tako me je v novembru 2019 izbrani projektant kot vršilec nadzora nad posegi seznanil z nekaterimi posegi, ki niso bili v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi smernicami.

Na osnovi predhodnih restavratorskih raziskav je bilo jasno definirano, da se pred začetkom izdelave zunanjih ometov predloži vzorec teksture v potrditev. Žal se je izvajalec odločil drugače in izvedel finalne grobe omete v videzu bavalita. Enaki zaključni ometi so nas presenetili tudi v notranjščini.

Prav tako je mizar, ki ga je izbrala občina, začel izdelovati novo stavbno pohištvo brez predhodnih usklajevanj z odgovorno konservatoriko. Starejše vratnice glavnega portala, obogatene z izjemnimi mizarskim detajli, so dobile kopijo, ki pa nikakor ni primerljiva z originalom. Slednji bo našel svoje mesto kot razstavni eksponat v predprostoru mlina.

Formin, Kotni mlin na Sokovi domačiji, januar 2011 (foto: S. Vešligaj)

Formin, Kotni mlin na Sokovi domačiji s 15-centimetrsko razpoko v jugovzhodni fasadi, januar 2011 (foto: S. Vešligaj)

Formin, Kotni mlin na Sokovi domačiji po uspešno zaključeni statični sanaciji, oktober 2018 (foto: S. Vešligaj)

Formin, Kotni mlin na Sokovi domačiji z originalnimi vratnicami januarja 2017 (zgoraj), s kopijo novembra 2019 (spodaj) (foto: S. Vešligaj)

46 Minka Osojnik

EŠD:	3648
Naselje:	Goče
Občina:	Vipava
Ime:	Goče – cerkev Marije Snežne
Področje:	UA, R
Obdobje:	17. stoletje, druga polovica 18. stoletja, prva polovica 19. stoletja, 1838, 1840–1846

Cerkev Marije Snežne stoji na griču Obelunec, severozahodno od vasi Goče. Romarsko cerkev iz 17. stoletja sestavljajo ladja pravokotnega tlorisa, tristrano sklenjen prezbiterij, med letoma 1840 in 1846 prizidan zvonik z zvončasto bakreno streho in zakristija iz 19. stoletja. Notranjščina je barokizirana, slike so delo Clementa Delnerija, kip Marije je delo Toneta Kralja.

Cerkev je imela dotrajane zunanje omete in streho, zato se je župnija leta 2020 lotila celovite obnove zunanjščine. Po postavitvi odrov je ZVKDS opravil natančen pregled fasad in strehe in prišel do novih ugotovitev, ki so nekoliko spremenile načrtovana dela. V zgornjih predelih fasade tik pod napuščem je bila ohranjena prvotna plast ometa, ki še ni bila sprana in poškodovana, tako da smo iz nje pridobili podatke o originalnih ometih. Ugotovili smo, da je bila fasada izvedena s tankim slojem apnene malte, ki je bila v celoti prebeljena z apnenim beležem, nanesenim s čopičem na še sveži omet. Po pregledu fasade smo ugotovili, da je večina ometa poškodovana, zato ga ni bilo smiselno ohranjati in smo podali navodila, naj se v celoti izvede nov apnen omet po vzoru originalnega. Po odstranitvi ometa je bila fasada ponovno pregledana, ugotovljene so bile prejšnje stavbne faze, ki so potrjevale, da je bila cerkev v preteklosti podaljšana in povišana, izdelane so bile izmere in izrisane stavbne faze. Pred izdelavo novega ometa je bilo izdelanih več vzorcev. Vsa dela so potekala pod nadzorom ZVKDS.

V celoti so bile odstranjene korčna kritina in planete. Ob stiku z zvonikom je bil zamenjan slab konstrukcijski les (trije špirovci). Nato je bila izvedena popoditev z OSB-ploščami debeline 22 mm, nameščena je bila paropropustna folija in narejeno je bilo dvakratno letvenje. Obstoječi napušči so bili zaradi dotrajanosti demontirani do globine 15 cm ter ponovno betonirani, nato pa obdelani z grobo in fino malto po zahtevah ZVKDS, tako da so videti kot prej. Postavljeni so bili polkrožni strešni žlebovi in odtočne cevi iz pocinkane svetlo sive barvane pločevine ter vse zidne obrobe. Streha je bila nato prekrita z novimi strešniki, – klasičnimi korci. Med deli je bilo treba upoštevati tudi smernice Zavoda za varstvo narave, saj je podstrešje dom redke vrste netopirjev. Vse smernice so bile v celoti upošteevane, tako da so netopirji nemoteno ostali na objektu.

S fasade je bil odstranjen star dotrajan omet, kar ga je še bilo. Nova fasada je bila izdelana iz grobega ometa v enem

sloju debeline do 2 cm, in sicer iz grobe apnene malte s silikatnim peskom, ki se ga je vtisnilo z zidarsko žlico. Še na svežo malto je bil nanesen sloj razredčenega gašenega apna. S takim apnom je bila fasada nato premazana še dvakrat. Po osušitvi je bila premazana še s hidrofobnim impregnacijskim premazom. Zunanje stene cerkve so bile do višine 15 cm v predelu cokla (do fasade) očiščene, fuge med kamni pa so bile globoko zafugirane. Prav tako so bile globoko zafugirane vse fuge med kamni na zvoniku levo in desno od vhoda v cerkev ter med vsemi vogalnimi kamni na cerkvi.

Kot je na Gočah že v navadi, je bila poleg del, ki so bila od začetka planirana, opravljena še vrsta drugih vzdrževalnih in restavratorskih del, ki so prav tako potekala pod nadzorom ZVKDS. Tako je bila v celoti prepleskana notranjščina cerkve, restavrirane so bile poslikave na stropu prezbiterija, izdelana so bila nova lesena okna.

Obnovo fasad in strehe sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo in Občina Vipava. Gradbena dela je pod vodstvom Aleša Bratoža opravilo podjetje Prenova Ozbič, d. o. o., iz Stomaža. Pri obnovi so s prostovoljnim delom sodelovali številni domačini.

Med obnovo strehe je vodja gradbenih del Aleš Bratož na enem od tramov našel zanimiv napis. Kratka, a izpovedna zgodovinska drobtinica nas popelje v leto 1907, in sicer v april in oktober. Prvi del napisa se glasi: »Prošena nedelja 28. aprila 1907 je melo tukaj in vse gore polne snega in terte še nič zelene, hrastje glih da je brst pokazalo. Krave so žalostne po štalah.« Podpisan je Janez Požar, ki je malo nižje na istem tramu napisal še nekaj stavkov: »27. oktobra zahvaljena nedelja, tle sv. maša 1907. Pridelalo se je dosti vina, da dosti let ne tolko.« Morda nepomemben napis, ki pa je v letu obnove 2020 vlival nekaj tako zelo potrebnega optimizma in dajal upanje, da je kljub težkim časom že kmalu lahko bolje.

Goče, cerkev Marije Snežne, pogled na Obelunec z obnovljeno cerkvijo (foto: M. Osojnik)

47 Andrejka Ščukovt

EŠD:	21154
Naselje:	Godovič
Občina:	Idrija
Ime:	Godovič – kapelica ob cesti v Idrijo
Področje:	E, UA
Obdobje:	20. stoletje

Veharjevo kapelico, ki ima tloris 3,5 x 3,5 m, je glede na ustno izročilo okrog leta 1900 postavil oče deklice, ki je umrla zaradi opeklin. Kapelico je postavil ob lokalni cesti, ki je sčasoma postala glavna državna cesta med Logatcem in Idrijo. Zaradi nestabilnosti terena in nevdzdrževanja kapelice se je ta v zadnjem desetletju pričela nevarno nagibati, ogrožal pa jo je tudi vse večji promet.

Leta 2019 je Občina Idrija v naselju Godovič in mimo kapelice načrtovala novo traso za vodovod, meteorno in fekalno kanalizacijo ter izvedbo pločnika iz naselja do zaselka Log. Hkrati s temi deli je potekala še širitev cestnega telesa. Predlagali smo, naj se kapelica zaradi slabega stanja prestavi za okrog 15 metrov severno od originalne lokacije, na rob kmetijske površine. Veharjeva kapelica je zgrajena iz »cegli« opeke, ki so jo včasih izdelovali v bližini Godoviča. Sodi v tip odprte kapelice z nišo. Njeno glavno stran zapirajo preprosta železna vratca, sklepamo pa, da so jo prvotno zapirala lesena vrata. Obe stranski fasadi členi po ena okenska odprtina. Polkrožna niša v kapelici ima dekorativno šablonirano poslikavo. Streho kapelice pokriva novejša opečna kritina, tip bobrovec. Fasado krasijo obrobe okrog odprtin in zaključni odkapni venec.

Zaradi bližine ceste, tresljajev, pluzenja snega, slabega temeljenja in nevdzdrževanja so na stenah kapelice nastale večje in manjše poškodbe, pričel se je luščiti omet na zunanosti in v notranosti. Prestavitev kapelice in restavratorska dela je izvedlo podjetje Amoret, restavratorstvo, d. o. o. Na novi

Godovič, Veharjeva kapelica, stanje pred prestavitvijo (foto: A. Ščukovt, 2017)

lokaciji sta bila izvedena armiranobetonska temeljna plošča in drenažni sistem. Stene kapelice so bile injektirane. Narejen je bil nov omet, na glavni fasadi pa so bili sanirani dekorativni elementi. Na podlagi predhodnih sondažnih raziskav in ugotovitve, da je kapelica poslikana, so bile ohranjene poslikave restavrirane. V času obnove kapelice smo pridobili tudi originalen okenski okvir, ki ga je hranil eden od krajanov Godoviča. Na podlagi ohranjenega okna je bila zato lahko izdelana replika manjkajočega okvirja, originalno okno pa je bilo restavrirano.

Godovič, prestavitev Veharjeve kapelice (foto: Miro Klajder, 2020)

Godovič, pogled na prestavljeno in obnovljeno Veharjevo kapelico (foto: A. Ščukovt, 2021)

48**Renata Pamić**

EŠD: 10139

Naselje: **Goreljek**

Občina: Bohinj

Ime: **Goreljek – grobišče borcev III. bataljona Prešernove brigade**

Področje: Z

Obdobje: 1956

Med urejenimi grobišči druge svetovne vojne na Gorenjskem ima grobišče padlih borcev III. bataljona Prešernove brigade na Goreljku poseben zgodovinski pomen. Iz zgodovinskih virov je znano, da so domačini s Koprivnika in Gorjuš 15. decembra 1943 po končanem boju z Nemci in njihovem umiku z bojišča pogorele borce v depandansi hotela in padle v okolici pokopali. V grobišče, ki je bilo vzpostavljeno v gozdnem ambientu v bližini pogorišča, so pokopali 79 borcev III. bataljona Prešernove brigade in kasneje še sedem borcev Gradnikove brigade, ki so padli 18. in 27. maja 1944 na Pokljuki. Ureditev grobišča je organiziral Okrajni odbor ZZB NOV Radovljica, načrtoval pa arhitekt Edo Ravnikar v letih 1953–1956. Odkritje obeležene grobišča je bilo leta 1956. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti RS je leta 2018 financiralo obnovo grobišča borcev III. bataljona Prešernove brigade. Obnovo je postopkovno vodila Občina Bohinj, zavod pa je pripravil in izdal kulturnovarstvene pogoje za obnovo ter izvajal redni konservatorski nadzor. Grobišče je bilo obnovljeno v celoti in ohranja prvotno podobo.

Obnova je zahtevala gradbeniška in tudi restavratorska dela. Površine granitnih spomenikov so bile intenzivno prekrte z mahovi in lišaji, kamniti zidovi in lesene ograje so bili lokalno porušeni, dostopne poti so bile preraščene, grobno polje pa je bilo zaraščeno. V prvi fazi obnove sta bila odstranjena rastlinje in dotrajana lesena ograja, očiščeni so bili podrti deli zidov ter preraščene potke. Sledili sta zidarska sanacija glavnega kamnitega zidu, ki obdaja grobno polje, ter pozidava treh kamnitih peterokotnih obodnih zidov. Odpadajoče cementno vezivo med kamni je bilo odstranjeno, rege so bile rahlo poglobljene, očiščene in oprane ter pripravljene za novo tesnjenje s podaljšano cementno malto. Pri rekonstrukciji tlakovanih kamnitih dostopnih poti so bili kamni (grobo obdelani apnenčasti kamni nepravilnih oblik) poravnani v utrjeno podlago, rege pa zasute s peskom. Pri hortikulturni ureditvi osrednjega grobnega polja in tudi treh peterokotnih zidanih polj so bili s koreninami vred odstranjeni ostanki nekdanjega rastlinja (*Cotoneaster horisontalis*, panešpljice) in samonikle vegetacije. Očiščena zasaditvena polja so bila na novo zasajena z nizkimi borovci (*Pinus mugo*). Na območju grobišča so bila posekana tista drevesa, ki so se z močnim koreninskim sistemom razraščala v zidove, ki so bili zaradi tega počeni, razrahljani in lokalno porušeni. Območje

Goreljek, pogled na porušeni del grobišča borcev III. bataljona Prešernove brigade po odstranitvi vegetacije (foto: R. Pamić)

Goreljek, očiščeni in zidarsko sanirani kamniti zidovi grobišča borcev III. bataljona Prešernove brigade (foto: R. Pamić)

Goreljek, na kamniti zid so bile nameščene medeninaste ploščice z imeni borcev (foto: R. Pamić).

grobišča je bilo ograjeno z novo macesnovo ograjo. Zidarska dela in ureditev okolice je izvajal gradbenik Klemen Alič, s. p., iz Jereke.

Prav tako so bili restavrirani granitni kvadri z vklesanimi posvetilnimi napismi. Izvedeni so bili visokotlačno čiščenje površin, razmaščevanje barvnih površin, barvanje napisov z rdečo barvo in protimikrobna zaščita. Trije kvadri so bili postavljeni na robnem delu parcele, kjer je bil nekoč odprt gozdni koridor s pogledom na Triglav. V tej fazi obnove se koridor ni odpiral, ker posek zahteva predhodni dogovor lokalne skupnosti z lastniki gozdov. Četrty posvetilni kvader stoji na začetku pravokotno oblikovanega kamnitega zidu, ki obdaja grobno polje; na njem je vklesan napis, da je med vojno padlo 79 borcev III. bataljona Prešernove brigade in sedem borcev Gradnikove brigade.

Med obnovo grobišča je zavod predlagal, naj se na grobišču obeležijo tukaj padli borci, katerih imena so znana in katerih kraj pokopa je izpričan iz dokumentov. Podatke o tukaj pokopanih borcih je zbral nekdanji predsednik ZZB NOB Radovljica Alojz Kos, ki je bil tudi pobudnik označitve njihovih imen. Podatki večine pokopanih borcev manjkajo, saj so bila zoglelena trupla borcev nerazpoznavna. Na kamniti zid je bilo pritrjenih 29 medeninastih ploščic z vgraviranimi imeni pokopanih borcev. Ploščice velikosti A4-formata so bile izdelane v podjetju Jeraj Plus, d. o. o., iz Vodice. Patiniranje in montažo ploščic v kamniti zid sta izvedla restavratorja Jaka Grmek in Ana Resnik, Art arena, d. o. o., iz Škofljice.

49**Andrejka Ščukovt**

EŠD: 143

Naselje: **Gorenja Kanomlja**

Občina: Idrija

Ime: **Gorenja Kanomlja – domačija Gorenja Kanomlja 43**

Naslov: Gorenja Kanomlja 43

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Leta 2015 je bila v okviru projekta PratiCons opravljena prva faza zaščitnih restavratorskih del v izbi hiše ter na stenskih poslikavah na vseh treh fasadah. Poleg restavratorskih del na poslikavah je bil izveden tudi apneni fasadni omet v območju poslikav ter v pritličju vhodne fasade hiše. Omet je bil izveden v tehniki apnenih ometov, vendar se v pritličju vhodne fasade ni strdil. Posledica tega je bilo, da je pričelo v skrajnem desnem vogalu zamakati in poškodbe so nastale tudi na ometu v notranjosti izbe.

Kljub konservatorikinemu večletnemu opozarjanju, da se zaradi slabe izvedbe ometa v objektu dela škoda, je bila reklamacija priznana šele leta 2019. Dela v spodnji polovici vhodne fasade je takrat opravil restavrator ZVKDS.

Enajstega decembra 2017 je bila zaradi orkanskega vetra

poškodovana še kritina na hiši. Vlada Republike Slovenije, ki je sprejela program odprave neposredne škode, je skladno z določili Zakona o odpravi posledic naravnih nesreč (*Uradni list RS, št. 114/05 – uradno prečiščeno besedilo, 90/07, 102/07 in 17/14*) v okviru Ministrstva za okolje in prostor (MOP), ki je pristojno za izvajanje programa za odpravo posledic nesreč po tem zakonu, speljala postopek in določila pogoje za dodelitev sredstev za odpravo posledic naravne nesreče, ki je bila povzročena na strehi objekta. Dodeljena sredstva MOP za sanacijo škode in razlika v ceni, ki jo je pokrila Občina Idrija, lastnica hiše, so omogočili, da je bila dotrajana kritina v celoti zamenjana s podobno obstoječi – zarezniki. V času sanacije strehe so bili zamenjani še poškodovani leseni elementi ostrejša hiše, letve in obrobe, nameščeni pa so bili tudi nove lesene zaključne obloge v napušču ter odtočni žleb na glavno fasado. Dela je opravilo podjetje Tesarstvo in krovstvo Marko Rus, s. p., Srednji Vrh, Polhov Gradec.

Gorenja Kanomlja, pogled na domačijo Šturmajce po opravljenih sanacijskih delih (foto: A. Ščukovt, 2019)

50**Borut Križ**

EŠD: 8642

Naselje: **Gorenje Kamenje**

Občina: Novo mesto

Ime: **Gorenje Kamenje – prazgodovinska gomila Strmec**

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Jamo sva si z Ivanom Turkom januarja 2016 ogledala skupaj. Na vizualno najbolj izpostavljeni točki hriba Strmec, ki leži južno nad cestnim prevojem pri Karteljevem, se v gozdu dviguje gomila Strmec 1. Dobrih 100 m južneje, na križišču gozdnih poti, na parc. št. 334/22, k. o. 1453 Zagorica, pa leži do 1,5 m visoka gomila okroglega tlorisa, premera 11 m. Intaktno, dokaj sploščeno gomilo prekriva mešani gozd.

Gorenje Kamenje, prazgodovinska gomila Strmec 2 (foto: B. Križ)

51 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Gorica pri Raztezu**

Občina: Krško

Ime: **Gorica pri Raztezu – gomilno grobišče Kosivce**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, železna doba

Južno od naselja Gorica pri Raztezu sem na desnem bregu potoka Brestanica s pomočjo lidarskega posnetka identificiral dve gomili na nepremičnini s parc. št. 176, k. o. Gorica. Obe gomili sta poškodovani z vkopi. Na podlagi dosedanjih raziskav železnodobne poselitve na Dolenjskem (Dular et al. 2007, Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev, gospodarstvo, družba. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12) gomili preliminarno umeščam v čas železne dobe.

Gorica pri Raztezu, gomilno grobišče Kosivce, ena od gomil, pogled z zahoda proti vzhodu (foto: M. Pergar)

52 Barbara Klanšek

EŠD: 21043

Naselje: **Gornji Grad**

Občina: Gornji Grad

Ime: **Gornji Grad – gospodarsko poslopje pri hiši Prod 41**

Naslov: Prod 41

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja

Gospodarsko poslopje stoji v vzhodnem delu naselja Gornji Grad, na levem bregu Drete. V okviru domačije sta tudi stanovanjska hiša in toplar.

Gospodarsko poslopje je nadstropna zidana stavba pravokotnega tlorisa iz sredine 19. stoletja. vzdolž glavne fasade je gank s širokim napuščem, ki ga podpirajo leseni stebriči. Na stranski fasadi so ohranjene dekorativne opečne prezračevalne line.

Gornji Grad, gospodarsko poslopje pri hiši Prod 41 pred menjavo stavbnega pohištva, november 2018 (foto: B. Klanšek)

Gornji Grad, gospodarsko poslopje pri hiši Prod 41, zamenjano stavbno pohištvo v pritličju, marec 2020 (foto: B. Klanšek)

V letu 2019 je bil obnovljen pritlični del gospodarskega poslopja, ki je spremenil namembnost in je bil preurejen v bivanjski del. Zamenjano je bilo dotrajano stavbno pohištvo, na severni fasadi pa je bila z dovoljenjem izvedena večja fasadna odprtina, ki bo omogočala izhod na teraso. S severne fasade je bila zato odstranjena tudi naknadno postavljena lesena lopa. Gospodarsko poslopje je sicer ohranilo zunanjo podobo, postopoma pa je predvidena njegova celostna obnova. Odgovorna konservatorica je bila Barbara Klanšek, obnovo pa je investirala lastnik objekta.

53 Matevž Remškar

EŠD: 2415

Naselje: **Hotemaže**

Občina: Šenčur

Ime: **Hotemaže – cerkev sv. Urha**

Področje: UA

Obdobje: 15., 18. in 19. stoletje

Podružnična cerkev sv. Urha sodi v Župnijo Šenčur in stoji v jugovzhodnem delu naselja Hotemaže, ob stari cesti Kranj-Jezersko. V jedru je ladja srednjeveška. Ohranjen je gotski prezbiterij, ki je bil posvečen leta 1494. Gotska okna s krogovičevjem so ponovno odprli ob prenovi leta 1998. Zvonik je baročen. V 19. stoletju je bila ladja preoblikovana in pročelje sedaj deluje neorenesančno.

Župnija Šenčur se je spomladi 2020 lotila obnove fasade ladje s prezbiterijem in zvonika.

Na južni zunanščini ladje so bili pred posegom še vidni ostanki freske z običajnim motivom sv. Kristofa. Leta 1996 je Janez Höfler v svojem pregledu srednjeveškega slikarstva zapisal, da v »rdečerjavi risbi ohranjeni fragment pripada furlanskemu krogu začetka 15. stoletja« (Srednjeveške freske v Sloveniji. Gorenjska), čeprav bi glede na dokumentarno gradivo (glej fotografijo Petra Fistra, 1974) lahko sklepali tudi o malce kasnejšem nastanku poslikave, ko se je slovensko stensko slikarstvo že približevalo kvalitetnemu vrhu.

V arhivu ZVKDS, OE Kranj, hranimo tudi fotografije iz časa prenove fasade leta 1998. Ob primerjavi stanja na terenu leta 2020 ter arhivskih fotografij iz let 1998 in 1975 smo ugotovili, da freska rapidno propada, kar nas ni presenetilo. Sprejeta je bila odločitev, da se ostanki zaščitijo in prekrijejo z ometom. Restavratorski center ZVKDS je financiral izvedbo zaščite. Dela sta izvedli zunanji izvajalki Jerneja in Mojca Kos iz podjetja Restavratorstvo in zidarstvo Kos, d. o. o. Med deli je bilo odvzetih pet vzorcev ometov s pigmenti, ki so shranjeni v Restavratorskem centru.

Na gotski omet je bil nanesen premaz Ciklododekana, armiran z gazo, preko tega pa je bila nanescena še ena plast z dodanim granulatom za boljši oprijem apnenega beleža. Čez tako zaščiteni fragment je bil nanesen apneni belež

Hotemaže, cerkev sv. Urha, izvedba zaščite freske (foto: Jerneja Kos)

z dodanim granulatom v dveh plasteh, kar naj bi olajšalo oprijem končnega ometa.

Po končani zaščiti je slikopleskarska dela izvedlo podjetje Stental, Andrej Lanišek, s. p. Ker so bili konec devetdesetih let prejšnjega stoletja ometi v celoti (razen poslikave) odbiti in nadomeščeni z apnenocementnimi, takrat izbrane barve pa so bile določene na podlagi predhodnih raziskav, smo barvnemu vzorcu sledili.

54 Matjaž Mori, Gašper Rutar

EŠD: 3696

Naselje: **Ilirska Bistrica**

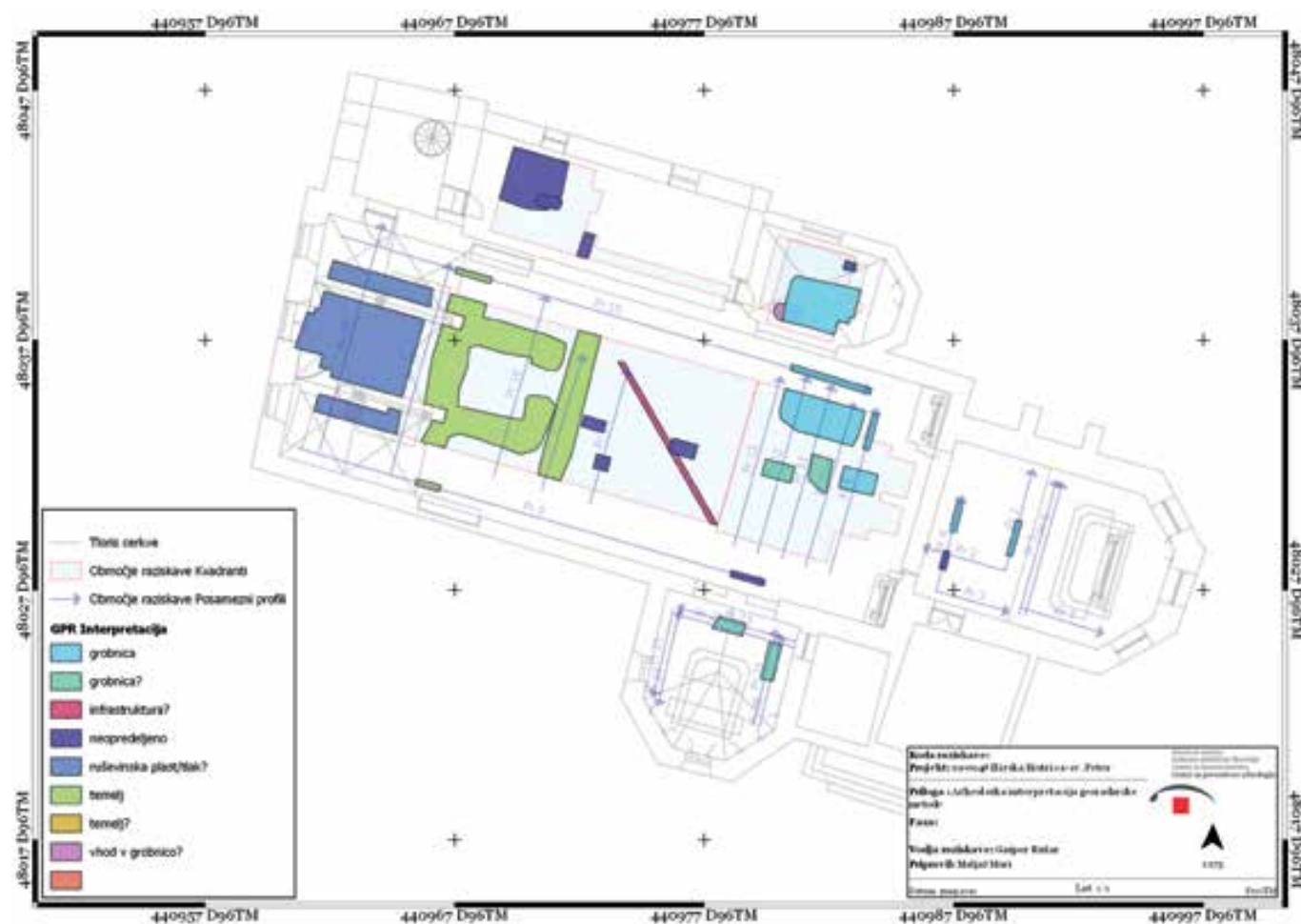
Občina: Ilirska Bistrica

Ime: **Ilirska Bistrica – cerkev sv. Petra**

Področje: A

Obdobje: srednji vek, 15. stoletje, druga četrtina 17. stoletja

V okviru obnovitvenih del v cerkvi sv. Petra v Ilirski Bistrici smo izvedli meritve z georadarsko metodo. Na celotnem izmerjenem prostoru so zaznavni jasni odboji, ki jim je

Ilirska Bistrica, cerkev sv. Petra, arheološka interpretacija georadarske metode (izvedba: M. Mori)

mogoče pripisati povišanemu arheološkemu potencialu. To kaže na bogato zgodovino predelav cerkve, razmeroma dobro ohranjenost ostankov in ugodne razmere za georadarsko metodo. Večina teh odbojev kaže odbojni čas med 5 in 15 ns, kar glede na oceno hitrosti signala ustreza globini med okoli 20 in 60 cm.

V prezbiteriju, glavni ladji in v prostorih s stranskima oltarjema smo prepoznali odboje, ki smo jih interpretirali kot odzive na grobnice. Skupno, sklepamo, se pod tlakom skriva vsaj šest do sedem grobnic. V zahodnem in osrednjem delu ladje smo prepoznali odboje, ki jih interpretiramo kot odzive na arhitekturne ostanke starejših faz cerkve, glede na historične podatke bi lahko šlo za fazo pred letom 1827, pred podaljšanjem cerkve in izgradnjo novega zvonika. Kljub razmeroma jasnim rezultatom geofizikalnih raziskav ne izključujemo povsem, da so pod površino arheološki ostanki tudi na delih, kjer jih georadarska metoda ni pokazala.

55 Minka Osojnik, Patricija Bratina

EŠD: 3696

Naselje: Ilirska Bistrica

Občina: Ilirska Bistrica

Ime: Ilirska Bistrica – cerkev sv. Petra

Področje: UA, R, A

Obdobje: srednji vek, 15. stoletje, druga četrtina 17. stoletja, 1646, druga četrtina 19. stoletja, 1827, tretja četrtina 20. stoletja, 1960–1961

Cerkev sv. Petra, ki stoji na pokopališču vrh vzpetine nad Trnovim, severozahodno od starega mestnega jedra Ilirske Bistrice, je z *Odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Ilirska Bistrica* razglašena za spomenik lokalnega pomena. V osnovi gotška cerkev je bila v 17. stoletju barokizirana, leta 1827 podaljšana, do leta 1853 je bil pozidan nov zvonik, med letoma 1953 in 1961 pa je bila predelana po načrtih arhitekta Janeza Valentinčiča, notranjščino je delno preuredil in v celoti poslikal Tone Kralj. V naslednjih

desetletjih na cerkvi ni bilo opravljenih velikih vzdrževalnih del, dogajale so se posamične parcialne sanacije, kar je bil glavni vzrok velike obnove letih 2019 in 2020. Iz prvotnega načrta župnije, da se notranjščina cerkve prebeli, se je namreč razvila obsežna prenova notranjščine in delno zunanjščine, saj je en segment načrtovanih del sprožil plaz nujnih sočasnih posegov. Glavni problem na objektu se je kazal predvsem v prekomerni vlagi zidov, puščanju strehe in dotrajanem stavbnem pohištvu, kar je povzročalo večje poškodbe tako na opremi kot tudi na celotnem Kraljevem oplesku. Zavod je pripravil smernice za obnovo, nato pa dela nadziral ter nudil pomoč pri usklajevanju. Opravljena je bila vrsta raziskav na ometih, stenah, podstrešju, izvedeni so bili geofizikalne raziskave v ladji, arheološke raziskave izven cerkve in v njeni notranjosti, arhitekturni izrisi, popisi in izrisi zidov, faz gradnje itd. V tem članku so našeti izvedeni posegi, podana pa so tudi nova odkritja, ki razjasnjujejo gradbeno zgodovino stavbe.

Gradbeno-vzdrževalna dela

Ometi v notranjosti so bili v spodnjih predelih zelo dotrajani, zaradi česar je bil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v prezbiteriju postavljen lesen opaž, ki je prekrival tudi Kraljev dekorativni oplesk. Ker sta pregled odpadlega ometa in sondiranje pokazala, da so bili notranji ometi že novodobni in izvedeni s cementno malto, so se lahko do višine venca v celoti odstranili tako v prezbiteriju kot tudi v ladji. Odprte stene so dale možnost za izvedbo izrisov in raziskav, pokazale so se tudi zazidane odprtine, odkrite so bile gotške sedilije v južni steni prezbiterija. Stene so se na novo ometale in prepleskale po barvni študiji, ki je v celoti povzela Kraljev koncept notranjščine, dekorativne horizontalne črte so se delno rekonstruirale, delno obnovile. Očiščene in delno utrjene so bile Kraljeve stenske poslikave pod stropom prezbiterija in dekorativno poslikani stropi prezbiterija in obeh kapel.

Ob nadaljevanju del se je jasno pokazalo, da bo za rešitev problema prekomerne vlage treba zapreti vdor vode s pokopališkega dela na južni strani cerkve. Nagrobniki ob južni steni so bili začasno odstranjeni, izvedeni sta bili hidroizolacija in drenaža, po celotni južni fasadi so bili sanirani ometi in obnovljen oplesk po barvni študiji, ki je predvidena za celotno zunanjščino. Na tej fasadi so bili sanirani tudi odtoki in žlebovi ter velika polkrožna okna. Plečnikov nagrobnik družine Žnideršič je bil delno demontiran in pod nadzorom restavradorja postavljen nazaj.

V sklopu gradbeno-vzdrževalnih del so bili obnovljeni stavbno pohištvo, pod in stojišča za pevce na koru, delno je bila popravljena streha na ladji, urejeni so bili sanitarije in pomožni prostori v severnem delu objekta, izvedeno je bilo novo tlakovanje pred cerkvijo s prilagojenim dostopom za invalide, delno je bil obnovljen zvonik, kjer so se sanirali stik s streho ladje, tlak v zvonišču in streha.

Restavratorski posegi

Vse slike Toneta Kralja so bile očiščene z radirkami Wishab, nekatere slike je bilo treba zravnati in nato retuširati, zamenjane so bile posamezne preperete letve. Na stranskih oltarjih so bili delno restavrirani kipi angelov, popravljena je bila atika oltarja Srca Jezusovega. Po navodilih ZVKDS so bili obnovljeni vhodna vrata in lesene klopi, izdelan je bil nov lesen pod. Restavriran je bil velik lesteneč. Gotski elementi v prezbiteriju, kot so dva ohranjena služnika s horizontalnim vencem za oltarjem, velika gotška okna, baze slavoloka, zaključene na ajdovo zrno, in sedilije v južni steni prezbiterija, so bili prezentirani, delno rekonstruirani in prebeljeni z apnenim beležem.

Obnova tlaka se je začela v januarju 2020. Izdelan je bil posnetek obstoječega tlaka, ta pa je bil v celoti tudi oštevilčen. Obnova tlaka je potekala fazno. Po odstranitvi kamnitih plošč je bil teren poglobljen, urejena je bila podlaga za hidroizolacijo, preko katere je bila položena mrežna armatura in nasut montažni material – zemeljsko vlažen cementni estrih. Kamnite plošče so bile očiščene, sanirane in vrnjene na prvotno mesto. Ob obnovi je bil v glavni osi cerkve približno 3 m od prezbiterija v tlaku odkrit poldrugi meter dolg in dva metra širok kamnit križ, sestavljen iz kamnov dveh barv. Na območjih pod klopmi je bil položen nov tlak. Temeljito so bile obnovljene orgle, ki so jih v trnovsko cerkev pripeljali leta 1953 iz bombardirane stolne cerkve v Pulju, v tem času pa so bile že večkrat poškodovane zaradi udara strele. Pred ponovno montažo orgel je bil na koru narejen nov lesen pod s stojišči za pevce.

Arheološke raziskave

Arheološke raziskave izven cerkve sv. Petra so potekale ob strojnem izkopu jarkov za gradnjo odvodnjavanja, kanalizacije in peskolovov ter za gradbeno jamo za greznico. Med raziskavami so bili odkriti ostanki novoveških temeljev, šest novoveških pokopov ter drobne najdbe iz prekopenih plasti, ki sodijo v obdobje 18. in 19. stoletja (Matevž Lavrinc, Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah v obliki arheoloških raziskav ob gradnji – odvodnjavanju pri župnijski cerkvi sv. Petra v Ilirski Bistrici, Ljubljana, julij 2019). Pred pričetkom obnove tlaka so bile v notranjosti cerkve izvedene geofizikalne raziskave. Te so opozorile na velik arheološki potencial in pokazale na obstoj grobnic v osrednjem delu ladje, v prezbiteriju, v severnem in južnem stranskem oltarju ter na arhitekturne ostanke starejših faz cerkve v zahodnem delu ladje (Matjaž Mori, Gašper Rutar, Izvedba geofizikalnih raziskav v cerkvi sv. Petra v Ilirski Bistrici, Ljubljana, julij 2019). Pred obnovo tlaka sta bili po navodilih ZVKDS v osrednjem delu ladje cerkve izvedeni dve testni sondi, ki sta potrdili ohranjene zidove starejših faz. Zato smo se odločili, da bomo pri menjavi tlaka posegali v globino največ 30 cm, toliko, kot je bilo potrebno za izvedbo podlage za kvalitetno polaganje kamnitega tlaka. Med odstranjevanjem tlaka v osrednjem delu ladje so bile ugotovljene sledi osmih grobov, v katere pa se ni posegalo. Določljivih je bilo pet

grobnic, in sicer je bil prepoznan kamniti obok, grob, prekrit s kamnitimi sekanci, ali kamnita konstrukcija vhoda v grobnico. Pred tlakovanjem so bili dokumentirani grobni ostanki prekriti s filcem in zasuti z gruščem. V skrajnem vzhodnem delu osrednjega dela ladje cerkve je bila opažena tudi 10 cm debela plast žganine z delci lončenine, za katero raziskovalci menijo, da je prazgodovinskega nastanka. Ta ne preseneča, saj je lokacija cerkve sv. Petra v neposredni bližini prazgodovinskega gradišča nad Trnovim, ki je bilo poseljeno v vsej železni dobi in tudi še v antiki.

Stavbnozgodovinski razvoj trnovske cerkve

Pražupnija Trnovo je nastala v 10. ali 11. stoletju. Iz taksacije leta 1272 je razvidno, da je bila takrat podrejena tržaškemu škofu, od leta 1355 devinskim gospodom, leta 1394 oziroma leta 1395 Walseejevce, leta 1472 Habsburžanom, leta 1684 pa je postala nadvojvodska župnija. Cerkev v Trnovem je prvič omenjena posredno z župnikom leta 1272, s patrocinjem sv. Petra leta 1355 (Höfler, J., Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Primorska, Ljubljana, 2016, str. 106–107).

Gotska stavba

O tem, kakšna je bila prvotna cerkev v Trnovem, ni podatkov. Današnji gotski prezbitarij, ki je v florisu dolg dvopolni kor s petosminskim zaključkom in zunanji oporniki, je bil zgrajen nekje okoli zadnje četrtine 15. stoletja. Danes so oporniki vidni le na severni in vzhodni strani, vendar se je ob raziskavi podstrešja zakristije, ki je bila k prezbitariju prislunjena v 17. stoletju, izkazalo, da je imel prezbitarij dva opornika tudi na južni strani. Enega so kasneje zaradi funkcionalnosti zakristijskega prostora odbili, drugi pa je v celoti ohranjen, saj je vzhodna stena zakristije v bistvu njegov podaljšek, kar je hkrati pojasnilo tudi veliko vertikalno razpoko na tem delu zakristije.

Po natančnem pregledu zunanjsčine ter odstranitvi tanke plasti ometa in beležev s slavaloka se je na več mestih pokazalo kamnoseško znamenje, ki trnovski prezbitarij povezuje z vipavsko cerkvijo sv. Štefana, štanjelsko pokopališko cerkvijo sv. Gregorja nad Kobdiljem, cerkvijo sv. Mihaela na Taboru nad Erzeljem, cerkvijo sv. Jurija v Komnu in romarsko Marijino cerkvijo nad Vitovljami (Peskar, R., Gotska arhitektura na Goriškem. Stavbarske delavnice 1460–1530, Nova Gorica, 1999). Vse omenjene cerkve so datirane v časovno obdobje med letoma 1460 in 1475, na njih pa je, za razliko od trnovske cerkve, kjer se pojavlja znamenje enega mojstra, vidnih več različnih kamnoseških znamenj. Od omenjenih cerkva je s trnovskim prezbitarijem najbolj primerljiv prezbitarij vipavske župnijske cerkve, ki ima zelo podobne dvakrat stopnjevane opornike in profiliran talni zidec.

Po odstranitvi vseh ometov v notranjščini prezbitarija do višine ohranjenega gotskega venca se je v južni steni pokazala gotška niša – sedilija, katere vrh je bil poškodovan ob vgradnji baročnega pravokotnega okna; ima obliko trilista in široko poševno prirezan rob ter špaleti, spodaj posneti na ajdovo zrno.

Zanimiva je primerjava prezbitarija cerkve sv. Petra z danes delno rekonstruiranim prezbitarijem cerkve sv. Janeza Krstnika v Štivanu (San Giovanni al Timavo) v Italiji, ki stoji v neposredni bližini izvira reke Timave. Monumentalna gotška cerkev (zgrajena 1472–1475) ima dolg dvopolni kor s petosminskim zaključkom, ki ga na zunanjščini podpirajo dvakrat stopnjevani oporniki in visok horizontalen profiliran venec, nad njim pa steno predirajo štiri visoka šilasto zaključena okna. V notranjščini je ohranjen tudi zvezdasto rombasti obok, katerega rebra rastejo iz služnikov, te pa vertikalno prekinjajo konzole za kipe in baldahini. Tudi v prezbitariju cerkve sv. Petra je obok rasel iz podobnih služnikov, dva sta za oltarjem še ohranjena in na enem je še ohranjena konzola, ki je verjetno prav tako služila kot podstavek nekemu kipu. Na istem mestu kot v trnovski cerkvi je v Štivanu ohranjena gotška sedilija, le da je tista bolj bogato oblikovana in okrašena. Teh izredno podobnih arhitektur pa ne povezuje le ista reka (Timava/Reka), temveč tudi rodbina Walseejevcev, katere gospostvo je med letoma 1399 in 1472 obsegalo poleg Devina in Štivanja tudi Senožeče in Prem. Materiala za primerjave in iskanje povezav je veliko, tako da bodo lahko nadaljnje raziskave prinesle še veliko zanimivosti.

Baročna prenova

V 17. stoletju je bila cerkvi prizidana nova ladja, letnica 1646 zaznamuje portal iz prezbitarija v zakristijo. Visoka gotška okna v prezbitariju so bila zazidana in z notranje strani spremenjena v niše, o čemer pričajo fotografije notranjščine iz obdobja med obema vojnoma, nova baročna okna so predrla steno nižje in s tem poškodovala kamnit horizontalni venec na severni in južni stranici zunanjsčine. Baročni slavalok je bil prizidan ob gotskega, pri čemer so bile odbite na ajdovo zrno zaključene baze pilastrov. Novi baročni slavalok je prekrival večji del oltarnega prostora, saj je segal za okoli 5 m pod gotskega. Baročna ladja je bila namreč bistveno nižja od gotskega prezbitarija, kar lahko vidimo tudi na mnogih starejših upodobitvah in razglednicah. Zvonik baročne cerkve je stal v osi pred zahodno fasado, njegove temelje so nakazale geofizikalne raziskave.

Leta 1741 je bila na južni strani ladje prizidana rožnovenska kapela. Ob primerjavi slavalokov prezbitarija cerkve v Dolnji Košani iz leta 1738 in slavaloka desne stranske kapele cerkve sv. Krizogona v Hrušici ugotovimo, da so delo istega mojstra, in sicer kamnoseka Matije Bitenca iz Dolnje Košane (Premrl, B., Zidarska in kamnoseška mojstra Janez Sever in Matija Bitenc v Dolnji Košani. Dolnja Košana in okolica: študije, dokumentarna in literarna besedila, Ljubljana, 2006, str. 219–227).

19. stoletje

Leta 1827 je bila cerkev podaljšana, do leta 1852 je bil pozidan današnji zvonik. V župnijski kroniki zasledimo zanimiv podatek, da se je leta 1872 prezbitarij, ki je bil dotlej krit s »hrastovimi diljcami«, prekril z opeko. Verjetno je takrat prišlo do spremembe naklona strehe in s tem povezanega

povišanja obodnih sten. Sočasno s tem posegom se je razširila in povišala ter do kapele podaljšala zakristija.

20. stoletje

Prvotne načrte za celostno prenovu je maja 1951 pripravil Tone Kralj, vendar so bili zavrnjeni, ker naj bi preveč posegali v obstoječo opremo. Po tej zavrnitvi je načrte za preureditev pripravil arhitekt Janez Valentinčič, ki je izdelal arhitekturne načrte, Kralju pa je bilo dodeljeno, naj cerkev poslika. Leta 1953 so bila odprta gotška okna prezbitarija in gotski slavalok, zakristija pa povečana in povišana. Baročna okna v prezbitariju in v ladji so bila zazidana. Leta 1960 je bila po Valentinčičevih načrtih dvignjena cerkvena ladja. To preureditev cerkve v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja bi lahko z vidika današnje konservatorske doktrine označili kot dokaj drzno. Z dvigom ladje za več kot 4 m se je odprl visok, prej delno zazidan gotski slavalok prezbitarija in s tem pogled na glavni oltar in velika gotška okna v ozadju. Vendar pa se je v ladji z odstranitvijo baročnega oboka in povišanjem sten porušilo razmerje s preostalimi arhitekturnimi elementi, kot npr. obema stranskima kapelama in korom, nekoliko izgubljena v prostoru sta tudi oba stranska oltarja. Ta neskladja in nekoliko neprijeten volumen je korigiral prav Tone Kralj s svojo »značilno«
dekorativno poslikavo. Cerkev sv. Petra v Ilirski Bistrici spada med tiste objekte, ki jim je Tone Kralj dal novo celovito podobo, saj je s svojim delom posegel v opremo, naredil je stenske poslikave in velike tabelne slike, njegova pa je tudi celotna dekorativna poslikava notranjščine.

Pri obnovi v letih 2019 in 2020 je sodelovalo mnogo strokovnjakov različnih področij, podjetij in posameznikov, opravljenega je bilo ogromno prostovoljnega dela. Naloge projektiranja je prevzela arhitektka Jeronima Kastelic, arheološke raziskave je vodil Matevž Lavrinc, restavratorska dela na novoodkritih gotskih elementih, oltarjih in nagrobnikih sta izvedla strokovnjaka Restavratorskega centra Anton Naglost in Miran Cencič, Kraljeve slike je restavriral Nataša Lapanja Jazbec, restavriranje tlaka v cerkvi in izdelavo novega tlaka pred cerkvijo ter mnoga druga manjša dela na kamnu v notranjosti cerkve je izvedlo podjetje GNOM, d. o. o., pod vodstvom Jožeta Drešarja. Gradbeno-obrtniška dela so pod vodstvom Aleša Bratoža izvedli delavci podjetja Prenova Ozbič, d. o. o., zahtevna slikopleskarska dela je z veliko natančnostjo izvedel Uroš Oblesčak, s. p. Kot svetovalec in nadzornik je nad obnovo bdel Branko Hlača, ki se je pri vseh uskladitvah in zahtevah konservatorske stroke izkazal za trdega, a konstruktivnega pogajalca. Dela je spremljala tudi Komisija za sakralno dediščino Škofije Koper, ki se je ob posameznih dilemah aktivno vključila v obnovo s predlogi in mnenji. Zahtevne obnove se je z veliko mero odgovornosti tako do ohranjanja kulturne dediščine kot do župljanov pogumno in preudarno lotil župnik Stanko Fajdiga. Obnovo je sofinancirala Občina Ilirska Bistrica. Ob zaključku obnove je župnija izdala knjižnico z naslovom *Prav lepa je trnovska fara: obnova župnijske cerkve sv. Petra v Ilirski Bistrici 2019–2020*, v kateri so predstavljeni vsi obnovitveni posegi, nova odkritja in izvajalci del.

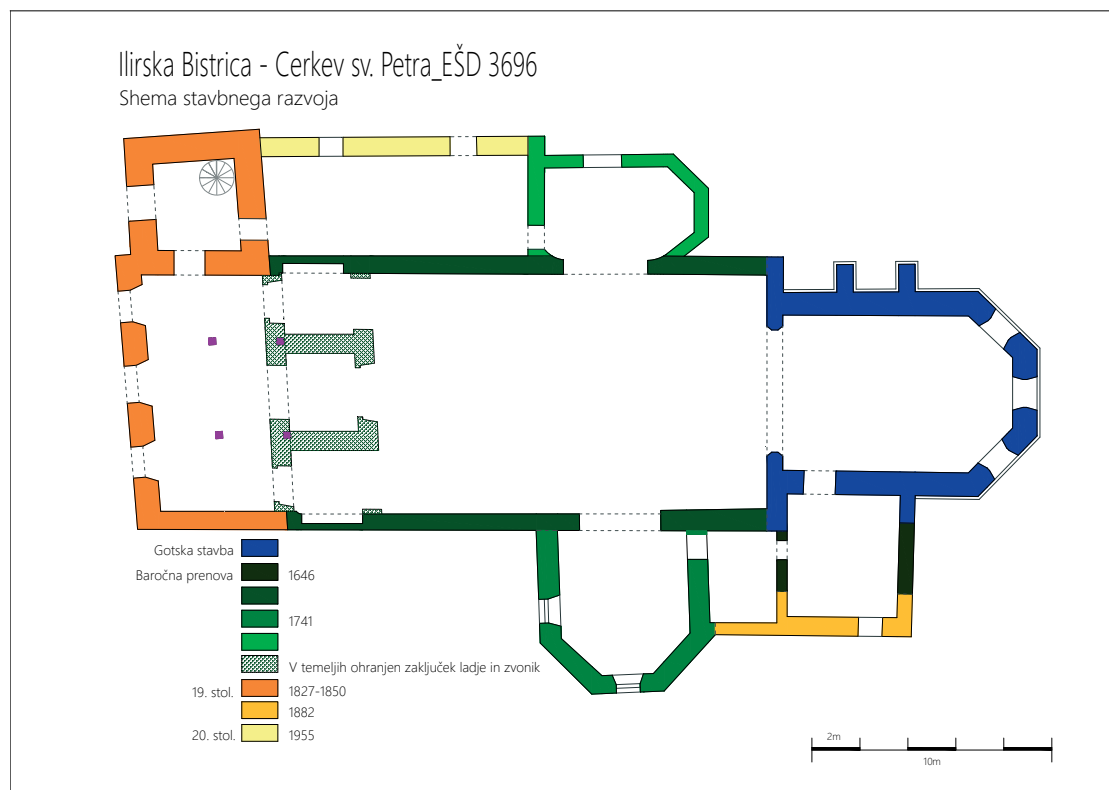
Ilirska Bistrica, cerkev sv. Petra, novoodkrita gotška sedilija v južni steni prezbitarija (foto: M. Osojnik)

Ilirska Bistrica, cerkev sv. Petra, pogled s kora po končani obnovi tlaka (foto: M. Osojnik)

Ilirska Bistrica, cerkev sv. Petra, pogled na grobne ostanke in plasti v osrednjem delu ladje cerkve (foto: Matevž Lavrinc, s. p.)

Ilirska Bistrica, cerkev sv. Petra, shema stavbnega razvoja cerkve (Žiga Žgur)

56 Eda Belingar

EŠD: 8459

Naselje: Ilirska Bistrica

Občina: Ilirska Bistrica

Ime: Ilirska Bistrica – mestno jedro

Naslov: Trg maršala Tita 3

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V prvi polovici 20. stoletja se je z delnim prekritjem potoka Bistrica in kamnitega mostu pred Šketovo stavbo izoblikoval osrednji bistriški trg, na katerem je med Bistrico in cerkvijo stala in še vedno stoji tudi Ličanova hiša, danes Trg maršala Tita 3. Na trg so se stekale glavne bistriške ulice, ob njegovem robu pa so bile pozidane stavbe premožnejših meščanov. V pritličnem delu hiš so bile predvsem trgovine in gostilne, medtem ko so bila v nadstropjih stanovanja. Janez Ličan, današnji lastnik stavbe Trg maršala Tita 3, opisuje razvoj svoje rodbine in hiše. »Moj praded Aleksander Ličan se je po končani Mahrovi trgovski šoli v Ljubljani vrnil domov in najprej pomagal v očetovi trgovini, nato pa v današnji Levstikovi ulici kupil hišo Josipa Valenčiča z mlinom, ki mu je dodal še žago. V pritličju hiše je uredil trgovino, pisarno in skladišče, v nadstropju pa bivalne prostore. Bil je zelo prizadeven, sposoben in delaven, tako da v trgovini z mešanim blagom, usnjem in tobakom odjemalcev ni manjkalo. Svoje blago je prodajal tudi na debelo ter vsak teden dvakrat odposlal dva težka voza daleč v notranjost Istre, proti Lovranu in Kastavu. Na drugi strani ulice so bila gospodarska poslopja, v katerih so redili konje, krave, ovce, prašiče, kokoši, purane in race, na vrtu pa je stal čebelnjak s 30 panji. Vaščani so uspešnega in priljubljenega trgovca leta 1879 izvolili za župana, nakar je to nalogo opravljal vse do svoje prezgodnje smrti leta 1890 /.../ Pradedov sin, tudi Aleksander, je takoj po očetovi smrti začel delati v domači trgovini. Po poroki je za nekaj časa odšel v Ljubljano, se vrnil v Ilirsko Bistrico, kjer so prodali hišo na Levstikovi ulici, in se preselili na Prešernovo 10 ter v Zalokarjevi hiši na Placu, Trg maršala Tita 3, najeli prostore za trgovino. Leta 1914 je bil vpoklican v vojsko in kot ujetnik sedem let preživel v Rusiji. Po vrnitvi je poleg trgovine na drobno in debelo začel izdelovati še oranžado in sifon ter leta 1928 v isti ulici zgradil kinodvorano, ki so jo pred dvanajstimi leti porušili. Njegov starejši sin Aleksander, moj oče, se je leta 1928 poročil z Amalijo Kregar in se preselil v tedaj že odkupljeno hišo na Placu, jo obnovil in dozidal ter pred trgovino postavil bencinsko črpalko. Leta 1947 so trgovino in kinodvorano nacionalizirali, oče pa je postal direktor trgovskega podjetja Okrajni magazin, kasnejše Ilirije, ki ga je uspešno vodil, vse dokler ni nabavil sto Gorenjevih štedilnikov, po katerih je bilo zlasti na podeželju veliko povpraševanje. Toda politična oblast mu je očitala kopičenje blaga in ustvarjanje prevelikega

Ilirska Bistrica, prvotna Tomšičeva trgovina na razglednici, poslani 1907 (arhiv Janeza Ličana)

Aleksander Ličan je v tridesetih letih prejšnjega stoletja pred svojo trgovino na Placu postavil prvo bencinsko črpalko v Ilirski Bistrici (arhiv Janeza Ličana)

Ilirska Bistrica, posnetek iz leta 1953. V pritličju so še izložbena okna z roletami (arhiv Janeza Ličana)

Ilirska Bistrica, obnovljene in prepleskane fasade Ličanove hiše. Trenutno ima pritličje in sosednje skladišče v najemu trgovina Fama (foto: E. Belingar, 2020)

dobička ter ga odstavila, nakar je do upokojitve leta 1964 opravljal službo komercialnega direktorja. « (Boris Dolničar, <https://www.vzajemnost.si/clanek/181594/licanov-rod-je-pustil-mocan-pecat-v-razvoju-kraja/> dostop 15. 6. 2020.) Gre za dva nadstropna objekta, ki se z licema obračata na manjši trg. Zgrajena sta bila v letih 1897 in 1898 kot trgovina s skladiščem. Prvotni lastnik je bil Tomšič. Ličani so jo leta 1908 ali leta 1909 vzeli v najem, leta 1922 ali leto kasneje pa odkupili. Leta 1935 so najeli mojstre iz Furlanije, ki so izdelali novo lice trgovine: na fasado so nanegli terabono, ki je bila prva tovrstna v Ilirski Bistrici in je na fasadi še danes (zanjo so takrat dali 50 let garancije), povečali so okna v nadstropju in namestili lesene rolete, izdelali balkon, zadaj pa stopnišče, kuhinjo in sanitarije ter tako povečali kapacitete. Tedaj so tudi umaknili bencinsko črpalko, ki je bila pred hišo. Prvotno je bil vhod v hišo le eden na sredi stavbe. Po nacionalizaciji leta 1958 so dodali še enega, tako da so v levem delu prodajali zelenjavo, v desnem pa jestvine. Namesto prvotnih rolet so tu zdaj šipe. V drugi hiši, bližji Prešernovi ulici, je bilo skladišče z notranjim stopniščem. Oče sedanjega lastnika je leta 1943 nad pritličjem izdelal ploščo, v nadstropju pa dve sobi. V letu 2019 smo prejeli vlogo za izdajo soglasja za pokrpanje fasade, popravilo špalet in pleskanje. Opravljene so bile sondaže obarvanja fasad in izdelana je bila barvna študija, po kateri se je fasada obarvala. Fasade so se le ponekod pokrpale. Na mestu prvotnega vhoda na severni fasadi skladišča, ki je bil kasneje zazidan v okno, se je ta vhod ponovno vzpostavil. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanjem, do novih odkritij ni prišlo. Barvno študijo je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote, Eda Belingar.

57 Eda Belingar

EŠD:	8459, 8460
Naselje:	Ilirska Bistrica
Občina:	Ilirska Bistrica
Ime:	Ilirska Bistrica – mestno jedro in Ilirska Bistrica – mlini in žage v historičnem jedru
Naslov:	Ilirska Bistrica, parc. št. 1119/2, 1095/30, 1095/31, 1095/65, 694/4, 694/6, vse k. o. Ilirska Bistrica
Področje:	E
Obdobje:	19.–20. stoletje

Vznožje kraškega Snežnika je rojstni kraj številnih vodotokov. Ob enem izmed njih, Bistrici, se je razvilo mesto Ilirska Bistrica. Izvir je bil tako močan, da omenjajo ob potoku že v 15. stoletju okoli petnajst žag in mlinov, v 17. stoletju okoli petdeset, v 19. stoletju pa še vedno okoli trideset žag, ki so omogočile kasnejši razcvet tako lesnokemične industrije kot mesta samega. Investitorica Krajevna skupnost Ilirska Bistrica je z namenom revitalizacije starega mestnega jedra nameravala preurediti nabrežje potoka Bistrica na zaokroženem območju v zaledju Trga maršala Tita, cerkve sv. Jurija in Levstikove ulice, ki tu vpelje dostop v Guranji kraj. Predvideni so bili postavitev novega mostička, brvi A. Ž., imenovane po domačinu Antonu Žnideršiču Košomatu, začetniku umnega čebelarjenja, obnova ruševin in postavitev večnamenskega objekta na mestu nekdanje Fičotove hiše, obnova bregov Bistrice ter zasaditev drevoreda. Nov most bi simbolno povezal oba bregova Bistrice, ob katerih je vzpostavljena nova učna pot od Vencinove hiše do Hodnikovega mlina in naprej ob bregu do ploščadi pri večnamenskem objektu, kot je zapisal avtor idejne zasnove Leon Belušič, u. d. i. a., v predstavitvi projekta ureditve starega mestnega jedra v mestu Ilirska Bistrica v decembru 2017. Zaradi dotrajanosti je bila predvidena rekonstrukcija obstoječega kamnitega podpornega zidu struge potoka, ob njej zasaditev drevoreda v liniji že obstoječih dreves. Obstoječe asfaltirane površine cest naj bi se zamenjale s tlakom iz pranege betona, ki bi ponovno vzpostavil enotno oblikovan trg, kakršen je bil tu v preteklosti. Predvidena je bila nova ulična in ambientalna osvetlitev. Podporni zidovi vodotoka so bili zidani na suho iz lokalnega kamna peščenjaka, tako da se je voda v vmesnih prostorih med kamni lahko pretakala. Vrh je bil izdelan iz masivnejših kamnov. Na desnem bregu ob Vencinovi hiši so bile v strugo položene večje plošče peščenjaka, ki so v preteklosti služile za izpiranje perila. V letu 2018 smo prejeli vlogo Krajevne skupnosti Ilirska Bistrica po pooblaščenju za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za ureditev nabrežja potoka Bistrica v Ilirski Bistrici. Priložena je bila idejna zasnova, s katero smo se načeloma strinjali, a brez prikazanih arhitekturnih rešitev. Zaposlili smo za dopolnitev, predvsem s prikazom umestitve novih ureditev v prostor, ki so bile predvidene. Dopolnitve nismo prejeli, niti vloge za izdajo kulturnovarstvenega akta za

izvedbo nameravanih posegov, čeprav gre za območje, razglašeno kot kulturni spomenik. Ob naključnem terenskem ogledu v letu 2019 pa smo ugotovili, da so bila določena dela, razen večnamenskega objekta, vzpostavitve nove brvi in tlakovanja, kljub temu že izvedena.

Konservatorskega nadzora nismo izvajali. Posege smo prijavili Inšpektoratu za kulturo in medije.

Ilirska Bistrica, vodotok Bistrica, posnetek iz štiridesetih let 20. stoletja (foto: iz arhiva Knjižnice Makse Samsa, Ilirska Bistrica)

Ilirska Bistrica, po odstranitvi hiše Levstikova ulica 6 v devetdesetih letih 20. stoletja se je ob vodotoku izoblikoval manjši trg, ki je služil kot parkirišče (foto: E. Belingar, 2018)

Ilirska Bistrica, na novo utrjeni bregovi Bistrice in zasajen drevored (foto: E. Belingar, 2020)

58 Evelin Tušar

EŠD:	193
Naselje:	Izola
Občina:	Izola
Ime:	Izola – mestno jedro
Naslov:	Gregorčičeva ulica 22
Področje:	UA
Obdobje:	16., 18. in 19. stoletje

Objekt na Gregorčičevi ulici 22 je umeščen na desno stran ulice, tik pred stičiščem Gregorčičeve ulice z Ulico Alme Vivoda. V Načrtu prenovе starega mestnega jedra Izole (mapa 2, 1978–1980) je bilo ugotovljeno, da je Gregorčičeva ulica ena izmed obodnih ulic starega mesta, na kateri fasadni niz prekinjajo ulični zamiki in začetki prečnih ulic. Za fasadni niz so značilne predvsem fasade anonimne arhitekture, ki so bile v 19. stoletju deležne predelav, na njih pa izstopajo okna, vrata in izložbena okna v pritličjih objektov. Na fasadnem nizu od št. 18 do št. 31 je bila izvedena baročna fasadna členitev. Objekt na Gregorčičevi ulici 22 se deli na pritličje, mezanin

Izola, Gregorčičeva ulica 22 po posegu (foto: E. Tušar, 2020)

in dve nadstropji. Reprezentančna fasada je usmerjena na Gregorčičevo ulico in proti jugozahodu, dvoriščna fasada pa proti severovzhodu. Predvidoma klasicistična fasada je razdeljena na tri osi. Okna v prvem in drugem nadstropju imajo profilirane preklade in police na konzolah. Na srednji osi so v dveh nadstropjih umeščena slepa okna, ki so bila v prejšnjem stoletju zazidana. Profiliran venec v ometu deli pritličje in prvo nadstropje.

V letu 2020 so potekala vzdrževalna dela na objektu. V pritličju so bile odkrušene erte iz malte na obeh kamnitih podbojih vrat. Omet pritličja je bil poškodovan zaradi vlage in mehanskih vplivov. Oboja vhodna vrata so bila dotrajana. Fasada je bila v slabem stanju, predvsem v pritličnem delu, kjer je bila izvedena z neprimernimi materiali (cementni obrizg do višine venčnega zidca). Investitor je deloma zamenjal stavbno pohištvo z novim – lesenim, nekaj stavbnega pohištva (polkna, okna) pa je obnovil.

Čeprav je investitor prvotno želel odpreti slepi okni v prvem in drugem nadstropju objekta, se je kasneje odločil, da bo fasado ohranil v sedanjih oblikah in pri kasnejših posegih ne bo posegal v obstoječo tlorisno razporeditev prostorov. V osrednjo os fasade sta bili umeščeni novi leseni polkni, ki zakrivata slepi okni. ZVKDS je izvedel predhodno sondiranje sten in sondiranje fasade ter svetoval pri določitvi materialov za sanacijo fasade in strehe, pri izboru nove fasadne (silikatne)

barve, barve fasadnega venca in odenka stavbnega pohištva ter izvajal konservatorski nadzor. Nova dvokrilna lesena vhodna vrata v pritličju objekta so bila narejena po vzoru prvotnih. Na fasado je bila umeščena stilska ulična svetilka. Klimatska naprava je bila premeščena na stransko fasado. Objekt je ohranil leseno ostrežje in dobil novo kritino iz korcev naravno opečnate barve.

59 Rok Ratej, Andrej Magdič

EŠD: 7761, 3028

Naselje: **Jareninski Dol**

Občina: Pesnica

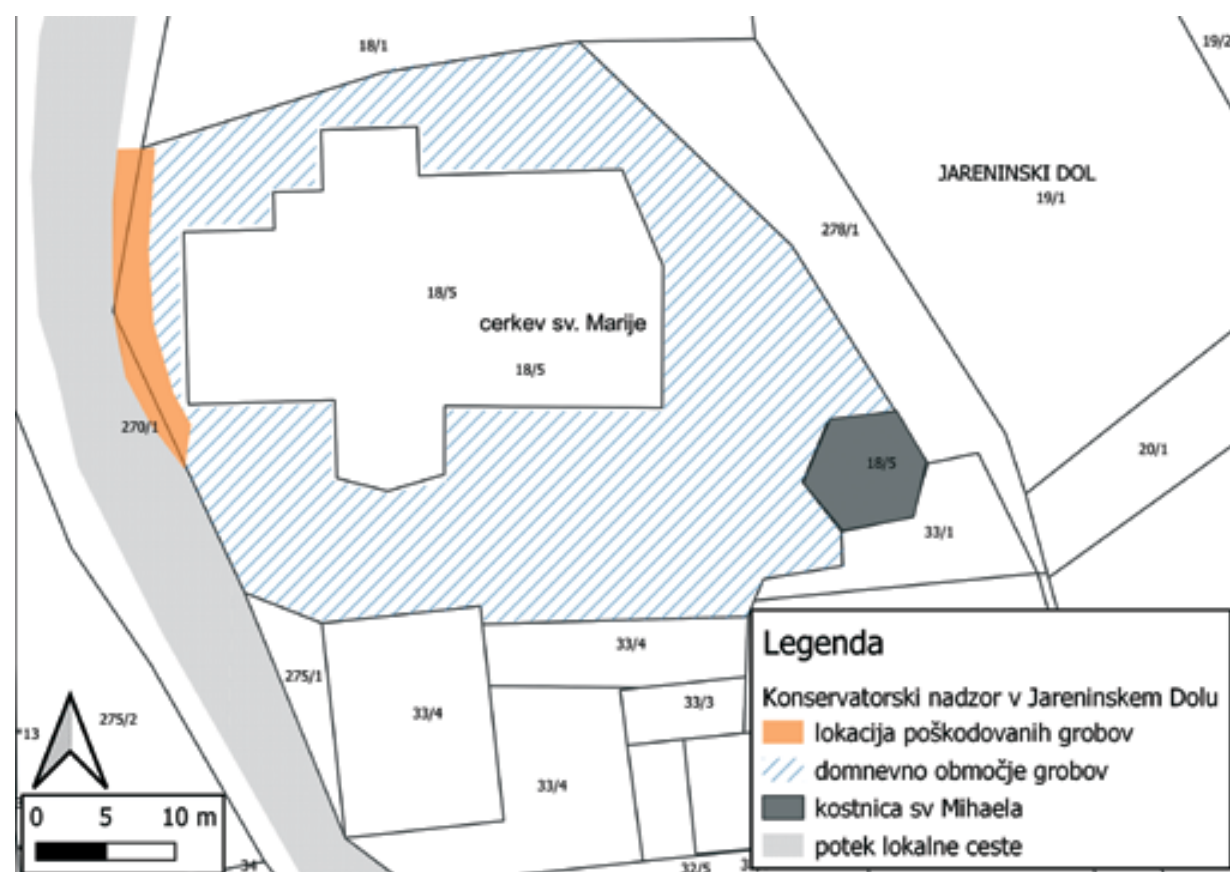
Ime: **Jareninski Dol – vaško jedro, Jareninski Dol – cerkev sv. Marije**

Naslov: parc. št. 270/1 in 18/5, obe k. o. 603 Jareninski Dol

Področje: A

Obdobje: srednji vek

ZVKDS, OE Maribor, je okviru ureditve lokalne ceste skozi vaško jedro Jareninskega Dola predpisal kulturnovarstvene pogoje, v katerih sta bila predvidena konservatorski nadzor

Jareninski Dol, načrt

in obveščanje ob morebitnem odkritju arheoloških ostalin. Jareninski okoliš se prvič omenja že v 11. stoletju, ko so v ta prostor prišli menihi iz samostana v Admontu, ki leži v današnji avstrijski Koroški. Najstarejši del vaškega jedra predstavlja cerkev sv. Marije in pripadajoča kostnica sv. Mihaela. Cerkev se prvič omenja v 12. stoletju. Od prvotne romanske podobe je ostalo bore malo, saj je bila temeljito obnovljena po turškem požigu v letu 1532. Veliko bolje je ohranjena kostnica sv. Mihaela, saj naj bi bili njeni obodni zidovi še iz 12. stoletja. V središču vaškega naselja je tako pričakovati arheološke ostaline iz 12. stoletja in pozneje.

Konec avgusta 2019 je bil ZVKDS, OE Maribor, obveščen o odkritju človeških kosti na območju ureditve lokalne ceste skozi Jareninski Dol. Po ogledu je bilo ugotovljeno, da so bili pri širjenju ceste proti cerkvi sv. Marije odkriti in poškodovani grobovi. Grobnih jam ni bilo mogoče prepoznati. Človeški ostanki so pripadali več posameznikom in so verjetno prihajali iz več poškodovanih grobov. Pri človeških ostankih ni bilo odkritih arheoloških artefaktov oz. pridakov. V pogovoru z investitorjem smo se odločili, da je najbolj smiselno kostne ostanke pokriti z zaščitnim materialom ter jih zasuti. V dogovoru je bila izvedena sprememba prvotnega projekta tako, da širjenje cestišča oz. bankin proti cerkvi ne bi bilo potrebno. Pri tem bi namreč lahko prišlo do odkritja dodatnih grobov. Novoodkriti grobovi dokazujejo, da lahko v neposredni okolici cerkve sv. Marije v Jareninskem Dolu pričakujemo grobišče, katerega začetki segajo v 12. stoletje. Največjo koncentracijo grobov je mogoče pričakovati južno od današnje cerkve, na platoju, ki se trenutno uporablja kot parkirišče.

Javorje pri Obrovu, cerkev sv. Janeza Evangelista, pogled na ostanke apsida (foto: Anja Fabčič)

60 Marta Bensa, Minka Osojnik, Patricija Bratina

EŠD: 3685

Naselje: **Javorje**

Občina: Hrpelje – Kozina

Ime: **Javorje pri Obrovu – cerkev sv. Janeza Evangelista**

Področje: UA, R, A

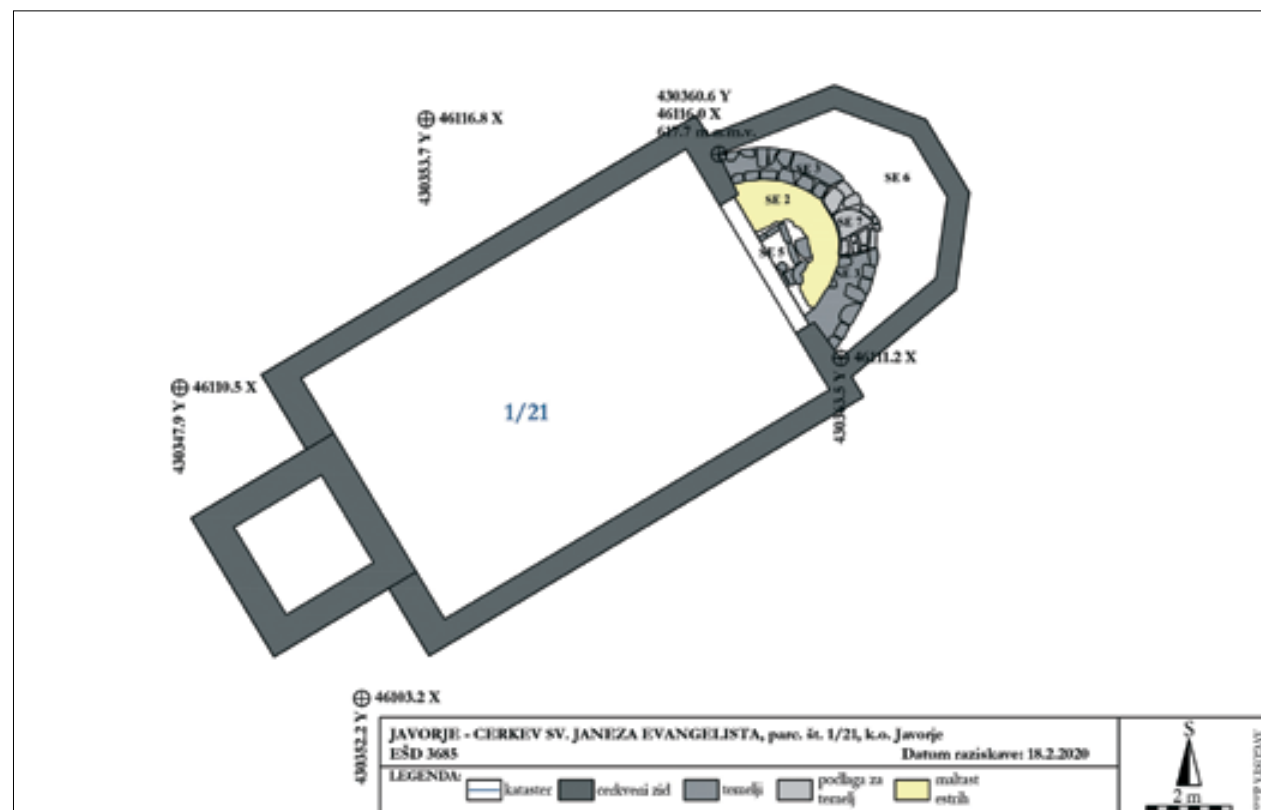
Obdobje: srednji vek, 15. stoletje, druga četrtina 17. stoletja, 1646, zadnja četrtina 18. stoletja, 1793

Pravilno orientirana cerkev stoji na rahlo dvignjenem platoju na severnem koncu vasi. Sestavljajo jo triosminska zaključena prezbitarija, nekoliko širša pravokotna ladja in zvonik pred glavno fasado. Oltar je bil nestabilen, zato se je župnija odločila, da ga obnovi. Zaradi znakov posedanja je izvajalec predvidel demontažo oltarja in tlaka v prezbitariji, izdelavo betonske plošče ter vrnitev tlaka in oltarja na prvotno mesto. Ob posegih v tla so bile zahtevane arheološke raziskave ob gradnji, ki jih je izvedla Avgusta, d. o. o. (A. Fabčič (2020), Poročilo o arheoloških raziskavah v cerkvi sv. Janeza Evangelista v naselju Javorje).

Demontaža oltarja se je pričela februarja 2020, kamniti elementi so bili odpeljani v delavnico izvajalca Tadeja Razingarja v Hrušici. Stanje pred posegom je bilo zelo slabo, kamniti elementi so se razmaknili, celoten zgornji del oltarja se je nagibal in je bil na zadnji strani podprt z lesenim tramom. Spodnji del menze je bil zaradi kapilarne vlage poškodovan v tolikšni meri, da ga je bilo treba skoraj v celoti nadomestiti z novim kamnom. Prav tako je bilo treba nadomestiti poškodovane dele stranskih prehodov. Vsi novi kamniti elementi so bili obdelani v strukturi, podobni originalu.

Kamniti tlak smo oštevilčili in fotografirali, tako da smo ga po obnovi lahko postavili na prvotno mesto. Pod tlakom in nasutjem debeline 30 cm je bil odkrit temelj polkrožne apsida starejše cerkve. Zunanje lice temelja je bilo grajeno iz večjih apnenčastih kamnov, notranje pa iz manjših ploščatih lomljenec. Apsida je bila v višino ohranjena do dveh leg kamnov, na osrednjem delu je bila poškodovana s temeljem oltarja mlajše cerkve. V notranjosti apsida se je ohranil trden maltni estrih, verjetna podlaga mlajše faze cerkve. V odkrite strukture nismo posegali, temveč smo jih prekrili s filcem in nad tem izvedli ploščo.

Po navodilu arheologinje smo ostanke starega temelja prekrili s filcem. V ploščo smo vstavili železno mrežo

Javorje pri Obrovu, cerkev sv. Janeza Evangelista, tloris cerkve z vrisanimi ostanki temelja polkrožne apside (avtor: Avgusta, d. o. o.)

Javorje pri Obrovu, cerkev sv. Janeza Evangelista, pogled na prezbitirij z oltarjem po končani obnovi (foto: M. Bensa)

(debeline 8 mm) in v temelj še eno plast mreže. Beton smo nato premazali z *Ibitolom*. Kamnite dele oltarja smo očistili z amonijevim karbonatom. Demontirane kose smo na novo prilepili z epoksidno smolo, fuge pri intarzijah pa zapolnili z modelirno maso Stonit, v katero smo dodali pigmente v prahu, da bi dosegli ustrezno barvo. Dotrajane železne kline smo nadomestili z nerjavečimi. Kamnite elemente smo na mestih, kjer so bili poškodovani, zamenjali s podobnim kamnom. Večje razpoke smo spojili z nerjavečimi spojki in zalepili z lepilom za kamen, v katerega sta bila dodana beli cement in svetla mivka. Notranji del oltarne menze smo zapolnili z opeko in ometali z apneno malto, vrh menze in oltarno steno pa povezali z mrežo. Hrbtno steno oltarja smo zidali z opeko modular in spojili z armaturo v temelju. V hrbtno steno smo za ojačitev zalili še dva stebra v višini 230 cm in ju spojili z armaturo v temelju. Kamnite elemente zgornjega pokončnega dela oltarja smo z nerjavečimi spojki povezali v hrbtno steno in zazidali z apneno malto z dodatkom belega cementa. Celotno hrbtno steno oltarja smo nato ometali z grobo in fino malto.

Kamniti kipi sv. Janeza Evangelista in dveh angelov so bili neustrezno prebarvani. Preslikavo smo odstranili z biolavo in oblogami amonijevega karbonata v celulozni pulpi. Nadaljnje čiščenje je potekalo z mikropeskanjem z nizkim tlakom (0,8 bara) in mehkim medijem. Po končanem postopku smo površino izpirali s paro. Manjkajoči atribut (pero) je izdelan iz lesa in pobarvan z zlatim prahom. Sledila je hidrofobna zaščita. Lesena kipa sv. Petra in Pavla sta bila grundirana in pobarvana z oljnato barvo v odtenku svetlega marmorja. Obrobe na tuniki in atributi so bili pobarvani z bronzo, ki je s časom oksidirala. Na celotni površini je bilo precej sekundarne umazanije, določeni atributi in detajli so se izgubili. Restavratorski postopek na kipih je zajemal kemično odstranjevanje površinske umazanije z blagim bazičnim pH, retušo poškodovanih delov z oljnatimi barvami, rekonstrukcijo obrob tunike z zlatim prahom, izdelavo manjkajočih detajlov iz lipovega lesa, barvanje atributov z zlatim prahom in površinsko zaščito s satin lakom. Restavriranje kipov je izvedla restavratorska delavnica CRMA iz Ilirske Bistrice.

61 Matevž Remškar, Gašper Rutar

EŠD: 2297

Naselje: Jereka

Občina: Bohinj

Ime: Jereka - cerkev sv. Marjete

Področje: UA, A

Obdobje: prva četrtina 16. stoletja, 1502, 17., 18. stoletje

Skoraj do stopinje natančno orientirana cerkev stoji na vzpetini na jugozahodnem robu vasi Jereka. Trenutna podoba cerkve je sicer v veliki meri iz prve polovice 18. stoletja,

arhitektura cerkvenega kompleksa pa se je skozi stoletja značilno dopolnjevala. Cerkev je razglašena za spomenik lokalnega pomena.

Ob zadnjih posegih v cerkvi sta bili pregledani dostopna arhivska dokumentacija in literatura, kar je deloma osvetlilo arhitekturno zgodovino objekta. Cerkev se prvič omenja 16. avgusta 1494 »/.../ *Margreten kirchen* /.../« (Kosi, M., Bizjak, M., Seručnik, M., Šilc, J. (ur.) (2016): *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Slovenska historična topografija 1. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU: 383), že konec 19. stoletja pa je bilo zahodno od cerkve odkrito rimskodobno grobišče.

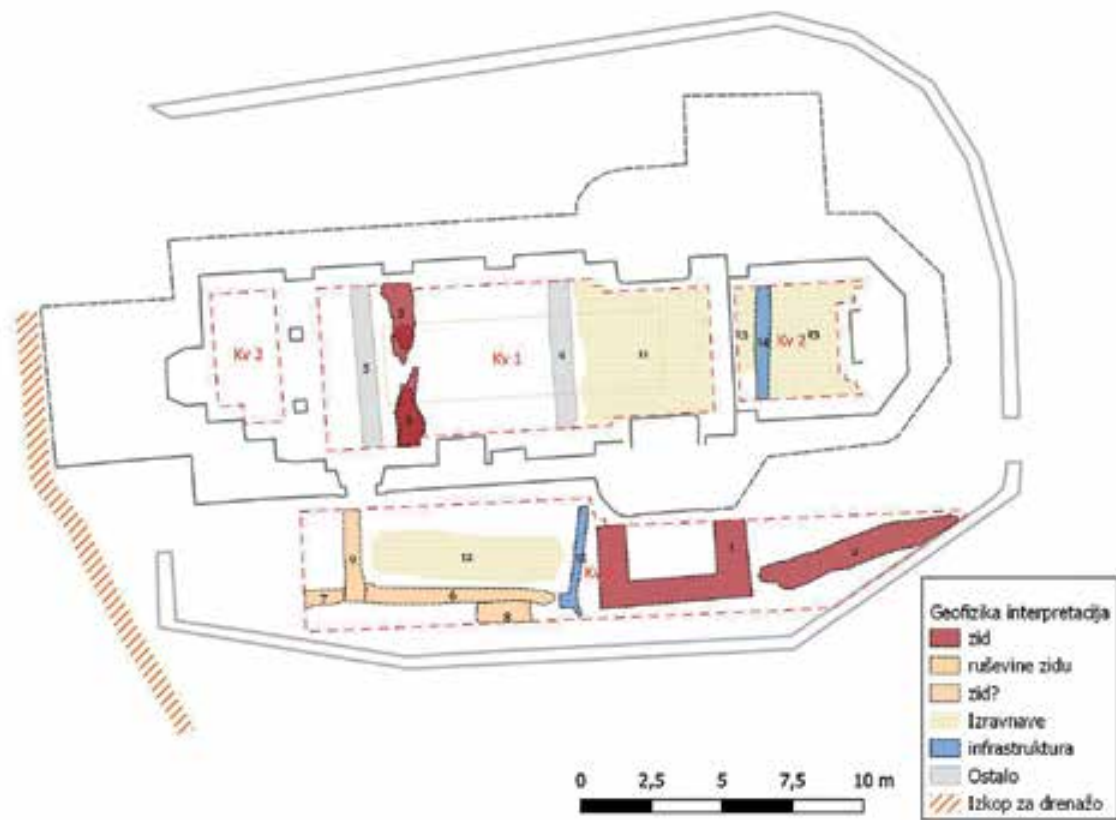
Leta 1661 je vizitator ljubljanske škofije, odposlanec škofa Otona Friderika Buchheima, zaukazal obnoviti razpadajočo fasado (Lavrič, A. (2007): *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja*. Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino, Ljubljana, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, ZRC SAZU: 152). V treh letih so iz temeljev stare cerkve najprej zgradili novo, večjo ladjo in nato prezbitirij. Vemo celo, da je takratna cerkev imela lesen strop, ki je imel naslikano gotško stropno konstrukcijo *ad modum fornicis*, da je ta dajala vtis rebrasto obokanega stropa (Lavrič 2007: 40).

Ob vizitaciji leta 1668 je imela cerkev stari, leta 1502 posvečeni glavni oltar ter novo zakristijo z lesenim stropom (Lavrič 2007: 152). Zakristija bi bila lahko na južni strani ladje, kjer je obstoj objekta mogoče domnevati zaradi večjih kamnitih blokov v steni, komaj opaznih ostankov zidov v tleh in v vogalu ob razširitvi južnega oltarja skoraj nedostopne skrinjice za darove.

Od tu naprej zgodovinski viri o cerkvi molčijo, zato pa je toliko bolj zgovorna sama cerkev. Zvonik je bil v današnji obliki pozidan leta 1732 in je stal kot kampanile. Pred glavnim vhodom, kjer je danes kor, je takrat še bila vhodna lopa; to so po letu 1744 pozidali in takrat se je cerkvena ladja združila z zvonikom.

Dela, ki so se pričela v začetku leta 2020, so sprva potekala brez vednosti ZVKDS in brez kulturnovarstvenega soglasja. Župnija je po pozivu ZVKDS podala vlogo za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev, v začetku meseca maja (po koncu strožjih epidemioloških ukrepov) pa smo se sestali s ključarjem cerkve in vodjem del Markom Odarjem na usklajevalnem sestanku. Do takrat so v ladji že izvedli delno sanacijo tlakov. Narejena je bila izravnava, v osrednjem delu, kjer danes stojijo klopi, tudi betonski estrih. Stare kamnite plošče iz zelenega perachiškega tufa so bile položene nazaj v pesek. V severozahodnem vogalu, pod korom, je bil tlak dopolnjen s podobnimi tufastimi tlakovci z območja gradu Brdo pri Kranju.

Ker v tej fazi ni bil opravljen konservatorski nadzor, so bile naknadno izvedene geofizikalne raziskave. Namen meritev je bil ugotoviti prisotnost in ohranjenost morebitnih arheoloških ostankov zaradi bližine rimskodobnega grobišča, mikrolokacije in patrocinija cerkve. V času izvajanja geofizikalnih raziskav so pred vhodom na zahodu uredili tudi drenažo. Najdbe v do 40 cm globokem izkopu niso

Jereka, cerkev sv. Marjete, interpretacija georadarskih preiskav (G. Rutar)

Jereka, cerkev sv. Marjete, notranjost cerkve med obnovo (foto M. Remškar)

bile odkrite, le v delu profila na robu terase so bili zaznani posamični kamni, ki jih lahko pripišemo nasutju ruševinske plasti, nastale med starejšimi prezidavami.

Georadarske raziskave so v notranjosti cerkve pokazale močnejše ostanke zidu v zahodni polovici cerkvene ladje (načrt 7: 3). Pri tem gre brez dvoma za nekdanje zahodno pročelje. Povečava ladje proti zahodu je vidna tudi na samih zidovih; v zračni regi je namreč na južni strani viden spoj stare in novejšje stene. V vzhodni polovici cerkve in pod prezbiterijem je mogoče zaznati starejše izravnave tlakov (načrt 7: 11–13). Ob zunanji južni steni pa so vidni ostanki domnevno zakristije (načrt 7: 1) in najverjetneje nekdanjega obodnega zidu (načrt 7: 2 in 6–9).

Tlak je bil urejen tudi v zakristiji. Po odstranitvi dotrajanega lesenega poda se je pokazal dobro ohranjen opečnat šesterokotni tlak, ki je bil očitno namerno položen v izmenjajočih se svetlejših in temnejših tonih. Ta je bil odstranjen, temeljito očiščen in položen nazaj. Urejen je bil tudi kamniti tlak iz mačjih glav v lopi pod zvonikom.

V cerkvi so izvedli novo elektroinstalacijo. Delno je bil odstranjen star omet, sanirane so bile razpoke v stenah in stropu. Zidarsko krpanje in pleskanje cerkve je bilo izvedeno z materiali Röfix, serija Reno. Cerkev je bila prebeljena z rahlo tonirano belo barvo, glede na predhodno izvedene raziskave beležev. Za odstranjeno spovednico so se pokazali ohranjeni šivani vogali nekoč samostojnega zvonika. Dekorativne

Jereka, cerkev sv. Marjete po obnovi (foto: Mojca Odar)

poslikave smo se odločili prezentirati, konservatorsko-restavratorske postopke je izvedla mag. Eva Tršar Andlovic s pomočjo odgovornega konservatorja. V zakristiji je bila odkrita dekorativna poslikava na stropu; konserviranje-restavriranje še ni bilo izvedeno.

Temeljito so bila popravljena termalna okna v ladji ter okna v prezbiteriju in zakristiji. Ohranjena so bila stara nasadila iz 18. stoletja, za okvirje pa so bili uporabljeni ostanki zdravega lesa starega stopnišča v zvoniku, ki je bil leta 2019 odstranjen in nadomeščen z novim. Vsa stara valjana stekla iz 18. stoletja, ki so se lahko ohranila, so bila uporabljena za zasteklitev prezbiterija. Manjkajoča valjana stekla so bila dopolnjena z verjetno mlajšimi valjnimi stekli iz oken v gradu Brdo.

Restavrirana so bila južna in zahodna vhodna vrata ter vrata iz ladje v lopo pod zvonikom. Konservirana je bila stara ohranjena prednja stranica klopi iz leta 1705, ki je danes prezentirana v cerkvi. Stara zakristijska omara je bila slabo ohranjena, zato je bilo lice omare z intarzijo z zadnje strani stanjšano in se je preneslo na novo omaro, ki je posnetek stare. Izvedeni so bili nova vrata s kora v zvonik in zakristijo ter nov podest pri glavnem oltarju. Izdelane so bile nove klopi.

Jereka, cerkev sv. Marjete, restavrirana vrata in tlak v zvoniku (foto: Jon Grobovšek)

62 Maja Lavrič, Matjaž Mori

EŠD:	9744
Naselje:	Jerinov Grič
Občina:	Vrhnika
Ime:	Jerinov Grič – zaporni zid na Smrekovcu
Področje:	A
Obdobje:	pozno rimsko obdobje

Raziskava je potekala v okviru mednarodnega projekta *Claustra+*, na območju stolpa 44, ki je bil v letu 1962 v celoti izkopan. Naše delo je obsegalo čiščenje gozdnega humusa in vegetacije, odstranili smo tudi nekaj plasti deponij, ki so ostale od prejšnjih izkopavanj. Očiščeni stolp in del zapornega zidu smo dokumentirali in naredili stavbno analizo. Stolp in zaporni zid sta bila grajena hkrati, na nekaterih mestih so grajeni elementi povezani skupaj. Notranjost stolpa je 3 x 3 m. Zidovi so visoki od 0,10 do 1,10 m, njihova širina je od 0,90 do 1 m. Del zapornega sistema so tudi z apnenčevimi klesanci in lomljenci grajeni nosilci za lesen mostovž. Ti so značilni na predelih alpskih zapor, kjer je zaporni zid širok do enega metra in po njem ni mogoče hoditi, tako je tesno ob njem narejena konstrukcija za leseni mostovž. Dokumentirali smo tri pravokotne nosilce, ki so bili v višino ohranjeni od 0,25 do 1,10 m. Nosilca na zunanji vzhodni in zahodni strani stolpa sta bila grajena skupaj s stolpom in zapornim zidom, v dolžini 1,10 m, s širino 0,40 m. Tretji nosilec je od vzhodnega zidu stolpa oddaljen 4,20 m in je grajen hkrati z zapornim zidom (1,10 x 0,90 m).

S konservatorsko-restavratorskimi deli so bile zidane ostaline nato utrjene in so sedaj prezentirane *sub divo* oziroma na prostem.

Jerinov Grič, zaporni zid na Smrekovcu (stolp 44), pogled na izkopani stolp in dele zapornega zidu in stolpa (foto: Matjaž Mori)

63 Maja Lavrič, Matjaž Mori, Helena Rismondo

EŠD:	9744
Naselje:	Jerinov Grič
Občina:	Vrhnika
Ime:	Jerinov Grič – zaporni zid na Smrekovcu
Področje:	A
Obdobje:	pozno rimsko obdobje

Arheološke raziskave so bile izvedene na območju poznoantičnega zapornega zidu *Claustra Alpium Iuliarum*, v okviru projekta *Claustra+*. Zaporni zid na raziskanem območju je bil del druge linije zapornega sistema, ki je varovala najlažji prehod v Italijo z vzhoda. Ta je bila sestavljena iz linije na Logaški planoti, kjer je glavno prometnico zapirala zapora s trdnjavo na Lanišču in s trdnjavo na Brstu pri Martinj Hribu, ki je zapirala manj pomembno cesto proti Planinskemu polju in Razdrtemu (Kos, 2014).

Raziskave smo izvedli na območju stolpa 52, ki je v register nepremične kulturne dediščine vpisan kot EŠD 9744 Jerinov Grič – zaporni zid na Smrekovcu. Predhodno je bila leta 1963 izkopana jugozahodna polovica stolpa 52 (Urleb, 1965). Ob južni steni stolpa je bil v plasti malte najden fragmentiran bronast novc. Območje raziskav v juniju 2019 je potekalo vzdolž zapornega zidu, v dolžini 8,70 m in širini 7,50 m. Raziskava je obsegala izkop deponij prejšnjih izkopavanj v notranjosti stolpa in njegovi okolici ter izkop intaktnih plasti. Arheološki izkop intaktnih plasti nam je dal vpogled v stavbno analizo in strukturni pregled. Izkopavanja so potekala z ročnim izkopom do geoloških plasti, izjemoma nam je bil v pomoč strojni izkop. Izkopavanja so razkrila tri faze: I. faza – gradnja in uporaba objekta, II. faza – opustitev, III. faza – novodobni posegi. Faza I predstavlja gradnjo in uporabo objekta. Način gradnje nam nakaže, da sta bila zaporni zid in stolp grajena hkrati. Zidovi so grajeni z dobro utrjenimi lici zidov ter maltno sredico z gruščem, t. i. *opus incertum*. Stolp je bil grajen na geološko osnovo in je meril 5,20 x 5,10 m, zidovi (SE 004–007) so bili ohranjeni do višine 1,70 m in do širine 0,95 m. Zaradi brežine je bil zaporni zid na severnem delu močno temeljen, na južnem delu so del apnenčeve skale izklesali in na njej zgradili stolp. Hkrati z zapornim zidom (SE 004) in zidovoma (SE 005, SE 007) sta grajena nosilca za lesen mostovž (SE 008, SE 009). V notranjosti stolpa je bil deloma ohranjen tlak iz čvrste rumenorjave ilovice (SE 018), na kateri je bila v severovzhodnem kotu ohranjena tanka plast oglja (SE 021). Notranjost zidov je bila ometana z rumeno-belimi ometom (SE 022–SE 024); ponekod je omet zelo dobro ohranjen. Teren od juga proti severu rahlo pada, tako so zunanost stolpa utrdili z drobnimi prodniki (SE 010). V tej fazi nismo našli nobene drobne najdbe, tako da točen časovni okvir ni jasen.

Faza II predstavlja opustitev objekta; ruševinske plasti so bile dobro ohranjene in nikjer ni bilo zaslediti sledov plenjenja.

Jerinov Grič, zaporni zid na Smrekovcu (stolp 52), pogled na dele zapornega zidu in stolpa, pogled proti severovzhodu (foto: M. Mori)

Tesno ob zapornem zidu in stolpu so bile sipke maltne plasti ostankov zidnega ometa (SE 012, SE 016, SE 019, SE 022–025). Na jugozahodnem zunanem delu stolpa, ob zidu SE 006 je na ruševinski maltni plasti (SE 012) ležala pušična ost (PN 1). Maltne plasti so prekrile grobe ruševine, ostanki zidov (SE 017, SE 020, SE 003).

Novodobni posegi faze III nam kažejo sledi izkopavanj iz leta 1963. Zamejili smo vkope posegov (SE 013–015). Izkopali so približno polovico stolpa in ob njem naredili tri sonde. Sonda na severozahodnem delu stolpa (SE 013) je presekala zaporni zid (SE 004) in s tem močno poškodovala zidno strukturo, posledično sta bila na tem delu zaporni zid in stranica stolpa SE 005 močno poškodovana.

Pri arheoloških raziskavah najdišča smo od drobnega gradiva odkrili železno pušično konico, dolgo 7,7 cm in težko 7 g, ki jo lahko uvrstimo med preproste listaste puščice s tulom za nasaditev okroglega preseka (Radman Livaja, 2004). Odkrita je bila v sipki ruševinski maltni plasti ob južnem zidu stolpa. Časovno se takšne pušične konice pojavljajo od prazgodovine do srednjega veka (Radman Livaja, 2004), tako lahko najdeno konico uvrstimo v čas Alpskih zapor – *Claustra Alpium Iuliarum*, torej v čas pozne antike. Radiokarbonska datacija vzorca oglja v severovzhodnem vogalu stolpa 52, tik nad hodno površino, umešča stolp med leti 174 in 341 n. št. (Bronk Ramsey, 2017; Reimer et al. 2013).

Z raziskavami na stolpu 52 smo dopolnili znanje o načinu gradnje rimskega zapornega sistema. Stolp, ki je bil grajen hkrati z zapornim zidom, je deloval skupaj z lesnim mostovžem, ki je bil na notranji strani zapore. Dejanska višina zapornega zidu nam ni poznana, verjetno je bila hodna površina ob stolpu – mostovž – zavarovana s prsobranom.

Jerinov Grič, zaporni zid na Smrekovcu (stolp 52), pušična konica PN 1 (foto: M. Lavrič)

64 Andrejka Ščukovt, Marta Bensa

EŠD:	25679
Naselje:	Jesenica
Občina:	Cerkno
Ime:	Jesenica – kašča pri Breču
Naslov:	Jesenica 5
Področje:	E
Obdobje:	19. stoletje

V preteklosti je zaradi kurjenja in kuhanja na odprtem ognjišču večkrat zagorelo in prišlo do požara, zato so kmetje hrano in redke dragocenosti spravili v posebne zgradbe – kašče. Kašče, ki jih glede na tip uvrščamo med lesene z zidano osnovo ali v celoti pozidane objekte, so bile srce vsake kmetije. Kašča je na domačiji stala kot samostojen objekt, zaradi svojega pomena pa tudi na očeh gospodarja. Njena velikost je pričala o ekonomski moči kmetije. V kašči

so shranjevali življenjsko pomembne pridelke: v nadstropju v lesenih skrinjah žito oz. moko, tu so bile tudi mesnine in v posebnih posodah mast. V kletnih prostorih kašče so hranili krompir, zelje in vino, na podstrešju pa orodje ali domače obrtne izdelke. Znano je tudi, da v kaščah niso shranjevali samo pridelkov, ampak tudi dragocenosti. Zato se je pomembnost vsake kašče odražala tudi v velikosti kovanega ključa in načinu zaklepanja vrat ter v dekorativno izdelani kovani ključavnici. Dostop do ključa kašče, ki je bil shranjen v hiši na posebnem skritem mestu, sta imela samo gospodar ali gospodinja.

Tako imenovana *klet pri Brecu* je dominantna kašča, ki stoji na istoimenski domačiji v naselju Jesenica v Občini Cerkno. Nadstropna kašča z obokano kletjo, leseno talno in stropno konstrukcijo in na podstrešju s tlakom, izvedenim iz ilovice, je pozidana iz lokalnega kamna. Kaščo pokriva simetrična dvokapna streha z opečno kritino. Strešni napušči so kratki in ometani. Kašča v prostoru izstopa po tipološkem, zgodovinskem, likovnem in pričevalnem pomenu. Način njene gradnje je povezan z velikostjo posestva in ekonomskim položajem gospodarja. Klet se ponša z ohranjeno originalno

Jesenica, kašča pri Brecu pred celovito obnovo (foto: A. Ščukovt, 2019)

Jesenica, v tram vrezana letnica 1843 v pritličju kašče (foto: A. Ščukovt, 2019).

materialno substanco na zunanščini in v notranjosti. Kašča je potisnjena v breg in ima pravokoten tloris. Vse tri etaže imajo enocelično tlorisno zasnovo. Sklepamo, da je bil objekt prvotno pritlična stavba, verjetno pokrita s slamnato kritino. V tram vrezana letnica 1843, pri obnovi kašče ugotovljene sledi vhodnih vrat na severni fasadi in iz notranje strani v zazidano odprtino vzdana lesena stenska omarica pričajo, da so kaščo povišali. Ker pa objekt ni namenjen bivanju, v njegovih prostorih zadostuje minimalna osvetlitev s t. i. prezračevalnimi linami, ki so jih zaradi preprečevanja vdora živali zamrežili. Line so pravokotne oblike. Lesena vhodna vrata v pritličju, nadstropju in na podstrešju objekta so zelo nizka, v višino merijo od 142 do 150 cm. Fasade kašče so ometane, krasijo pa jih naslednji elementi: polno izvedena masivna vrata, kamniti okenski okvirji v pritličju in stenska poslikava v nadstropju zahodne fasade.

Stenska poslikava na kašči pri Brecu je izvedena v secco tehniki. Predstavlja upodobitev ženske figure s krono in razprtimi plaščem. Zaradi slabega stanja slikarije v njenem podnožju je težko določiti, ali gre za motiv Device Marije Zavetnice ali sv. Uršule. Razlika v motiviki je, da Devica

Jesenica, kašča pri Brecu po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

Marija Zavetnica nudi zavetje ljudstvu, sv. Uršula pa pod plaščem varuje svoje tovarišice – mučenke in device. Po ustnem izročilu naj bi bila na kašči upodobljena sv. Uršula. Figura na poslikavi je oblečena v preprosto padajočo obleko in ima ognjen moder plašč. Avtor poslikave ni znan.

Ker je bilo v zadnjem desetletju gradbeno stanje kašče vse slabše in je stenska poslikava propadala, se je lastnik odločil, da bo kaščo obnovil. V lanskem in letošnjem letu so bila opravljena vzdrževalna dela z večjimi konservatorsko-restavratorskimi posegi, ki jih je odlično opravil lokalni restavrator pod konservatorsko-restavratorskim nadzorom odgovorne konservatorke oz. restavratorke ZVKDS, OE Nova Gorica. Najprej so bili utrjeni temelji in stene kašče ter izvedena je bila drenaža, prostor pri vhodu v kletne prostore pa je bil na novo tlakovan s kamnitimi ploščami iz lokalnega okolja.

Jesenica, kašča pri Brecu, restavrirana stenska poslikava (foto: M. Bensa, 2019)

Restavrator Zoran Flander je na vseh fasadah utrdil še slabe omete, izvedel tankoslojni apneni omet in fasade prebelil s toniranim apnenim beležem. Nazadnje se je lotil še utrjevanja in restavriranja stenske poslikave. Ta je bila v izredno slabem stanju, barvna plast se je na površini večinoma izbrisala, še ohranjeni deli so se brisali in luščili, omet pa je bil večinoma brez prvotnega veziva. Poslikava je bila izvedena najverjetneje v secco tehniki. V okviru redne dejavnosti je konservatorka-restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, celotno stensko poslikavo utrjevala s pomočjo izvajalca z naslednjimi postopki. Najprej je bilo treba utrditi omet v globini, zato smo pripravili 1-odstotno disperzijo kalcijevega hidroksida v izopropanolu (nanokalk) in jo nanegli s čopičem čez japonski papirj, pribl. 1 l na 1 m². Za boljšo penetracijo smo takoj potem celotno površino prekrili z oblogo celulozne kaše Arbocell 200, namočene v destilirani vodi za 2 uri. Dan pozneje smo s pršilnikom še enkrat nanegli 1-odstotni kalcijev hidroksid in opazili, da je površina še vpijala raztopino. Da bi zagotovili boljšo stabilnost ometa v slabih vremenskih razmerah, smo se odločili za dodatno utrjevanje z najnovejšo anorgansko metodo z amonijevim oksalatom in diamonijevim fosfatom. Pripravili smo raztopino 50 g amonijevega oksalata in 150 g diamonijevega fosfata v 4 l destilirane vode ter ji dodali 5 % benzalkonijevega klorida

kot prezervans. Po utrjevanju z nanokalkom smo počakali teden dni, potem smo pripravljeno raztopino primešali v Arbocell 200 in jo za 5 ur nanegli na celotno fresko čez dva sloja japonskega papirja. Po tednu dni je omet bistveno manj vpijal vodo, kljub temu pa najdebelejši sloj barvne plasti ni dosegel zaželene vezivnosti, tako da smo jo preventivno utrjevali še z amonijevim kazeinatom.

Delna rekonstrukcija poslikave se je izvedla po podatkih s črno-bele fotografije iz arhiva ZVKDS, OE Nova Gorica. Z načinom pikičaste retuše so se ojačili samo tisti predeli, ki so bili še vidni v sliki.

Lastnik je prostore v notranjosti prepleskal. Pri menjavi dotrajane lesene vzdane stenske omarice velikosti 81 x 97 x 27 cm, ki je verjetno služila za shranjevanje pridelka, hrane, posode, orodja in drugih reči, ga je čakalo presenečenje. Pod spodnjim okvirjem se je pokazala do tedaj očem skrita vzdana lončena skleda krožnega tlorisa iz žgane gline. Taka najdba je redkost na obravnavanem območju. Še posebej pa je bila zanimiva najdba križca z upodobljeno Božjepotno Marijo, ki so ga prejšnji gospodarji zatakneli v tram. Predvidevamo, da je križec služil kot zaključni simbol na koncu molitvene vrvice rožnega venca. Tega so prinesli iz nam neznanega Marijinega romarskega središča, kasneje pa so križec zatakneli v tram, da bi domačijo obvarovali pred tegobami. Zatikanje križcev v vrata, med tramove, v streho itd., kar naj bi prineslo blagoslov objektu in obvarovalo pridelke pred nesrečo, je bilo na slovenskem etničnem ozemlju v splošni uporabi še v 19. stoletju. Pogosto je bilo pospremljeno tudi s kropljenjem z blagoslovljeno vodo. Obravnavani križec iz bakrove zlitine so restavrirali v restavratorski delavnici Goriškega muzeja.

Ker je bila kašča nekoč ogledalo kmetije, je zdajšnji gospodar na podstrešno okno ponovno namestil leseno okensko polico, na kateri bo gospodinja, tako kot je bilo nekoč v navadi, gojila cvetje in s tem obiskovalcem pokazala, da so pri hiši urejeni ljudje.

65	Suzana Vešligaj
EŠD:	28585
Naselje:	Kančevci
Občina:	Moravske Toplice
Ime:	Kančevci – stara šola
Naslov:	Kančevci 37
Področje:	E
Obdobje:	1910, prva četrtina 20. stoletja

V osrčju zaselka Bedenik, zahodno od cerkve sv. Benedikta, stoji stara šola, danes v lasti benediktinskega samostana. Zgrajena je bila leta 1910. V njej je pouk potekal vse do leta 1964. Predstavlja tip šolske stavbe, ki je z arhitekturnega vidika zelo razširjen v tem delu Prekmurja. Zidano pritlično stavbo podolžnega tlorisa pokriva opečna štirikapnica. Preprosto fasadno delitev poudarjajo okenske odprtine s

profiliranimi okenskimi okvirji, šivani robovi ter profiliran strešni venec. Enoramno stopnišče z zahodne fasade vabi v vežo z značilnimi betonskimi tlakovci v obliki satovja. Od tod so dostopni večja in manjša učilnica ter kuhinja. Slednja meji na manjši prostor, ki se je nekdanje uporabljal kot stanovanje za učitelja. Iz ozkega hodnika iz kuhinje vodita stopnišči v podstrešni in obokani kletni prostor. Slednji zavzema v tlorisu le severno polovico šole.

Ohranil se je skromen delež starejšega stavbnega pohištva. Notranjost osvetljujejo večja okna novejših datacij. Da ne gre za prvotne okenske odprtine, kaže dvojje ohranjenih slepih oken na severovzhodni fasadi.

Zaradi prepoznanih stavbnih kvalitete je bila šola uvrščena na seznam vseh kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Občine Moravske Toplice (Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Občine Moravske Toplice, Uradni list RS, št. 40/14). Že v okviru priprav strokovnih podlag za občinski odlok je bilo splošno gradbeno stanje objekta slabo. Ker je župnija Kančevci želela celovito obnovo izvesti po posameznih fazah, je bilo leta 2016 na osnovi terenskega ogleda podano strokovno mnenje o statičnem stanju šolskega poslopja. Strokovni sodelavec statik Miran Ježovnik je v poročilu ugotovil dokaj slabo stanje stavbe, vendar njena statična stabilnost ni bila ogrožena. Statik je v prvi vrsti poudaril nujnost sanacije strešne konstrukcije, vključno z zamenjavo strešne kritine in dotrajane lesene stropne konstrukcije pritličja. Še posebej je to veljalo za strop v največji učilnici, ki se je delno porušil zaradi zamakanja dotrajane strešne kritine. Zaradi navedenih dejstev so bili posredovani kulturnovarstveni pogoji, ki so bila osnova za izdelavo projektne dokumentacije s posnetki obstoječega stanja in projektom celotne ureditve.

Ker je na podstrešju eno od dveh znanih kotišč malega podkornjaka na Goričkem in ker ta vrsta netopirjev prezimuje na drugem koncu Slovenije, se je v marcu 2018 pričela obnova strešne konstrukcije. Splošno stanje ostrešja je bilo v dokaj dobrem stanju, vendar pa je bilo določene dele lesene konstrukcije vseeno treba dodatno ojačati. Ker je podstrešje od aprila do oktobra stalno bivališče omenjene kolonije netopirjev, zaščita lesene konstrukcije s premazi proti mrčesom in lesni gobi ni bila mogoča. Dotrajano opečno kritino je bilo treba v celoti zamenjati z novo, ki je tako v materialu kot obliki sledila prvotni. Na strešinah so bile na osnovi predhodno izdelanih posnetkov obstoječega stanja vzpostavljene prvotne loputaste odprtine, ki so netopirjem omogočale dostop do podstrešja.

Uspešno zaključenim posegom na strehi je sledila obnova stavbnega pohištva, in sicer tako notranjega kot zunanega. Pred začetkom navedenih del je strokovni sodelavec restavrator Bine Kovačič opravil restavratorske raziskave stavbnega pohištva. Na podlagi izsledkov so bile podane smernice za obnovo oz. izdelavo novega stavbnega pohištva, ki ga je bilo treba zaščititi z ustreznimi lazurnimi premazi za les na vodni osnovi. Istočasno je potekala obnova dveh manjših prostorov v severovzhodnem delu stavbe. Tisti, ki

meji na večjo učilnico v južnem delu šole, je bil predviden za ureditev stalne razstave o netopirjih. V okviru projekta Gorička krajina je Javni zavod Krajinski park Goričko sklenil dolgoročni dogovor o varstvu netopirjev z lastnikom šole, župnijo Kančevci. Ob tem so potekala redna terenska usklajevanja z ZVKDS, OE Maribor. Pred začetkom priprave prostora, izbranega za ureditev omenjene razstave, je bilo treba obnoviti lesene podnice in stene ter obstoječa okenska krila. Istočasno so tovrstna dela potekala tudi v drugem prostoru v severovzhodnem vogalu stavbe.

Po navodilih, podanih v gradbenem poročilu, ki ga je pripravil strokovni sodelavec Miran Ježovnik, so bile izvedene hidroforne bariere, ki so preprečile morebitni dvig kapilarne vlage iz kletnih prostorov v pritličje. Prav tako je bil iz veže

Kančevci, stara šola, marec 2016 (foto: Miran Ježovnik)

Kančevci, stara šola, v veži ohranjen prvotni betonski tlak v obliki satovja, marec 2016 (foto: S. Vešligaj)

Kančevci, stara šola, dotrajane lesene podnice v bodočem razstavnem prostoru, marec 2016 (foto: S. Vešligaj)

Kančevci, stara šola, april 2020 (foto: S. Vešligaj)

Kančevci, stara šola, obnovljen betonski tlak v veži, april 2020 (foto: S. Vešligaj)

odstranjen in začasno deponiran betonski tlak. V ta namen je bil izveden estrih kot podlaga za rekonstrukcijo tlaka.

Obsežni obnovitveni posegi so predvideli tudi ureditev nove električne napeljave, kar je narekoval projekt predstavitve življenja netopirjev. V ta namen so bila tudi izbrana ustrezna svetila za osvetljevanje notranjih prostorov in zunanega stopnišča.

Poleti 2018 je bila večina posegov uspešno zaključena. Urejanje razstave o netopirjih se je nadaljevalo v letu 2019. Glede na koncept razstave je bila predvidena popolna zatemnitev prostora. Ob tem so bile upoštevane konservatorske smernice, ki so narekovale, da se v okviru posegov, predvidenih za ureditev razstave, čim manj posega v obstoječo stavbno substanco.

Slovesna otvoritev prve slovenske stalne razstave o netopirjih je bila 13. septembra 2019. Naletela je na zelo pozitiven odziv lokalnega prebivalstva, ki sprva ni bilo najbolj naklonjeno obnovi šole.

Uspešnost projekta je rezultat usklajenega sodelovanja strokovnjakov, ki bdijo nad varovanjem naravne in kulturne dediščine, kakor tudi samega lastnika, ki se je navkljub okrnjenim finančnim sredstvom in s pomočjo prostovoljnega dela posameznikov odločil za prenovu.

Kančevci, stara šola: otvoritev razstave o netopirjih v prenovljeni učilnici, september 2019 (foto: Stanka Dešnik)

66 Andrejka Ščukovt

EŠD:	11269
Naselje:	Kneške Ravne
Občina:	Tolmin
Ime:	Kneške Ravne – gospodarski objekti na domačiji pri Francu
Naslov:	Kneške Ravne 9
Področje:	E
Obdobje:	19., 20. stoletje

Domačija pri Francu leži na primorski strani Triglavskega narodnega parka in sodi med najvišje ležeče kmetije na Tolminskem. Iz Kneže je dostopna po dobrih enajstih kilometrih asfaltne in makadamske poti, sestavljajo v gruči stoječi gospodarski objekti in stanovanjska hiša.

Sadna sušilnica, *pajštva*, v kateri jeseni sušijo hruške, stoji zaradi požarne varnosti nekaj deset metrov pod gručo stavb. Pajštvo pokriva dvokapna streha s slamnato kritino. Ob rednem spremljanju stanja vseh gospodarskih objektov, ki imajo status kulturnega spomenika lokalnega pomena, smo ugotovili, da je slama na zahodni strešini pajštve poškodovana. Poškodbe je povzročila jelenjad ali kuna, ki jim je bila slama za hrano. Da bi preprečili zamakanje v stavbo, smo Ministrstvo za kulturo zaprosili za interventna sredstva.

Z novimi posegi smo sledili cilju, da bi se uporabila historična kritina. Sadna sušilnica je ponovno prekrita s slamo, ki jo je lastnik pajštve, g. Slavko Šorli, položil na podlagi prakse in večine prekrivanja, ki je tipična za prekrivanje tovrstnih streh s slamo na tem območju.

Sadna sušilnica na domačiji pri Francu v Kneških Ravnah z novo slamnato kritino (foto: A. Ščukovt, 2020)

67 Andrejka Ščukovt

EŠD:	225
Naselje:	Kobarid
Občina:	Kobarid
Ime:	Kobarid – trško jedro
Naslov:	Gregorčičeva 23
Področje:	E
Obdobje:	19. stoletje

Gregorčičeva ulica v Kobaridu se začne na Trgu Svobode in se razteza pod strmim kamnitim robom griča Gradič, vse do pričetka industrijske cone pred naseljem. Na Gregorčičevo ulico se prečno priključita še dve ulici, Pot na Gradič in Manfredova ulica. Gregorčičeva ulica sodi med pomembnejše v Kobaridu in je bila do izgradnje vzhodne obvoznice edina povezava na poti proti Bovcu.

V prostoru med Kobaridom in Mostom na Soči se je izoblikoval stavbni tip, katerega nastanek je pogojen tudi z razdejanjem v obeh svetovnih vojnah, zlasti v prvi, in z obnovo v povojnem času. Uničujoča moč potresa leta 1976 je strukturo nekaterih kobarških vasi, način gradnje in tipologijo stavb, ki so izhajale iz tradicije in narekovala ritem vsakdanjega življenja, popolnoma izbrisala, v samem trškem jedru Kobarida pa do tega k sreči ni prišlo. Pri kobarški hiši zaznamo vplive mediteranskega kulturnega prostora, predvsem sosednje Furlanije in Benečije. Za stavbni tip, ki se je izoblikoval zlasti v 19. stoletju, je značilen razmeroma enoten stavbni volumen. Objekti so enonadstropni, zidani z lokalnim materialom in pokriti s plitko dvokapnico. Kritina je poenotena, opečnata. Čeprav je nova opečnata kritina zahtevala spremenjen naklon strešine, so stavbe obdržale podobno višino slemena in tlorisno zasnovo, saj so dvignili le obodne zidove. Objekti so pridobili dodaten prostor oz. značilen mezanin, osvetljen skozi nizka okna v obliki ležečega pravokotnika. Vhodno pročelje hiše ščiti širok strešni napušč, pogosto okrašen s planetami velikosti 12 x 25 cm, z raznovrstnimi v apnu pobarvanimi vzorci. Preostale fasade imajo kratke strešne napušče oz. jih na zatrepnih stenah nimajo. vzdolž celotne daljše vhodne fasade pogosto stoji še gank, ki sloni na lesenih konzolah. Okenske odprtine so umeščene v oseh, s kamnitimi okvirji. Z likovnim oblikovanjem stavb in krašenjem, zlasti umetno izdelanimi portali, fasadnim (stenske slikarije – freske) in notranjim okrasjem, se v tem tipu hiše zrcali tudi človekova ustvarjalnost.

Hiša Gregorčičeva 23, kjer se je z urbanističnega vidika v tem delu Kobarida ohranila najstarejša poselitev, stoji v stavbnem nizu preostalih stanovanjskih stavb. Je pravokotnega tlorisa, enoetažna in pokrita z dvokapno streho, ki je nad vhodno fasado podaljšana v napušč. Hiša je osemosna. Lastnika sta jo po celoviti obnovi notranjosti, začeti v letu 2018 in zaključeni v letu 2019, spremenila v Hostel. Glavno fasado hiše pa sta očistila neustreznih recentnih predelav.

Kobarid, Gregorčičeva 23, stanje pred posegi (foto: A. Ščukovt, 2018)

Kobarid, Gregorčičeva 23, stanje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

68 Andrejka Ščukovt

EŠD:	225
Naselje:	Kobarid
Občina:	Kobarid
Ime:	Kobarid – trško jedro
Naslov:	Trg svobode 9
Področje:	E
Obdobje:	19. stoletje

Trg svobode v Kobaridu sooblikujejo nadstropni objekti, na katerih so opazni močni vplivi mediteranskega kulturnega prostora, ki je prihajal iz sosednje Furlanije in Benečije kljub legi naselja v alpskem prostoru. Za trško oblikovane fasade, ki stojijo na trgu v centru Kobarida in so se izoblikovane še zlasti v 19. stoletju, je značilen razmeroma enoten stavbni volumen. Gre za večnadstropne stavbe, ki so pokrite s

plitkimi dvokapnicami in korčno kritino. Vhodna pročelja stavb ščitijo široki strešni napušči, ki so pogosto opremljeni s planetami velikosti 12 x 25 cm na letvah. Planete tudi krasijo raznovrstni z apnom pobarvani vzorci. Okenske odprtine stavb so umeščene v oseh, obdajajo jih kamniti ali v ometu ter tudi z barvo izdelani okvirji. V likovnem oblikovanju stavb in njihovem krašenju, še zlasti v umetno izdelanih portalih in preostalem fasadnem okrasju, kot so stenske slikarije in šivani rob, pa se zrcali še lokalna ustvarjalnost. Hiša Trg svobode 9 stoji v izteku Volaričeve ulice in nizu stavb na vzhodnem robu kobarškega trga. Stavba je dvoetažna in z vhodno fasado gleda proti trgu. Lastnik je leta 2020 uredil pritličje objekta in vanj umestil javno funkcijo. Saniral je fasadni omet in prebarval pročelje hiše po barvni študiji, ki jo je izdelala spomeniška služba. V sklopu obnovitvenih del je bil v podnožju zahodne in južne fasade dopolnjen šivani rob, ki je bil pred obnovo od tal prekinjen na višini okrog 1,5 metra.

Kobarid, Trg svobode 9, stanje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2020)

69**Borut Križ**

EŠD: 30218

Naselje: **Koglo**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Koglo – arheološko najdišče Žinga**

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje, srednji vek

Na izstopajočem, z listnatim gozdom poraščenem hribu, ki leži južno od potoka Radulja, je opazen zemljen nasip, ki obkroža vrh hriba. V strojno izvedenem preseku za novo pot na južnem delu so se v profilu pojavili kamenje in sledovi malte, ki nakazujejo obzidje v zemljenem nasipu. Drobni najdb, ki bi podrobneje opredelile namen in datacijo obzidja, nismo našli, z malto grajeni zid pa nakazuje datacijo nastanka v prvem tisočletju ali pozneje. V neposredni bližini, oddaljeno 1,2 km, pa na nasprotni strani istega potoka stoji bizantinska trdnjava Velika Strmica, s katero bi verjetno lahko iskali določene povezave.

Koglo, arheološko najdišče Žinga, ostanki kamnitega zidu v zemljenem nasipu (foto: B. Križ)

70**Nataša Škrjanec**

EŠD: 243

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **Koper – hiše Ribiški trg 9, 10, 11 in 12**

Naslov: Ribiški trg 9, 10 in 11

Področje: R

Obdobje: romanika, gotika

Spomenik Ribiški trg 9, 10, 11 in 12 predstavlja vzhodno stranico nekdanjega obodnega trga, ki je nastal po 13. stoletju oz. v 14. stoletju. Ob zadnji prenovi stavbe Ribiški trg 9 v letih 2009 in 2010 v poslovno-stanovanjski objekt so arheološke raziskave potrdile tudi domnevne ostanke starega obzidja. V letu 2019 je isti lastnik nameraval prenoviti sosednja objekta Ribiški trg 10 in 11, za kar je bilo treba izvesti predhodne arhitekturne in restavratorske raziskave. Pri tem sta bila odkrita dva izjemno pomembna stavbna detajla: prvi, starejši v pritličju – romanski portal iz 12. stoletja, drugi, gotski pa v prvem nadstropju – poslikava okenske špalete. Oba sta sestavini približno 0,54 m debelega kamnitega zida, ki

Koper, Ribiški trg 10, 11, med sondiranjem odkrita okenska odprtina z gotsko poslikavo (foto: N. Škrjanec, 2019)

ločuje oziroma povezuje sosednja objekta Ribiški trg 10 in 11. Romanski portal na južni steni objekta Ribiški trg 10 je desno od vhoda in je sestavljen iz kamnitih stranic iz več blokov ter lesene preklade z zazidano vratno odprtino. Kasneje zazidano okno s poslikavo je del severne stene objekta Ribiški trg 11. Za nadaljevanje sondiranja okenske odprtine je bilo treba polnilo iz kamnitih blokov postopno odstraniti do zgornjega zaključka odprtine, v globino pa do nekdanje zunanje stene, pri čemer je bilo ugotovljeno, da je desno stran okenske niše nadomestila kasnejša opečna zazidava dimnika. Najdeni fragment poslikave tako zajema pas leve stranice okenske špalete v širini 45–50 cm in višini 145 cm, ki se nekoliko nadaljuje v horizontalni liniji, domnevno gotski zaključek pa se žal ni ohranil. Rastlinski motiv je naslikan v dveh barvnih odtenkih: oker in obroba v črni barvi na tankem sloju apnenega ometa, izdelanem v dveh plasteh in zaglajenem. Omet je na posameznih mestih odstopal od nosilca, medtem ko so na barvni plasti sledi razpok, prask in ostanki cementnega obrizga. Obnovitvena dela na portalu so vključevala nivojsko prilagoditev zazidane odprtine s kamnitima stranicama, čiščenje reg in nanos tankega sloja apnenega ometa, ki ohranja teksturo zida. Na stranicah portala sta bila izvedena odstranjevanje nečistoč in ostankov cementnega obrizga ter dezinfekcija lesa. Restavratorka

Koper, Ribiški trg 10, 11, detajl obšitega fragmenta s poslikavo (foto: M. Ličen, 2019)

Mira Ličen je fragment poslikave obšila z modificirano apneno malto in lokalnim injektiranjem votlih mest ter odstranila površinske nečistoče. Motiv poslikave je bil tudi prerisan na prosojno folijo. Zaradi namembnosti obnovljenih prostorov, med katere spada tudi prostor z ohranjenim fragmentom poslikave, za nastanitveno dejavnost je bila zaradi zagotavljanja zvočne izolacije med sobami okenska odprtina delno zazidana, okenska stranica s fragmentom pa je bila fizično zaščitena z osvetljeno stekleno pregrado, ki je integrirana v minimalistično oblikovano pohištvo. Najdba in prezentacija stavbnih detajlov v obnovljenem nizu stavb Ribiški trg 9, 10 in 11 v starem mestnem jedru Kopra sta znova potrdili in nadgradili že sicer bogato zgodovino tega pomembnega spomenika.

71**Mitja Pergar**

EŠD: /

Naselje: **Koprivnik pri Kočevju**

Občina: Kočevje

Ime: **Koprivnik pri Kočevju – utrjena naselbina Kirchle**

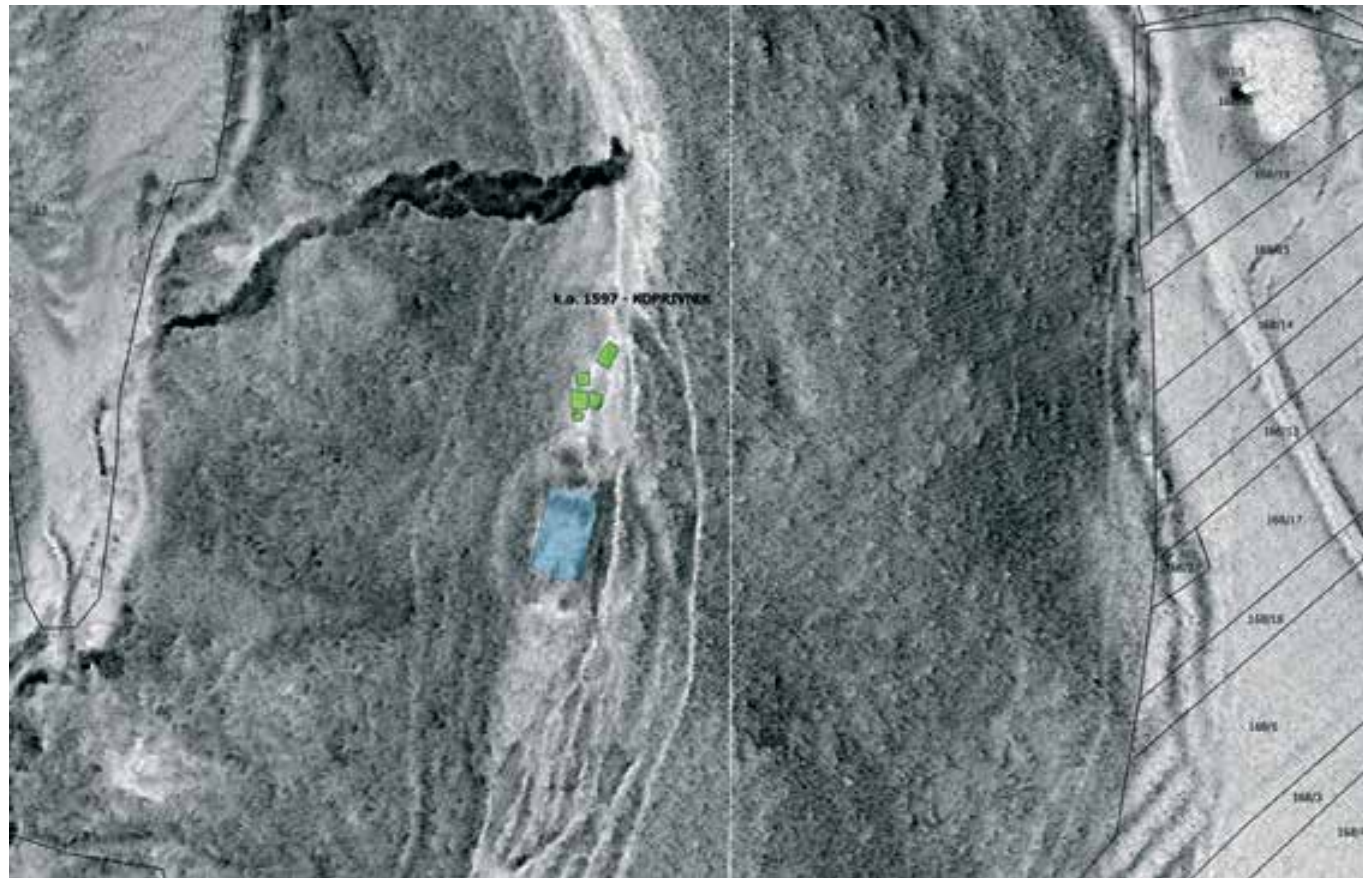
Področje: A

Obdobje: srednji vek

Severovzhodno od vasi Koprivnik pri Kočevju sem na lidarskem posnetku identificiral več stavbnih ostalin. Stavbe stojijo na manjši z drevesi poraščeni vzpetini, kjer so Kočevjarji postavili večji lesen križ, sama vzpetina pa ima staro kočevsko ime nem. Kirchle. Območje, predvsem vzhodni rob vzpetine, je močno poškodovano zaradi vlak in ugreznjenih poti. Lokacija je najlažje dostopna z južne in severne strani, težje pa z zahodne in vzhodne strani, saj sta pobožji strmi.

Koprivnik pri Kočevju, utrjena naselbina Kirchle, ruševine zidu, prekrite s travo na severnem delu pravokotnega platoja, pogled z vzhoda proti zahodu (foto: M. Pergar)

Koprivnik pri Kočevju, utrjena naselbina Kirchle na lidarskem posnetku (vir: MOP in ARSO, obdelava: M. Pergar)

Na terenu in lidarskem posnetku je dobro prepoznaven pravokoten plato velikosti 10 x 20 m. Na jugozahodnem robu tega platoja je postavljen križ, na skrajnem severnem delu platoja pa je po celotni dolžini ohranjen zid do višine 1,5 m. Pravokotni plato od ostalega terena ločujeta jarka. Južni jarek je širok približno 7 m in je skoraj v celoti zasut, saj poteka ena od poti do križa ravno preko njega. Severni jarek je širok približno 10 m, vklesan v živo skalo in globok več kot 2 m. Severno od platoja se jasno prepozna vsaj pet manjših pravokotnih objektov/prostorov, ki se držijo drug drugega. Ohranjena višina sten je od 0,20 do 0,50 m, debelina zidov je okoli 0,40 m. Približno šest metrov severno od najbolj severne stavbe pa je na zahodnem delu vzpetine ohranjen še slabše viden zemljen nasip/»obrambni zid«, ohranjen do višine 1 m, ki je nekoč zapiral pristop do objektov s severne strani. Ob prvem ogledu lokacije nisem našel drobnih arheoloških najdb, ki bi omogočile datiranje. Analiza historičnega kartografskega gradiva je pokazala, da so objekti nastali pred drugo polovico 18. stoletja. Objekti, umeščeni na naravno zavarovani vzpetini, v živo skalo vklesana jarka in na severnem delu postavljen zemljen nasip/»obrambni zid« nakazujejo, da gre za ostanke neznane srednjeveške utrdbe, morda do sedaj nepoznanega gradu. Iz zgodovinskih virov je znano, da je bil v vasi pri cerkvi protiturški tabor (Fister, P. 1975: Arhitektura slovenskih protiturških taborov), kar so

pokazale tudi arheološke raziskave, opravljene za potrebe vzpostavitve novega otroškega igrišča. Obstoj gradu ali drugih srednjeveških utrdb iz Koprivnika v pisnih virih do sedaj ni izpričan, zato identificiranje nove potencialne srednjeveške utrdbe odpira nova vprašanja o srednjeveški zgodovini Kočevske in takratni vlogi Koprivnika.

72 Tomaž Fabec, Monika Arh

EŠD: 12773

Naselje: **Koreno**

Občina: Lukovica

Ime: **Kompolje pri Lukovici – prazgodovinska naselbina na Kopi**

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča ter arheološka izkopavanja so bili izvedeni na širšem območju odkritja večjega števila arheoloških najdb na kolovozu južno od registrirane nepremične dediščine Kompolje pri Lukovici – prazgodovinska naselbina na

Kopi (EŠD 12773). Najdbe, ki so bile preliminarno časovno opredeljene v starejšo železno dobo, je na zemljišču s parc. št. 176/3, 177, 178 in 757/9, vse k. o. Koreno, s pomočjo iskalnika kovin izkopal nepooblaščen iskalec arheoloških predmetov in jih naknadno predal Narodnemu muzeju Slovenije. Cilj raziskav je bil ugotoviti arheološki kontekst izkopanih predmetov, dokumentirati stratigrafsko strukturiranost najdišča ter preveriti prisotnost arheoloških ostalin v njegovi bližnji okolici.

Podpovršinski intenzivni pregled ter površinski terenski pregled s pomočjo iskalnika kovin sta bila izvedena v skladu z uveljavljeno metodologijo stroke na približno 60 m dolgem odseku vozišča kolovoza, parc. št. 757/9, k. o. Koreno, ki sedlo med Kompoljskim hribom in Rebrijo povezuje z lokalno cesto Kompolje–Koreno, ter na približno 10 do 20 m širokem pasu zemljišča nad (jugovzhodni del parc. št. 178, k. o. Koreno) in pod (severozahodni del parc. št. 176/3 in severovzhodni del parc. št. 177, obe k. o. Koreno) njim. Na slemenu, ki se od vrha Kope strmo spušča proti jugovzhodu do dna doline Radomlje, kolovoz močno zavije. Arheološka izkopavanja so bila izvedena prav na tem zavoju, na mestu, kjer naj bi bila po informacijah najditelja odkrita glavnina arheoloških predmetov.

Geološko podlago na raziskanem prostoru tvori dolomit, ki je pretežno močno razpokan, gruščnat ali celo preperel. Zaradi njegove različne konsistence in torej različne podvrženosti plazenju in eroziji je tamkajšnje površje razgibano. Humusnoakumulativna tla, ki so se razvila na tej podlagi, so izrazito plitva in močno prekoreninjena, prekriva pa jih

razmeroma debel horizont organskega materiala.

Z izkopavanji smo raziskali del vozišča kolovoza, za katerega je bila v strmo dolomitno pobočje vsekana približno 3,5 m široka terasa, ki so jo izravnali z dolomitnim drobirjem. Nasutje je hranilo razmeroma številne mladohalštatske predmete in dele vsaj dveh človekovih skeletov, najbrž odraslih moških osebkov, ki niso ležali v anatomski legi. Najdbe interpretiramo kot ostanek enega ali več grobov, prekopanih med gradnjo kolovoza, morda v prvih desetletjih 19. stoletja. Ta domneva, skupaj z dobro primerljivostjo odkritih najdb s prdatki iz novomeškega groba Kandija IV/3, med katerimi je bila tudi čelada negovskega tipa, omogoča postavitev hipoteze, da je bil skeletni grob z negovsko čelado, odkrit leta 1819 nekje na območju Kope, prekopan prav med izkopi za kolovoz. Arheološka izkopavanja so vsekakor pokazala, da ležijo izven trase kolovoza še nepoškodovane arheološke ostaline, morda grobovi, ki pa so zaradi debeline nasutij nad njimi površinsko nezaznavni. Izveden podpovršinski terenski pregled namreč ni dal pozitivnih rezultatov, pregled s pomočjo detektorja kovin pa je pokazal na zgostitev števila kovinskih predmetov predvsem na vozišču kolovoza ter na njegovem jugovzhodnem robu, kar predvidoma odraža intenzivnejšo človekovo uporabo kolovoza v primerjavi z okolico in torej uporabo prostora v času po tem, ko je bil kolovoz zgrajen.

Raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, v sodelovanju z Boštjanom Laharnarjem iz Narodnega muzeja Slovenije.

Kompolje pri Lukovici, prazgodovinska naselbina na Kopi, kup človeških kosti na robu vozišča kolovoza (foto: T. Fabec)

73 Borut Križ

EŠD:	9550
Naselje:	Korita
Občina:	Trebnje
Ime:	Dobrnič – prazgodovinska gomila
Področje:	A
Obdobje:	starejša železna doba

V zavoju ceste, ki povezuje vasi Dobravo in Korita, je bila na zakraselem svetu v mešanem gozdu nasuta prazgodovinska zemljena gomila. V tlorisu je okrogle oblike, v premeru meri 14 m in je ohranjena še 2 m v višino. Gomila s centralnim vkopom, ki meri 6 x 3 m, leži tik ob zavarovanem arheološkem območju Dobrnič (EŠD: 9550), na južnem robu parc. št. 2590/55, k. o. 1432 Korita.

Prazgodovinska gomila ob cesti Dobrava–Korita (foto: B. Križ)

74 Tomaž Fabec, Nika Veršnik

EŠD:	7238
Naselje:	Korte
Občina:	Izola
Ime:	Korte – arheološko najdišče Kaštelir pri Čedljah
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Poleti 2020 so stekla dela za postavitev novega optičnega kabla med Malijo in Kortami. Trasa nove infrastrukture je bila načrtovana tudi po arheološko zavarovanem območju, v Register nepremične kulturne dediščine vpisanem kot Korte – arheološko najdišče Kaštelir pri Čedljah (EŠD 7238), zato je bila potrebna izvedba arheoloških raziskav ob gradnji, ki jih je opravila ekipa ZVKDS, CPA.

Kaštelir sodi med bolj znana šavrinska gradišča, saj je bil predmet razmeroma številnih raziskav in, v zadnjih letih, tudi popularizacije. Naselbinsko območje leži na skrajni južni vzpetini dolgega grebena, ki se vleče od Malije do Kort ter dominira nad vasjo Korte na 271 m nadmorske višine; to mu omogoča širok razgled na okolico. Lokacija je bila obljubena že vsaj od poznega neolitika, glede na najdbe lončenine pa naj bi naselbina najintenzivneje živela v železni in rimski dobi.

Znotraj območja registrirane enote je izkop jarka za novi optični kabel potekal po parc. št. 2800, k. o. Dvori nad Izolo, to je po odseku nekdanje glavne ceste, ki je potekala po severnem vznožju slemena Kaštelir in je povezovala Korte z Malijo. Jarek je bil večinoma širok okoli 0,4 m ali manj ter globok do 0,8 m. Prepoznavanje in dokumentiranje arheoloških ostalin je bilo zelo oteženo zaradi izrazite prekoreninjenosti tal, kar je skoraj onemogočalo vpogled v strukturiranost talnega profila.

Na odseku parc. št. 2800, vzdolž parc. št. 1480, 1481 in 1482, smo pod cestnišcem in nasutjem zanj, približno 40 cm pod površjem, dokumentirali vrhnji del plasti ilovnatih tal z drobcu oglja in odlomki prazgodovinske keramike. Med močno fragmentarno ohranjeno poznobronastodobno ali železnodobno lončenino so prevladovala ostenja posod. Prepoznali smo dva tipa lončarske mase, iz katere je bila keramika izdelana, ene bolj drobnostnate s primesmi kremenca in kalcijevega karbonata ter druge finostrnate, gladke, brez grobih primesi, ki je zastopana v manjšem številu. Odlomki, z izjemo ustja posode, okrašenega z odtisi prstov in apliciranega razčlenjenega plastičnega rebra na ostenju posode, niso okrašeni in oblikovno določljivi. Najdbe so ležale razpršeno, morebitnih koncentracij nismo zaznali. Prav tako nismo prepoznali sledov, ki bi kazali na obstoj morebitnih struktur. Odlomke prazgodovinske lončenine smo skupaj z rimskodobno črepinjo in delom novoveške podkve odkrili tudi na površju zasutja jarka vzdolž parc. št. 1478, kjer pa dokumentiranja nismo izvedli, saj nas izvajalec del ni obvestil o tamkajšnji izvedbi izkopov. Glede na prisotnost prazgodovinske lončenine vsekakor sklepamo, da se je plast s prazgodovinskimi najdbami širila tudi na to območje. Plast razumemo kot prazgodovinska pokopana tla, pri čemer bi njena temna obarvanost lahko odražala povečano vsebnost humoznih snovi, kar bi lahko bilo posledica naravnih dejavnikov, še verjetneje pa človekovih aktivnosti. V tej luči bi bili zanjo možni vsaj dve razlagi: po eni bi lahko šlo za koluvialno relocirana tla na vznožju strmega pobočja griča s prazgodovinsko naselbino na vrhu, po drugi, ki se nam zdi verjetnejša, pa bi bila plast intaktna sled človekovih aktivnosti (gospodarskega značaja) znotraj ožjega poselitvenega območja Kaštelirja.

Med hišo Korte 15b in vrtcem Korte 14c morebitnih arheoloških ostalin nismo odkrili. Cestišče je bilo tu postavljeno neposredno na podložni fliš, ki je bil na pretežnem delu trase predhodno poglobljen. Le na odseku trase vzdolž parc. št. 516/1, k. o. Dvori nad Izolo, kjer je izkop jarka potekal po robu cestišča ob nekdanjem vinogradu, je pod rušo ležala plast obdelovalne zemlje, pod katero je ležalo nasutje peščenjakov.

75 Matevž Remškar

EŠD:	5081
Naselje:	Kranj
Občina:	Kranj
Ime:	Kranj – hiša Prešernova ulica 11
Naslov:	Prešernova ulica 11
Področje:	UA
Obdobje:	renesansa, barok, 19. stoletje

V mestnem jedru Kranja kot urbanistični dominantni prevladujeta Glavni trg in Prešernova ulica. Vzoredna Tomšičeva in Tavčarjeva ulica sta nekdanj s prečnimi prehodi povezovali dvoriščne predele meščanskih hiš z mestnim trgom. Mestno jedro Kranja s posameznimi stavbami je bilo leta 1983 razglašeno za spomenik lokalnega pomena. Ena večjih hiš z notranjim dvoriščem, ki stoji med Tavčarjevo in Prešernovo ulico, je bila v letu 2019 delno obnovljena. Gre za dvonadstropno meščansko hišo s klasicistično oblikovano fasado. Lastništvu obeh delov stavbe lahko sledimo od sredine 18. stoletja. V času zadnje večje prezidave je bil lastnik Konrad Pleiweiss, uspešen kranjski trgovec in manufakturni sitar, med drugim tudi eden prvih naročnikov Kmetijskih in rokodelskih novic. Južni del današnje celote si je lastil od leta 1850, severi del pa od leta 1851; leta 1856 je stavbi združil v eno (Josip Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, Kranj, 1982, str. 304, 387).

Ker je bil objekt tako na strani Prešernove kot na strani Tavčarjeve ulice v zelo slabem stanju, so lastniki (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Društvo računovodskih in finančnih delavcev Kranj, Tekstil proizvodno in trgovsko podjetje in drugi posamezniki) pričeli projekt obnove zunanjsčine.

Na zahodni strani hiše (Prešernova ulica 11) je bila zamenjana kritina (v letu 2020 pa še preostali del) – uporabljen je bil klasičen opečnat bobrovec. Eva Tršar Andlovic je opravila sondažne raziskave, ki so pod napuščem pokazale 13 barvnih opleskov. Potrdil se je arhivski podatek, da je stavba raščena iz dveh manjših hiš ter povišana. Leva stavba je bila zidana pretežno iz kamna. Najdena so bila tudi zazidana starejša okna s policami iz (peraškega) tufa, zato je danes gradivo sten v nadstropjih v veliki meri opeka. Sosednja stavba pa je bila zidana iz manjše polne opeke.

Ko je bil s fasade odstranjen preperel omet, je ZVKDS naredil izmere fasade s starejšimi fazami. Izkazalo se je, da so ornamenti pod napuščem in pod okenskimi okvirji narejeni iz terakote. Ko so bili ti očiščeni številnih barvnih premazov, smo lahko razbrali velikost posamezne ploščice ter zanimive zoomorfne in vegetabilne vzorce. Ploščice so bile pobarvane s hladno slonokoščeno belo in so imele naslikane črte v temno sivi barvi, ki so poudarile oblike. Med odbijanjem ometov sta odstopili dve konzoli pod okenskimi okvirji v prvem nadstropju. Ena je bila zaradi dotrajanosti nadomeščena z novo, narejeno kot odlitek iz gline.

Za končno prezentacijo smo določili svetlo sivo barvo z rahlim podtonom modre, ki je bila uporabljena v času, ko je hiša dobila svojo neoklasicistično podobo. Za sanacijo ometov so bili uporabljeni Rōfixovi materiali na osnovi apna, barva pa je bila iz Caparolove serije Histolith. Zamenjana so bila tudi okna, ki so posnetek dotrajanih škatlastih, dvokrilnih z vsemi detajli, vključno z manjšim krilom v desnih krilih. Izvajalec del je bilo podjetje Gradnje Moste, d. o. o., s podizvajalci.

Kranj, fasada hiše Prešernova ulica 11 pred obnovo (foto: Bernarda Jesenko Filipič)

Kranj, hiša Prešernova ulica 11, primer glinene ploščice po čiščenju (foto: M. Remškar)

Kranj, hiša Prešernova ulica 11, odlitek nove konzole (foto: M. Remškar)

Kranj, hiša Prešernova ulica 11, fasada hiše z novo podobo (foto: M. Remškar)

Kranj, hiša Prešernova ulica 11, očiščena konzola z novim opleskom (foto: M. Remškar)

76 Renata Pamić

EŠD: 5539

Naselje: **Kranj**

Občina: Kranj

Ime: **Kranj – lopa v Prešernovem gaju**

Področje: Z

Obdobje: 1951

V Prešernovem gaju v Kranju je arhitekt Marijan Šorli na lokaciji nekdanje pokopališke kapele sv. Križa zasnoval nadkrito odprto lopo na osmih stebrih, ki nosijo trikrat deljeno polkrožno armiranobetonsko streho. Stebri lope so sestavljeni iz različnih vrst avtohtonih slovenskih kamnov, vanje pa so vgrajeni stari nagrobniki, med katerimi je zlasti ohranjen nagrobnik Janezu Puharju, kranjskemu začetniku fotografije na steklo. Pred restavriranjem je bila lopa v zelo slabem stanju, zato se je Mestna občina Kranj v letih 2018 in 2019 odločila za njeno celostno sanacijo in restavriranje. Zaradi večkratnih vandalskih posegov je bila lopa popisana z grafiti, nagrobniki so bili počeni in okrušeni, stiki med kamni stebrov so odpadli in so bili zaraščeni z mahovi in lišaji. Razpokana betonska streha je bila pred časom začasno prekrita z lepenko, ki pa je ponekod odstopala. Korodirana

Kranj, lopa v Prešernovem gaju pred restavriranjem, januar 2019 (foto: R. Pamić)

Kranj, lopa v Prešernovem gaju, vegetacija in poškodbe stebrov (foto: Ana Resnik)

Kranj, lopa v Prešernovem gaju, restavriranje kamnitih stebrov (foto: Jaka Grmek)

Kranj, lopa v Prešernovem gaju, izvedba lovilnega robu in ležišča odkapnika (foto: Jaka Grmek)

Kranj, lopa v Prešernovem gaju, urejen odtok v skladu s prvotnim načrtom arh. M. Šorlija (foto: Jaka Grmek)

armatura je bila plitvo vgrajena in je bila ponekod vidna, zarjavele so bile tudi horizontalne povezovalne kovinske palice med stebri. Apneni belež na spodnji strani strešne konstrukcije se je, zlasti ob robovih, močno luščil. Čelne površine strehe so bile obložene s pločevino, a je omet ob robovih spodnje strani strehe vlekel vodo in je posledično z beležem vred odstopal. Vrh stebrov oziroma na stiku stebrov s streho je rasla vegetacija in s koreninami ogrožala razrahljana mesta med kamni. Na nekaterih stebrih ni bilo odtočnih kovinskih cevi, tiste, ki so bile ohranjene, pa so imele premajhen premer in so bile zamašene z organskim materialom. Voda je skozi nakopičeni biološki material in razpoke pronicala v notranjost stebrov, tam zmrzovala ter odtrgala kamne s položaja. Stebri so bili površinsko okrušeni, prekriti z mahovi, rege med kamni so bile počene, vezivo med kamni je ponekod odpadlo in bilo močno preperelo. Lopa je bila resno ogrožena. Zaradi vandalizma, grafitov in drugih poškodb so bili njeni stebri v preteklosti večkrat oprani, ne pa tudi sanirani in restavrirani. S pranjem že razrahljanih stebrov je vsakič znova vanje pronicala

Kranj, lopa v Prešernovem gaju po restavriranju (foto: R. Pamić)

vлага, stebri pa so bili zaradi poroznosti kamnov in odprtih poškodb v zimskem času posebej dovzetni za zmrzal, zaradi drevesne vegetacije in večje količine vlage pa tudi za razrast mahov in lišajev.

Na podlagi originalnih načrtov lope in dokumentacije stanja so bili pripravljene kulturnovarstveni pogoji, določeni materiali in tehnologija dela, pregledan in potrjen je bil popis del ter izdano kulturnovarstveno soglasje zavoda. Po načrtu so bili izdelani in vgrajeni manjkajoči odkapniki, ob robu vrha strehe je bil izdelan lovilni rob, ki vodo usmerja proti odkapnikom in obenem preprečuje njen večji vlek s čelnih površin na spodnjo stran strehe.

Na lopi so bili sistematično izvedeni postopki dokumentacije stanja, čiščenja in sanacije vseh elementov. S strehe je bila odstranjena bitumenska izolacija vključno s čelno pločevino, nečistoče in slabo oprijeti delci so bili očiščeni in odstranjeni z visokotlačnim čistilcem. Zgornje površine betonske strehe so bile zbrušene in izravnane, razpoke v betonu šivane z valovitimi jeklenimi sidri, poškodbe izravnane. Po sanaciji vidne kovinske armature je bila streha prevlečena s pigmentirano fleksibilno policementno vodotesno maso v treh slojih. Z epoksidno armirno smolo je bil izdelan in nato obrušeni lovilni rob na strehi. S spodnje strani strehe je bil odstranjen belež z odpadajočimi deli finega ometa, očiščena in zaščitena (pasivirana) je bila armatura ter zapolnjene so bile poškodbe. Po sanaciji armature sta bila izvedena nanos silikatnega premaza ter dvoslojni premaz površin spodnje strani strehe s silikatno barvo po barvni karti. Izvedeni so bili čiščenje, temeljna zaščita ter pokrivni premaz kovinskih palic, vrh stebrov pa so bila izdelana ležišča, prirejena za nove odkapnike. Na kamnitih stebrih so bili izvedeni domodeliranje in teksturiranje površin različnih kamnov, utrjevanje in povezovanje praznih prostorov s cementnimi masami, dolbenje reg med kamnitimi segmenti, polnjenje in glajenje reg med kamnitimi segmenti s sanacijsko mikroarmirno paroprepustno cementno maso. Na mestih, kjer so bili vgrajeni nagrobniki, je bilo preverjeno sidranje, izvedena sta bila injiciranje manjših razpok ter tesnjenje stikov s kamnitimi segmenti stebrov. Na koncu so bili kamniti deli lope hidrofolno in protimikrobno zaščiteni. Sanacijska in restavratorska dela sta opravila restavratorja Jaka Grmek in Ana Resnik, Art arena, d. o. o., Škofljica. Z navedenimi restavratorskimi posegi, ki so potekala ob sodelovanju med investitorjem, izvajalcem in ZVKDS, je bila lopi povrnjena prvotna podoba.

77 Nataša Kiš

EŠD: 1203

Naselje: **Križevci pri Ljutomeru**

Občina: Križevci

Ime: **Križevci pri Ljutomeru – kapela sv. Ane**

Naslov: Križevci pri Ljutomeru, parc. št. 7/3 – južni del, k. o. Križevci

Področje: A, R, UA

Obdobje: 16., 19., 20. in 21. stoletje

Kapela sv. Ane stoji v središču naselja Križevci pri Ljutomeru, jugovzhodno od cerkve sv. Križa. V pisnih virih se prvič omenja v župnijski kroniki leta 1582, Jože Curk pa datira njen nastanek v prvo polovico 16. stoletja. Stavba pravokotnega tlorisa je pokrita z opečno štirikapno streho, ki jo obteka poševno prirezan venčni zidec. Fasade so okrašene s kamnitimi šivanimi robovi, zašiljenim kamnitim glavnim portalom in polkrožno okensko odprtino na vzhodni strani. Glavni prostor kapele členi v notranjščini dvojni križnobreasti obok, ki počiva na geometričnih konzolah. Kletni prostor ima opečni banjasti obok.

Notranjost kapele je leta 1829 italijanski slikar Sebastian Pergrin opremil z dekorativno poslikavo. V šestdesetih letih 20. stoletja je bil prostor namenjen verouku. Takrat je bila vzpostavljena okenska odprtina na južni strani, urejene so bile stopnice do kamnitega šilasto ločnega glavnega portala, ki so ga deloma pozidali. Na vzhodni strani je bil urejen dostop v kletni prostor, ki so ga uporabljali kot vinsko klet. Zadnjih 30 let kapela ni bila v uporabi. Župnija Križevci pri Ljutomeru z župnikom Štefanom Vinkovičem se je tako leta 2017 odločila kapeli povrniti njeno prvotno podobo z novo vsebino. Konservatorsko-restavratorski posegi v notranjščini so se pričeli v letu 2017. Izvajala jih je mag. Nastja Nylander, kons.-rest., s sodelavcema Benjaminom Korošcem, s. p., in Dalio Bone, akad. rest. Najprej so bile narejene sonde v glavnem prostoru kapele, ki so pod dekorativno poslikavo iz leta 1829 pokazale prisotnost dveh starejših plasti s poslikavami in grafiti. Strokovna odločitev je bila, da se dekorativna poslikava ustrezno dokumentira in odstrani ter da se prezentirajo starejše plasti. Konservatorsko-restavratorski posegi so zajemali odstranitev recentnih plasti, konserviranje in restavriranje historičnih ometov, stenske poslikave in rekonstrukcijo ometov pri tleh. Pri samih posegih so bili odkriti pisani in vgravirani grafiti, rozeta in posvetilni križi, delno polihromirana rebra in kamnita plošča na tleh iz leta 1696, ki vodi v klet. Pomembno odkritje so bili grafit z vrezano letnico 1515, pisana grafita iz leta 1533 ter pisan grafit z letnico 1566, kar nas bolj približa dejanskemu nastanku objekta. Zanimivo odkritje so bili strelska lina v južni notranji niši ter elementi kamnitega portala na območju severne niše, kjer so bili najdeni fragmenti še starejših ometov. V letu 2017 so

sočasno potekale tudi predhodne arheološke raziskave, ki jih je izvajalo podjetje PJP, d. o. o., pod vodstvom Ive Ciglar, univ. dipl. arheol. Raziskave so v kleti odkrile temelje opečnega stebra, ki je najverjetneje podpiral lesen obok, ki je predhodnik današnjega, opečnega. Najdene so bile tudi kamnite stopnice, ki vodijo v klet z zahodne strani in naj ne bi bile starejše od 200 let, kar pomeni, da so najverjetneje nastale ob prenovi v 19. stoletju, ko je bila notranjost kapele tudi dekorativno poslikana. Ob obnovi, ki je bila zaključena leta 2019, so bili prezentirani vsi kamniti elementi (gotski portal, okensko ostenje, gotska rebra). Vzpostavljeni so bili historični talni nivo z avtentičnimi tlaki tako v kleti kot v nadstropju, prav tako odprtine, vključno s kamnitim portalom, ki vodi v klet, ter strelesko lino na južni fasadi. Južno okno je bilo pozidano, prav tako sekundarni dostop v klet na vzhodni strani. Dostop v glavni prostor kapele je urejen s sodobno intervencijo.

Iz konservatorsko-restavratorskih in predhodnih arheoloških raziskav lahko sklepamo, da je bil objekt, sprva po vsej verjetnosti kostnica, v zgodnjem 16. stoletju uporabljen kot del protiturškega utrjevanja cerkve, zaradi česar je bil spremenjen v utrdbo s strelnimi linami. V skladu z naraščajočim kultom sv. Ane v 16. stoletju ter po prenehanju turške nevarnosti pa so objekt spremenili v kapelo, posvečeno sv. Ani.

Uspešno zaključen projekt obnove je kapelo sv. Ane ponovno obudil in ji dal novo vsebino, ki bo dopolnila turistično ponudbo Pomurja. V kapeli je urejena spominska soba prekmurskemu narodnemu buditelju dr. Matiji Slaviču, v kleti je urejen multimedijški prostor, ki predstavlja zgodovino Prekmurja.

Konservatorsko-restavratorski oziroma arheološki nadzor so opravile strokovne sodelavke ZVKDS, OE Maribor: Vlasta Čobal – Sedmak, Simona Menoni, Mihela Kajzer in Nataša Kiš.

Križevci pri Ljutomeru, kapela sv. Ane, zunanščina med obnovo (foto: N. Kiš, 2017)

Križevci pri Ljutomeru, kapela sv. Ane, notranjščina pred obnovo (foto: N. Kiš, 2016)

Križevci pri Ljutomeru, kapela sv. Ane, zunanščina po obnovi (foto: N. Kiš, 2019)

Križevci pri Ljutomeru, kapela sv. Ane, notranjščina po obnovi (foto: N. Kiš, 2019)

78 Matija Turk, Tjaša Tolar, Tilen Podobnik

EŠD: 316

Naselje: Krn

Občina: Kobarid

Ime: Krn – planina Leskovca, najdišče Leskovca II

Področje: A

Obdobje: končni paleolitik ali starejši mezolitik

Na planini Leskovca v Zgornjem Posočju so ljubiteljski iskalci med površinskim pregledom erodiranih in razgaljenih travnatih površin odkrili dve plani najdišči kamnitih artefaktov, imenovani Leskovca I in II (Bizjak, J., in Jamnik, P. 2013, Planina Leskovca pod Krnom, Goriški letnik 35, 252). Na obeh lokacijah, ki sta med seboj oddaljeni približno 150 m, so našli tudi odlomke mikrolitskih armatur.

Zaradi večjega števila in pestrosti površinsko zbranih najdb, ki so bile odkrite na manjšem prostoru med skupino skal in robom ravne travnate površine pod pastirskimi stanovi na planini Leskovca, smo se odločili, da izvedemo arheološko izkopavanje na najdišču Leskovca II (1170 m). Izkopavanje, ki smo ga izvedli sodelavci Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, Tolminskega muzeja in Narodnega muzeja Slovenije, je potekalo v dveh delih. Maja 2017 smo od skupine skal do roba platoja zakoličili 8 m dolgo in 1 m široko izkopno polje v smeri vzhod-zahod z rahlim odklonom proti jugu. Izkopno polje smo razdelili v kvadrate po 1 x 1 m. Leta 2017 smo izkopali prva dva kvadrata ob skupini skal (kvadrata 1 in 2) in zadnja dva kvadrata pred robom platoja (kvadrata 7 in 8) (Turk, M. 2018, Planina Leskovca (najdišče Leskovca II), Goriški letnik 42, 325–328). Avgusta 2020 smo izkopali vmesni del (kvadrati 3–6).

Ugotovili smo tri plasti: SE 01 – humus z rušo (debelina od 12 do 20 cm), SE 02 – svetlo rjava ilovica s posameznimi večjimi kamni (debelina od 2 do 48 cm) in SE 03 – morenski grušč. Morenski grušč se je pojavljal na različni globini, od 20 do 65 cm pod aktualnim površjem. Kamnite artefakte smo našli že v humusu, večina pa jih je ležala v zgornji polovici pod humusom ležeče ilovnate plasti (SE 02). V morenskem grušču najdb nismo več zasledili.

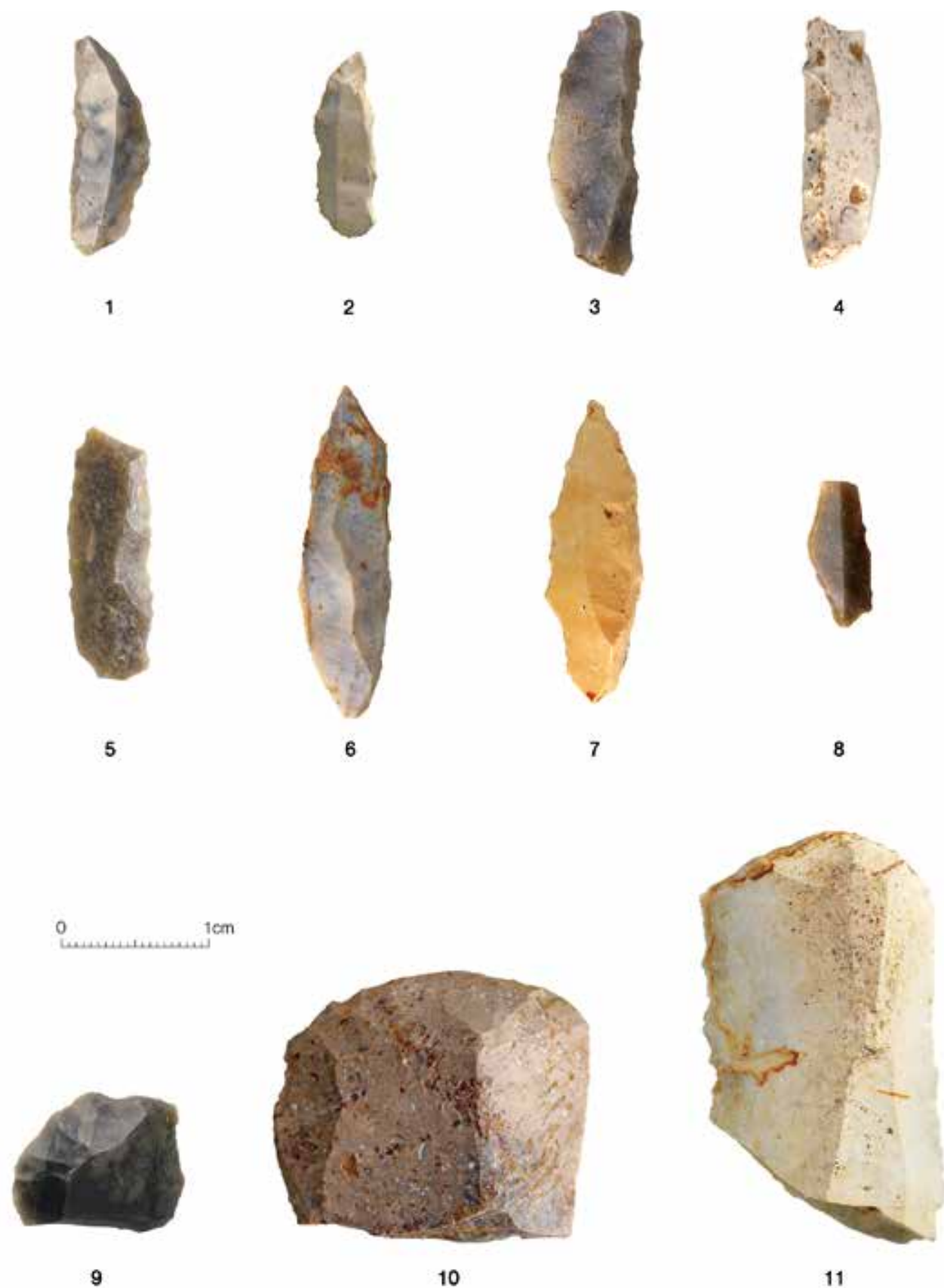
Približno polovico izkopanega sedimenta smo mokro presejali. Poleg manjših kamnitih artefaktov smo v presejanem sedimentu našli ostanke malih sesalcev, posamezne koščke oglja in večjo količino rastlinskih semen. Med semeni prevladujejo nezoglenela recentna semena/plodovi naravnega okoljskega, travniškopašniškega rastja, kot npr. detelja, šaš, dresen, zlatica, meteljka, metuljnica, klinčnice in trpotčevke. Zoglenele delujejo le spore glive, najverjetneje *Cenococcum geophilum*, ki je navadno prisotna v peščenih tleh. Med prehransko pomembnimi rastlinskimi najdbami so zastopane koščice rumenega dreva, šipka in vinske trte. Vse so ohranjene v nezoglenem stanju in so, po videzu sodeč, recentne. Med presejanim sedimentom je bilo

odkrito tudi oglje, čeprav v skromnih količinah in močno fragmentirano. Od iglavcev je bilo ugotovljeno oglje smreke, bora in macesna, od listavcev pa javorja, leske in bukve. Datacija izoliranega koščka oglja z dna plasti SE 02, ki je ležal 30 cm pod aktualnim površjem, je pokazala radiokarbonsko nekalibrirano starost 1650 +/- 30 BP.

Kamniti inventar, pridobljen med izkopavanjem, šteje skoraj 4900 kosov (slika 2). Značilnost tega inventarja je močna patiniranost. Kljub temu je bilo mogoče ugotoviti, da so artefakti izdelani iz rožencev različnih barvnih odtenkov in kakovosti. Nekaj odbitkov in razbitin pripada kameni strelji. Daleč najbolj so zastopani manjši odbitki in luske. Jedra so glede na tolikšno število najdb redka. Veliko artefaktov je krakeliranih. Kjer je korteks ohranjen, je večinoma zglajen, kar kaže, da so surovino nabirali v obliki prodnikov. Retuširanih orodij je 117 (2,4 %), med njimi je kar 73 mikrolitskih armatur. Večina teh je poškodovanih in polomljenih. Med tipološko določljivimi kosi daleč najbolj prevladujejo klinice s hrbtom (slika 2: 1–6). Zastopani so še tri mikrokonice (slika 2: 7), dve klinici s hrbtom in prečno retušo ter enakostranični trikotnik (slika 2: 8). Med običajnimi retuširanimi orodji prevladujejo retuširani odbitki in praskala (slika 2: 9–11). Kline in klinice so večinoma segmentirane. Mikrovbadala niso zastopana. Med celotnim kamnitim inventarjem z najdišča Leskovca

Krn, planina Leskovca, najdišče Leskovca II z zasutim izkopnim poljem (foto: M. Turk)

Krn, planina Leskovca, mikrolitske armature (1–8) in praskala (9–11) (foto: Drago Valoh)

II, zbranim med površinskimi pregledi in izkopavanjem, imamo za zdaj le en nedvoumni geometrijski mikrolit, enakokraki trikotnik z retuširano najdaljšo stranico, ki pa je na obeh koncih odlomljen (slika 2: 8). Zaradi odsotnosti trapezov in mikrovbadal sklepamo, da je najdišče Leskovca II starejše od mlajšega mezolitika (kastelnovjena). Težje na podlagi tipološke analize ugotavljamo, ali gre za najdišče iz starejšega mezolitika (sovterjena) ali iz končnega paleolitika (epigravetjena). Vsekakor preseneča nizka zastopanost trikotnikov ter klinic s hrbtom in prečno retušo. Izkopane najdbe hrani Tolminski muzej.

79 Eda Benčič Mohar

EŠD: 1318

Naselje: **Kubed**

Občina: Mestna občina Koper

Ime: **Kubed – tabor in cerkev sv. Florijana**

Naslov: Kubed 62A

Področje: UA, A

Obdobje: prva polovica 16. stoletja, tretja četrtina 19. stoletja, 1860

Rojstna hiša Alojza Kocjančiča, duhovnika, pesnika in pisatelja, rojenega 20. maja 1913, stoji v sklopu obzidanega tabora nad vasjo Kubed. Stavba nima izrazite arhitekturne vrednosti, pomembna je kot spominska hiša in kot del zaselka, ki se je razvil znotraj opuščene taborne kompleksa.

Utrdba v Kubedu spada med pomembnejše taborne arhitekture v Sloveniji. Stoji na strmi, s treh strani nepristopni apnenčasti vzpetini, ki s svojo lego obvladuje Rižansko dolino. Nastala je v času Beneške republike, ko je bil Kubed pomembna vojaška postojanka med Kopro in Bujami. Približno sredi 16. stoletja je izgubila svojo funkcijo in bila opuščena. Znotraj nekdanje utrdbe se je sčasoma razvil manjši zaselek, utrdbeni objekti pa so bili prepuščeni propadanju. Danes je od utrdbe relativno dobro ohranjeno le obzidje na zahodni strani z enim od dveh vhodnih stolpov, ki je bil kasneje predelano v zvonik. Na vzhodni strani je pred nepozidano skalno ploščadjo župna cerkev sv. Florjana. Od te se spušča pot k zaselku, ki ga na severovzhodnem robu zaključuje Kocjančičeva hiša.

Stavba je sestavljena iz dveh enot, ki se stikata v obliki črke L. Glavna fasada se odpira v notranjost zaselka, proti severovzhodni strani pa je bila hiša prvotno zaprta. Streha je položna dvokapnica, krita s korci. Fasadne odprtine imajo kamnite okvirje. Pred glavno fasado je podest nekdanjega kamnitega baladurja z dvema vhodoma v nadstropje. Na njem je kamnit vodnjak pravokotnega tlorisa s posnetimi vogali. Čas nastanka hiše ni znan, okvirno jo uvrščamo v drugo polovico 19. stoletja. V osemdesetih letih 20. stoletja je

bila predelana. Na severovzhodni strani so bili izvedeni nova garažna vrata in dve okni v nadstropju. Kamnite stopnice baladurja, ki so potekale ob steni sosednje hiše, so odstranili in jih nadomestili z novimi betonskimi, prislonejimi h glavni fasadi hiše. Ob menjavi strehe so namesto prvotnega plitkega kamnitega venca izvedli napušč iz opečnih plošč in betonskih nosilcev. V vzhodnem delu notranjščine je bila izvedena betonska stropna konstrukcija.

Mestna občina Koper je leta 2018 na pobudo vaškega kulturnega društva Skala odkupila Kocjančičevo hišo z namenom, da jo obnovi in oživi z novo vsebino. Izvajalec del je bilo podjetje GEOIT, d. o. o., Koper, s podizvajalci, gradbeni nadzor pa je izvajalo podjetje Portal & K, d. o. o., Koper. Obnovitvena dela so potekala od julija do novembra 2019. Ena od konservatorskih zahtev je bila, da se sanirajo neprimerni posegi na zunanjščini. Strešni zaključek je bil nadomeščen z vencem tradicionalne oblike in dimenzij. Preoblikovana je bila dimniška kapa. Nove odprtine na severni fasadi so ostale, vendar so z odstranjenimi zidanimi strešnicami, dodanimi reliefnimi okvirji in lesenim stavbnim pohištvom usklajene z zunanjščino hiše. Ohranile so se zunanje betonske stopnice, vendar z ustrežnejše oblikovano kovinsko ograjo. Kamniti del baladurja je saniran. Površine so ročno očiščene, le zunanji obod vodnjaka je ometan z apneno malto. Fasadno pohištvo je obnovljeno po tradicionalnih vzorih. Nov fasadni omet je iz fino zaribane apnene malte in obarvan v svetlem odtenku. Kovinske okenske mreže so očiščene in zaščitene. Obnovljena je strešna kritina s korci, položeni v apneno malto.

Notranjščina je prilagojena obstoječemu stanju in načrtovanim vsebinam. V pritličju zahodnega dela hiše se bo pod strokovnim vodstvom Pokrajinskega muzeja Koper postavila etnološka zbirka. Prostor je dobro ohranjen, v njem bodo prezentirani lesen strop, apnen omet in okenska krila. Zaradi predvidenega obiska je na prvotna tla iz zbite zemlje položen kamnit tlak. Prostor v vzhodnem delu pritličja bo večnamenski, po potrebi namenjen ateljeju, prireditvam, sestankom, druženju ... Strokovni delavci Mestne knjižnice Koper pripravljajo v zahodnem delu nadstropja spominsko sobo Alojza Kocjančiča, medtem ko bo drugi del namenjen bivanju gostujočih umetnikov.

Obnovljen je bil kamnit dvoriščni tlak pred hišo. Zaradi predvidene javne funkcije hiše sta bila na novo tlakovana metrski pas na zahodni in severni strani hiše ter dostopna pot od osrednje taborne ploščadi. Novo tlakovanje je iz lokalnega kamna peščenjaka, izvedeno na tradicionalen način, po analogiji.

Kubed, obnovljena hiša Kubed 62a, jugozahodna stran (foto: E. Benčič Mohar)

Kubed 62a, obnovljen baladur z vodnjakom (foto: E. Benčič Mohar)

Kubed 62a, obnovljena kletna vrata (foto: E. Benčič Mohar)

80 Albina Kržič

EŠD: 2113

Naselje: Laze

Občina: Logatec

Ime: Laze pri Planini – kapela Srca Jezusovega

Področje: R

Obdobje: 1944

Kip Brezmadežne stoji na konzoli na zahodni steni v kapeli Srca Jezusovega v Lazah in je bil kupljen leta 1944 v Ljubljani. Velik je 1,12 x 0,48 x 0,37 m in je bil preslikan. Preslikani deli so se tonsko spremenili. Originalna polikromacija je dobro ohranjena. Oči so inkrustrirane. Na lesenem podstavku so vidni korodirani žebli, odpadla barvna plast, razmajan lesni del. Močno je poškodovana desna roka, manjkajo prsti. Vidna je prisotnost prahu in nevezanih oblog. Na obleki je imitacija pozlate.

Laze pri Planini, kapela Srca Jezusovega, kip Brezmadežne med posegi (foto: A. Kržič, 2017)

Laze pri Planini, kapela Srca Jezusovega, kip Brezmadežne pred posegi (foto: A. Kržič, 2017)

Laze pri Planini, kapela Srca Jezusovega, kip Brezmadežne po posegih (foto: A. Kržič, 2017)

Kip smo najprej prepeljali v restavratorski atelje. Konseratorsko-restavratorske posege smo pričeli z grobim odstranjevanjem prahu in nečistoč. Sledila je dezinfekcija. Z barvne plasti smo odstranjevali nečistoče. Površine smo nevtralizirani z nepolarnim topilom. Z lesenega nosilca smo odstranili žeblje in kovinske glavice. Poškodovana mesta smo izolirali in dopolnili z identičnim materialom. Dopolnjena mesta je bilo treba strukturirati in prilagoditi originalni površini. Mesta smo izolirali z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Ker je bil kip preslikan, smo v spodnjih plasteh našli prvotni ton draperije in inkarnata ter ga prezentirali. Sledila sta podlaganje in retuša dopoljenih mest v oljni tehniki. Slikovno plast smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu. Predele inkarnata smo voskali. Zlatenje smo izvedli z uporabo akrilnega lepila in zlatih lističev (23,7 karata) ter akrilnega odtenka zlate barve. Kip smo v ateljeju pripravili na prevoz in ga namestili v kapelico. Konservatorski nadzor je vodila Mojca Arh Kos (ZVKDS, OE Ljubljana).

81

Mihela Kajzer, Matjaž Jenko, Samo Hvalec, Jasna Štajdoher

EŠD: 6408

Naselje: Laznica

Občina: Maribor

Ime: Limbuš – gradišče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Na rahlo pridvignjeni terasi na desnem bregu Drave med Limbušem in Laznico je z zemljenim nasipom obdano pravokotno gradišče z ostanki vhoda na severni strani. Gradišče je prvi raziskoval W. Schmid in ga leta 1915 opredelil kot pribežališče okoliških prebivalcev v času železne in rimske dobe. Najdbe so v graškem Joanneumu, vendar niso bile inventarizirane in jih zato ni moč preveriti. Del gradišča je bil nato leta 1962 nenadzorovano spremenjen v letovišče z bazenom (S. Pahič, *Topografski zapiski 1961–1965, PM Maribor 1998, 62/440, 441*, in S. Pahič, *Arheološka dediščina mariborskega kraja, PM Maribor 1985, 86*), pri čemer sta bila ponekod deformirana in uničena tudi vhod in nasip, do večjega poplavljanja nabrežja pa je prišlo zaradi izgradnje hidroelektrarne. Ožje pozidano območje v sklopu gradišča je bilo že pri prvi razglasitvi spomenika leta 1988 izvzeto. Kljub izvedenim posegom je gradišče pomembno zaradi proučevanja prazgodovinske in rimskodobne poselitve območja ter povezave s pripadajočimi grobišči v neposredni okolici.

Zemljišče z gradiščem je že več desetletij opuščeno ter prepuščeno vandalizmu, propadanju in zaraščanju, v letu 2019 pa je dobilo novega lastnika z novim gradbenim in ureditvenim načrtom. V predhodnem usklajevanju

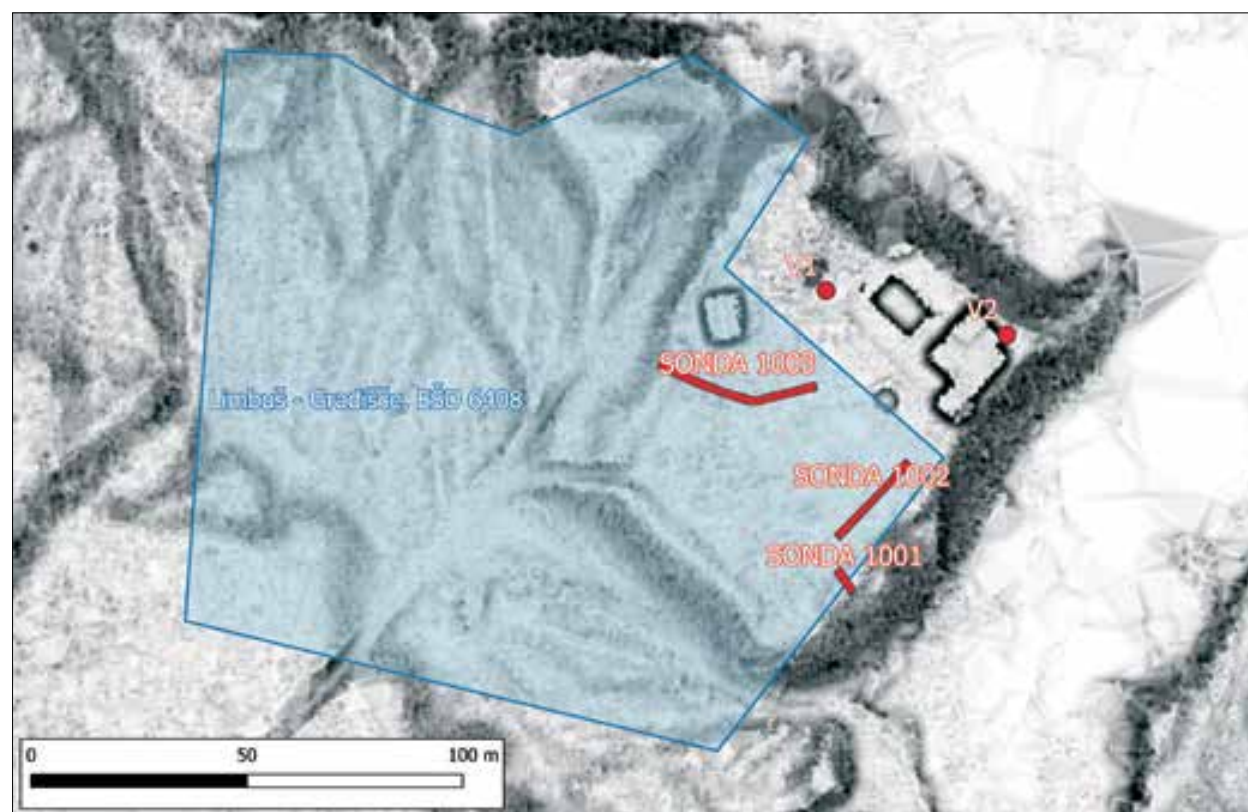
smo ocenili, da je možna in priporočljiva nadzorovana odstranitev dotrajanih stavb in prituklin, eventualna nadomestna gradnja pa je dopustna le na obstoječem pozidanem območju. Projektna dokumentacija za gradnjo novega apartmajskega objekta je kulturnovarstvena izhodišča upoštevala in se jim prilagodila. V postopku pridobivanja gradbenega dovoljenja smo določili obveznost oprave predhodnih arheoloških raziskav, ker imamo o vsebini in sestavi najdišča premalo podatkov, da bi lahko na njegovem območju natančneje usmerjali nadaljnje ureditvene posege.

S tem namenom je bil na parc. št. 37/8, k. o. Laznica, predpisan arheološki testni izkop. Predhodno arheološko raziskavo je 15. 5. in 2. 6. 2020 opravil izbrani izvajalec Samo Hvalec, s. p., iz Maribora (koda raziskave 20-0197; Prvo (končno) strokovno poročilo o arheoloških raziskavah – testnem izkopu – v Laznici, parc. št. 37/8, k. o. 662 Laznica (20-0197 Limbuš – Gradišče), Samo Hvalec, univ. dipl. arheolog, Samo Hvalec, s. p., Prušnikova ulica 22, 2000 Maribor, junij 2020). Dne 15. 5. 2020 so bili izkopani trije testni jarki skupne dolžine pribl. 70 m in površine pribl. 122 m², njihova umestitev pa je upoštevala potencialno izpovednost arheoloških ostalin, dejanske terenske okoliščine in gradbeni načrt za izvedbo komunalne infrastrukture. Izkop je potekal strojno z ravno planirno žlico pod nadzorom in po navodilih arheologov ter se po pregledu izkopane zemljine nadaljeval z ročnim čiščenjem in dokumentiranjem tlora in najbolj izpovednih profilov. Dne 2. 6. 2020 sta bili za potrebe stabilnostne analize izvedeni še dve jedrni vrtini, ki sta bili pregledani tudi z namenom arheološkega vrednotenja rezultata.

Arheološki testni izkop je osvetlil nekatera odprta vprašanja glede domnevnega gradišča. V notranjosti »gradišča« z izvedenimi testnimi jarki (S 1002 in S 1003) nismo odkrili arheološkega potenciala. Zgornji sloj do globine 0,3–0,5 m so recentna nasutja. Pod to globino se v obeh testnih jarkih pojavljajo plasti, ki jim lahko upravičeno dodelimo oznako naravne. V osrednjem delu testnega jarka S 1003 segajo recentna nasutja v globino preko 2,4 m in so posledica zasutja večje jezičaste naravne depresije, za katero sta Schmid in Pahič domnevala, da je vhod v gradišče s severne strani. Spodnje meje recentnih nasutij in s tem določitve obsega materiala, ki je bil potreben za izvedbo planiranja ter izravnave območja, zaradi velikosti izkopne žlice (maksimalna globina izkopa 2,4 m v S 1003) nismo dosegli. Je pa popolnoma jasno, da so bile potrebne velike količine materiala, saj je na tem delu depresija široka 19 m.

Tako na vzhodnem (S1001) kot na zahodnem delu (S1003) smo s testnimi jarki presekali lepo viden nasip, ki obkroža dvignjen plato. V obeh presekih (P 1004, P 1002/1) je stratifikacija plasti podobna in na nivoju interpretacije zahtevna. Na vzhodnem delu (S 1001) je sestava nasipa izrazitejša in jasnejša, kar je najverjetneje posledica izrazitejšega delovanja koreninskih sistemov na zahodnem delu (S 1003).

V obeh odsekih »nasip« prekriva tanka humusna plast (SE 1001, 2009). Takoj pod njo je rdečkasto oranžna plast (SE1002,

Limbuš, gradišče, digitalni model površja (Lidar) s prepoznavnimi obrisi gradišča in označenimi testnimi izkopi (karta vir: https://gisportal.gov.si/arcgis/rest/services/TEMELJNE_KARTE/LidarTlaZgradbeSVF8/MapServer)

Limbuš, gradišče, presek čez nasip (P 1004) v testnem jarku S 1001 (foto: M. Jenko, S. Hvalec)

SE 2006), ki gradi »nasip« in mu daje obliko. Plast sestavljajo večji skupki domnevno ožgane gline. V obeh primerih plast položneje pada proti notranosti gradišča, proti zunanemu delu pa je padec silovitejši. Prav tako se v obeh odsekih pojavljajo skupki večjih oblic (SE 1009, 2005), ki pa med sabo niso povezane in ne tvorijo prepoznavno definiranih struktur. V S 1001 sta prisotna dva skupka oblic, tako na notranji kot na zunanji strani »nasipa«, medtem ko je v S 1003 skupek oblic le na notranji strani. Pod rdečkasto oranžno plastjo »nasipa« smo zasledili tanko žganinsko plast (SE 1004, SE 2007), ki pa je v S 1001 izrazitejša, kar je najverjetneje posledica naravnih dejavnikov. V tej plasti smo dobili tudi edine relevantne odlomke lončenine. Trinajst odlomkov iste posode, ki je bila okrašena z valovnico, po mnenju dr. Benjamina Štularja in Andreja Magdiča sodi v zgodnji srednji vek, v obdobje med 7. in 9. stoletjem našega štetja.

Žganinska plast leži na rumenkastem glinenem meljastem aluvialnem nanosu (SE 1003, 2008), ki mu sledimo tudi v notranosti gradišča (SE 1006, 2002). Ta (SE 1003) v preseku P 1003 proti notranosti gradišča rahlo pade in oblikuje manjši »jarek«, kar pa je najverjetneje le posledica postdepozicijskih procesov.

Lepo viden nasip višine med 0,8 in 1 m obdaja dvignjen plato nad tokom Drave. S prebojem tako na njegovem vzhodnem kot na zahodnem delu smo ugotovili njegovo obliko, vsebino in sestavo. Rdečeoranžna plast iz skupkov »ožgane« gline, ki sestavlja sam »nasip«, nam odpira več vprašanj, kot podaja odgovorov. Znotraj plasti nismo prepoznali nobenih ostankov strukturiranosti, vprašljiva je funkcija večjih nepovezanih oblic v tej plasti. Nedvomno pa lahko prepoznamo namensko oblikovan nasip. Strm padec proti zunanosti in postopen padec proti notranosti gradišča bi lahko nakazoval porušitev morebitne lesene strukture, obdane z glino, o kateri govorita tako Schmid kot Pahič. Kljub odsotnosti dokumentiranih jam za kole, ki jih sicer Schmid omenja, precejšnja količina prežgane gline ne izključuje domneve o leseni palisadi kot obrambni strukturi gradišča. V notranosti gradišča nismo ugotovili nobenih starejših antropogenih sledi.

Drobne arheološke najdbe so bile zelo maloštevilne, o čemer prav tako poroča Schmid, posredno pa o tem govori tudi Pahič. Smo pa, kot rečeno, v žganinski plasti nasipa (S 1001) odkrili datacijsko oprijemljive odlomke posode, ki jih datiramo v obdobje zgodnjega srednjega veka, v čas 7.–9. stoletja našega štetja.

Na osnovi rezultatov raziskave, ki – razen na ožjem območju nasipa gradišča – ni pokazala prepričljivih arheoloških ostalin, je zavod ocenil, da izvedba arheoloških izkopavanj pred samo gradnjo ni smiselna in upravičena. Ker pa smo obstoj določenih arheoloških ostalin na območju načrtovanih gradbenih posegov vendarle potrdili, bo moral investitor na celotni površini načrtovanega posega, predvsem pa pri izkopih za komunalno infrastrukturo, zagotoviti še arheološko spremljavo gradbeno-zemeljskih del (arheološko raziskavo ob gradnji).

82 Minka Osojnik, Žiga Žgur

<i>EŠD:</i>	3814
<i>Naselje:</i>	Libušnje
<i>Občina:</i>	Kobarid
<i>Ime:</i>	Libušnje – cerkev sv. Lovrenca
<i>Naslov:</i>	parc. št. 394/2, 394/3, k. o. 2227 Smast
<i>Področje:</i>	UA
<i>Obdobje:</i>	18., 20. stoletje

Cerkev s pokopališčem stoji na razglednem griču nad levim bregom reke Soče, južno pod vasjo Smast in vzhodno od vasi Libušnje. Izravnava okoli baročne cerkve zaokroža zidan kamnit oporni zid. Izravnava okoli cerkve je služila pokopališču, glede na potrebe pa so jo postopno širili. Oporni zidovi delujejo enovito, vendar se pri natančnem pregledu opazi, da je bilo v preteklosti veliko prezidav in širitev izravnave in skladno s tem opornega zidu. V maju 2020 je podjetje Geotrias po nalogu Občine Kobarid in pooblaščenca Komunale Tolmin opravilo pregled in pripravilo poročilo o ugotovitvi vzroka razpada starega kamnitega zidu, ki se je kazal z odprtimi razpokami in rahlim nagibanjem iz vertikale. Območje sanacije se je izkazalo kot najnižja točka platoja, v katero se iztekajo vse meteorne vode iz prispevne površine. Voda je v tem delu pronicala v tla in na svoji poti spirala fino frakcijo v nižje dele terena in mehčala temeljna tla. Zaradi tega je prihajalo do spiranja temeljnih tal zidu in s tem izgube trdne opore v tleh, kar se je odražalo z nagibanjem in razpokami v konstrukciji zidu.

Optimalna rešitev bi zajemala odstranitev obstoječega zidu, izkop zemljine za zidom, sanacijo odvajanja meteoritnih vod z ureditvijo odvodnjavanja in drenaže ter ponovno pozidavo opornega zidu s sidranjem temelja v teren. Za ta poseg bi bilo treba pridobiti soglasje sorodnikov pokojnih, ki so pokopani tik ob opornem zidu na platoju v recentnih grobovih. Vseh potrebnih soglasij občini ni uspelo pridobiti, zato je bil predlagan in sprejet način sanacije opornega zidu z opornikom na zunanji strani.

Pri pregledu ostalega dela zidu so vidne podobne zunanje opore na mestih, kjer je v preteklosti prišlo do konstrukcijskih poškodb. V projektnih pogojih smo sledili izgledu in materialu obstoječih opor.

V obstoječi zid je izvajalec, Gradbeno podjetje Posočje, izvrtal dodatne izcednice. Zaradi možnosti porušitve je kampadno odkopal območje sanacije, izvedel armiranobetonsko peto zidu in betonsko posteljico za drenažo. Kamnito oporo je sezidal z lokalnim kamnom, ki ga je pridobil na deponiji gradbenega materiala, in cementno malto. V zid je za dodatno trdnost vgradil armaturno mrežo. Opornik je sezidan v naklonu pribl. 70°. Izvajalec je armiranobetonski vrh obstoječega zidu v saniranem delu porušil in ponovno izvedel z armiranobetonsko kapo debeline 10 cm po celotni dolžini. Izvedena dela so bila opravljena skladno s pogoji in se estetsko vključujejo v celoto območja.

Libušnje, cerkev sv. Lovrenca, oporni zid po obnovi (foto: M. Osojnik)

83 Andrejka Ščukovt, Marta Bensa, Klavdij Zalar

<i>EŠD:</i>	25486
<i>Naselje:</i>	Lig
<i>Občina:</i>	Kanal
<i>Ime:</i>	Lig – župnišče
<i>Naslov:</i>	Lig 6
<i>Področje:</i>	E, UZ
<i>Obdobje:</i>	19., 20. stoletje

Župnišče na Ligu 6 stoji v severnem delu naselja. Po ustnem izročilu naj bi prvotno župnišče stalo južneje od sedanje lokacije, v strnjenem vaškem jedru v bližini Mežnarjeve hiše.

Župnišče je stavba s tlorisom v obliki črke L, ki stoji v večjem ograjenem dvorišču. Objekt z juga obdaja večji vrt, na katerem je tudi večji lesen čebelnjak. Z vhodne strani dvorišče zapira visok porton z zvončnico in letnico 1928 na strehi portona. Župnišče je zidana in ometana enonadstropna stavba, ki je členjena z okni v oseh, zunanjim stopniščem in balkonom. Stavbo pokriva večkapna korčna streha. Sedanje obliko je župnišče dobilo leta 1898, ko so ga dozidali. Na tej lokaciji pa naj bi stalo vsaj od leta 1802. Med obnovo po

prvi svetovni vojni, leta 1925, je bilo župnišče obnovljeno s sredstvi iz vojne škode. V sedemdesetih letih 20. stoletja pa so prvotni leseni gank nadomestili z betonskim. V pritličju severozahodnega dela župnišča je kapela, ki so jo leta 1858 posvetili sv. Antonu Padovanskemu. Ob stoti obletnici so kapelo preuredili in vanjo postavili sliko sv. Antona Padovanskega, verjetno delo Antonia Dugonija iz Čedad. Od leta 1978 stoji v kapeli v secesijskem slogu tudi oltar, delo kiparja Ivana Pengova, ki je bil prvotno namenjen za samostansko kapelo sester noterdamk v Ljubljani.

Na severni strani župnišča oz. pravokotno nanj stoji še manjša kapela. Vanjo lahko vstopimo skozi visok polkrožno zaključen kamnit portal iz notranosti nove kapele. Ta prostor je manjšega pravokotnega tloris in je tlakovan s kamnitim tlakom. Tu je še kropilnik, na severni steni je stal tabernakelj, pod njim pa oltarna menza. Po opustitvi bogoslužja so tabernakelj zazidali in oltarno menzo prenesli v sedanjo kapelo.

Leta 2013 je Župnija Kanal odločila, da bo obnovila streho župnišča, zamenjala stavbno pohištvo in nadomestila lesene pode v etažah z armiranobetonskimi tlaki. V postopku pridobivanja kulturnovarstvenih pogojev je odgovorna konservatorica odločila, naj se glede na starost in pomen objekta izvede sondiranje sten v pritličju in v nadstropju. Sonde na stenah in tudi na stropih so pokazale, da ima prav

Župnišče na Ligu pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2013)

Obnovljena zunanost dela župnišča na Ligu (foto: A. Ščukovt, 2020)

vsak prostor župnišča šablonirano ali rulo poslikavo. V nobenem od prostorov pa se matrica ne ponovi. V starejši kapeli in veroučni sobi so bili motivi izdelani tudi ročno. Predvidevamo, da so najstarejše sondirane barvne plasti iz 19. stoletja. V ožjem in v širšem prostoru je odkrita stenska poslikava izjemna in prava redkost. Poslikave so izvedene v seko ali v fresko tehniki. Vzorcji na stenah predstavljajo različne stilizirane ponavljajoče se rastlinske ali geometrijske motive, ki so večbarvni. Prevladujejo siva, oker, modra in rjava barva. Stropi so glede na ugotovljene sonde eno- ali večbarvni in ročno poslikani. V sredini stropa ali v vogalih so rozete in dekorativni vzorcji. Najkvalitetnejše poslikave v prostorih župnišča pa so v kuhinji; tematika teh poslikav je krajinska. V kapeli so sakralni motivi. V veroučni sobi so v najstarejši fazi na stropu ročno poslikani medaljoni s cvetličnimi motivi, v dveh mlajših fazah pa sta na stenah šablonski poslikavi.

Ker je bila načrtovana statična ojačitev stavbe z armiranobetonskimi ploščami, smo na podlagi ugotovitev sondiranja zahtevali, naj se zaradi poslikav vsi leseni stropi ohranijo. Armiranobetonska plošča je bila izvedena le v novi

Lig, župnišče, kapela pred restavratorskimi posegi (foto: A. Ščukovt, 2013)

kapeli sv. Antona, kjer je bila na stenah odkrita šablonirana poslikava; poslikavo smo dokumentirali.

Ker obnova župnišča poteka v več fazah, je Župnija Kanal šele leta 2020 naročila restavriranje poslikav v prvotni kapeli. Restavratorska dela je opravil mag. Klavdij Zalar s sodelavci Sebastjanom Starcem, Julijano Božič in Petjo Berginc. Na stropu in treh stenah je bila odkrita poslikava v secco tehniki. Na stropu stoji osrednji motiv s podobo jagnjeta v medaljonu kot simbol Kristusa. V vogalih stropa pa so štiri evangelisti: Marko (lev), Matej (krilati človek), Luka (vol) in Janez (orel). Evangelisti na rumeni podlagi so v medaljonu umeščeni v štiri polja, ki jih krasi okrasta, modra in sivorjava podlaga. Pod to poslikavo je na stropu še starejša rozeta, na stenah pa dekorativna poslikava z vzorcem.

Restavratorski posegi so se začeli z obsežnejšim sondiranjem in nadaljevali s postopnim odkrivanjem posameznih plasti. Ob tem je bilo ugotovljeno, da je najstarejša faza poslikave z barvito rozeto na stropu in belo-sivim geometrijskim vzorcem na stenah razmeroma slabo ohranjena, na polovici stropa pa je omet že nekoliko mlajši. Na celotnem stropu je ohranjena nekoliko mlajša poslikava z osrednjim motivom

Lig, župnišče, stanje po restavratorskih posegih v stari kapeli (foto: A. Ščukovt, 2020)

jagnjeta in evangelisti v vogalih, ki je kvalitetno naslikana v secco tehniki čez starejše plasti beležev. Na stenah je bila tudi ta poslikava slabo ohranjena, vendar dovolj za verodostojno rekonstrukcijo. Z odgovorno konservatorko-restavratorko smo se odločili za prezentacijo mlajše, kvalitetnejše poslikave, saj tako še vedno ohranjamo starejše faze.

Dela so se nadaljevala z mehanskim odstranjevanjem mlajših plasti in čiščenjem poslikave. Ker je poslikava slikana na starejše beleže, so se plasti razslojevale in je poslikava odstopala ter se luščila od podlage. Zato se je površina utrdila najprej z nanoapnom in nato še z amonijevim kazeinatom. Votle površine so se injektirale z apneno injektirno maso PLM-A (proizvajalec CTS), poškodbe ometov pa so se pokitale z apneno malto. Poslikava na stropu je bila retuširana z amonijevim kazeinatom in pigmenti, poslikava na stenah pa je bila rekonstruirana z apnenim beležem. Ob odstranjevanju sekundarnih plasti je bila na zadnji steni kapele odkrita prvotno vzdana oltarna miza, ki je zdaj v novi kapeli. Oblika oltarne mize je nakazana v poslikavi sten.

84 Andrejka Ščukovt

EŠD: 29651

Naselje: Livek

Občina: Kobarid

Ime: Avsa – studenec Podčelami pri zaselku Plohi

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Na Livškem je bila do izgradnje vodovoda oskrba z vodo, ki so jo ljudje potrebovali za kuhanje, pitje, umivanje, pranje, napajanje živine, zalivanje vrtov ali gašenje požarov, odvisna od njenega zbiranja. Na domačiji ali ob hiši so kapnico zbirali v vodnjaku – šterni. V bližini naselij so izvire vode preurejali v zajetja z napajalnimi koriti in vodnjaki.

Studenec Podčelami pri zaselku Piki v naselju Avsa je predvsem v sušnih obdobjih reševal težave z oskrbo s pitno vodo t. i. Gornjega konca, to je naselij Perati, Piki, Plohi in Avsa. Vodo so zajemali v brente in jo nosili domov, pri tem studencu pa so dvakrat na dan tudi napajali živino iz Peratov in Plohov. V obeh napajalnih koritih naj bi bilo vode vedno dovolj, tudi v časih velike suše.

Vodni kompleks studenec Podčelami stoji jugovzhodno od zaselka Plohi. Sestavljajo ga izvir vode z recentnim vodnim zajetjem in dve napajalni koriti pravokotnega tlorisa, izklesani iz enega kosa kamna. Površina bližnje okolice korit je tlakovana z lokalnim kamnom. Na prednji strani večjega korita, ki so ga po izročilu izklesali v bližnji vasi, je vklesana letnica 1867. Korito pred njim pa naj bi tu stalo nekaj desetletij prej, gotovo vsaj na začetku 19. stoletja, saj je že vrisano v francijskejsko katastrsko mapo (1811–1825).

Studenec Podčelami, ki je registrirana enota nepremične dediščine, je dragocen dokument časa, prostora in gospodarstva takratnega časa, saj izpričuje dediščino načina življenja v odnosu do vode, kot tudi izjemno skrb prednikov

Avsa, studenec Podčelami, stanje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2012)

Avsa, studenec Podčelami, stanje po opravljenih vzdrževalnih delih in restavratorskih posegih na obeh kamnitih koritih (foto: A. Ščukovt, 2019)

do vodnih virov. Celoten kompleks ima etnološko, sociološko in kulturnozgodovinsko vrednost.

V okviru Tematske poti Livek so v letu 2019 potekala vzdrževalna dela. Okolica studenca in korit, ki je leta ostajala zanemarjena in zaraščena, je bila očiščena. Najprej so bile odstranjene plasti zemlje in nasutja ob koritih. Tako smo prišli do originalnega tlaka, ki ga je bilo treba na nekaterih mestih utrditi ali dopolniti s pokončno nabitimi kamnitimi gradniki. Obe koriti sta bili nato speskani, odkrušeni deli kamna pa so bili plombirani. Zemeljska dela in čiščenje območja je opravilo podjetje Špetim iz Zatoľmina. Restavratorska dela je opravil Anton Naglost, restavrator ZVKDS.

je zasebna kapela s slikami Johannesa Kremser-Schmidta (Martin Johann Schmidt, 1700–1800) iz leta 1778. Štukaturno okrasje na ovalnem stopnišču je biser meščanskega baroka iz zadnje četrtine 18. stoletja v Ljubljani, krona pa ga stropna poslikava Andreja Herrleina *Alegorija trgovine, obrti in tehnike* iz leta 1786.

Herrleinova poslikava je bila izvedena dve leti po odhodu jezuita in arhitekta Gabrijela Gruberja iz Ljubljane. Čeprav je stavba, sprva namenjena šoli za mehaniko in hidravliko, februarja 1786 prešla že v roke tretjega lastnika, je Herrlein Gruberjevo zamisel upodobil. Kot zapiše Umek, pa neusklajenost med zamisljivo in precej skromno izvedbo kaže, da je domači slikar verjetno delal po osnutku, ki ga je naredil neki drug umetnik – najbrž mojster, ki ga je v Ljubljano pripeljal pred tem sam Gruber. Že Stele je domneval, da bi lahko poslikava nastala po kakšni neznani Kremser-Schmidtovi skici (Umek et al. 1982, str. 25s). Med restavriranjem poslikave, ki poteka od leta 2018 (izvaja RC ZVKDS), je avgusta 2019 odkritje podpisa slikarja Kremser-Schmidta z letnico 1775 pod plastmi preteklih preslikav sprožil nove umetnostnozgodovinske raziskave o umetniku, ki je do tedaj veljala za Herrleinovo delo. Podpis razkriva, da je bila poslikava morda delno ali v celoti izvedena že ob samem nastanku palače. Stavba je bila namreč zgrajena med letoma 1773 in 1777 po Gruberjevih načrtih, in glede na zadnje izsledke naj bi Herrlein domnevno že po enajstih letih preslikal celotno stvaritev Kremser-Schmidta ter se sam podpisal kot avtor. Tako je poleg izredno zahtevnega konservatorsko-restavratorskega posega na poslikavi, ki je

bila od svojega nastanka že deležna nekaterih sporadičnih restavratorskih posegov, bistvenega pomena določitev obsega poslikave, ki sta jo naslikala oba omenjena slikarja. Potemnjena površina, ki je delovala skoraj črno in ni več omogočala razbiranja prizorov ter je zato vzbujala vprašanja o slikarski tehniki in uporabljenih obnovitvenih metodah, nakazuje na številne posege v preteklosti. Glede na historiat (*Ajda Mladenovič, Raziskava historiata Gruberjeve palače, osredotočena na stopniščno poslikavo Andreja Herrleina: Alegorija trgovine, obrti in tehnike, Ljubljana – Arhiv Slovenije EŠD 330, Ljubljana, 2018*) naj bi zagotovo govorili le o treh restavratorskih posegih. Prvi naj bi se izvajal domnevno po potresu leta 1895 ali že prej, leta 1887, ko je Gruberjevo palačo po nakupu prvič obnovila Kranjska hranilnica. Leta 1924 je sledil poseg Mateja Sternena, ki je bil izjemno hiter, saj so med restavratorjevim predlogom za delo in poročilom o izvedenih posegih minili le slabi trije meseci. Leta 1976 je Viktor Snoj med oktobrom in decembrom izvedel tretji restavratorski poseg. Tako Sternena kot Snoja poročata o več različnih posegih in preslikavah, ki so se nalagale na originalni barvni plasti skozi desetletja (oljne preslikave, olja, damar laki, temperna emulzija ...). Po Snojevem posegu je bil izveden še en restavratorski poseg, ki ni nikjer zabeležen, njegova zapuščina pa so grobi testi čiščenja poslikave ter retuša določenih manjših poškodb z barvami, ki imajo mat karakter, drugačen od celotne poslikave. Z odkritjem Kremser-Schmidtovega podpisa leta 2019 k zgodovini posegov dodajamo še enega, ki ga je kot prvega najverjetneje izvedel A. Herrlein. Raziskave na tem področju še potekajo.

V nadaljevanju je predstavljen prvi sklop konservatorsko-restavratorskih del, ki zajema čiščenje poslikav na predpostavki izsledkov historiata ter naravoslovnih raziskav, ki izhajajo iz prvotne domneve, da je avtor originalne poslikave A. Herrlein. Za začetek projekta štejemo leto 2018, ko smo Herrleinovo poslikavo zaradi netipične tehnike stenskega slikarstva izbrali za eno od lokacij za izvedbo mednarodne delavnice z naslovom *New Methods of Cleaning Wall Paintings using gels* v organizaciji International Academic Projects Ltd (IAP) iz Londona in Restavratorskega centra ZVKDS, ki jo je vodil prof. Richard Wolbers (*University of Delaware, Winterthur Museum, Delaware, ZDA*). Šestdnevni izobraževalni sklop je bil razdeljen na teoretični in praktični del. Udeleženci so se seznanili z metodami čiščenja z geli na vodni osnovi, raztopinami in emulzijami ter s postopki za čiščenje poroznih materialov, ki jih predstavljajo stenske slike z anorgansko in organsko sestavo. V sklopu delavnice so bili na poslikavi izvedeni številni poskusi, sprva v ateljeju na pripravljenih vzorčnih primerih, ki so simulirali originalno poslikavo z vsemi nanosi materialov v preteklosti, nato na originalni poslikavi na lokaciji. Za čistilno sredstvo je na podlagi teoretičnih sklepanj in lastnih izkušenj prof. Wolbers izbral emulzijo tipa »olje v vodi« (O/V) na osnovi ksantanskega gela, puferskih vodnih raztopin (bodisi z vrednostjo pH 6

ali pH 8,5 in pripravljenih z različnimi kelatnimi sredstvi) ter z dodatkom organskega topila benzil alkohola. Pred tem so bile sprva za potrebe delavnice, kasneje pa za sprotne reševanje problemov med posegom izvedene številne osnovne naravoslovne raziskave (Katja Kavkler, Gruberjeva palača, EŠD 330, Andrej Herrlein, Alegorija trgovine, obrti in tehnike, Poročilo naravoslovnih preiskav. Naravoslovni oddelek RC ZVKDS, Ljubljana 2018 in 2019). Začetno čiščenje je bilo dokaj učinkovito, dokler nismo naleteli na območja rumene podloge, za katero se je med delom izkazalo, da je izredno občutljiva za vodo. Ker smo do tedaj uporabljali le vodne sisteme in polarna organska topila, smo dodatno testirali izbrana čistilna sredstva (Maša Kavčič, *Testiranje izbranih čistilnih sredstev na poslikavi Alegorija trgovine, obrti in tehnike Andreja Herrleina*, Ljubljana, Grubarjeva palača, EŠD: 330 Raziskovalni inštitut ZVKDS, Ljubljana, 2018), ki so bila podprta z dodatnimi naravoslovnimi raziskavami *in situ* (Lea Legan, Klara Retko, *Poročilo kemijskih analiz, Neinvazivno spremljanje čiščenja in preiskave (invazivne in neinvazivne) na Gruberjevi palači ter Poročilo kemijskih analiz, Gruberjeva palača, Neinvazivne preiskave (ramanska spektrografija, refleksijska infrardeča spektroskopija, december RI ZVKDS, Ljubljana, 2019)*. Rezultat testiranja je bila priprava emulzije tipa »voda v olju« (V/O) na osnovi silikonskega gela KSG-350Z (Shin-Etsu) z manjšo vsebnostjo specifične puferske raztopine in polarnega organskega topila (benzil alkohol), ki se je izkazala za najprimernejšo pri odstranjevanju sekundarnih plasti s poslikave. Sistem čiščenja smo med postopkom prilagajali glede na trdovratnost nekaterih sekundarnih plasti na različnih predelih poslikave.

Poseg čiščenja je bil zaradi narave preteklih restavratorskih posegov izjemno težaven in je zahteval nenehno pozornost in nadzor. K historiatu in naravoslovnim analizam kot del podpornega aparata prištevamo še UV-fotografijo (Tine Benedik) in črtni izris (Petra Benedik) za natančno vrisovanje vseh posegov čiščenja, ki smo ga spremljali tudi z USB-mikroskopom. Podjetje Vektra, d. o. o., je izvedlo 3D-lasersko skeniranje in pripravilo osnovo za natančno dokumentiranje. Sočasno na poslikavah izvajamo dodatne raziskave za določitev ustreznega utrjevalca v sodelovanju z Zavodom za gradbeništvo (ZAG) (Luka Škrlep, *Osnutek poročila št. 1239/18 – 460 – 1, O meritvah na stenski poslikavi na Grubarjevi palači in modelnih substratih, Ljubljana, december 2019*). Vodja projekta: Martina Lesar Kikelj, Restavratorska ekipa: Anka Batič, Anja Urbanc, Saša Snoj.

85 Martina Lesar Kikelj

EŠD: 330

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Arhiv Republike Slovenije

Naslov: Zvezdarska ulica 1

Področje: R

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja

Gruberjeva palača je dragocen umetnostnozgodovinski spomenik, saj so v njeni notranjosti izjemne umetnine. Izrednega pomena tako za slovenski kot za evropski prostor

Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, 3D-model kupole v izvedbi podjetja Vektra, d. o. o. (2019)

Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, postopek čiščenja poslikav z geli (foto: M Lesar Kikelj, 2019)

Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, odstranjevanje odvečnega gela (foto: M. Lesar Kikelj, 2019)

Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, prikaz umazanije na vatnih tamponih po večkratnem čiščenju z geli (foto: Anja Urbanc, 2019)

Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, del očiščenega predela poslikave z vidnimi preteklimi doslikavami (foto: Saša Snoj, 2019)

Del očiščene poslikave (foto: Anka Batič, 2019)

Del očiščene poslikave z detaljom (foto: Anka Batič, 2019)

Meritev barvnih sprememb (kolorimetrija) ter priprava modelnih substratov (foto: Anja Urbanc, 2019)

Vidna, infrardeča ter ultravijolična fotografija podpisov obeh slikarjev (foto: Andrej Hirci, 2020)

86 Anja Urbanc

EŠD: 8799

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Gosposvetska cesta

Naslov: Gosposvetska cesta

Področje: R

Obdobje: 4. stoletje n. št.

V juniju 2018 so arheologi med izkopavanji na Gosposvetski cesti odkrili obsežno najdišče z več kot 350 grobovi, med katerimi so bili tudi kamniti sarkofagi. Med zanimivejšimi najdbami so bili ostanki objekta iz 4. stoletja n. št., najverjetneje zgodnjekršćanske cerkve. V notranjosti objekta je bilo ohranjenih 10 fragmentarnih ostankov talnega mozaika z dekorativno floralno borduro. Presentacija *in situ* je bila zaradi neprimerne lokacije neizvedljiva, zato je ekipa ZVKDS, RC, izvedla interventni poseg zaščite in dviga ohranjenih fragmentov.

V postopku dviga so bile s površine fragmentov najprej mehansko in z vodo odstranjene nečistoče, sledila sta utrjevanje in nanos vmesne plasti ciklododekana. Posebnost večjega kosa mozaika je bila izredno dobro ohranjena plast nukleusa, ki je segala tudi na predel, kjer ni bilo ohranjenih mozaičnih kock. V želji po presentaciji stratigrafskih plasti mozaika smo površinsko zaščito nanесли tudi na ta predel. Po presušitvi je bila površina fragmentov zaščitená še s tremi plastmi gaze, prilepljenimi z vodotopnim lepilom

Ljubljana, Gosposvetska cesta, priprava fragmenta na dvig (foto: A. Urbanc, 2018)

Vinavil 59. Na tako zaščiteno lice smo v mrežo položili dve plasti lesenih deščic, pritrjenih z nizkoraztežno PU-peno, vrh tega še OSB-ploščo.

Nato smo v plast pod stratigrafskimi plastmi navrtali luknje in skozi njih v razmiku približno 20 cm potisnili trdne kovinske palice, ki so nam omogočile enakomeren dvig mozaika z originalne lokacije.

V oktobru 2018 smo pričeli restavratorsko-konservatorske postopke v ateljeju. Izkazalo se je, da so plasti mozaika po presušitvi izgubile trdnost in povezanost. Ker je bil večji del podlage slabo vezan peščeni agregat z organskimi primesmi, smo skladno z odločitvijo strokovne komisije ohranili vse plasti do vključno rudusa, nevezani statumen pa je bil odstranjen. Hrbtišče smo utrčili in zakitali s tanko plastjo klasične apnene malte, ki je zapolnila predvsem praznine v plasti rudusa. Da bi zmanjšali končno težo največjega fragmenta, smo v nadaljevanju hrbtišče ojačali s plastjo t. i. lahke malte, pri kateri je kameni agregat nadomeščen z recikliranim steklom (Rondofil, Mikrosil), kot vezivo pa je uporabljeno naravno hidravlično apno (NHL). Po daljšem sušenju smo na hrbtišče pritrdili še lahko aluminijasto sendvič ploščo.

Sledili so postopki obdelave mozaične površine. Začasno zaščito lica smo odstranili mehansko, ostanke lepila na mozaičnih kockah pa s šibko raztopino triamonijevega citrata v vodi. Tesere, ki so izpadle med postopkom, smo pritrdili s klasično apneno malto. Ključni problem je bilo konserviranje plasti nukleusa brez ohranjenih mozaičnih kock. Čeprav smo konservatorsko-restavratorski postopek pričeli v najkrajšem možnem času, je bila namreč plast po osušitvi slabo povezana. Za utrjevanje smo uporabili novo utrjevalno sredstvo CFW, ki ga razvija ZAG. Gre za utrjevalno sredstvo na vodni osnovi. Njegova lastnost

je, da prodre zelo globoko v porozni material in tam, ob prisotnosti zračne vlage, tvori kalcijev karbonat (CaCO_3). V tem primeru je bil rezultat zelo spodbuden. Peščeni material je bil dobro utrjen in brez večjih vidnih sprememb, vendar pa bo treba spremljati stanje fragmenta tudi v prihodnje, saj je utrjevalno sredstvo še v fazi razvoja. Po končanem utrjevanju smo na lice nanegli še dekorativno malto in zakitane predele retuširali. Fragmenti mozaika so bili v maju 2019 po končanih konservatorsko-restavratorskih posegih prepeljani v depo Mestnega muzeja Ljubljana.

Interventni poseg na terenu: Jelka Kuret (ZVKDS, RC), Ajda Mladenović (ZVKDS, RC), Martina Kikelj Lesar (ZVKDS, RC), Anja Urbanc (samozaposlena) in tehnična ekipa ZVKDS, RC. Postopki v ateljeju: Jelka Kuret (ZVKDS, RC), Martina Lesar Kikelj (ZVKDS, RC), Mateja Kavčič (samozaposlena), Anja Urbanc (samozaposlena).

Ljubljana, Gosposvetska cesta, utrjevanje mozaika s CFW (foto: A. Urbanc, 2019)

Ljubljana, Gosposvetska cesta, največji fragment po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: A. Urbanc, 2019)

87 Marija Režek Kambič

EŠD: 13968

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Cigaletova ulica 5

Naslov: Cigaletova ulica 5/Tavčarjeva ulica 7

Področje: UA

Obdobje: prvo desetletje 20. stoletja, 1905–1906

Slovenski trg, kot se je prvotno imenoval današnji Miklošičev park, je simboliziral željo prebivalcev in župana, da bi mestu naredili podobo moderne prestolnice. Načrt za ureditev trga je leta 1900 izdelal Maks Fabiani, ki je v njem pogojeval tudi arhitektonsko zasnovo stavb vzdolž vzhodne in zahodne stranice trga. Trg obdajajo trinadstropne hiše, na severu zavzema celotno širino stranice monumentalna Sodna palača. Vse fasade vogalnih trških hiš so poudarjene s stolpiči, s čimer je označen pritok ulic na trg. Župan Ivan Hribar je Fabianiju označil mnogostolpno Prago kot zgled za oblikovanje vogalnih stolpičev na stavbah okrog tega trga. Danes je trg z obodno pozidavo, katere severozahodni vogal označuje hiša Cigaletova ulica 5, najpomembnejši secesijski ambient v Ljubljani.

Vogalno hišo na križišču Cigaletove in Tavčarjeve ulice je v letih 1905 in 1906 dal zgraditi dr. Marko Pirc kot najemniško večstanovanjsko hišo s trgovskim pritličjem. Gradnjo je zaupal ljubljanskemu stavbnemu podjetju Faleschini & Schuppler, ki je zgradilo vogalno hišo z značilnim pomolnim stolpičem na pravokotni osnovi. Pročelje hiše krasijo wagnerjanske dekorativne prvine, ki se zgostijo tik pod strešnim napuščem ter mešajo s poznohistoričnimi. Novi slog se je zlasti v arhitekturi razvijal pod vplivom dunajske različice art nouveauja, secesije, ki je poudarjala predvsem racionalne geometrijske oblike. Domači stavbni mojstri so dunajske vzore prevzemali v svojo arhitekturo v glavnem posredno. Z njimi so se seznanjali preko revij, ki so bile ob koncu stoletja že kar precej razširjene in so bili namenjene arhitektom, stavbenikom pa tudi raznim obrtnikom, ki so se ukvarjali z notranjo dekoracijo in opremo. Zasnova hiše sledi novemu tipu večstanovanjske hiše, ki se je v Ljubljani razvil v zadnji četrtini 19. stoletja. Stanovanja so omejena na posamezna nadstropja, z vzdolž ulice nanizanimi bivalnimi družinskimi prostori (salon, dnevni prostor, jedilnica in sobe) ter na dvoriščno stran umeščenimi pomožnimi stanovanjskimi prostori (kuhinja, shramba, kopalnica, stranišče itd.).

Velika pozornost pa ni veljala le oblikovanju fasade, ampak tudi oblikovanju stopnišča z vežo. Oprema notranjih skupnih prostorov je bila celostno oblikovana s secesijskimi prvini. Stene glavne veže, v katero vstopimo skozi glavni vhod na Cigaletovi ulici, so členjene v secesijskem geometrijskem slogu in v spodnjem delu obložene s teracem. Kamnite stopnice vodijo do stopnišča v visokem pritličju, ki je umeščeno na notranjem delu stika obeh traktov in osvetljeno z velikimi

okni na dvoriščni fasadi. Stopniščne rame z geometrijsko oblikovano ograjo v obliki črke U povezujejo nadstropja. Podeste in hodnike so tlakovali s preprostim teraco tlakom v sivi barvi, obrobljenim s črnim pasom. Tudi mreže oken, ki gledajo na stopnišče, povzemajo secesijske prvine. Kasetirana vrata v posamezne enote so v zgornjem delu zastekljena z dekorativnim steklom in zaščitena z mrežami v stilizirani obliki cvetlic. Na žalost so bila stopniščna okna že zamenjana z novimi PVC-okni, ki nikakor ne ustrezajo vitkim profilom še ohranjenih oken.

Za obnovo stopnišča in gradnjo dvigala so bili izdani kulturnovarstveni pogoji, ki jih je pripravila Marija Režek Kambič. Stanovalci so obnovo stopnišča začeli z umestitvijo dvigala v steklenem jašku med rame stopnišča že v letu 2017, leta 2018 pa so dela nadaljevali z obnovo ostenja in ograje, ki so se zavlekla v naslednje leto. Čudovita nihajna vrata z jedkanimi šipami z motivom vrtnic pa so prišla na vrsto leta 2019.

Sondažne raziskave opleskov na vseh prvinah stopnišča sta izvedli Anka Batič in Katja Pohl, ki je v sodelovanju z odgovorno konservatorico pripravila barvne študije. Pri obnovi ohranjenih prvin skladno z rezultati sondažnih raziskav je sodelovalo več obrtnikov, ki so sledili navodilom in priporočilom ZVKDS. Izpostaviti velja delo podjetja Restavriranje pohištva, restavriranje umetnin, Majda Tekavec, s. p., ki je strokovno obnovilo nihajna vrata.

Kljub dolgotrajni obnovi stopnišča, ki je potekala skladno s finančnimi možnostmi lastnikov, je bil dosežen cilj – ohranitev in celostna prezentacija prvotnih prvin, kljub temu da vsa dela še niso izvedena. V sklopu konservatorskega nadzora je zato ZVKDS, OE Ljubljana, pripravil tudi podrobna navodila za vzdrževanje in obnovo posameznih elementov stopnišča. Vzpostavitev celostnega pristopa k obnovi stopnišča, prilagojenega tudi dostopu za funkcionalno ovirane osebe, je bila tako v delu dosežena oziroma so bili vzpostavljeni temelji za posege, ki jih največkrat izvajajo lastniki sami, kot npr. obnova vrat v stanovanja.

Ljubljana, hiša Cigaletova ulica 5 (foto: M. Režek Kambič, 2019)

Ljubljana, stopnišče hiše Cigaletova ulica 5, pogled iz drugega nadstropja pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Ljubljana, stopnišče hiše Cigaletova ulica 5 v prvem nadstropju po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2020)

Ljubljana, hiša Cigaletova ulica 5, nihajna vrata, ki ločijo stopnišče od veže, pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Ljubljana, hiša Cigaletova ulica 5, nihajna vrata, ki ločijo stopnišče od veže, po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2020)

Ljubljana, hiša Cigaletova ulica 5, med deli – pogled na vežo (foto: M. Režek Kambič, 2018)

Ljubljana, hiša Cigaletova ulica 5, pogled na vežo po obnovitvenih delih (foto: M. Režek Kambič, 2020)

88 Tjaša Pristov

EŠD: 5592

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Študentovska ulica 11

Naslov: Študentovska ulica 11

Področje: UA

Obdobje: prelom 15. in 16. stoletja, 18. stoletje

Enodelna meščanska hiša Študentovska ulica 11/Krekov trg 4 je prva v strnjem nizu hiš na vzhodni strani vznožja grajskega griča in je bila v 18. stoletju priključena mestnemu obzidju oziroma peterokotnemu stolpu. Kljub veliki turistično-prometni izpostavljenosti lokacije (ob spodnji postaji vzpenjače in začetku pešpoti na grad) je niz hiš ob vznožju griča že leta v nezavidljivem stanju. V letu 2019 pa se je začela obnova treh hiš tega niza, kar je izredno spodbudno za ohranjanje meščanskih fasad v strogem centru mesta ter za urejenost trga in ulic.

Na hiši je bila obnovljena fasadna lupina tako na strani Študentovske ulice 11 kot na strani Krekovega trga 4, hiša je dobila tudi novo streho. Privatni projekt je delno sofinancirala Mestna občina Ljubljana v sklopu dolgoletnega projekta Ljubljana – Moje mesto, izvajalec del pa je bilo gradbeno podjetje Gradnje Moste. ZVKDS, OE Ljubljana, je izvedel konservatorsko-restavratorske sondažne raziskave ter izvajal stalen nadzor nad posegi v varovane prvine.

Konservatorsko-restavratorske sondažne raziskave na fasadi na Študentovski ulici 11 so obsegale temeljito dokumentiranje in analiziranje posameznih ostankov ometa in temno sivo obarvanega opleska na fasadi, saj je izvajalec zaradi izredno preprostega videza fasade žal prehitro odstranil vse plasti opleskov in ometov do zidanega gradiva. Iz ohranjenih fragmentov je bilo mogoče razbrati, da je bila fasada hiše Študentovska ulica 11 v preteklosti že večkrat predelana in obnovljena ter v starejših obdobjih dekorativno poslikana. Iz zidanega gradiva je bilo vidno, da sta bili prvotno dve ločeni enonadstropni hiši že zelo zgodaj združeni in nadzidani. Iz te faze so bili tudi dokumentirani naslikani vogalniki in okenske obrobe. Enak način poslikave se je verjetno ponovil še v eni od naslednjih faz razvoja objekta. Zatem je bila fasada ponovno preplaščena in verjetno tudi nadzidana. Dokumentirane so bile štiri preplastitve z ometi.

Iz manjših fragmentov, ki so še ostali na fasadi, je bilo mogoče ustvariti celotno rekonstrukcijo stanja fasade iz obdobja pozne renesanse oziroma zgodnjega baroka. Posamezni ohranjeni fragmenti (zazidana manjša okna pod ostrešjem, polkrožen vhodni del, vsi elementi so bili obrobjeni v temno sivi barvi, pritlični in delilni venec v nadstropju, talni zidec ter fragmenti naslikanih vogalnikov) so bili grafično dokumentirani.

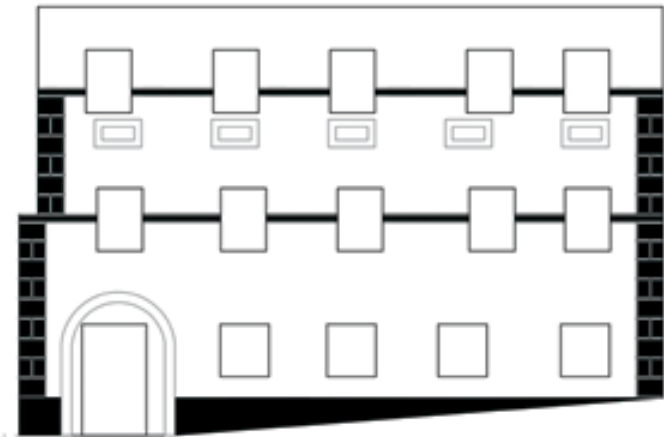
Vsi ohranjeni detajli so zadoščali za osnovanje celotne

Ljubljana, hiša Študentovska ulica 11, stanje fasade pred obnovo (foto: T. Pristov, 2019)

Ljubljana, hiša Študentovska ulica 11, fasada po obnovi z rekonstruiranimi dekorativnimi prvini (foto: T. Pristov, 2019)

Ljubljana, hiša Študentovska ulica 11, risba rekonstrukcije dekorativnih elementov, merilo 1 : 100 (risba: K. Pohl, 2019)

rekonstrukcije fasadnih dekorativnih elementov. Rekonstrukcijo dekorativnih elementov na fasadi je izvedlo Slikopleskarstvo, štukaterstvo in zlatenje Tanja Tasev, s. p. Največji poseg na fasadi Krekov trg 4 pa je bila obnova kamnitega stolpa, ki mu je bila z minimalnimi posegi povrnjena enovitost gradnje, hkrati pa je bila ponovno vzpostavljena jasnejša povezava s starejšim obzidjem ter obrambnim jarkom, ki se še nadaljuje v nizu hiš Krekovega trga. Za uspešnost izvedenega projekta je zaslužno dobro sodelovanje vseh vpletenih ter njihova naklonjenost ohranjanju zgodovinskih prvov in substanc.

89 Saša Renčelj Škedelj

EŠD: 328

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – mestno jedro

Naslov: Potrčeva ulica 1

Področje: UA, E

Obdobje: 1964, tretja četrtina 20. stoletja

Osnovna šola Vodmat

Leto načrta, dokončanja: 1962–1964

Avtor načrta: Emil Navinšek

OŠ Vodmat stoji na območju, ki je danes del Ljubljane, v drugi polovici 19. stoletja pa je bil še samostojna vas, poimenovana Udmat. Dolenjska železnica (1894) je območje razdelila na dva dela. Enega so nasuli in pozidali in je postal Novi, na starem delu, kjer stoji obravnavana šola, pa so ostali le posamezne kmetije, kozolci in njive. Ta del so pozidali kasneje. Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so ga priključili Šempetrskemu predmestju. Osnovna šola dr. Jožeta Potrča, kot se je imenovala od otvoritve pa vse do leta 1992, ko je dobila današnje ime, je bila zgrajena v modernem, funkcionalističnem slogu med letoma 1962 in 1964 po načrtih arh. Emila Navinška (1904–1991), Plečnikovega učenca. Njegov avtorski opus načrtovanja povojne izgradnje šol je izjemen. Njegove šole so z brezkoridorno prostorsko zasnovo, enotnim oblikovanjem arhitekturnih prvov in sistemskimi tehničnimi rešitvami zasedle edinstveno mesto v arhitekturi modernizma pri nas in v svetu. Med letoma 1936 in 1964 je Navinšek v Sloveniji zgradil 39 brezkoridornih šolskih stavb, od tega 14 v Ljubljani.

Šolski kompleks je samostojno umeščen v šolski park in se ne podreja uličnim mrežam ali prevladujočim smerem

bližnje pozidave. Na osrednjo trinadstropno stavbo šole se navezujejo stranski stavbi s sklopom specialnih učilnic, uprave in servisnih prostorov ter kasneje prizidani telovadnici. Pred vhodno fasado šole stoji doprsje dr. Jožeta Potrča, delo kiparja Marjana Keršiča iz leta 1969.

Volumni, ki sestavljajo šolski kompleks, so oblikovani v prečiščenem modernističnem slogu, medtem ko so uporabljeni materiali klasični, trajni. Fasada je bila oblikovana perspektivno in izvedena v klasičnem debeloslojnim praskanem ometu z oblogami iz teraca na podzidu.

Nad vetrolovo vhodne fasade so bile prvotno kot dekoracija uporabljene kamnite obloge pod okni, okna velikih formatov pa so bila lesena. Uporaba klasičnih materialov se nadaljuje tudi v notranjosti. Stopnišče je izvedeno v teracu, stebri ob stopnišču so oblepljeni z mozaikom. Ograja je kovinska, v učilnicah je položen klasični parket, medtem ko so v avli uporabljene keramične obloge in vinil plošče. Strehe vseh objektov so ravne. Konstrukcija objekta je iz armiranobetonskega skeleta s stebri, nosilci in masivnimi medetažnimi (rebricastimi) ploščami. Skelet je na območju učilnic zapolnjen z masivnimi zidanimi opečnimi stenami. Na osrednji, naravno osvetljeni in prezračevani večnamenski prostor šole se neposredno navezujejo učilnice in drugi šolski prostori. Vsaka etaža ima osrednjo avlo, ki predstavlja komunikacijski hodnik in je hkrati podaljšek zunanjega prostora, saj se prek obsežnih zasteklitev odpira proti jugovzhodu in severozahodu. Učilnice in avle so zastekljene z okni velikih dimenzij in značilnimi nesimetričnimi delitvami, ki omogočajo več načinov odpiranja. Avle so vzdolž učilnic obdane z nizi garderobnih omar. Transparentno glavno stopnišče v avli povezuje stavbo po vertikali. Vsi prostori so visoki, zračni in naravno osvetljeni. Zasnova omogoča učinkovito naravno prezračevanje, prečno prek avle ter iz učilnic v avlo, k čemur pripomorejo tudi inovativni okenski mehanizmi za večstopenjsko odpiranje. Zasaditev dreves ob južni fasadi je zagotavljala naravno senčenje prostorov.

V letu 2017 sem avtorica poročila na podlagi zahteve Petrola, d. d., pripravila kulturnovarstvene pogoje za energetska sanacijo OŠ Vodmat, leta 2019 pa na zahtevo Mestne občine Ljubljana še za njeno protipotresno in protipožarno sanacijo. Prenova je torej vključevala protipotresno ojačitev nosilne konstrukcije ter energetska in požarno sanacijo, v okviru katere je bil predviden tudi prizidek požarnega stopnišča ob zahodni fasadi. Naš cilj je bil kljub vsem predvidenim posegom ohraniti prepoznavno oblikovanje fasade in pročelja Navinškove šole ter značilne prvine v notranjščini: podoba avl, vhodne veže in stopnišča ter v največji možni meri tudi prvotnih materialov. V sklopu posegov za potresno varnost je bila izvedena ojačitev notranjih sten z dodatnimi betonskimi stenami, jeklenimi okvirji ter armiranim fasadnim ometom, ki so ojačali konstrukcijo objekta. Konstrukcijski slopi na hodnikih so kljub ojačitvenim posegom ostali vidni. Z ureditvijo zunanjega požarnega stopnišča, sistemom javljanja požara in dodatnimi požarnimi sektorji je bila izboljšana požarna varnost, v celoti je bilo prenovljeno tudi električno omrežje. Energetska sanacija

šole je obsegala prenavo fasade, zamenjavo stavbnega pohištva in namestitvev zunanjih senčil, toplotno izolacijo strehe in podstrešja, prenavo ogrevalnega sistema in zamenjavo razsvetljave. Ometi so bili v celoti odstranjeni, nanesen je bil izolativni sloj, nanj pa tankoslojni omet z velikostjo agregata 2 mm. Na vertikalne betonske stebre je bil nanesen fini zariban omet z agregatom od 0,7 do 1 mm v barvi betona, za oplesk slopov na fasadi vetrolova pa fini omet z agregatom od 0,5 do 0,7 mm v temno sivi barvi. Na podzidu je bil namesto teraco obloge uporabljen kulirplast.

Oblikovno neustrezna sekundarna okna so bila nadomeščena z novimi, skladnimi z energetskimi smernicami in oblikovanimi po analogiji sočasnih oken Navinškovih šol. Zaradi izjemnih dimenzij ter teže vgrajenega stekla je bilo treba prilagoditi proporce okenskih okvirjev. Barva notranjih okenskih okvirjev je bela, zunanjih pa antracitna, kar je značilna barvna kombinacija za okna Navinškovih šol. Na fasade so bila nameščena senčila v beli barvi ter nove zunanje police v barvi eloksirane aluminija. V avlah so bile položene nove vinil plošče enake dimenzije kot prvotne ter barvno usklajene s celotno podobo stopnišča. Stopniščne ploskve so zaradi izboljšanja protizdrsnih lastnosti obložili s kamnom. Na hodnike je bila umeščena nova oprema. Kovinska ograja stopnišča je bila očiščena, zbrušena in zaščitena s pokrovno barvo v prvotnem barvnem tonu. Držalo iz črne umetne mase je ohranjeno, ker pa višina kovinske ograje ne ustreza sodobnim varnostnim standardom za šolske stavbe, je bila nanjo kot višinski podaljšek nameščena še ograja iz debelostekelnih plošč, ki zdaj dosega predpisano višino. V vetrolovo so bile nadomeščene manjkajoče teraco ploščice, kamnita stenska obloga, ki se nadaljuje ob stopnišču v prvo nadstropje, je ohranjena. Nova vhodna kovinska transparentna vrata so oblikovno izdelana po vzoru prvotnih, sicer pa protipožarno ustrezna. V obeh telovadnicah je bil položen nov parket. Na veliki telovadnici je bilo odstranjeno kopelit steklo, deloma so bili pozidani parapeti in zamenjana je bila kritina. Prenova se je začela v juniju 2019 in po večini zaključila v septembru 2019, manjša dela pa so potekala še vse do otvoritve decembra 2019. Dela je izvajalo podjetje Makro 5 gradnje, d. o. o., s podizvajalci, gradbeni nadzor pa Vlado Hutinec. Finalna barvna prezentacija fasade in ograje je bila določena na podlagi rezultatov sondažnih raziskav, ki so jih izvedle konservatorka-restavratorka Katja Pohl ter konservatorki Tatjana Adamič in avtorica poročila, ki sta tudi izvajali redni konservatorski nadzor.

Ljubljana, OŠ Vodmat pred obnovo (foto: S. Renčelj Škedelj, 2019)

Ljubljana, hodnik OŠ Vodmat po obnovi (foto: S. Renčelj Škedelj, 2019)

90 Ajda Mladenović, Tjaša Pristov, Ljubiša Milič

EŠD:	328
Naselje:	Ljubljana
Občina:	Ljubljana
Ime:	Ljubljana – mestno jedro (nekdanja restavracija Slamič)
Naslov:	Kersnikova ulica 1
Področje:	R
Obdobje:	1933

Med obnovo dela stavbe na vogalu Kersnikove ulice in Gosposvetske ceste v Ljubljani je bila odkrita stenska poslikava avtorja Staneta Cudermana (1895–1946), ki jo je umetnostnozgodovinska stroka imela za uničeno, saj je bila od leta 1989 prekrita z lesenim opažem. S posameznih arhivskih fotografij je razvidno, da je poslikava nekoč krasila zahodno steno v prvem nadstropju gostinskega lokala. Leta 1932 sta namreč Franc in Josipina Slamič v prvem nadstropju stavbe, ki je imela v pritličju mesnico, delikateso in trgovino z mešanim blagom, odprla restavracijo. Josipina Slamič je pri akademskem slikarju Cudermanu naročila poslikavo, za katero je avtor najprej pripravil akvarelne skice, ki ju ima družina še danes v lasti. Na podlagi skice je verjetno v letu 1933 naslikal tudi stensko poslikavo. Izrazito narodnozavedna motivika prikazuje v narodne noše oblečene ženske in moške figure na Gosposvetskem polju, z vojvodskim prestolom in cerkvijo Gospe Svete v ozadju.

Največje predelave je prostor domnevno doživel po drugi svetovni vojni, v času nacionalizacije, ko je prostore družinskega podjetja Slamič prevzela država. Prvo nadstropje je bilo z zazidavo obokov razdeljeno na več manjših prostorov, v delu s poslikavo je bil v celoti odstranjen nivojski tlak, popolnoma je bila spremenjena tudi namembnost prostora. Zaradi obsežnih predhodnih posegov poslikava danes nima več notranjega konteksta v prostoru. Ker pa se potomci družine Slamič trudijo oživljati in ohranjati tradicijo, so poslikavo restavriral, s prenovo prostora pa ji bo morda povrnjena tudi prvotna funkcija v družbi.

V marcu 2019 je bil na željo lastnice in investitorke ter na osnovi izdanih konservatorskih pogojev, ki jih je pripravil ZVKDS, OE Ljubljana, na ZVKDS, RC, pripravljen program del za predvideni konservatorsko-restavratorski poseg; ta je bil izveden med oktobrom 2019 in januarjem 2020. Potekal je v dveh sklopih. Prvi sklop pod vodstvom Ajde Mladenović je vključeval postopke čiščenja, utrjevanja in kitanja, drugi sklop pod vodstvom Ljubiše Miliča pa retuširanje. Ob odkritju se je izkazalo, da je poslikava v celoti ohranjena (18 m²) in v dobrem stanju, le močno zamazana in porumenela, z lokalnimi rjavimi madeži. Izgubljen je bil tudi okrasni okvir iz pozlačenih letvic, ki jo je nekoč obdajal. Poslikava je naslikana v seko tehniki v eni od temper z organskim vezivom, ki ga nismo natančno določili, analize pa so na površini pokazale poleg prepoznanih organskih in anorganskih materialov, ki so rezultat degradacije in starejšega restavratorskega posega, tudi številne snovi, ki jih nismo mogli identificirati, zato njihov izvor ostaja neznan. Eden od razlogov za to mnogovrstnost je zagotovo tudi namembnost prostora v preteklosti.

Ljubljana, Kersnikova ulica 1, ena od dveh akvarelnih skic za poslikavo (foto: A. Mladenović, 2019)

Ljubljana, Kersnikova ulica 1, fotokolaž: stanje pred posegom (T. Pristov, 2019)

Pri konservatorsko-restavratorskem posegu je bil največji problem odstranjevanje temnih madežev in porumenelih plasti. Izvedeni so bili razni testi čiščenja s topili, njihovimi mešanici, vodnimi sistemi in pufrskimi raztopinami po recepturah R. Wolbersa, nanesenimi v različnih aplikacijah (raztopina, gel, obloge). Kot najučinkovitejše se je izkazalo čiščenje z raztopinami, ki vsebujejo amonijak (25-odstotna amonijačna voda je bila z destilirano vodo redčena na 1 %), ter s pufrskimi raztopinami z DTPA in borovo kislino. Aplikirali smo jih na dva načina: z vatnim tamponom, namočenim v raztopino, s katerim smo tapkali po poslikavi, ter kot nanos celuloznih oblog, ki smo jih na steni pustili do

osušitve. Metoda z oblogami je bila izredno uspešna, saj ni bilo mehanskega drgnjenja po površini, ki bi ogrozilo že tako občutljivo barvno plast.

Poslikava je bila nato utrjena z nanoapnom preko japonskega papirja, poškodbe pa so bile zakitane in retuširane. Po več narejenih poskusih nanašanja barvne retuše (gumiarabika, prilagojeno voščeno milo za izvedbo retuše v tehniki tempere ter akrilna emulzija v blažjem razmerju, do največ 3 %) je bila izbrana slednja. Retuše so izvedene izključno na zakitanih poškodovanih mestih originalne barvne površine. Način retuširanja je zajemal več načinov: enobarvno podlaganje ter retuširanje s tehniko večbarvnega črtkanja in s tehniko enobarvnega punktiranja.

Ljubljana, Kersnikova ulica 1, detajl pred posegom (foto: A. Mladenović, 2019)

Ljubljana, Kersnikova ulica 1, detajl po posegu (foto: T. Benedik, 2019)

91 Saša Renčelj Škedelj, Katja Pohl

EŠD: 8808

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – območje Tomšičeve ulice med Župančičevo ulico in Slovensko cesto

Naslov: Beethovnova ulica 3

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1876

Prvotno dvonadstropna stavba na Beethovnovi ulici 3 v Ljubljani stoji v predelu, ki ga je kljub neposredni bližini takratnega mestnega središča vse do tretje četrtine 19. stoletja zaznamoval stihijski razvoj. Takrat ga je na podlagi osnutka regulacijskega načrta za zahodni del mesta iz leta 1876 na novo regulirala in pozidala Kranjska stavbna družba. Načrt, ki ga je izdelal mestni inženir Anton Wagner, član Kranjske stavbne družbe, je bil do velikega ljubljanskega potresa po večini že realiziran. Kranjska stavbna družba je namreč do leta 1895 pozidala že skoraj vsa svoja zemljišča, med drugimi tudi niz dvonadstropnih stavb ob Beethovnovi ulici.

Vogalno dvonadstropno stavbo na preseku Beethovnovne in takrat Knafljeve ulice (danes Tomšičeva) je leta 1876 Kranjska stavbna družba zgradila za dr. Josepha Waldherrja. Ta je leto kasneje na tem naslovu odprl Zasebni učni in vzgojni zavod za dečke. V parterju naj bi bila učilnica, v nadstropju spalnice za gojence, v drugem nadstropju pa stanovanje za lastnika in njegovo družino. Od leta 1877 do okrog leta 1920 je v stavbi potekal tudi pouk za V. razred nemške mestne gimnazije. V obdobju do druge svetovne vojne je bila stavba v lasti mestne policije. Od petdesetih let 20. stoletja do leta 1994 je bil del prostorov namenjen Arhivu Republike Slovenije, kasneje pa je tu uradoval Direktorat za upravne notranje zadeve Ministrstva za notranje zadeve. V severnem delu kleti so po vojni delovale zaporniške celice OZNE.

Iz regulacijskega projektne načrta za poslopje Kranjske hranilnice in nove ceste iz leta 1878, je razvidno, da se tloris stavbe na Beethovnovi ulici 3 do danes ni dosti spremenil. Do manjših sprememb je prišlo le na severni fasadi stavbe. Večji poseg, ki je spremenil tudi njeno zunanjo podobo, je bila nadzidava prvotno dvonadstropne stavbe za eno nadstropje. Funkcionalna zasnova stavbe je bila zaradi prilagoditve uporabnikom spremenjena, medtem ko so se notranji komunikacijski prostori s stopniščem po večini ohranili.

Ulična fasada je v slogu institucionalizirane monarhične arhitekture 19. stoletja bogato okrašena z izrazito historicističnim okrasom in razdeljena na več horizontalnih fasadnih pasov, vhodni del je poudarjen s portalom s stebroma in dekorirano preklado. vzdolž Beethovnovne ulice ima fasada deset okenskih osi, s poudarjeno sredinsko osjo in stranskima osema. Podzid od pritličja ločuje fasadni venec, ki se ponovi še med pritličjem in prvim nadstropjem. Pritličje je v celoti

ometano in členjeno s horizontalnimi pasovi, med katerimi vsak drugi nivojsko izstopa iz fasadne ravnine. V nadstropjih je fasadna ravnina gladka, okrašene so le okenske odprtine, bogato v prvem nadstropju ter skromnejše v pritličju in drugem nadstropju. Nadzidano nadstropje se od prvotne zasnove stavbe loči tudi po strogo funkcionalnem videzu z minimaliziranim okrasjem v obliki ploskovitih girland in konzol med okni pod napuščem. Okenske odprtine so v pritličju poudarjene le s profiliranimi okvirji, v drugem nadstropju pa so jim dodani enostavno oblikovan sklepnik in po dve konzoli pod okenskimi policami.

Profilacija oken v prvem nadstropju je iz profiliranega okvirja s preklado, ki sloni na podpornikih v obliki volut z akantovimi listi. Tik nad okenskimi odprtinami so okrasna polja z dekorativno strukturno obdelavo na način »smrečice«, tipične za sorodne objekte iz tega časa. Obe stranski in sredinska fasadna os so v tem nadstropju posebej poudarjene z izstopajočim okrasjem okenskih odprtin, ki je sestavljen iz polkrožnega zatrepa nad okensko preklado, volutnih podpornikov z zaključkom v obliki ženske glave z bogatim cvetličnim okrasjem ter vmesnega polja z razkošno oblikovano girlando. Streha je somerno dvokapna, krita z opečno kritino, s frčado v osrednjem delu dvoriščne fasade.

V maju 2017 so bili na zahtevo Ministrstva za javno upravo Republike Slovenije izdani kulturnovarstveni pogoji za investicijsko-vzdrževalna dela na naslovu Beethovnova ulica 3 v Ljubljani, ki sva jih pripravili odgovorna konservatorka Marija Režek Kambič in avtorica tega poročila Saša Renčelj Š. Vzdrževalna dela so bila predvidena za celotno stavbo, tako za njen fasadni ovoj kot za notranjščino.

Pregled fasade pred prenovo je pokazal, da je omet po večini stabilen, ponekod pa je že kazal jasne znake propada. Najbolj kritično je bilo stanje ometa na krajši ulični fasadi, v drugem nadstropju. Uničeni deli ometov so bili odstranjeni in nadomeščeni z novimi po vzoru obstoječih. Uporabljen je bil sistem apnenih ometov po JUB-ovi tehnologiji od obrizga do finega ometa. Horizontalni venci so bili v relativno dobrem stanju, v slabšem pa je bil profilirani okras okoli okenskih odprtin. Kljub jasnim navodilom in rednemu nadzoru ZVKDS, OE Ljubljana, je izvajalec nestabilne opleske in sekundarne obloge odstranil nestrokovno. Enostavnejše ploskovne površine in profilirani okenski okvirji so bili zaradi grobega mehanskega ročnega odstranjevanja močno poškodovani, štukaturno okrasje pa so celo peskali, zaradi česar je površina močno degradirala. Obnovo fasadnega okrasja je zato prevzelo podjetje Restavratorstvo Mali, d. o. o., ki je nastalo škodo saniralo in dekoracijo obnovilo skladno s prvotno tehnologijo. Prvotna okna so bila med preteklimi prenovami že nadomeščena z oblikovno manj primernimi, zato je bila predvidena zamenjava oken priložnost za umestitev ustrežnejših. Izdelana so bila nova, funkcionalno in tehnološko sodobna, ki pa po videzu sledijo oblikovanju prvotnih členjenih, škatlastih, s sistemom odpiranja navzven in zgodovinskimi vitkimi profili. Vhodna vrata so bila v dobrem stanju, zato so jih le očistili ter mizarško obnovili. Tudi kritina

in strešna konstrukcija sta bili v dobrem stanju, zato sanacija tu ni bila potrebna, izvedena so bila le manjša popravila ter zamenjani so bili snegolovi.

V sklopu obnovitvenih del komunikacijskih prostorov notranjščine (vhodna veža, hodniki in stopnišče) je bilo izvedeno čiščenje tlakov. Poškodovani oziroma manjkajoči deli teraca v hodnikih so bili nadomeščeni z novim po vzoru obstoječega. Kamnite stopnice so bile pred obnovo prekrivane s tekstilno oblogo, ki je bila z lepilom pritrjena na kamnito površino. Trdovratni ostanki lepila so bili odstranjeni z vodno paro pod pritiskom in s kemičnimi sredstvi, površina kamna pa je bila nato peskana z mehkejšim medijem, na način, ki je bil predhodno preverjen na testnem polju. Večja moteča odlomljena mesta stopniščnih ploskev so bila dopolnjena z dvokomponentnim kitom za kamen. Leseno držalo ograje stopnišča je bilo mizarsko obnovljeno in zaščiteno z osmo oljem. Stropi hodnikov so bili zaradi umestitve instalacijskih razvodov spuščeni. Prvotna lesena kasetirana vrata na hodnikih so bila le mizarsko obnovljena.

Obnovitvena dela so potekala od decembra 2018 do septembra 2019. Vsa dela je s pomočjo podizvajalcev izvajalo podjetje ZIR, d. o. o., gradbeni nadzor je izvajalo podjetje ŠTRAF, d. o. o., konservatorsko-restavratorski nadzor sta redno izvajali spodaj podpisani ter občasno konservatorska svetovalka Marija Režek Kambič.

Ljubljana, hiša Beethovnova ulica 3 pred obnovo (foto: S. Renčelj Škedelj, 2018)

Ljubljana, hiša Beethovnova ulica 3 po obnovi (foto: S. Renčelj Škedelj, 2019)

92 Tina Potočnik

EŠD: 30512

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Soseska BS 7 za Bežigradom

Področje: UA, U

Obdobje: 1974

Vrtec Ajda v ljubljanski soseski BS7 – celovita prenova, protipotresna in energetska sanacija ter dograditev objekta

Vrtec Ciciban, enota Ajda stoji ob južnem robu obsežne ljubljanske stanovanjske soseske, imenovane Ruski car ali BS7 (Bežigrajska soseska 7), in je varovan kot del te naselbinske in vrtnoarhitekturne dediščine. Stavba vrtca je bila zgrajena takoj po nastanku soseske, v sredini sedemdesetih let preteklega stoletja, in sicer po načrtih arhitektov Milana Štruklja, Huga Porente, Alenke Velkavrh in Zale Dobnik. Objekt z značilnimi modernističnimi arhitekturnimi prvini, kot so elementi iz vidnega betona in opaži, konstrukcija, ki prodira na fasado in pridobi oblikovno funkcijo, kontinuiteta prostora oz. povezovanje notranjosti in zunanjščine, sta tvorila dva ločena, horizontalno razpotejnena trakta. Krita sta z asimetrično dvokapnico, pri čemer je vzhodni trakt nižji, pritlični, na zahodni strani, pravokotno nanj, se mu pridružuje višji, nadstropni trakt. Med seboj sta bila povezana v kletni etaži, nad terenom pa sta z dveh strani obrobjala prostorno otroško igrišče, razgibano z vzpetinama, značilnima za tedanje zunanje ureditve.

Kljub začetnemu preizpraševanju smotrnosti celovite prenove stavbe zaradi obsega del, zahtevnosti izvedbe in potrebnega finančnega vložka ob možni alternativni novogradnje na mestu porušenega potresno nevarnega vrtca se je investitor odločil za izvedbo celovite prenove, ki v veliki meri ohranja prvotno podobo stavbe in materialno zasnovo oboda. Cilj investitorja je bil predvsem sanirati s potresnega vidika neustrezno konstrukcijsko zasnovo, objekt celovito energetsko prenoviti, zagotoviti dostopnost za gibalno ovirane osebe in odpraviti manko notranjih oz. pokritih komunikacijskih povezav med obema traktoma ter med vsemi etažami, kakor tudi povečati posamezne, z vidika sodobnih normativov premajhne prostore, zaradi česar je bila planirana dozidava. Predvidena je bila tudi ureditev zunanjega igrišča in ploščadi z igrali.

Pred posegom smo opravili več terenskih ogledov objekta, temeljito fotodokumentirali stanje in preučili še v celoti ohranjeno projektno dokumentacijo, tudi tehnične načrte detajlov, arhitekturne posnetke obstoječega stanja ter historične fotografije. Na podlagi tega je bilo možno v veliki meri opredeliti še ohranjene, originalne prvine primarne likovno-arhitekturne zasnove lupine in sklepati o prvotnih,

neohranjenih elementih in materialih. Nekaj manjkajočih podatkov smo pridobili tudi na podlagi ustnih virov, med drugim od enega izmed avtorjev stavbe.

Na tej podlagi je bilo izvedeno vrednotenje, pri katerem so bili upoštevani tako likovno-arhitekturni vidiki stavbe in njen pričevalni pomen v okviru slovenske arhitekturne zgodovine kakor tudi pomen vrtca kot dela funkcionalne celote značilne povojne stanovanjske pozidave tipa samooskrbne soseske in njegova vizualna pojavnost oz. oblikovna povezanost s slednjo. Izhajajoč iz vrednotenja ter varstvenega režima, kot ga opredeljuje veljavni prostorski akt, smo s kulturnovarstvenimi akti in konservatorskim nadzorom usmerjali posege s ciljem, da se v največji meri ohrani primarna substanca stavbe, kjer pa to ni bilo možno, da se ohrani prvotna likovno-arhitekturna in materialna zasnova (zlasti eksterierja). Izvedene so bile tudi sondažne raziskave barvnih plasti opleskov in ometov na fasadi ter opleskov na posameznih kovinskih elementih, na osnovi katerih so bili določeni vsi barvni toni in struktura ometa. Prenova je potekala v drugi polovici leta 2020, posamični posegi so bili izvedeni tudi na začetku leta 2021. Pri tem je bila povsem ohranjena oblika asimetrične dvokapnice s sivo vlaknocementno kritino, ki je na obeh uličnih straneh položna, na dvoriščnih straneh pa se strmo spusti do betonskega podzida stavbe in z diagonalnim rastrom kritine ustvarja svojevrsten likovni vtis. Nova kritina je po vzoru prvotne vlaknocementna, v naravnem barvnem tonu. Za kleparske detajle je bila zaradi zahteve po trajnosti, hkrati pa dolgih rokov dobave pločevine z ustreznim nanosom cinka (minimalna debelina prevleke za urbano območje in načrtovano življenjsko dobo kritine 20 let je 32 µm, ustrezen nanos cinka pa 450 g/m²) izbrana barvana aluminijasta pločevina v odtenku RAL 9007 Graualuminium, ki vizualno ustreza prvotnim kleparskim detajlom iz pocinkane pločevine.

V strmi dvoriščni strešini utopljene terase, zasenčene s temno rjavimi lesenimi pergolami, so ohranjena prav tako

Ljubljana, vrtec Ajda, opleskane betonske konzole v pritličju zahodnega trakta pred prenavo (foto: Tatjana Adamič)

kovinska ležišča, ki so skladno z ugotovitvami sondiranja kovinskih arhitekturnih elementov (ograje, traverze, vratna držala) opleskana živo rumeno. Sekundarne, vizualno povsem neustrezne kovinske ograje teras, ki so segale znatno nad nivo strešine in s katerimi so nadomestili prvotna betonska korita, so bile odstranjene. Na podlagi ohranjenih tehničnih prikazov prvotne ograje in še ohranjenega betonskega korita (stopnišče) so bila rekonstruirana betonska cvetlična korita s kovinsko ograjo. Na notranji strani je bil dodan sekundarni steklen panel, ki ustreza varnostnim normativom glede višine in rešuje problem »nevarnih« horizontalnih elementov prvotne ograje.

Poševnine, ki jih formira streha, so pomemben element objekta, ki ustvarja številne edinstvene motive, zlasti tudi na stranskih fasadah, kjer se ustvarja asimetričen zatrep. Ta motiv je na zahodnem traktu dodatno poudarjen z vrhoma enako oblikovanih stopnišč, le z manjšim volumnom, ki se pripenjata k severni in južni stranici trakta. S stopniščnima prizidkoma se tako tvori likovno izjemna sestava gradiranih volumnov in ritem poševnin. To je bilo treba upoštevati pri načrtovanju prizidka – novega, pokritega povezovalnega hodnika med obema traktoma. Pri pogojevanju vizualne pojavnosti novogradnje je bil cilj ohranitev jasne vizualne ločnice med prvotnim in novim delom vrtca, hkrati pa enovitosti stavbnega kompleksa. Zato je bilo predlagano načrtovanje prizidka v sodobnem, a obenem do prvotne stavbe zadržanem arhitekturnem izrazu, z nerazčlenjenim volumnom in ravno streho ter z materialno in oblikovno čim bolj enovitim eksterierjem, brez na zunaj vidnih konstrukcijskih elementov.

Nasprotno pa je bila originalna armiranobetonska nosilna konstrukcija, ki prodira skozi fasado zahodnega trakta, opredeljena kot bistvena varovana vrednota. Kljub pomiku pritličnih sten navzven zaradi zagotovitve statične stabilnosti celotnega objekta (nosilni elementi v nadstropju so bili zamaknjeni glede na tiste v pritličju) spodnji del konzol

iz vidnega betona vsaj minimalno še izstopa iz ravnine stene, s čimer se ohranja oblikovna funkcija konstrukcije. Konzole so bile nedestruktivno očiščene s paro, ojačane s karbonskimi lamelami in na podlagi potrjenega vzorca le lokalno sanirane z reparaturno malto, tako da s svojo patino in še ohranjenim cementnim mlekom ostajajo dokument časa. Po vzoru prvotne zasnove fasad je bil pred novo nosilno steno ponovno nameščen lesen opaž, ki je bil, kot je pokazalo sondiranje, prvotno pleskan z lazurnim temno rjavim premazom. Na prvotno zastekljenih segmentih, ki so bili zazidani v okviru potresne ojačitve, je bil – poslej kot fasadna obloga – ponovno nameščen kopelit. Prizadevali smo si, da bi na enak način kot konzole zahodnega trakta ohranili, sanirali s cementno malto v ustrezni barvi in strukturi ter prezentirali ne samo betonski podzid stavbe na dvoriščni strani, ponikovalnice in posamezne zidce, marveč vse elemente vidnega betona. Zaradi slabega stanja gradiva, tj. zaradi precej obsežnih poškodb, predvsem odpadanja krovnih plasti betona nad korodirano armaturo, kljub več

Ljubljana, vrtec Ajda, podoba začelja po namestitvi rekonstruiranih betonskih korit s kovinsko ograjo (foto: Tatjana Adamič)

Ljubljana, vrtec Ajda, očiščena, sanirana in s karbonskimi lamelami ojačana konzola v vidnem betonu (foto: Tatjana Adamič)

Ljubljana, vrtec Ajda, pročelje po obnovi, z zastekljenim hodnikom v nadstropju (foto: Tatjana Adamič)

poskusom to ni bilo mogoče. Ograje (prvotno) zunanjih hodnikov je bilo treba nazadnje preplastiti, pri čemer je bila za preplastitev uporabljena reparaturna malta za beton proizvajalca Kema, površina je bila zalikana.

Zaradi potrebe po preureditvi funkcionalne zasnove notranjščine in zagotovitvi notranjih komunikacij sta bila zastekljena povezovalni hodnik v nadstropju zahodnega trakta ter severno stopnišče, ob vznožju katerega je bil urejen zastekljen vetrolov. Zasteklitev hodnika in dela pritličja sta bila velika težava z vidika ohranitve likovno-arhitekturne zasnove pročelja. Kot tudi sicer pri zasteklitvah, ki jih zaradi varnostnih normativov in zahtev po energetski učinkovitosti opne (kaljeno, dvoslojno, lepljeno steklo z veliko težo) ni moč več izvesti brez rastra, temveč le s pokrivnimi profili ali kot strukturno fasado, je bilo treba v dani situaciji poiskati čim bolj enovito, nevpadljivo varianto zasteklitve. Naposled je bila izbrana zasteklitev s pokrivnimi profili v barvi stavbnega pohištva in s stekli maksimalnih dimenzij, možnost odpiranja oken je bila zagotovljena le za dvema vertikalama lesenih lamel, ki se vzpeneta visoko nad kap. Motiv lesenih lamel, ki se ponovi tudi na vseh stranskih fasadah, tod v celotni višini, je ohranjen. Pomembno je tudi, da je bil ob funkcionalnih spremembah notranjosti vseeno ohranjen tudi princip oblikovanja notranjih vrat in sten igralnic z nadsvetlobo, ki je bil prepoznan kot pomemben odraz iskanj načrtovalcev, kako povezati interior in eksterier ter osvetljevati prostore z naravno svetlobo.

Na hodniku severnega trakta in na stopniščih so ohranjena prvotna kovinska držala in ograje, pri čemer je bilo treba zaradi zagotavljanja varnosti otrok na obeh prvotno zunanjih stopniščih namestiti sekundarne ograje. Ohranjene, obnovljene in ponovno nameščene so velike kovinske kljuge na vhodnih vratih. Pri vhodnih vratih je bilo možno še v večji meri kot pri oknih ohraniti proporce in obliko. Nova, energetska učinkovitejša okna so lesena. Energetska sanacija objekta je vključevala tudi dodajanje plasti termoizolacije iz mineralne volne, ki ustreza zahtevi po najvišji požarni varnosti. Pri tem zunanje prečne stene niso izolirane, marveč je bila tod nameščena izolacija z notranje strani, s čimer so bile ohranjene tanke, elegantne linije vertikal.

Zunanje obodne stene so bile izvedene v ometu. Kot so pokazale sondažne raziskave, so bile prvotne fasadne ravnine v preteklosti že v celoti preplaščene s tankoslojnim (verjetno akrilnim) ometom, zaradi česar je bila fasadna površina pred posegi v slabem stanju. Sondiranje fasadne površine je pokazalo, da je bil prvotni finalni sloj svetle, skoraj bele barve, dodan mu je bil lesketajoč agregat – luske naravne kamenine »sljuda«. Ocenjena velikost zrn agregata je bila do 1,5 mm. Na podlagi zahteve, da se ometane površine izdelajo po vzoru prvotnih, je bil kot ustrezen finalni sloj potrjen finoizrnat Weber.pas perSil omet 1,5 mm v barvnem tonu 1001E po barvni karti Weber, s transparentnimi bleščicami Effeto Glass z relativno majhno

gostoto nanosa, s čimer je bil poustvarjen videz prisotnosti sljude.

Urejene so bile tudi pripadajoče zunanje površine, kjer so bila nameščena nova igrala. Obodna zasaditev z značajem drevoreda ter motiv vzpetin sta ohranjena.

Investitor uspešne izvedbe celovite in zahtevne protipotresne prenove objekta, ki je privedla do razmeroma majhne izgube primarne substance eksterierja in spremembe likovno-arhitekturne zasnove objekta, zlasti na račun zasteklitev in spremenjenih proporcij in detajlov stavbnega pohištva, je bila Mestna občina Ljubljana, energetska sanacija pa je bila izvedena v javno-zasebnem partnerstvu (Petrol, d. d.). Prenova je bila načrtovana v okviru družbe Arhitektonika, d. o. o., projekt je vodil arhitekt dr. Andrej Goljar. Glavni izvajalec je bilo podjetje Arol, d. o. o., iz Ljubljane s podizvajalci. Dela so potekala pod strokovnim nadzorom DVG, gradnje, d. o. o., in ZVKDS, OE Ljubljana.

Ljubljana, vrtec Ajda, ohranjena oblikovna zasnova vhodne partije s ponovno uporabo originalnih kljuk (foto: Tatjana Adamič)

93	Saša Renčelj Škedelj, Katja Pohl
<i>EŠD</i> :	26780
<i>Naselje</i> :	Ljubljana
<i>Občina</i> :	Ljubljana
<i>Ime</i> :	Ljubljana – zaporniške celice na Beethovnovi ulici 3
<i>Naslov</i> :	Beethovnova ulica 3
<i>Področje</i> :	Z
<i>Obdobje</i> :	1944–1966

Zaporniške celice v kletnih prostorih stavbe na Beethovnovi ulici 3 so kot eden izmed redkih materialnih pričevanj o sistemu zaporov tajnih obveščevalnih služb državne varnosti v Sloveniji razglašene za kulturni spomenik državnega pomena. Od leta 1944 naj bi jih za zasliševanje uporabljal Oddelek za zaščito naroda (OZNA), po letu 1946 Uprava državne bezbednosti (UDBA), ki je nasledila tako prostore kot prakso zasliševanja političnih zapornikov, od leta 1966 pa naj bi tu svoje poslanstvo opravljala Služba državne varnosti (SDV). Danes kletne prostore upravlja Študijski center za narodno spravo (v nadaljevanju ŠCNR), ki namerava celoten kletni del stavbe nameniti prezentaciji tematike povojnih zaporov *in situ*.

Gre za sklop osmih celic, povezanih s skupnim hodnikom, ki se izteka v dva ločena prostora; eden od njiju je bil predvidoma namenjen osebni higieni zapornikov. Celice so razporejene levo in desno od glavnega hodnika, tako da okna celic levo od hodnika gledajo na manjše opuščeno dvorišče ob severni fasadi zgradbe, okna celic desno od hodnika pa na Beethovново ulico. Pred vsakim parom celic, ki so usmerjene proti Beethovnovi ulici, sta manjša hodnička. Dve celici sta se verjetno uporabljali kot temnici, saj so okna v njiju zazidana. Notranja oprema celic, razen betonskega umivalnika v sanitarnem prostoru, ni ohranjena.

Okna so zaradi vdora vode in močne vlage v celicah vzdolž dvoriščne fasade uničena, lesena vrata z okroglimi linami, ki zapirajo vhod v celice, pa so po večini ohranjena in v dobrem stanju. Ponekod so na zidovih celic vidne linije prvotne izvedbe stropa, kar nakazuje, da je bil kletni prostor prvotno enoten, s stropom, izvedenim na način banjastega oboka. Pod stropom zaporniških celic teče novejši toplovodni cevni sistem, ki naj bi bil nameščen v šestdesetih letih 20. stoletja. Zaradi vdora vode skozi okna celic ter izjemno visoke relativne vlage v kletnih prostorih je ŠCNR že v letu 2009 poskušal izvesti najnujnejše ukrepe, ki bi zaustavili hitro propadanje ometov in ostalih elementov v celicah. S tem namenom je Restavratorski center ZVKDS v juniju 2009 po naročilu ŠCNR za zaporniške celice pripravil mapo 03 konservatorskega načrta. Podrobnejši kulturnovarstveni pogoji za obnovo celic so bili izdani v sklopu kulturnovarstvenih pogojev za investicijsko–vzdrževalna dela v maju 2017.

Na žalost do izvedbe nujnih ukrepov vse do celostne obnove

ni prišlo, zato je bilo stanje celic, ki so umeščene vzdolž dvoriščne fasade, pred obnovitvenimi posegi precej slabo. Vdor vode in vlaga sta prispevala k uničenju velikega dela ometov v posamičnih celicah ter slabemu stanju lesenih podnic in lesenih okenskih okvirjev. Pred obnovo notranjščine celic je bilo zato treba na dvorišču urediti odvodnjavanje in izvesti hidroizolacijo do temeljev dvoriščne fasade. Sočasno so bile izvedene tudi arheološke raziskave ob gradnji, saj stavba stoji na območju arheološkega spomenika Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana (EŠD 329). Arheološke raziskave je izvajalo podjetje Arhej, d .o. o., arheološki nadzor pa je opravljala višja konservatorka ZVKDS, OE Ljubljana, Mija Topličanec. Ugotovljeno je bilo, da so gradbena dela potekala po trasi že prekopanih slojev, zato so arheološke raziskave odkrile predvsem moderna in/ali novoveška nasutja in zasutja, kanalizacijski kanal ter del nekdanjega tlaka dvorišča iz večjih prodnikov. V jugovzhodnem vogalu dvorišča so arheologi naleteli na sledi večjega gradbenega posega, ki je bil opravljen za hidroizolacijo objekta sosednje stavbe na Tomšičevi ulici 6 in je uničil preostanek arheoloških plasti na tem mestu. Ugotovljeno je bilo, da večji del nepoškodovanih plasti zaseda novoveška opečnata kanalizacija, odkritih pa je bilo tudi nekaj rimskih in novoveških najdb ter nekaj najdb iz povojnega obdobja. Slednje so zanimive z vidika obravnave zaporniških celic, saj najdeni predmeti (vojaška čelada, novec, železna sekira in uporabljen tulec granate) pričajo o dogajanju v povojnem času na območju stavbe.

Ometi v celicah vzdolž dvoriščne fasade so bili po večini uničeni, zato jih je bilo treba v večji meri odstraniti in nadomestiti z novimi na apneni osnovi. Izjema je bila ena izmed celic, ki so jo leta 2009 zaradi snemanja filma z naslovom *Skriti spomin Angele Vode* scenografsko preuredili. Za potrebe snemanja so na stene celice dodali napise, ki naj bi uprizarjali komentarje zaprtih v celicah. Odločili smo se, da novejše omete z napisi ohranimo zaradi pričevalnosti sodobnega dogajanja oziroma namembnosti teh prostorov. Originalni zapisi zapornikov so sicer v eni izmed celic vrezani v leseni podboj vrat.

V večini celic ter na obeh hodnikih so tla zalita z betonom. V celicah z lesenim tlakom je zaradi vdora vode in težav z vlago prišlo do uničenja materiala. Lesene deske so zato demontirali, tiste, ki so bile še v relativno dobrem stanju, pa so ponovno uporabili za tlak v eni izmed celic. Leseni pod je bil nameščen na distančnike, tako da je omogočeno kroženje zraka.

Zaradi zamakanja so bila skoraj popolnoma uničena vsa okna vzdolž dvoriščne fasade. Obnova tako poškodovanih oken ni bila smiselna, zato so bila izdelana nova, oblikovno skladna z obstoječimi. Za razliko od prvotnih oken, ki so bila po večini fiksna, je nova možno odpirati in tako vlažne prostore redno zračiti.

Celice vzdolž Beethovnove ulice so bile v precej boljšem stanju, saj vanje ni zatekala voda, poleg tega pa so jih zaradi uporabe tudi redno vzdrževali. V eni izmed celic je namreč nameščena toplotna postaja, ostale na tej strani pa so se uporabljale kot skladišče. Okna so v tem delu fiksna, vanje

so nameščene cevi za zračenje. Glede na to, da projekt vzdrževalno–investicijskih del ni vključeval posegov v severnem delu kleti, vzpostavitev teh celic v prvotno stanje v tem trenutku ni bila možna.

Vsa vrata v celice so bila v dobrem stanju. Zaradi pričevalnosti posamičnih detajlov na njih (vrezani napisi, sledi čevljev in obrabe zaradi jetniških ključev ...) smo se odločili, da se vrata le očistijo ter obnovijo v skladu s konservatorsko–restavratorskimi izhodišči. Restavratorska dela je opravljalo podjetje Triptih, d. o. o., ki je vrata, vključno z okovjem, očistilo in finalno obdelalo skladno z rezultati predhodnih sondažnih raziskav.

V celotnem kletnem prostoru je bila izvedena posodobitev električne napeljave. Obstoječa napeljava je bila izvedena podometno, zato je tudi nova sledila temu principu. V posamičnih celicah so bili ohranjeni deli svetil (grla žarnic), vendar podatka o tipu svetil na podlagi teh ostankov ni bilo mogoče določiti. Nova svetila so bila izbrana po analogiji kletnih svetil iz povojnega obdobja, nova stikala in vtičnice pa so bakelitna po vzoru obstoječih.

Obnovitvena dela v zaporniških celicah so potekala od avgusta do septembra 2019. Konservatorsko–restavratorski nadzor sta izvajali Saša Renčelj Škedelj in Katja Pohl odgovorna konservatorka in konservatorka–restavratorka ZVKDS, OE Ljubljana.

94	Andrejka Ščukovt
<i>EŠD</i> :	416
<i>Naselje</i> :	Lozice
<i>Občina</i> :	Vipava
<i>Ime</i> :	Lozice – Rodmanov hram
<i>Naslov</i> :	Lozice 7
<i>Področje</i> :	E
<i>Obdobje</i> :	18. stoletje

Leta 2018 je bila večja medijska pozornost posvečena uspešno izvedeni obnovi strehe zgodnjebaročne cerkve sv. Vida v Podnanosu, ki je na slovenskih tleh po površini največja s kamnom pokrita streha. Manj znano pa je, da stoji v sosednjih Lozicah prav tako častitljivo stara stavba, t. i. Rodmanov hram, katerega streha, pokrita s kamnom, je bila sanirana istega leta.

Rodmanov hram, ki je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena, uvrščamo med najstarejše ohranjene profane stavbe v Zgornji Vipavski dolini. Stavba stoji v starem vaškem jedru Lozic, v neposredni bližini župnijske cerkve sv. Frančiška Ksaverija iz 17. stoletja.

Rodmanov hram je od nekdanj gospodarsko poslopje. Včasih so tu shranjevali življenjsko pomembne pridelke, danes služi predvsem predelavi grozdja in za shranjevanje vina. Stavba, ki je v celoti pozidana iz lokalnega kamna, je kvadrataste tlorisne

zasnove, s stranicami dolžine okrog 6,90 x 6,80 m. Vse štiri etaže stavbe imajo enocelično tlorisno zasnovo in obsegajo obokano vinsko klet, pritličje, kjer je t. i. *faladur* – prostor za predelavo grozdja, ter nadstropje in podstrešje. Stavbo pokriva strma simetrična dvokapnica, pokrita s *skrlami*.

Po izročilu naj bi bili prvi lastniki stavbe menihi. To dokazujeta v omet vrezan posvetilni križ z letnico 1759 na severovzhodni zatrejni fasadi in reprezentančni vhodni portal ob hramu, prvotno obrnjen proti župni cerkvi. Konec 18. stoletja je po ustnih informacijah postal lastnik stavbe nekdo s priimkom Mislej, kar naj bi potrjevala na okenski prekladi v nadstropju stavbe vklesana letnica z inicialkami J 1787 M. Kasneje je postal lastnik stavbe posestnik Rodman iz Vipave, poimenovanje po njem pa se je ohranilo do danes. Sedanji lastnik Rodmanovega hrama, ki je domačin, se je odločili, da bo objekt obnovil in ga rešili pred propadom. Na podlagi spremljanja stanja stavbne celote je bilo ugotovljeno, da je kritina (skrle) dotrajana. Kakovost skrI iz lapornatega peščenjaka lokalnega izvora – največje dimenzije skrI so bile okrog 80 x 50 cm, najmanjše pa okrog 30 x 30 cm – se je z leti slabšala. Plošče so se pričele plastiti in posledično tanjšati. Da bi preprečili zamakanje in potencialne nove poškodbe v prostorih objekta, je bilo nujno treba začeti investicijska vzdrževalna dela, ki so obsegala stabilizacijo zidov, zamenjavo dotrajanih lesenih delov strehe in zamenjavo kamnite strešne kritine. Čeprav je v bližnji okolici še možno lomiti skrle lokalnega izvora, kot npr. na Nanosu ali v dolini Pasjega repa, jih od tam ni bilo možno pridobiti, ker to preprečuje Zakon o rudarstvu. Zato je danes Rodmanov hram prekrit z rezanimi kamnitimi ploščami iz kamnoloma v Povirju, ki jih pripravljajo v kamnoseškem podjetju na Krasu.

Potem ko je bila leta 2018 streha objekta rešena, se je lastnik odločil, da bo preново nadaljeval z vzdrževalnimi deli v notranjosti stavbe in na dotrajanih stavbnih elementih na glavni fasadi. V naslednjem letu je bil tako v nadstropju in na podstrešju nameščen nov lesen pod, saj so bile stare deske dotrajane. V pritličje, nadstropje in na podstrešje stavbe so bila vgrajena oljena in na križ oz. tretjine deljena dvokrilna okna z enojno zasteklitvijo. V vseh prostorih je bil na predhodno lokalno utrjene kamnite stene izveden še omet, ki je poslikan z apnenim beležem.

Nadalje je bil na glavni fasadi nad vhodnimi vrati v faladur odstranjen recenten in neprimeren betonski nadstrešek. Vhodna odprtina faladurja je bila opremljena s podobno izvedenim portalom iz štokanega apnenca z na vrhu zaključeno trikotno preklado, enako kot je bila narejena pred širitvijo vhoda. Vhodna vrata v faladur so prilagojena novi odprtini in polno oblikovana iz vodoravno oziroma pokončno zbitih desk. Območje vhoda v faladur je še tlakovano s kamnitim tlakom.

Nazadnje so obnovitvena dela obsegala še konsolidiranje kamnitega zunanjega stopnišča, tako da so bili manjkajoči in odbiti deli oz. fuge med kamni zapolnjeni z malto. Na vhodnem podestu z balustri, ki nosijo nadstrešek in ščitijo vhod v nadstropje hrama, pa je bil saniran kamniti tlak.

Rodmanov hram v Lozicah pred obnovo kamnitega stopnišča (foto: A. Ščukovt, 2019)

Rodmanov hram v Lozicah, kamnite stopnice po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

Rodmanov hram v Lozicah (foto: A. Ščukovt, 2020)

95 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Mačkovec**

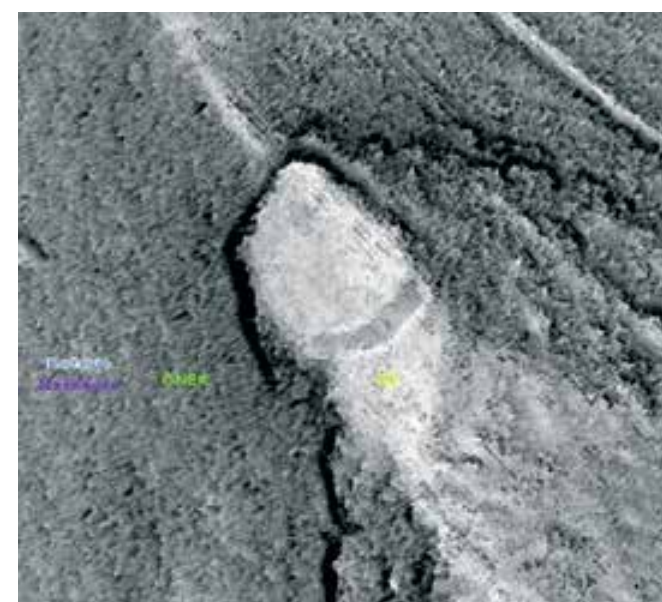
Občina: Kočevje

Ime: **Mačkovec – Gredice**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, pozni srednji vek, zgodnji novi vek

Center za preventivno arheologijo je s pomočjo analize lidarskih posnetkov odkril novo potencialno arheološko lokacijo na vzpetini Gredice (894 m). Hrib Gredice tvori naravno pregrado med dvema kraškima poljema in se dviga nad naseljema Mačkovec in Laze pri Oneku. Nova arheološka lokacija je na severnem delu vzpetine Gredice (kota 870,5). Lokacija je antropogeno preoblikovana, teren je poravnán in očiščen kamenja. Plato površine okrog 1600 m² deli v smeri vzhod–zahod šest metrov širok jarek na dva dela. Ob ogledu sem na krtinah našel silekse, alohtoni kamen, prazgodovinsko in poznosrednjeveško/zgodnjenovoveško lončenino. Prazgodovinsko lončenino sem našel na celotnem platoju, lončenino iz mlajših arheoloških obdobj pa le na njegovem severnem delu, zato sklepam, da je jarek nastal v poznem srednjem veku/zgodnjem novem veku in razdelil opustelo prazgodovinsko naselbino na dva dela. Odkriti arheološki material za zdaj ne omogoča natančnejše časovne opredelitve, tehnološke lastnosti prazgodovinske lončenine pa nakazujejo, da je ta sorodna neo-/eneolitskemu materialu Spahe in Male Gore pri Kočevju. Odkritje nove poznosrednjeveške/zgodnjenovoveške utrjene naselbine in višinske prazgodovinske naselbine pomembno dopolnjuje naše poznavanje arheološke podobe tega dela Kočevske.

Mačkovec, Gredice na lidarskem posnetku (vir: ARSO, MOP)

Mačkovec, Gredice, pogled na jarek s severovzhoda proti jugozahodu (foto: M. Pergar)

96 Blaž Orehek, Urška Pajnič

EŠD: 19949

Naselje: **Mala Kostrevnica**

Občina: Šmartno pri Litiji

Ime: **Mala Kostrevnica – prazgodovinsko grobišče Teroh**

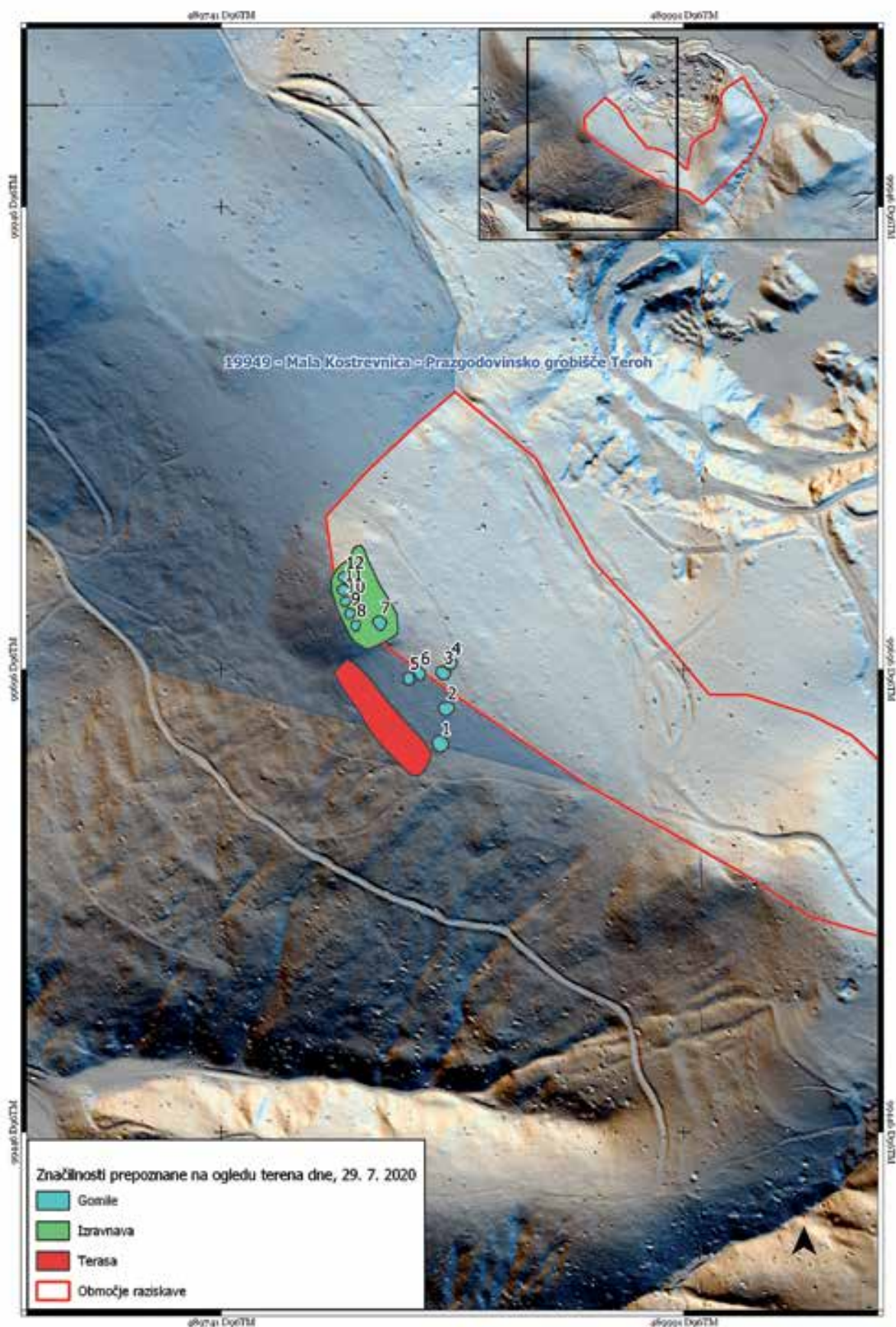
Področje: A

Obdobje: železna doba

Ekipa ZVKDS, CPA, je izvedla historično analizo in analizo posnetkov zračnega laserskega skeniranja ter v juliju 2020 tudi ekstenzivne terenske preglede za območje obdelave OPN Šmartno pri Litiji. Raziskave so potekale na območju predvidene širitve obstoječega kamnoloma (Kmetov pruh; ledina *Strmi rob*) na severovzhodnem pobočju *Teroha* in vzhodnem pobočju grebena *Breznik*.

Izvedli smo tudi evidentiranje topografskih znakov na slemenu grebena *Teroh* in potrdili rezultate kabinetnega pregleda lidarskih posnetkov. Na terenu smo z gotovostjo identificirali skupino dvanajstih gomil na jugovzhodni strani naravne kopaste vzpetine. Nekaj gomil leži na domnevno antropogeni izravnavi (pet gomil premera pribl. 4 m in ena gomila premera pribl. 8 m), šest gomil pa na naravnem (ocenjen premer 6–8 m), dokaj ravnem hrbtu slemena. Na jugozahodnem robu slemena smo potrdili obstoj antropogene terase velikosti 75 x pribl. 10 m. Njena usmeritev poteka vzporedno z usmeritvijo slemena (smer severozahod–jugovzhod).

V dogovoru s pristojnim konservatorjem je bil podan predlog za razširitev registriranega območja arheološke dediščine *Mala Kostrevnica – prazgodovinsko grobišče Teroh* (EŠD 19949).

Topografske značilnosti, prepoznane na lidarskih posnetkih in na terenu (izvedba U. Pajnič)

97 Nataša Škrjanec

EŠD: 1409

Naselje: **Marezige**

Občina: Koper

Ime: **Marezige – cerkev sv. Križa**

Področje: R

Obdobje: pozni srednji vek, 18. stoletje

Osrednji del vasi tvori trg s cerkvijo sv. Križa iz leta 1756, ob kateri so leta 1870 zgradili samostojno stoječi zvonik v višini 24,10 m. Cerkev, ki je bila sicer zgrajena na mestu prejšnje iz 15. stoletja, so takrat tudi razširili in ji dozidali kor. Letnica nastanka cerkve 1756 je vklesana v kamnito stopnico vhodnega portala. Podatkov o preteklih posegih v cerkvi in zvoniku je zelo malo. Zvonik je bil leta 1968 statično saniran z ojačitvijo zidov s kovinskimi sidri ter vgradnjo armiranobetonske plošče v etaži pod zvonovi, leta 1993 pa je

bil sondiran in nato obnovljen prezbiterij s fragmenti gotske poslikave, ki obdajajo vzdano kamnito kustodijo.

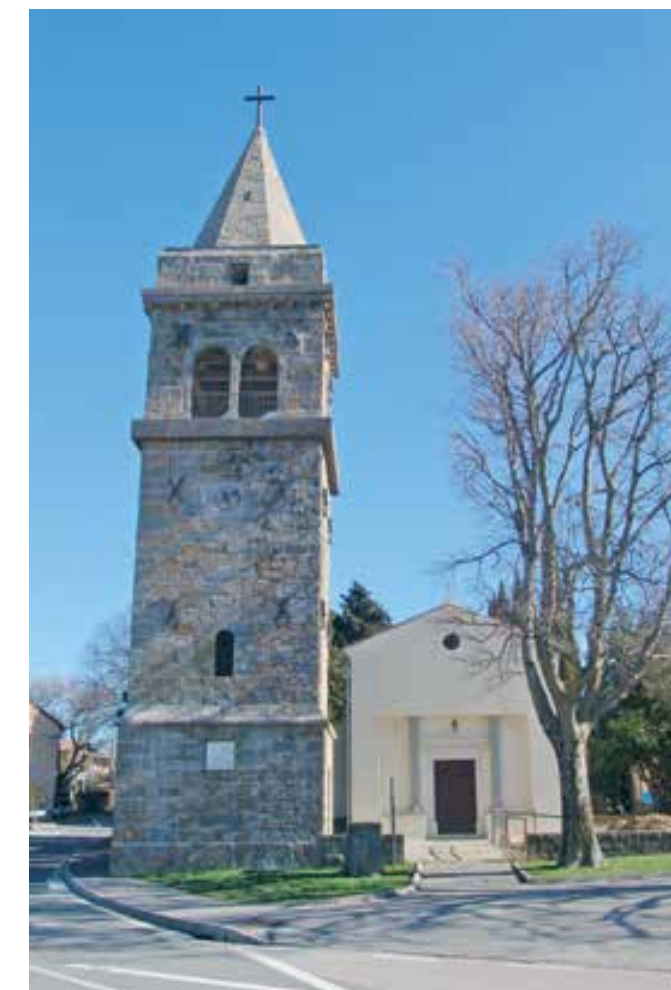
Slabo stanje zvonika je narekovalo celovito obnovo spomladi leta 2018. Statično je bilo treba ojačati kamnite stene z injektiranjem zidov in vgradnjo dodatnih kovinskih sider v liniji oboka nad ploščadjo ter konservatorsko-restavratorsko sanirati kamnito zunanjsčino iz peščenjaka, ki je kazala precejšnje znake propadanja. Poškodbe na peščenjaku so bile številne, predvsem v obliki razplastitev, razpokanosti in odpadlih delov, prisotni so bili lišaji, mahovi in vegetacija, večina fug pa je manjkala ali pa so bile močno propadle. Površina kamna je bila temeljito očiščena s suho paro pod tlakom, razpoke so bile injektirane z epoksidnim lepilom Epox 210, manjkajoči deli pa dopolnjeni z NHL malto Calce natur Paladio in Calce Lafarge v kombinaciji barvnih peskov za barvno ujemanje s peščenjakom. Po potrebi so bile izdelane ojačitve – sidranje iz nerjavnega jekla. Za fugiranje se je uporabila apnena malta z dodatkom 20 % pucolana, ki je bila dodatno tonirana. Zunanjim dejavnikom izpostavljena kamnita površina je bila utrjena z utrjevalcem za kamen Estel

Marezige, cerkev sv. Križa, stanje zvonika pred posegom (foto: N. Škrjanec, 2018)

Marezige, cerkev sv. Križa, obnovljena in prezentirana stolpna ura (foto: N. Škrjanec, 2020)

Marezige, cerkev sv. Križa, pogled na obnovljena objekta (foto: N. Škrjanec, 2020)

1000 hidrofobno zaščito. Konservatorsko–restavratorska dela na kamnu je opravilo podjetje CRMA, d. o. o. Obstoječi kovinski elementi, med katere spadajo križ na zvoniku, kovinske mreže v biforah in dodatna sidra, so bili obnovljeni in barvno poenoteni z novimi.

V sklopu obnovitvenih del je bila restavrirana tudi ohranjena stolpna ura z nihalom na uteži, ki je datirana v obdobje od sredine leta 1860 do začetka leta 1900 in je bila v slabem stanju. Aprila 2019 so učenci Osnovne šole Ivana Babiča Jagra Marežige v okviru dogodka »Zavrti cajt nazad« pod strokovnim vodstvom urarja restavratorja Samuela Kukovičiča obnovili uro in izdelali nove uteži. Obnovljena ura je od tedaj prezentirana v notranjosti zvonika na lesenem podestu nad vhodom.

V letu 2020 je sledila obnova fasade cerkve po predhodnem restavratorskem sondiranju. Objekt je bil v preteklosti deležen temeljitih obnov, saj sta bila pod obstoječim cementnim ometom z rumenim opleskom najdena zgolj ostanki starejšega ometa z rumenim opleskom in tanek sloj ometa z dodatkom opeke na steni gotskega obokanega triosminsko zaključenega prezbiterija, ki je verjetno prvoten. Obstoječi omet na cerkvi je bil v celoti odstranjen, nova fasada pa je bila izvedena v sušilnem ometu in prebarvana s silikatno barvo v nežno rumenem barvnem odtenku. Gradbena dela je izvajalo podjetje P & G Ivan Paladin, s. p.

98	Mihela Kajzer, Grega Čakš
<i>EŠD:</i>	30604
<i>Naselje:</i>	Maribor
<i>Občina:</i>	Maribor
<i>Ime:</i>	Maribor – arheološko najdišče Studenci
<i>Področje:</i>	A
<i>Obdobje:</i>	rimsko obdobje

Stanovanjski sklad Republike Slovenije je na območju s parc. št. 2051/3, 2051/15, 2051/16, 2051/17, 2051/19, 2051/20, 2051/21, 2051/22, 2051/23, 2051/24, 2049/7, vse k. o. Studenci, kjer posege določa Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu za del območja Studenci 9S (MUV 19/2006), zastavil gradnjo nove stanovanjske soseške »Pod Pekrsko gorco«. Na območju načrtovane gradnje do tedaj nismo poznali nobenih arheoloških ostalin, vendar te površine tudi še nikoli niso bile arheološko pregledane. V bližini je rimskodobno arheološko najdišče Pekre – arheološko območje (EŠD 6405), kjer so bili leta 1962 ob gradnji na območju Korburnove in Kamenškove ulice na več mestih odkriti naselbinske ostaline kamnitih in opečnatih rimskodobnih temeljev ter marmorni žrtvenik z napisom in reliefom lika Herkula, zato smo ocenili, da v okolici z veliko verjetnostjo lahko pričakujemo nadaljnje, dotlej neznane najdbe. Skladno s tem smo investitorju gradnje priporočali

izvedbo predhodne arheološke raziskave za oceno in vrednotenje arheološkega potenciala območja, in to je tudi zagotovil.

V času načrtovanja gradnje so bili na zemljišču v velikosti 46.781 m² predvsem travnik in deloma opuščeni vrtički, ob južnem robu izkopnega polja pa je nekoč tekkel Pekrski potok. Zaradi geoloških in geografskih značilnosti smo kot ustrezno in smiselno metodo izbrali arheološki testni izkop, ki se izvede s strojnim kopanjem jarkov in zajame najmanj 3 % skupne površine. Predhodno arheološko raziskavo je med 9. in 18. oktobrom 2018 opravilo podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice (*koda raziskave 18-0314; Poročilo o predhodni arheološki raziskavi, arheološki testni izkop na Studencih v Mariboru, Grega Čakš, univ. dipl. arh., PJP, d. o. o., Trg Alfonza Šarha 1, 2310 Slovenska Bistrica, oktober 2018*). V skupni izmeri približno 1500 m² in smiselni razporeditvi po celotni površini obravnavanega območja je bilo izkopanih sedem testnih jarkov, orientiranih vzhod–zahod, širokih 2 m in dolgih 100 m, ter naknadno še krajši jarek, orientiran sever–jug, s katerim smo kulturno plast zamejili proti severu. S predhodno raziskavo so bile na južnem delu načrtovanega gradbenega in ureditvenega območja nove stanovanjske soseške odkrite in zamejene ostaline dotlej neznanega arheološkega najdišča. Na osnovi odkritja rimskodobne kulturne plasti z najdbami in sledov morebitne rimske ceste je bilo območje najdišča vpisano in vrisano v register kulturne dediščine (RKD), večji del površine pa je bil sproščen za gradnjo.

Zaradi novih okoliščin in predpisanih arheoloških izkopavanj na površini 7340 m² je investitorjevo zadrego s finančno pomočjo poskusilo omiliti Ministrstvo za kulturo, vendar kljub vloženemu naporu ni našlo ustrezne pravne podlage za njeno izvedbo. Z veliko mero potrpežljivosti in razumevanja je nato investitor vendarle sam korektno zagotovil nadaljnjo raziskavo.

Tudi arheološka izkopavanja je prevzelo podjetje PJP, d. o. o., in jih opravilo med 11. marcem in 26. junijem 2019. Zaradi lažjega razumevanja terenskih okoliščin in najdb je podjetje naročilo še dodatni geološki ogled izkopnega polja (*koda raziskave 19-0110; Poročilo o arheološki raziskavi, arheološka izkopavanja na Studencih v Mariboru, Grega Čakš, univ. dipl. arh., PJP, d. o. o., Trg Alfonza Šarha 1, 2310 Slovenska Bistrica, julij 2019*, ki vključuje tudi geološko poročilo dr. Tomaža Verbiča, univ. dipl. inž. geol., Arhej, d. o. o.). Glede na rezultate predhodnega izkopa testnih jarkov je bil dopusten arheološki strojni izkop travniške ruše ter arheološko sterilne naplavinne in nasute plasti pod njo, sledila pa so arheološko ročno čiščenje površine s strganjem in ročna stratigrafska arheološka izkopavanja kulturne plasti, vkopov in ostankov konstrukcij. Po dogovoru med investitorjem in arheološkim izvajalcem je moral biti teren po končani raziskavi znova zasut. Zaradi organizacije dela in delovišča so izkopavanja potekala po posameznih izkopnih poljih (14 izkopnih polj približne dolžine 50 m in širine 10 m v smeri sever–jug ter eno ožje vzdolž obstoječe ceste ob

zahodnem robu izkopišča), trasa eventualne rimske ceste pa je morala ostati odprta in dokumentirana tudi hkrati v celotnem tlorisu.

Geološko podlago na najdišču predstavlja aluvialni nanos reke Drave. Drava, ki je nekoč tekla v številnih strugah, je na svoji poti zaradi spremenljivega vodostaja neenakomerno odlagala svoj material in posledično na prodnatem površju ustvarila prodne sipine in med njimi depresije. Nekdanji Pekrski potok je nasledil eno izmed teh depresij. Sčasoma se je njegova struga zapolnila z naplavinami, in teren se je postopoma izravnava. Takšen deloma izravnani teren so v rimskem času ljudje poselili in začeli izkoriščati.

Prva faza arheološke raziskave je segala do največ 0,5 m v globino, z njo pa sta bili odstranjeni travniška ruša in glinena plast tik pod njo. Ustavili smo se na vrhu domnevne kulturne plasti, nato pa izkopavanje nadaljevali do arheoloških naselbinskih ostankov (jame za kole, jame), rimskodobnih cest in utrditev brežin. Te so ležale na plasti, ki je nastajala kot posledica počasne sedimentacije oziroma erozije brežine in odlaganja v strugi potoka na južnem delu in na geološki podlagi (rečni nanos) na severnem delu izkopnega polja. Naplavine v strugi potoka smo na severnem delu izkopišča kopali delno, s kombinacijo strojnega in ročnega izkopa.

Na raziskovalnem območju smo zaznali dve večji poglobitvi oziroma strugo Pekrskega potoka, ki je bila zapolnjena z muljasto–peščeniimi naplavinami. Nad temi plastmi, ki so deloma nepropustne za vodo, sta se pojavili temnejši glineni plasti, ki sta posledica kombinacije koluvalnega in aluvialnega nastanka ter zastajanja vode. Na zahodnem delu je rečna depresija/struga potoka globoka tudi čez 2 m, na sredini je vrh rečne sipine na globini 0,6 m, nato se rečna depresija/struga potoka proti vzhodu znova poglobi do 1,6 m globine.

Najmlajše odkrite arheološke ostaline so (odpadne) jame, ki so jih verjetno kopali vrtičkarji in se pojavljajo naključno po celotnem izkopnem polju. Stratigrafsko starejši so dva novoveška jarka in tri jame ob južnem robu izkopnega polja, katerih namembnost nam zaradi premalo podatkov ni poznana. Podobni neznanki sta tudi jarka, usmerjena v smeri severovzhod–jugozahod in severozahod–jugovzhod, ki sekata starejšo rimsko cesto. V geološki podlagi, rečnem nanosu, smo odkrili tudi 14 jam za kole, ki so bile različnih dimenzij in razpršene po celotnem izkopnem polju.

V rimsko obdobje lahko na podlagi stratigrafije umestimo jarek in pravokotni podest, sestavljen iz prodnikov, ki sta bila v uporabi skupaj. Jarek se namreč začne točno pri podestu in se nadaljuje proti jugozahodu izven izkopnega polja. Jarek bi zaradi relativno enakomernega padca od podesta proti robu izkopnega polja lahko služil za nekakšno drenažo. Presekal je mlajšo rimsko cesto.

V rimski čas lahko umestimo tudi konstrukcijo iz večjih prodnikov, usmerjeno v smeri severozahod–jugovzhod in postavljeno direktno na rečni nanos na robu depresije/struge potoka, ki se proti jugovzhodu nadaljuje še izven izkopnega polja. Razumemo jo lahko kot utrditev brežine.

Podobne konstrukcije iz prodnikov smo dokumentirali tudi ob južnem robu izkopnega polja.

Ostaline starejše rimske ceste smo odkrili na mestu, kjer je depresija/struga najožja in najplitkejša. Cestišče je bilo ohranjeno v dolžini 23 m in širini med 4 in 8 m, predstavlja ga zbita plast prodnikov in lomljenecv različnih velikosti, podlaga pa je bila deloma utrjena z manjšimi prodniki. Usmerjena je v smeri severovzhod–jugozahod (proti domnevni vili rustiki pod Pekrsko gorco). Na severovzhodnem koncu je položena direktno na rečni nanos in jo je težko ločiti od podlage, na jugozahodnem koncu pa je bila uničena oziroma poškodovana s traso mlajše rimske ceste. Delno so jo poškodovali tudi mlajši, novoveški jarki. Cestišče mlajše rimske ceste teče v smeri jugovzhod–severozahod in je bilo v izkopnem okviru ohranjeno v dolžini 103 m in širini med 3,2 in 8 m. Predstavlja ga zbita plast prodnikov in lomljenecv različnih velikosti, podlaga pa je bila utrjena z manjšimi prodniki. Predvsem njena severna stranica (proti depresiji/strugi potoka) je bolj raztresena in proti zahodu vedno bolj dvonivojska, kar je verjetno posledica drsenja, posedanja in izpiranja cestišča, manjše lokalne razširitve pa lahko pomenijo tudi sprotne popravila. Obcestnih jarkov ni bilo, kar lahko pripišemo naravnim okoliščinam ter pomembnosti oziroma nepomembnosti ceste (vicinalna). Nekako na tretjini izkopnega polja smo dokumentirali odcep proti jugu (proti domnevni vili rustiki pod Pekrsko gorco). Proti zahodu se cestišče zožuje in izgine v predelu, kjer se začne rečna depresija poglobljati.

Trasi obeh cest lahko uvrstimo med vaške oziroma poljske rimske ceste (vicinalna cesta) in sta verjetno povezovali rimska najdišča (predvsem vile rustike) med Bohovo in Rušami. S tega vidika so rezultati raziskave pomembno prispevali k razumevanju tokov in narave rimske provincialne poselitve ter potrdili pravilnost preteklih predvidevanj.

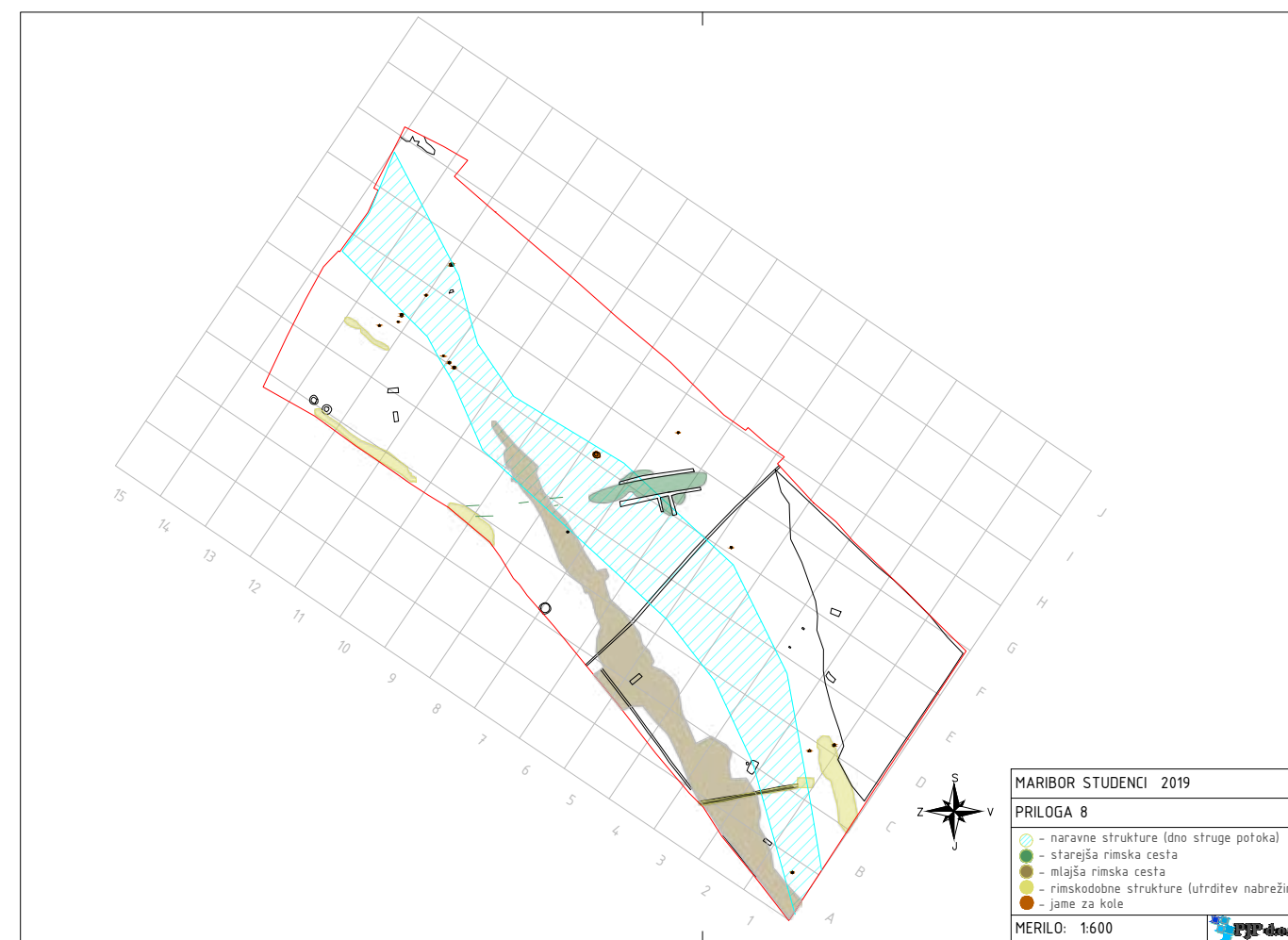
Med izkopavanji je bilo najdenih 2021 drobnih najdb, od tega največ rimskodobnih (97,3 %, 1968 kosov), nato sledijo novoveške (2,2 %, 43 kosov) in prazgodovinske najdbe (0,5 %, 10 kosov). Med rimskodobnimi najdbami prevladuje groba kuhinjska lončenina, sledijo gradbeni material/ožgana glina, keramične uteži za statve in predilna vretena, kovinske najdbe, žlindra in odlomek kamnitih žrnelj. V prazgodovinsko obdobje spadajo odlomki grobe kuhinjske lončenine. Najdeni so bili tudi štirje kosi kosti. Najdbe so večinoma ležale v kulturni plasti, tik nad rimsko cesto in na njej ter v koluvalnih plasteh. Veliko večino najdb lahko glede na neizrazito tipologijo in datacijo okoliških najdišč preliminarno uvrstimo v širok razpon rimskega obdobja, v čas med 1. in 4. stoletjem n. št., med njimi pa je vredno izpostaviti le bronasti novec, ki bi ga zaradi njegove velikosti in teže lahko umestili v zgodnejša obdobja.

Maribor, arheološko najdišče Studenci, testni jarki in zamejeno območje z ugotovljenimi arheološkimi ostalinami, 2018 (vir: Poročilo PJP, d. o. o., oktober 2018)

Maribor, arheološko najdišče Studenci, arheološka izkopavanja 2019, pogled proti zahodu (foto: arhiv PJP, d. o. o.)

Maribor, arheološko najdišče Studenci, kumulativni načrt z interpretacijo odkritih arheoloških ostalin, 2019 (vir: Poročilo PJP, d. o. o., julij 2019)

99 Albina Kržič

EŠD: 2395

Naselje: **Moravče pri Gabrovki**

Občina: Litija

Ime: **Moravče pri Gabrovki – cerkev sv. Mohorja**

Področje: R

Obdobje: 17. stoletje

Lesen oltar sv. Janeza Nepomuka je vdelan v južno ladijsko steno cerkve sv. Mohorja v Moravčah pri Gabrovki. Nazidano menzo je postavljen oltarni nastavek. V osrednji niši je kip Janeza Nepomuka, v zgornji niši je Sv. družina z angelom na vsaki strani. Oltar zaključuje podoba sv. Lucije s putom na vsaki strani. Na sliki so bili že izvedeni konservatorsko-restavratorski postopki. Izvedli so jih v Narodni galeriji za potrebe razstave Mojster HGG (25. 11. 2004–17. 4. 2005).

Slika nakazuje, da je bil oltar večkrat preslikan. Njegova originalna izvedba je v rdeči polikromaciji s pozlato. Z naročnikom in ZVKDS, OE Ljubljana, smo se dogovorili, da ohranimo obstoječo polikromacijo in izvedemo postopke, ki temeljijo bolj na konservaciji kot na restavraciji, morebitne posege odstranjevanja preslikav in tako prezentacije originalne poslikave pa prepustimo bodočim rodovom.

Leseni nosilec je bil poškodovan zaradi delovanja ksilofagnih insektov. Vidne so bile izletne luknjice in kupi lesnega prahu. Poslikava na kipih in arhitekturnih elementih je bila ponekod razpokana, dvignjena, krušljiva, razslojena in odpadajoča. Oltar je bil večkrat preslikan. Deli kipov so bili spojeni s korodiranimi žebli. Spoji so bili oslabljeni, vezivo je oslabilo, korodirani žebli so povzročili madeže na polikromiranih delih. Nekaterih kipov ni, pri nekaterih pa manjkajo deli okončin in atributi. Viden je bil močno porumenel lak.

Konservatorsko-restavratorske posege smo začeli z demontažo oltarja, ki smo ga prepeljali v restavratorski

Moravče pri Gabrovki, cerkev sv. Mohorja, oltar sv. Janeza Nepomuka pred posegi (foto: A. Kržič, 2017)

atelje in ga izpostavili dezinfekciji. Sledila je statična sanacija. S hrbtne strani smo na oltar namestili nove lesene poveznike in jih ustrezno pritrdili. Odstranili smo vse odvečne žeblice. Razpoke smo zapolnili z lesenimi letvicami in furnirjem, jih obrusili, premazali z zaščitnim premazom pred lesnimi škodljivci in z lazurno barvo za les. Manjše razpoke smo dopolnili z akrilnim kitom. Določeni elementi so manjkali ali pa so bili popolnoma uničeni, zato smo jih na novo rezbarili v lesu. Mesta smo dokončno obdelali in strukturirali z brušenjem. Prhle dele lesa smo utrjevali z raztopino naravne smole v topilu. Slabše pritrjene elemente smo možničili z lesenimi možniki in nalepili na prvotno mesto. S slikovne plasti smo z raztopino amonijaka v destilirani vodi odstranili nevezane obloge. Površine smo nevtralizirani z nepolarnim topilom. Porumeneli lak smo odstranili z ustreznim topilom, glede na test topljivosti.

Dopolnjena mesta smo izolirali z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Sledila sta podlaganje in retuša dopoljenih mest v

Moravče pri Gabrovki, cerkev sv. Mohorja, oltar sv. Janeza Nepomuka po posegih (foto: A. Kržič, 2018)

oljni tehniki. Slikovno plast smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu.

Zlatili smo na akrilni mikstion z zlatimi lističi (23,7 karata) oz. z lističi belega zlata (12,5 karata).

Posege je izvedla Albina Kržič, samozaposlena v kulturi, konservatorica-restavratorka. Pri konservatorsko-restavratskih postopkih je sodeloval restavrador Aleš Vene (Restavradorstvo Aleš Vene, s. p.) s sodelavcema Ivanom in Stankom Peterlinom. Konservatorski nadzor sta vodila Modest Erbežnik in Katja Pohl (ZVKDS, OE Ljubljana).

100 Zoja Bajdè

EŠD: 3848

Naselje: Most na Soči

Občina: Tolmin

Ime: Most na Soči – cerkev sv. Lucije (slikarska oprema, 26 slik Toneta Kralja)

Področje: R

Obdobje: zadnja četrtina 16. stoletja, 1592, prva četrtina 17. stoletja, 1612, prva polovica 20. stoletja, 1915, 1929, 1939–1940 (nastanek slik 1927–1940)

V letu 2017 smo od skupno 26 slik, kolikor jih sicer krasi cerkev sv. Lucije z Mosta na Soči, sprejeli v delo 25 oljnih slik na platnenem nosilcu, vse delo Toneta Kralja. V prvih dveh letih smo konservirali-restavrirali osem monumentalnih slik z motivi iz življenja sv. Lucije, o čemer je podano poročilo že v prejšnji številki. Konec leta 2018 pa smo nadaljevali delo na preostalih slikarskih delih: Krstu v Jordanu, dveh stranskih oltarnih slikah Blagoslovu sv. Valentina in Materi Božji ter 14 monumentalnih slikah Križevega pota (I., II., III., IV., V., VI., VII. in VIII. postaja) so bile po konservatorsko-restavratskih posegih septembra 2019 montirane na izvorne lokacije. Za slike preostalih postaj (IX., X., XI., XII., XIII., XIV.), na katerih so v tistem času še potekala dela (ta smo zaključili v januarju 2020), je bila montaža, načrtovana v marcu 2020, zaradi epidemije bolezni COVID-19 do nadaljnega preložena.

Vse slike so bile konservatorsko-restavratsko obdelane po enaki metodologiji kot slike iz cikla sv. Lucije. Vsaka je bila obravnavana posebej, njeno stanje pa je bilo pred začetkom del natančno pregledano. Primerjava rezultatov naravoslovnih preiskav je razkrila zanimivo tehnološko gradnjo slik. Ta se pri vseh treh samostojnih slikah, sklopu slik Križevega pota in sklopu slik cikla sv. Lucije razlikuje, čeprav gre za dela istega avtorja. Izvedeni konservatorsko-restavratski posegi rahlo variirajo glede na stanje in potrebe posamezne slike, a gre na splošno za o naslednje postopke: razpraševanje lica in hrbitišča slik s sesalnikom; sondiranje barvnih plasti z deionizirano vodo; snemanje slik s podokvirja; ravnanje spodvihanih robov slik s parnim likalnikom; ravnanje nosilca slik z vlaženjem z vodovodno vodo in sušenjem med pivniki z obteževanjem; odstranjevanje nečistoč z nosilca z mehko radirko Akapad Classic Sponge; odstranjevanje nečistoč z barvne plasti slik z deionizirano vodo (Krst v Jordanu, Mati Božja in Križev pot), s citratnim pufrom pH 5,5 (lokalno na sliki Mati Božja) in radirko Mars® plastic (na sliki Blagoslov sv. Valentina); lokalno utrjevanje slikovnih plasti z 2-odstotno raztopino jesetrovega kleja in 20-odstotno raztopino Plexisola P 550–40 (na sliki Krst v Jordanu); celotno utrjevanje slike (Krst v Jordanu) z 10-odstotno raztopino Plexisola P

550–40; vstavljanje tekstilnih vstavkov v manjkajoče dele nosilca, pritrjenih z zaplatami, izdelanimi iz brez kislinkega papirja in lepilnega filma Beva® 371 (Krst v Jordanu, Križev pot); ojačitev oslabiljenih ali poškodovanih delov nosilca z zaplatami (Krst v Jordanu, Mati Božja, Križev pot) ali armaturami, pripravljenimi iz klejane gaze, prepleljene z zaplato (Križev pot); ojačitev oslabiljenih neposlikanih robov slik z bombažno medvlogo (Križev pot); podaljšanje robov slike s tekstilnimi trakovi, prilepljenimi na rob nosilca z akrilnim lepilom Lascaux® Acryk-leber 498–20X (na slikah Krst v Jordanu in Križev pot) ali lepilnim filmom Beva® 371 (na slikah Mati Božja in Blagoslov sv. Valentina); pritrjevanje slik na nov podokvir s paličnimi sponkami; kitanje manjkajočih delov slikovnih plasti z oljnim klejno-krednim kitom; retuširanje s kitom dopoljenih delov barvne plasti in sekundarnih neodstranljivih ostankov barv in bron z barvami Aldehyde resin Gamblin; zaščita slik pred transportom in montaža na prvotno mesto (Blagoslov sv. Valentina, Mati Božja in prvih osem postaj Križevega pota). Glavna problematika vseh slik so bili obstoječi podokvirji, to je bil tudi povod za restavriranje slik. Pri sliki Krst v Jordanu in slikah Križevega pota je bila problematična tudi sama pritrditev, zaradi katere so se slike s podokvirji dotikale stene. Prav to je zaradi velikih temperaturnih razlik med hladno zunanjo steno in sliko (zunanja temperatura je nižja kot v cerkvi) omogočalo kondenziranje vlage, to pa je privedlo do plesnenja nosilca, naslonjenega na podokvir na območju zgornjega dela slik II., IV., IX. postaje Križevega pota. Deli teh nosilcev slik, ki na licu slike niso poslikani in na hrbitišču niso zaščiteni z oljnim premazom, so tako močno prepereli, da slik, ki so bile zaradi narave dela snete, ni bilo več mogoče ponovno pritrditi na podokvirje in napeti. Ker na področju konserviranja-restavriranja slik na tkanih nosilcih še nimamo razvitih učinkovitih in primernih metod za odstranjevanje plesni, smo okužene dele nosilca (v nadaljevanju platno) izpostavili svetlobi, pri čemer smo barvno plast zaščitili pred sončnimi žarki.

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, plesen na robu nosilca slike IV. postaje Križevega pota (foto: Z. Bajdè)

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, slika Krst v Jordanu pred konservatorsko-restavratorskim posegom in po njem (foto: Z. Bajdè)

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, slika Mati Božja pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: B. Gosar-Hirci) in po njem (foto: Z. Bajdè)

Po dobrem tednu dni izpostavljanja okuženih delov, tako na prednji kot na hrbtni strani slike, močni poletni sončni svetlobi, ki je skozi okno osvetljevala površino, smo sliko dobro posesali ter s tem odstranili spore in odmrle dele gliv. Sesali smo preko fine mreže, napete na okvir, ki je ščitila preperelo platno pred trganjem zaradi močnega pritiska. Vse dele hrbtnišča in lica slike smo nato večkrat popršili s

70-odstotnim etanolom. Na razkuženo platno na hrbtni strani slike smo z likalnikom prilepili bombažno medvlogo z industrijsko apliciranim slojem lepila. Pri tem smo pazili, da ponekod prisotne občutljive oljne barvne plasti nismo izpostavili visoki temperaturi. Le na tako utrjeno platno na robu slike smo lahko pritrdili tekstilne trakove, ki so omogočili ponovno pritrditev slike na podokvir.

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, slika sv. Valentin pred in po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: Z. Bajdè)

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, slika I. postaja Križevega pota pred in po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: B. Gosar-Hirci)

Za nadaljnjo ohranitev slikarjevega opusa je bila zamenjava vseh preprosto izdelanih podokvirjev s fiksnimi stranicami z novimi podokvirji s premičnimi stranicami in distančnim robom nujna. Takšen masivni leseni podokvir, narejen na zagozde, t. i. zagozdni podokvir, nam omogoči ponovno razpetje slike, kadar opazimo, da je ta postala ohlapna. Distančni rob, pritrjen ob vzdolžnem robu zunanjih letev podokvirja, pa onemogoči dotikanje nosilca slike z ličnim delom letev na notranji strani podokvirja. Hrbtnišče iz vezane plošče, pritrjeno na hrbtno stran podokvirja, pa preventivno varuje nosilec slike pred propadanjem zaradi klimatskih sprememb in mehanskih poškodb ter pred akumuliranjem nečistoč. Ker smo med ukvarjanjem s slikami s prizori iz življenja sv. Lucije ugotovili, da s takšnim načinom

montaže zaščite hrbtnišča ne moremo upoštevati vseh načel konservatorsko-restavratorske etike, čakala pa nas je zamenjava še 17 podokvirjev slik, je mizar na našo željo izboljšal zagozdni podokvir. Zaščita hrbtnišča tako ni več samostojen, snemljiv element, temveč je del podokvirja, ki je vgrajen v osnovno konstrukcijo obodnih letev. Ker nam na takšen podokvir ni več treba vijačiti zaščite, se izognemo poškodovanju spodvihanega robu nosilca slike in mehanski oslavitvi letev podokvirja.

Takšen podokvir ni novost. Ker pa gre v konservatorsko-restavratorski stroki, gledano v svetovnem merilu, za relativno nov način nadgradnje zagozdnega podokvirja, je podokvir slike Krst v Jordanu prvi tak, ki smo ga uporabili pri našem delu. Morda tudi prvi na naših tleh, saj se pri

restavriranju slik še nismo srečali z njim.

Odgovorna konservatorica: Minka Osojnik, univ. dipl. soc. kult. in prof. um. zg., višja konservatorica.

Sodelavci RC: Oddelek za naravoslovne preiskave: Petra Bešlagič, akad. rest., višja konservatorica-restavratorica, in dr. Katja Kavkler, konservatorica-restavratorica, svetovalka; Oddelek za štafelajno slikarstvo: mag. Zoja Bajdè, višja konservatorica-restavratorica, in mag. Barbka Gosar - Hirci, konservatorica-restavratorica, svetovalka; tehnična ekipa: Marko Brisenhorn. Zunanji sodelavci RC: Oddelek za štafelajno slikarstvo: Jan Legan, dipl. konservator-restavrator, in Katja Tomšič, dipl. konservatorica-restavratorica; mizarska dela in montaža: Janez in Franci Novak (Mizarstvo Janez Novak, s. p.).

101 Maja Avguštin

EŠD: 2017

Naselje: **Mekinje**

Občina: Kamnik

Ime: **Mekinje – cerkev Marijinega vnebovzetja**

Področje: UA

Obdobje: 15. stoletje, 1689–1720, 19. stoletje

Naselje Mekinje leži severno od Kamnika med Kamniško Bistrico in Nevljico. Oblikovalo se je okoli uršulinskega samostana s cerkvijo Marijinega vnebovzetja. Kraj je bil prvič omenjen med letoma 1143 in 1147, ko je bil na mekinjskem gradu sedež andeških ministerialov.

Cerkev je bila po izgradnji oz. temeljiti predelavi samostana leta 1686 vključena v gradbeno tkivo današnjega samostanskega kompleksa. Srednjeveška predhodnica cerkve je prav tako ok. leta 1700 doživela prenovu, na kar kažejo tudi odkriti in prezentirani ostanki gotških okenskih okvirjev na južni fasadi ladje. Tloris cerkve je razmeroma preprost. Cerkev je orientirana. K ozki ladji, obokani z obočnimi kapami, sta na vzhodni strani v enaki širini prizidana prezbiterij in v nadaljevanju zakristija, ki jo stopnišče povezuje z župniščem. K severni steni ladje sta prizidani kapeli sv. Kolomana in sv. Antona. Ob zahodnem vogalu je k cerkvi prislonjen zvonik, ki je bil v drugi polovici 19. stoletja nadzidan in preoblikovan v današnjo neogotsko podobo. Tudi notranjost cerkve je bila v 19. stoletju estetsko prilagojena tedanjemu okusu.

Glavni oltar Marijinega vnebovzetja je datiran v leto 1720 (datacija ob menzi). Na visokem lesenem podstavku stoji arhitektura mogočnih svedrastih stebrov in pilastrov, ki nosi močno razgibano tramovje. Nad njim je atika in na vrhu baldahin z zastorom, ki ga držijo angeli. Ob straneh oltarne slike stojita plastiki sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare, na skrajnem robu pa še plastiki sv. Petra in sv. Pavla. Pod baldahin na vrhu oltarja je umeščena močno razgibana skupina Sv. trojice in dveh angelov. Stele stilistično umešča

oltar v krog ljubljanske frančiškanske rezbarske delavnice, za katero so značilni impresivna in vihravo razpihana draperija ter izrazi gorečnosti na obrazih in v gibih protagonistov.

Oltar so v skladu s še vedno živo tradicijo janzenizma v 19. stoletju v celoti prebarvali s svetlo in temno rjavo oljnato barvo. V enako barvno kombinacijo so odeli tudi prižnico in ograjo pevskega kora. Prav tako so v enakih tonih šablonsko poslikali oltarno steno. Prva sondiranja oltarja so pokazala, da se pod rjavo barvno preobleko skriva originalna baročna barvna podoba oltarja.

Konservatorsko-restavratorska dela na oltarju je izvedel Aleš Sluga. Sondiranje in dokumentiranje oltarja se je začelo leta 2016. V istem letu je bil oltar zaradi napada insektov in lesnih zajedavcev v celoti zaplinjen. Po opravljeni natančni dokumentaciji je bil po delih in postopoma demontiran in

Mekinje, cerkev Marijinega vnebovzetja, oltar pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: Aleš Sluga)

prepeljan v restavratorsko delavnico. Na prvi pogled je bil v razmeroma dobrem stanju, podrobnejši ogled pa je razkril, da so spodnji elementi utrpeli večjo škodo zaradi talne vlage, vrhnji pa zaradi kondenza, ki se je nabiral ob oboku prezbiterja. Zaradi talne vlage se je znotraj spodnje oltarne konstrukcije razrasla lesna goba, ki jo je bilo treba najprej uničiti. Na novo je bila izdelana notranja konstrukcija oltarja. Prvotna je bila izdelana iz smrekovih desk, zbitih v večje število predelnih sten, kar je onemogočalo kroženje zraka in s tem pripomoglo k razvoju ustreznih pogojev za nastanek lesne gobe. Nova konstrukcija je izdelana iz močnejših kostanjevih moralov v obliki mreže, ki omogočajo neprestano kroženje zraka po celotni konstrukciji. Poleg tega smo ob ponovni postavitvi oltarja pomaknili celotno oltarno konstrukcijo stran od stene, da je omogočeno tudi zračenje zunanje konstrukcije. Sprednji, vidni del oltarnega nastavka je izdelan v tehnikah furniranja, marmoriranja in pozlate. Furnirane površine so bile na splošno dobro ohranjene, vendar je furnir na večini mest oltarne arhitekture odstopal od osnovne podlage. Da

ni odpadel, so ga v preteklosti postopoma pribijali kar z žebli. Ves furnir je restavrator odstranil, podlago zaščitil in utrdil, nato pa ga ponovno namestil na originalno mesto. Kjer furnirja ni bilo, ga je nadomestil z novim orehovim furnirjem čim bolj podobne barve in teksture, morebitne razlike pa je odpravil z vodnim lužilom. Vse furnirane površine je očistil, luknje insektov pa zapolnil z obarvanim čebeljim voskom ter premazal z lanenim oljem. Kot končni sloj je bil nanesen šelak, in sicer v klasični tehniki s pomočjo polma oziroma cule.

Rezbarjeni in kasneje pozlačeni dekorativni elementi oltarja so bili večinoma v zelo slabem stanju. Les je bil črviv, veliko večjih ali manjših elementov je manjkalo, pozlata skorajda ni bila ohranjena. Pozlačeni elementi so bili v večjem delu premazani s sekundarnimi nanosi t. i. bronze. Kjer je prvotna kredna osnova še ostala, je v večji meri odstopala od površine oziroma je bila popolnoma zmehčana zaradi vlage. Manjkajoči elementi so bili na novo izdelani in dodani. Vsi originalni kosi so se ohranili in restavrirali.

Mekinje, cerkev Marijinega vnebovzetja, delno restavriran oltar (foto: M. Avguštin)

Največje presenečenje so bili stranski stebri, na katerih se je skorajda v celoti ohranila marmorino poslikava. Vsak izmed stebrov je ne samo drugačne oblike, pač pa tudi druge barve in marmorino obdelave. Stebri so bili zgolj očiščeni, barvna plast pa utrjena.

V letu 2020 bodo konservatorsko-restavratorska dela izvedena in zaključena še na oltarni plastiki in tabernaklju. Pozlata na plastikah se bo v celoti ohranila. Tabernakelj je mlajši in neustrezne obdelave, zato bo končna odločitev o njegovi podobi sprejeta šele na podlagi podrobnejših raziskav v letu 2020.

Slika Marijinega vnebovzvetja iz osrednje niše oltarja je iz leta 1719. Na njej je ohranjena signatura F.M. Straus IN. ET PINXIT A: 1719. Gre za delo slovenjgraške delavnice Franca Mihaela Straussa. Oljna slika Marijinega vnebovzvetja je bila restavrirana tristo let po nastanku, leta 2019. Konservatorsko-restavratorska dela je opravila Helena Valentin Konjedic. Slika je visoka 3 m in široka 1,6 m. Kompozicijsko je razdeljena na tri horizontalne partije. V zgornji je upodobljena nebeška svetloba, v osrednji pa Marija na oblakih skupaj s številnim spremstvom angelov. V spodnji partiji dogodek spremljajo v čudež zamaknjeni apostoli. Poleg zaščite in utrjevanja originalne barvne plasti je bila slika očiščena nečistoč, sekundarnih preslikav in nekvalitetnih retuš. Ugotovljeno je bilo, da so bile fizične poškodbe na sliki zgolj preslikane, zato je prišlo do postopnega odpadanja slikanih plasti do platnenega nosilca. Poškodbe so bile zato na novo pokitane in retuširane.

102 Marta Bensa

EŠD: 3851

Naselje: Nova Gorica

Občina: Nova Gorica

Ime: Nova Gorica – cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici

Področje: R

Obdobje: prva četrtina 17. stoletja, 1623, druga četrtina 17. stoletja, 1639

Enoladijska cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici je bila zgrajena v letih 1654–1661 na mestu kapele iz leta 1623 in do leta 1691 razširjena. Štukature na oboku ladje so bile v veliki meri uničene v prvi svetovni vojni in potem v celoti obnovljene. Od originalne dekoracije iz 17. stoletja v ladji so ohranjeni predvsem štukaturni okvir na levi steni ladje, štukature na koru in štukature v špaletah oken na koru. Kvaliteta kostanjeviških štukatur postavlja to cerkev med osrednje spomenike 17. stoletja na Slovenskem. Zagotovo so bili avtorji omenjenih štukatur potujoči obrtniki umetniki, ki so prihajali iz jezerske regije severne Italije in so potovali od mesta do mesta ter ustvarjali v posvetnih in cerkvenih objektih. Dejavnost Lombardov v Gorici je na primer dokumentirana

leta že 1658, ko je mojster Felice Lorenzo Maiti iz Bergama obnovil cerkev sv. Frančiška. Vendar pa zaradi nenehnega premikanja štukaturnih delavnic ni lahko prepoznati avtorjev. Delali so v skupinah, pogosto pod vodstvom arhitekta, ki je na splošno pripravljala shemo dekoracije. Skupni imenovalec njihovega dela je dekorativni repertoar poznega manierizma in zgodnje baročne reprodukcije v vzorčnih knjigah; njihove sledove najdemo v maskaronih na ograji pevskega kora, v sadnih girlandah in v izrazitem razvoju volut.

Vendar smo v našem primeru imeli izredno srečo, da se je po posegu odkril napis tako na levem kot na desnem ščitniku ob straneh napisne plošče: Franc.s Rosina de Sala Vallis Lugani f. Anno salutis MDCXXXIX.

Frančiškanski samostan Kostanjevica je začel obnovo poslikav in štukatur na oboku ladje že v letu 2017, v letu 2018 pa so se ta dela uspešno zaključila. V letu 2019 se je restavratorski poseg nadaljeval na štukaturah kora in okenskih špalet nad korom. Dela je izvedla restavratorica iz Vidma Emanuela Querini s sodelavci. Stanje ob začetku restavratorske obnove je bilo izredno slabo, omet je odstopal, veliko je bilo votlih predelov, vsa dekoracija je bila preslikana z več sloji sekundarnih beležev, ki so bili še prekriti s trdovratno umazanijo. Ponekod so bili dekorativni elementi iz štukaturne mase slabo povezani z globinskim ometom (nosilcem).

Z analizami (vrstična elektronska mikroskopija SEM-EDX, mikroskopija presekov slikovnih plasti, Sabina Kramar, Katarina Šter, Poročilo št. 756/18-480-1 o mineraloško-petrografski preiskavi štukaturne mase iz cerkve Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, EŠD 3851, ZAG, Oddelek za materiale, Ljubljana, 15. 4. 2019) je bila ugotovljena sestavina materialov: agregatna zrna so sparitni kalcit, kar dokazuje tudi EDS-analiza, vezivo je apneno (kalcijevo apno), z majhno prisotnostjo žvepla v strukturi, na originalni plasti štukatur so vidni sekundarni beleži. Na podlagi rezultatov analiz je bil preiskan najboljši način čiščenja in utrjevanja. Sekundarni beleži, ki so bili vidni že s prostim očesom, so bili na štukature nanoseni neenakomirno, nekje jih je bilo zaslediti pet, povsod pa vsaj dva. Ta zadnja dva sta bila tako trdovratna, ponekod kot siga, da je bilo treba izvesti več oblog s 5-odstotno EDTA v Arbocelu za od 4 do 5 ur. Omehčani beleži so bili nato odstranjeni mehansko, ponekod je bilo treba postopek izvesti dvakrat. Površina štukatur je bila še na fino očiščena z gelificirano puferno raztopino na osnovi EDTA in Trizma pH 9, nanoseno in obdelano s čopiči. Za izpiranje je bila uporabljena demineralizirana voda. Po čiščenju je bilo razvidno, da so bile štukature kora in špalete oken nad korom izvedene po izredno kvalitetni tehnologiji ter da imajo enak zaključni slonokoščeni sloj, kar nam potrjuje, da so bile delo istega mojstra.

Votli in nestabilni predeli ometa so bili injektirani z Ledanom, kjer pa so bile votline večje, je bilo Ledanu dodano polnilo Mikrosil 200 EC, da se je zmanjšala teža injektirne mase. Nekateri predeli štukature so bili pritrjeni z Acrilom 33, druge pa smo začasno odstranili zaradi varnejšega čiščenja. V tej fazi so bile odstranjene vse neustrezne rekonstrukcije, tiste, ki so bile ustreznejše, pa smo ohranili in popravili. Utrjevanje

originalnega zaključnega sloja štukatur se je izvedlo z anorganskimi utrjevalci na osnovi 7-odstotnega diamonijevega fosfata z dodatkom 3-odstotnega biocida benzalkonija klorida. Utrjevalce smo nanosili s čopiči in injekcijami. Rekonstrukcija

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, vmesni del kora cerkve pred restavratorskim posegom (foto: M. Bensa, november 2018)

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, girlanda iz sadja med čiščenjem z geli (foto: M. Bensa, september 2019)

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, girlanda iz sadja po končanem posegu (foto: M. Bensa, november 2019)

vseh manjkajočih delov se je izvedla po vzoru originalnih z mešanico malt Rofix renoplus in renostar fino z dodatkom naravne siene. Tonsko izenačevanje, kjer je bilo potrebno, se je izvedlo lazurno s pigmenti, vezanimi s Tyloso.

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici. Po čiščenju je bil na ščitniku odkrit podpis avtorja (foto: M. Bensa, november 2019).

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, detajl herme po posegu (foto: M. Bensa, november 2019)

103 Borut Križ, Petra Stipančič

EŠD: 8710

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva, Mestne njive v Novem mestu

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, starejša železna doba

Arheološko najdišče Kapiteljska njiva leži na vzpetini med predelom Bršljin in centrom Novega mesta. Območje je bilo kot grobišče v uporabi nepretrgoma od pozne bronaste dobe do konca mlajše železne dobe. Prekrivajo ga njivske površine, večstoletno oranje je uničilo vse zunanje znake grobišča. Velike zemljene gomile, ki so bile konec 19. stoletja še vidne, so bile do druge polovice 20. stoletja zaradi poljske obdelave razorane in sploščene. Domnevo, da grobišče zaseda le vrh hriba, zavarovalni arheološki posegi zanikajo in nakazujejo bistveno večje razsežnosti nekropole s pokopavanji tudi po vseh pobočjih.

Zavarovalna arheološka izkopavanja zaradi velike ogroženosti arheoloških najdb v agresivni zemlji potekajo že dobra tri zaporedna desetletja. Zemlja na arheološkem najdišču je zelo kislila in agresivna, gnojenje in uporaba zaščitnih škropiv pa sta še pospešila razkrojevalne kemijske procese. Denudacija in oranje njive, ki prekriva prazgodovinsko najdišče, sta stanjšala zemeljski sloj nad arheološkimi ostalinami, zato na arheološke predmete v zemlji uničevalno vplivata še zimska zmrzal ter delo s plugom.

V letu 2018 smo z do trinajstčlansko delovno ekipo izkopali in raziskali 170 m² veliko površino grobišča. Našli smo 15 žganih žarnih grobov iz pozne bronaste dobe in 18 skeletnih starejšeželeznodobnih grobov, ki sodijo v gomili LII in LXII. Delo je po ustaljeni metodi z ročnim izkopom kvadrantov velikosti 4 x 4 m potekalo na zahodnem predelu grobišča, kjer teren dokaj strmo pada proti zahodu.

Žarni grobovi so bili dokaj plitvo vkopani, zato je bila večina močno poškodovana z oranjem. Lončene žare, ki smo jih našli, so bile po večini ohranjene le v spodnjih delih. Izjema sta bila le dvojni grob 335KŽG, kjer sta bili v skupno grobno jamo položeni dve masivni lončeni žari, napolnjeni z žganino, ter grob 341KŽG, v katerem je ležala lončena žara, na trebuhu okrašena s plastično razčlenjenim rebrom ter pokrita z latvico in večjo kamnito ploščo, ki jo je oranje nekoliko premaknilo, a se je žara z latvico ohranila v celoti. V treh grobovih smo našli steklene jagode, v enem pa bronaste obročke. Bronasto iglo smo našli le v grobu 337KŽG.

Železnodobne gomile, ki jih raziskujemo na Kapiteljski njivi v Novem mestu, zaradi oranja navzven niso več vidne.

Skeletne grobove iz starejše železne dobe, ki smo jih raziskali leta 2018, predstavljajo v tlorisu pravokotne grobne jame, ki so v dolžino merile do 320 cm, v širino pa do 120 cm. Ker

so bila nasutja zemljenih gomil odorana, globine grobov v gomili niso bile več določljive, od današnje površine pa so bili grobovi vkopani od 20 do 150 cm v globino. V nekaterih grobovih najdb ni bilo, v ostalih pa so prevladovali lončeni pridatki, med kovinskimi je bilo največ izdelkov iz železa. Med sedmimi v letu 2017 izkopanimi grobovi gomile LII odstopa centralni grob LII/10, ki je bil v celoti obdan s kamnito oblogo. Železna ovratnica in fibula ter lončena posodica s presegajočim ročajem grob opredeljujejo kot najstarejši pokop v gomili (stopnja Podzemelj). Ostalih 14 grobov v tej gomili, izkopanih v tem in preteklem letu, je mlajših in časovno segajo od konca stopnje Podzemelj do certoške stopnje. Gomila je v premeru merila vsaj 12 m.

Gomila LXVI je še vsebovala 11 skeletnih grobov in je v premeru merila 10 m. Pokopi časovno segajo od stopnje Podzemelj do negovskega horizonta. Posebnost so kar trije sočasni centralni grobovi. Oba, ki sta ležala v centru, ter tretji nekoliko zahodno ležeči so bili obdani s kamnito oblogo. Grobova 1/LXVI in 2/LXVI, ki sta bila obložena s kamenjem različnih velikosti, sta poleg lončenih posod vsebovala še bronasti vozlasti ločni fibuli, bronaste lasne obročke in zapestnice ter steklene jagode. Tretji grob s kamnito oblogo, grob 11/LXVI, pa je vseboval železni sulični osti, železen nož in železen ukrivljen meč – mahairo ter dele pasu. Vsi trije centralni grobovi so sočasni in sodijo v stopnjo Podzemelj. V naslednjo stopnjo, stopnjo Stična, sodi grob 5/LXVI, pri katerem se je ob robu grobne jame tudi pojavilo nekaj kamnov, vendar ti niso prava kamnita obloga. Poleg lončene posode je bila v grob priložena železna igla s profiliranim bronastim ščitnikom. Dva grobova sodita v certoško stopnjo. Grob 4/LXVI je vseboval dve bronasti certoški fibuli, ki ju povezuje bronasta verižica, v grobu 10/LXVI pa so poleg treh lončenih posod ležali še jantarna ogrlica, bronasti lasni obročki, votle zapestnice in certoška fibula. Največ grobov sodi v negovsko stopnjo. Grobova 8/LXVI in 9/LXVI sta ženska, z značilnimi grobnimi pridatki, kot so železna certoška fibula, jantarne in steklene ogrlice, lončena vretenca in lončene posode s pokrovi. Edini moški grob iz tega obdobja je grob 3/LXVI, ki ga grobni pridatki opredeljujejo kot knežji grob. Vseboval je železno sulično ost, železno pasno garnituro, železen nož, več nedoločljivih korodiranih železnih predmetov ter razmeroma dobro ohranjeno bronasto negovsko čelado in okrašeno, z Apeninskega polotoka uvoženo lončeno posodo. Građivo tega groba smo prepeljali v restavratorsko obdelavo v delavnice RGZM v Mainz.

Tudi med letošnjim zavarovalnim posegom nismo našli meje grobišča, saj se grobovi nadaljujejo po celotni širini pobočja Kapiteljske njive proti zahodu, geofizikalne raziskave pa kažejo nadaljevanje podobnih arheoloških ostankov, kot so bili že doslej izkopani grobovi po pobočju proti zahodni strani. Natančna analiza je v pripravi.

Novo mesto, arheološko najdišče Marof, centralni grob s pridatki in kamnito oblogo, grob LXVI/2 (foto: B. Križ)

Novo mesto, arheološko najdišče Marof, ukrivljen železen meč – mahairo v grobu LXVI/11 (foto: B. Križ)

Novo mesto, arheološko najdišče Marof, bronasta negovska čelada, namerno poškodovana z bojno sekiro, grob LXVI/3 (foto: B. Križ)

Novo mesto, arheološko najdišče Marof, profil žganega groba z lončeno žaro, pokrito z latvico in kamnito ploščo, ki pa jo je oranje nekoliko zamaknilo, grob 341 KŽG (foto: B. Križ)

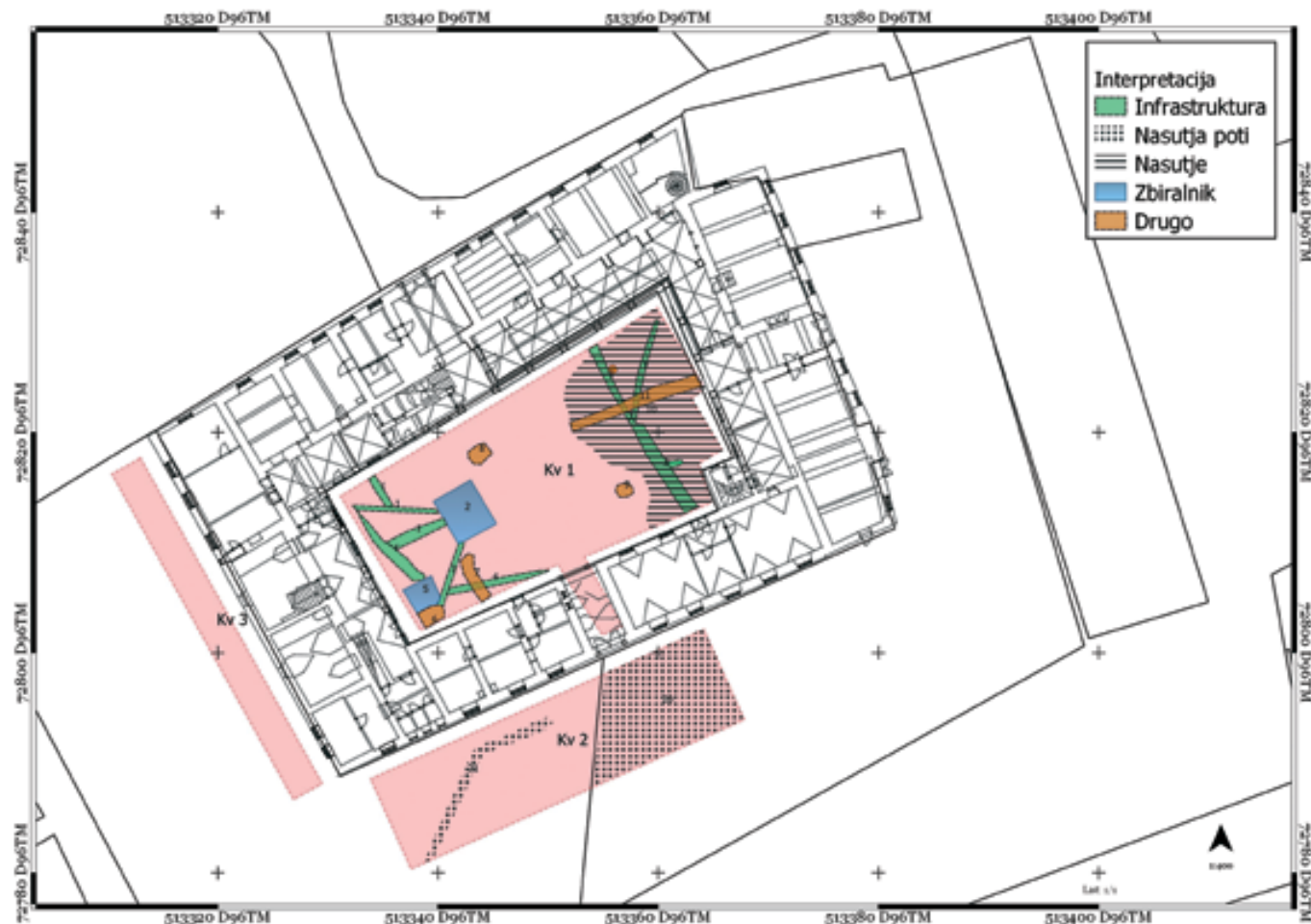
104 Gašper Rutar

EŠD:	8677
Naselje:	Novo mesto
Občina:	Novo mesto
Ime:	Novo mesto – grad Grm
Področje:	A
Obdobje:	novi vek

V okviru vzdrževalnih in obnovitvenih del na gradu Grm je bila na dvorišču gradu in v njegovi okolici izvedena georadarska raziskava. Metoda se je kot vsaj deloma uspešna izkazala le na dvorišču, kjer je bilo tudi posegov največ in kjer so ti za seboj pustili tudi (vsaj deloma) polnila iz drugačnega materiala, kot je okolica. Vidni so dva zbiralnika meteorne vode (slika 1: 2) in cevi oz. vkopi za cevi za odvajanje meteorne vode (slika 1: 1, 3–4). Vzhodna tretjina dvorišča je, kot je videti, tudi deloma nasuta (slika 1: 10), kar lahko pripišemo izravnavi terena ob gradnji samega gradu. To

heterogeno nasutje v smeri vzhodnih vrat preseka linearna arheološka ostalina (jarek?; slika 1: 11), ki pa ji v smeri proti sredini dvorišča ne sledimo več zaradi neprepustne podlage. V osrednjem delu dvorišča odboji ošibijo in ne predrejo vrhnjih slojev, razen na dveh mestih (slika 1: 8–9), kjer se pojavita dve kvadratni obliki v globini od 0,5 do 1,5 m. Njun namen ni jasen, prav tako tudi ne, kaj predstavljajo heterogeni odboji v jugozahodnem vogalu (slika 1: 6–7), morda gre le za bolj vidna nasutja nekdanjih vkopov. Čeprav na dvorišču nismo našli drugih sledov, to ne pomeni, da jih ni. Razen novejših vkopov za zbiralnike in cevi obstoja starejših ostankov ne moremo izključiti.

V kvadrantu 2 ob južni stranici gradu Grm in kvadrantu 3 ob zahodni stranici gradu meritve niso dale nikakršnih uporabnih rezultatov. Tla (prst) na tem mestu so se izkazala kot izredno neugodna za georadarske raziskave, saj so odboji zaznavni zgolj vrhnjih nekaj centimetrov. Rezultate (načrt) georadarskih raziskav je zaradi za metodo neugodne naravne podlage treba razumeti kot načrt, ki kaže, kje bi ob posegih zagotovo našli na sodobne ostanke, ni pa bilo moč ugotoviti, kje morebitnih ostankov ni.

Novo mesto, grad Grm, arheološka interpretacija georadarske metode (izvedba: G. Rutar)

105 Minka Osojnik

EŠD:	4008
Naselje:	Orehok pri Materiji
Občina:	Hrpelje – Kozina
Ime:	Orehok pri Materiji – cerkev sv. Štefana
Področje:	UA, R
Obdobje:	17. stoletje

Cerkev sv. Štefana stoji na izpostavljeni lokaciji sredi Brkinov, na hribčku med vasema Kovčice in Orehek, od koder se razprostira razgled tako na Tržaški zaliv kot na Triglav in na drugi strani na Snežnik. Manjša enoladijska cerkev predstavlja tipično poznorenesančno arhitekturo iz 17. stoletja. Pred vhodom v cerkev stoji relativno velika zidana lopa, pročelje cerkve pa zaključuje kamnita zvončnica – preslica, klesana iz peščenjaka. Namenjena je trem zvonovom, na vrhu ima železen križ.

Preslica je imela pred obnovo poškodovane posamezne kamnite elemente, zaradi česar je bila statično nestabilna. Poškodbe so nastale zaradi meteornih vplivov, tresljajev ob zvonjenju in morda zaradi statičnih premikov cerkve. Na površini so se pojavili lišaji. Površinske obloge so deloma prodrle v globino porozne kamnine. Zaradi izredno slabega statičnega stanja je bila preslica nekdanj ojačana z železnimi vezmi, ki so korodirale. Rja, ki jo je izpiral dež, se je prenesla v kamen. Korodiral je tudi križ na vrhu.

Zaradi netipične proporcionalnosti pred obnovo in elementov druge kamnine je bilo mogoče sklepati, da je bila preslica v preteklosti dvignjena z dodatnimi kamnitimi elementi. Na kamnu je bilo opaziti razpoke. Prišlo je do plastenja in odpadanja kamnitega gradiva. Stiki med elementi so bili slabi ali prazni. Na nekaterih mestih so bile poškodbe neustrezno sanirane s cementno maso. Od treh lesenih nosilcev zvonov se je ohranil le eden, ki pa je bil poškodovan.

Dela so potekala po predvidenem načrtu, med njimi se je izvajal konservatorski nadzor. Močno poškodovana preslica je bila razstavljena do kamnitega podstavka, vsak element je bil oštevilčen in prenesen v delavnico. Obloge, lišaje in madeže zaradi korodiranega železa smo odstranili z nizkotlačnim peskanjem, neustrezne cementne plombe in ostanke malte med stiki elementov pa ročno s finim orodjem. Nekatero železne vezi so bile odstranjene med demontažo, ostale v delavnici. Sidrane so bile v kamnito ležišče in zalite s svincem. Železno ležišče za zvon je bilo zagozdeno z žebli. Prelomljene kamnite elemente smo zlepili z epoksidno smolo EP – 421 in vstavili nerjaveče navojne palice premera 10 mm (uporabili smo 18 m palic). Zaradi plastenja kamnine smo določene dele injektirali, poškodbe domodelirali, večje praznine oziroma pomanjkljivosti pa nadomestili z enakim naravnim kamnom in površinsko obdelali enako originalu. Zaradi usklajevanja med originalom in dopolnitvami smo izvedli retušo z disperzijsko akrilnato smolo in pigmenti. Po

podobnem postopku smo obdelali tudi kamnit podstavek, na katerega smo nato s pomočjo notranjih sider iz nerjaveče kovine montirali kamnite elemente preslice (Poročilo o konservatorsko-restavratorskih posegih na zvončnici cerkve v Orehku pri Materiji, EŠD: 4008, št. poročila: 004-2019, GNÓM, d. o. o., storitve na področju ohranjanja kulturne dediščine, vodja del: Jožef Drešar, konservator-restavrator, svetovalec, poročilo pripravil: Jernej Jerman, konservator-restavrator, Šentvid pri Stični, november 2019).

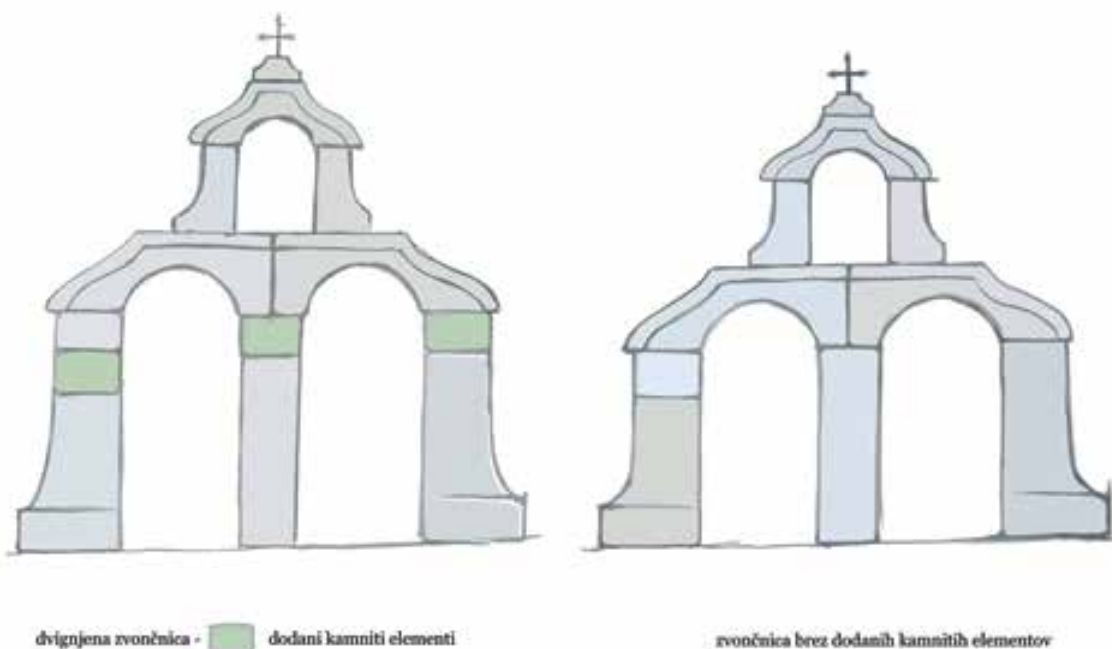
Domnevamo, da se letnica 1876, s katero je bila preslica datirana, nanaša na čas njene predelave. Kamen, v katerega je vklesana omenjena letnica, je namreč eden od treh kosov iz sivkastega apnenca, s katerimi so preslico povišali in nekoliko razširili. Domnevamo lahko tudi, da je do takega posega, ki je sicer pomenil porušitev vseh proporcev, statično nestabilnost ter izgubo odkapnih nosov, prišlo zaradi novih zvonov, ki so bili verjetno za prvotno obliko preslice nekoliko preveliki. Možno je, da je bila velikost zvonov tudi razlog za velike poškodbe, ki jih je preslica kazala do obnove, ter celo vrsto kovinskih vezi, s katerimi je bila v preteklosti stabilizirana.

Ker cerkev sedaj nima zvonov, smo se odločili, da preslici povrnemo njeno prvotno obliko, ki je tako z estetskega kot tudi s statičnega vidika primernejša. Če pa bo župnija v prihodnje kupovala nove zvonove, naj bodo ti prilagojeni velikosti preslice in ne obratno. Z župnijo in izvajalcem potekajo usklajitve glede primerne namestitve kamna z letnico, ki je bil med posegom odstranjen.

Dela je izvedlo podjetje GNÓM, d. o. o., iz Šentvida pri Stični, poseg sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa in Občina Hrpelje – Kozina.

Orehok pri Materiji, cerkev sv. Štefana, zvončnica pred obnovo (foto: M. Osojnik)

Orehek pri Materiji, cerkev sv. Štefana, skica zvončnice z dodanimi elementi (GNÓM, d. o. o.)

Orehek pri Materiji, cerkev sv. Štefana, pogled na cerkev po obnovi (foto: M. Osojnik)

106 Maja Lavrič, Maja Janežič

EŠD: 30826

Naselje: **Osp, Plavje**

Občina: Koper

Ime: **Osp – arheološko najdišče Jenetova senožet**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

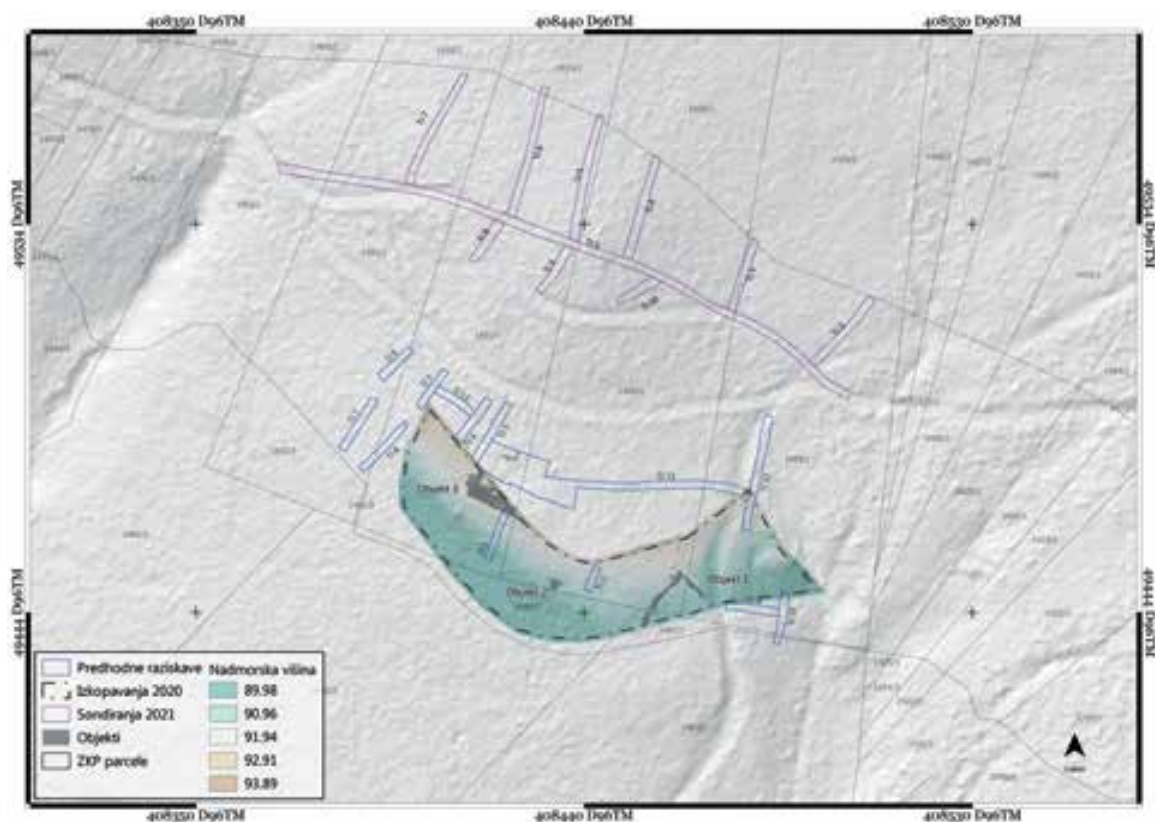
Predhodne raziskave v januarju 2020 so na območju predvidene gradnje dostopne ceste T-7B proti Plavju oz. Vinjanu (ital. *Vignano*) v okviru projekta drugi tir Divača–Koper (parc. št. 1429/1, 1430/1, 1431/1, 1433/1, vse k. o. Plavje) razkrile rimskodobne ostaline. Izvedli smo osem testnih jarkov (slika 1). Največjo koncentracijo rimskih ostalin smo našli v TJ 1, 3, 4, 5 in 11. V testnem jarku TJ 11 smo odkrili tudi dva zidova, ki sta del objekta, ruševinske plasti ter plasti, bogate z rimskodobnim gradbenim materialom in lončenino, v dveh kulturnih plasteh smo našli bogate najdbe rimskodobnega drobnega gradiva, ki sodijo v drugo polovico 1. stoletja in na začetek 2. stoletja n. št. Med najdbami izstopajo odlomki steklene posodice z vrezanim okrasom, steklen ročaj skodelice, odlomki sigilatnih krožnikov, odlomki skodelice s tankimi stenami z barbotinskim okrasom, odlomki čaše z luskami in odlomek diska pečatne ojenke. Na raziskani površini je bil do 0,30 m višine ohranjen zid, grajen v t. i. suhozidni tehniki. Zid je verjetno ostanek parcelacije ali ograje za pašno živino. Glede na steklenico, ki je bila odkrita med kamenjem, zid mogoče lahko umestimo na konec 19. oziroma začetek 20. stoletja.

Na podlagi predhodnih raziskav je bilo območje zaščiteno kot arheološko najdišče in vpisano v Register nepremične kulturne dediščine kot *Osp – arheološko najdišče Jenetova senožet* (EŠD 30826). Od marca do junija 2020 smo izvajali arheološka izkopavanja (slika 1); obsegala so 1950 m². Izkopavanja so razkrila tri objekte (slika 1) iz rimskega obdobja. Glede na stavbno analizo in stratigrafske plasti lahko govorimo o dveh gradbenih fazah, fazi uporabe in fazi opustitve objektov. V prvi gradbeni fazi so bili zgrajeni vsi trije objekti, objekt 3 je bil dograjen v drugi fazi. Ob jugozahodnem robu izkopnega polja je bil objekt 1. Grajen je bil na geološko osnovo, z vkopanimi temelji in debelo izravnalno plastjo iz zdrobljenega fliša in ilovice v skrajnem jugozahodnem robu izkopnega polja. Na to sta bila grajena zid (d: 15 m, š: 0,7–0,95 m, v: 0,4–0,45 m, smer: jugozahod–severovzhod) in pravokotno nanj zid (d: 6,9 m, š: 0,4–0,8 m, v: 0,2–0,6 m, smer: jugovzhod–severozahod) v suhozidni tehniki. Na oba zidova se v notranjosti objekta 1 naslanjajo rahlo polkrožno oblikovani arhitekturni elementi, ki so verjetno ostanek niš v objektu. V notranjosti objekta nismo zasledili hodne površine oz. tlaka, glede na najdbe, ki so bile v ruševinskih plasteh – stebrički hipokavsta, je bil hodni nivo dvignjen. Na zunanji strani, zahodno ob zidu sta bili ohranjeni dve debeli kulturni plasti. Plasti sta si zelo podobni, s temnorjavim glinenim

meljem in veliko koncentracijo najdb. V plasti je bilo veliko polžjih hišic, kosov steklenih posodic, bronastih predmetov, novcev ter kosov kakovostne namizne lončenine.

Objekt 3 je verjetno večja rimska vila, izkopavanja so razkrila južni del objekta 3 (d: 14,7 m, š: 0,7 m). Objekt je bil grajen na geološko osnovo, ponekod je bila flišna skala obdelana in izravnana za gradnjo objekta. Zaradi kasnejše faze, ki je sledila objektu 3, nam je uspelo dokumentirati le posamezne dele objekta. Kamnit tlak (d: 7,6 m, š: 3 m, v: 0,3 m) smo zasledili na štirih delih objekta, na jugozahodnem delu je na tlak položena ovalna kamnita baza za steber, na južnem delu se je nanj naslanja kamnita stopnica. Glede na odkrite elemente je objekt 3 v prvi fazi deloval kot odprt prostor, verjetno kot terasa. V drugi fazi je bil objekt 3 dograjen in obnovljen z določenimi arhitekturnimi elementi. Del objekta iz prve faze je deloval tudi v drugi fazi. Za dograditev objekta 3 so na nekaterih delih izravnali skalno geološko osnovo, ponekod so vdolbine v skali zapolnili s flišnim drobirjem in ilovico. Na omenjene podlage so grajeni temelja in nato južni zid (d: 14,7 m, š: 0,7–0,95 m, v: 0,5–1 m), nanj se pravokotno naslanja zahodni zid (d: 5,7 m, š: 0,7–0,95 m, v: 0,25–0,6 m) ter v notranjosti objekta predelna zidova (d: 1,6 m, š: 0,6 m, v: 0,6 m in d: 2,6 m, š: 0,2–0,8 m, v: 0,25 m). Zidovi so grajeni iz večjih lomljenцев, z dobro utrjenima licema zidov in vmesno zapolnitvijo z drobirjem (drobno kamenje in drobljen gradbeni material). Dobro je ohranjen kanal (d: 3,70 m, š: 0,40 m, v: 0,25 m), ki poteka pravokotno na južni zid, kjer se njegov izliv konča na zunanji strani zidu. Kanal je sestavljen iz utrditve z manjšimi kamni in gradbeno keramiko, na katero so položene tegule – dno in stranici kanala iz večjih pravokotno klesanih kamnov, polnilo in pokrov kanala sta iz tegul in klesancev. Določene dele objekta 3 iz prve faze so utrdili z drobirjem iz fliša, gradbene keramike in kamenjem; na tej fazi so bili ostanki struktur, katerih namen je težko opredeliti, saj so močno poškodovane. V kulturni plasti, ki je bila dobro ohranjena na zahodnem delu objekta 3, smo našli plast temno sivorjavega glinenega melja, z večjo koncentracijo rimskodobne lončenine, drobci oglja in posebnimi najdbami (keramične uteži, večja koncentracija odlomkov lončenine, deli železnih predmetov).

Objekt 2 je ostanek manjšega svetišča (d: 8 m, š: 4,5 m). Osnovo svetišča je sestavljalo sedem v kamnito geološko osnovo vklesanih polkrožno plitkih prostorov (velikost: 0,20 x 0,20–0,30 x 0,35 m, globina: 0,10–0,25 m). Na severnem delu svetišča je bila preprosta polkrožna struktura iz štirih večjih pravokotno klesanih kamnov, okrog katerih so bili ostanki tegul. Kamni in tegule niso bili in situ, verjetno so ostanek kamnite gradnje in strehe objekta. Prva kulturna plast je zapolnjevala polkrožne prostore v skali, največja koncentracija plasti je v sredinskem delu svetišča, kjer je ležala druga kulturno bogata plast. V tej plasti smo našli veliko število posebnih najdb, srebrne in bronaste novce, prstane, železne ključke, ostanke steklenih čašic. Naštete najdbe so bile v skupkih: prstan (6), ključ (9), novce (34), steklena ali lončena posodica, skupaj z apnom – verjetno kot del daritve. Zanimivi najdbi v svetišču sta osrednji pravokotni

Osp, arheološko najdišče Jenetova senožet, prikaz obsega raziskav v letih 2020 in 2021 (izvedba: Nuša Kovačič)

Osp, napisna plošča (foto: M. Lavrič)

kamen (d: 46 cm, š: 30 cm, v: 15 cm) in napisna plošča (d: 24 cm, š: 22 cm, v: 3 cm; slika 2).

Rimske ostaline sta prekrivala dva debela koluvija glinenega melja, ki sta bila prekrita z gozdnim humusom. V gozdni humus je bila vkopan in grajen suhozid, ki je bil delno že dokumentiran s predhodnimi raziskavami.

Glede na odkrito gradivo predhodnih raziskav in izkopavanj smo odkrili rimsko podeželsko hišo s posestvom, t. i. vilo rustiko iz druge polovice 1. stoletja in začetka 2. stoletja n. št. Zaradi gradnje drugega tira železniške proge Divača–Koper smo aprila 2021 na parc. št. 1429/1, 1430/1, 1431/1, 1433/1, vse k. o. Plavje, izvedli arheološke raziskave v obliki strojnih testnih jarkov. Izkopali smo deset testnih jarkov, v katerih smo dokumentirali homogeno sestavo zemeljskih plasti, gozdnega humusa, nanosov koluvija in geološke podlage flišne preperine in apnenca. V koluviju (SE 2) na območju testnih jarkov 1, 5, 6, 8 in 9 je bilo odkritih 14 odlomkov rimskodobne lončenine, med katerimi prevladujejo ostenja posod, predvsem vrčev in amfor. V enem primeru se je ohranil odlomek držaja amfore. Prisotnost rimskodobne lončenine kaže na indice rimskodobnega najdišča Jenetova senožet v neposredni bližini. Drugih arheoloških ostalin nismo našli.

107 Miha Murko, Maja Janežič

EŠD: 24205

Naselje: **Osp**

Občina: Koper

Ime: **Osp – arheološko najdišče Špina 1**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Na podlagi predhodnih raziskav, izvedenih v letih 2010, 2012 in 2013, je bilo na območju arheološkega najdišča Osp – arheološko najdišče Špina 1 (EŠD 24205), na trasi predvidene gradnje drugega tira železniške proge Koper–Divača, določeno območje nadaljnjih arheoloških raziskav. Arheološke raziskave v obliki arheoloških izkopavanj so na lokaciji Špina 1, na območju gradnje dostopnih cest za gradnjo drugega tira železniške proge Koper–Divača, potekale na območju parc. št. 876/4, 870/1, 868/1, 867/1, 867/2 in 866/1, vse k. o. Osp, parc. št. 244/1, k. o. Rožar, in parc. št. 790/3, 790/5, 790/4, 816/9, 816/5, 817/1 in 1842/3, vse k. o. Tinjan. Med arheološkimi izkopavanji, ki jih je v času med majem in avgustom 2019 izvedla ekipa ZVKDS, CPA, smo odkrili sledove rimskodobne, poznorimskodobne in novoveške uporabe prostora.

Večina odkritih arheoloških ostalin so rimskodobni objekti, ki so bili postavljeni ob cesti, ki je vodila iz smeri Črnega Kala proti Tinjanu in Trstu. Manjši obcestni zaselek je deloval od 1. stoletja n. št. pa vse do 4. stoletja (objekt 1). Verjetno sta dva večja objekta (objekt 1 in objekt 2 in 4 kot dela istega objekta) služila kot obcestni postajališči za oskrbo potnikov, njuna

funkcija pa bi lahko bila tudi stanovanjska. Že sam način gradnje, drobno gradivo, še posebej pa lokacija objekta 3 pričata o drugačni funkciji in rabi tega objekta. Najverjetneje gre za manjši tempelj ali grobnico.

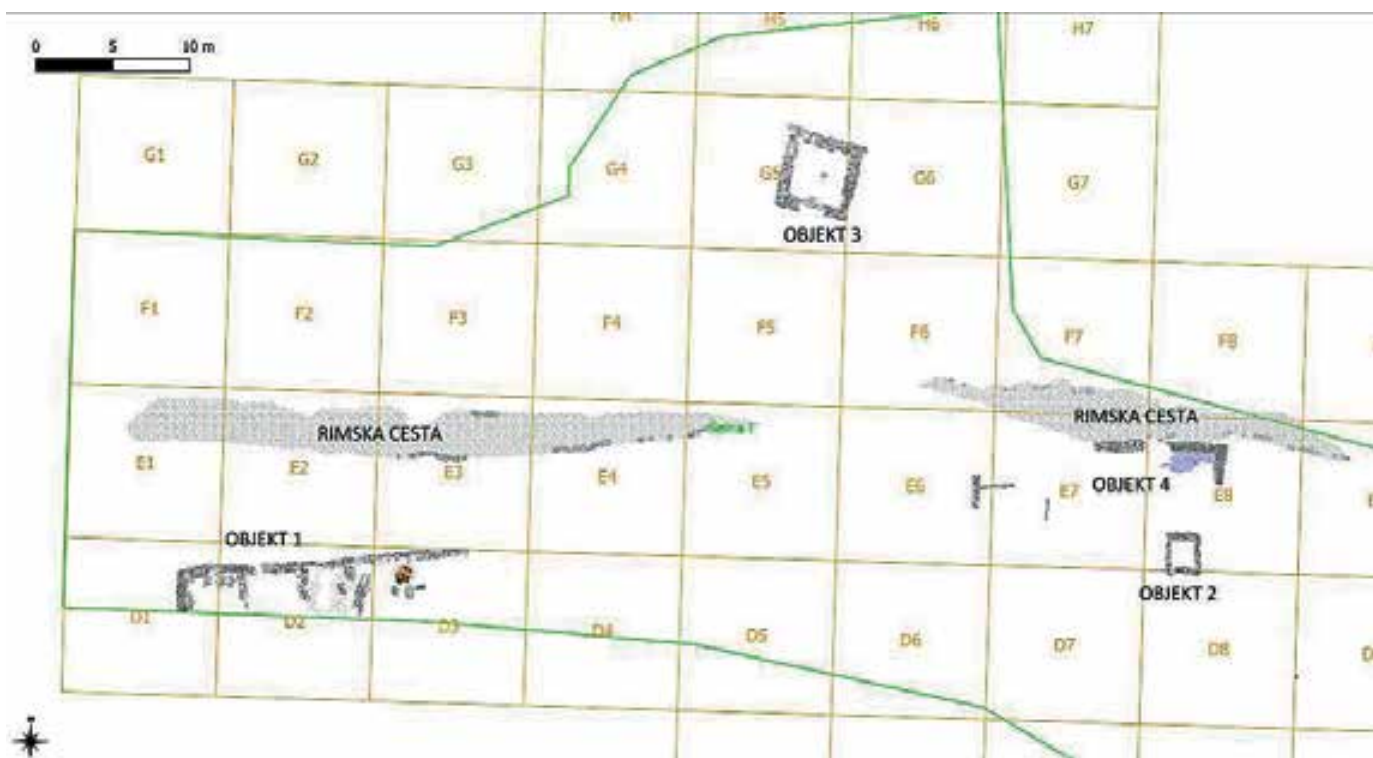
Dokumentirali smo tudi šest grobnih jam, od katerih so tri vsebovale človeške ostanke. Vsi grobovi so bili strukturirani na enak način, enostavno, v geološko osnovo vkopano grobno jamo so pokrili s tegulami ali kamnitimi ploščami peščenjaka, nekatere grobne jame so imele plošče ali tegule lepo položene tudi po dnu in ob straneh. Zanimiv je predvsem grob 3, v katerem smo prepoznali skelete vsaj treh pokojnikov, ki so bili v grobno jamo položeni eden na drugega. Ob glavo enega od pokojnikov pa je bila postavljena tudi lončena posoda. Grobov ne moremo direktno povezati z rimskodobnimi objekti, saj grobni ritual kaže, da jih lahko najzgodneje datiramo šele v drugo tretjino 4. stoletja. Mogoče je, da so tu pokopani zadnji prebivalci objekta 1. Grobišče, ki je pripadalo rimskemu zaselku iz 1. in 2. stoletja, pa lahko vidimo v grobovih, odkritih nižje ob cesti, na najdišču Špina 2 (Nanut, T., Orehek, B., Janežič, M., 2020, Poročilo o izvedenih arheoloških izkopavanjih na območju gradnje drugega tira železniške proge Koper–Divača. Osp – arheološko najdišče Špina 2. Ljubljana – neobjavljeno raziskovalno poročilo).

Suhozidne kamnite škarpe, ki so služile kot označbe parcelnih mej, so nastale kot posledica kmetijske uporabe prostora v preteklosti. Tako kot novoveška cesta je tudi usmeritev novoveških parcelnih mej in teras drugačna od rimskodobnih (Nanut et al. 2020, 51).

Odkrite rimskodobne arheološke ostaline dopolnjujejo dokaj slabo poznano sliko zaledja rimske kolonije Tergeste, ki je od druge polovice 1. stoletja pr. n. št. začela kolonizirati tudi širše območje Istre. Obcestne naselbine, odkrite med raziskavami na arheološkem najdišču Špina 1, sicer ne moremo primerjati s posameznimi stanovanjsko-gospodarskimi objekti, odkritimi na najdišču Boško in Belice, ter rimskimi vilami, odkritimi na Stajah in Jenetovi senožeti, in verjetnimi vaškimi naselbinami na območju Stepanov in Tinjana, je pa očitno istočasna. Arheološke strukture, odkrite na območju najdišča Špina 2, kažejo tudi na kmetijsko uporabo prostora v rimskih časih, tj. gojenje oljk in vinske trte, s katerimi morda lahko povežemo na najdišču Špina 1 odkrite arheološke ostaline.

Osp, arheološko najdišče Špina 1, železna konica brane (foto S. Colnarič)

Osp, arheološko najdišče Špina 1, zahodni del najdišča z odkritimi rimskodobnimi objekti in cestiščem (izvedba U. Pajnič)

108 Tina Nanut, Blaž Orehek, Maja Janežič

EŠD: 3157

Naselje: **Osp**

Občina: Koper

Ime: **Osp – arheološko najdišče Špina 2**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, novi vek

Arheološko najdišče Špina 2 je bilo odkrito s predhodnimi arheološkimi raziskavami, izvedenimi na območju DPN za izgradnjo trase drugega tira železniške proge Divača–Koper. Raziskave so v obliki ekstenzivnega terenskega pregleda potekale v letu 2010, v letu 2012 pa so bile dopolnjene še z intenzivnim terenskim pregledom ter vrednotenjem z ročnimi testnimi sondami. Na osnovi pozitivnih rezultatov predhodnih raziskav je bil obseg potencialnega rimskodobnega najdišča določen na parc. št. 245/4, 251/3, 262/12, 2635/3 in 2635/6, vse k. o. Rožar, ter parc. št. 863/4, 863/5, 863/6, 863/9, 863/11, 2819/3, 2819/5, vse k. o. Osp. Na tem območju je v času od septembra 2019 do januarja 2020 arheološka izkopavanja izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

Z raziskavami smo potrdili obstoj rimskodobnega najdišča. Ostaline tega časa so se razmeroma dobro ohranile le na vzhodni polovici najdišča, pod kolovozno cesto, ki vodi proti Tinjanu, in na travniški površini vzhodno od nje, medtem

ko so bile na zahodni polovici popolnoma uničene zaradi izgradnje kmetijskih teras in drenažnih kanalov v novem veku.

Rimskodobne strukture in plasti so bile najbolj ohranjene ob severovzhodnem robu izkopnega polja, kjer smo odkrili tri žgane grobove. Dva sta imela ohranjen pokrov iz lomljenih plošč peščenjaka. Stene in dno grobnih jam so bili ožgani, kar kaže na to, da je pogrebni ritual sežiga pokojnika pri vseh treh potekal neposredno nad grobno jamo (žgan pokop tipa *bustum*). Jame so imele pravokotno obliko z zaobljenimi vogali, bile so podobno velike (pribl. 1 x 0,7 m) in približno enako usmerjene (z daljšo stranico v smeri vzhod–zahod). V grobu 3 smo ob severni steni grobne jame dokumentirali tudi ožgana lesena kola, ki sta verjetno sled podporne konstrukcije za grmado. Pridano gradivo iz grobov, pretežno keramično in stekleno posodje, časovno opredeljuje grobišče na konec 1. stoletja in v prvo polovico 2. stoletja n. št.

Popolnoma drugačno rabo prostora v rimskem času smo zabeležili južno od grobišča, kjer smo dokumentirali sledove rimskodobne agrarne krajine. Tu smo sledili seriji vzporednih linearnih kamnitih struktur z usmeritvijo severovzhod–jugozahod, ki predstavljajo ostanke suhozidnih utrditev brežin (jež) vsaj sedmih obdelovalnih teras. Iz ohranjenih kamnitih utrditev brežin teras in nizkih, ponekod skorajda nezaznavnih prehodov med njimi lahko sodimo, da so bile terase razmeroma nizke in najverjetneje niso presegale višine 0,5–1 m. Skromno materialno gradivo iz humoznih nasutij obdelovalnih tal, v katerem so prevladovali kronološko

Osp, arheološko najdišče Špina 2, rimskodobni grobovi, pogled proti severozahodu (foto: B. Orehek)

Osp, arheološko najdišče Špina 2, grob 3, izpraznjena grobna jama z ostanki ožganih lesenih kolov, pogled proti severozahodu (foto: T. Nanut)

Osp, arheološko najdišče Špina 2, kamnite utrditve brežin rimskodobnih teras, pogled proti jugovzhodu (foto: M. Lavrinc)

nedoločljivi odlomki gradbene keramike, onemogoča natančnejšo datacijo njihove izgradnje. Vsekakor pa je moramo razumeti v kontekstu gospodarskega razcveta, ki ga je Istra doživljala od okvirno začetka 1. stoletja n. št., torej kmalu potem, ko je bila meja rimske Italije premaknjena na Rašo, raziskano območje pa je bilo vključeno v ager mesta *Tergeste* (npr. Žerjal, T., Poglajen, S., 2012, *Rimsko podeželje slovenske Istre. Nova spoznanja in stara vprašanja*. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.), *Potopljena preteklost: arheologija vodnih okolij in raziskovanje podvodne kulturne dediščine v Sloveniji*, 109–120).

Zaradi neposredne bližine rimskodobnih bivanjskih ostalin, odkritih na najdišču Špina 1 (Murko et al. 2021, *Poročilo o izvedenih arheoloških izkopavanjih na območju gradnje dostopnih cest II. tira železniške proge Koper–Divača. Osp, Špina 1*), smemo domnevati, da so tako grobišče kot tudi kmetijske obdelovalne površine pripadale prav tej poselitveni enoti.

Osp, arheološko najdišče Špina 2, jantarni prstan s plastično upodobitvijo ženske glave iz groba 1 (foto: D. Ciglar Milosavljević)

Osp, arheološko najdišče Špina 2, steklena čaha gubanka iz groba 2 (foto: D. Ciglar Milosavljević)

109 Mitja Pergar

EŠD:	/
Naselje:	Pance
Občina:	Ljubljana
Ime:	Pance – gradišče Treščak in gomilno grobišče Tičnica
Področje:	A
Obdobje:	železna doba, novi vek

Severno od vasi Pance sem na lidarskem posnetku na vzpetini Treščak (568 m) identificiral novo prazgodovinsko naselbino. Najlažji dostop do naselbine, ki je danes v gozdu na manjši vzpetini, je po pešpoti z južne strani. Teren je terasiran brez vidnega obrambnega nasipa in obsega območje, veliko 11.450 m². V franciscejskem katastru je bil prostor v uporabi kot pašnik, del pa kot gozd. Med ogledom sem na severnem robu naselbine našel drobce ožgane glin, prazgodovinsko lončenino in žrmlje ter ožgano kost. Na zahodnem delu naselbine je bila pod podrtim drevesom tudi novoveška lončenina. Analiza franciscejskega katastra in lidarskega posnetka nakazuje na to, da je bil teren v novem veku delno preoblikovan. Takrat so bile verjetno narejene in spremenjene nekatere od prvotnih teras.

Severozahodno od vzpetine Treščak in jugozahodno od vzpetine Tičnica sta na manjši vzpetini (kota 554,7), nepremičnina s parc. št. 2028/4, k. o. Lipoglav, vidni dve gomili. Prva je na vrhu vzpetine in je dobro vidna na terenu ter nima vidnih poškodb, druga pa je na severovzhodnem delu vzpetine tik ob cesti in je slabše prepoznavna, ker je poškodovana z recentno vlako.

Gradišče stoji v bližini znanega železnodobnega grobišča Skubičev vrt na Pancah (Dular, J. 2003: Halštatske nekropole Dolenjske. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6, str. 154–155). Topografska oblika naselbine in lokacija obeh grobišč nakazujeta na njihovo sočasnost in medsebojne povezave. Gradišče Treščak in gomilno grobišče Tičnica v njegovi neposredni bližini pomembno dopolnjujeta topografsko podobo železnodobne poselitve tega dela Dolenjske.

Pance, gomilno grobišče Tičnica, gomila na vrhu kote 554,7, pogled z juga proti severu (foto: M. Pergar)

110 Andreja Bahar Muršič

EŠD:	29132
Naselje:	Pijava Gorica
Občina:	Škofljica
Ime:	Pijava Gorica – vaški skedenj
Področje:	E
Obdobje:	19.–20. stoletje

Vaški skedenj stoji v jedru Pijave Gorice, južno od cerkve sv. Simona in Juda, ter je dobro viden s ceste proti Velikim Laščam. Več let je propadal, potem pa je vaška skupnost, katere vodja je Andrej Ciber, v skednju ob vaškem trgu videla potencialni prostor za srečevanja in prireditve. Občina Škofljica, ki je lastnica skednja in tudi sosednje stanovanjske hiše, je zaprosila za kulturnovarstvene pogoje in leta 2010 so se začela obnovitvena dela.

Mogočen hlev, zgrajen iz kamna, in senik nad njim sta s konca 19. stoletja. Po drugi svetovni vojni so zamenjali ostrešje in kritino, zato ima skedenj bolj položen naklon strehe kot običajno. Zaradi novega ostrešja je objekt širši in s stališča varstva kulturne dediščine ne gre za tipično stavbo te vrste. Glede na stanje pred obnovo in potrebe po prostoru za dejavnosti lokalne skupnosti pri izdaji kulturnovarstvenih pogojev nismo vztrajali na rekonstrukciji ostrešja in strehe. Predvideli smo le odstranitev drvarnice, ki je bila ob severno fasado prislonjena pozneje.

Prva faza obnove je obsegala čiščenje hleva, poglobitev tlaka in rekonstrukcijo prvotnega, višjega in polkrožno zaključenega portala, kar je zahtevalo, zaradi nestrokovne menjave portala v preteklosti, sidranje zidu nad vhodom in vogala. Sledili so menjava lesene obloge na zatrepu, v katero so domačini v skladu z duhom časa namesto peterokrake zvezde, ki je bila tam pred obnovo, vrezali križ; rekonstrukcija oboda z lesenimi deskami pod podaljšanim napuščem ter sanacija notranjosti. V notranjosti smo betonirali tla v hlevu, sanirali apnene stene, osvetlili dvorano, uredili sanitarije in garderobe v lesenem delu poslopja, tlakovali tla lesenega dela z lesnimi čoki in montirali stopnice v zgornjo etažo.

Ob skednju smo na mestu, kjer je ta že nekoč stal, rekonstruirali vaški vodnjak. Na dvorišču, kjer je bila drvarnica, so sedaj igrala; del površin smo tlakovali in vrt je zaprt z leseno ogrado – vaškim plotom. Vse to je dobra osnova za vaško središče s tržnim prostorom, ki so ju vaščani načrtovali že vrsto let. V zgornji etaži skednja je načrtovana tudi muzejska zbirka.

Nova namembnost objekta – ki ga brez nje ne bi bilo mogoče ohraniti – v kulturni prostor srečevanja ljudi z večnamensko dvorano za razne prireditve, med drugim tudi za gledališke predstave in vaje lokalne gledališke skupine KUD Pijava Gorica, je prinesla več neskladij s smernicami varstva kulturne dediščine, ki smo jih sproti reševali. Pri obnovi je bilo temeljno vodilo, da se v največji možni meri ohranita

zunanji videz objekta in osrednji prostor – hlev z obokanim stropom, kar nam je uspelo. Servisni prostori, ki jih objekt v preteklosti ni potreboval, so v zaprtem lesenem delu poslopja pod podaljšanim napuščem. Za javni prostor v lasti Občine Škofljica je bilo treba pridobiti uporabno dovoljenje, kar je zahtevalo več kompromisnih rešitev, ki so po navadi v nasprotju z načeli varstva kulturne dediščine.

Pijava Gorica, vaški skedenj pred obnovo (foto: A. Bahar Muršič)

Pijava Gorica, vaški skedenj po obnovi (foto: A. Bahar Muršič)

111 Lilijana Medved

EŠD:	1164
Naselje:	Pince
Občina:	Lendava
Ime:	Pince – vaški zvonik
Naslov:	Pince
Področje:	E
Obdobje:	druga polovica 19. stoletja, začetek 20. stoletja

V središču vasi stoji zaokrožen kompleks lesenega zvonika in kamnitega križa. Dr. Ivan Sedej ocenjuje, da gre pri zunanjščini zvonika za mlado »arhitekturo« ali vsaj za nov objekt

na starejšem mestu (dr. Ivan Sedej, Etnološki spomeniki na območju Občine Lendava, Spomeniškovarstvena študija in topografski seznam spomenikov, Ljubljana, 1974, dokumentacija ZVKDS, OE Maribor). Kamniti križ s plastikama Križanega in Žalostne Madone pa nosi letnico 1811 in je kvalitetno podobarsko delo v stilu poznega baročnega obdobja (Sedej, 1974).

Zvonik v Pincah je bil v letu 2019 obnovljen že drugič v tem stoletju. Leta 2007 je potekala njegova celovita obnova: zaradi dotrajanosti je bilo treba v celoti zamenjati zunanji opaž, obnoviti obe strehi, izolirati in konservirati temeljne horizontalne tramove ter nadomestiti vse dotrajane skeletne elemente z identičnimi rekonstrukcijami (VS, Poročila 44, Ljubljana, 2008). Lesena zunanja stavba kvadratnega tlorisa namreč ščiti originalno notranjščino zvonika, ki jo predstavlja tesana skeletna konstrukcija, stoječa na predalčasto zasnovani tramovni osnovi. Z rednimi obnovami zunanjščine zvonika se tako uspešno ohranja najpomembnejši in izvorni del zvonika, ki verjetno izvira še iz druge polovice 19. stoletja. Pod zgornjo, manjšo strešico zvonika visi med dvema vzporednima stebroma zvon z letnico 1923. Ustno izročilo pravi, da naj bi prvotni, starejši zvon izginil med prvo svetovno vojno.

Na pobudo Krajevne skupnosti Pince in pod nadzorom pristojne spomeniške službe se je v letu 2019 izvedla ponovna obnova zunanjščine zvonika. Namesto smrekovega lesa je bila tokrat za izdelavo zunanjega opaža in strešne kritine uporabljena macesnovina, pri čemer so se upoštevale predhodne dimenzije in oblike prvotne izvedbe, prav tako je bilo ohranjeno obstoječe vratno okovje. Obnovo zvonika je financirala Madžarska fundacija Teleki iz Budimpešte, tudi dela je prevzel madžarski izvajalec. Restavracijo kamnitega križa, ki jo je opravil Benjamin Korošec, s. p., ter ureditev okolice pa je finančno podprla Občina Lendava.

Pince, vaški zvonik pred obnovo (foto: L. Medved, 2011)

Pince, vaški zvonik in kamniti križ po obnovi (foto: L. Medved, 2019)

»Kapilarna vlaga in zmrzal sta povzročili hude poškodbe predvsem na bazah stolpičev, okvirju vrat in spodnjem delu zunanjih sten. Na poškodovanih predelih sem odstranil omet, večino dozidane opeke iz prejšnjega restavratorskega posega in nekaj načete originalne opeke. Poglobil sem fuge med obstoječimi zidaki.

Nastale luknje in poškodbe sem nato zapolnil in pozidal s sanacijskim osnovnim ometom s porami Röfix 648. Za polnilo sem uporabil kose fasadnih klinkerjev, ki sem jih uporabil že pri prejšnjem posegu. Zidake sem vzdal globlje od originalne linije, da sem pridobil čim več prostora za naslednje omete. Sledil je sanacijski obrizg Röfix 671. Nanesen je bil mrežasto, tako da je prekril približno 60 % površine. Površine sem nato ometal z belim sanacijskim ometom Röfix 650. Na nekaterih mestih sem ga nanesel v dveh nanosih. Pred naslednjim nanosom sem počakal vsaj 7–14 dni. Okrog baz sem vgradil trakove zidarske mrežice. V zgornji polkrožni profil baz sem vgradil nerjavečo žico, ki sem jo privil v opeko s samoreznimi nerjavečimi vijaki.

112 Eda Belingar

EŠD: 26623

Naselje: Planina

Občina: Postojna

Ime: Planina – kapelica v Dolnji Planini

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

V letu 2017 so bila izvedena restavratorska dela tako na kapelici kot tudi na lesenem razpelo (opisana so v Varstvu spomenikov), vendar so bili učinki teh del kratkotrajni. Že prva zima je posege na stenah kapelice izničila. V letu 2019 se je restavrator tako ponovno lotil sanacije poškodovanih delov. Pred tem smo se posvetovali z več strokovnjaki, ki so vzorce razpadlega ometa tudi analizirali in skušali odkriti vzrok poškodb ter posledično način ustrezne obnove. Mnenja o vzroku poškodb niso bila enotna. Iz laboratorija so sporočili, da je odvzeti vzorec ometa iz kapelice v Dolnji Planini razpadel zaradi izgorelosti materiala. Rezultati so bili enaki, kot če bi omet nanašali na objekt, ki je izpostavljen soncu pri temperaturi nad 30 stopinj C, dodatno pa je k poškodbam pripomogla še zmrzal, tako da je omet popolnoma razpadel. Po drugem mnenju pa naj bi najverjetneje šlo za zelo močno kontaminacijo spodnjega dela zidu s solmi. Vлага se je v zidove ob nalivih še vedno dovajala bočno ter iz temelja zidu. Izbrani sanacijski omet naj bi bil verjetno nekoliko pretanek (najbrž zaradi obstoječih profilacij) in tako vgrajen enoslojno. Restavrator Primož Fučka iz Ajdovščine se je odločil za sanacijo ometov po sistemu Röfix. Poročilo povzemamo v nadaljevanju.

Planina, kapelica v Dolnji Planini, hude poškodbe so se pojavile predvsem na bazah stolpičev, okvirju vrat in na spodnjem delu zunanjih sten (foto: E. Belingar, 2018)

Planina, kapelica v Dolnji Planini, obnovljeni deli po nanosu ometov (foto: Primož Fučka, 2019)

Površine sem nato izravnal z zaključnim ometom za sanacijo Röfix 341. S tem ometom sem izdelal tudi zaključni sloj baz in profilov. Stik med sanirnim ometom in betonskim tlakom sem odprl in zapolnil s trajnoelastičnimi silikonskimi kiti.

Rekonstruirane površine in točke, kjer je prišlo do odstopa barve, sem premazal z emulzijo, primerjem in jih nato prebarval z istimi silikatnimi barvami, ki sem jih shranil še od prejšnjega posega. Morebitnega odstopanja v tonih skorajda ni bilo.« (Primož Fučka, Popravilo poškodb na kapelici v Planini. Poročilo o opravljenem posegu, Ajdovščina, julij 2019)

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali.

Ometi na kapelici so uspešno prestali prvo zimo in pomlad 2020.

Planina, kapelica v Dolnji Planini, razpelo pred posegi (foto: A. Kržič)

113 Albina Kržič

EŠD: 26623

Naselje: Planina

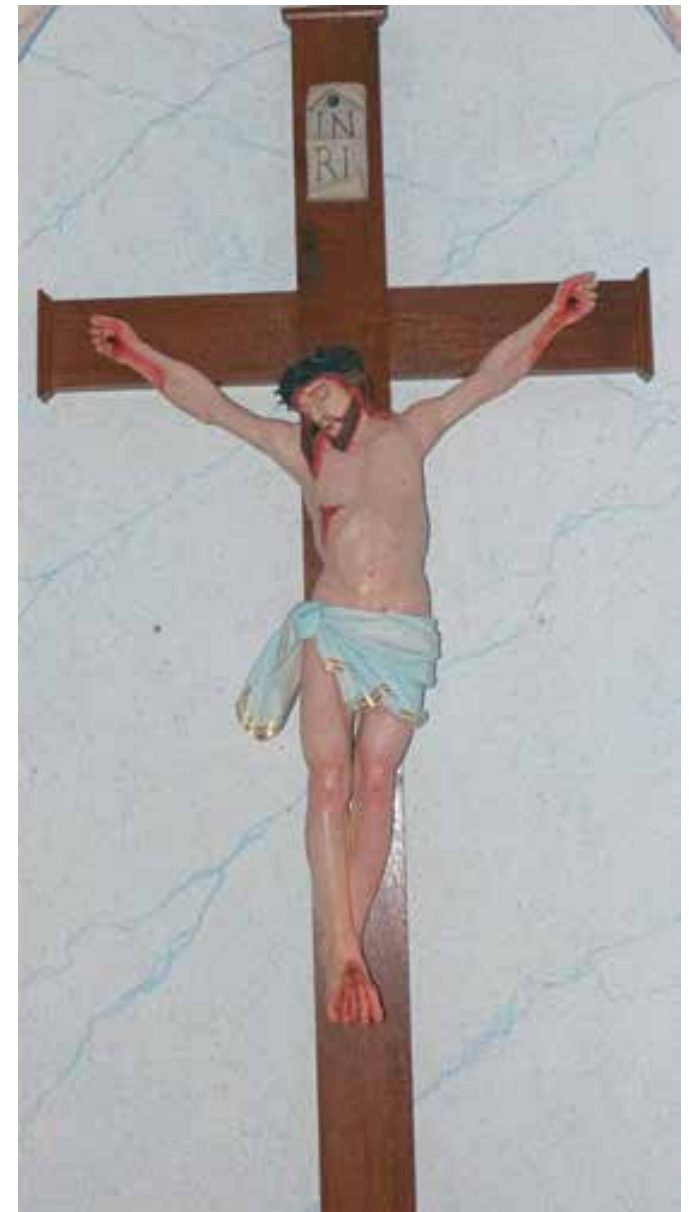
Občina: Postojna

Ime: Planina – kapelica v Dolnji Planini

Področje: R

Obdobje: 1872

Leseno razpelo s Križanim sodi v tretjo četrtino 19. stoletja, v leto 1872. Stoji nad oltarno mizo v neogotsko oblikovani kapelici z odprto večjo nišo.

Planina, kapelica v Dolnji Planini, razpelo po posegih (foto: A. Kržič)

Na leseno razpelo v velikosti 2,33 x 1 x 0,45 m je bil z lesenimi žebli pritrjen lesen korpus velikosti 0,85 x 1,25 x 0,19 m. Nad glavo je bil s korodiranimi žebli pritrjen kovinski napis INRI. Robovi lesenega razpela so bili zaključeni z robno profilirano letvijo. Korpus je bil premazan z debelim slojem barve. Barvna plast je bila zaradi vremenskih vplivov močno razpokana, dvigala se je in odpadala. Ponekod je popolnoma skrepnela in se spremenila v prah. Detajli rezbarjenega lesa so bili zaliti in neopazni. Tudi žebli so bili prekriti z debelo plastjo barve.

Konservatorsko-restavratorske posege na korpusu smo začeli z odstranjevanjem barvne plasti. Ta je bila v tako slabem stanju, da je odpadala s podlogo. Ker je bilo ohranjene barvne plasti zelo malo, smo se odločili za rekonstrukcijo. Kjer je bil kip bolj izpostavljen vremenskim vplivom (predel stopal), so bile vidne poškodbe na lesenem nosilcu. Med odstranjevanjem barvne plasti so iz notranjosti priče lele lesti mravlje, ki so si korpus izbrale za mravljišče. Po odstranitvi barvne plasti smo korpus izpostavili kontaktnemu strupu. Razrahljane dele lesa je bilo treba odstraniti. Odstranili smo staro lepilo ter vrnili lesene dele na prvotno mesto in jih mozniličili z lesom. Prhle predele lesa smo utrjevali z

raztopino smole v topilu. Manjkajoče dele lesenega nosilca smo dopolnili z vstavljanjem novega lesa, furnirja in uporabo dvokomponentnega kita. Sledilo je brušenje dopoljenih delov. Nato smo celoten korpus premazali z raztopino olja v topilu. Barvno plast smo nanašali v večkratnih plasteh in jih zaključili z oljnimi barvami. Predel krila smo pozlatili na oljno podlago. Celoten korpus smo na koncu premazali z voskom. Prvotni križ je bil izdelan najverjetneje iz smrekovine. Bil je v slabem stanju. Izdelali smo nov, hrastov križ. Novi les smo premazali s sredstvom proti lesenim škodljivcem in ga tonirali z večkratnimi lazurnimi sloji. Sledil je zaključni nanos laka. Tablica INRI je bila popolnoma neprimerna, zato smo jo na novo izrezbarili iz lipovine ter jo ustrezno zaščitili in polihromirali. Konservatorski nadzor je vodila Eda Belingar (ZVKDS, OE Nova Gorica).

Planina, kapelica v Dolnji Planini, kapelica po zaključku restavratorskih del (foto: E. Belingar, 2020)

114 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD: 697

Naselje: Podcerkev

Občina: Loška dolina

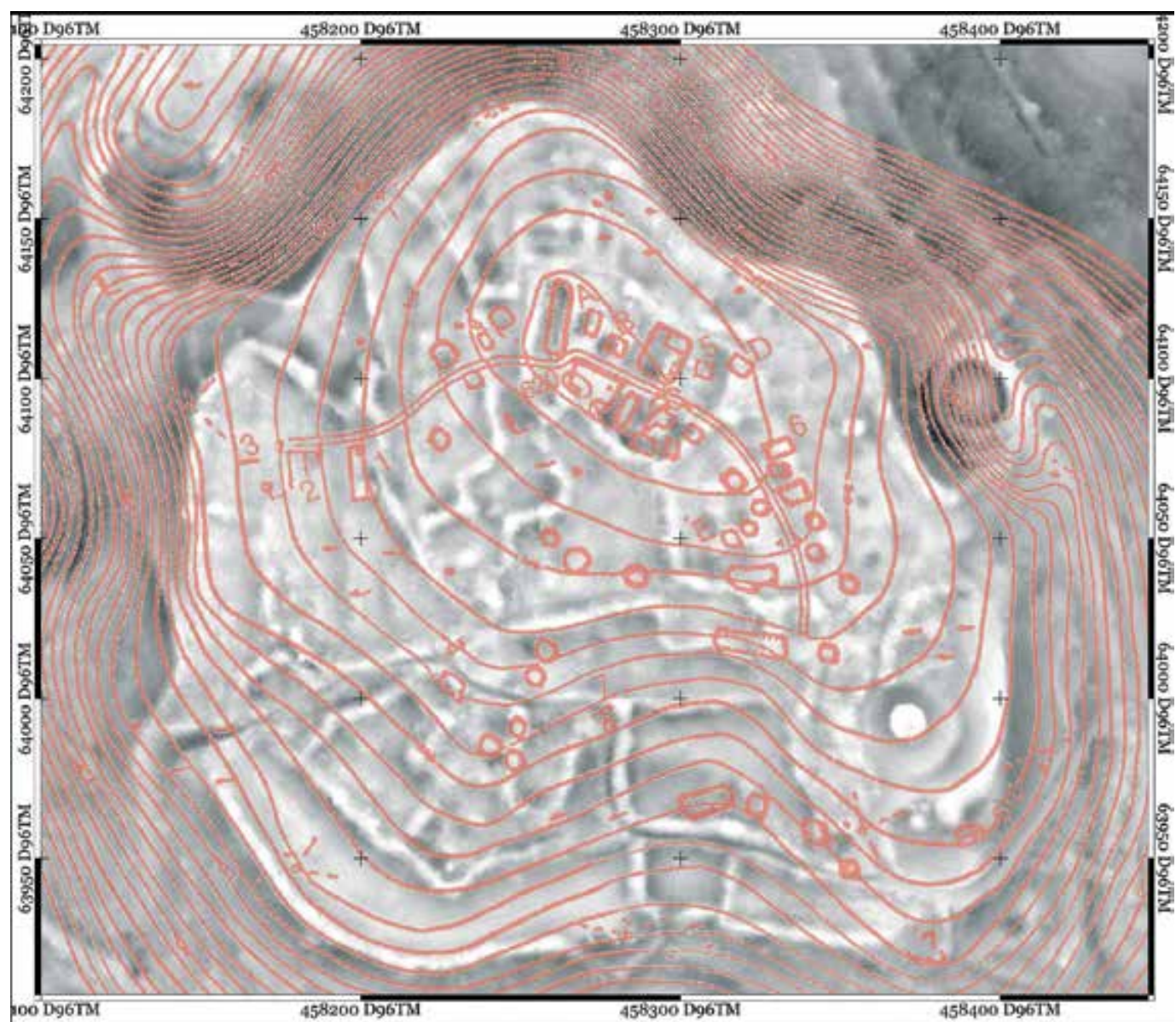
Ime: Stari trg pri Ložu – arheološko najdišče Ulaka

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, starejša železna doba, rimsko obdobje

Geofizikalne raziskave (magnetna in georadarska metoda) smo izvedli na delu parc. št. 596, k. o. Podcerkev, ki leži znotraj območja registriranega najdišča Stari trg pri Ložu – arheološko

najdišče Ulaka (EŠD 697), kjer namerava lastnik postaviti manjši objekt. Območje prazgodovinske in rimskodobne naselbine na Ulaki je kljub nekaterim novoveškim in modernim posegom dobro ohranjeno. Ostanki kamnitih zidov nekdanjih objektov so bili v zadnjih stoletjih zloženi v suhozide, ki pa v precejšnji meri potekajo po starejši osnovi. Z zlaganjem odvečnega materiala na robove so v vmesnih prostorih dobili očiščeno površino (ograde) za pašnike, travnike za košnjo in v manjši meri tudi za njive. Kljub temu se na večini površine še prepoznajo vdolbine nekdanjih objektov, težje razpoznavne so le na skrajno zahodni in južni terasi, katerih zglijena površina kaže, da so bile tu v novem veku tudi njive. Sodeč po navedbah Schmidta, smo raziskavo izvajali v ogradi, nekoč imenovani *Kandaretova ograda*. Tu je

Stari trg pri Ložu, arheološko najdišče Ulaka, Schmidov načrt, georeferenciran na lidarskem posnetku, in območje raziskave (izris: G. Rutar)

Schmid leta 1936 opazil tri objekte, enega je raziskal (hiša 1), druga dva (hiši 2 in 3) je dokumentiral le v obrisu. Ožje območje raziskave je glede na sestavo tal mogoče razdeliti na tri dele. Vzhodna in zahodna tretjina imata zagotovo visok arheološki potencial. Z georadarsko metodo je moč prepoznati dve izraziti območji šibkih odbojev na spodnji terasi (slika 2: 3 in 4), ki smo jih interpretirali kot z zemljino (morda ilovico) zapolnjene poglobitve v skalno podlago. Glede na način gradnje objektov na Ulaki (glej Schmid 1939) bi lahko šlo za izravnavo tal z zbito ilovico znotraj objektov. Razmeroma visoke vrednosti na magnetni metodi (slika 2: 4) v povezavi z informacijami iz Schmidovih izkopavanj nakazujejo na možnost, da gre za kovaške obrate. Ponekod na spodnji terasi se pojavljajo tudi anomalije, ki jih pripisujemo odzivom na zidove oziroma groblje (slika 2: 2, 7, 8) ali na antropogeno oblikovano oziroma razpokano skalno podlago (slika 2: 5, 6). Odzive georadarske metode, ki jih lahko pripišemo ostanku zidu, smo prepoznali še na višji terasi (slika 2: 1). Tu je prepoznaven tloris 5 x 12 m velikega objekta, morda z ostanki predelnega zidu. Glede na Schmidov načrt

gre verjetno za hišo 2 (glej Schmid 1939, slika 3, ali Gaspari 2020, slika 5), ki jo je takrat še lahko zaznal na površini, ni pa je raziskal. Pri ostalih anomalijah (slika 2: oznake srednji ali nizek arheološki potencial) ni mogoče dovolj zanesljivo opredeliti, ali gre samo za odzive na geološko osnovo ali antropogeno preoblikovanje.

Ulaka je bila tako v preteklosti kot danes tarča nepooblaščenih iskalcev kovin (detektorašev). Tudi med raziskavo smo na sosednji parceli (mlad gozd) opazili manjše sveže vkope, ki so posledica te aktivnosti.

115 Tomaž Fabec, Tina Nanut

EŠD: 12163

Naselje: **Podkraj**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Podkraj – arheološko najdišče Na Tratah**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, novi vek

Poleti 2016 so stekla dela za postavitve novega optičnega kabla na območju med Colom in Podkrajem. Trasa nove infrastrukture je bila načrtovana tudi po arheološko zavarovanih območjih, v register nepremične kulturne dediščine vpisanih kot Col – arheološko najdišče Col in Šance (EŠD 4954), Podkraj – arheološko najdišče Na Tratah (EŠD 12163) in Višnje – arheološko območje Pri Mačku (EŠD 29526), zato je odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Patricija Bratina za tamkajšnje izkope določila izvedbo arheoloških raziskav ob gradnji. Izvedla jih je ekipa CPA ZVKDS.

Območje južnega pobočja grebena Žarivše (Col)–Višenjski vrh–Križna gora–Srednja gora, ki se proti jugu spušča do dna doline Bele in po katerem je bila načrtovana trasa nove infrastrukture, je, arheološko gledano, znano predvsem po tem, da je bila po njem v času cesarja Avgusta speljana državna cesta Aquileia–Emona. Sledovi prazgodovinske poselitve so skopi, omejeni na območje Cola, kjer se glede na topografska opažanja in odkritja bronastodobnih drobnih najdb, predvsem odlomkov lončenine, predvideva obstoj utrjenega naselja. Gradnja ceste v 1. stoletju je v teh krajih spodbudila porast človekovih aktivnosti, kar se odraža v povečanju števila rimskodobnih arheoloških najdišč. Med njimi izstopa prostor današnjega Cola, kjer je bila arheološko

potrjena trasa ceste in naselbinskih objektov, morda tudi obcestnega počivališča – mutatio (pregledno arheološko sliko Cola z okolico ponuja V. Tratnik v diplomski nalogi Arheološka podoba Cola med Ajdovščino in Hrušico, Ljubljana, 2006). Na odseku med Colom in Hrušico (Ad Pirum) sledovi rimske ceste arheološko še niso bili zagotovo odkriti (npr. Osmuk, N. 1990: Višnje, Varstvo spomenikov 32, 187), predvideva pa se, da je ta potekala približno po isti trasi kot srednjeveško–novoveška oziroma današnja cesta. Rimska poselitev naj bi bila podobno kot današnja povezana s cesto, v Podkrajju naj bi tako že v rimski dobi zaživela naselbina (Osmuk, N. 1990, Podkraj, Varstvo spomenikov 32, 180). Cestna arterija je kot magnet najbrž delovala tudi pri gospodarski izrabi prostora, npr. odvozu lesa v dolino (prim. Šašel, J. 1992, Pastorizia e transumanza. Contributo alla discussione. Rivista storica dell'antichità 10, 179–185). Približno 0,5 m širok in 0,6 do 1 m globok jarek za novo optično napeljavo med Colom in Podkrajem je potekal vzdolž državne ceste Kalce–Col, po terasah na njeni južni strani, le v Višnjah je trasa jarka zaobšla vas po parcelah nad cesto. Del izkopa trase znotraj zavarovanih najdišč Col – arheološko najdišče Col in Šance (EŠD 4954) ter Višnje – arheološko območje Pri Mačku (EŠD 29526) je bil izveden brez arheološkega nadzora, saj nas izvajalec ni seznanil s pričetkom del.

Na območju Cola, na približno 500 m dolgi trasi med osnovno šolo in zadnjimi hišami Spodnjega Orešja, morebitnih arheoloških ostalin nismo zasledili, kljub temu da smo jih glede na izsledke preteklih arheoloških raziskav pričakovali. Izkop je na tem delu potekal po območju, ki je bilo med postavitvijo infrastrukturnih vodov že večkrat prekopano, dno novodobnih nasutij pa tokrat ni bilo prebito. Pred Žniderjevo hišo Višnje 27, približno 2,5 m južno od današnje državne ceste, na parc. št. 258, k. o. Višnje, je jarek poškodoval del opuščene cestnice. Podlago mu je

Stari trg pri Ložu, arheološko najdišče Ulaka, arheološka interpretacija georadarske metode (izris: G. Rutar)

Podkraj, arheološko najdišče Na Tratah, ostanki obcestne škarpe in cestnice severno od Žniderjeve hiše v Višnjah, pogled proti severu (foto: T. Nanut)

Podkraj, arheološko najdišče Na Tratah, lokacije odkritij rimskodobnih najdb v Podkraju (foto: T. Fabec)

dajalo nasutje kamenja (SE 014), ki so ga prekrivale plasti zbitega grušča in peska (SE 013). Na južni strani je cesto zamejevala in jo podpirala suho grajena kamnita škarpa (SE 011). Drobnih najdb, ki bi nam lahko bile v oporo pri dataciji cestišča, nismo odkrili, po pričevanju domačina pa naj bi šlo za ostanek »italijanske ceste«. Svež videz dokumentiranih ostankov novoveške opredelitve cestišča ne zavrača.

Na območju arheološkega najdišča Na Tratah v Podkraju smo v podpovršinskih plasteh obdelovalne zemlje na več mestih odkrili odlomke opek ter črepinje grobe kuhinjske kot tudi namizne rimskodobne lončenine. Med temi velja omeniti predvsem kos namiznega vrča ali amfore z ravnim dnem ter odlomke manjšega enoročajnega vrča s preoblikovanim robom dna. Le na osrednjem delu parc. št. 33/1, k. o. Podkraj, smo odkrili ostanek strukture: v preseku jarka smo dokumentirali dno okoli 1,3 m velike kotanje ali jame, 0,3 m globoko vkopane v evtrična rjava tla ter zapolnjene z ilovnatimi tlemi in kamenjem. V zapolnitvi smo odkrili odlomka ostenja rimskodobnih posod ter grude prežganih tal. Zaradi zelo omejeneg širine in strojnega izkopa jarka odkritih ostankov nismo mogli točneje opredeliti.

116 Tomaž Fabec, Monika Arh

EŠD: 538

Naselje: **Podlož**

Občina: Loška dolina

Ime: **Podlož – arheološko najdišče Križna Gora**

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje

Na območju del za dograditev telekomunikacijske kabelske kanalizacije med Ložem in bazno postajo sv. Ana (k. o. Lož) je ekipa ZVKDS, CPA, spremljala in dokumentirala izkope, ki so bili izvedeni znotraj registrirane enote arheološke dediščine Podlož – arheološko najdišče Križna G (EŠD 538). Izkopi so bili izvedeni tako linijsko, v obliki jarkov, kot tudi točkovno, na mestih postavitve novih jaškov. Večinoma so potekali po sredini ali vzdolž roba cest. Pri izkopu jarkov je bilo skoraj po celotni trasi uporabljeno kopalno kolo oziroma freza za kamen, zato je prepoznavanje morebitnih arheoloških ostalin izredno oteženo (slika 1).

Bagrski izkop z uporabo žlice je bil izveden pri izkopu približno 40 m dolgega jarka na vrhu Križne Gore, na parc. št. 1247, k. o. Lož, ter pri izkopu jaškov. Tamkajšnji talni profil je bil dokaj enoten. Pod rušo in recentnimi nasutji je ležala plast temno sivkasto rjavih tal z apnenčastim gruščem, večjimi kosi apnenca in najdbami iz časa od pozne bronaste dobe

do vključno novega veka, ki so ležale razpršeno. To plast, ki je prekrivala apnenčasto podlago in zapolnjevala škraplje v skali, razumemo kot nasutje, s katerim je bilo v novem veku izravnano površje v celoti preoblikovanega vrha Križne Gore. Plast je bila na več mestih terasastega vrha Križne Gore dokumentirana že med arheološkim sondiranjem v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (M. Urleb, 1974, Križna gora pri Ložu: halštatska nekropola. Katalogi in monografije 11, 63–64). Večina odkritega keramičnega gradiva sodi v rimsko in novoveško obdobje, manjše število v pozno bronasto dobo, nekaj odlomkov pa je poznosrednjeveških. Nekaterih najdb ni bilo mogoče časovno opredeliti, in sicer živalskih kosti, žebeljev in kosov gradbenega materiala.

Med izkopom jame za jašek na skrajnem vzhodnem robu parc. št. 1252, k. o. Lož, smo nad skalno podlago dokumentirali plast kamenja, ki je morda sled prazgodovinske ureditve vrha Križne Gore (terasiranja?). Nad njo sta ležali novoveški nasutji, s katerima je bil izravnani prostor na jugozahodni strani nekdanjega župnišča. Drobne najdbe, odkrite med izkopi, potrjujejo dolgotrajno poselitev Križne Gore od pozne bronaste dobe dalje, kar je bilo ne nazadnje ugotovljeno že z raziskavami, izvedenimi v drugi polovici prejšnjega stoletja.

117 Andreja Bahar Muršič

EŠD: 29566

Naselje: **Podmolnik**

Občina: Ljubljana

Ime: **Podmolnik – Lukšetova domačija**

Naslov: Završje 21

Področje: E

Obdobje: 1814

Ob sofinanciranju spodbujanja in ohranjanja kmetijske dejavnosti na primestnem območju Mestne občine Ljubljana smo v minulih letih na Lukšetovi domačiji v Završju izvajali sanacijo stanovanjske hiše s hlevom in obnovo kašče. Domačija stoji na območju strnjene pozidave na brežini. S stališča varstva kulturne dediščine so zanimivi stara hiša tipa stegnjeni dom, ki pod skupno streho združuje stanovanjski del, hlev, v katerem so danes ovce, gnojšče in kašča, ki stoji na travniku pod hišo. V obnovo hiše je

Križna gora, izkop jarka s kopalnim kolesom (frezo) na poti pri nekdanjem župnišču (foto: T. Fabec)

bil ZVKDS, OE Ljubljana, vključen po tistem, ko so se obnovitvena dela že začela. Uredili so odvodnjavanje in sanirali temelje jugozahodne stene hleva, ki so se ugrezali. V skladu s smernicami ZVKDS so zamenjali strešno kritino in obnovili fasado objekta. Ker ta del obnove ni bil sofinanciran, je bilo težko vztrajati pri strokovnih zahtevah.

V drugi fazi obnove je bilo več pozornosti namenjene sanaciji Lukšetove kašče, ki je najstarejši ohranjeni objekt na domačiji. Pred kaščo je stala zelo neprimerna zidana drvarnica, ki je zastirala pogled na kaščo, zato smo jo odstranili. Kot je razvidno na kamnitem portalu, je bila kašča postavljena leta 1814; poleg letnice sta v sklepanec polkrožno zaključenega portala vklesani tudi inicialki LI. Kašča je pravokotnega tlorisa, zidani zidovi so široki, grajeni iz lokalnega kamenja in postavljeni na blago brežino; z današnjega vidika stojijo brez pravega temeljenja. Vhod v kaščo je iz severnovzhodne smeri. Na vhodu so ohranjena železna kovana vrata. Strop kašče je izdelan kot krožni banjasti obod s svodnicam proti okenskim odprtinam, ki so simetrično razporejene na preostalih treh stenah. Kašča je bila ometana z apnenim ometom. Ta je na izpostavljenih delih – predvsem levem in desnem vogalu od vhoda – odstopal, zato je bil kamen na teh mestih preperel in je bilo treba ob sanaciji oba vogala ponovno pozidati.

Pred pričetkom našega sodelovanja pri obnovi so streho kašče že popravili in zamenjali kritino, zato se s tem ob obnovi nismo ukvarjali. Ker se teren spušča in je voda s strehe odtekala v objekt, je bilo treba najprej namestiti žleb, urediti drenažo temeljev, predvsem severozahodne stene. Sledili so čiščenje fasade, odstranitev ponekod preperle kamnine ter zapolnitev razpok in sanacija apnene fasade na način, da se ohrani čim več historičnega gradiva. Na podoben način smo sanirali tudi notranjost kašče. Statična ocena, ki jo je pripravil univ. dipl. ing. gradb. Milan Ježovnik, je pokazala, da objekt, z izjemo sanacije zunanjih sten in temeljev, ne potrebuje dodatnih ojačitev, zato so sanacijo sten izvedli podobno kot zunaj, skratka tako, da so v največji meri ohranili prvotni, historični material. Očistili so kamnite elemente ter s premazom proti rji Chelade premazali kovane elemente – gavnice na oknih ter dve jekleni vezi, ki povezujeta obok in katerih sidra so vidna na fasadi. Vezi sta bili najverjetneje nameščeni naknadno, morda po ljubljanskem potresu leta 1895. Železna vrata na vhodu v kaščo, ki imajo na notranji strani masivne deske, so bila v izjemno slabem stanju, zato jih je izvajalec GNOM, d. o. o., odpeljal in obnovil v restavratorski delavnici ter po obnovi ponovno namestil na vhod. V kašči so bile pred obnovo kaščne skrinje, vendar jih je lastnik brez naše vednosti odstranil in razžagal.

Podmolnik, Lukšetova kašča pred obnovo (foto: A. Bahar Muršič)

Podmolnik, obnovljena Lukšetova kašča (foto: A. Bahar Muršič)

118 Eda Belingar, Andrej Jazbec

EŠD: 23086

Naselje: **Postojna**

Občina: Postojna

Ime: **Postojna- Mestno jedro (Postojna – Brivski in frizerski salon Ozbič)**

Naslov: Postojna, Ljubljanska cesta 24

Področje: E

Obdobje: 19. stol.

V razkoraku med današnjo Ljubljansko cesto in Kalistrovo ulico pred odcepom za železniško postajo je postavljen nadstropen niz hiš, ki ga začenja objekt trapezastega tlorisa, današnja Ljubljanska cesta 24, v pritličju katerega je bil kasneje urejen Ozbičev brivski salon, zaključuje pa ga Srebotnjakova domačija.

Kdaj točno so sezidali današnjo hišo Ljubljanska cesta 24, nimamo točnega podatka. Dejstvo je, da je v katastru iz leta

1823 že vrisana. O razvoju brivskega salona Ozbič je najbolj dragoceno pričevanje Janka Ozbiča, ki je lastnik salona in je v njem delal do svojega 88. leta. Janko se je očetu Viktorju in mami Frančiški rodil 19. junija 1926. Hišo Ljubljanska cesta 24, parc. št. 3036, k. o. Postojna, tedaj zapisano pod parc. št. 119/1 in 119/2, k. o. Postojna, so Ozbičevi kupili leta 1933 od Miroslava Vičiča, soboslikarja (Miroslav Vičič, r. 1887, u. 1966). V Zemljiški knjigi Postojna je prvi zapis o lastništvu 27. marca 1875. Kot lastnik je naveden Johan Vičič iz Postojne. Naslednji zapis je iz leta 1902, ko je kot lastnica navedena Frančiška Vičič, rojena Kalister, Postojna 62. Kot naslednji lastnik je 1. decembra 1922 naveden Miroslav Vičič, Postojna 62. Leta 1933 je kot lastnica zapisana Frančiška Ozbič di Mateo Gnezda. Leta 1960 je hiša postala družbena lastnina v upravljanju Občine Postojna, leta 1994 pa je spet prešla v last Frančiške Ozbič. Od leta 2010 je kot lastnik vpisan Janko Ozbič, Prešernova ulica 4, Postojna.

Pred tem sta bili v hiši urejeni dve lastniški stanovanji. Prva enota je imela sprva notranje stopnišče, preboj je bil na mestu današnjega dimnika v prostorih moškega salona. Lastnik je hišo prodal, ker je bila v slabem gradbenem stanju in potrebna popravila, ter se preselil v Majlont. Hiša je bila prodana za 49.000 lir. Friderik Vičič (verjetna napaka v zapisu imena, podpisan je Miroslav), prodajalec, je moral staro hišo izprazniti do 15. oktobra 1933, novi del nad brivnico in brivnico pa do 1. septembra 1933 (kupoprodajna pogodba z dne 3. 7. 1933). Predhodno, kak mesec pred koncem leta 1923 ali v letu 1924, je Miroslav Vičič uredil prostore moškega salona, prebil novo vhodno odprtino na jugozahodni fasadi in jo opremil z lesenimi vrati z vitrino in kovinsko roletto, prestavil stopnišče na zunanjo stran in izdelal fasadne omete, kakršni se izkazujejo še danes, saj je prostor uredil za oddajo v najem. Pozneje je bila fasada še večkrat prebeljena, prvič pred drugo svetovno vojno, potem pa po njej. Dela so vedno zaupali Vičiču. Janko Ozbič je hišo prebarval še dvakrat. Pred predelavo se fasadni ometi, ki jih razberemo z razglednice, odposlane 3. 10. 1918, ter z naslednje, frankirane leta 1921, izkazujejo kot gladki, brez dekorativnih ometov.

Jankovi starši so hišo v celoti obnovili: izdelali so nove notranje omete, beleže, sanitarije, nove kamnite stopnice iz veže namesto lesenih ... Stavbno pohištvo v nadstropju je še izvorno oz. ga Ozbičevi niso menjali. Pri tem se v nadstropju okna prve enote razlikujejo od oken v drugi enoti. Smrekova okna so še v dobrem stanju. Jankovi starši so se vselili v prenovljene prostore in tam bivali do svoje smrti (oče umrl 1992, mama 2000). Janko je leta 1957 začel zidati hišo na Prešernovi ulici in se tja z družino preselil leta 1960.

Salon je Viktor Ozbič najel že prej, leta 1924, ko je Vičič še živel zgoraj. Tedaj je bilo na mestu današnjih vhodnih vrat z vitrino v moškem salonu le manjše okno v osi tistega v nadstropju. Ženski salon, prvi take vrste v Postojni sploh, pa so odprli nekoliko kasneje, okoli leta 1930 ali 1931. Zanj so morali na novo prebiti okna in vrata ter namestiti rolete Trieste Roiano z lesenimi zunanjiimi škatlami, ki so jih prišli montirati mojstri iz Trsta. Prej je bil vhod v ta prostor, Vičičevo delavnico, z

jugovzhodne strani. Vrata v vežo s stopnicami so ok. leta 1950 nadomestili z novimi dvokrilnimi. Prejšnja so bila velika enokrilna, mizar Gregor Lipušek iz Zaloga pa je napravil nova dvokrilna, ki so še danes nameščena, saj so kvaliteten izdelek lokalnega obrtnika. Pred zamenjavo je bilo nad njimi nekoliko manjše in s kamnitim okvirjem obrobjeno škatlasto okno, katerega krila so bila deljena na tri polja. Okensko odprtino so tedaj zazidali. Fasadni ometi so tu še prvotni.

Več sprememb lahko opazimo na jugovzhodni fasadi. Na posnetku iz leta 1890 hiša na jugovzhodni strani še nima prizidkov, odpira se le s parom oken v pritličju in nadstropju prve enote in enakim parom oken v drugi enoti. Na fotografijah postojnskega fotografa Maksimiljana Šebra (rojen 1862, umrl 1944) – žal brez datacije, a vsekakor iz časa po letu 1924, če sodimo po napisu VIKTOR OZBIČ nad vhodnimi vrati z vitrino v brivski salon, tedaj še brez nadstreška – pa je na tej fasadi že opazen nadstropni prizidek s stopniščem v nadstropje z enokapno streho, ki je kar podaljšek strehe prve enote. Prizidek s stopniščem so prizidali po načrtih iz leta 1923. Tu je bil še v petdesetih letih 20. stoletja, v nadaljevanju pa je bil na mestu današnje terase pritlični prizidek, krit z enokapno streho. Prejšnji lastnik, soboslikar Vičič, je imel v njem apnico in shrambo za pleskarsko orodje, prej pa je bila na tem mestu drvarnica. Na tem mestu je nov prizidek z ravno streho, ki služi kot terasa, zrasel ok. leta 1970.

Oče Viktor je Janku v celoti prepustil salon leta 1972, čeprav je slednji kot lastnik zapisan šele od leta 2010 naprej. Hiša Ljubljanska cesta 24 je združena iz dveh enot, pri čemer je druga dvocelična. Zaradi lažjega sledenja opisu navajamo enote kot prvo, drugo in tretjo. V pritličju prve enote, obrnjene proti jugozahodu, je bil urejen brivski salon, v pritličju druge pa ženski salon. V pritličju tretje enote je bil vhod v stanovanjski del. Druga in tretja enota sta imeli lastno stopnišče v nadstropje, kjer je bivala družina.

Prva enota, salon

Viktor Ozbič se je leta 1924, ko je bil že izučen za brivca, vrnil od vojakov in se v Postojni zanimal za prostor, kjer bi lahko opravljal svojo obrt. Na današnji Ljubljanski cesti 24 je ravno tedaj takratni lastnik, soboslikar Vičič, ki je bival v neprenovljenem nadstropju, preurejal prostore pritličja, lokal. Tedaj je na novo prebil vhodno odprtino v moški salon, saj je bilo na tem mestu prej le okno, in prestavil notranje stopnišče v prizidek ob jugovzhodni fasadi. Salon je Viktor Ozbič najel in v njem uredil brivnico. Prvoten tlak so bile lesene deske, ki so jih mazali z oljem, česar se Janko Ozbič le še blede spomni. Ozbičevi so lesene deske s še vedno obstoječimi *ploščicami terazzo* zamenjali v letu 1931. Ko so gradili banko in jamsko restavracijo, so delavci tudi pri njih montirali enake ploščice. V enem dnevu so delo končali. To naj bi bilo leta 1927. Vsa oprema iz leta 1924 je bila lesena. Ker je bila izdelana, so jo zamenjali.

Druga enota, ženski salon

Ženski salon, prvi take vrste v Postojni sploh, so odprli nekoliko kasneje, okoli leta 1930 ali 1931. Zanj so morali na

Postojna, posnetek današnje Ljubljanske ceste z označeno Ozbičevo hišo z napisom nad vhodnimi vrati v moški salon, razkritim ob sondiranju (foto: Maksimiljan Šeber, Arhiv ZVKDS, OE Nova Gorica)

Postojna, posnetek Ozbičeve hiše iz leta 1951 z napisi, ki so bili ob obnovi rekonstruirani (foto: arhiv Janka Ozbiča)

ново prebiti okna in vrata z glavne ceste, današnje Ljubljanske, ter namestiti rolete, ki so jih prišli montirat mojstri iz Trsta. Prej je bil vhod v ta prostor, kjer je imel soboslikar Vičič svojo delavnico, z nasprotne, jugovzhodne strani.

Tretja enota

V pritličju tretje enote je na levi strani *špajz*, desno pa pralnica s kadjo in peč, saj ni bilo strojev za pranje. Preko hodnika se izstopa na Kalistrovo ulico. Vratna odprtina v vežo je opremljena z dvokrilnimi lesenimi vrati s šipama v zgornji polovici.

Zid ob Ljubljanski cesti je tako širok, da je v njem v veži tretje enote, *vježi*, nasproti stopnic v stanovanjski del urejeno stranišče. Stopnice so zalomljene in vodijo v zgornje bivalne prostore. Tu je kuhinja z opremo iz ok. leta 1970. Iz kuhinje vodijo vrata na teraso, sezidano ob Kalistrovi ulici ok. leta 1970, »za sušenje perila, za zračnost«. Prej so bili vzorci po stenah, »zdaj pajčevina namesto vzorcev«.

Sosednji prostor je dnevna soba. Prej je bila tu spalnica staršev, dokler ti niso šli v zadnjo sobo nad brivskim salonom. Luč, ki ji manjka spodnji del, je iz časa italijanske okupacije. Ogledalo iz salona je bilo preneseno v takratno spalnico.

V prizidku jugovzhodne stene je bil prizidek s stopniščem. Stopnišče je bilo leseno, enoramno in prislonjeno ob jugovzhodno steno. Na vrhu je bilo stranišče, ki ga je uporabljal prejšnji lastnik. Na mestu današnje kopalnice je bil hodnik. V nadstropju je Janko ok. leta 1970 na mestu hodnika izdelal kopalnico, stopnišče pa je »likvidiral«. Sledi soba, v kateri je spala kakšna frizerka od drugod, kasneje so si tu spalnico uredili starši. V sobah so tla prekrita z lesnim parketom, ki so ga Ozbičevi namestili ob prenovi leta 1931.

Pred vrati moškega salona je bila štirna, še danes je tu podzemni zbiralnik, ki naj bi ga prekrili leta 1924.

Zunanje fasade so odraz členitve notranjega prostora. Izpostavljeni in k javnemu prostoru obrnjeni fasadi, jugo- in severozahodna, slednja potekajoča ob Ljubljanski cesti, sta bolj izdelani in opremljeni z dekorativnimi ometi, izstopajočimi iz glavne ploskve. Okenske in vratne odprtine so tu v urejenih oseh. Okna so v obliki pokončnih pravokotnikov, izvorna so škatlasta in dvokrilna. Vsako krilo je deljeno v dve polji, pri čemer je zgornje polje tretjina celotnega krila. V pritličju jugozahodne, zelo ozke fasade je vhod v brivski salon, ki zavzema skoraj celotno širino fasade, opremljen pa je z aluminijastimi vrati z nadsvetlobo ter desnim, fiksnim delom. Nad njimi je ohranjeno izvorno okno. Severozahodna fasada prve enote se odpira z dvema okenskima osema tako v pritličju kot v nadstropju, v nadstropju z izvornima oknoma, v pritličju z enojnima brez členitve in v nebarvanem aluminiju. Fasada druge enote, ki je nekoliko zamaknjena, ima ravno tako dve okenski osi z izvornima oknoma v nadstropju, pod njima pa so vhodna vrata z izložbenim oknom v ženski salon ter večje izložbeno okno; tako vrata kot okno so opremljeni z železnima roletama. Tretja enota, tudi z zamaknjeno fasado, tako da s fasado druge enote v razmiku od ceste tvorita nekakšen poglobljen atrij pred vhodoma, se odpira le v

Postojna, severozahodni vogal hiše z opaznim prvotnim gladkim in kasnejšim ometom (foto: Tomaž Biščak, 2019)

Postojna, zidani napušč novejšje in leseni starejše enote po odbitju ometov (foto: Tomaž Biščak, 2019)

Postojna, sondiranje napisov (foto: E. Belingar, 2019)

prtiličje s simetričnimi lesenimi dvokrilnimi vhodnimi vrati. Jugovzhodna fasada je obdelana skromneje, obnjo je prislonjen pritličen prizidek, sezidan nekje na začetku sedemdesetih let 20. stoletja, s pohodno streho, teraso, na katero vodijo vhodna vrata iz kuhinje. Ta prizidek je nazadnje služil kot drvarnica. V pritličju je izhod skozi novejša lesena enojna vrata, zraven pa izhod pritličja tretje enote. Nadstropje se odpira še z eno, z roletno opremljeno novejšo okensko odprtino.

Prva enota ima samostojno, druga in tretja enota pa skupno konstrukcijsko enotno strmo dvokapno streho, pri čemer je slednja nekoliko strmejša. Streha prve enote se na jugozahodnem, najozjem delu zaključuje trikapno. Strehimata na jugovzhodni strani montirani strešni okni. Na najstarejših fotografijah izpričana kritina so bili opečni bobrovci, danes pa sta strehi prekriti z opečnimi zarezniki. Strešni napušč, ki teče okrog in okrog, je iz lesenih letvic in polkrožno zaključen ter fino ometan, na prvi enoti zidan. Izjema je nadstrešek, ki prekriva zalom fasad druge in tretje enote. Ta je nepravilne oblike, s spodnje strani ravno zaključen, danes obdelan z ladijskim podom, prvotno pa ravno tako ometan. Danes je le na strehi prve enote neometan dimnik.

Salon je skoraj neprekinjeno delal od leta 1924. V vseh teh letih so ga zaprli le dvakrat, prvič leta 1948 za dva tedna, ko se je zaradi razsajanja tifusa ustavilo življenje v Postojni, drugič pa v zimi 2014, ko je življenje v mestu obstalo za en teden zaradi žledoloma. Dejavnost je v moškem salonu potekala do upokojitve Janka Ozbiča v letu 2015. Stanovanje v nadstropju je bilo zapuščeno od leta 1960, ko so se Ozbičevi preselili v novo hišo na Prešernovi ulici.

Investitorica, Občina Postojna, je 5. 4. 2017 pri ZVKDS vložila zahtevo za pridobitev kulturnovarstvenega soglasja za prvo fazo obnove, obnovo fasade in stavbnega pohištva na brivnici in frizerstvu Ozbič v Postojni. Za obnovo so se na občini odločili z željo ohraniti kulturno dediščino in obenem obuditi podjetništvo ter s tem oživiti mestno središče. Salon naj bi postal nekakšen živi muzej, saj bodo v njem frizirali in brili, hkrati pa primer dobre prakse kakovostne obuditve domačih obrti ter zgled ostalim v regiji in drugje. Občina Postojna je s projektom »Domače in umetnostne obrti – dediščina in sodobnost« kandidirala na 4. Javnem razpisu LAS Med Snežnikom in Nanosom, in sicer za obnovo zunanjsčine na projektu ETNO PODJETNO, za obnovo notranjsčine in restavriranje obstoječe opreme pa na projektu DUO, in bila pri tem uspešna. Zaradi kratkih rokov oddaje dokumentacije na razpis se kulturnovarstveni pogoji niso izdali. Pripombe smo podali na pripravljene zelo natančne popise del in jih usklajevali s projektantom.

Zapletlo se je pri izbiri izvajalca za ureditev zunanosti, saj so izvajalca del dobili šele po tretjem razpisu. V letu 2019 je stekla obnova zunanjsčine. Osnovno načelo pri prenovi je bilo ohranjanje čim več zdravih obstoječih konstrukcijskih in oblikovnih elementov ter menjava dotrajanih ali neustreznih z ustrežnejšimi novimi. Pri tem so nam bili v pomoč ohranjeno bogato fotografsko gradivo in pričevanja lastnika. Ohranilismo vse obstoječe okenske in vratne odprtine. Ohranilo,

restavriralo in na novo prebarvalo se je tudi kvalitetno stavbno pohištvo, vključno s pripadajočim okovjem, ključavnicami, kljukami in kovinskimi roletami. Okna in vhodna vrata v moški salon z vitrino, ki so bila nadomeščena z aluminijastimi, so bila izdelana na novo iz smrekovega lesa. Okni v moškem salonu na mestu aluminijastih sta izdelani po vzoru ohranjenih v nadstropju, vrata z vitrino pa po ohranjenem fotografskem gradivu iz časa pred letom 1934. Na novo sta se izdelali še zunanji krili okna nad vhodom v moški salon, ker sta bili dotrajani. Z novim enojnim oknom je bilo nadomeščeno tudi recentnejše okno z roletno kopalnice. Ponovno sta se izdelali škatli kasete za rolete vhodnih vrat z izložbenim oknom in okno ženskega salona v skladu z izvornim stanjem (vezana plošča s furnirano zaključno površino in izvedba napisov). Tudi vrata v drvarnico so nova. Ostala škatlasta okna nadstropja ter stavbno pohištvo odprtih ženskega salona, vrata v stanovanjski del in na teraso so bila obnovljena in enotno obarvana.

Kovinski roleti ženskega salona je restavrator obnovil. Poškodovana mesta se zaradi tanke pločevine niso varila, pač pa so bili poškodovani elementi nadomeščeni z netanjem, zaščitno premazani in prebarvani v prvotno barvo. Roleti sta bili ponovno nameščeni na svoje mesto. Poškodovani deli so bili zamenjani z deli rolete, ki je bila najdena na podstrešju in namenjena za vhod v moški salon, a smo se zaradi preveč manjkajočih elementov in slabega stanja pločevine odločili, da je na prvotno mesto ne namestimo. Na novo so bili izdelani vodila in nosilci rolet z vzmetmi. Posebna pozornost je bila posvečena natančni izvedbi, da ne bo prihajalo do poškodb finih profilnih pločevinastih zaključkov in obdelav.

Obnovljena sta bila tudi pločevinasti nadstrešek nad vrati v moški salon ter konzolni nosilec zastave. Nadstrešek ima številne okrasne pritrditvene elemente (kovice, okrasne čepe ...), ki so bili ob demontaži ustrezno zaščiteni in nato ponovno uporabljeni.

Konzolni napušči terase so se poravnali s stenami prizidka jugovzhodne fasade, na severovzhodni strani pa napušč prekriva vhod. Na terasi je bila izvedena površinska finalizacija s hidrofobnim premazom ter nameščen pločevinasti odkapni rob.

Sama streha ni bila predmet projekta. Preverili smo leseno strešno konstrukcijo in ugotovili, da je njeno stanje solidno z le manjšimi poškodbami. Na jugovzhodni strani so bili prepereli deli kapnega tramu odrezani in nadomeščeni z novimi. Napušči so bili deloma leseni, deloma zidani. Na novo so se izvedli polkrožni nosilci za lesene letve strešnega venca po vzoru obstoječih in vgrajena je bila armaturna mrežica za omet. Na severozahodni strani objekta, na podaljšanem napušču nad vhodom v stanovanjski del, so bili navlaženi deli zaključkov špirovcev obrušeni, premazani z zaščitnimi premazi, pritrjene so bile letve; s tem je bila pripravljena podlaga za nosilno armaturno mrežico za omete in narejen prvotni stik med vertikalno steno objekta in horizontalnim delom napušča. Nameščeni so bili novi kleparski izdelki iz cinkotita, strešni žlebovi, odtočne cevi, obroba in kapa dimnika, odkapni rob terase.

V notranjosti so bili previdno in pod prisotnostjo nadzornika odstranjeni navlaženi deli za oceno stanja dejanske navlaženosti in jemanje vzorca hidrofobne bariere. Notranji omet je bil odstranjen. V severozahodni zid proti Ljubljanski cesti so bile z notranje strani izvrtane odprtine kakih 10 cm manj od debeline zidu, v katerih smo preverili vpojno sposobnost obstoječih zidov. Izvedla se je sanacija vlage z injektiranjem navlaženih zidov po postopku prepojitve zidu s hidrofobno silikonsko tekočino. Injektiralo se je do 30 cm nad nivojem zunanega terena. Severozahodna stena je prislonjena ob teren, ki ob fasadi pada, tako da je tlak moškega salona na nižjem nivoju. Z zunanje strani je bil teren ob Ljubljanski cesti poglobljen do temeljev, zidovi so bili očiščeni do kamnite podlage in sprani, nameščena je bila armatura. Hidroizolacija je bila nameščena in zaglajena 20 cm nad nivo terena, nato je bil teren ponovno zasut.

Obdelava dekorativnih fasadnih ometov se po preureditvi, ki jo je izvedel soboslikar Vičič, ni kaj dosti spreminjala. Enaka je tako na posnetku po predelavi, s katerim razpolagamo (po letu 1924), kot na tistem iz leta 1936, iz časa največjega razcveta salona Ozbič, in tudi na posnetku iz leta 1951. Večja izravnana površina (tabla?) z napisom BARBIERE nad vhodnimi vrati v moški salon je opazna na posnetku iz leta 1942. Fasade se razlikujejo le barvno, kolikor to lahko na osnovi črno-belih fotografij sploh rečemo, in v napisih. Fasadni ometi drugega objekta (druga in tretja enota) so gladki, v grobem ometu je izdelan le talni zidec severozahodne fasade. Pred zamenjavo vhodnih vrat v tretjo enoto in zazidavo okna nad njimi na tej fasadi sta bili odprtini opremljeni s kamnitima okvirjema. Omet fasad je bil v zelo slabem stanju, prhek in preperel, zato je bil izdelan na novo z malto na apneni osnovi. Po potrditvi vzorcev so bili ometi nanieseni na novo. Ponovljeni so dekorativni vzorci v nekoliko bolj grobem ometu. Prezentirana je obdelava fasadnih ometov, ki jih je na objektu z moškim salonom izvedel že soboslikar Vičič v dvajsetih letih 20. stoletja. Fasade so se z leti spreminjale predvsem v obarvanju ter v napisih. Nاپise razberemo na fotografijah iz let 1924, 1936, 1942, 1951, 1961 in pred obnovo v letu 2019.

1924	Najem salona na današnji Ljubljanski cesti 24, tedaj Postojna 62. Pred tem je bilo zamenjano okno v pritličju na jugozahodni fasadi z vhodnimi vrati v salon z vitrino. Na severo- in jugozahodni fasadi prve enote so bili izdelani dekorativni ometi. Tega leta naj bi tudi odstranili nadzemni del vodnjaka pred jugozahodno fasado.
1925	Poroka staršev.
1925–1932	Obnova hiše: izdelava novih ometov, beležev, sanitarij, izdelava novih kamnitih stopnic iz veže v nadstropje na mestu prejšnjih lesenih.
1927	Postavitev talnih terazzo ploščic v moškem salonu.
1931	Nakup hiše.
1930 ali 1931	Odprtje ženskega salona. Na novo so bila

prebita okno in vhodna vrata na severozahodni strani, nameščene so bile rolete, ki so jih montirali mojstri iz Trsta.

1932	Preselitev Ozbičevih v prenovljeno hišo.
1936	Nakup novih stolov Parma Amata za moški salon. Do takrat je bila vsa oprema v salonu lesena.
1949	Naročilo nove opreme za stanovanje pri mizarju Lipušku.
ok. 1950	Menjava enokrilnih vrat v vežo tretje enote z dvokrilnimi, ki so še danes na objektu.
1957	Janko je začel zidati hišo na Prešernovi ulici in se tja preselil leta 1960.
1965	Nabava svetlo modrih ploščic za moški salon v Italiji, nakup pralnega stroja.
v 60. letih	Odstranjene rolete na vhodnih vratih v moški salon, nameščeno aluminijasto stavbno pohištvo v moški salon.
ok. 1970	Gradnja prizidka s teraso na jugovzhodni strani. Tudi oprema kuhinje je iz pribl. tistega časa. Janko je odstranil stopnišče prve enote in na njegovem mestu v nadstropju izdelal kopalnico.

Vse napise na fasadah, tudi zadnjega kovinskega, je zasnoval in izvedel Miroslav Vičič, ki je tako zunanosti kot notranjščini stavbe vtisnil svoj značilni pečat. Vičič se je svoje obrti kot vajenec učil tudi v Avstriji. Vzorce je nanašal s pomočjo šablon, izdelanih iz nekakšnega tršega kartona. Zadnje zeleno barvo je na fasade nanesel sam Janko Ozbič. Barvo je kupil v Postojni in jo nanašal kar z lestve. Sorodnik Ozbičev, arhitekt iz Ljubljane, je izbor barve kritiziral, a Viktor se na to ni oziral. Za zgled mu je bila vpadljivost prometnih znakov: napis frizer je bil rdeč na rumeni podlagi, vse skupaj pa je bilo na zeleni fasadi, da je ljudem bolj padlo v oči. Napis je bil kratek, saj je bila višina davka odvisna od dolžine napisa.

Za obarvanje in obdelavo dekorativnih slikopleskarskih poslikav in stavbnega pohištva v moškem in ženskem salonu so bile izdelane barvne študije na osnovi predhodnega sondiranja in dokumentiranja s tremi sklopi barvnih vzorcev, povezanih z razvojnimi fazami objekta. Prezentirana je bila izvedba s fotografije iz leta 1951, na kateri so vidni napisi tako na severozahodni kot na jugozahodni fasadi, ki pa so bili na objektu ohranjeni v skromnih fragmentih, saj se je vrhnja plast barve prepojila s fasadno ometno strukturo. Ta napis in obarvanje je po besedah Janka Ozbiča izvedel Vičič takoj po drugi svetovni vojni. Najbolje se je odčitral najstarejši napis iz leta 1924.

Sledi poročilo o sondiranju ometov in beležev fasad. Opravljeno je bilo sondiranje ometov in beležev fasad ter moškega in ženskega salona v notranjščini. Fasade stavbe so bile členjene barvno in z grobimi/gladkimi površinami ometa. Kljub relativno slabo ohranjenim beležem na fasadah se nam je posrečilo izluščiti tri faze obarvanja stavbe iz časa,

ko je bila v njej brivnica.

V najstarejši fazi iz dvajsetih let 20. stoletja so bile fasade stavbe obarvane v svetlo in temno zeleni barvi. Napis v črnih secesijskih črkah je dvojezičen, italijansko-slovenski: *Barbiere - Brivec*.

V drugi fazi so bile fasade obarvane v oker barvi, brez barvnega členjenja. Italijanski napisi *Barbiere* so bili izvedeni v rdeči barvi.

V tretji fazi iz časa po drugi svetovni vojni so bile grobe ploskve fasade obarvane oranžno, gladke pa oker. Napisa *Brivec* in *Brivec in lasničar* sta bila izvedena v rdeči barvi.

Da so bili moški glavne stranke salona, je razvidno na prvi pogled. Moški salon je dvakrat večji in ima boljši, bolj viden položaj v stavbi. Imel pa je tudi bolj okrašene stene. Sondiranje beležev je odkrilo, da so ti zelo slabo in neenakomerno ohranjeni. Ugotovljenih je bilo do sedem plasti beležev, ki jih lahko pripišemo obarvanju salona, med temi dve plasti kvalitetne stenske dekoracije, izvedene s šablonami. Zaradi slabe ohranjenosti beležev in obeh dekoracij je bilo treba za sestavitev kolikor toliko celotnega vzorca presondirati velike površine sten.

Bolje ohranjena je bila prvotna, starejša plast dekoracije iz časa odprtja salona. Gre za dekoracijo v secesijskem slogu.

Stene so bile obarvane svetlo zeleno, svetlo, toplo obarvanje stropa je bilo podaljšano v zgornji del sten. Stik obarvanj je označevala vodoravna črta, sestavljena iz modrih pikic. Pod njo je tekel 35 cm širok cvetlični venec z modrimi cvetovi. Z njega so se v razmiku 35 cm spuščali trakovi šablonskega listnega okrasa. Obarvanje je petbarvno. Poleg barv sten in stropa imamo temnejšo zeleno za listni okras ter svetlejšo in temnejšo modro za cvetove in pikice. Za dekoracijo je bilo uporabljenih pet šablon. Zaradi slabe ohranjenosti je bilo še težje rekonstruirati drugo plast dekoracije. Pri tem je bila v veliko pomoč fotografija notranjščine iz tridesetih let 20. stoletja.

Strop je bil umazano bele barve, stene pa so bile svetlo vijolične. Kakor pri prejšnji fazi je bilo obarvanje stropa podaljšano v vrhnje dele sten. Mejo je označevala vrsta temno modrih pikic. Celotno površino sten je prekrival šablonski vzorec, sestojec iz ponavljajoče se navpične črte in treh listkov v beli barvi. Pod robom obarvanja sten je prostor obkrožal dekorativni pas z ozadjem v temno vijolični barvi. Okrasni vzorec pasu so sestavljali rjavi listi s svetlimi oker predeli, okrogli zeleni sadovi z rjavimi in oker popki ter tulipanovi cvetovi v svetlo in temno modri barvi. Dekorativni pas sta obrobjali beli črti. Obarvanje je bilo devetbarvno,

uporabljenih je bilo sedem šablon. Pet jih je bilo za pet barv dekoracije pasu, ena za pikice na vrhu sten in še ena za dekoracijo sten.

Precej bolj enostavno je bilo obarvanje ženskega salona. Odkritih je bilo do sedem plasti beležev, od katerih je bila še najzanimivejša najstarejša plast. Obarvanje stropa in sten je bilo sivo, skupina treh vodoravnih vzporednih črt je pod stropom tvorila naslikan venec. Ostale plasti obarvanja ženskega salona so bila nezanimive.

Po odbitju ometov se je pokazalo, da je bila druga enota zgrajena prej, prva ji je bila kasneje prizidana. Po odstranitvi ometov sta se v pritličju jugovzhodne fasade razkrila prvotni vhod v prostore kasnejšega ženskega salona ter manjše okno v nadstropju nekoliko levo nad njim. Ostale ugotovitve so zabeležene v besedilu.

Odgovorni projektant je Tomaž Biščak, s. p., Energetika B.B. iz Postojne. Gradbeno delo je izvajalo podjetje GPS GRAD, d. o. o., iz Gradišča, Škofljica, s podizvajalci, kovinske dele je restavriral Alex Batista, CRMA, d. o. o., iz Ilirske Bistrice, črkopleskarske napise pa je izvedel Uroš Oblesčak, s. p., Dekorativno slikarstvo in restavracija iz Tolmina. Sondiranje ometov, obarvanja in notranjih poslikav ter barvne študije je izdelal restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote, Eda Belingar.

119 Eda Belingar, Žiga Žgur

EŠD: 23102

Naselje: **Postojna**

Občina: Postojna

Ime: **Postojna - palača Gregorčičev drevored 3**

Naslov: Postojna, Gregorčičev drevored 3

Področje: E

Obdobje: 1927

Po zgraditvi južne železnice leta 1857 se je poselitev v Postojni širila v prostoru med današnjo Ljubljansko cesto in progo železnice. Tu so začele rasti vile premožnejših domačinov, v obdobju med obema vojnoma pa tudi upravne stavbe in sedeži italijanskih političnih organizacij. V obdobju med letoma 1830 in 1918 je bilo tako v tem prostoru zgrajenih 50 hiš, nekaj še ob cesti severno od starega trškega jedra.

Postojna se je po prvi svetovni vojni znašla v neposrednem zaledju rapalske meje na italijanski strani. Italija je sem načrtno naseljevala številno italijansko vojaško, polvojaško in civilno administrativno osebje, kar se je odrazilo tudi v sami poselitvi Postojne.

Palača Gregorčičev drevored 3 je bila zgrajena leta 1927 kot agencija tržaške podružnice Italijanske banke (Banca d'Italia) v Postojni. Razgovori o gradnji bančnega poslojpa v mestu, kjer je denarni promet hitro rasel in posledično potreba po

prostorih za urejanje bančnih poslov, so stekli v letu 1923. Banca d'Italia je za zemljišče s takratnima parc. št. 165/2 in 183/5, obe k. o. Postojna, sklenila z občino kupoprodajno pogodbo 31. julija 1923. Občina je prevzela lastništvo od predhodnega lastnika dr. Guimlie, lekarnarja v mestu, ki je za prevzem pravne obveznosti od občine prejel odškodnino v višini takratnih 3.000 lir. Načrte za stavbo je izdelal arhitekt Gastone Boisdechese. Gradnjo je prevzelo podjetje inženirjev Doria in Oblak iz Trsta. Dela so stekla v naslednjem, 1924. letu.

Gradbeni material oziroma kamenje za talni zid, bunjo in fasado pritličja ter obrobe pritličnih oken so pridobivali iz bližnjega kamnoloma v tako imenovanih Vinjih stajah ali Ovčjih stajah med današnjo Volaričevo ulico in železnico, katerega takratni lastniki so bili Lukovi. Danes na tej lokaciji stoji stavba nekdanjega Primorja. Po predračunu naj bi bile stopnice, tako zunanje kot notranje, prag vhodnih vrat, stebri lože, vrhnji rob talnega zida, okenske police in obrobe oken, obroba vhodnih vrat in podnožje oken v nabrežinskem kamnu. V načrtu je bila predvidena tudi obloga nadstropja s kamnom, ki se ni izvedla. Za zidavo so uporabili pesek iz Sagrađa (?) in Planine. Za zunanjo arhitekturo je bil izbran slog, navdahnjen s črtami pozne renesanse, z rustikalnimi poudarki, ki se razkrojijo od spodaj navzgor, kar daje stavbi vtis trdnosti in moči. V celoti deluje stavba zelo robustno in spominja na nekatere starodavne stavbe italijanskih kovnic.

Datum izgradnje, A.D.MCMXXVII, so vklesali v kamniti prag, nato so vklesane vdolbine zalili še s svincem. Takrat izdelani prag z napisom letnice izgradnje zgradbe je še vedno ohranjen, a vgrajen v stavbo na naslovu Prešernova ulica 4, Postojna. Prag je bil odstranjen v letu 1962 ob urejanju parkirnih prostorov pred zgradbo. Banka, ki je bila odprta 14. ali 15. oktobra 1927, je bila sprva namenjena za investicije, vendar v njej ni bilo dovolj prometa, zato so jo kmalu prodali takratni občini. Uslužbenci občine so tu opravljali svoje delo nekako od leta 1938 do leta 1948. Razlog selitve občine je bila zahteva oblastnega odbora, ki je potreboval več prostora za svoje delo. Oblastni odbor je tu opravljal svoje delo do leta 1949, potem se je njegov sedež preselil v Koper in Gorico. Postojna je po selitvi oblasti spadala pod Koper. Ob koncu druge svetovne vojne, nekje od leta 1945 do leta 1948, je imel v stavbi sedež tudi Mestni narodnoosvobodilni odbor (MNOO). V začetku petdesetih let so se uslužbenci občine ponovno vrnili v zgradbo. Pod isto streho so bili še ostali uslužbenci in razne dejavnosti, kot so pisarna Ljudske tehnike, v sklop katere je spadala fotografija, motoroznanstvo oziroma nekakšen avtomobilizem, poučevali so glasbo, imeli so prosvetni oddelek, gledališki oddelek, gasilstvo.

Gre za robustno historicistično zasnovano poslojpe s sedemosnim, rizalitno razgibanim glavnim pročeljem, katerega vhodni, osrednji del, do katerega vodi zunanje stopnišče, je nekoliko umaknjen in pokrit z nadstreškom, slonečim na štirih segmentno sestavljenih slopih. V kamnu so poudarjeni tudi vogali, okvirji oken in pritlični del. Okna in vhodna vrata pritličja imajo kovane mreže. Stranski fasadi

Postojna, zunanjščina Ozbičeve hiše po končani obnovi (foto: E. Belingar, 2019)

sta triosni, retrofasada pa je ravna in sedemosna. Strešni napušč je raven, sloneč na konzolah, ki se pojavljajo v paru. Za stavbo so recentni utilitarni prizidki. Nad vhodom je stal kovinski napis Banca d'Italia. Zgradba je bila od samega začetka ograjena z zidom, na katerega je bila montirana ograja. Med drugo svetovno vojno, natančneje leta 1942, so najprej odstranili to ograjo. Železo je šlo za potrebe vojne v predelavo za orožje. Z razvojem avtomobilizma so v letu 1955 porušili še zid okrog zgradbe. V notranjosti zgradbe so ohranjeni stropi s profilacijami, bančna okenca s pultom, namenjena poslovanju s strankami, in nespremenjeno stopnišče z ograjo. Leta 1973 je slikar Lojze Perko naslikal veliko sliko s panoramo Predjamskega gradu z okolico, ki so jo namestili nad bančna okenca v avli.

Stavba je bila več let prazna in ni bila v uporabi vse od preselitve nekdanje PU Postojna v Koper v letu 2010 oz. od decembra 2011, ko so stavbo zapustili zadnji uslužbenci. Po večletnem samevanju jo je v letu 2018 v upravljanje prevzelo Ministrstvo za javno upravo. V decembru istega leta smo na ZVKDS po pooblaščenju prejeli vlogo investitorja za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za celovito prenovu prostorov palače za potrebe umestitve Upravne enote Postojna, ki sedaj gostuje v pritličju občinske stavbe.

Predvidevalo se je, da so inštalacije v stavbi v slabem stanju in da sistem ogrevanja in ohlajanja prostorov ni ustrezno urejen. Dostop do prostorov v stavbi za gibalno omejene osebe ni omogočen. Parkirna mesta so samo pred stavbo. V kletne prostore stavbe prodira vlaga in so neprimerni za delovne prostore, še manj za hranjenje arhivskega gradiva. Celotna stavba je predvidoma energetsko neučinkovita. Projekt je zato predvidel ureditev stavbe do te mere, da je vanjo možno preseliti urad javne uprave, kjer bi uslužbenci lahko nemoteno opravljali svoje naloge.

Predvideni so bili zamenjava stavbnega pohištva, oken in vhodnih vrat z energetsko bolj varčnimi, izvedba toplotne izolacije strehe, v primeru dotrajanosti strešne kritine tudi njena zamenjava, sanacija zamakanja v kletnih prostorih, izvedba hidroizolacije temeljev, zamenjava dotrajanih tlakov oz. talnih oblog v posameznih prostorih, dotrajanega notranjega stavbnega pohištva ter neustreznih svetil, preureditev posameznih prostorov zaradi prilagoditve velikosti pisarn s premiki predelnih sten, preureditev stene z okenci v vhodni avli, zamenjava dotrajanih inštalacij, tako elektroinštalacij in telekomunikacij kot ogrevanja, znižanje stropov v pisarnah v pritličju, izvedba dodatne medetaže v delu pritličja za potrebe arhivskih prostorov (visoki prostori v pritličju ob stopnišču – dostop z vmesnega podesta stopnišča), prenova sanitarnih prostorov z zamenjavo inštalacij, keramike in sanitarne keramike, ureditev komunikacij, stopnišč skladno z veljavnimi standardi, postavitve panoramskega osebnega dvigala za dostop do vseh etaž na zunanji strani objekta ob stopnicah z dvorišča za objektom, rušitev pritličnega objekta za pripravo uvoza na dvorišče s Cankarjeve ulice ter ureditev parkirišča na dvorišču za objektom.

Pred izdelavo projektov smo si objekt ogledali s projektanti in podali predhodne usmeritve. Temeljno načelo je bilo ohranjanje izvornih elementov stavbe oz. menjava morebitnih dotrajanih z enakimi novimi. Usklajevanje projekta je bilo dolgotrajno, tudi zaradi obilice predvidenih del, a konstruktivno. Na usklajeno varianto projektne dokumentacije smo v letu 2019 izdali kulturnovarstveno mnenje.

Obnovo objekta so izvajalci pričeli v sredini novembra 2019. Izvajalec je v mansardi objekta odstranil vse predelne stene in inštalacije. Zaradi neustrezno vgrajenih strešnih oken je prihajalo do lokalnih zamakanj in nepravilnosti v strešni konstrukciji. Projektant gradbenih konstrukcij je podal predlog za saniranje konstrukcijskih poškodb in dodatne rešitve za izboljšavo nosilnosti in stabilnosti detajlov strešne konstrukcije. Del na ostrešju še niso začeli izvajati. V nadstropju so zaradi tlorisnih sprememb deloma odstranili predelne stene in lesen parket v dveh sobah in na hodniku. Vsa notranja lesena krila vrat in deloma podboje je podizvajalec oz. izvajalec restavratorskih del odpeljal v svojo delavnico, da bi jih tam obnovil na podlagi predhodno potrjenih vzorcev. V severozahodnem delu objekta so izvedli dodatno armiranobetonsko medetažno konstrukcijo z dodatnimi posameznimi armiranobetonskimi ojačitvami sten. Do medetaže se dostopa s podesta obstoječega stopnišča. V pritličju pod medetažo in v medetaži so podizvajalci izvedli vsa mavčnokartonska obrtniška dela za vgradnjo predelnih sten.

Slika s panoramo Predjamskega gradu z okolico, ki je visela v vhodni avli nad bančnimi okenci, so sneli ter jo predali Notranjskemu muzeju Postojna.

Pri posameznih sondah sestave tlaka v kletnih prostorih so ugotovili, da nasutje objekta ne ustreza sodobnim gradbenim standardom in da bi bila sanacija celotne površine stroškovno prezahtevna. Na obstoječo armiranobetonsko ploščo bodo položili dodatno plast nosilnega tlaka, pod katerega bo vgrajena dodatna hidroizolativna zapora. Okoli objekta je izvedena obstoječa prezračevalna kineta, ki ustrezno odvaja zaledno vodo in omogoča sušenje zidu, zaradi česar dodatne rešitve razen ustreznega prezračevalnega sistema v kleti niso predvidene. Med deli in dodatnimi meritvami so izvajalci ugotovili, da se je objekt posedel za pribl. 11 cm proti jugovzhodni strani. Če bo potrebno, se bo višina usklajevala z novimi tlaki.

Za objektom so izkopal gradbeno jamo za temelje dvigalnega jaška. Ugotovili so, da je pod objektom in v njegovi neposredni bližini veliko podtalne vode. Projektant gradbenih konstrukcij je na podlagi geomehanskega poročila predvidel sanacijo temeljnih tal pod predvidenim dvigalnim jaškom z dodatnimi piloti.

Pred objektom so razstavili dostopno stopnišče z namenom rekonstrukcije temeljev in obnove kamnitih nastopnih ploskev.

Ko bodo rešeni vsi konstrukcijski elementi in detajli ter bo objekt ustrezno zaprt, se bodo v notranjosti in na zunanosti nadaljevala obrtniška dela.

Trenutno doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim. Vse dosedane dodatne težave so predvsem konstrukcijske narave in zaradi dobrega sodelovanja med udeleženci, ki imajo večinoma posluš za ohranjanje kulturne dediščine in se zavedajo pomena objekta, nimajo velikega vpliva na varovane elemente objekta. Projekte je izdelala družba ACMA, d. o. o., iz Ajdovščine, odgovorni projektant je Marko Kosovel, u. d. i. a. Barvno študijo je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor sta izvajala arhitekt iste enote Žiga Žgur in gradbena inženirka Alenka Ferfolja. Gradbena dela izvaja podjetje GITRI, d. o. o., iz Ljubljane s podizvajalci.

120 Tina Britovšek

<i>EŠD:</i>	22749
<i>Naselje:</i>	Prečna
<i>Občina:</i>	Novo mesto
<i>Ime:</i>	Prečna – arheološko najdišče Lukenjska jama
<i>Področje:</i>	A
<i>Obdobje:</i>	mlajši paleolitik, neolitik, bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, srednji vek

Lukenjska jama leži na koncu dober kilometer dolge zatrepne doline nasproti izvira Prečne, ki je tretji izvir ponikovalnice Temenice. Vodoravna jama ima dva vhoda, ki sta drug od drugega oddaljena le 20 m. Glavni, spodnji vhod v rov je ob večjem deževju poplavljen. Zahodno od njega, okrog 5 metrov višje, je spodmol, ki je s stranskim rovom povezan s spodnjim rovom. Na območju spodmola je v letih 1975–1976 in 1980–1982 izkopaval dr. Franc Osole. Odkril je mlajšepaleolitsko postojanko, ki jo na podlagi odkrite favne, flore, artefaktov in radiokarbonske analize oglja iz kurišč datira v obdobje epigravettiana oz. okrog let 10.500 pr. n. št. V zgornji, holocenski plasti so bili najdeni predmeti iz različnih časovnih obdobij, od neolitika do srednjega veka (Osole, F. 1983, Epigravettien iz Lukenjske jame pri Prečni. – Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji XI, 7 – 32).

V severnem delu spodmola se v steni skozi ozek prehod odpira manjša dvorana. Vhod vanjo je težko dostopen, saj leži okrog 3 m višje od današnje hodne površine. Jamarji so jo poimenovali »kostnica«, ker so v njej odkrili večje število človeških in živalskih kosti. Večina teh je bila močno zasigana in sprijeta skupaj. Leta 1980 so bili trije vzorci sige, ki so prekrivali kosti, radiokarbonsko datirani z analizo 14C na Inštitutu Ruderja Boškovića v Zagrebu. Rezultati so pokazali, da je siga stara največ 2600 let, kar pomeni, da zasigane kosti pripadajo obdobju starejše železne dobe. Sistematične arheološke raziskave v »kostnici« se niso bile opravljene. Septembra 1980 so jamarji iz Jamarskega kluba Novo mesto vhod v dvorano zaščitili z železno rešetko,

Prečna, Lukenjska jama – spodmol, železni okvir je vhod v »kostnico« (foto: Marko Pršina)

Prečna, Lukenjska jama, monitoring »kostnice«, januar 2020 (foto: Marko Pršina)

da bi preprečili odnašanje kosti iz nje. Rešetka je bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja uničena. Danes si je pri vstopu v dvorano treba pomagati z lestvijo ali vrvmjo. Leta 2004 sta dr. Phil Mason iz ZVKDS in Andrej Hudoklin iz Zavoda RS za varstvo narave opravila monitoring »kostnice« ter s površine pobrala nekaj odlomkov kosti in dva odlomka prazgodovinske keramike.

Januarja 2020 je Marko Pršina, novomeški jamar in konservator, na ZVKDS, OE Novo mesto, prinesel dva večja odlomka stalagmitov (prvotno sta bila v enem kosu), ki imata na spodnji strani sprijete človeške in živalske kosti ter redke odlomke keramike. Stalagmita so jamarji odnesli iz »kostnice« najverjetneje v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Vsaj dve desetletji sta bila razstavljena v jamarski klubski vitrini v Novem mestu, nato so ju shranili na sedežu jamarskega kluba. To je bil povod, da smo konec januarja zaposleni na ZVKDS, OE Novo mesto (Tina Britovšek, Marko Pršina), in v Centru za preventivno arheologijo (Katarina Udovč, Philip Mason) opravili monitoring spodmola in »kostnice« v Lukenjski jami. Na območju spodmola smo na

površini pobrali nekaj odlomkov prazgodovinske keramike in kosti. Po lestvi smo se povzpeli tudi v »kostnico«, kjer je na površini ležalo nekaj odlomkov močno zasiganih kosti ter novodobnih odlomkov stekla in plastike. Pobrali smo le tiste najdbe, ki so ležale na površini. Večina kosti v »kostnici« je tako močno zasiganih, da jih je skorajda nemogoče odluščiti od podlage. Pobrane kosti je pregledal dr. Borut Toškan iz ZRC SAZU in potrdil, da pripadajo tako živalim kot tudi ljudem. Vse pobrane najdbe iz let 2004 in 2020 smo predali Dolenjskemu muzeju Novo mesto.

Prečna, Lukenjska jama, odlomek stalagmita, na spodnji strani sprijete človeške in živalske kosti (foto: Marko Pršina)

121 Barbara Klanšek

EŠD: 29871

Naselje: **Prekopa**

Občina: Vrnsko

Ime: **Prekopa – domačija Pečovnik**

Naslov: Prekopa 40

Področje: E

Obdobje: prelom 19. in 20. stoletja, druga četrtina 20. stoletja, 1926

Pečovnikova domačija stoji na vzhodnem delu naselja Prekopa, severno od lokalne ceste Prekopa–Kapla. V gručo jo sestavljajo stara hiša, podolžno gospodarsko poslopje, nadstropna zidana sušilnica za hmelj ter toplar na tri pare oken.

Nadstropno zidano gospodarsko poslopje podolžnega tlorisa je bilo zgrajeno leta 1926. Južno daljšo fasado poslopja oklepa pokrit lesen hodnik, t. i. gank, z leseno dekorativno rezljano ograjo. Ohranjeni so leseno stavbno pohištvo ter opečne prezračevalne line na zatrepu.

Somerna dvokapnica je bila prekrita z opečnim zareznikom, ki ga je bilo treba zaradi dotrajanosti zamenjati. Septembra

2019 je bilo gospodarsko poslopje prekrito z novo kritino, prav tako opečnim zareznikom. Odgovorna konservatorica je bila Barbara Klanšek, menjavo strešne kritine pa je investirala lastnik objekta.

Prekopa, domačija Pečovnik, gospodarsko poslopje pred menjavo strešne kritine, maj 2018 (foto: B. Klanšek)

Prekopa, domačija Pečovnik, gospodarsko poslopje po menjavi strešne kritine, september 2019 (foto: B. Klanšek)

122 Alex Batista, Marta Bensa

EŠD: 3959

Naselje: **Prem**

Občina: Ilirska Bistrica

Ime: **Prem – cerkev sv. Helene**

Področje: R

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1868, prva četrtina 20. stoletja, 1921

Župnijska cerkev sv. Helene je bila zgrajena v pseudo-romanskem slogu z izrazitimi baročnimi značilnostmi. Dokončana je bila leta 1868 in stoji na mestu cerkve iz 17. stoletja. Sestoji iz prostorne ladje s kupolo, zvonika nad

vhodom ter tristrano zaključenega prezbiterija. Poslikave Toneta Kralja (1900–1975) iz leta 1921 krasijo desno in levo stransko kapelo ter del prezbiterija. Restavratorska dela na stenski poslikavi z motivom Marijinega oznanjenja v niši zahodne stene ladje levo od vhoda so se začela leta 2015 (CRMA, d. o. o.). Delovni oder s 120 m² površine in 12 m višine je bil postavljen z vsemi varnostnimi elementi, vključno z varovalnimi ograjami in medetažnimi prehodi po notranji strani. Postavljena je bila tudi protiprašna zaščita, ki je bila zaradi preostalih poslikav in cerkvene opreme nujno potrebna.

Poslikava je bila pred leti sneta v več fragmentih, da bi na njej preprečili nadaljnje poškodbe zaradi delovanja vlage v steni. Fragmenti so bili v ateljeju konservirani ter opremljeni z ustreznim premičnim nosilcem. Pred vrnitvijo snetih kosov na njihovo mesto je bil po celotni steni izdelan nov omet z grobo apneno malto debeline 2 cm. Ker podlaga (stena) ni bila ravna, so bila odebeljena mesta mehansko postrugana s strgali, neravnine pa poravnane z enako malto. Na tak način je bila pripravljena ravna podlaga za pravilno umestitev poslikave ter natančno poravnavo stikov med njenimi posameznimi snetimi deli, predvsem v zgornjem delu niše. Za doseganje boljše oprijemljivosti pri vračanju elementov poslikave je bila po končanem sušenju ometov stena premazana s 5-odstotno mešanico Sokrata 2088® in vode. Na tako pripravljeno steno je bila nanosena še fina apnena malta, pripravljena z gašenim apnom in kalcitnim agregatom granulacije 0,5–1 mm, v debelini 0,5 cm. Hrbitišče poslikave je bilo pred posegom vračanja obdelano na enak način. Fragmenti so bili položeni od spodnjega roba poslikave proti vrhu. Posamezni fragmenti so bili postopoma umeščeni na steno ter na vogalih fiksirani s kovinskimi nosilci. Ti so bili sproti odstranjeni in znova uporabljeni v naslednji vrsti. Odvečna apnena malta je bila pred strditvijo postrgana s skalpeli in obrisana z gobicami, namočenimi v vodo. Za kitanje medprostorov vrnjenih plošč poslikave se je uporabila enaka malta kot pri kitanju lica poslikave: gašeno apno, kalcitni pesek granulacije 0,1–0,5 mm in

Prem, cerkev sv. Helene, poravnava stikov med posameznimi snetimi deli poslikave (foto: A. Batista, september 2019)

kalcitna moka. Zakitani deli so bili za boljšo oprijemljivost retuše premazani s 5-odstotno mešanico Sokrata z vodo. Izdelava manjkajoče profilacije simsa okoli oken z vitraži se je izvedla po vzoru obstoječe profilacije. Narejen je bil načrt z izrisom profila v razmerju 1 : 1 na kartonu. Na podlagi šablone je bila iz 0,75 cm debele pocinkane

Prem, cerkev sv. Helene, detajl angela med retušo (foto: M. Bensa, november 2019)

Prem, cerkev sv. Helene, detajl ozadja po izvedeni retuši (foto: M. Bensa, december 2019)

Prem, cerkev sv. Helene, končna prezentacija, zgornji del (foto: M. Bensa, januar 2020)

pločevine izrezana šablona, ki je bila z vijaki pritrjena na lesen ročaj. Na steno se je pritrjela lesena konstrukcija, ki je služila kot vodilo za šablono. Po nanosu apnene malte se je s šablono izvlekla profilacija, na katero je bila nanosena še fina apnena malta z zaključnim premazom s 5-odstotno mešanico Sokrata 2088® v vodi. Izvlečenih je bilo 7 tekočih m profilacije in okroglin. Profili in predeli okrog oken so bili prebarvani s silikatno barvo po vzoru obstoječe.

Poleti 2019 je bilo na lokaciji več strokovnih srečanj delovne skupine za varstvo in ohranjanje stenskih slik skupaj z izvajalcem CRMA, d. o. o., z namenom določiti način končne prezentacije stenskih poslikav Toneta Kralja v kapeli. Tehnika *tratteggio* je bila ponekod zaradi hitrejšje izvedbe nadomeščena z lazurnim načinom retuširanja. Glede na kakovost analognega gradiva je bilo določeno, da se na podlagi ustrezne povečave v velikosti 1 : 1 izvede rekonstrukcija angela Gabrijela v lazurni maniri. Uporabljen je bil akrilni medij, saj je bila podlaga za retušo že pred leti utrjena z akrilnimi materiali.

123 Albina Kržič

EŠD: 2177

Naselje: **Preserje pod Krimom**

Občina: Brezovica

Ime: **Preserje pod Krimom – cerkev sv. Vida**

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje, 1838

Od leta 2015 so v cerkvi sv. Vida v Preserju potekali konservatorsko-restavratorski posegi na leseni prižnici in treh kamnitih oltarjih.

Lesena prižnica je pritrjena ob severni slop ladje. Datiramo jo v drugo polovico 19. stoletja. Med postopkom smo na notranji strani baldahina našli vrezan napis »FRANS LACH BILDCHAUER VON OBERLAIBACH 1838«. Sklepamo, da je avtor prižnice Franc Lah, kasneje, leta 1868, pa jo je preslikal Štefan Šubic v oljni tehniki. Baldahin prižnice je bil statično popolnoma nestabilen, zato smo ga odstranili in prepeljali v atelje. Po priporočilu statika smo ga uredili tako, da smo poleg obstoječega načina vpenjanja lesenega elementa izvedli še dodatno sidranje v kamniti zid. Vse ostale

postopke smo izvedli in situ. Prižnica je bila preslikana, a preslikav nismo odstranjevali. Test topljivosti na pozlati je pokazal, da ni prisotna prava pozlata, temveč imitacija. Zlatili smo z akrilno emulzijo in zlatimi lističi.

Posege smo nadaljevali na kamnitih oltarjih (4,97 x 2,61 x 1,435 m) iz leta 1700 v ladji cerkve. Z oltarjev Brezmadežne in Trpečega Kristusa smo najprej odstranili kamnite kipe Kristusa, Brezmadežne, Ecce homo in sliko Marija

Preserje pod Krimom, cerkev sv. Vida, oltar Trpeči Kristus pred posegi (foto: A. Kržič, 2016)

pomoč Kristjanom ter jih prepeljali v atelje in izvedli konservatorsko-restavratorske postopke. Na hrbtnem delu kipa Brezmadežne smo našli grafitni zapis: »nov l. 56 Prenovlj l. 23 mesec III.« Izvedeli smo, da je bil kip izdelan leta 1856 in prenovljen v marcu 1923. Sklepamo, da je bil tudi kip (*Ecce homo*) v niši sosednjega oltarja izdelan omenjenega leta. Vsi ostali postopki na oltarjih so bili izvedeni in situ. Posebnost so angeli na zaključnih volutah, ki so kamniti (verjetno iz peščenjaka) in ne leseni. Angelom na oltarju Brezmadežne so manjkala krila. Ker je oltar pendant stranskega oltarja Trpeči Kristus, smo vzeli kalupe kril angelov, jih vlili v mavcec in jih namestili. S kamnite arhitekture smo odstranjevali nečistoče z gobicami, manjkajoče dele dopolnjevali s keramičnim mavcem in raztopino akrilne emulzije. Kamen smo polirali s tradicionalno tehniko žveplanja. Tudi na oltarjih je bila prisotna imitacija pozlate, zato smo izvedli postopke z uporabo akrilne emulzije in zlatih lističev.

Preserje pod Krimom, cerkev sv. Vida, oltar sv. Helene pred posegi (foto: A. Kržič, 2017)

Enake postopke smo izvedli tudi na kamnitem oltarju sv. Helene v Brezovški kapeli. V ateljeju smo konservirali-restavrirali dva relikviarija, okvir in sliko Mati Božja dobrega sveta. Za slednjo smo izdelali nov podokvir, saj je bil prvotni neustrezen, sliko smo tračno podlepili in na

Preserje pod Krimom, cerkev sv. Vida, prižnica po posegih (foto: A. Kržič, 2016)

nekaterih mestih s hrbta namestili platno na raztrganine. S kovinske krone smo odstranili nečistoče, krono smo zaščitili in jo namestili na prvotno mesto. Slike Matere Božje z detetom, sv. Helene in sv. Lucije je restavriral Vid Klančar, samozaposlen v kulturi, konservator. Mi pa smo postopke izvedli na okrasnem okvirju.

Posege je izvedla Albina Kržič, samozaposlena v kulturi, konservatorka-restavratorka. Pri konservatorsko-restavratorskih postopkih je sodeloval restavrator Aleš Vene s sodelavcema Ivanom in Stankom Peterlinom. Statično sanacijo prižnice je pripravil Dušan Remic, univ. dipl. inž. grad., za podjetje Grad-art, d. o. o. Za transport elementov je poskrbel Jože Rogelj za podjetje Avtostoritve Rogelj, d. o. o. Konservatorski nadzor so vodile Mojca Arh Kos, Tjaša Pristov in Anka Batič (ZVKDS, OE Ljubljana).

Preserje pod Krimom, cerkev sv. Vida, oltar sv. Helene po posegih (foto: A. Kržič, 2018)

Preserje pod Krimom, cerkev sv. Vida, stranska oltarja po posegih (foto: A. Kržič)

124 Jasna Svetina, Alenka Di Battista, Žiga Žgura

EŠD: 4894

Naselje: Prestranek

Občina: Postojna

Ime: Prestranek – grad Prestranek

Naslov: Na Gradu 9

Področje: UZ

Obdobje: druga polovica 16. stoletja–20. stoletje

Leta 2019 smo na podlagi konservatorskega programa, ki ga je napisal Bojan Klemenčič, izdali kulturnovarstvene pogoje za napovedano prenovo gradu. Investitor je Grad, d. d., s sedežem v Prestranku, ki ima v lasti del nekdanjega posestva kmetijske zadruge. Ukvarja se s konjerejo, jahalništvom in kmetijsko proizvodnjo, tako da je ta tudi del gostinske ponudbe. S prenovo gradu bo dobil dodatne prenočitvene kapacitete za obiskovalce posestva. Projekt za prenovo izdeluje ARREA, arhitektura, d. o. o., iz Ljubljane, odgovorni projektant je Maruša Zorec, u. d. i. a. Leta 2020 so se izselili zadnji stanovalci gradu. Sledili so čiščenje prostorov in nato natančne izmere objekta, ki jih je opravil Smiljan Simerl. Restavratorja ZVKDS sta sondirala omete v vseh prostorih gradu razen v konjušnici, kjer še stoji zbirka starega pohištva, in na delih zunanjih fasad. Izdelali smo poročilo z rezultati

vseh opravljenih sond. Ugotovili smo, da starejših ometov zaradi številnih prezidav in izredno slabe kvalitete ne bomo mogli ohraniti. Odstranjene so bile recentne predelne stene, tako da je bil ponovno vzpostavljen prvotni tloris gradu. Ugotovili smo številne prezidave, največ v vzhodnem in južnem traktu pritličja, kjer je bilo med kamnito zidavo veliko opeke. Večkrat so bile prezidane tudi okenske odprtine. Grad Prestranek je bil zasnovan kot renesančna rezidenca v drugi polovici 16. stoletja v dokaj skromni funkcionalni obliki z edinim grajskim poudarkom v obliki vogalnega okroglega stolpa. V prvi polovici 18. stoletja je bil severozahodni dvoriščni zid nadomeščen oziroma je bil v skladu z novo funkcijo dvorca nanj prislonjen reprezentančni konjski hlev. Istočasno je bila pozidana kapela na mestu nekdanjega stolpa. Naslednja prenova dvorca datira v leto 1802, ko so sanirali posledice potresa in so prenovili trakt s kapelo. Zadnja baročna faza se je večinoma ohranila vse do danes, le kapela je porušena.

Sondiranje ometov, ki sta ga opravila restavratorja Andrej Jazbec in Marta Bensa, je pokazalo, da so ob vsaki prenovi večinoma odstranili vrhno plast ometa do grobe osnove. Originalni baročni ometi so bili ohranjeni v sledovih in jih zaradi velike krušljivosti ni bilo mogoče obdržati. Poslikav nismo našli nikjer, razen skromnih fragmentov bordure pod oknom v pritličju vzhodnega trakta.

Najstarejši del objekta, ki po vsej verjetnosti datira v Valvasorjevo obdobje, v drugo polovico 17. stoletja, so

obokani prostori v severnem traktu. V tem delu gradu so tudi najdebelejše obodne stene, ki so pozidane iz kamna. Po odstranitvi novejših predelnih sten so v vhodnem traktu vzpostavljene tlorisne površine, ki ustrezajo drugi baročni stavbni fazi, kot je prikazana na načrtu iz časa okrog leta 1800, z izjemo stopnišča v vhodnem traktu, ki je bilo vstavljeno v prvotno sobo verjetno šele v prvi četrtini 20. stoletja, in severnega dela hodnika, ki je bil vzpostavljen v istem času. Na načrtu je že prisoten tudi arkadni hodnik severnega trakta. V celotnem pritličju so bili v drugi baročni fazi nameščeni utilitarni prostori, kleti, delavnice, kar je lepo razvidno s podobe gradu iz leta 1800, na kateri je pritlični del vhodne fasade zaznamovan z manjšimi in zelo majhnimi zamreženimi okni, za razliko od prvotnih enako velikih kot v nadstropju, ki jih vidimo na Valvasorjevi grafiki. S tlorisa iz leta 1800 je tudi razvidno, da sta bila največ predelav deležna južni del vhodnega trakta in južni trakt. Po vsej verjetnosti so bili vsi prostori v pritličju gradu prvotno banjasto obokani. Leta 1844 so bila načrtovana obsežna popravila gradu, kot je zapisano v dokumentu, ki ga hranijo v Arhivu Slovenije. Predvsem so nameravali odstraniti vse moteče prizidke na severni fasadi, med njimi tudi kapelo in stolp. Načrtovano je bilo temeljito popravilo ostrešja, dotrajanih stropov in podov. Obokali naj bi vse prostore v pritličju. Iz opisov prostorov v gradu izvemo, kakšna je bila njihova namembnost. V pritličju so bili v severnem traktu kleti, štali za krave, kovačija, kuhinja kočijažev in drugi utilitarni prostori. Vhod v grad s prehodom na dvorišče ni bil obokan, ampak letvičen. Omenja se kamniti vhodni portal in obokan prehod na dvorišče v skrajnem zahodnem delu južnega trakta, ki je zdaj zazidan, portal pa je viden na zunanji fasadi.

Iz opisa prostorov iz leta 1844 izvemo, da je nadstropje gradu služilo v glavnem za stanovanjske namene. Tu so bile sobe uslužbencev kobilarne, v eni izmed njih, zraven sobe z vhodom v kapelo, pa je bila lekarna. Po odstranitvi dotrajanih ometov smo ugotovili številne prezidave prvotnih kamnitih sten. Prvotna komunikacija med prostori, pred pozidavo hodnikov, je potekala znotraj, po sredini prostorov, iz sobe v sobo, o čemer pričajo zazidane vratne odprtine sredi lateralnih zidov. Vse originalne odprtine smo izmerili in bodo vnesene v načrt obstoječega stanja. Po potrebi bodo ponovno vzpostavljene v skladu z novo funkcijo prostorov.

Ponekod smo sondirali tudi zunanje in dvoriščne fasade. Pod recentnim ometom je ohranjen omet druge baročne faze, ponekod tudi kasnejši, z začetka 20. stoletja. V levem zgornjem kotu na vhodni fasadi smo našli deloma ohranjeni poslikavi dveh sončnih ur z začetka 20. in začetka 19. stoletja; to vidimo na arhivskem načrtu iz časa okrog leta 1800, ki smo ga pridobili iz dunajskega arhiva HHStA. Pod streho na dvoriščni fasadi smo našli ostanke simsa in ga dokumentirali. Ob zadnjem popravilu strehe so trakt nadvišali in pokrili s položnejšo streho, krito s salonitno kritino, za razliko od prvotne bolj strme in krite z bobrovci.

Vzporedno z očiščevalnimi deli so potekale tudi arheološke raziskave na dvorišču, ki so pokazale, da so temelji gradu na

živi skali, zelo plitvo pod sedanjo pohodno površino. Starejših zidov ni bilo zaslediti. Dvorišče je bilo v celoti tlakovano s prodniki, tudi v delu pod arkadnim hodnikom.

Raziskave grajskega objekta so s tem zaključene. Izsledke in iz njih izhajajoče konservatorske usmeritve smo posredovali projektantu in investitorju v obliki poročila po opravljenih sondiranjih in raziskavah. Sledi dokončanje projekta in prenova, pri kateri bomo še naprej sodelovali.

Grad Prestranek, vhodna fasada (foto: J. Svetina, 2021)

Grad Prestranek, arkadni hodnik in konjušnica (foto: J. Svetina, 2021)

Grad Prestranek, sončni uri na vhodni fasadi (foto: J. Svetina, 2020)

125 Albina Kržič

EŠD: 11808

Naselje: Prevalje pod Krimom

Občina: Brezovica

Ime: Prevalje pod Krimom – kapelica

Področje: R

Obdobje: začetek 20. stoletja

Novo kapelo na Prevalju pod Krimom so postavili leta 1905 na pobudo domačinov. Vanjo so postavili kip Žalostne Matere Božje (prim. Kronike župnije Preserje za leto 1905).

Mavčni kip Matere Božje je velik 1,45 x 0,5 x 0,4 m, podstavek pa 0,54 x 0,45 x 0,36 m. Kipu je pridano leseno bodalo. Na podstavku je vrezana signatura. Po pripovedovanju domačina naj bi kip v preteklosti obnovil g. Lenassi. Po celotnem kipu so bili prisotni nevezane obloge, ptičji iztrebki in pajčevine. Barvna plast se je na nekaterih mestih luščila in je odpadala. Kip je bil preslikan. Na obleki je bila imitacija pozlate. Podstavek je bil ponekod razpokan. Na napisni plošči je bil delno izgubljen rob. Ponekod je odpadla barva iz vrezanih črk.

Kip smo najprej prepeljali v restavratorski atelje. Konservatorsko-restavratorske posege smo pričeli z grobim odstranjevanjem prahu in nečistoč. Sledilo je odstranjevanje nečistoč z barvne plasti. Površine smo nevtralizirani z nepolarnim topilom. Kip je bil preslikan in originalna polihromacija je bila kvalitetnejša, zato smo se odločili za odstranjevanje preslikav z draperije, obraza in obuval. Poškodovana mesta smo izolirali in dopolnili z identičnim materialom. Dopolnjena mesta je bilo treba strukturirati in prilagoditi originalni površini. Izolirali smo jih z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Sledila sta podlaganje in retuša dopoljenih mest v oljni tehniki. Zaradi vpliva svetlobe je na draperiji originalna barvna plast močno obledela in izgubila prvotni ton, zato smo jo poudarili s tankim lazurnim slojem primerne odtenke barve. Slikovno plast smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu.

Zlatenje smo izvedli z uporabo akrilnega lepila in zlatih lističev (23,7-karata). Kip smo v ateljeju pripravili na prevoz in ga začasno namestili v cerkvi Žalostne Matere Božje, na Prevalju pod Krimom. Konservatorski nadzor je vodila Mojca Arh Kos (ZVKDS, OE Ljubljana).

Prevalje pod Krimom, kapelica, kip Žalostne Matere Božje pred posegi (foto: A. Kržič, 2017)

Prevalje pod Krimom, kapelica, kip Žalostne Matere Božje po posegih (foto: A. Kržič, 2018)

126 Sabina Ravnikar, Tjaša Pristov

EŠD: 30320

Naselje: **Prežganje**

Občina: Ljubljana

Ime: **Prežganje – cerkev sv. Marjete**

Področje: UA, R

Obdobje: druga polovica 18. stoletja, 1751–1777, druga polovica 19. stoletja, 1873

Na prisojnem kopastem hribu z gozdnatimi pobočji, na razvodju med Besnico in potokom Reko stoji na najvišjem vrhu cerkev sv. Marjete s pokopališčem. Cerkev oskrbuje minoritski samostan sv. Maksimilijana Kolbeja v Ljubljani, ki ima v spodnje ležečem objektu župnišča tudi dom duhovnih vaj.

Prvotna cerkev je bila pred letom 1395 podružnica prafare Št. Vid pri Stični, pozneje fare Šmartno pri Litiji. Stara cerkev je bila podrta, na njenem mestu so leta 1751 (1757?) zgradili novo. Cerkev je bila posvečena leta 1777, načrtoval jo je deželni arhitekt Leopold Hoffer. Osrednji cerkveni prostor ima vzdolžno zasnovan prostorski koncept ladje s kupolastim obokom, prezbiterij ima na obočni poli letnico 1777, kupolast obok ter ločno zaključeno absido. Ladja se proti prezbiteriju v pravokotnem florisnem izzidku rahlo razširi v manjši stranski kapeli, ki sta členjeni s pilastri. Celoten zahodni del je bil leta 1873 podaljšan za 8 metrov. Fasada ima poudarjen vhodni del z osrednjim zvonikom nad zaključkom atike fasade. Spodnji del vhodne fasade je oblikovan z ločnima prehodoma v obokan prostor v celotni dolžini pročelja s centralno umeščenim vhodom v cerkev. Fasado odpirajo velika okna s polkrožnim zaključkom.

Notranja oprema datira v 18. in 19. stoletje. Glavni oltar je delo kiparja Antona Schwarzla, stranska oltarja sta delo Petra Žiwobskega. Orgle so iz leta 1841 in so delo mojstra Petra Rumppla.

Od leta 2006 postopoma potekajo obnovitvena dela. Do leta 2018 je postopke in konservatorski nadzor nad obnovo cerkve vodila konservatorska svetnica Mojca Arh Kos. Leta 2006 so bile obnovljene orgle in restavrirana orgelska omara. Orgle je obnovil Simon Kolar, omara so restavrirali v Restavradorstvu Mali. Osrednji del orgelske omare ima pet odprtih za prospektne piščali, odprtine so zgoraj zaključene z rezljanim in pozlačenim rastlinskim ornamentom. Nad njimi je pet dekorativnih vaz. Spodnji del orgelske omare je bil leta 1880 prenovljen in preslikan v tehniki »flodra«. Restavratorska dela so potekala na lokaciji, elementi, ki so se lahko demontirali (vaze), so bili restavrirani v ateljeju. Konservatorsko-restavratorski posegi so obsegali biocidno zaščito z injeciranjem in premazovanjem, utrjevanje, čiščenje ornamentike, domodelacijo manjkajočih delov, kitanje poškodb, zlatenje, polihromacijo ornamentike in končno površinsko zaščito. Z orgelske omare so odstranili

sekundarne preslikave, in pokazale so se prvotne poslikave v tehniki marmorino, ki so bile izhodišče za nadaljnje delo. Sledila so mizarska popravila. Rekonstrukcija barvnih plast je bila izvedena v oljni tehniki. Ob sondiranju se je pokazalo, da so bili nekateri deli pozlačeni, zato so bili v nadaljevanju ti deli ohranjeni, poškodovani pa so bili na novo pozlačeni. Restavrirani tabelni sliki sta delo Karla Götzla. Sliki nista imeli podokvirjev, zato je bilo platno močno povešeno. Bili sta dublirani na novo platno in pritrjeni na novo podlago, očiščeni in lokalno retuširani ter zaščiteni s polsvetlečim lakom. Restavratorski postopki so povzeti iz Poročila o konservatorskem in restavratorskem posegu na orgelski omari v župni cerkvi sv. Marjete na Prežganju, Restavradorstvo Mali, d. o. o., Črnuče.

Leta 2016 je bila cerkev sv. Marjete na Prežganju z odlokom razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena, tako da je lahko župnija kandidirala na razpisih za sofinanciranje projektov. Leta 2019 so bili izvedeni sanacija temeljev z odkopom, podbetoniranje temeljev, hidroizolacija in drenaža. Ob izkopih so bila v severovzhodnem vogalu stranskih kapel na globini 15 cm pod površjem najdena okostja iz mlajših obdobij brez materialnih ostankov.

Prežganje, cerkev sv. Marjete pred obnovo (foto: Mojca Arh Kos)

Leta 2020 so sanirali fasado, odbiti so bili vsi dotrajani in poškodovani ometi. Ne severnem delu ladje je bil odkrit fragment šivanega roba v grafitno sivi barvi, ki se je ohranil. Šivani rob nakazuje prvo gradbeno fazo baročne cerkve, ki je bila leta 1873 podaljšana. Fragment je restavratorka Tjaša Pristov dokumentirala in prerisala na folijo. Na zvoniku je bila naslikana številčnica, ki je bila v zelo slabem stanju. Restavratorka je dokumentirala vse faze preslikav, za končno prezentacijo je pripravila grafično rekonstrukcijo v sivo peščenih tonih in s črno številčnico. Glavna fasada je členjena s plitkimi trikotnimi čeli nad polkrožnimi vhodi, v osrednji je plitek relief božjega očesa, nad stranskimi vhodi je relief z vegetabilno dekoracijo. Nad glavnim vhodom je polkrožna niša, ki pa je bila brez okrasa, ohranjeni so bili fragmenti modre barve. Stranske fasade so gladke brez členitev, manjši poudarki so profilirane členitve okoli polkrožnih oken. Fasada je bila preplastena s finim ometom, uporabljena je bila tehnologija proizvajalca JUB NHL. Dela na fasadi je izvajalo podjetje PVP, d. o. o., iz Vač.

Prežganje, cerkev sv. Marjete po obnovi (foto: S. Ravnikar)

127 Matjaž Mori, Gašper Rutar, Evgen Lazar, Monika Arh

EŠD:	9155
Naselje:	Ptuj
Občina:	Ptuj
Ime:	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, novi vek

Na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše Cencič na parc. št. 698, 699, 700/1 in 700/2, vse k. o. Ptuj, so bile izvedene predhodne arheološke raziskave v obliki geofizikalnih raziskav in vrtanja jedrnih vrtin. Meritve z georadarsko metodo so pokazale vrsto odbojev, ki smo jih analizirali in arheološko interpretirali. Celoten izmerjeni prostor je pokazal jasne odboje do globine okoli

35 ns, glede na oceno hitrosti signala to ustreza okoli 1,6 m. Na območju smo prepoznali odboje, ki nakazujejo povišan arheološki potencial zemljišča, vendar je doseg metode v teh pogojih le do globine, kjer bi glede na pretekle raziskave v bližnji okolici ter rezultate vrtin pričakovali rimskodobne ostaline.

Z jedrnimi vrtinami smo ugotovili, da je na raziskanem območju ohranjen od 3,45 do 3,85 m debel arheološki zapis. Zgornji del, do globine pribl. 1,9 m, je novoveškega nastanka, vendar je tudi ta potreben posebne pozornosti, saj smo v njem odkrili rimske drobne najdbe v sekundarnem položaju. Rimskodobne plasti tako ležijo na globini od 1,85 do 3,85 m, kar pomeni da je na obravnavanem območju ohranjen približno 2 m debel rimskodobni arheološki zapis.

V večini stratigrafskih plasti smo odkrili arheološke najdbe: odlomke lončenine, opeke, lepa, malte in drobce ožganih kosti. V zgornjih plasteh so bili v obeh vrtinah poleg odlomkov rimskodobne lončenine in opeke odkriti tudi odlomki novoveške lončenine in opeke, medtem ko je arheološko gradivo v spodnjih plasteh izključno rimskodobno.

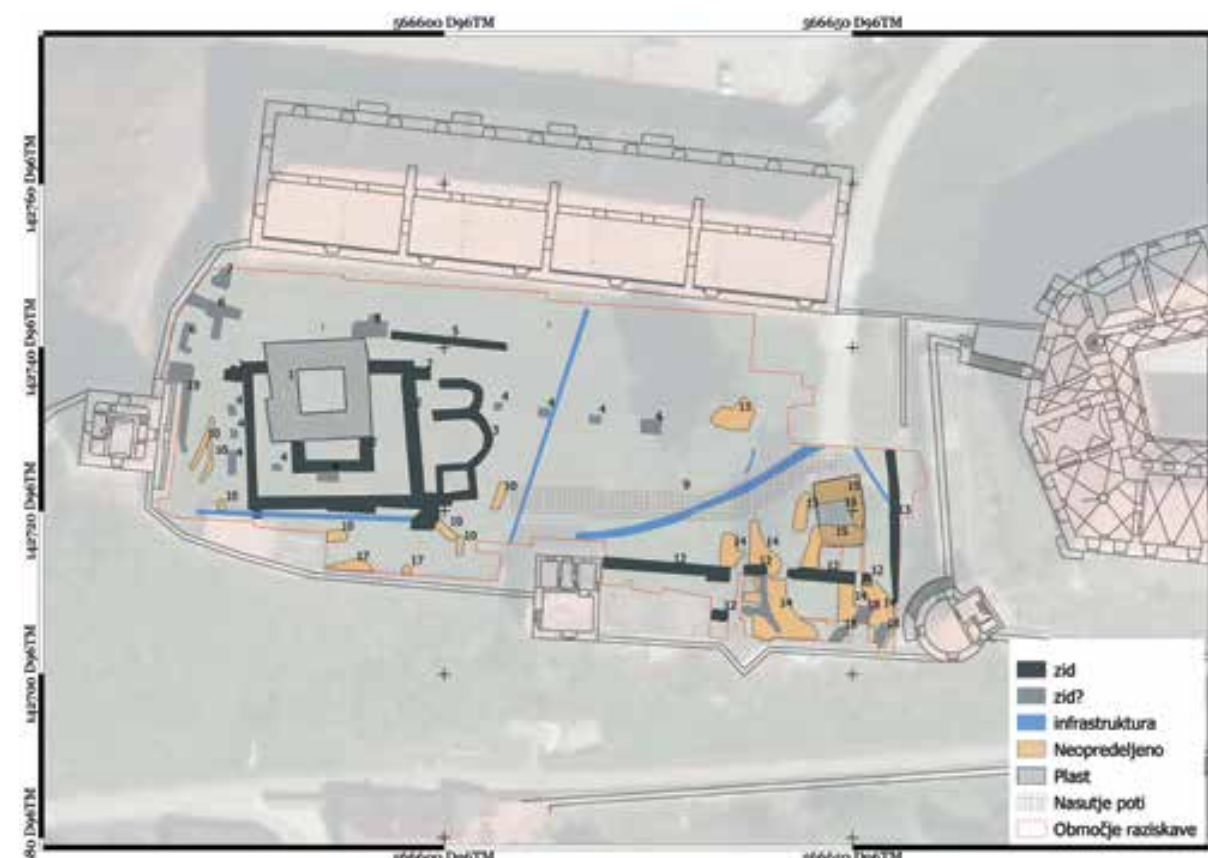
Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, arheološka interpretacija georadarske metode in lokacija vrtin (izris: M. Mori)

128 Gašper Rutar

EŠD:	583
Naselje:	Ptuj
Občina:	Ptuj
Ime:	Ptuj – grad
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, novi vek

Georadarska raziskava je bila na turnirskem prostoru ptujskega gradu izvedena v okviru izdelave konservatorskega načrta. Izstopajo seveda (sporni) ostanki poznoantične trdnjave, t. i. zgodnjersrednjeveškega svetišča oziroma visokosrednjeveškega stolpa in domnevne poznoantične bazilike na zahodnem delu (slika 1.1–4). Čeprav so bili ti po drugi svetovni vojni deležni obsežnih konservatorsko-restavratorskih posegov, so ohranjeni do globine več kot 2 m (kar pa ne velja za ostanke domnevne bazilike). Tudi tu torej lahko pričakujemo določeno mero ohranjene originalne vsebine, ne nazadnje na to nakazuje tudi omemba situacije ob prvotnih izkopavanjih. Poleg prečiščene slike teh t. i. osrednjih kamnov spotike slovenske povojne arheologije pa so raziskave pokazale izrazit arheološki potencial na severozahodnem vogalu turnirskega prostora, še

obsežneje pa na jugovzhodnem delu raziskanega območja. Celoten jugovzhodni vogal raziskanega območja v preteklosti še ni bil raziskan ter kaže veliko gostoto in posledično ohranjenost podpovršinskih ostankov. Del ostankov lahko povežemo s starejšim, predbaročnim stanjem. Tak je npr. daljši zid, ki potega iz severovzhodnega vogala južnega pravokotnega stolpa (slika 1.12), vzporedno z južneje ležečim današnjim obzidjem proti vzhodu. Pri obnovi južnega trakta obzidja (med južnim okroglim in južnim stolpom) bo treba upoštevati, da so neposredno za zidom prisotni arheološki ostanki do globine 2 m. Drugo območje izrazitega arheološkega potenciala je na severozahodnem vogalu (slika 1.6–7), kjer je prav tako možno, da so ohranjeni ostanki starejših (srednjeveških ali starejših) faz poselitve in/ali obrambne arhitekture, kar pa je bilo v objavi starih izkopavanj le bežno omenjeno. Geofizikalne raziskave sicer nikoli ne morejo služiti kot negativni dokaz, saj odsotnosti anomalij ne moremo neposredno razumeti kot odsotnost arheoloških ostankov. Na celotnem območju so tako posamezne manjše točkovne anomalije, ki lahko predstavljajo npr. grob, spolijo ali (karikirano) le vedro drugačne zemljine v zasipu in niso predstavljene na načrtu. Vsekakor neraziskane ostanke grobišča lahko pričakujemo vsaj ob sekvoji ter po celotnem vzhodnem delu turnirskega prostora, verjetno pa v celoti niso bili raziskani tudi deli ob zahodnem starem stolpu in v celoti prostor ob južnem obzidju.

Ptuj, grad, arheološka interpretacija georadarske metode (izris: G. Rutar)

129 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD: 583

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – grad

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, novi vek

Georadarske raziskave na ptujskem gradu, ki smo jih v letu 2019 izvedli na turnirskem prostoru, smo nadaljevali tudi v letu 2020. Tokrat smo v celoti raziskali osrednje (gornje) dvorišče (slika 1: območje 1–2), del območja nekdanjega deželnega sodišča ob severnem (sodnim) stolpu (slika 1: območje 3), območje nekdanje jahalne šole (slika 1: območje 4) in spodnjo izravnavo v severovzhodnem vogalu ob Raičevi ulici (slika 1: območje 5). Na osrednjem grajskem dvorišču se pričakovano nakazujejo številni strukturni ostanki, ki jih lahko povežemo z ostanki poznorenesančne dostopne rampe (slika 1: 51), domnevno cisterno za vodo (slika 1: 50) ter drugimi ostanki iz dolgega stavbnega razvoja gradu (slika 1: 61–62 in 66–67). Presenetljiv je tloris domnevnega glavnega grajskega stolpa (bergfrida oz. Konradovega stolpa) (slika 1: 52), kjer zid iz

vogala domnevnega stolpa poteka v nepričakovano smer. Raziskave ob severnem (sodnem) stolpu (slika 1: območje 3) so pokazale nekoliko slabše vidne ostanke deželnega sodišča in ječe (slika 1: 29), v profilih, ki so potekali čez rob terase, pa ni bilo mogoče zaznati ostankov zidu oz. obzidja, ki naj bi na severni in severozahodni strani obdajal grajsko jedro. Kot domneva že B. Vnuk, ta verjetno nikoli ni bil zgrajen.

Na območju leta 1716 zgrajene jahalne šole (slika 1: območje 4), ki jo je presekala nova dostopna pot, zgrajena leta 1900, so bili odkriti ostanki severovzhodnega vogala z ohranjeno globino do skoraj 1 m. Ostanke vzhodnjeje ležečih zidov so verjetno povezani s škarpo nekdanje dostopne poti.

Na skrajnem severovzhodnem vogalu (slika 1: območje 5) so bili na globini do 0,6 m zaznani ostanki dela objekta. Znotraj njega, na zahodni podelitvi, odboji kažejo na izravnavo površino na globini pribl. 0,3 m, kar namiguje na možne ostanke nekdanjih tal. Pri ostalih zaznanih odbojih na globini med 30 in 60 cm ni mogoče razpoznati, ali gre za odzive naravne osnove ali pa za plasti (nasutja) antropogenega izvora, saj jih ne moremo povezati v neke prepoznavne strukture (npr. objekte).

Glede na naravo (in omejitve) geofizikalnih raziskav ni odveč opozoriti, da lahko v danem primeru pričakujemo še bistveno bolj kompleksno in pestro paleto podpovršinskih ostankov, kot jo prikazuje interpretacija georadarske raziskave. Globinski domet uporabljene metode v danih razmerah ocenjujemo

Arheološka interpretacija georadarske metode (izris: G. Rutar)

Ptuj, pogled na grajski grič in severno pobočje v času raziskav (foto: G. Rutar)

na okoli 1,5 m, sploh v severovzhodnem vogalu bi, glede na podatke iz preteklih sondiranj, pričakovali, da ostanki (iz rimske dobe?) lahko segajo še bistveno globlje. Geofizikalne raziskave so doslej podale odlične rezultate na vseh izmerjenih območjih grajskega kompleksa, zato bi bilo vredno razmisliti, vsaj v primeru takšnega spomenika, o geofizikalnih raziskavah na celotnem arealu grajskega kompleksa.

130 Simona Menoni Muršič, Miha Murko

EŠD: 583

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – grad

Področje: UA, A

Obdobje: prva polovica 16. stoletja

Pred načrtovano sanacijo krušečega se južnega dela obzidja je ekipa Centra za preventivno arheologijo v letu 2017 sondirala na notranji strani zidu. Izkopana je bila ročna testna sonda tlorisne velikosti 5 x 2 m. V testni sondi je bil poleg

plasti novoveških nasutij odkrit temelj starejšega, verjetno srednjeveškega zidu, na katerega so kasneje postavili mlajši novoveški zid. Temelj srednjeveškega zidu in novoveški zid potekata približno vzporedno z obodnim zidom, med zidom, ki poteka med južnim Karlovim portalom in okroglim stolpom. Na razdalji pribl. 2 m severno od njega. Poleg teh zidov je treba omeniti še odkrito tlakovano pot iz prodnikov, t. i. mačjih glav, ki je potekala vzporedno z obzidjem na globini od 0,2 do 0,7 m pod nivojem današnje hodne površine. Pri gradbenih delih na južni strani zidu smo vzhodno od južnega okroglega stolpa odkrili ostanke pribl. 9 m dolgega temelja domnevno srednjeveškega zidu. Glede na tip gradnje in dejstvo, da so bile v zid vzdane tudi marmorne antične spolje, bi ga po mnenju nekaterih raziskovalcev lahko datirali že v romanski ali morda celo predromanski čas. Nadzidani del obzidja pa je bil po mnenju raziskovalcev gradbene zgodovine gradu predmet gradbenega posega v prvi polovici 16. stoletja, ko je bilo zaradi neprestane turške nevarnosti treba modernizirati utrdbe, deloma pa jih zaradi čedalje večje rušilne moči strelnega orožja tudi povsem na novo pozidati.

Kljub preliminarnim konservatorskim izhodiščem, ki so predvidevala ohranitev originalne konstrukcije zidu, to

ni bilo več mogoče, saj je bil zid statično povsem dotrajan. Predvidena sanacija je zajemala ročno odstranitev opečne nadzidave s kamnito kapo in izliveniki iz sivega peščenjaka, kordonskega venca iz rumenega peščenjaka ter zunanje fronte opečnega zidu ter po detajlnem pregledu vseh elementov njihovo deponiranje za ponovno vzidavo. Po odstranitvi zunanje fronte zidu in odkopu temeljev se je izkazalo, da zid deloma sloni na temelju iz pravilno klesanih blokov, deloma pa je naslonjen na čvrsto konglomeratno osnovo. Kljub čvrstemu temelju je projektantski nadzor po celotni dolžini zahteval obbetoniranje. Po torkretiranju zalednega opečnega zidu se je ta z obstoječim originalnim materialom ponovno pozidal po vzoru izvirnega zidu. Največji problem je bilo dopolnjevanje manjkajočih in dotrajanih elementov kordonskega venca, saj na tržiču ni bilo najti primerljivega rumenega peščenjaka z izrazito sedimentno strukturo. Naposled je kamen priskrbelo in primerno obdelalo kamnoseštvo Bunderla, s. p., iz Goriškega, manj sreče pa je bilo pri manjkajočih kamnitih

elementih kape zidu iz ptujskogorskega peščenjaka, ki jih je dobavilo in izvedlo podjetje Žolger iz Majšperka. Kapa namreč ni bila na zaledni strani ustrezno polkrožno obdelana, prav tako so bili posamezni kosi predolgi, izvajalec pa je elemente vgradil brez predhodne potrditve pristojne konservatorske službe. Tudi vzidava je bila pomanjkljiva, saj je izvajalec kamnite plošče namesto na stik položil z vidnimi fugami. Ker se je že iztekel izvedbeni rok, napak ni bilo možno korigirati, vendar pa je treba v prihodnosti pomanjkljivosti odpraviti. Sanacija obzidja je obsegala tudi odstranitev električne omarice izpred zidu, saj je tam močno kazila veduto ob poti na grad iz smeri dominikanskega samostana, ter njeno prestavitev na primernejšo lokacijo na zgornjem platoju. Odstraniti je bilo treba tudi kanalizacijsko cev, ki je na zahodu predirala zid, žal pa nam investitorja ni uspelo prepričati, da bi ob sanaciji obzidja in posledično brežine iz vedute odstranil stara kandelabrsko svetila in jih nadomestil s primernejšimi talnimi, skladnimi z Uredbo o mejnih

vrednostih svetlobnega onesnaževanja okolja. V tej fazi je potekala tudi sanacija skrajno vzhodnega dela južnega obzidja, in sicer pod vzhodnim stolpom. Zunanja fronta zidu, zidana iz pravilnih kamnitih blokov iz rumenega peščenjaka, datirana v 19. stoletje, je namreč zaradi divjega rasti v zgornjem delu povsem odstopila od zalednega

zidu. Zaradi ohranitve originalnega rastra pozidave smo kamnite bloke pri ročnem odstranjevanju označili ter jih po torkretiranju zalednega zidu ponovno pozidali v originalnem rastru. Vendar bi bilo potezo vzhodnega grajskega platoja, kjer je bila pred leti brez vednosti stroke izvedena betonska ploščad, treba obravnavati celovito in s ponovno vzpostavitvijo dostopa v pritličje vzhodnega grajskega stolpa.

Projekt sanacije obzidja in strokovni projektantski nadzor je opravilo podjetje IRGO CONSULTING, d. o. o., iz Ljubljane z odgovornim projektantom Nedžadom Mešičem, dela je izvajalo podjetje Map Trade, d. o. o., iz Slovenske Bistrice. V konservatorski ekipi sta poleg odgovorne konservatorke sodelovala še višji konservator Andrej Magdič, ki je izvajal arheološki nadzor, ter višji konservator Gorazd Gerlič, ki je nadzoroval gradbeno področje, vsi ZVKDS, OE Maribor.

V konservatorski službi upamo, da bo po letih zanemarjanja in propadanja grajskega obzidja lastniku uspelo kontinuirano izvajati nadaljnje sanacije. V skladu s konservatorsko etiko in mednarodnimi konvencijami bi si namreč na tako umetnostnozgodovinsko pomembnem in kulturnozgodovinsko izjemnem spomeniku želeli ohraniti ne le pojavnosti, marveč tudi konstrukcijo, materialno avtentičnost in originalno substanco.

Ptuj, ročna testna arheološka sonda na zaledni strani zidu (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, grajsko obzidje pred obnovo (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, grajsko obzidje med pozidavo opečne fronte z že vzidanim kordonskim vencem (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, poškodba skrajno jugovzhodnega dela grajskega obzidja pred sanacijo (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, segment južnega grajskega obzidja po obnovi (foto: Vlasta Čobal Sedmak)

131 Simona Menoni Muršič

EŠD: 6552

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – hiša Jadranska ulica 12

Naslov: Jadranska ulica 12

Področje: UA

Obdobje: 13.–19. stoletje

Enonadstropna šestosna vogalna stavba ima ob uličnem zamiku dvoje osi. Portal v četrti osi in križnogrebenasti obok v pritlični dvorani s centralnim stebrom sta kljub preprosti fasadi iz 19. stoletja govorila v prid dejstvu, da je hiša raščena arhitektura. Objekt je po dolgotrajnem zanemarjanju in propadanju, ki je vodilo v uničenje ostrešja in delno uničenje stropov v prvem nadstropju, kupilo Podjetje za stanovanjske storitve Ptuj, da bi ga adaptiralo za prostore Državnega odvetništva RS; to je poleg ločenih pisarniških prostorov pogojevalo tudi umestitev arhiva v primerno suhe prostore.

Hiša je pred pričetkom obnovitvenih del zaradi dolgotrajnega zanemarjanja skrivala svojo spomeniško pričevalnost. Glede na vidne stavbne elemente se je namreč domnevalo, da njen nastanek lahko postavimo vsaj v 16. stoletje. Med obnovitvenimi deli pa se je izkazalo, da stene objekta skrivajo bolj daljno preteklost, saj v konservatorsko-restavratorskih raziskavah najdeni stavbni elementi in ometi datirajo še v srednji vek. Po krajši raziskavi dr. Dejana Zadavca iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj se je izkazalo, da je bila od leta 1720 na hišo vezana sodarska pravica, kar je pomenilo, da je bila na objekt vezana sodarska dejavnost. Stavbne raziskave pa so med drugim razkrile, da je na tem mestu prvotno stal ožji objekt, h kateremu je bila na severni strani, glede na arhivske vire že pred letom 1750, prizidana sosednja hiša, poenoten objekt pa je bil še pred koncem 18. stoletja deležen obsežne preнове. Arhivski viri namreč pričajo, da se je vrednost hiše v času lastnika Freitagaga med letoma 1792 in 1795 za trikrat povečala. Takrat je bržkone tudi dobila hišno oznako 172, ki je še danes vidna na temeniku kamnitega portala.

V konservatorsko-restavratorskih raziskavah se je pod debelimi plastmi ometov na južnem zidu stebrne dvorane razkril romanski omet z vtisnjenimi fugami, ki bi ga lahko datirali vsaj v 13. stoletje, ter na južni strani veže še zgodnjegotski portal; oboje je bilo med adaptacijo objekta konservirano in prezentirano. Stene v prvem nadstropju so v konservatorsko-restavratorskih raziskavah razkrile več plasti šablonskih poslikav, ki jih je izvajalec konserviral z apnenimi materiali. Posebna odlika objekta je omenjeni pritlični prostor s centralnim stebrom, ki bi ga, glede na obok, lahko datirali še v 16. ali 17. stoletje. Žal pa investitor zaradi predvidenih arheoloških raziskav ni želel posegati

Ptuj, fasada hiše Jadranska ulica 12 pred obnovo (foto: S. Menoni Muršič)

pod hodni nivo tlaka in je pri obdelavi tal le nalagal, zaradi česar je baza stebra nekoliko poglobljena in je dojemanje izvornih proporcev prostora okrnjeno.

Del strehe in strop v nadstropju sta bila pred prenovo zaradi zamakanja popolnoma uničena, zato ju je bilo treba zamenjati. Za zagotovitev statičnih in funkcionalnih zahtev sta bila strop in povezje strešne konstrukcije zasnovana kot jeklena konstrukcija. Na dvorišču pritličja so bili odkriti stebri arkadnega hodnika, ki so bili med obnovitvenimi deli zaradi statične nestabilnosti zgolj delno prezentirani. Projektna dokumentacija, ki jo je na idejnem nivoju pripravilo ptujsko podjetje TMD invest, d. o. o., zanj Vita Vodusek, mag. inž. arh., je zajemala tudi ureditev dvorišča s tlakovanjem ter zasaditvijo hišnega drevesa. Žal investitor tega dela zaradi potrebnega finančnega vložka in predvidenih arheoloških raziskav ni realiziral in je dvorišče zgolj preplastil z asfaltom.

Obnovitvena dela, zaključena spomladi 2019, je z apnenimi materiali podjetja Röfix izvajalo gradbeništvo Janez Murko, s. p. V konservatorski ekipi je poleg odgovorne konservatorke sodelovala še konservatorsko-restavratorska svetovalka Vlasta Čobal Sedmak, gradbeno področje je nadziral višji konservator Gorazd Gerlič, vsi ZVKDS, OE Maribor. Restavratorska dela je izvajal Benjamin Korošec, s. p.

Kulturni dediščini naklonjen investitor in zainteresirani najemnik, ki v podedovanem nista videla zgolj bremena in ovir, marveč sta si želela odkriti zgodbe, ki jih o svoji častitljivi preteklosti pripoveduje hiša, sta tej omogočila preživetje tudi v prihodnje. Z opisano adaptacijo je bila realizirana ena izmed redkih celostnih revitalizacij objektov, saj se v dani politični situaciji in pri socialni strukturi stanovalcev v starem mestnem jedru Ptujja po večini srečujemo le z obnovami fasade.

Ptuj, fasada hiše Jadranska ulica 12 po obnovi (foto: Vlasta Čobal Sedmak)

Ptuj, hiša Jadranska ulica 12, pritlični prostor s centralnim stebrom (foto: Vlasta Čobal Sedmak)

132 Simona Menoni Muršič

EŠD: 6554

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – hiša Jadranska ulica 15

Naslov: Jadranska ulica 15

Področje: UA

Obdobje: 17., 19. stoletje

Enonadstropna vogalna hiša je kvalitetna neorenesančna arhitektura, katere fasada skriva starejše jedro, ki ga datiramo v 17. stoletje. Stavba se s svojo pojavno sliko uvršča med najkvalitetnejše svoje vrste na Ptuj, kljub umetnostnozgodovinskemu pomenu in kvalitetam pa je zaradi razdrobljenega lastništva in socialne strukture stanovalcev naš čas dočakala v zelo slabem stanju. Zasebni investitorji so se zaradi navedenega s pomočjo subvencije Mestne občine Ptuj, namenjene obnovi fasad in streh v historičnem mestnem jedru, ter tudi s pomočjo pridobljenih sredstev za obnovo kulturnih spomenikov na razpisu Ministrstva za kulturo v letu 2017 vendarle lotili obnove fasade. Poseg je bil pogojevan v kulturnovarstvenih izhodiščih, ki so narekovala konservatorsko-restavratorske raziskave beležev in ometov ter na podlagi izsledkov podala končne odločitve o prezentaciji fasad.

Pri izvedbi sondažnih raziskav je bilo odkrito, da je objekt sestavljen iz dveh hiš, pri čemer lahko odkrit šivan rob in dele ometa ene izmed nekdanjih hiš, združenih v današnji gabarit, okvirno datiramo v 17. stoletje. Zaradi enovitosti in kvalitete neorenesančne fasade je bila sprejeta konservatorska odločitev, da se hiša prezentira v obstoječi pojavnosti z odstranitvijo zidanih anomalij v pritličju (zazidane arkade, lesene lope, straniščni vrivek itd.). Temeljno izhodišče je bilo

ohranitev primarne substance v največjem možnem obsegu, obnova in utrditev poškodovanih delov ter rekonstrukcija zgolj manjkajočih oziroma povsem dotrajanih mest fasade in fasadnih dekorativnih elementov po restavratorskih standardih (dokumentiranje, pretrkavanje dekorativnih fasadnih elementov in previdna odstranitev dotrajanih površin). Dela so obsegala utrditev obstoječih površin in delno rekonstrukcijo fasadnih vencev (talni, delilni in podstrešni) ter trinajstih neorenesančnih dekorativnih okenskih okvirjev z delno odlitimi okraski (volute, levje šape itd.) in v ometu profiliranih okenskih parapetov (rekonstrukcija sedmih manjkajočih, utrditev štirih obstoječih). Obsegala so tudi delno rekonstrukcijo in utrditev dveh profiliranih portalov iz ometa. Ob navedenem je bil temeljni konservatorski pogoj uporaba materialov, kompatibilnih s historičnim načinom gradnje, kar pomeni na podlagi apnene tehnologije. V skladu z zakonodajo so predstavniki pristojne enote ZVKDS izvajali reden tedenski nadzor nad potekom del (višja konservatorka dr. Simona Menoni Muršič, konservatorska svetovalka Vlasta Čobal Sedmak in višji konservator Gorazd Gerlič).

Dela, ki jih je izvajalo podjetje TGT Gradbeni servis s Ptuja, so potekala brez zapletov, zaradi česar je fasada objekta zgledno obnovljena. Nujno potrebni bi bili tudi obnova dotrajane strehe in menjava samovoljno zamenjanih in pobarvanih oken. Prav tako nam med obnovo zaradi pomanjkanja sredstev in notranje ureditve ni uspelo korektno prezentirati nadstropja dvoriščne fasade, vendar lahko rečemo, da smo s skupnimi močmi in angažmajem posameznih stanovalcev v danih okoliščinah dosegli korekten rezultat. Ob tem pa je treba navesti, da so velik problem v mestu talne mestne asfaltne površine, ki se zarezajo neposredno v objekte, zaradi česar se k tem stekajo površinske vode; da neposredno zraven objektov parkirajo avtomobili, kar je razvidno s priloženih fotografij; predvsem pa, da spomeniškovarstvena kategorija spomenika ne pomeni le zunanega ovoja objekta, marveč tudi notranjščino, nad stanjem katere žal nimamo pregleda.

Ptuj, hiša Jadranska ulica 15 pred obnovo fasade (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, hiša Jadranska ulica 15 po obnovi fasade (foto: Vlasta Čobal Semak)

133 Simona Menoni Muršič, Benjamin Korošec

EŠD: 6606

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – hiša Slovenski trg 1

Naslov: Slovenski trg 1

Področje: UA

Obdobje: 16., 17., 18., 19. stoletje

Enonadstropna stavba v strnjem nizu na južni strani Slovenskega trga je nastala v 17. ali 18. stoletju z združitvijo dveh srednjeveških hiš. V poznem 19. stoletju so šestosno glavno fasado temeljito predelali in ji dali neorenesančno podobo; pritličje so rusticirali, nadstropje pa bogato razčlenili s korintskimi pilastri, delilnima zidcema in profiliranimi okenskimi obrobami, ki imajo segmentnoločna konzolna čela. Nad glavnim portalom so namestili kamnit konzolni pomol z okrašenim trikotnim čelom.

Jeseni 2019 in spomladi 2020 je potekala obnova stranske fasade objekta, kjer so bili prezentirani številni odkriti srednjeveški in mlajši elementi. Tega leta so bile po projektni dokumentaciji Umarha, d. o. o., poenotene pritlične odprtine, ki so bile v preteklosti že spremenjene zaradi funkcionalne izrabe pritličja. Pritlični del fasade je pred obnovo zaradi vleka vlage kazal močne poškodbe, predvsem pa je bilo zelo kritično stanje kamnitega konzolnega pomola. Po konservatorsko-restavratorskih raziskavah in valorizaciji fasade je bila konservatorska odločitev, da se restavratorsko očistijo in domodelirajo vsi profilirani kvalitetni elementi fasade, pri čemer je bilo rustiko pritličja treba v celoti odstraniti. Na tem delu je bil namreč omet v preteklosti že odstranjen in na novo izveden s cementno malto. Posebno pozornost smo pred posegi

Ptuj, hiša Slovenski trg 1, kamniti balkon pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: S. Menoni Muršič)

namenili valorizaciji stanja kamnitega konzolnega pomola, ki je kazal precejšnje poškodbe materialne substance. Peščenjak je bil zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom in dotrajane pločevinaste kritine namreč na več mestih pulveriziran. Nastavki bogate profilacije trebušaste ograje z grbom so bili ponekod povsem zabrisani, peščenjak pa je bil drobljiv.

Posegi na zunanjem kamnitem pomolu iz sivega peščenjaka (vključno z dekorativno okrašenim lesenim nadstreškom) so se začeli jeseni 2020. Kamen je bil najprej očiščen vseh sekundarnih nanosov in recentnih sanacijskih posegov. Sledilo je dolgotrajno utrjevanje, saj je bila kamnita sredica popolnoma pulverizirana. Za utrjevanje je bil uporabljen CaloSil 25/50 proizvajalca IBZ-Salzchemie GmbH & Co. KG, ki se je do zdaj izkazal kot izredno kvaliteten material za utrjevanje kamnitih struktur. Po presoji restavratorke Vlaste Čobal Sedmak in odgovorne konservatorke je bilo sklenjeno, da se bodo poškodovani in manjkajoči elementi rekonstruirali v najmanjšem možnem obsegu in zgolj na tistih segmentih, ki tvorijo formo balkona. Elementi, ki niso dovolj jasni in berljivi za rekonstrukcijo in tudi ne ključni za dojetje celovitosti, pa se bodo zgolj utrdili in konservirali. Pri posegu je bil torej poudarek na konserviranju originalne substance, dopolnjevanje pa je bilo predvideno

Ptuj, hiša Slovenski trg 1, restavratorsko čiščenje z akrilnim beležem zalite fasadne profilacije (foto: S. Menoni Muršič)

le v najmanjšem možnem obsegu. Za rekonstrukcijo je restavrador uporabil anorgansko reparaturno maso Stonit za peščenjak prodajalca Samson Kamnik, d. o. o., ki je zelo odporna proti vremenskim vplivom. Rekonstruirana je bila večina vencev, zgolj delno domodelirani pa so bili ostali dekorativni elementi pomola. Vse domodelacije in rekonstrukcije so bile strukturno in barvno poenotene z originalno kamnito substanco. Zanimivo je bilo tudi odkritje bogate polihromacije kamnitega pomola. Ta je bil namreč v celoti prebarvan, in sicer z opečno rdečo in črno barvo. Originalna barva je bila utrjena, na novo pa so bila pobarvana zgolj polja iz ometa znotraj ločno členjene kamnite ograje pomola. Tudi leseni nadstrešek, ki stoji na pomolu, je bil očiščen vseh recentnih barvnih nanosov, les je bil impregniran (Helios Bio Impregol), razpoke pa zapolnjene z lesnim kitom. Manjkajoči akantni zaključki so bili nadomeščeni z novimi, izrezljanimi. Les je bil pobarvan z barvnim premazom za zaščito lesa proizvajalca Remmers. Barvni ton je določil odgovorni restavrador. Obnovitvena dela, zaključena jeseni 2020, je z apnenimi materiali podjetja Rõfix izvajalo gradbeništvo Gama gradnje, s. p. V konservatorski ekipi je poleg odgovorne konservatorke sodelovala še konservatorsko-restavratorska svetovalka Vlasta Čobal Sedmak, restavratorska dela, ki so bila končana spomladi 2021, pa je izvajal Benjamin Korošec, s. p.

Ptuj, hiša Slovenski trg 1, detajl kamnitega balkona po konservatorsko-restavratorskih delih (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, hiša Slovenski trg 1 po obnovi fasade (foto: S. Menoni Muršič)

134 Mojca Fras, Andrej Magdič, Simona Menoni Muršič, Ahac Šinkovec

EŠD:	580
Naselje:	Ptuj
Občina:	Ptuj
Ime:	Ptuj – mestno jedro
Področje:	UA, A
Obdobje:	rimsko obdobje, srednji vek, 16. stoletje, prva polovica 20. stoletja

V letu 2016 je Mestna občina Ptuj izpeljala vabljen natečaj oziroma anketno preveritev možnosti prenove območja mestne tržnice, ki sodi v območje spomeniško zaščitene mestnega jedra Ptuja (Ptuj – mestno jedro, EŠD 580) in arheološkega najdišča Ptuj – arheološko najdišče Levi breg (EŠD 9155), ob tem pa tudi v vplivno območje spomenika državnega pomena Ptuj – grad (EŠD 583). Še istega leta je bil izpeljan javni natečaj za ureditev mestne tržnice na Ptuj, na katerem je bil izbran arhitekturni biro Ark Arhitektura Krušec, d. o. o., iz Ljubljane. Zaradi načrtovanja ureditve prostora današnje tržnice je bilo najprej treba ovrednotiti njegove historične značilnosti in določiti izhodišča za projektiranje. To nalogo je opravila interdisciplinarna skupina strokovnjakov ZVKDS, sestavljena iz umetnostne zgodovinarke Simone Menoni Muršič, arheologa Andreja Magdiča, krajinskega arhitekta Mirana Krivca in gradbenika Gorazda Gerliča.

Območje ptujske mestne tržnice je poseljeno že vse od prazgodovine. V rimskem času je bil tukaj južni rob antičnega mesta Petovione, kar so potrdile tudi arheološke raziskave pred prenovo tržničnega platoja. Tedaj je bil tukaj zamočvirjen teren na robu mesta, ki je bil v rabi bolj občasn in za obrtniške dejavnosti, predvsem lončarstvo. Tik pod Slomškovo ulico so arheologi odkrili tudi rimskodobno hišo, v kateri je bilo delno raziskanih več prostorov, od katerih je bil eden okrašen s slikanim ometom. V stavbi in ob njej so bili odkriti odlomki finega namiznega posodja in kuhinjske lončenine. V 5. stoletju je bilo to ozemlje izpostavljeno napadom ljudstev s severa in zahoda, ki so tod mimo prodirala v notranjost Rimskega cesarstva. Takrat je življenje tako na območju današnje tržnice kot tudi celotne Petovione zamrlo. Do 13. stoletja se je mesto Ptuj postopoma razširilo na območje današnjega tržničnega platoja, kar je omogočila prestavitev struge potoka Grajena. Arheologi so iz tega časa odkrili srednjeveški vodnjak, na dnu katerega je bilo odkritih več posod in mnogi drugi, najbrž izgubljeni predmeti, med katerimi je bil tudi del votle figurine. V sklopu raziskav pa sta bila v neposredni bližini tržnice odkrita tudi dva judovska nagrobnika iz časa poznega srednjega veka, odkrit pa je bil tudi en novoveški vodnjak. Ob koncu srednjega veka so bile na tem prostoru druga ob drugi zgrajene hiše treh ptujskih meščanov. Leta 1585 je mesto hiše prodalo štajerskim

deželnim stanovom; ti so jih podrli in na njihovem mestu zgradili stanovsko proviantno hišo. Kasneje je hiša prešla v last vojaškega erarja in je dobila naziv Mala vojašnica. V 19. stoletju je dotrajana stavba postala moteča in neprimerna za bivanje, zato jo je leta 1913 njen takratni lastnik, Ministrstvo za pravosodje, porušil. Po več letih iskanja najprimernejših urbanističnih rešitev za prostor nekdanje Male vojašnice je leta 1932 načrt zanj pripravil ptujski arhitekt Viljem Dengg. Tyršev trg se je leta 1991 preimenoval v Mestno tržnico, ki je obstoječo ureditev dobila leta 2019.

Kot osnovno izhodišče ureditve je služila analiza in interpretacija historične urbanistične podobe prostora, kakršna se je začela oblikovati v 16. stoletju, ko so ob nekdanji strugi Grajene začeli graditi vojašnične stavbe. Za vsaj delno obnovo historične urbanistične zasnove iz časa pred porušitvijo Male kasarne je bilo treba ohraniti zgodovinski potek Slomškove in Miklošičeve ulice, kot je bil ugotovljen z analizo historičnih virov. Ob tem se je kot izrednega pomena izkazala potreba po ohranitvi odprtega pogleda na najpomembnejši kulturni spomenik obravnavanega prostora, cerkev sv. Jurija. Z večfunkcionalnim stopniščem je bilo rešeno premoščanje višinske razlike med ulico in poglabljeno površino trga oziroma tržnice. S tem je arhitektu uspelo speljati pogled po ulici preko nizke nove stavbe tržnice do visoke cerkvene dominante, s čimer se je prostor odprl in prosto zadihal. Območje nekdanje vojašnice je izvedeno z rdečim teracem z granulatom dravskega prodca, s čimer je v identitetnem smislu ponazorjena opečna streha porušenega objekta oziroma arhitekturno interpretiran najbolj prepoznaven element mestne podobe. Preostali prostor je tlakov s pohorskim tonalitetom, kar jasno označuje historično obliko prostora in poteka ulic. Uporabljeni sta torej dva avtohtona materiala, ki sta oblikovala zgodovino Ptuja. S historičnega urbanističnega vidika je pomemben tudi prikaz lokacije mestnih vrat ob vznožju Slomškove ulice, ki interpretirana v uličnem tlaku krepijo zavedanje o nekdanjih

Ptuj, mestna tržnica med prenovo (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, mestna tržnica po prenovi (foto: Miran Kambič)

Ptuj, mestna tržnica po prenovi (foto: Miran Kambič)

Ptuj, del rimskega kipa, vzidanega v temelje Male kasarne (foto: B. Slokan)

Ptuj, odlomki keramičnih pokrovov, odkritih v peči rimske lončarske delavnice (foto: M. Lukič)

mejah z obzidjem utrjenega mesta. Žal pa nam s prenovo ni uspelo ohraniti historičnega potenciala zalednega dela Miklošičeve ulice, saj nam zaradi zahteve investitorja – kljub nasprotovanju tako strokovne službe kot tudi arhitekta – ni uspelo ohraniti tlakovanja z rečnimi prodniki, t. i. mačjimi glavami.

Interpretacija historične urbanistične podobe Ptuja, kakršni smo priča tukaj, je za domačine zelo pomembna, saj lahko zgolj s tovrstnim prikazom preteklosti prostora vzpostavijo pristen identitetni odnos do mesta, ki so ga podedovali od nekdanjih prebivalcev. Take ureditve pa so zelo pomembne tudi za razvoj dediščinskega turizma, h kateremu se Ptuj v svoji dolgoročni gospodarskorazvojni strategiji usmerja. V ta namen so bile na tržnici postavljene informacijske table, ki razlagajo in prikazujejo podobo, kakršna je bila ugotovljena z arheološkimi raziskavami prostora, ki jih je izvajalo podjetje Skupina STIK, zavod za preučevanje povezovalnih področij preteklosti in sedanosti. Gradbena dela je izvajalo podjetje Makro 5 gradnje, d. o. o., iz Ljubljane. Omeniti še velja, da je prenova ptujske mestne tržnice v letu 2020 prejela prvo nagrado ARHIKULT v kategoriji javnih površin. Z dobrim sodelovanjem in razumevanjem interdisciplinarne govorice različnih strok, želja in zahtev lokalne skupnosti, predvsem pa z medsebojnim spoštovanjem so tovrstni projekti izziv, ki pred nas postavlja zahtevno nalogo, zanamcem predati starodavno sporočilo prostora, ujeta v kvalitetno sodobno prenavo.

Ptuj, lončenina iz poznosrednjeveškega vodnjaka (foto: M. Lukič)

Ptuj, odlomek votle keramične figurine iz poznosrednjeveškega vodnjaka (foto: M. Lukič)

Ptuj, odlomki zgodnjenovoveške slikane lončenine (foto: M. Lukič)

je zidavo manjšega samostana s cerkvijo moč postaviti v sedemdeseta leta 13. stoletja. Ve se tudi, da so ga ustanovili gospodje Ptujski, njegovi dobrotniki pa so bili tudi Pesniški, ki so imeli v cerkvi svojo grobnico.

Glede na stavbnozgodovinske in zgodovinske raziskave je moč domnevati, da je cerkev sprva stala samostojno in se je šele v 16. stoletju vključila v stavbni kompleks samostana. Južno od cerkve se je namreč v teku stoletij razvilo dvonadstropno samostansko poslopje, sestavljeno iz treh traktov, ki zapirajo njegovo skoraj kvadratno dvorišče. Skromni arhivski podatki in gradbeni sledovi nam omogočajo rekonstrukcijo njegovega stavbnega razvoja od 13. stoletja dalje, ko je samostan obsegal le vzhodni trakt, južni trakt je datiran na začetek 15. stoletja, zahodni pa na iztek 15. stoletja, sprva z napol lesenim križnim hodnikom. Po požaru sredi 13. stoletja so samostan nasuli, ga višinsko izravnali in obnovili v renesančnem slogu. Takrat so ga na dvoriščni strani obdali z enotnim arkadiranim križnim hodnikom. V samostanu se je gradilo tudi v 17. stoletju, zlasti intenzivno v zadnji tretjini, ko je bila cerkev s samostanom deležna obsežne in kvalitetne barokizacije. V 18. in 19. stoletju v samostanu ni bilo večjih gradbenih posegov, prvo strokovno prenovo pa je doživel med letoma 1930 in 1935, ko so na žalost tudi odstranili bližnjo mestno bastijo in del mestnega obzidja ob njej. Tako obnovljeni samostan je 4. januarja 1945 doživel bombni napad, ki je poškodoval tako cerkev kot tudi samostansko poslopje. Po vojni je potekala obsežna rekonstrukcija cerkvenega prezbitarija, ladjo pa je zasedlo funkcionalistično poštno poslopje. Šele po izselitvi pošte leta 2001 so izvedli tudi – resda precej svobodno – rekonstrukcijo nekdanje ladje z baročnim pročeljem.

Na začetku leta 2019 so se v pritličju minoritskega samostana žal izvajali posegi, za katere niso bili izdani kulturnovarstveni akti; gradbena dela so se namreč že izvajala, ko je ZVKDS, OE Maribor, prejel dopis o nameranih posegih. Na ogledu 7. februarja 2019 je bilo ugotovljeno:

- v kletnem prostoru na jugozahodni strani samostana so bile odstranjene kamnite stopnice, namesto njih pa izvedene betonske;
- kot talna obloga je bil v kleti izveden cementni estrih;
- v dveh kletnih prostorih so bili opečni oboki zametani s cementno malto;
- nekoliko pod nivojem pritličja je bil na vseh stenah prvega izmed obravnavanih kletnih prostorov izveden utor za izvedbo armiranobetonske plošče, ki je prostor razdelila v dva nivoja;
- delno so bili odstranjeni ometi in tlaki v atriju.

Tega dne smo bili pristojni še seznanjeni, da se bo med obstoječo kotlovnico in vzpostavljenim kletnim prostorom, ki se ga je urejalo za namen nove kotlovnice, v tleh izvedel pribl. 80 cm globok in več kot 1 m širok utor, v katerega se bo umestila potrebna inštalacija. Prav tako naj bi se po premestitvi kotlovnice v celoti obnovil prostor, kjer je bila ta umeščena do takrat. Opečni tlakovci naj bi se po

odstranitvi obstoječih ploščic položili na obstoječi talni nivo. O posegih je pristojna konservatorica obvestila generalnega konservatorja dr. Roberta Peskarja, in ta si je 22. 2. 2019 ogledal izvedeno ter ugotovil:

- vsi posegi bi se morali izvajati z materiali, ki so kompatibilni s historičnim načinom gradnje, to je na osnovi apna;
- pred izvedbo kakršnih koli posegov v tla bi moral arheolog na podlagi sond pred načrtovanjem novega tlakovanja skupaj s pristojnim konservatorjem določiti nivo in način tlakovanja;
- na ogledu 22. 2. 2019 je bilo namreč ugotovljeno, da je pod obstoječim končnim tlakom predhodno (in ne primarno) tlakovanje vsaj tri centimetre nižje, novo tlakovanje pa bo ta nivo dvignilo še za nekaj centimetrov, s čimer bo dodatno porušeno podrejeno razmerje tlakovanja s kamnito obrobo med bazami stebrov in vhodi v prostore;
- posegi v kletnih prostorih niso upoštevali konservatorskih načel ohranitve primarne substance in so bili izvedeni z materiali, ki niso kompatibilni s historično gradnjo objekta oziroma zadržujejo vlago v prostorih.

Generalni konservator dr. Robert Peskar je investitorju predlagal srečanje v doglednem času na razširjenem sestanku, na katerem bi razčistili nejasnosti, zaradi katerih

Ptuj, minoritski samostan, klet med samovoljnimi gradbenimi posegi (foto: S. Menoni Muršič)

prihaja do nespoštovanja postopkov in strokovnih načel spomeniškovarstvene službe in s tem zakonodaje, ter ob tem še enkrat poudaril, da si želimo dobrega sodelovanja v korist spomeniškega fonda. Z dopisom je bila o posegih seznanjena tudi Komisija za cerkveno umetnost pri Nadškofiji Maribor, ki je pristojna za obravnavo posegov na spomeniško zaščitenih nepremičninah v njeni lasti, vendar se na obvestilo ni odzvala. Sporni posegi v gradbeno substanco samostana kot tudi v tla so kljub opozorilom pristojne službe nemoteno potekali naprej, z nenadzorovanimi posegi v tla pa smo vnovič izgubili priložnost, da bi o gradbeni zgodovini samostana pridobili kakšen pomenljiv podatek in korigirali porušena prostorska razmerja križnega hodnika.

Pred poletjem 2019 so se predstavniki minoritskega samostana na Ptuj odločili tudi za obnovo kamnitih elementov arkadnega dvorišča samostana, tokrat v

Ptuj, minoritski samostan, klet med samovoljnimi posegi (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, minoritski samostan, odstranjene kamnite stopnice in tlaki, odbiti ometi (foto: S. Menoni Muršič)

Ustanovitev minoritskega samostana na Ptuj listinsko ni izpričana, prvič se posredno omenja šele leta 1290, pri čemer

sodelovanju s konservatorsko službo. Konservatorsko-restavratorski posegi so bili potrebni na tridesetih kamnitih stebrih iz peščenjaka ter kamnitih portalih in okenskih okvirjih, vključeni pa niso bili stebri, ki so bili v času rekonstrukcije prezbiterija cerkve izdelani iz betona, iz katerega so bile izdelane tudi baze vseh stebrov. Portali in okenski okvirji so bili prebarvani, pri čemer je kamen pod akrilnim beležem močno propadal. V preteklih letih so stebri že bili restavrirani, vendar so bile večje poškodbe pokitane s cementnimi masami, nekateri stebri pa so bili v celoti premazani z beležem. Stebri so bili poškodovani in dotrajani predvsem na predelih, ki so najbolj izpostavljeni vremenskim vplivom. Površina kamna je bila ponekod erodirana, kapiteli so bili na izpostavljenih predelih odkrušeni, na bazah pa je bilo veliko razpok, v katerih se je zadrževala voda, ki je pospeševala večanje poškodb. Na portalih in okenskih okvirjih se je barva luščila, površina kamna pod beležem pa je bila poškodovana in razprašena. V prvi fazi so bili odstranjeni sekundarni barvni premazi na kamnitih površinah. Odstranjevanje je po večini potekalo z

drobnim orodjem, ponekod je bilo treba uporabiti kemična sredstva. Posebej zahtevno je bilo odstranjevanje beležev s kamnitih portalov in okenskih okvirjev, saj se je kamen pod beleži razprašil in luščil, zaradi česar je bilo barvo nemogoče odstraniti, ne da bi ob tem na primarni substanci povzročili dodatno škodo. Odločeno je bilo, da se barva na takšnih mestih pusti, kamen pa temeljito utrdi z apneno vodo v več fazah. Prav tako so bile z apneno vodo sanirane vse razpoke, razpoke na bazah stebrov pa so bile injecirane z lepilom za kamen in zapolnjene z maso za domodelacijo kamna. Manjkajoči deli in erodirana površina kamna so bili domodelirani z maso za domodelacijo kamna; ker je bila površina stebrov v osnovi štokana, so bila tudi domodelirana mesta površinsko obdelana na način, ki posnema štokani kamen. Konservatorsko izhodišče je namreč bilo, da se originalna substanca ohrani in prezentira, nova mesta pa se tonsko in strukturno prilagodijo originalnemu kamnu. Kamniti portali so bili prav tako precej obtolčeni, kamen pa pulveriziran ali pa se je plastil in luščil, zato so bili tudi portali domodelirani, površina pa je bila strukturno prilagojena

originalnim delom. Žal je bilo treba kamnite portale po domodelaciji v celoti barvati, saj, kot že rečeno, sekundarnih barvnih premazov ni bilo mogoče odstraniti brez poškodb originala, barva pa je bila tokrat pripravljena iz gašenega apna in pigmenta, torej iz paropropustnih materialov, kompatibilnih s kamnom, ki ne bodo povzročali dodatnih poškodb. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih, ki sta jih izvajala akademska restavratorja Katja Rus in Mitja Rus (Restavratorstvo Rus, s. p.), so bili uporabljeni naslednji materiali: CaLoSil E50 – kalcijev hidroksid in etanol, NHL5 – naravno hidravlično apno (Rofix), gradbena mivka zrnavosti od 0,062 do 1 mm (Kema), modelirna masa za kamen – Ledan traver stuc, pigmenti: umbra, sienna in epoksidno lepilo Neostik EP – 421A (dvokomponentni) in zgoščevalec aerosil.

136 Simona Menoni Muršič

EŠD: 18324

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – Osnovna šola Olge Meglič

Naslov: Prešernova ulica 31

Področje: UA

Obdobje: 1900

Objekt registrirane nepremične kulturne dediščine Osnovna šola Olge Meglič na Prešernovi ulici 31 stoji znotraj z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Mestne občine Ptuj (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89) zavarovanega historičnega mestnega jedra Ptuja (EŠD 580) ter obenem na vplivnem območju spomenika državnega pomena, gradu Ptuj (EŠD 583).

Po energetski sanaciji manj pomembnih, neprofiliranih dvoriščnih fasad v letu 2015 se je lastnik, Mestna občina Ptuj, leta 2017 lotil obnove dotrajane bogato profilirane čelne fasade neorenesančnega objekta iz leta 1899, ki predstavlja najpomembnejšo in najkvalitetnejšo arhitekturo na izteku Prešernove ulice. Odlikuje ga bogato profilirana fasada z rizalitom, ki poudarja osrednje tri osi vhodne partije z balustradnim parapetom pod okni in polkrožno zaključenim portalom z antičnim motivom Meduzine glave na temeniku. Osrednjo, peto os poudarjata še stebra, ki se zaključita s kapiteloma v mejnem zidcu. Bogate okenske obrobe v prvem nadstropju so v drugem skromneje okrašene. Fasado zaključuje profiliran podstrešni venec na volutastih konzolah. Ker zaradi navedenega objekt uvrščamo med redke primere monumentalno zasnovane historistične arhitekture v mestnem jedru, je bilo konservatorsko izhodišče pri prenovi fasade čim večja ohranitev originalne substance ometa in fasadne profilacije. Manjkajoči oziroma dotrajani elementi so se nadomestili s kopijami, restavratorsko izdelanimi po originalih. Pogojevani sta bili tudi struktura in sestava ometa, ki sta kompatibilni s historičnim načinom gradnje (na bazi apna), uporaba novodobnih materialov pa je bila dopustna zgolj tam, kjer zagotavlja podaljšanje življenjske dobe ometa (vodoodbojni premaz okenskih čel in fasadnih vencev ...). Dobro sodelovanje ZVKDS, OE Maribor, s predstavnikom investitorja (Mestno občino Ptuj), predstavnico uporabnika, ravnateljico šole Heleno Ocvirk, in izvajalcem Vilijem Krambergerjem, s. p., je pripeljalo do dokaj kvalitetne obnove neorenesančne fasade objekta, ki predstavlja tako umetnostnozgodovinsko kot tudi širše urbanistično odliko obravnavanega mestnega kareja. Manjka le še obnova strehe, da bo objekt lahko zaživel v nekdanjem sijaju zgodovinskega in duhovnega pomena.

Ptuj, minoritski samostan, erodirana in poškodovana površina kamnitih stebrov (foto: K. Rus)

Ptuj, minoritski samostan, domodelacija, strukturiranje in tonsko poenotenje domodeliranih mest (foto: K. Rus)

Ptuj, minoritski samostan, kamnit stebler po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: K. Rus)

Ptuj, Osnovna šola Olge Meglič, čelna fasada pred obnovo (foto: S. Menoni Muršič)

Ptuj, Osnovna šola Olge Meglič, čelna fasada objekta po obnovi (foto: Vlasta Čobal Sedmak)

137 Suzana Vešligaj

EŠD: 30491

Naselje: **Ptujska Gora**

Občina: Majšperk

Ime: **Ptujska Gora – hiša Ptujška Gora 36**

Naslov: Ptujška Gora 36

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja

Hiša Ptujška Gora 36 stoji na severnem robu osrednjega trškega jedra Ptujške Gore. Kraj ima značilnosti gručastega naselja in leži na najvišjem vrhu podolžnega slemena Savinsko, nad južnim robom Dravskega polja. Razvil se je na ravnici pod cerkvijo, pred katero je velik tržni prostor. Vas je leta 1447 dobila status trga z lastnim sodstvom in tržnimi pravicami, z letnimi sejmi in tedenskimi tržnimi dnevi, kar je znatno pripomoglo k njenemu razvoju. Začasno je bil tukaj tudi sedež

deželskega sodišča, o čemer priča sramotilni steber – pranger. Naselje še danes s svojo urbanistično zasnovo odkriva izjemen ambient profanih stavb z romarsko cerkvijo, razglašeno za baziliko Marije Zaveznice s plaščem, ki se uvršča med najlepše gotske spomenike v Sloveniji.

Hiša Ptujška Gora 36, ki jo je mogoče datirati v zadnjo četrtino 19. stoletja, je bila do konca druge svetovne vojne sedež tedanje občine. Danes je del prostorov namenjen aktivnostim lokalnega turističnega društva s turistično-informacijskim centrom in delovanju pogodbene enote Pošte.

Hiša je zasnovana kot pritlična stavba podolžnega tlorisa, ki jo pokriva simetrična opečna dvokapnica s timpanonom v osrednji osi glavne sedemosne fasade. Z vzhodnim trionsim pročeljem se spogleduje z baziliko Marije Zaveznice s plaščem. Preprosto dinamično stavbnega plašča ustvarjajo večje pokončne okenske odprtine s profiliranimi okenskimi okvirji, portal glavne vhoda, talni zidec, strešni venec in profilirani zaključki timpanona. V vzhodnem in zahodnem zatrepu, v osrednji osi nad manjšim oknom se odpira manjša zaokrožena zračna lina s preprostim dekorativnim motivom.

Mnogim vsebinskim spremembam navkljub je osnovna tlorisna zasnova dokaj berljiva. Levo od glavnega vhoda je dostopno stopnišče manjše obokane kleti v zahodni polovici stavbe. Del ločenih kletnih prostorov je v tlorisu dostopen tudi s severne strani, točneje v severovzhodnem vogalu. Na severni fasadi je prizidano enoramno stransko stopnišče, ki vodi v pritličje. Ta del terena je bistveno nižji od trškega, saj je hiša grajena na vrhu slemena ob robu osrednjega trga.

Stavba je bila v dokaj slabem stanju, zato se je Občina Majšperk, ki je prepoznala njeno dodano vrednost v kontekstu trajnostnega razvoja, kot lastnica hiše odločila za njeno obnovo. V okviru »Podpore za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja po uredbi CLLD« je uspešno pridobila sredstva za obnovo njene zunanjsčine in notranjsčine. Že pred leti so bili načrtovani posegi v notranjščini, predvsem v kletnih prostorih. V ta namen si je občina pridobila kulturnovarstveno soglasje na projektno dokumentacijo. Leta 2017 je ZVKDS, OE Maribor, soglašal z načrti obnove fasade in stavbnega pohištva. Septembra 2018 so se pričeli načrtovani posegi. Pred začetkom

Ptujška Gora, hiša Ptujška Gora 36, junij 2017 (foto: S. Vešligaj)

Ptujška Gora, hiša Ptujška Gora 36, julij 2019 (foto: S. Vešligaj)

obnovitvenih posegov je strokovni sodelavec Bine Kovačič opravil restavratorske raziskave ometov (strukture ometov in barvnih plasti) in opleskov zunanega stavbnega pohištva. Na osnovi izsledkov sondaž je bila izdelana barvna študija kot podlaga za končno prezentacijo zunanje pojavnosti hiše. Vsa obstoječa okna, vključno z naoknicami, so bila novejšega datuma. Zato je bilo treba izdelati nova, ki so bila natančno opredeljena s tehničnimi risbami in popisom del. Ob tem je bilo pričakovati, da bodo na podlagi strokovnih smernic vzorci posameznih tipov oken, vključno z okovjem, predloženi pristojni konservatorji. Zaradi komunikacijskega šuma med glavnim izvajalcem, podizvajalcem in projektantom končni izdelek ni bilo usklajen s potrjenimi tehničnimi skicami. Investitor je bil primoran zaključiti dela v predpisanem roku. Tudi izvajalec ne bi zmožal ne finančno ne tehnično zagotoviti izdelavo novih oken. Zato je bila sprejeta odločitev, da se že izdelano stavbno pohištvo korigira, kolikor dopušča končni izdelek. Ob vseh naštetih zapletih so usklajevanja pri izdelavi lamelnih naoknic, obnovi obstoječih vratnic glavnega vhoda in vrat kleti severne fasade potekala po utečeni praksi. Temu je sledila obnova fasade in fasadne profilacije. Dotrajane fasadne detajle je bilo treba odstraniti in jih rekonstruirati.

Obnova je bila zaključena konec leta 2018. V začetku leta 2019 je bilo treba še urediti posamezne detajle, kot so prezračevalne odprtine v zatrepih, ter odvodnjavanje z utrditvijo nasutja ob ostenju hiše. vzdolž severne fasade je bilo izvedeno tlakovanje pohodne površine s kamnitim tlakom.

Projekt celovite obnove, ki ga kljub vsemu lahko označimo kot uspešnega, je zaključila slovesna otvoritev junija 2019.

138 Špela Govže

EŠD: 8160

Naselje: **Radlje ob Dravi**

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: **Radlje ob Dravi – Marijino znamenje**

Naslov: trg pred cerkvijo sv. Mihaela v središču Radelj ob Dravi

Področje: R

Obdobje: barok, 1742

Marijino znamenje ima burno zgodovino, saj je bilo v 18. stoletju prvotno postavljeno pred nekdanjim samostanom marenberških dominikank, nato na trgu pred poslopjem tedanjega sodišča, po nesreči s tovornim vozilom, ki je zbil eno od svetniških figur, da se je ta prelomila na osem kosov, pa so ga prestavili na sedanjo lokacijo pred cerkev sv. Mihaela v središču Radelj ob Dravi. Avtorstvo znamenja še ni razjasnjeno, datacijo pa smo ob demontaži znamenja v lanskem letu postavili v leto 1742. Do sedaj so namreč različni avtorji različno datirali znamenje. Stegenšek (Avguštin Stegenšek, Naši Marijini stebri, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, XIV, 1, Maribor 1911, str. 336) ga je datiral v čas med letoma

1760 in 1783, Zadnikar (Marijan Zadnikar, Znamenja na Slovenskem, Ljubljana 1964, str. 88) pa je menil, da so kipi nastali na začetku 18. stoletja, steber in podstavki pa ob koncu 18. stoletja. Letnica, vklesana v spodnji del podstavka, jasno kaže, da je bil celoten spomenik izdelan v prvi polovici 18. stoletja.

Zaradi izredno slabega stanja Marijinega znamenja smo restavratorji Oddelka za kamen in štukaturo na začetku novembra 2020 v sklopu redne dejavnosti ZVKDS, RC, izvedli interventno demontažo spomenika. Zaradi zahtevnosti demontaže je bilo v sam projekt vključenih več različnih obrtnikov in prevoznikov. Da je restavratorska ekipa lahko pričela delati, je bilo treba pred njenim prihodom odstraniti kovano ograjo okoli spomenika in poskrbeti za ustrezno zaščito površin. S kolegi smo kritične predele kiparskega okrasja najprej zaščitili z začasnim utrjevalcem *Cyclododecan spray*, ki je naredil zaščitno plast na preperem kamnu in preprečil odpadanje krhkih predelov med demontažo in transportom. Utrjevalec se je izkazal za učinkovitega, predvsem pa je njegova dobra lastnost ta, da po nekaj dneh (odvisno od temperature, vlage ...) sam izhlapi, torej ga ni treba mehansko odstranjevati iz že tako načete podlage. Zaradi enostavnosti uporabe na terenu smo izbrali utrjevalec v razpršilu, saj je sicer *Cyclododecan* treba pred uporabo

segrevati v kopeli. Pomanjkljivost utrjevalca v razpršilu pa je, da kljub hitremu delu in neprestanemu pršenju v stiku z zrakom hitro reagira, zato se luknjica pršila pogosto zamaši in jo je treba sproti čistiti z ustreznim topilom (npr. white spiritom).

Ko so bili najbolj poškodovani deli spomenika zaščiteni, smo jih ovili še v polietilensko raztegljivo folijo in po potrebi na nekatere dele dodali peno. Stike med kipi in podstavki smo odprli s kamnoseškim ročnim orodjem (dleti, kladivi ...). Kipe smo navezali na dvizne trakove in jih s pomočjo dvizne roke avtodvigala prestavili v predhodno izdelane transportne zaboje. Izdelali smo dodatne ojačitvene letve in za dodatno zavarovanje kipov med transportom prazne prostore zapolnili s polistirenskim polnilom. Ko smo demontirali vse štiri svetnike s podstavki, je bilo treba postaviti delovni oder za demontažo Marije z detetom in stebra s kapitelom. Kapitel je bil sidran v steber s kovinskim sidrom, ki pa pri demontaži ni povzročal težav. Tudi demontaža Marije z otrokom in stebra je potekala gladko. Znamenje je bilo sestavljeno na klasični način, s t. i. suho montažo, zato je demontaža celotnega znamenja potekla brez rezanja vezi, ki je pri podobnih projektih pogosto neizogibno, zlasti če so pri predhodnih posegih elementi spojeni z vezmi in močnimi lepili. Steber smo pred demontažo povezali z ojačitvenimi letvami. Veliki

osrednji podstavek, ki je sestavljen iz večjega števila kamnitih elementov, smo pred demontažo prerisali na prozorno folijo in na skici označili elemente, kar nam bo v veliko pomoč pri ponovni montaži restavriranega spomenika. Najbolj težaven del demontaže je bil prav spodnji del podstavka, ki

je bil zabetoniran. Stike kamnitega podstavka z betonskim temeljem smo zarezali, nato pa zbijali betonski temelj, dokler ni popustil in smo lahko kamnite elemente ločili od temelja. Ob demontaži podstavka smo na notranji strani enega od kamnitih elementov naleteli na presenetljivo odkritje. V kamen je vklesana majhna pravokotna niša, v katero je bila položena kovinska skrinjica, ki je v slabem stanju, okoli niše pa so vklesane črke M, A, L, Z in letnica 1742. Vsebina skrinjice, v kateri je bil med drugim najden tudi kovanec, je že precej preperela in je trenutno predmet raziskav naravoslovnega oddelka Restavratorskega centra ZVKDS.

Vsi kipi so bili temeljito fotografsko dokumentirani in 3D lasersko skenirani za namen dokumentacije. Po dodatnih preiskavah sledi odstranjevanje bioloških dejavnikov propadanja in sekundarnih oblog, odstranjevanje neustreznih dopolnitev in odstranjevanje ali konserviranje korodiranih kovinskih vezi. Nato bomo najbolj poškodovane elemente utrdili in injektirali votle predele. Stopnjo izvedenih dopolnitev bomo določili skupaj z naročnikom, odgovorno konservatorko Nino Nahtigal iz mariborske območne enote ZVKDS in mednarodno posvetovalno komisijo. Predvideli smo končno prezentacijo z nanosom t. i. žrtvene plasti in montažo originalov na njihovo prvotno pozicijo. Projekt, ki poteka v sodelovanju z Občino Radlje ob Dravi in Ministrstvom za

Radlje ob Dravi, Marijino znamenje, odpiranje stikov med kipom in podstavkom, november 2020 (foto: Š. Govže)

Radlje ob Dravi, Marijino znamenje, priprave na demontažo, november 2020 (foto: Š. Govže)

Radlje ob Dravi, Marijino znamenje, zaščita odstopajočih delov z začasnim utrjevalcem, november 2020 (foto: Š. Govže)

Radlje ob Dravi, Marijino znamenje, zaščita kipa Marije z detetom s penasto gobo in raztegljivo folijo, november 2020 (foto: Š. Govže)

Radlje ob Dravi, Marijino znamenje, demontaža stebra s pomočjo avtodvigala, november 2020 (foto: Š. Govže)

kulturo RS, naj bi zaključili predvidoma konec leta 2024. Sodelavci z Oddelka za kamen in štukaturo ZVKDS, RC: Robert Kuret, Evgen Pezdirc, Silvo Metelko, mag. Nina Žbona in Igor Brozovič, Oddelek za splošne zadeve ZVKDS, RC. Zunanji sodelavci: Avtoprevoznništvo Rafael Jaklič, s. p., Jaka Jaklič, Ključavničarstvo Uroš Mehle, s. p., Maut, d. o. o., Miral, Miran Kranjc, s. p., Zavod za gradbeništvo Slovenije. Strokovni nadzor: Nina Nahtigal, ZVKDS, OE Maribor. Posvetovalna komisija: mag. Johann Nimmrichter (Zvezni urad za spomenike Dunaj) in mag. Gorazd Živkovič (Zvezni urad za spomenike Celovec). Naravoslovne raziskave: dr. Katja Kavkler, Saša Kos.

139 Eva Tršar Andlovic

EŠD: 5468

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: Radovljica – hiša Gorenjska cesta 1

Naslov: Gorenjska cesta 1

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Hiša Gorenjska cesta 1 stoji ob vhodu v staro mestno jedro mesta Radovljica. To je velika, podolgovata, enonadstropna stavba z mansardo. Dolga leta je bila njena fasada zanemarjena, saj več stanovalcev ni moglo skleniti dogovora o obnovi. V letu 2018 se je občina končno odločila za prenavo, zato so bile opravljene raziskave fasade objekta.

Ugotovljeno je bilo, da je stavba danes sestavljena iz dveh objektov in oblikovana v bolj pustem klasicističnem slogu iz druge polovice 19. stoletja. Obrnjena je v severovzhodno in jugozahodno smer.

Med sondiranjem smo na severovzhodni strani stavbe odkrili starejši baročni omet s poslikanimi zelenimi baročnimi šivanimi vogali in vmesnimi pasovi, med okni prvega nadstropja na vzhodni strani pa dve baročni freski, sv. Florjana in Marije Žalostne Matere Božje. Omet je bil precej uničen, ker so ga v preteklosti pred nanosom nove plasti ometa natolkli, pozneje pa so dodali še dva reliefna zidca iz opeke. Še kasneje so vdelali nosilce za vezi in nosilec za zastavo. Na koncu so električarji tik pred raziskavami naredili nov poseg v omet in tako zopet prerezali poslikavo. Vsaka od obeh fresk ima ohranjeni približno dve tretjini ometa, ki je bil dodatno drobno mrežasto razpokan. Pri prvotnem prekritju fresk so pazili, da niso tolkli po figurah, zato so glavni elementi poslikave ohranjeni. To so prelepi obrazi in čudovite barve, v katere se je zažrla umazanija.

Poslikava je izdelana v pravi fresko tehniki, medtem ko je nosilec freske le tanka plast zalikanega ometa na že prej obdelanem ometu. Posamezna freska meri 160 x 105 cm. Freske morajo biti nekaj let mlajše kot preostali omet s šivanimi

vogali. Okoli fresk je ohranjeno še nekaj baročnega ometa, zato je bilo predvideno območje restavriranja fresk in okolice veliko 4,48 m². Tu so ostanki dveh zeleno poslikanih pasov z rdečimi obrobami, ki spadata k poslikavi šivanih vogalov, ki so tudi delno ohranjeni na severnem in vzhodnem vogalu. Višina med enim in drugim pasom je okoli 170–180 cm, freske pa so postavljene na spodnji pas oziroma ga delno prekrivajo.

Da bi se dela na fasadi lahko nadaljevala, so bila prva restavratorska dela opravljena še pred zidarskimi. Obsegala so odstranjevanje sekundarnega ometa, delno čiščenje, obšivanje vseh drobnih poškodb fresko ometa ter odstranitev kasnejših vmesnih zidcev in ostale zidane predelave. Opravljeno je bilo delno utrjevanje lokalnih poškodb ter precej grobega kitanja večjih in globokih poškodb. Vse to zaradi preprečevanja krušenja in odpadanja fresko ometa med obnovitvenimi deli. Po končani obdelavi fasade so bile freske nekaj časa na ogled v svoji grobi podobi, medtem ko so čakale, da pridejo na vrsto za dokončno restavriranje.

V letu 2019 je najprej sledilo utrjevanje površine z nanokalkom in apneno vodo. V drobne mrežaste razpoke smo s čopičem nanegli kar samo gašeno apno. Injektiranje mehurjev je bilo potrebno predvsem na zgornjih območjih obeh fresk in nekaj malega spodaj. Posebno občutljiv je bil del okoli ust sv. Florjana, kjer je bil po naknadnem posegu zidarjev omet na novo poškodovan ravno v bližini obraza. Tam je freska na novo odstopila od nosilca. Za injektiranje je bila uporabljena Calxnova injektirna masa. Poškodbe smo kitali v več plasteh, na koncu z zglajeno malto, obarvano v barvi ozadja fresko ometa. Zato nam ni bilo treba retuširati plomb na ozadju poslikave, saj ta tudi v originalu ni bila barvana.

Sledila je barvna retuša manjših plomb v barvi originala, nekaj malega pa se je je rekonstruiralo. To je bilo izvedeno v svetlejših tonih kot original, tam, kjer ni bilo indicev, kakšna je poslikava ali kje je potekala, pa smo pustili prazno polje. Pri freski Žalostne Matere Božje smo rekonstruirali prste Kristusove desne roke, ki so kopirani po levi roki. Nog se nismo dotikali, ker bi bile preveč izmišljene. Pri freski sv. Florjana je rekonstruiran del trupa z delom roke in polovica kupole na zvoniku. Poleg tega je z risbo nakazano, kako približno naj bi se zaključili oblaki. Vse to je naslikano v svetlejših odtenkih barv. Vsakdo, kdor se ustavi in si slike natančneje ogleda, vidi, da so bile na teh mestih freske poškodovane. Za zaključek so bile freske premazane s silikatno prozorno zaščito Estel 1000. Poleg fresk je bila obdelana tudi baročna fasada s šivanimi vogali. Ti so segali do dveh tretjin oken v nadstropju, do kamor je segala baročna fasada. Vendar se je odgovorna konservatorka Nika Leben odločila, da zaradi poškodb ometa in videza fasade stavbe poslikavo prikažejo nekoliko nižje. Omet v pritličju je delno originalen, delno nov. Kitanje je izvedlo zidarstvo Novak s sodelovanjem Klemna Kiklja. Barvno poenotenje starega in novega ometa ter ostale restavratorske posege in rekonstrukcije na baročnih šivanih vogalih je izvedel restavrator Dare Tratar po izrisu in grafični predlogi Bernarde Jesenko Filipič.

Radovljica, hiša Gorenjska cesta 1 po zaključku del (foto: E. Tršar Andlovic)

Radovljica, hiša Gorenjska cesta 1, očiščene in delno zakitane freske (foto: E. Tršar Andlovic)

Radovljica, hiša Gorenjska cesta 1, freski Marije Žalostne matere Božje in sv. Florjana po restavratorskih posegih (foto: E. Tršar Andlovic)

140 Mihela Kajzer, Saša Djura Jelenko

EŠD: 7644

Naselje: Ravne na Koroškem

Občina: Ravne na Koroškem

Ime: Ravne na Koroškem – dvorec Javornik

Področje: A

Obdobje: druga četrtina 16. stoletja, 1540, prva četrtina 20. stoletja

Dvorec Javornik poudarja dominantno lokacijo na terasasti vzpetini vzhodno nad historičnim naselbinskim jedrom Raven na Koroškem ter jugozahodno tik pod hribom Pigl z ostalinami prazgodovinske naselbine in utrdbe (stolpa), ki je bila verjetno del protiturške fortifikacije (Ravne na Koroškem – arheološko najdišče Javornik, EŠD 7628).

Omemba dvorca je prvič zabeležena leta 1410. Dvorec je bil namenjen oskrbnikom zgornjega guštanjskega gradu. Prva sta kot oskrbnika že leta 1419 omenjena Andrej in Herman

Prušnik, ki sta dvorec leta 1479 prodala. Med kasnejšimi lastniki se omenjata brata Jurij in Wolf Auersperg, ki sta dvorec nato leta 1533 prodala Luki Gamsu. Po novem lastniku je dvorec dobil ime Gamsenegg, bil je obnovljen in opremljen z obzidjem in stolpi. Med drugo polovico 16. stoletja in drugo polovico 18. stoletja je bil dvorec v lasti rodovine Jabornegg, po kateri je dobil slovensko ime Javornik. Kasneje je še večkrat menjal lastnike in bil po letu 1910 temeljito prenovljen. Deloma je bila spremenjena poznorenesančna zasnova, ki je dokumentirana v franciscejskem katastru iz leta 1825, dvorec pa je dobil značaj romantičnega gradiča z vrtom in gospodarskimi poslopji okoli obzidanega dvorišča. Po drugi svetovni vojni je dvorec najprej prešel v ljudsko last, kasneje so ga dodelili Kmetijski zadrugi Prevalje oziroma Samoupravni stanovanjski skupnosti. Leta 1984 so iz njega izselili stanovalce in začeli obnovo, ki pa je leta 1989 zastala. Zatem je dvorec spet menjal več lastnikov in spreminjali so se ureditveni načrti. V letu 2007 so bili porušeni vsi pripadajoči objekti in pritikline, teren okoli dvorca pa je bil v celoti počiščen in izravnán.

V letu 2020 je lokalna skupnost zastavila večfazno gradnjo

modernega medgeneracijskega središča z obnovo in ureditvijo propadajočega dvorca Javornik ter prizidki v neposredni bližini. Zavod je nujno obnovo dvorca seveda pozdravil in na prostih površinah na območju vzhodno od njega po predhodno izvedenih arheoloških raziskavah dovolil novogradnjo pod pogojem, da se zazidalni raster omeji na posamične obodne objekte okoli notranjega dvorišča, ki v vseh gabaritih ter naklonu strešine učinkujejo kot dvorcu podrejene enote. Bistvena je tudi zahteva načrta krajinske arhitekture in ureditve vrtno zasnove pred južno fasado (nekoč vrtni paviljon).

Ker so vsa dosedanja zemeljska dela na ureditvenem območju potekala brez arheološke spremljave in zato ne poznamo obstoja, stanja ali obsega morebiti še ohranjenih ostalin nekdanjega kompleksa dvorca ali celo starejših v povezavi s sosednjim prazgodovinskim gradiščem, je zavod predpisal predhodno arheološko raziskavo za oceno in vrednotenje arheološkega potenciala. Z upoštevanjem gradbenega in ureditvenega obsega, terenskih okoliščin in narave pričakovanih ostalin je bila kot najbolj smiselna ocenjena izvedba arheološkega testnega izkopa, ki bi vzorčil najmanj 5 odstotkov celotne ureditvene površine.

Predhodno arheološko raziskavo je v obdobju med 1. in 10. junijem 2020 izvedel Koroški pokrajinski muzej, 1. julija 2020 pa so preverili in arheološko ovrednotili še izkope za geomehanske raziskave (koda raziskave 20-0203; Prvo strokovno poročilo o raziskavi, Arheološke raziskave ob gradnji, Gradnja medgeneracijskega centra na zemljiščih s parc. št. 117/1, 115/3, 110/4, 110/3, 114/1, 109/3, vse k. o. 882 – Ravne, EŠD 7644 Ravne na Koroškem – dvorec Javornik, Saša Djura Jelenko, univ. dipl. arheol., Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec, avgust 2020).

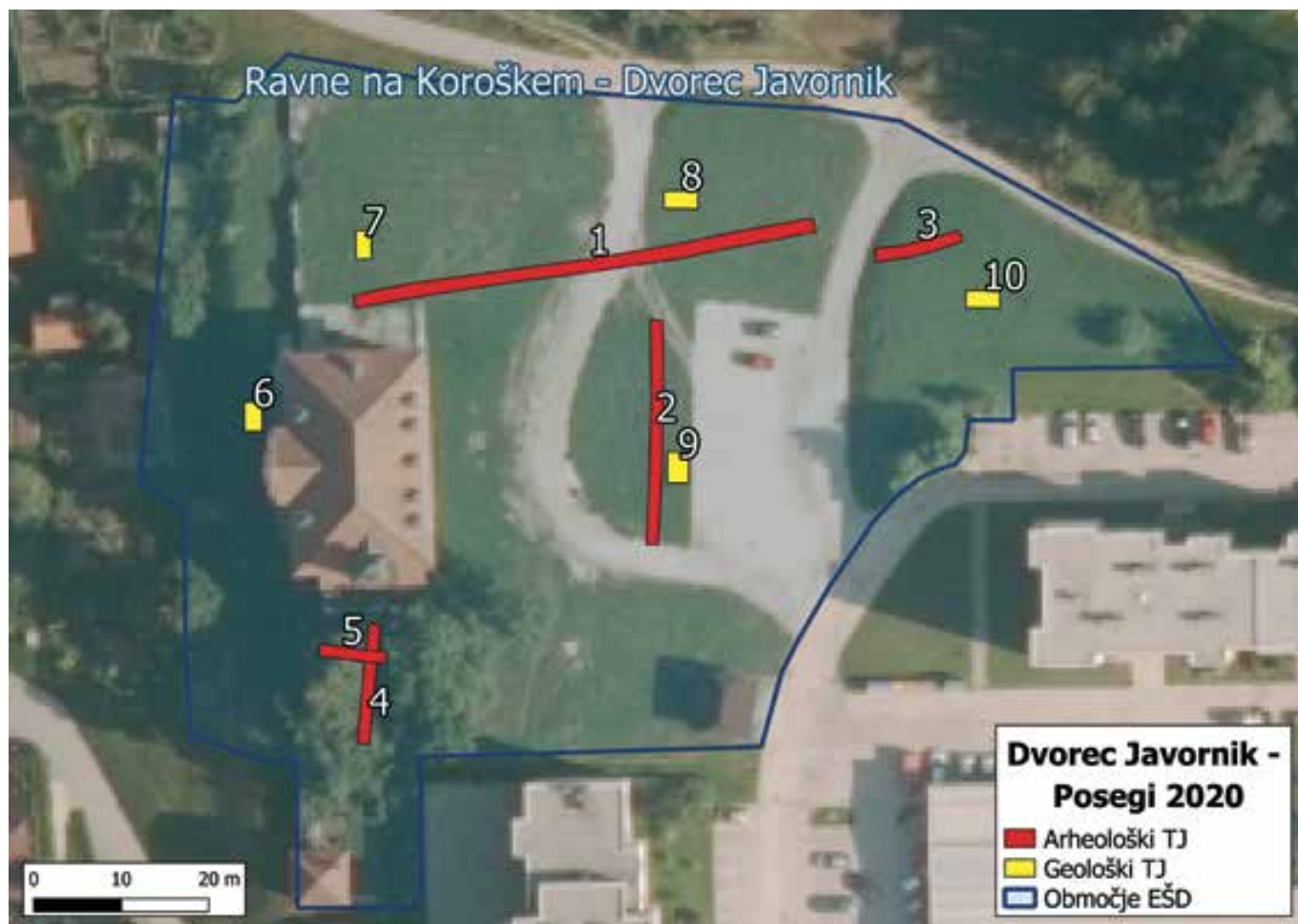
Arheološki testni izkop je potekal strojno z ravno planirno žlico pod nadzorom in navodili arheologov ter se ob pregledu izkopane zemljine nadaljeval z ročnim čiščenjem in dokumentiranjem tlorisa in najbolj izpovednih profilov. Izkop petih testnih jarkov (TJ) smo v globino izvedli do vrha arheoloških kulturnih plasti, ki smo jih ponekod prebili do geološke osnove z namenom pridobitve elementov za določitev vsebine in sestave najdišča ter morebitnih nadaljnjih arheoloških izkopavanj znotraj okvira načrtovanih posegov. Točna lokacija TJ je bila predhodno usklajena s pristojno konservatorjo zavoda in investitorjem. TJ1 je tako potekal v smeri vzhod–zahod v dolžini 53 m in širini 1,3 m (območje novogradenj severovzhodno od dvorca); TJ2 v smeri sever–jug v dolžini 25,85 m in širini 1,3 m (območje novogradnje vzhodno od dvorca); TJ3 v smeri vzhod–zahod v dolžini 10,50 m in širini 1,3 m (območje ob vznožju Pigla, območje novogradenj severovzhodno od dvorca); TJ4 v smeri sever–jug v dolžini 14,2 x 1,3 m (območje nekdanjega vrta južno od dvorca) in TJ5 v smeri vzhod–zahod v dolžini 7,7 x 1,3 m (območje nekdanjega vrta južno od dvorca). Največje globine smo dosegli v TJ3 (1,9 m), sicer pa so se gibale med 0,6 in 1,55 m (TJ1).

Za geomehanske raziskave je bilo strojno izkopanih še pet TJ

(TJ6–TJ10) povprečne dolžine 2,5 m, širine 1,2 m in globine med 2,1 in 3,2 m.

Med raziskavami smo odkrili tri faze, njihovo določanje pa je bilo oteženo zaradi odsotnosti izpovednih najdb, velike površine in oddaljenosti posameznih sond med seboj. Prvo fazo predstavljajo sterilne naplavinske ilovnate geološke plasti, v drugo fazo smo uvrstili izgradnjo dvorca in z njim povezane pomožne stavbe ter njihovo uničenje. Tej fazi najverjetneje pripada zid v TJ1. Ostalo so novodobne ostaline. Skupno smo med raziskavami odkrili 109 najdb, od tega štiri atipične prazgodovinske odlomke, odlomke treh poznosrednjeveških pečnic, šest poznosrednjeveških lončenih odlomkov, 14 ostankov živalskih kosti in zob, vse ostalo so novodobne najdbe.

Najbolj izpoveden je bil TJ1, v katerem smo odkrili razmeroma dobro ohranjeno kanalizacijo, ki smo ji lahko sledili kar v dolžini 37 m. Zgrajena je bila iz zidanih temeljev, vezanih z malto, opečnatim dnom in opečnatima stenama. Tudi v stranskih stenah je bila kot vezivo med opekami uporabljena malta. Opeke so bile velike 28 x 14 cm. Polnilo kanalizacije, danes zapolnjeno z meljasto plastjo, je bilo prekrito z večjimi kamnitimi ploščami. V TJ1 smo odkrili še naslednje pomembnejše strukture: opečnat zidec in odlomek renesančne glazirane pečnice, manjši priklopni kanal iz smeri dvorca, temelj zidu ohranjene širine 90 cm, ki je starejši od kanala, saj ga je izkop kanala poškodoval, pohodno površino iz utrjenih prodnikov, ki je sočasna kanalizaciji, in temelje, ki so povezani z mlajšo štaljo, ki je vse do začetka leta 2008 še stala na tem mestu. V TJ2 smo naleteli na več plasti dvoriščnih pohodnih površin. Sterilno plast predstavlja rjava meljasta ilovica, ki se začne pojavljati na globini 1,5 m. V južnem delu testnega jarka je bilo več uničenj zaradi vkopov za recentno jamo, strelovoda in železne cevi za vodo, ki je poškodovala ves zahodni rob sonde. Izkop TJ 3 je bil najgloblji, v njem sterilne osnove nismo dosegli, saj smo v južnem profilu prišli do globine 1,9 m, kjer so si še vedno sledile nasipne plasti z najdbami polivinilastih vrečk in plastike. V izkopani zemlji smo našli tudi odlomek ostenja prazgodovinske lončenine. TJ4 in TJ5 sta bila izkopana pod krošnjami dreves nekdanjega dvorskega vrta, na južni strani dvorca. V TJ4 smo odkrili ozek opečnat zidec, ohranjen v dolžini 1,3 m, širini 0,15 m in globini 0,7 m, ki poteka v smeri vzhod–zahod. Sterilno plast predstavlja meljasta glina, ki se prav tako začne pojavljati na globini 0,7 m. V TJ 5 smo naleteli na ostanke skromnega kamnitega temelja, vezanega z malto. Obe strukturi sta domnevno povezani z ureditvijo vrta ob dvorcu. Najdbe v TJ6 (S1) so bile novodobne – premešana ruševinska plast s smetmi. Ob dnu zidu, na globini 1,4 m, je bil vertikalno postavljen lesen kol, ki je nato padel na dno jarka. Temelj zahodnega zunanega zidu oziroma škarpe dvorca Javornik se je končal na globini pribl. 1,4 m. V TJ7 (S2) smo našli novoveški odlomek glazirane lončenine, na globini pribl. 1 m pa temelj, vezan z malto, ki pa je bil že poškodovan. V južnem profilu je bil viden lesen tram premera 0,15 m. V

Ravne na Koroške, dvorec Javornik, lokacije arheoloških testnih jarkov (TJ 1–5 v rdeči barvi) in geomehanskih izkopov (TJ 6–10 v rumeni barvi) (povzel in izdelal: Rok Ratej)

vzhodnem profilu TJ8 (S3) je bila na globini pribl. 0,5 m plast opeke z malto, drugih najdb ni bilo. TJ9 (S4) je bil izkopan znotraj prejšnjega TJ2, najdb ni bilo. V TJ10 (S5) je bil poleg novodobne najdbe keramične ploščice, smeti in nekaj večjih kosov lesa in dela lesene deske odkrit prazgodovinski odlomek lončenine.

Rezultati predhodne raziskave niso dali prepričljivih arheoloških rezultatov z najdbami starejših arheoloških ostalin (razen arhitekturnih ostalin nedavno porušenih gospodarskih objektov in pripadajoče infrastrukture severno in vzhodno od dvorca), zato smo ocenili, da izvedba zaščitnih arheoloških izkopavanj pred gradnjo ni upravičena. Gradbena zemeljska dela bomo v času gradnje zaradi vpogleda v zemeljske plasti ter pravočasnega evidentiranja in dokumentiranja arheoloških ostalin spremljali z vzporedno arheološko raziskavo, ki bo v primeru najdb in pozitivnih arheoloških plasti razširjena v reševalne raziskave.

141 Andrejka Ščukovt, Klavdij Zalar

EŠD: 609

Naselje: **Ravne pri Cerknem**

Občina: Cerkno

Ime: **Ravne pri Cerknem – domačija Ravne 52**

Naslov: Ravne pri Cerknem 52

Področje: E

Obdobje: 18. stoletje

Samotna domačija Ravne 52 leži na nadmorski višini okrog 500 metrov, na sončni legi nad potokom Lamovje. Obsega več stavb: stanovanjsko hišo, zidano kaščo, hlev s skednjem, hišo za goste in kozolec toplar. Sušilnica sadja (pajštva), ki je pripadala domačiji, je porušena. Stavbne domačije so zgrajene iz kamnitih gradnikov, verjetno so jih zgradili v sredini 18. stoletja. Zaradi ozke lege terena so potisnjene ali prislonjene v breg. Stavbe so pravokotnega tlorisnega gabarita in različnih etažnih višin. Strme strehe, prvotno pokrite s slamo, danes pokriva pločevinasta kritina, z izjemo hleva s skednjem, ki ga pokrivajo ravne eternitne strešne plošče v sivi barvi. Fasado stanovanjske hiše in zidane kašče krasi stenska poslikava v fresko tehniki iz druge polovice 18. stoletja.

V etaži južne zatrepane fasade *stanovanjske hiše* med okni stoji stenska slika sv. Štefana, enega izmed prvih krščanskih mučencev, ki je bil kamenjan do smrti zaradi oznanjevanja krščanske vere. V zgornjem delu okvirja poslikave, pod monogramom IHS je napis *STHE_FN MESHGVN /Štefan Me(a) žgon/*, ki je bil eden izmed prvih gospodarjev Zalamovja. Arhitektonski kartušni okvir je rdeče in rumene barve, obdaja ga rastlinski motiv. Stenska slika sv. Štefana meri v širino okrog 120 cm in v višino 150 cm. Zatrepano fasado hiše, spodnji levi in desni vogal do etaže, krasi tudi šivani rob,

ki meri v širino 32 oz. 40 cm. V nadstropju levega vogala vzhodne fasade v enotnem barvnem odtenku pa je naslikan še neprepoznaven motiv, verjetno gre za nedokončano stensko sliko. Na isti fasadi je levo od vhodnih vrat letnica 1793, ki je dimenzije 25 x 13 cm in morda spada v okvir poslikave sv. Štefana ali pa v čas nedokončane poslikave. Predvidevamo, da začrtani obrisi nedokončane poslikave morda predstavljajo moško osebo – *vojaka*. Figura vojaka se pojavlja v istem kulturnem prostoru, na primer na kašči v Gorenji Kanomlji ali na Ipavčevi hiši v Doblarju.

Zidana kašča, v kateri so v nadstropju shranjevali suhe mesnine, v lesenih skrinjah žito oz. moko in v posebnih posodah mast, v kleti pa krompir, zelje itd., je prav tako poslikana. Neznani mojster je poslikavo umestil na belež polkrožno zaključenega vratnega okvirja vhoda v kletne prostore. Letnica in napis pa sta tudi na beležu vratnega okvirja v nadstropju kašče in na beležu dveh okenskih okvirjev na zahodni fasadi kašče. Poslikava v pritličju ima v zgornjem loku napis *IHS*, ki ga beremo z desne proti levi, tu je zaslediti še dekorativno poslikavo s cikcakasto črto. Na beležu vrat v nadstropju kašče je napis *ARM* z letnico 1778 c (?); napis beremo zrcalno in predstavlja Marijin monogram MRA. Druga letnica, 179_, je vgravirana v belež višjega okna na zahodni strani (spodnji levi rob), na beležu nižjega okna iste fasade se ponovi cikcakasta črta.

Restavratorska dela je opravil mag. Klavdij Zalar s sodelavci Julijano Božič, Petjo Berginc, Primožem Fučko in Milošem Kodelom.

Po postavitvi odrov smo najprej sondirali vse fasade. Sledila so dela na stenskih poslikavah ter poslikanih okvirjih oken in vrat kašče. Najprej smo mehansko s skalpeli odstranili mlajše plasti beležev in neustreznih ometov. Sledilo je predutiranje poslikav z nanoapnom. Po utrjevanju smo poslikave očistili z oblogami celulozne kaše z amonijevim karbonatom. Poškodbe na površini poslikav smo pokitali z apneno malto, votle površine pa injektirali z injektirno maso PLM-A na osnovi hidravličnega apna.

Način in intenzivnost retuše sta se ob sprotnih posvetovanjih z odgovorno konservatorico in restavratorico prilagajala glede na ohranjenost originalnih substanc. Zaradi izpostavljenosti poslikav vremenskim vplivom je bil kot vezivo za retušo uporabljen Nano Estel.

Površino šivanih vogalov hiše smo očistili, z nje odstranili ostanke recentnih plasti beležev in ometov ter jo utrdili z nanoapnom. Manjše poškodbe smo pokitali z apneno malto v tonu originalnega ometa. Votle površine smo injektirali z injektirno maso PLM-A na osnovi hidravličnega apna. Na večjih poškodbah in v spodnjem delu, kjer šivani vogali niso bili ohranjeni, je bil izdelan nov apneni omet, šivani vogali so bili rekonstruirani.

Stenske slike so delo neznanega mojstra. Mojster je uporabil žive barve, prevladujejo rdeča in okraza ter rumena in nekaj zelene, ki so v razmerju do restavriranega belega apnenega zidu in temno pobarvanega lesenega stavbnega pohištva zelo učinkovite.

Restavratorska dela so se zaključila z restavriranjem fasade kašče. Ohranjeni omet na kašči je bil zgolj konserviran. Razpoke v ometu in na stikih s kamni, kjer je omet že odpadel, smo zadelali s fino malto na osnovi hidravličnega

Ravne pri Cerknem, lega hiše in kašče na domačiji Ravne 52 (foto: A. Ščukovt, 2019)

Ravne pri Cerknem, stenska slika sv. Štefana na hiši, stanje pred restavriranjem (foto: A. Ščukovt, 2019)

apna v tonu originalnega ometa, da bi preprečili vdor meteorne vode. Objekt je bil v manjši meri utrjen z betonskimi dodatki. S cementnim ometom so bila tudi izdelana vrata v zadnjem delu kašče. Kjer je bilo mogoče, smo cementne površine odbili do zidave, v predelih, kjer je beton segal v strukturo zidovja, pa smo betonsko površino stanjšali na nivo zidave. Na stiku fasade s tlemi so bili ometi deloma močno poškodovani ali so že odpadli. Na teh površinah smo slabe omete odbili, površino pa oprali z vodo pod kontroliranim tlakom. Površine, na katerih so rasli alge, lišaji in mah, smo obdelali z algicidom. Površine zidave nad tlemi smo obdelali tudi s solno zaporo Antisal (proizvajalec Rofix). Nadaljevali smo z rekonstrukcijo apnenega ometa na odbitih površinah nad tlemi in rekonstrukcijo okvirja vrat v zadnjem delu kašče. Oblika novega okvirja je bila določena v dogovoru z odgovorno konservatorico. Okvir je bil izdelan v ometu. Za rekonstrukcijo ometov je bila uporabljena apnena malta na osnovi živega apna in pozzolanskih dodatkov ter lokalnega peska primerne granulacije. Deloma je bil ton ometa prilagojen z dodatkom zemeljskih pigmentov.

Ravne pri Cerknem, stenska slika sv. Štefana na hiši, stanje po opravljenih restavratorskih posegih (foto: A. Ščukovt, 2020)

Ravne pri Cerknem, kašča, stanje po restavratorskih posegih (foto: A. Ščukovt, 2021)

142 Barbara Klanšek

EŠD: 25819

Naselje: **Rovt pod Menino**

Občina: Nazarje

Ime: **Rovt pod Menino – domačija Rovt pod Menino 1**

Naslov: Rovt pod Menino 1

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtnina 19. stoletja, 1891, 20. stoletje

Gručasta domačija stoji v severnem delu naselja Rovt pod Menino. Sestavljajo jo stanovanjska hiša, nadstropna zidana kašča z urejenim preužitkarskim stanovanjem, ohranjeno črno kuhinjo in notranjo opremo, gospodarsko poslopje ter toplar. Domačijo obdajajo gozd, travniki in sadovnjak, ob cesti pa stoji znamenje.

Maja 2019 je bila na dvojnem vezanem kozolcu – toplarju, ki stoji v sklopu domačije, zamenjana dotrajana strešna kritina. Gre za toplar s tremi pari oken, ki ima ob severovzhodni daljši fasadi strešino podaljšano v enokapni nadstrešek, namenjen shranjevanju kmetijske mehanizacije. Toplar je bil postavljen leta 1891, o čemer priča letnica, vrezana na prečnem tramu glavnega pročelja. Ima tri pare oken, nosilni stebri stojijo na kamnitih podstavkih. Krajne podporne ročice so polkrožno oblikovane v obliki segmentnega loka, notranje so ravne. Brana je gosto mrežena s tramiči.

Domačija Rovt pod Menino 1, kozolec pred menjavo strešne kritine, november 2017 (foto: B. Klanšek)

Domačija Rovt pod Menino 1, kozolec po menjavi strešne kritine, avgust 2019 (foto: B. Klanšek)

Streho kozolca je pred obnovo deloma prekrival špičak, deloma pa opečni zareznik. Kozolec in nadstrešek, ki se je pri menjavi strešne kritine ohranil, sta bila prekrita z bobrovcem opečno rdeče barve. Zaključne obrobe so se izvedle v lesu. Odgovorna konservatorica je bila Barbara Klanšek, menjavo strešne kritine pa je investirala lastnik objekta.

143 Matjaž Mori, Gašper Rutar

EŠD: 9748, 641

Naselje: **Selo**

Občina: Moravske Toplice

Ime: **Selo na Goričkem – srednjeveško gradišče; Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja**

Področje: A

Obdobje: zgodnji srednji vek, visoki srednji vek

Na pobudo Pomurskega muzeja Murska Sobota in po naročilu Občine Moravske Toplice smo v letu 2020 izvedli geofizikalne raziskave na območjih registriranih najdišč Selo na Goričkem – srednjeveško gradišče (EŠD 9748) in Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja (EŠD 641).

Meritve so bile izvedene z magnetno, georadarsko in upornostno metodo na območju južnega dela gradišča ter na okoli 50 m širokem pasu proti jugu, vse do platoja južno od cerkve, kjer je bil že pred leti v snegu prepoznan vzorec, ki kaže na pravokotni jarek z zaobljenimi vogali v velikosti 58 x 49 m. V neposredni okolici cerkve sv. Nikolaja se že dlje časa omenja obstoj samostana in starejše bazilike, predhodnice obstoječe cerkve, pa tudi lokacija starejšega in mlajšega župnišča. Poleg tega vrsta prilagoditev terena kaže na dinamično dogajanje in rabo prostora skozi čas (slika 1).

Rezultati raziskav morda na prvi pogled ne izpolnjujejo pričakovanj, vendar je iz prepoznanih fragmentov ter ob upoštevanju historične analize, topografije in opažanj s terena mogoče ustvariti vsaj generalno sliko dinamike rabe prostora skozi čas.

Na samem gradišču (območje 1) je moč prepoznati sledove nekdanjega polja, ponekod tudi šibke sledove, ki jih pripisujemo odzivom na ostanke objektov. Vsaj del platoja je bil verjetno nasut, kar je razvidno iz georadarskih profilov. Jarek v jugozahodnem delu gradišča, na mestu, kjer danes poteka dostopna pot do pokopališča, je bil pred časom zasut, analiza reliefa kaže, da je bil večji del materiala za zasutje jarka prinesen od drugod.

Južno od gradišča (območje 2) je že iz reliefa moč prepoznati vrsto sledov človekove aktivnosti skozi čas: polja z visokimi hrbtji, lokacijo nekdanjega župnišča, sledove opuščene njive, zaradi katere so zasuli obrambni jarek, ugreznjeno pot, ki vodi do platoja gradišča (slika 1). Na georadarskih profilih smo na tem delu prepoznali odzive, ki smo jih interpretirali kot pokopano površino polja in jo lahko umestimo v čas pred

obstojem župnišča. Nad temi so na georadarskih profilih zaznavni ožji plitvi grebeni, najverjetneje odzivi na ostanke gred nekdanjega vrta, ki se omenja ob župnišču od 17. stoletja dalje.

Nekdanja pot glede na rezultate vseh treh metod poteka v južnem delu po današnji poti, na zgornjem delu pa zavije proti severozahodu, torej proti jarku, ki poteka po zahodnem robu gradišča.

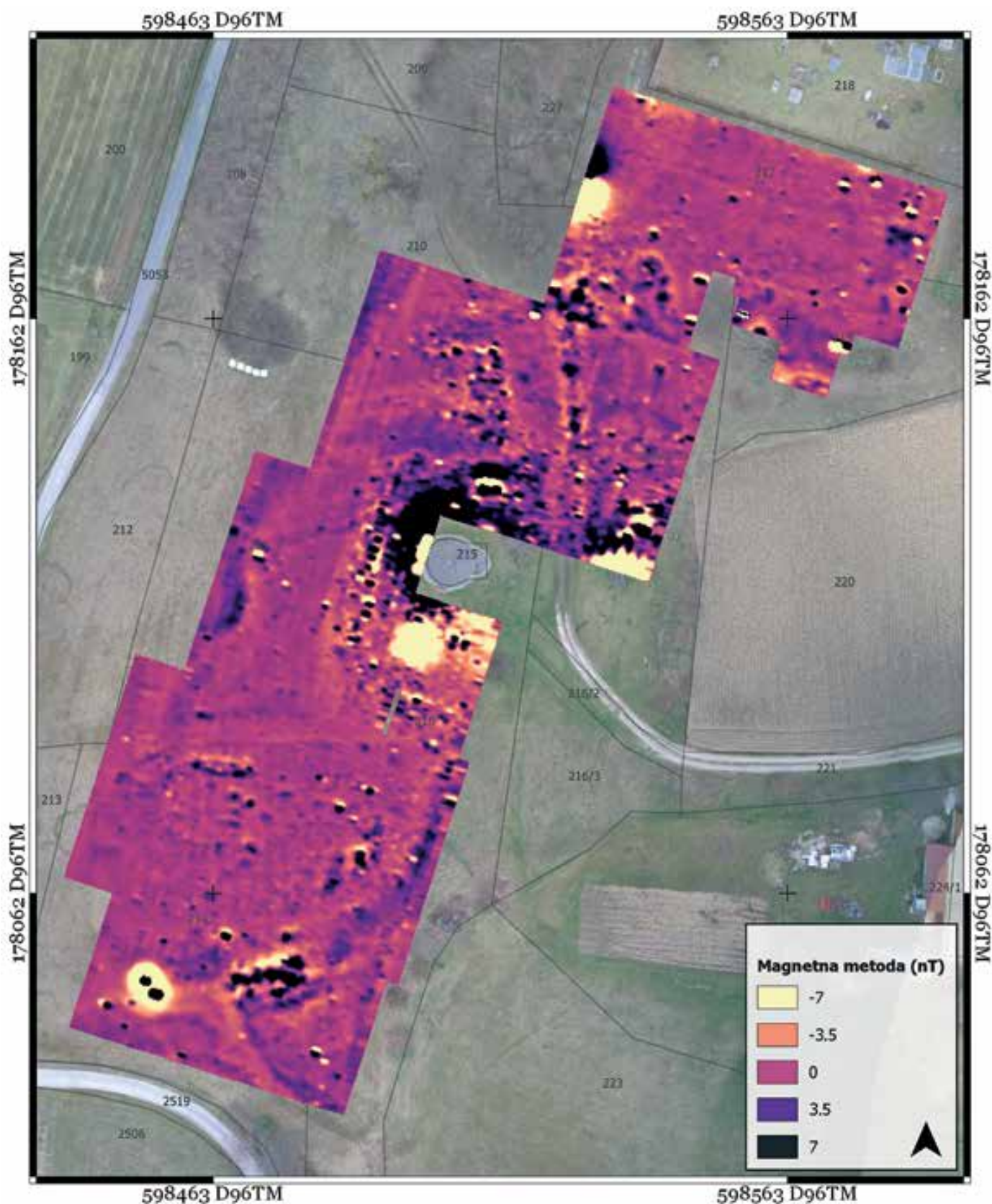
Poleg poti in modernih vkopov za infrastrukturne vode sta vzhodno od župnišča zaznavni dve zasuti kotanji, ki sta morda imeli funkcijo v času obstoja naselbine na gradišču, npr. za napajanje konj ipd. (slika 2).

Na območju 3, v neposredni okolici cerkve, z izjemo temeljev nekdanjega zvonika ni bilo mogoče identificirati odzivov, ki bi jim lahko pripisali visok arheološki potencial. Sklepamo, da je to posledica nasutega heterogenega materiala, na kar kažejo rezultati magnetne in georadarske metode z mnogimi točkovnimi odzivi, kot tudi sama oblika površja.

Še največja neznanka ostaja najjužnejši del (območje 4), kjer izravnani plato z razgibanimi magnetnimi vrednostmi kaže na zelo verjetne človekove aktivnosti. Na rezultatih upornostne in georadarske metode v tem delu prevladujejo odzivi, ki jih lahko pripisemo geološki podlagi in različnim naravnim depozitom, vendar zaradi pravilnih oblik ni mogoče izključiti antropogenih prilagoditev.

Selo na Goričkem, digitalni model reliefa širše okolice cerkve sv. Nikolaja (ZVKDS, CPA)

Selo na Goričkem, rezultati magnetne metode v okolici cerkve sv. Nikolaja (ZVKDS, CPA)

144 Mitja Pergar

EŠD: /
 Naselje: **Senovo**
 Občina: Krško
 Ime: **Senovo – arheološko območje Metalna**
 Področje: A
 Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Ob konservatorskem ogledu nariva zemlje na lokaciji novega parkirišča za Metal Senovo, na nepremičninah s parc. št. 515/1-2, 516 – del, vse k. o. Senovo, sem našel odlomke prazgodovinske in rimskodobne lončenine. Pregled vzhodnega in južnega profila gradbene jame je pokazal, da so pri gradnji parkirišča odstranili le rušo in ornico. Ob ogledu je bilo parkirišče že prekrito z gramozom, tako da si prave slike o naravi najdišča trenutno še ne moremo ustvariti. Odlomki prazgodovinske lončenine so veliki, njihovi robovi ostri, površina posod je dobro ohranjena, kar nakazuje, da lončenina ni doživela močnih poodložitvenih sprememb, zato sklepam, da izvira iz nove prazgodovinske naselbine, ki jo preliminarno datiram v čas bronaste dobe. Odlomki rimskodobne lončenine, ki sem jih pobral, pa so preskromni, da bi sklepali o naravi in funkciji lokacije v rimskem obdobju. Nova prazgodovinska lokacija leži na levem bregu Senovškega potoka in na jugozahodnem vznožju hriba Armes (445 m) ter zapolnjuje vrzel v arheološkem poznavanju prazgodovinske poselitve med Senovim in Brestanico.

Senovo, arheološko območje Metalna, odlomek prazgodovinske posode (foto: M. Pergar)

145 Nataša Podkrižnik, Andreja Mihelčič Koželj

EŠD: 1342
 Naselje: **Sevnica**
 Občina: Sevnica
 Ime: **Sevnica – spomenik borcem NOB**
 Področje: UA, UR, KR.
 Obdobje: 20. stoletje

Spomenik padlim borcem in drugim žrtvam okupatorjevega nasilja, ki stoji na povzdignjeni in obzidani ploščadi na Trgu svobode v novejšem delu naselja Sevnica, je bil postavljen po prizadevanjih Krajevne organizacije Zveze borcev NOV. Prvotni načrt za ureditev ploščadi in izdelavo spomenika je bil izdelan leta 1953, s tem da je bil spomenik zaradi finančnih težav in težav pri izbiri lokacije po spremenjenem načrtu postavljen leta 1958. Za postavitev spomenika je bil izbran travnik med glavno cesto in novo železniško postajo, kasneje se je spomeniku s svojo konkavno obliko na južni strani prilagodila še trgovsko-stanovanjska hiša »Cenko«. Arhitekturni načrt za privzdignjeno in obzidano ploščad z monolitnim kamnitim obeliskom in nerealiziranim trgov pred železniško postajo je izdelal v Sevnici rojeni arhitekt in urbanist Vladimir Braco Mušič. Kiparska kompozicija iz belega marmorja, ki se vrh obeliska zaključuje z bronasto reliefno kupolo, je delo ljubljanskega kiparja Božidarja Pengova. Spomenik simbolično ponazarja narodnoosvobodilni boj in zmago nad fašizmom. Na dveh marmornatih stebrih ob obelisku je 64 imen padlih borcev in žrtev okupatorjevega nasilja z območja KS Sevnica. Okolico spomenika so tlakovali in hortikulturno uredili šele okoli leta 1963, medtem ko je bil doprsni kip heroja Maroka, delo kiparja Vladimirja Štovička, na podstavek pred spomenikom postavljen leta 1968. Spomenik so slovesno odkrili ob prvem praznovanju občinskega praznika 14. septembra 1958.

V zadnjih desetletjih je spomenik s pozidavo okolice, nasipovanjem in širjenjem regionalne ceste ter ureditvijo parkirišča na zahodnem delu izgubil svojo prvotno prostorsko vlogo. V želji, da bi ploščad s spomenikom postala uporaben prostor za druženje in prireditve ter da bi se površina nivojsko poenotila in tako postala glavna povezava med spodnjim in zgornjim nivojem okolice, je bil na pobudo Občine Sevnica v letu 2016 izdelan idejni projekt ureditve. Po usklajevanjih z investitorjem in projektanti je bila izbrana projektna rešitev, ki nudi večjo uporabnost in lažje vzdrževanje okolice spomenika, a hkrati v ključnih sestavinah še vedno izhaja iz povojne ureditve območja spomenika. Nova ureditev okolice spomenika je bila koncipirana tako, da so se ohranili tlorisni raster, dimenzije, dvobarvnost in strukturna značilnost prvotne ureditve. Prvotni mrežni raster poti iz plošč z rečnimi prodniki in vmesnimi travnimi površinami v južnem delu je bil zaradi dotrajanosti plošč odstranjen, površina pa v celoti nivojsko poravnana s ploščadjo spomenika ter tlakovana

v mrežnem rastru z nevtralnimi betonskimi ploščami v kombinaciji dveh odtenkov sive. Nivojsko poenotenje okolice spomenika NOB je prostor približalo uporabnikom prostora, na njem lahko potekajo tudi manjše prireditve. Ob ureditvi so bili urejeni odvodnjavanje, potrebni električni priključki ter priklop na vodo. Iz lomljenecv zidana kamnita škarpa, ki zaključuje plato ob spomeniku, je bila peskana, poškodovani deli pa so bili ustrezno pokrpani po vzoru obstoječe zidave. Ob ureditvi skarpe so bile zamenjane tudi luči v talnem delu skarpe. Umazanija in sledi bakrenega oksida na kamnitih delih spomenika so bili očiščeni s peskanjem s suhim ledom. Zaradi poškodb je bila s primerljivim kamnom zamenjana obloga talnega zidca spomenika. Zaradi zastajanja vode je bila nujna tudi izravnava platoja ob spomeniku in s tem odstranitev tlakov iz lomljenih kamnitih plošč, ki so bile zaradi poroznosti poškodovane v tolikšni meri, da njihova ponovna uporaba ni bila možna. V želji, da se v izbiri in načinu polaganja kamna v čim večji meri ponovi prvotni videz, je bila ploščad ob spomeniku tlakovana v kombinaciji treh vrst lomljenih plošč braškega marmorja, za tlakovanje dostopov do ploščadi so bili uporabljeni ostanki uporabnih plošč iz rečnih prodnikov.

Gradbena dela, ki so bila zaključena poleti 2017, je izvajalo Javno podjetje Komunala, d. o. o., Sevnica, s podizvajalci. Investitorica prenovitve je bila Občina Sevnica.

Del ureditve je bila tudi postavitev urbane opreme, ki je zaradi želje po prečiščenosti območja oblikovno enostavna. Podstavki klopi, pitnik in konfini so izdelani iz poliranega betona proizvajalca Coston, medtem ko so sedala klopi izdelana iz lesenih letev. Sočasno z ureditvijo je bila na pobudo ZVKDS na vedutno manj problematično mesto, ob spodnji rob prečne poti, predstavljena informativna tabla.

Pomemben del prenovitve je bila tudi krajinska ureditev okolice spomenika. Zaradi različnih višin v pohodnih nivojih in mreže travnih zaplat, ki so bile delno zasajene z grmovnicami, je bilo ob spomeniku onemogočeno prehajanje pešcev. Na poglobljenih zelenicah so rasle različne vrste medvejk, grmasta vrtnica in brini, pogledi na spomenik so bili odprti in brez visokih zasaditev. Ostanki prvotne zasaditve so bili z ureditvijo novega tlakovanja odstranjeni, ob tem so se izravnale in zatravile brežine. Vzdolž cest sta bili na novo zasajeni dve drevoredni potezi stebrastih gabrov, ki dajejo prostorski poudarek, a hkrati ne zapirajo pogledov na spomenik. Vzdolž notranjih komunikacij sta bili na obeh straneh ploščadi zasajeni ravni potezi grmovnic, Houttejevih medvejk, kot prej. Nova zasaditev tako v vrstah kot v odprtosti pogledov na spomenik sledi prvotni ureditvi. Drevesna vrsta je bila določena na podlagi treh vidikov. Prvi je izbor avtohtone listopadne drevnine, ki jo lahko najdemo v lokalnem okolju. Izvorna zasnova ni imela dreves (drevesnega zaslona), zato je izbrana oblika dreves stebrasta. Drugi kriterij je bil ohraniti transparentnost zelenega sistema in odprti pogledi na spomenik. In tretji vidik, drevesna vrsta je morala ustrezati rastišču in biti primerna za sajenje v urbana okolja. Stebrasti gaber je drevo, ki se razmeroma enostavno

vzdržuje in v urbanih rastiščih dobro uspeva. Po izvedbi je Čebelarsko društvo Sevnica na občino poslalo pobudo, da bi se v urbanem okolju sadilo več medovitih rastlin, predlagali so lipe kot zaželeno drevesno vrsto. Njihov predlog je bil v drugi fazi, pri obnovi parkirišča, upoštevan.

Druga faza prenovitve je zajemala obnovo makadamskega parkirišča. Parkirišče pred železniško postajo je v vizuri spomenika NOB, zato je prostor varovan kot vplivno območje spomenika. Usklajevanje ureditve je potekalo konec istega leta in v začetku leta 2018, izdani so bili kulturnovarstveni pogoji in soglasje. V čim večji možni meri je bila ohranjena zelenica z vitalnima ostrolistnima javorjema na robu parkirišča. Parkirna mesta so bila utrjena s travnimi betonskimi tlakovci, ki omogočajo zelen videz parkirnih površin. Pogojevano dodatno ozelenitev parkirišča sta projektant in investitor upoštevala. Izvedba parkirišča je bila realizirana poleti leta 2019. Vzdolž ceste in ob poti, ki preči vplivno območje, so bili zasajeni lipovci *Tilia cordata* »Greenspire«. Gre za odporno

Sevnica, stanje spomenika borcev NOB z okolico pred obnovo (foto: N. Podkrižnik, 2016)

Sevnica, stanje spomenika z okolico po obnovi (foto: A. Mihelčič Koželj, 2019)

sorto lipe, ki je primerna za saditev v urbanem okolju. ZVKDS je dela spremljal in usklajeval spremembe, ki so se sproti kazale. Izkazale so se večje višinske razlike med nivojem glavne ceste in parkirišča od projektirane, zato je bilo treba obstoječi podporni zid ob glavni cesti dodatno zavarovati s podpornim zidom. Posledično je ob parkirišču nastalo novo korito, zato se je območje, načrtovano za zasaditev lip, zmanjšalo. Na koncu je bilo zasajenih osem lipovcev in tri okrasne jablane *Malus baccata* »Street Parade«. Z ureditvijo je postalo nekdanje makadamsko parkirišče pred železniško postajo nova zelena mestotvorna površina. Celostno urejena širša okolica spomenika pa obenem tudi večja doživljajsko vrednost in prostorsko interpretacijo spomenika.

146 Andrejka Ščukovt, Katja Kosič

EŠD: 29886

Naselje: Slap

Občina: Vipava

Ime: Slap pri Vipavi – most čez potok Dragonc

Področje: E, T

Obdobje: 19. stoletje

Most čez potok Dragonc je enoločni kamniti most dolžine okrog 5 m, višina oboka je 2,2 m in razpon ločnega oboka 2 m. Glede na ustno izročilo naj bi most po letu 1800 zgradil nekdo, ki se je pisal *Zidany*. V francijskejsko katastrsko mapo iz leta 1822 most še ni vrisan. Iz tega je mogoče sklepati, da ga je stavbenik zgradil po tem letu. Pri gradnji je uporabil klesan lokalni kamen, kar je splošna značilnost primorskega stavbarstva. Most pravokotno preči strugo potoka Dragonc in

je namenjen samo pešcem. Povezuje staro pešpot med vasjo Slap pri Vipavi in adicijsko zgrajeno domačijo Majerija, ki je znana po kulinariki z lastnega zeliščnega vrta.

Pri obnovi mostu smo želeli ohraniti originalno konstrukcijo in materiale. Vzdrževalna dela so se pričela s čiščenjem nadzemnih delov rastlinja z vseh vertikalnih in horizontalnih površin. Sledilo je čiščenje struge potoka v neposredni okolici mosta, vendar tako, da niso nastale dodatne poškodbe na opornikih in opornih zidovih mostu. Manjkajoči gradniki v konstrukciji objekta, na ločnih stenah, oboku, opornikih so bili ponovno pozidani. Uporabljen je bil lokalni peščenjak, ki je bil deponiran v neposredni bližini mostu. Poškodovana malta v fugah je bila odstranjena, kamen pa je bil ponovno fugiran. Pri zidanju je bila uporabljena le nujno potrebna količina podaljšane apnene malte iz sivorjavega peska (iz peskokopa Štanjel) z dodatkom belega cementa. Kamni v vidnih licih in novem zgornjem zaključnem delu zidov – parapetu – so bili pazljivo odbrani in pravilno položeni; mojstri so se pri zidanju zgledovali po ohranjeni površini in strukturi zidu. V ograjo mostu sta bila vgrajena tudi odcednika. Zgornji del oboka mostu je zaščiten z betonsko ploščo minimalne debeline. Ločnica med tlakom iz mačjih glav in začetkom pohodne površine mosta je izvedena iz pokončno nabitega lokalnega

kamna v širini okrog 12 cm. Dela so se zaključila s ponovno izvedbo finalnega sloja iz gramoznega nasutja, ki je višinsko prilagojeno obstoječi komunikaciji.

Slap pri Vipavi, most čez potok Dragonc (foto: A. Ščukovt, 2017)

Slap pri Vipavi, obnovljeni most čez potok Dragonc (foto: A. Ščukovt, 2021)

147 Andrejka Ščukovt, Katja Kosič

EŠD: 16109, 7467, 29886

Naselje: **Slap pri Vipavi**

Občina: Vipava

Ime: **Slap pri Vipavi – vas; Slap pri Vipavi – domačija Slap 18; Slap pri Vipavi – most čez potok Dragonc**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Občina Vipava in partnerji operacije LAS Vipavska dolina – zelena priložnost, program razvoja podeželja – Evropa investira v podeželje, so uredili več desetletij opuščeno staro pot, ki poteka na zahodnem robu vaškega jedra Slap pri Vipavi, preko enoločnega kamnitega mostu čez potok Dragonc in do domačije Majerija. Imenovali so jo Učna pot na Slapu – Pot med divje.

Okrog štiristo metrov dolgo pot s suhograjenimi podpornimi zidovi so očistili rastja in jo utrdili ter opremili s klopmi in informativnimi tablamami. Slavnostna otvoritev poti je bila septembra 2019. Tematska učna pot se začne na vaškem trgu – placu, obnovljenem leta 2011, kjer najprej spoznamo vaško jedro Slapa. Od tu naprej na okrog štiristo metrov dolgi

pešpoti lahko spoznavamo bogastvo divjih užitnih rastlin (našteli so jih več kot 40) skozi celoletni rastlinski cikel ter nepremično kulturno dediščino naselja.

Slap pri Vipavi leži pod Vipavskimi brdi in je gručasta vas z ohranjenim naselbinskim jedrom. Objekti v vasi so prilagojeni reliefnim in mikroklimatskim značilnostim (*burja*) in so se izoblikovali iz potrebe po bivanju, načinu življenja in gospodarjenja ter zaradi uporabe gradiva izhajajoč iz lokalnega okolja (*kamen, les*). Več stavb ima ohranjene kamnite oblikovne elemente: portale, okenske okvirje, konzole. V vasi stojijo vodnjaki in znamenja ter na placu Lanthierjeva graščina (17. stoletje), v kateri je delovala prva slovenska vinarska in sadjarska šola (1873), stara osnovna šola (1858) in župnijska cerkev sv. Matije (na mestu gotske, 1702). Na potoku Močilnik, križišču poti za vasi Slap in Lože, stoji leta 1803 zgrajen enoločni kamniti most, s kamnito ploščo in zapisom v slovenskem jeziku, mojstra Antona Trošta. Most čez potok Dragonc, ki vodi do Majerije, pa je enoločni kamniti most dolžine okrog 5 m, z višino oboka 2,2 m in razponom ločnega oboka 2 m. Glede na ustno izročilo naj bi most zgradil neki *Zidany*. V francijskejski katastrski mapi iz leta 1822 most ni vrisan. Iz tega sklepamo, da ga je stavbenik zgradil pozneje. Pri gradnji je uporabil kamen, ki je splošna značilnost primorskega stavbarstva. Most preči potok pravokotno, namenjen je pešcem in premošča staro pešpot med Slapom in Majerijo, adicijsko zgrajeno domačijo štirih objektov, ki jo na vzhodu omejuje zeliščni vrt.

Slap pri Vipavi, pogled na domačijo Majerija, do katere vodi učna pot čez kamniti enoločni most potoka Dragonc (foto: A. Ščukovt, 2020)

148**Mihela Kajzer, Anja Mihelič Pogorelčnik, Saša Djura Jelenko**

EŠD: 657

Naselje: **Slovenj Gradec**

Občina: Slovenj Gradec

Ime: **Slovenj Gradec – mestno jedro**

Naslov: Šolska ulica 3

Področje: A

Obdobje: pozni srednji vek, zgodnji novi vek

Stavba z naslovom Šolska ulica 3 stoji v centru srednjeveškega mestnega jedra Slovenj Gradca (zametki mesta so izpričani od leta 1211 dalje), v bližini notranje linije srednjeveškega mestnega obzidja (nastalo po letu 1270), med mestnim gradom Rotenturn (prezidan v letih 1493 in 1494 iz prvotnega srednjeveškega stolpa; danes sedež občine) in staro mestno hišo (prvič omenjena leta 1612; danes sedež muzeja in galerije). V hiši je imel dolga leta svojo delavnico slovenjegraški čevljar Jože Levovnik.

Skladno s pričakovanim velikim arheološkim potencialom območja so v sklopu varstvenih režimov za mestno jedro pri posegih v tla predvidene predhodne arheološke raziskave (Odllok o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Mestne občine Slovenj Gradec, Uradni list RS, št. 26/16). Na tej osnovi je bila v zvezi z delno odstranitvijo, dozidavo in spremembo namembnosti objekta na naslovu Šolska ulica 3 (med drugim) ob vseh gradbenih zemeljskih delih predpisana vzporedna arheološka raziskava.

Po investitorjevem naročilu je raziskavo izvedel Koroški pokrajinski muzej iz Slovenj Gradca; glede na gradbeno dinamiko je potekala v obdobju med 5. septembrom 2018 in 19. aprilom 2019 (koda raziskave: 18-0022; Prvo strokovno poročilo o raziskavi – Arheološko dokumentiranje ob gradnji – Vzporedne arheološke raziskave – Slovenj Gradec – Šolska ulica 3 (Levovnik), Anja Mihelič Pogorelčnik, univ. dipl. arheol., in Saša Djura Jelenko, univ. dipl. arheol., Koroški pokrajinski muzej, Glavni trg 24, 2380 Slovenj Gradec, avgust 2019).

V letu 2018 smo spremljali posege v kleti in nepodkletenih pritličnih prostorih, kjer so za potrebe ureditve komunalne infrastrukture ponekod ročno poglobili talni nivo za 0,20–0,40 m. Ob tem smo v plasti pod sodobno hodno površino naleteli na maloštevilne odlomke novoveške in poznosrednjeveške lončenine in kosti. V prostoru na skrajnem zahodnem delu objekta proti graščini Rotenturn smo zaradi preveritve terena ročno izkopal tudi dve testni sondi v globino do arheološko sterilne geološke plasti, pri čemer pa razen dveh odlomkov lončenine in dveh odlomkov kosti nismo našli ničesar.

V zimskih mesecih leta 2018 so delavci okoli hiše strojno izkopal drenažni jarek in s tem razkrili temelje objekta. Zemeljske plasti so bile arheološko negativne in precej poškodovane, kar kaže, da je bil objekt v svoji zgodovini

večkrat adaptiran.

Leta 2019 so se raziskave osredotočile na dvoriščni prostor (atrij). Po strojnem izkopu sodobne hodne površine (betonske plošče in vrtna zemlja) so se pričele kazati prve arheološke najdbe, zato smo območje ročno poglobili do arheološko sterilne geološke plasti. Vzhodni del dvorišča je v preteklosti služil kot vrt in je bil zamejen z betonsko ograjo. Na jugovzhodnem delu izkopnega polja smo na 0,30 m globine naleteli na betonsko apnenico, v skrajnem severovzhodnem delu pa so se pokazali ostanki starejše kanalizacije, ki je tekla v smeri vzhod–zahod. Kanalizacija je bila dalje proti zahodu že uničena, v severovzhodnem delu izkopnega polja pa je pravokotno presekala temelje starejšega zidu, ki je tekla v smeri sever–jug. Temelj je bil deloma uničen tudi zaradi gradnje novodobne greznice in vodovoda. Po končani raziskavi so bile ostaline pokrite in zasute.

Med deli so bili odkriti večja količina odlomkov lončenine (429 kosov), kosti, odlomkov stekla (5 kosov), železnih predmetov (20 kosov) in svetinjska. Odlomki lončenine pripadajo večinoma kuhinjskim posodam in pokrovom, nekaj je kosov pečnic. Najdbe kažejo na čas poznega srednjega in zgodnjega novega veka.

Odkrite ostaline odražajo pestro dogajanje ter drugačno podobo in izrabo prostora od današnjih. Kanalizacija je zagotovo pripadala eni izmed hiš na bližnjem Glavnem trgu (morda celo stari mestni hiši), vendar za natančnejšo določitev niti v zadevnem gradbenem okviru ni dovolj ohranjena. Iz podobnega razloga je do nadaljnjega nejasen tudi kontekst stratigrafsko starejšega temelja zidu, saj nam tudi podoba v franciscejskem katastru kaže šele današnje stanje.

149**Minka Osojnik**

EŠD: 3884

Naselje: **Slovenska vas**

Občina: Pivka

Ime: **Slovenska vas pri Pivki – cerkev sv. Andreja**

Področje: UA, R

Obdobje: sredina 17. stoletja, 1631, 1633, 1658, zadnja četrtina 19. stoletja, 1879

Cerkev iz 17. stoletja je obdana z obzidjem s pilastrskim vhomom na zahodu. V osi si sledijo tristrano zaključen prezbiterij, pravokotna ladja in zvonik (1879). Slavolok je polkrožno zaključen, obok prezbiterija z rustikalnim rebrovjem.

V jeseni 2019 se bili restavrirani stene in obok v prezbiteriju. Po izvedenem sondiranju je bilo ugotovljeno, da so bili stene in rebra na oboku večkrat prebeljeni z apnenimi beleži, večinoma v beli barvi. Prvotni omet je bil zelo razpokan, umazan in na več mestih preperel.

Omet je bil v celoti utrjen, injektiran in pokitan. Za

Slovenska vas pri Pivki, cerkev sv. Andreja, severna stena prezbiterija pred obnovo (foto: M. Osojnik)

utrjevanje povrhnjice se je uporabilo apneno mleko z dodatkom finega kalcitnega peska, injektiranje se je izvedlo s Calxnovo®, kitanje in dopolnjevanje pa z apneno malto. Ob odstranjevanju beležev so se na originalni osnovi pokazale sledi štirih posvetilnih križev, ki pa so bili v precej slabem stanju. Za končno prezentacijo je bilo odločeno, da se celoten prezbiterij prebeli z apnom, kot je bilo prvotno, posvetilna križa na stenah za oltarjem sta bila retuširana, pri drugih dveh sta se zaradi slabše ohranjenosti nakazali le prvotna lega in velikost. Kamniti slavolok in kamniti okvir vhoda v zakristijo sta bila očiščena vseh beležev in sta prezentirana v kamnu (Nataša Lapanja Jazbec, Restavratorsko poročilo. Slovenska vas – p. c. sv. Andreja, EŠD 3884, november 2019).

Dela je izvedla restavratorka Nataša Lapanja Jazbec iz Svetega pri Komnu, dela je sofinancirala Občina Pivka.

Slovenska vas pri Pivki, cerkev sv. Andreja, notranjščina prezbiterija po obnovi (foto: Marta Bensa)

150**Urška Todosovska - Šmajdek**

EŠD: 3380

Naselje: **Slovenske Konjice**

Občina: Slovenke Konjice

Ime: **Slovenske Konjice – cerkev sv. Ane**

Področje: UA

Obdobje: 16., 17., 18., 19. stoletje

Nekdanja grajska kapela v Slovenskih Konjicah, kasneje preimenovana v podružnično cerkev sv. Ane, od leta 1800 dalje služi kot pokopališka cerkev. Po zadnjih dognanjih je bila postavljena v zadnji četrtini 16. stoletja za opravljanje zasebnega protestantskega bogoslužja, sprva družine Khisl, katere grb je upodobljen na reliefu, vgrajenem na pročelju vhodne veže, nato pa družine Tattenbach, ki je v začetku 17. stoletja v cerkvi uredila tudi svojo grobnico.

V tlorisu je cerkvena stavba zasnovana kot enoladijska,

Slovenske Konjice, cerkev sv. Ane, zunanjščina cerkve pred obnovo (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2009)

Slovenske Konjice, cerkev sv. Ane, pogled na južno strešino med obnovo (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2019)

z zunanjimi oporniki, poligonalnim prezbitერიem in zvonikom. Kasneje so ji prizidali vežo (konec 16. stoletja), lopi (17. stoletje), kapelo sv. Križa (18. stoletje) in nazadnje zakristijo. Zunanjo podobo odlikujejo za renesanso značilni arhitekturni elementi, ki jih v tem času v slovenskem prostoru težko najdemo. Kažejo se v preprostih in kvalitetnih kamnitih profilacijah odprtin, okrogli obliki oken v ladji, venčnem zidcu, ki je izdelan v obliki arkadnega friza in sloni na geometričnih konzolah ter obteka celoten objekt. V renesančnih oblikah s stranskimi konzolnimi volutami je izklesan tudi portal na zahodni steni pod zvonikom.

Prvotna oprema se v cerkvi ni ohranila. Sedanji oltarji sv. Ane, sv. Florjana in sv. Križa so iz kasnejših časovnih obdobij in so bili v devetdesetih letih 20. stoletja konservatorsko-restavratorsko obnovljeni (Restavratorstvo Podkrižnik). Kot eden najbolj kakovostnih renesančnih nagrobnih spomenikov na Slovenskem se je ohranil epitaf Sigismunda Tattenbacha, vzidan (leta 1594) v del južne ladijske stene. Na nasprotni strani so kasneje postavili še epitaf Janeza Krištofa Tattenbacha, umrlega leta 1627 (*Daša Pahor, Podružnična cerkev sv. Ane v Slovenskih Konjicah – Protestantska kapela po načrtih italijanskega arhitekta?, ZUZ (nova vrsta, letnik 42), str. 123–136*).

Avgusta 2019 se je pričela celovita obnova zunanjščine, ki je trajala do pomladi leta 2020. V določeni fazi je bila prvotno skriljasta streha cerkvene ladje in stranske kapele sv. Križa prekrita s klasičnim opečnim bobrovcem. Sčasoma je zelo dotrajala, saj je na več mestih zamakala. V sklopu te obnove se je ponudila priložnost, da vse strehe ponovno povežemo v neločljivo celoto, odeto v avtohtoni pohorski skrilj.

Hkrati je potekala tudi obnova fasade, ki je bila na poškodovanih mestih oklepana, na novo izdelana na klasičen način in prebarvana v ubito belem barvnem tonu. Geometrične konzole strešnega venca, ki obteka cerkev, so bile na podlagi obstoječega stanja na novo prebarvane v vinsko rdečem barvnem tonu.

Dela na cerkveni strehi je opravilo podjetje Mirnik trade, d. o. o., iz Celja, dela na fasadi pa je izvajal Marjan Ofentavšek, s. p., z ekipo iz Slovenskih Konjic. Cena celotnega projekta je znašala 148.000 €. Stroške so poleg Nadžupnije Slovenske Konjice krili donatorji, del pa je prispevala tudi Občina Slovenske Konjice.

Pri sanaciji strehe je steklo tudi sodelovanje z nekdanjimi kolegi iz Zavoda za varstvo narave (ZRSVN, OE Celje). Izkazalo se je namreč, da je cerkev izjemnega pomena za netopirje male polovnjake, ki v njej gnezdiijo (Natura 2000). Po navodilih ZRSVN je bilo treba zagotoviti ključno preletno odprtino na stiku stranske kapele in ladje med tramovi ostrešja in zidom. Strokovnjaki so se povezali z izvajalci na objektu, ki so odprtino izvedli na način, da bo še naprej omogočala prelete netopirjem, vendar ne na škodo kulturnega spomenika.

Slovenske Konjice, cerkev sv. Ane, pogled na južno fasado po obnovi (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2019)

Slovenske Konjice, cerkev sv. Ane, pogled na severno fasado po obnovi (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2020)

151 Andrejka Ščukovt

EŠD: 7593

Naselje: Soča

Občina: Bovec

Ime: Julijske Alpe – Triglavski narodni park

Naslov: Soča 104

Področje: E

Obdobje: 19., 20., 21. stoletje

V dolini Trente poselitvene značilnosti izhajajo iz strnjene, gručaste naselitve, ki se je izoblikovala na dnu osrednjih dolin in v razpršeni poselitvi na območju ledeniških dolin ali na prisojnih legah nad vodotoki. V preteklosti so bile trentarske domačije pretežno samooskrbne kmetije, ki so se v sozvočju z naravo ukvarjale s pašništvom in skromnim poljedelstvom. Bovško-trentarska hiša je lahko nadstropna vrhhlevna oz. vrhkletna, lahko pa tudi pritlična masivno zidana stavba, ki jo pokriva velika in strma dvokapnica. Nadstropno bovško-trentarsko hišo oblikuje zunanje stopnišče z zunanjim

hodnikom (*gankom*), ki ju ščiti širok napušč (*linda*), samo stavbo pa pokriva strma (z naklonom od 45° do 60°) simetrična dvokapna streha z obojestranskima čopoma in z zatrepji, opaženimi z deskami. Tlorisno je bovško-trentarska hiša pravokotne zasnove. Glede na višinski gabarit so prostori

Hiša Soča 104 pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2017)

Hiša Soča 104 po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2021)

razporejeni v tri funkcionalne enote: v pritličju sta klet oz. hlev in gospodarski prostor, v nadstropju so bivalni prostori, prostrano podstrešje (*wrh*) pa je služilo predvsem spravilu sena. Okenske in vratne odprtine so lesene in pokončne pravokotne oblike, okna so dvokrilna in lahko deljena s prečkami ter v razmerju 2 : 3. Vhodno pročelje je običajno orientirano na prisojno vzdolžno stran, kjer so tudi vse glavne odprtine. Na preostalih treh fasadah so odprtine utilitarno razporejene. Fasade so prebeljene z apnenim beležem. Za strešno kritino so v osnovi uporabili lesene deske, ki so jih sčasoma nadomestile ravne strešne plošče v sivi barvi (špičak, eternit), ponekod tudi opečna kritina (zarezniki). Kulturnovarstveni pogoji za popotresno sanacijo hiše Soča 104, ki leži na terasasti izravnavi nad koriti reke Soče in poleg hiše obsega tudi več gospodarskih stavb, so bili določeni v skladu z varstvenim režimom iz določb iz občinskega prostorskega načrta (OPN) Bovec in na podlagi Zakona o Triglavskem narodnem parku, kjer se vsak predviden poseg v celoti podreja celostnemu varstvu prostora, objekti pa se lahko samo vzdržujejo in ohranjajo glede na vzorec poselitve in stavbne značilnosti. Načrtovana rekonstrukcija hiše Soča 104 je ohranila vzorec poselitve in parcelacije z lego in obliko terena, s posegi popotresne sanacije pa glavne tipološke značilnosti bovške hiše, kar pomeni osnovne in bistvene elemente, kot so na vhodni fasadi obstoječe razmerje med napuščem (*lindo*) in odnosom do zunanje komunikacije (*stopnic* in *ganka*), velikost in oblika pete fasade ter uporaba tipičnih materialov za kritino, stavbno pohištvo in zatrepne stene.

152 Andrejka Ščukovt

EŠD: 9966

Naselje: Soča

Občina: Bovec

Ime: Soča – domačija Soča 51

Naslov: Soča 51

Področje: E

Obdobje: 19., 20., 21. stoletje

Domačija V mlinu v Soči leži na desnem bregu potoka Vrsnik in v bližini sotočja Vrsnika z reko Sočo. V gruči obsega vrhkletno bovško hišo, preužitkarsko hišo, leseno drvarnico in žago venecijanko.

Žago z ohranjenim mehanizmom, ki je delovala sezonsko, ščiti lesen paviljon. Spodnji del žage je obodni zid iz kamnitih gradnikov debeline pribl. 1 m. V osrednjem lesenem delovnem območju je na leseno konstrukcijo nameščena linijska žaga venecijanka. Iz lesa izdelane stene pokriva štirikapna lesena streha. Cilj vzdrževalnih posegov na objektu je bil ohranitev obstoječe stavbne mase in oblikovnih elementov ter uporaba tradicionalnega trajnostnega materiala, da bi se žaga ohranila v čim bolj originalni podobi. Vzdrževalna

dela so obsegala odstranitev oz. zamenjavo šestih strohnelih nosilnih strešnih stebrov. Sledila je zamenjava dotrajanega poda in treh nagnitih tramov, ki so nosili pod z mehanizmom žage. Po obodu z vseh štirih strani je bil zamenjan dotrajan opaž. Za vzdrževalna dela sta bila uporabljena smrekov in macesnov les. Žaga je ponovno pokrita z leseno kritino, ker je bila obstoječa dotrajana. Pokrivanje strehe z lesenimi dvometriskimi deskami debeline 22 mm je potekalo na način enkratnega prekrivanja. Macesnove deske in tudi preostali les, ki ga je mojster zamenjal, so bili obdelani na žagi v Trenti. Pred opisanimi deli je bil saniran kamniti obodni del žage, ker je bil zaradi slabega temeljenja nestabilen.

Hiša Soča 51 je bila celovito popotresno sanirana okrog leta 2000. Takrat so simetrično dvokapnico z naklonom 45° in obojestranskima čopoma pokrili s historično kritino, macesnovimi deskami. Vendar je zaradi slabe kakovosti lesa, ki mu ni bila odstranjena beljava, in slabega prekrivanja les pričel trohneti in na več mestih je prišlo do zamakanja v objekt. Odločili smo se, da je treba obstoječi les odstraniti v celoti in streho pokriti z novo leseno kritino iz macesnovega lesa, vendar pa naj se tokrat način prekrivanja z dvometriskimi deskami izvede na tri preklope. Zaradi tega je bilo treba ustrezno razporediti spodnje late. Pod deskami je tokrat položena sekundarna kritina.

Domačija Soča 51, žaga med obnovo lesenih elementov (foto: A. Ščukovt, 2019)

Domačija Soča 51, notranjost žage po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

Domačija Soča 51, pogled na hišo z obnovljeno leseno kritino in na paviljon žage (foto: A. Ščukovt, 2021)

153 Gašper Rutar, Monika Arh, Matjaž Mori

EŠD: 30655

Naselje: **Sotina**

Občina: Rogašovci

Ime: **Sotina – gradišče Sotinski breg**

Področje: A

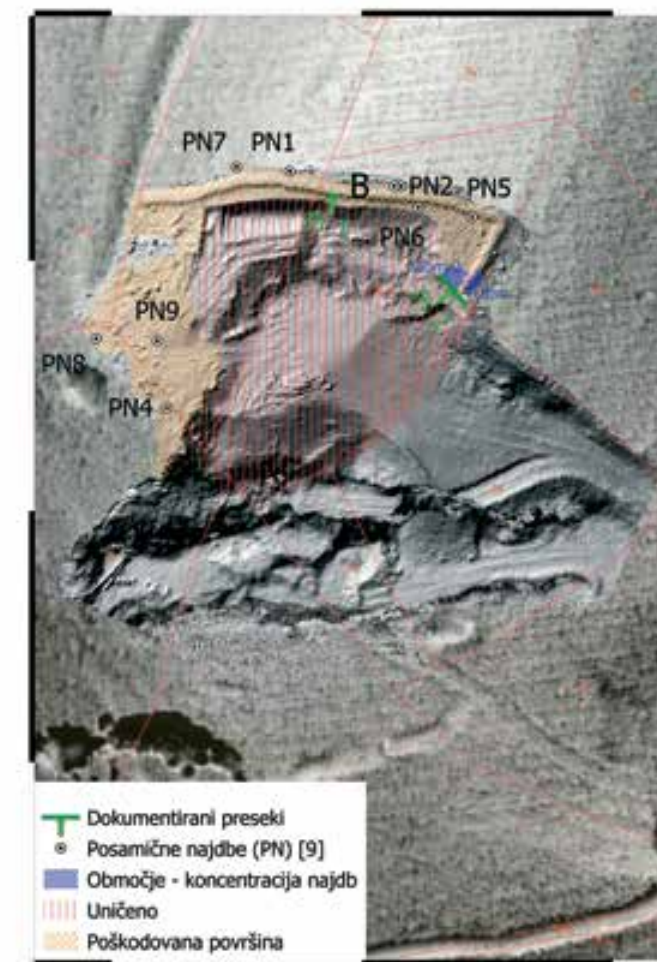
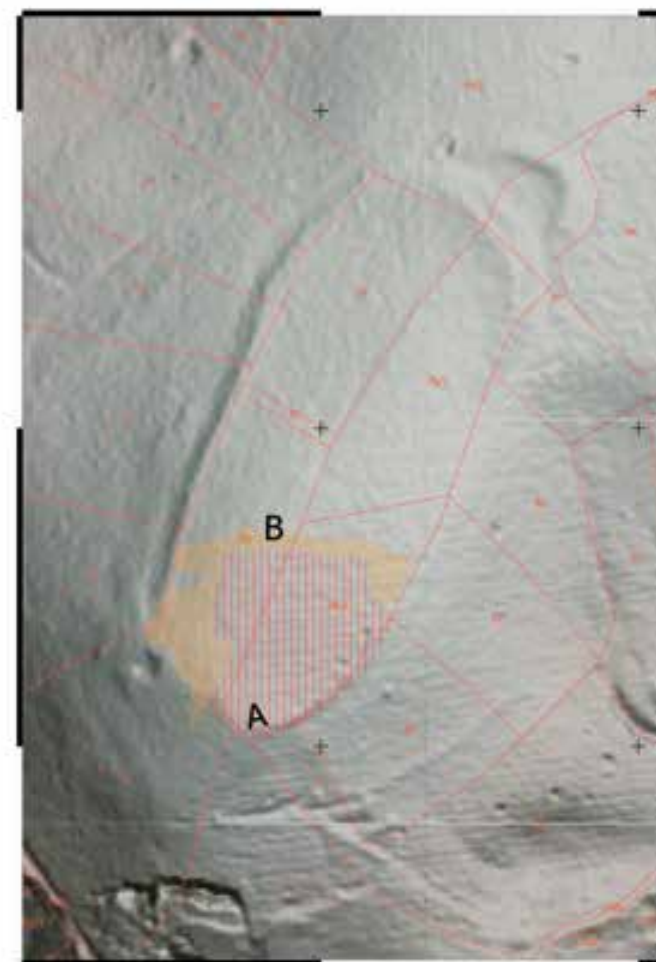
Obdobje: eneolitik

Na območju veljavnega OPPN za kamnolom v Sotini je bila podana prijava, da je kamnolom pri širjenju posegel na območje arheološkega najdišča. Najdišče je bilo na posnetkih zračnega laserskega skeniranja (ZLS, lidarski posnetek) prepoznano leta 2014 v okviru projekta BorderArch. Takrat so bili na lidarskih posnetkih prepoznavni ostanki obrambnih nasipov, pri terenskem ogledu pa so bili najdeni tudi odlomki prazgodovinske lončenine.

Izdana je bila odločba o arheološkem najdišču št. 35107-0489/2019/1-AM z dne 24. 6. 2019. Na območju posega na parc. št. 74 in 76/2, obe k. o. Sotina, smo izvedli površinski pregled vzdolž obstoječega vkopa, pregled s pobiranjem površinskih najdb pa smo razširili na celotno poškodovano površino. Dokumentirali smo dva izpovedna preseka

in opravili izmero trenutnega stanja izkopa in poškodb. Skrajni jugozahodni pomol Sotinskega brega, pomenljivo poimenovan Kugla, je pred poškodbo skoraj v celoti varoval zemljeni nasip (obrambni okop), ki je zajel površino 14.550 m² (1,45 ha). Nedavna širitev kamnoloma je posegla v njegov jugozahodni del na parc. št. 74, 76/2, obe k. o. Sotina (28), v skupni izmeri 3785 m². Od tega je uničene (odkopane) 2557 m² površine znotraj nasipa, dodatnih 1228 m² pa je bilo poškodovanih pri čiščenju površine (vegetacije) in premeščanju zemljine. Najdbe se pojavljajo po celotni poškodovani površini. Večinoma gre za posamične najdbe, za katere lahko domnevamo, da ležijo nedaleč od prvotne lege, najdene so bile v delno premešani vrhni plati. Pojavili pa sta se tudi dve površinski koncentraciji najdb. Območje 1 predstavlja koncentracijo najdb v sodobnem nasipu ob meji posega kamnoloma. Na območju 2, kjer je bila pobrana večina najdb na zelo majhnem območju, je mogoče opaziti tudi debelejšo kulturno plast, ki je drugje nismo zasledili. Glede na lokacijo tik ob prazgodovinskem nasipu gre dejansko lahko za akumulirano kulturno plast z najdbami.

Večina drobnega gradiva, odkritega na Sotinskem vrhu, kaže tehnološke in tipološke značilnosti zgodnjeneolitske lasinjske kulture. Nekaj odlomkov, vključno s pokrovom s predrtim držajem, bi lahko bilo tudi starejših, medtem ko nekaj odlomkov sodi v čas srednje ali pozne bronaste dobe.

Pregledni načrt gradišča Sotinski breg na lidarskem posnetku leta 2014 (levo) in načrt uničenja 2018 (desno) in dokumentiranih najdb (izris: G. Rutar)

154 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Spodnje Duplice**

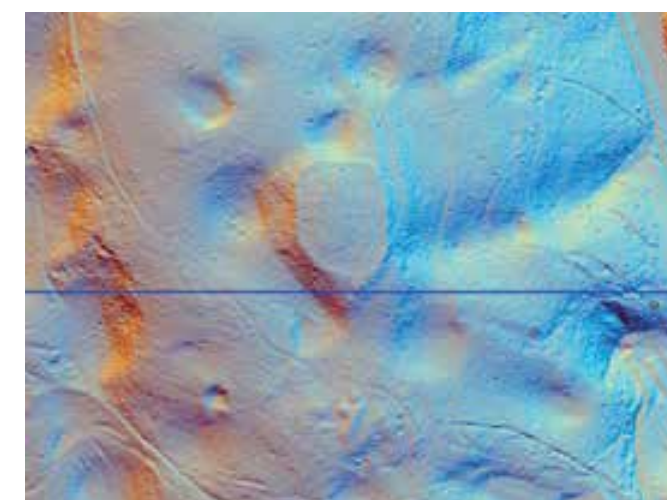
Občina: Grosuplje

Ime: **Spodnje Duplice – gradišče Delek**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, železna doba

Zahodno od naselja Spodnje Duplice sem s pomočjo lidarskega posnetka identificiral prazgodovinsko gradišče. Naselbina obsega približno 5500 m². Doslej neznana arheološka lokacija leži v gozdu, 150 m južno od vzpetine Delek na koti 436. Najlažji dostop do lokacije je z južne in severozahodne strani, drugod pristop otežujejo manjše vrtače. Gradišče se dviga tri do pet metrov nad okoliškim terenom, če upoštevamo še teren vrtač v okolici, pa je lokacija višja od okoliškega terena za deset do petnajst metrov in nima

Spodnje Duplice, gradišče Delek na lidarskem posnetku (izvedba: M. Pergar)

vidnega obrambnega nasipa. Podobne značilnosti imajo tudi gradišče Ilovce (Rutar, G. 2018: Krška vas – Ilovce, v: Varstvo spomenikov 53, str. 102) in gradišče Žalna (Rutar G. 2018: Žalna – gradišče, v: Varstvo spomenikov 53, str. 306), na katerih sem opravil topografski ogled v letih 2016 in 2017, ter gradišče na Brinjskem hribu nad Grosupljem. Ob ogledu Deleka sem našel drobce ožgane gline in prazgodovinsko lončenino. Nova prazgodovinska lokacija dopolnjuje naše poznavanje prazgodovinskih naselbin med Grosupljem in Žalno. Na podlagi dosedanjih raziskav železnodobne poselitve na Dolenjskem (Dular et al. 2007, Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev, gospodarstvo, družba. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12) naselbino preliminarno umeščam v čas železne dobe.

155 Matevž Remškar

EŠD: 2421

Naselje: **Srednja vas pri Šenčurju**

Občina: Šenčur

Ime: **Srednja vas pri Šenčurju – cerkev sv. Katarine**

Področje: UA

Obdobje: visoki srednji vek, druga četrtina 16. stoletja, prva četrtina 18. stoletja

Cerkvi sv. Radegunde in sv. Katarine v Srednji vasi pri Šenčurju sta pomemben cerkveni romarski kompleks iz časa visokega srednjega veka. Tik pod tlakom sedanje ladje severne cerkve sv. Katarine je bila odkrita skoraj v celoti ohranjena romanska cerkvica s polkrožno apsido. Skrajno zahodni del romanske ladje sega izven sedanje cerkve. Romanska cerkev ima domala v celoti ohranjen tlak iz apnenega astriha v ladji ter temelje oltarja v apsi. Severni del romanske ladje stoji dobesedno na temeljih poznoantične ville rustice (Milan Sagadin, Srednja vas pri Šenčurju, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 38, 2001, str. 119). Ko je romanska predhodnica postala premajhna, so v 15. stoletju zgradili vzporedno z njo večjo, gotsko cerkev sv. Radegunde.

Na Gorenjskem se le še v Srednji vasi pri Šenčurju in na Sv. Primožu nad Kamnikom lahko ponašamo z izjemnim ambientom dveh cerkva, ki stojita vzporedno druga ob drugi (Nika Leben, *Cerkvi sv. Katarine in Radegunde v Srednji vasi pri Šenčurju*, Pod Jurijevim klobukom, Zbornik Občine Šenčur 2006, Šenčur, 2006, str. 231–246). Gotska arhitektura sv. Katarine pa je iz leta 1531. Datirana je na glavnem sklepniku gotskega oboka v prezbitერიju. Gotsko poreklo cerkve dokazuje tudi kamnit talni zidec, ki obdaja cerkev in prezbitერიj, prekinjen je le na zahodnem pročelju, kjer je edini vhod v cerkev s šilastim, profiliranim portalom. Lavtižar navaja, da je bila nekdanj na zunanji desni steni kamnita plošča, vzdana kakor mizica za pokladanje darov (Josip Lavtižar, *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*, Ljubljana, 1901). Okna so bila po navedbah Antona Koblarja prezidana v 17. stoletju.

Gre za izjemno arhitekturo, pravzaprav spomeniško območje. Cerkev je bila leta 1999 razglašena za spomenik lokalnega pomena z Odlokom o razglasitvi območja podružničnih cerkva sv. Radegunde in sv. Katarine v Srednji vasi pri Šenčurju za kulturni spomenik (Uradni vestnik Gorenjske, št. 28/99–106 z dne 20. 7. 1999).

ZVKDS, OE Kranj, je 18. 6. 2019 prejel zahtevo investitorja (Župnija Šenčur) za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev za obnovo in pleskanje fasade na cerkvi. Investitor je zahtevi priložil dokumentacijo s priloženim predlogom sanacije podjetja Baumit, d. o. o., z dne 22. 5. 2019.

ZVKDS je 20. 6. 2019 opravil ogled in ugotovil, da se dela že izvajajo. Naslednji dan je investitorju poslal usmeritve, 24. 6. 2019 pa kulturnovarstvene pogoje. Ti so predpisovali predvsem ustrezno zaščito izvornih kamnitih delov stavbe, ohranjanje velike večine izvirnega ometa iz zgodnjega 18. stoletja, odbijanje cementnega obrizga s kamnitih delov talnega zidca ter sanacijo ometov z apnenim ometom, sestavljenim iz starega uležanega gašenega apna in peska ustrezne granulacije. Poudarjeno je bilo, da je treba pleskanje izvesti brez pripravkov iz akrilnih materialov. Barvne tone bi določil ZVKDS na podlagi predhodnega sondiranja, dela pa naj bi izvajali izvajalci z referencami. Na objektu smo se v kratkem srečali še nekajkrat.

Dela so se sicer upočasnila, delno smo izvedli sondažne raziskave in odkrili poslikane špalete na gotskem prezbitერიju, bele okvirje baročnih oken in sočasne belo naslikane stebre ter dva kamnita elementa s kamnoseškimi znaki. Ker smo se dogovorili, da bo vsaj gotski prezbitერიj obravnavan restavratorsko, smo pri občini pomagali pridobiti pomoč za financiranje obnove, če bi bila dela izvedena v skladu s pogoji. Pridobljeni sta bili dve ponudbi za restavriranje prezbitერიja. Dela pa so se nadaljevala brez uskladitve med investitorjem, izvajalcem in ZVKDS ter brez pridobljenega kulturnovarstvenega soglasja. Deli, s katerih je bil omet odbit ali pa odstranjen zaradi sondiranja, so bili zakrpani z ometom proizvajalca Baumit, ki ga opisujejo kot »pripravljena naravno

Srednja vas pri Šenčurju, cerkev sv. Katarine med krpanjem ometov (foto: M. Remškar)

bela mineralna praškasta izravnalna masa z vlakni; za vmesni sloj in izravnavo ometov pri novogradnjah, predvsem pa pri prenovah in sanacijah starejših objektov; za zunanje in notranje površine; zrnavost 0,6 mm; sestavine: Apno, beli cement, pesek, vlakna, dodatki«.

Cementni omet je bil s talnega zidca delno odbit, z zgornjega in spodnjega dela pa v celoti. Pokazale so se poškodbe kamna. Ta poseg je bil za arhitekturo pozitiven, saj je med tlemi in pasom cementa zdaj odprta rega, ki preprečuje oz. zmanjšuje dvig kapilarne vlage. Zgoraj se je pokazal lepo obdelan kamen, celo v ritmu temnejših in svetlejših tonov. Žal omet ni bil odbit v celoti. Izvedeno naj bi bilo tudi pleskanje z (verjetno akrilno) emulzijo tako baročne ladje kot gotskega prezbitერიja. Izvedeno je bilo pleskanje z Baumit fasadnimi barvami. Presentacija spomenika ni premišljena, gre pa na srečo za tonirano belo barvo. V okroglo odprtino na zahodnem pročelju je bil vstavljen zračnik. Nobenih del ni izvajal usposobljen konservator-restavrator ali izvajalec z referencami.

156 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Sremič**

Občina: Krško

Ime: **Sremič – prazgodovinska višinska naselbina Slom**

Področje: A

Obdobje: neolitik, eneolitik, bronasta doba

Na podlagi analize lidarskega posnetka sem opravil ogled strme vzpetine severozahodno od zaselka Slom pri Sremiču, severno od Krškega, na zemljišču s parc. št. 502 – del, 503 – del, 523 – del, 524/1 – del, 525/2 – del, 527 – del, 875 – del, vse k. o. Sremič.

Severna, zahodna in vzhodna pobočja so izredno strma, zato je lokacija izredno dobro naravno zavarovana. Najlažji dostop je z južne strani, kjer so nekdanji prebivalci postavili zemljen nasip. Lokacijo je močno poškodovala gozdna vlaka na zahodni in severni strani grebena. Prav na območju gozdne vlake in pod panji podrtih dreves sem med ogledom našel kamnita orodja, silekse in prazgodovinsko lončenino. Preliminarni pregled lončenine je pokazal, da je bil prostor obljuden že v neolitiku, sama naselbina z obrambnim nasipom pa je verjetno nastala v obdobju eneolitika ali bronaste dobe, kot nam kažejo topografsko in časovno primerljive lokacije iz arheološke literature (Dular, J. 2001: Neolitska in eneolitska višinska naselja v osrednji Sloveniji, v: Arheološki vestnik 52, 89–106).

Odkrita prazgodovinska višinska naselbina pomembno dopolnjuje arheološko podobo območja med Savo in Bohorjem.

Sremič, prazgodovinska višinska naselbina Slom, kamnita puščica (foto: M. Pergar)

Sremič, prazgodovinska višinska naselbina Slom, zemljeni nasip na južnem delu naselbine, pogled s severa proti jugu (foto: M. Pergar)

157 Sabina Ravnikar

EŠD: 1563

Naselje: **Stara Cerkev**

Občina: Kočevje

Ime: **Stara Cerkev – cerkev Marijinega vnebovzetja**

Področje: UA, R

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1853–1857, prva svetovna vojna

Župnijska cerkev stoji na rahlo dvignjeni ravnici sredi gručaste vasi na Kočevskem polju in predstavlja vedutni poudarek naselja.

Stara Cerkev je eno najstarejših naselij na Kočevskem. Na mestu današnje cerkve je prvotno stala starejša podružnica, ki so jo leta 1818 podrli. Nova cerkev je bila zgrajena med letoma 1853 in 1857 po načrtih furlanskega stavbenika Silvestra Venchiaruttija. Dvoranska neoromanska cerkev ima ravno zaključen kratek prezbitarij in dve kasneje (leta 1906) prizidani zakristiji. Cerkev je zasnovana v neoromanskem slogu z visokim coklom, ki ga od ravne fasade ločuje polkrožno profiliran zidec. Fasada je členjena s plitvimi neprofiliranimi pilastri in polkrožnimi okni. Notranjščina je obokana s češkimi kapami in razdeljena v tri traveje, prav tako je obokan prezbitarij. Obok prezbitarija je poslikan z motivi Vere, Upanja in Ljubezni ter simboli evharistije. Na slavolokih so napisi v nemščini. V prezbitariju je na glavni oltarni steni naslikana freska Vnebovzetja furlanskega slikarja Domenica Fabrisa. Okna v prezbitariju krasijo vitraji s figuralnimi in ornamentalnimi okvirji, dar družin iz okoliških vasi. Križev pot je iz leta 1938, na eni od slik je napis OAMDG. Slike so uokvirjene in imajo nemške napise.

Župnija Stara Cerkev je v letu 2020 izvedla celostno obnovo cerkve, ki je vključevala sanacijo fasade in strehe zvonika, beljenje notranjosti, restavratorske posege na oltarni poslikavi, oboku prezbitarija, oljnih slikah Križevega pota, dveh slikah sv. Jožefa in Križanega, ki sta delo Henrike Langus, ter popravilo vitraja v severnem delu prezbitarija in ladje.

Barvanje notranjščine je obsegalo delno struganje površin in predpripravo ravnin za nanos barve Baunitovega proizvajalca v svetlih odtenkih.

Fasada cerkve je bila obnovljena leta 1983. Pred obnovo so ometi odstopali na posameznih mestih zaradi vremenskih vplivov, zamakanja in dotrajanosti materiala. Sanacija fasade je obsegala delno odbijanje poškodovanih ometov v manjšem obsegu, odkrite so bile zaplate prvotnega ometa in barve, na podlagi katerih smo določili ustrezen barvni ton za nov oplesk. Sledila sta lokalna preplastitev in barvanje fasade. Dela na fasadi in barvanje notranjosti je izvedlo podjetje Slikopleskarstvo Dušan Balkovec iz Vinice. Zaradi dotrajanosti materiala (barvane pločevine) je bila

rekonstruirana streha zvonika. Nova streha je narejena iz bakrene pločevine po prvotnem zgledu in z vsemi kleparskimi detajli.

Poslikava z motivom Vnebovzetja v prezbitariju in dekorativna poslikava oboka prezbitarija sta bili najprej površinsko očiščeni nečistoč. Na posameznih delih je bil omet napokan, vidni so bili sledovi predhodnih popravil. Celotna površina slike je bila utrjena, na mestih poškodb je bila izvedena minimalna retuša.

Sliki sv. Jožefa in Križanja sta bili očiščeni. Na platnu obeh slik sta bili večji poškodbi, zato je restavratorka tja vstavila surovo platno. Napokana barvna površina je bila utrjena in obdelana s toplotno lopatico, manjše razpoke so bile pokitane. Na mestih poškodb je bila izvedena retuša. Hkrati sta bila restavrirana lesena okvirja slik. Nazadnje so bile restavrirane slike Križevega pota, s katerih so v restavratorski delavnici očistili površinske nečistoče, na bolj poškodovanih mestih pa so izvedli minimalno retušo v črtni tehniki in predhodno utrdili barvne plasti. Restavrirani so bili tudi dekorativni leseni okvirji in rezbarjena dekoracija.

Restavratorska dela je izvedla restavratorka Mateja Ocepak s sodelavci, vsi opisani postopki so povzeti iz *Poročila o opravljenih konservatorsko-restavratorskih posegih na oltarni*

Stara Cerkev, cerkev Marijinega vnebovzetja pred obnovo (foto: S. Ravnikar)

Stara Cerkev, cerkev Marijinega vnebovzetja, zunanjščina po obnovi (foto: S. Ravnikar)

Stara Cerkev, cerkev Marijinega vnebovzetja, notranjščina po obnovi (foto: S. Ravnikar)

poslikavi, dekorativnih poslikavah na stropu prezbiterja in sliki stranskih oltarjev; Poročilo o sondiranju Križevega pota; Mateja Ocepek, akad. kip. kons.-rest., H'art, Zavod za umetnost, 2020.

Obnovo poškodovanih vitrajev je izvedlo Steklarstvo Peter Jankovič iz Rogaške Slatine.

158 Špela Govže

EŠD:	699
Naselje:	Stična
Občina:	Ivančna Gorica
Ime:	Stična – samostan Stična
Naslov:	Stična 1, 1295 Ivančna Gorica
Področje:	R
Obdobje:	barok

Kamnit baročni vodnjak iz podpeškega črno-belega školjčnega apnenca, katerega prvotna mikrolokacija ni znana, je bil umaknjen v vogal notranjega dvorišča stiške opatije. Kakor je razvidno s fotografije, objavljene v Zadnikarjevi monografiji o Stični (M. Zadnikar, Stična), v vodnjaku ni bilo vode, saj je bilo tako v veliki čaši kakor tudi v zgornji vazi posajeno cvetje. Pred leti je bil vodnjak med konservatorsko-restavratorskimi deli v križnem hodniku pripeljan na ZVKDS, Restavratorski center, v precej slabem stanju. Na kamnu so bili prisotni nečistoče, močno vezane cementne in druge obloge, siga ter biološki dejavniki propadanja, kot so mah, lišaji in drugo. Opazne so bile različne mehanske poškodbe: razpoke, odkruški in odlomi. Velika čaša vodnjaka je bila prelomljena na tri dele. Prelomi na vodnjaku so bili na več mestih sanirani z neuglednimi in močno korodiranimi kovinskimi objemkami. Na oddelku za kamen je bil vodnjak razstavljen in konserviran-restavriran (J. Drešar, mag. K. Žbona, Cistercijski samostan Stična – vodnjak na dvorišču, Poročilo o konservatorsko-restavratorskem posegu). Odstranjene so bile sekundarne kovinske vezi in neustrezne domodelacije. Nato so bile narejene sonde čiščenja. Zaradi debele plasti cementne obloge je bila kot najustreznejša izbrana metoda čiščenja z nizkotlačnim peskanjem v kombinaciji z ročnim odstranjevanjem oblog z različnim drobnim orodjem. Velika čaša je bila zaradi izjemne teže zlepljena s pomočjo posebne konstrukcije in škripca. V kamen so bila vstavljena nerjavča kovinska sidra, nato so bili prelomi zlepljeni z dvokomponentnim lepilom na osnovi epoksidne smole. Poškodbe na vodnjaku so bile dopolnjene in retuširane s pigmenti in akrilnim vezivom.

Vodnjak je restavriran čakal na vrnitev v Stično. Predlog za postavitve v ribnik na dvorišču samostana je bil sprejet že pred leti, ko je bil izdelan Program konservatorsko-restavratorskih posegov na arhitekturi križnega hodnika. Pred samo montažo je bilo treba izdelati temelj z ustrezno

nosilnostjo, za kar so poskrbeli stiški patri sami. V Restavratorskem centru smo pred montažo na lokaciji poskusno sestavili vodnjak s pomočjo avtodvigala. Nato so bili vsi elementi prepeljani v Stično, kjer je montaža potekala na klasični način, z uporabo delovnega odra in škripca, saj dostop na dvorišče samostana z avtodvigalom ni bil mogoč. Izdelava stabilne nosilne konstrukcije je bila ključnega pomena za uspešno izvedbo del. Izvedli smo suho montažo z uporabo svinčenih podložnih ploščic. Elemente smo drugega za drugim namestili na njihovo mesto. Pozicije posameznih elementov smo sproti prilagajali, da so lepo sedli drug na drugega, in sicer tako, da so ostale odprtine za vodovodno napeljavo v ravni liniji. Posebno previdnost je zaradi velike teže zahtevala montaža velike kamnite čaše. Montažo vodnjaka smo avgusta 2019 izvedli v sklopu redne dejavnosti ZVKDS, Restavratorskega centra, pod nadzorom odgovorne konservatorke Sabine Ravnikar. Sodelavci pri montaži: Robert Kuret, Evgen Pezdirc, Silvo Metelko, mag. Nina Žbona, Mateja Kavčič. Tehnična ekipa: Marko Brisenhorn, Igor Brozovič, Avtoprevoznitvo Rafael Jaklič, s. p. Nadzor: Sabina Ravnikar, ZVKDS, OE Ljubljana. Konservatorsko-restavratorski posegi: Jože Drešar, mag. Nina Žbona, Sabina Kramar, Robert Kuret, Evgen Pezdirc, Damjan Nared, Tomaž Furlan, Peter Draksar, Jure Markota, Jernej Jerman, Šefik Selman.

159 Jan Legan

EŠD:	3395
Naselje:	Stoperce
Občina:	Majšperk
Ime:	Stoperce – cerkev sv. Antona Puščavnika
Naslov:	Stoperce 10
Področje:	R
Obdobje:	barok, prva polovica 18. stoletja

Cerkev sv. Antona Puščavnika stoji v slikovitem naselju Stoperce v dolini potoka Skralše. V njej sta na glavnem oltarju razstavljeni deli znamenitega baročnega kiparja Jožefa Strauba iz prve polovice 18. stoletja. Gre za leseni plastiki sv. Petra in svetnika, čigar ime zaradi izgubljenih atributov ni znano.

Leseni plastiki sta bili pred konserviranjem-restavriranjem v zelo slabem stanju. Velik problem sta bili preperela lesena osnova ter krhka in nestabilna polikromacija in pozlata. S sondiranjem smo ugotovili, da je bil prvotni inkarnat delno preslikan, na manjših skritih predelih oblačil pa smo pod pozlato odkrili barvno plast; na kipu neznanega svetnika smo našli črno, na kipu sv. Petra pa srebro z modro lazuro. Predvidevamo, da sta najdeni poslikavi izvorni, vendar smo za njuno rekonstrukcijo zbrali premalo podatkov, saj sta

bili v preteklosti v večini odstranjeni. Na obstoječi pozlati smo odkrili različne vrste kitov in retuš, kar kaže, da sta bili leseni plastiki v preteklosti večkrat obnovljeni. Med zadnjo prenovu sta bili premazani z obarvanim zaščitnim lakom, najverjetneje zaradi poenotenja različnih vrst zlata in retuš. Lak je skozi čas močno potemnel.

Pri konservatorsko-restavratorskih posegih smo upoštevali načelo ohranjanja izvornega stanja v čim večji meri.

Zaradi izjemno krhke lesene osnove, polikromacije in pozlate smo leseni plastiki najprej utrdili. Sledilo je odstranjevanje umazanije in potemnelega laka. Barvno plast smo očistili s topilnim gelom, s katerim smo delno odstranili tudi potemneli lak. Oblačila svetnikov smo zaradi velike občutljivosti pozlate za različne oblike topil očistili mehansko. To metodo smo uporabili tudi za odstranjevanje estetsko motečega kita in retuš, ki so bile izjemno trdovratne

Stoperce, cerkev sv. Antona Puščavnika, lesena plastika neznanega svetnika pred konserviranjem-restavriranjem (foto: J. Legan, 2021)

Stoperce, cerkev sv. Antona Puščavnika, lesena plastika neznanega svetnika po konserviranju-restavriranju (foto: J. Legan, 2021)

in niso bile topne v nobenem od testiranih topil. Manjkajoče predele polikromacije in pozlate smo dopolnili z obarvanim kitom. Pri retuširanju pozlate smo zakitane površine najprej izolirali z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Raztopino smo obarvali, pri čemer smo njen barvni ton prilagajali glede na okoliški original – barvo bolusa, ki je bila vidna na območju obrabljene pozlate. Za zlatenje manjših poškodb smo uporabili zlato v prahu, večje poškodbe pa smo retuširali z zlatimi lističi, ki smo jih kasneje obrabili s tršim čopičem in skalpelom, zato da smo njihov izgled približali postarani okoliški pozlati. Inkarnat smo retuširali v oljni tehniki. Na koncu smo barvno plast zaščitili s sintetičnim smolnim lakom. Posege na Straubovih lesenih plastikah sta izvedla konservatorja-restavratorja Manica Juvan in Jan Legan.

160 Albina Kržič

EŠD: 2517

Naselje: Sv. Andrej

Občina: Škofja Loka

Ime: Sveti Andrej – cerkev sv. Andreja

Področje: R

Obdobje: 1696

V severno ladijsko steno podružnične cerkve sv. Andreja v naselju Sveti Andrej v Občini Škofja Loka je vdolan lesen oltar. Na zidano menzo je postavljen oltarni nastavek. Na sprednji strani menze je slika na platnu s podobo Jezusovega vstajenja. Na predeli je letnica 1696. V osrednji niši predele je slika na platnu Jezusov vnebohod z okrasnim okvirjem, ob njej sta stebra. Na vsaki strani so oltarna krila. Oltar se zaključuje s Svetim duhom v podobi goloba, pod njim je Bog Oče. Levo in desno sta na zaključnih volutah sedeča puta. Pod njima so glavice angelov s krili.

Leseni nosilec je poškodovan zaradi delovanja ksilofagnih insektov. Vidni so izletne luknjice in kupi lesnega prahu. Med lesenimi elementi so vrzeli. Bog Oče je začasno umeščen na svoje mesto. Poslikava na lesenih kipih in arhitekturnih delih je ponekod razpokana, dvignjena, krušljiva, razslojena in odpadajoča. Sestavljena plastika je spojena s korodiranimi žebli ali lepljena. Spoji so oslabiljeni, vezivo je oslabilo, korodirani žebli so povzročili madeže na polihromiranih delih. Nekaterih arhitekturnih delov oltarja in delov kipov ni, so izgubljeni ali pa manjkajo. Pozlata je z levega oltarnega krila odpadla v celoti. Nekateri pozlačeni elementi (kapitel, putovo krilo) so prebarvani z belo barvo. Sliki na platnu v oltarni niši in na menzi sta bili v preteklosti že v konservatorsko-restavratorskih postopkih in nista bili vključeni v tokratni postopek.

Konservatorsko-restavratorske posege smo začeli z demontažo oltarja, ki smo ga prepeljali v restavratorski atelje. Vse demontirane elemente smo skrbno popisali in

označili za lažjo vrnitev na prvotno mesto. Najprej smo oltar grobo očistili prahu in drugih nečistoč ter ga izpostavili dezinfekciji.

Sledila je statična sanacija oltarja. Odstranili smo vse odvečne vijake in žebelje. Lesene elemente smo vračali v prvotno lego. Razpoke smo zapolnjevali z lesenimi letvicami in furnirjem, jih obrusili ter premazali z zaščitnim premazom pred lesnimi škodljivci. Prhle dele lesa smo utrjevali z raztopino naravne smole v topilu. Slabše pritrjene elemente smo moznčili z lesenimi mozniki in lepili na prvotno mesto. Z raztopino amonijaka v destilirani vodi smo s slikovne plasti odstranili nevezane obloge. Površine smo nevtralizirali z nepolarnim topilom.

Manjše razpoke smo dopolnili z akrilnim kitom. Določeni elementi so manjkali ali pa so bili popolnoma uničeni, zato smo jih na novo rezbarili v lesu. Mesta smo dokončno obdelali in strukturirali z brušenjem.

Dopolnjena mesta smo izolirali z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Sledila sta podlaganje in retuša dopolnjenih mest v oljni tehniki. Slikovno plast smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu.

Pozlačena prhla mesta smo utrjevali z raztopino naravne smole v topilu. Manjkajoče dele in razpoke smo dopolnjevali z lesom ter akrilnim in epoksidnim kitom. Površine smo nato obrusili. Sledilo je lakiranje v večkratnih slojih z raztopino naravne smole v topilu. Pozlačena mesta, čez katera je bil nanesen belež, smo očistili in pozlato zgolj retuširali. Kjer ni bilo ohranjene pozlate in posrebrtve, smo izvedli postopke v tehniki klasične polirane pozlate na poliment. Na nekaterih predelih smo zlatili z akrilnim lepilom in zlatimi (23,7 karata) lističi oz. lističi belega zlata (12,5 karata). Novo pozlačena mesta smo z retušo prilagodili videzu starejše pozlate.

Elemente smo v ateljeju pripravili na prevoz in jih z mozniki in lepilom namestili na prvotno mesto. Oltar smo v steno umestili z jeklenimi vezmi.

Konservatorsko-restavratorska dela na oltarju je izvedla Albina Kržič, samozaposlena v kulturi, konservatorka-restavratorka, prevoz je opravil Stane Šuštaršič za Škrilivc, d. o. o., pri demontaži in montaži obnovljenega oltarja je sodeloval Stanko Peterlin. Konservatorski nadzor je vodil Modest Erbežnik (ZVKDS, OE Ljubljana).

Sveti Andrej, cerkev sv. Andreja, oltar pred posegi (foto: A. Kržič)

Sveti Andrej, cerkev sv. Andreja, oltar po posegih (foto: A. Kržič)

161 Suzana Vešligaj

EŠD: 17389

Naselje: Šalovci

Občina: Šalovci

Ime: Šalovci – vaški zvonik

Naslov: ob hišni številki Šalovci 108

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja, sedemdeseta, osemdeseta leta 20. stoletja

Jeseni 2019 je bila z uradno otvoritvijo in blagoslovom po dolgoletni kalvariji končno kronana celovita obnova vaškega zvonika v Šalovcih. Gre za ohranjeni primer izjemne podeželske arhitekture, ki se je skozi stoletja umestila kot nepogrešljivi morfološki element prekmurske krajine,

predvsem v obmejnem pasu slovensko-madžarske meje.

Vaški zvonik v Šalovcih je po arhivskih virih mogoče datirati v zadnjo četrtino 18. stoletja. Notranjščina odkriva tlorisno zasnovo v obliki kvadrata. Konstrukcijsko sestoji iz spodnjega telesa, ki sloni na štirih vogalnih stebrih. Na sredi sta osrednji stojki, ki nosita zvon. Zunanje vogalne stebre povezuje venec, ki je dodatno ojačan s krajšimi ročicami. Stebri so vpeti v večja lesena bruna iz hrastovega lesa, ki predstavljajo pasovni temelj in držijo geometrijo objekta. Osrednji stojki, ki držita zvon, sta precej višji in hkrati predstavljata konstrukcijo zgornje strehe. Spodnji del zvonika od zgornjega ločuje podest z odprtino, ki omogoča dostopnost zvončnice. V zaprtem delu tega podesta sta dve manjši odprtini za vrvi, ki se uporabljata za ročno zvonjenje.

Zvonik je imel tik pred nedavno obnovo dve pločevinasti strehi – spodnjo, ki je ščitila osnovno konstrukcijo, in zgornjo, ki je ščitila zvončnico. Streho zvončnice je zaključil strešni okrasni dodatek v obliki peterokrake zvezde, ki je bil dodan v petdesetih letih 20. stoletja. Ostenje zvončnice je bilo obdelano

z lesenim opažem iz pokončno pritrjenih desk. Na vseh štirih straneh zvončnice so bile manjše polkrožne okenske odprtine. Spodnji del zvonika je bil obzidan s klinker opeko, ki je nadomestila leseni opaž.

Že od leta 2014 si je Občina Šalovci prizadevala ohraniti in obnoviti zvonik. Ker gre za manjšo občino s skromnim proračunom, se je uresničitev korektno strokovne prezentacije vse bolj oddaljevala. Na pobudo Občine Šalovci je bil pripravljen predlog razglasitve zvonika za kulturni spomenik lokalnega pomena, kar bi občini kot lastnici nepremičnine omogočilo kandidacijo za nepovratna sredstva Ministrstva za kulturo. Občinski svet je s sprejetjem Odloka o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Občine Šalovci (Uradni list RS, št. 29/18) zvonik razglasil za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Neurja, ki so na tem območju zadnje čase vse pogostejša, so v času od maja do julija 2018 povzročila resnejše konstrukcijske poškodbe. V okviru odpravljanja posledic neurja je občina od Ministrstva za okolje in prostor RS pridobila sredstva za obnovo zvonika. Statična stabilnost objekta je bila precej načeta že pred omenjenimi naravnimi ujmami. Zato sta sodelavca Gorazd Gerlič in Barbara Lečnik izdelala arhitekturne posnetke obstoječega stanja. Zaradi pomanjkljive arhivske dokumentacije o gradbeni zgodovini zvonika je bila potrebna tipološka obdelava zvonikov celotnega območja. Na osnovi zbranih tovrstnih raziskav je bilo mogoče oblikovati natančnejša izhodišča za rekonstrukcijo zvonika po analogiji.

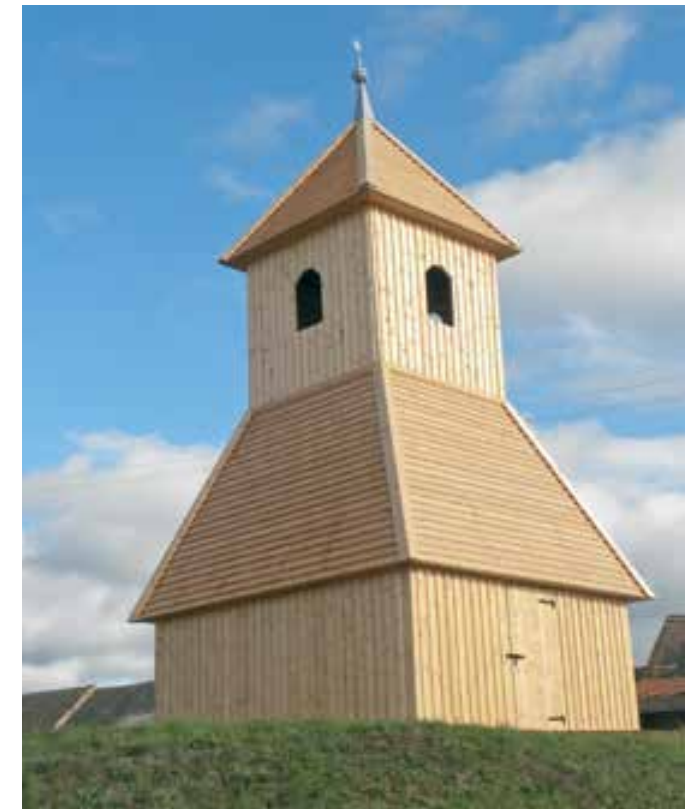
Obnova zvonika se je pričela v drugi polovici septembra 2019. Potekala je pod nadzorom pristojne konservatorke z ZVKDS, OE Maribor, Suzane Vešligaj in koordinatorja delovne skupine ZVKDS Igorja Peršolje, dipl. inž. grad.

Obnova se je pričela z odstranitvijo zidanega ostenja, pločevinastih streh, preperelih desk strešnih konstrukcij. Zvon je bil v času posegov ustrezno deponiran. Temu je sledila prestavitev osnovne konstrukcije zvonika in zvončnice v neposredno bližino originalne lokacije. Za statično konsolidacijo osnovne nosilne konstrukcije je bila potrebna izvedba temeljenja podlage. Ohranjena osnovna konstrukcija je bila ponovno nameščena na prvotno lokacijo. Obnoviti je bilo treba del ohranjene nosilne konstrukcije (stojke). Urediti je bilo treba tudi drenažo. Na podlagi izdelanega arhitekturnega predloga rekonstrukcije zvonika je bilo treba ostenje spodnjega dela zvonika in strešne konstrukcije zvončnice obiti s smrekovim lesom, in sicer s pokončno pritrjenimi deskami. Tudi za kritino tako spodnjega dela zvonika kot zvončnice so bile izbrane smrekove deske z lesenimi »slemenjaki«. Zaključenim delom na samem zvoniku je sledila ureditev notranjega tlaka zvonika z drobnim prodnatim nasutjem. S prodrom večje granulacije je bil utrjen 40 cm širok pas ob zvoniku. Po analogiji so bila izdelana tudi vrata z okovjem.

Celotno obnovo je izvedlo Tesarstvo, krovstvo in kleparstvo Štefan Šemen iz Srednje Bistrice. Zahvaljujoč celotni ekipi je bila obnova oz. rekonstrukcija vaškega zvonika v Šalovcih uspešno zaključena konec oktobra 2019.

Šalovci, vaški zvonik pred obnovo, junij 2018 (foto: S. Vešligaj)

Šalovci, vaški zvonik po obnovi, november 2019 (foto: S. Vešligaj)

EŠD: 2451

Naselje: Šentjošt nad Horjulom

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: Šentjošt nad Horjulom – cerkev sv. Jošta

Področje: R, UA, T

Obdobje: 15., 16. stoletje

V cerkvi sv. Jošta v Šentjoštu je junija in septembra 2019 potekal praktični del mednarodne delavnice o utrjevanju stenskih poslikav in karbonatnih nosilcev z mineralnimi anorganskimi materiali. Delavnico, ki je potekala pod okriljem ZVKDS, Restavratorskega centra, in Društva restavradorjev Slovenije, sta vodila mednarodno priznana strokovnjaka, kemik Mauro Matteini in konservator-restavrador Alberto Felici iz inštituta Opificio Delle Pietre Dure v Firencah. Teoretični del delavnice je bil izveden junija 2019 v prostorih Restavratorskega centra v Ljubljani.

Podružnična cerkev sv. Jošta iz Šentjošta nad Horjulom (EŠD 2451), zgrajena že v 12. stoletju, je bila v obdobju gotike kar trikrat poslikana. Stenske poslikave v ladji cerkve so delo goriške delavnice z začetka 15. stoletja, nedavno odkrite stenske slike na slavočni steni so nastale v drugi polovici 16. stoletja, poslikave v prezbiteriju pa so delo t. i. poljudne slikarske smeri 16. stoletja. Poleg poslikav v notranjščini so na južni fasadi vidni tudi ostanki poslikav z motivom sv. Krištofa in Trpečega Kristusa iz 16. stoletja. Ladja cerkve je bila v sredini 18. stoletja barokizirana z obokanjem stropa ter vzdavo novih oken in pilastrov. Ob tem je bil uničen velik del stenskih poslikav v ladji, ki so danes ohranjene le še fragmentarno. Tudi poslikave v prezbiteriju in na slavočni steni so bile precej poškodovane zaradi večkratnih gradbenih posegov in prekomerne vlage v zidovju. Problem vlage je bil pred leti rešen z izsuševanjem cerkve.

Raznolika problematika poslikav iz različnih obdobj, izvedenih v različnih tehnikah (seko, fresko, apnena tehnika), z različno poškodovanostjo ometov in barvne plasti, se je pokazala kot ustrezen strokovni izziv in poligon za izvedbo sistematičnih in primerjalnih poskusov utrjevanja stenskih poslikav z anorganskimi materiali. Poskusi so bili izvedeni tudi na kamnitih elementih v cerkvi in na fasadi.

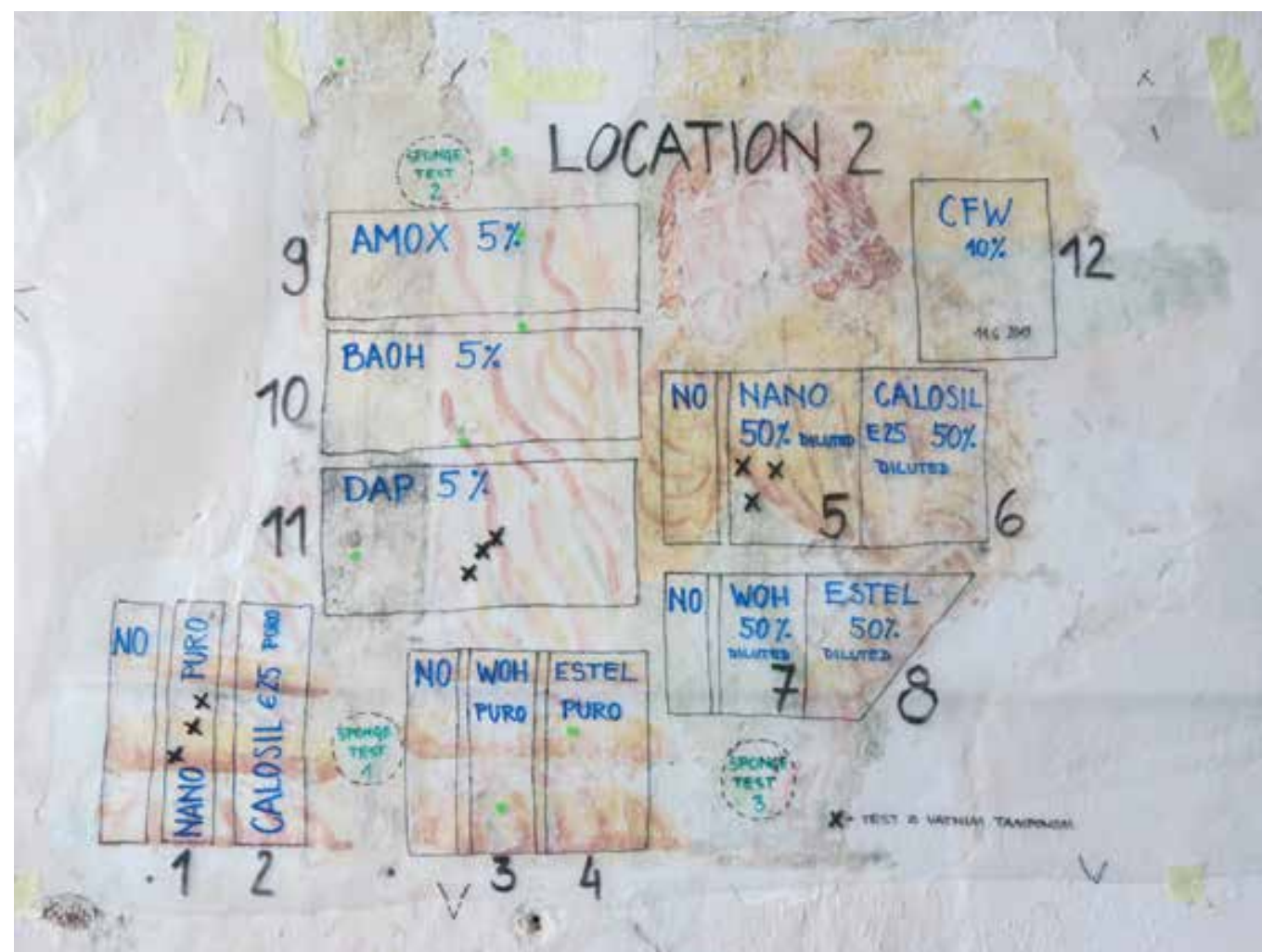
V prvem, teoretičnem delu delavnice so bile predstavljene nove metode utrjevanja stenskih poslikav in karbonatnih kamnitih gradiv na osnovi amonijevega oksalata, amonijevega fosfata in nanoapna, njihove prednosti in slabosti ter njihove aplikacije na pomembnih kulturnih spomenikih v Italiji. Omenjene metode so v primerjavi z metodami na osnovi organskih polimernih proizvodov alternativna, boljša izbira. Njihov namen je predvsem zagotoviti boljšo kompatibilnost z mineralnimi substancami, večjo trajnost, manjšo invazivnost in možnost ponovitve postopka.

V praktičnem delu smo preizkusili delovanje teh metod na poškodovanih stenskih poslikavah v cerkvi v Šentjoštu. Delavnica je bila razdeljena na dva termina z nekajmesečnim razmikom, s čimer smo zagotovili čas za primerno delovanje procesov (sušenje, karbonizacija, hidroliza), po katerem sta se izvedla preverjanje pridobljenih rezultatov in ocena njihovih učinkov.

Na šestih različnih lokacijah poslikav in kamnitih nosilcev znotraj in na fasadi cerkve so bili izvedeni poskusi utrjevanja s produkti nanoapna, z barijevim hidroksidom, amonijevim oksalatom, diamonijevim fosfatom, etil silikatom in utrjevalcem CFW (vodno raztopino kalcijevega acetoacetata). Pred poskusi utrjevanja in po njih so bile za vsako aplikacijo posebej izvedene primerjave oziroma meritve sprememb barvne nasičenosti, vpojnosti vode ter stabilnosti barvne plasti. Testi so pokazali pozitivne rezultate in možnost uporabe amonijevega oksalata in diamonijevega fosfata na poškodovanih stenskih poslikavah in kamnitih nosilcih, predvsem na zunanjsčinah.

Udeleženci praktičnega dela delavnice v cerkvi sv. Jošta v Šentjoštu (foto: Vid Klančar, 2019)

Šentjošt nad Horjulom, izvedba poskusov utrjevanja stenskih poslikav v prezbiteriju cerkve sv. Jošta (foto: A. Kavčič Klančar, 2019)

Izvedena delavnica z raziskavami, poskusi in rezultati je izhodišče za uporabo omenjenih metodologij, obenem pa se odpirajo mnoga nova strokovna vprašanja o izbiri ustreznega utrjevalca. Vpeljava teh metodologij v redno restavratorsko prakso bo zahtevala dodatne naravoslovne raziskave in poskuse utrjevanja, preverjanja njihove uporabe in situ ter ponoven in podrobnejši pregled primerov uporabe na spomenikih v tujini. Le tako bomo sčasoma pridobili dovolj informacij o prednostih in slabostih uporabe omenjenih metodologij na področju utrjevanja stenskih poslikav in kamnitih nosilcev.

163 Eda Belingar

EŠD: 4996, 4997, 4998, 9107, 9122, 9111

Naselje: Škocjan pri Divači, Betanja, Matavun

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – vas; Betanja – vas; Matavun – vas; Betanja – domačija Betanja 2; Matavun – domačija Matavun 8; Matavun – Domačija Matavun 10

Naslov: Matavun 3 a, Matavun 3 b, Matavun 3 c, Matavun 5, Matavun 8 a, Matavun 10, Betanja 2, Betanja 3, Betanja 5, Škocjan 7, Škocjan 12.

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Park Škocjanske jame je tudi v letu 2019 objavil javni razpis za razdelitev nepovratnih sredstev prebivalcem v ožjem zavarovanem območju parka, na katerega se je prijavi več

Suhi zid ob hiši Matavun 3b (foto: E. Belingar, 2020)

upravičencev. Za ta namen sta bila v letu 2012 pripravljena katalog smernic za posege (Eda Belingar, Darja Kranjc, Katalog arhitekturnih detajlov za izvedbo del v vaseh Betanja, Škocjan in Matavun, sofinanciranih iz dela sredstev JZ PŠJ za leto 2012. Nova Gorica, Škocjan, 2012) ter študija obarvanja fasad za vse objekte znotraj parka (Anton Naglost, Andrej Jazbec, Miran Cencič, Eda Belingar, Betanja, Škocjan, Matavun, Študija obarvanja fasad. ZVKDS, OE Nova Gorica. Nova Gorica, 2012). Razpis JZ PŠJ na podlagi Odredbe o razdeljevanju dela sredstev JZ PŠJ omogoča sofinanciranje nakupa, izdelave, montaže ali popravila elementov lokalne avtohtone arhitekture oziroma materialov, namenjenih lastnikom nepremičnin v regijskem parku Škocjanske jame. Katalog je bil zamišljen kot pripomoček s pojasnili domačinom, katera dela so sofinancirana in na kakšen način jih je možno izvesti. Na objektih znotraj parka so bili izvedeni manjši posegi, v večini primerov premo sorazmerni dodeljeni višini sofinancerskih sredstev. Tako je bilo na nekaterih objektih dotrajano stavbno pohištvo nadomeščeno z novim lesenim (Matavun 3a, Betanja 2, Betanja 5, Škocjan 12), pozidan je bil mejni kamniti suhi zid (Matavun 3b, Matavun 3c), izveden je bil nov fasadni omet na preostalih fasadah vhodne lope (Betanja 3), prekriti sta bili streha skednja (Matavun 5) in streha osrednjega stanovanjskega objekta domačije (Škocjan 7), lesena vrata na dvorišče so bila nadomeščena s kovinskimi (Matavun 8a), popravljene so bili poškodovani deli strehe in dela fasade na južni strani objekta (Matavun 10).

Posebej bi izpostavili zidavo mejnih zidov v tehniki suhega zidu, ki jo na svoji posesti izvajata dva domačina.

Obnova mejnih kamnitih suhih zidov domačij ali zidov ob javnih cestah in poteh je ena izmed dejavnosti, ki jih s sofinanciranjem spodbuja regijski park Škocjanske jame in je namenjena lastnikom nepremičnin v tem parku. Eden izmed omenjenih domačinov, gradbeni inženir, ki je včasih prisegal na betonske konstrukcije, se je, potem ko se je udeležil več delavnic obnov suhih zidov pod pokroviteljstvom Partnerstva za ohranitev in popularizacijo kraške suhozidne gradnje, navdušil nad gradnjo na suho in to znanje prenesel še na brata, s katerim zdaj skupaj obnavljata zidove na svojih parcelah. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in izvajala konservatorski nadzor etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar.

Na novo pozidan zid ob vrtu hiše Matavun 3c (foto: E. Belingar, 2020)

Nova vrata v lopi domačije Betanja 5 (foto: E. Belingar, 2020)

Nova škatlasta okna v drugem nadstropju hiše Škocjan 6 (foto: E. Belingar, 2020)

164 Albina Kržič

EŠD: 2529

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Ime: Škofja Loka – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja (kip Angel varuh)

Področje: R

Obdobje: začetek 20. stoletja

Kip Angel varuh iz umetnega kamna je velik 1,75 x 0,75 x 0,66 m, lesen podstavek pa ima premer 0,40 m in je visok 0,91 m. Kip je močno poškodovan. Manjkajo mu glava, leva roka z draperijo in prsni del. Odlomljeni fragmenti so ustrezno shranjeni. Nevezane obloge so spremenile videz barvne plasti. Barvna plast se ponekod lušči in odpada. Kip je ponekod porisan z rdečo barvo. Na draperiji in pokrivalu je prisotna pozlata.

Kip smo najprej prepeljali v restavratorski atelje. Konservatorsko-restavratorske posege smo pričeli z grobim odstranjevanjem prahu in nečistoč. Sledilo je odstranjevanje nečistoč z barvne plasti. Površine smo nevtralizirani z nepolarnim topilom.

Ko so bili vsi fragmenti kipa očiščeni, smo pričeli manjše dele sestavljati in lepiti v celoto. V kip smo vstavili pohištveno cev in jo pritrčili na njegovo notranjo stran. Na cev smo varili jeklene trakove, da so podpirali jekleno mrežico, ki je armirala vsak fragment kipa. Prostor med mrežico in fragmentom smo zapolnili z mavcem.

Škofja Loka, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, kip in podstavek pred posegom (foto: A. Kržič)

Škofja Loka, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, kip in podstavek pred posegom (foto: A. Kržič)

Škofja Loka, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, kip in podstavek po posegih (foto: A. Kržič)

Kip je preslikan. Preslikav nismo odstranjevali. Poškodovana mesta smo izolirali in dopolnili. Dopolnjena mesta je bilo treba strukturirati in prilagoditi originalni površini. Izolirali smo jih z naravno smolo, raztopljeno v topilu. Sledila sta podlaganje in retuša dopoljenih mest v oljni tehniki. Pozlato smo retuširali z akrilnimi barvami. Slikovno plast smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu.

Leseni podstavek je bil izbran naknadno. Gre za fragment starejšega glavnega oltarja, ki je bil postavljen v cerkvi. Na njem je bilo ohranjeno zelo malo barvne plasti, bil pa je večkrat preslikan. Zaradi neustreznih pogojev hranjenja je bil močno poškodovan. Barvna plast se je luščila. Med lesenimi deli je bilo veliko vrzeli, korodiranih žebeljev in površinskih nečistoč. V ateljeju smo najprej sondirali obstoječa mesta. Odstranili smo neustrezne preslikave in prezentirali originalni videz. Podstavek smo očistili nečistoč, utrdili prhla mesta, odstranili korodirane žebelje in pričeli zapolnjevati mesta z lesom, kitom in furnirjem. Manjkal je okrasni del. Rezbarili smo ga v lipovini in ga pritrdili z mozniki in lepilom. Nanesli smo kredno-klejno podlogo in izvedli tradicionalno polirano pozlato z zlatimi lističi. Z oljnimi barvami smo tonirali preostala mesta v izvirni polihromaciji. Podstavek smo lakirali z raztopino naravne smole v topilu.

Tudi za leseni podstavek smo izdelali jekleno ojačitev in jo vstavili vanj. Pri montaži smo pritrdili podstavek na kip in ga namestili na ustrezno mesto. Podstavek smo v tla namestili s plastjo silikona. Kip smo v steno pritrdili z jeklenimi vezmi.

Konservatorsko-restavratorske posege na kipu in podstavku je izvedla Albina Kržič, samozaposlena v kulturi, konservatorica-restavratorica. Pri montaži je sodeloval Stanko Peterlin. Za prevoz je poskrbel Stane Šuštaršič za Škrlivc, d. o. o.

165 Eda Belingar

EŠD: 750

Naselje: Šmarje

Občina: Sežana

Ime: Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2

Naslov: Šmarje 2

Področje: E

Obdobje: 19.–20. stoletje

V letu 2018 se na objektu ni kaj dosti dogajalo. Lastnik je naročil izdelavo lesenega stavbnega pohištva. Izdelan je bil poskusni vzorec okna in predlagani so bili nekateri popravki. Obenem se je investitor odločil za nekaj sprememb na objektu nekdanjega svinjskega hleva, po že pridobljenem gradbenem dovoljenju predvidenega za kurilnico in shrambo, v novem projektu pa spremenjenega v letno kuhinjo s straniščem. Zamislil si je tudi

Šmarje pri Sežani, domačija Šmarje 2; v februarju 2020 so bili dokončani zunanji ometi (foto: E. Belingar, 2020).

Šmarje pri Sežani, domačija Šmarje 2, kuhinja z obnovljeno krušno pečjo in izvedenimi notranjimi ometi (foto: E. Belingar, 2020)

Šmarje pri Sežani, domačija Šmarje 2, letna kuhinja, pozidana na mestu nekdanjega svinjskega hleva (foto: E. Belingar, 2020)

bazen na dvorišču domačije, s čimer nismo soglašali. Projekt smo usklajevali s projektantko. Uskladitve so bile potrebne tudi z lastnikom objekta na sosednjem zemljišču, ki je stikoma grajen z nekdanjim svinjskim hlevom, saj bo tudi ta zaradi posegov na prvem nadvišan in na novo prekrit. V letu 2019 je lastnik nadaljeval prenovitvene posege, začete v letu 2017 in opisane v poročilih v Varstvu spomenikov. Pozidana je bila letna kuhinja, začela se je izvedba tako zunanjih kot notranjih ometov, izdelani so bili estrihi notranjih prostorov, vendar nas o tem niso obvestili. V začetku leta 2020 je bila končana izvedba zunanjih ometov, nadaljevali pa so se urejanje dvorišča ter pozidava zidov pred letno kuhinjo in obnova dvoriščnega zidu.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanimi, novih odkritij ni bilo. Projektantka je Vesna Hrvatin – Arhitektka, u. d. i. a., iz Ospa. Gradbena dela izvaja podjetje Konstrukcije, d. o. o., iz Sežane.

Šmartno v Brdih, podporni zid na Podratah, stanje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2019)

Šmartno v Brdih, pogled na obnovljen podporni zid na Podratah (foto: A. Ščukovt, 2020)

166 Andrejka Ščukovt

EŠD: 753

Naselje: Šmartno

Občina: Brda

Ime: Šmartno v Brdih – vas

Področje: E

Obdobje: 19.–20. stoletje

Kamniti zid na *Podratah* v Šmartnem omejuje cesto, ki predstavlja vhod v vas s severovzhodne strani. Zid je v funkciji podpornega zidu in meji na posest Zahišarjeve domačije, je zalomljen, v dolžino meri 21 metrov in je debel okrog pol metra. Večkrat je bil obnovljen, predvsem s cementnimi plombami, vrzeli med kamni pa so bile zapolnjene z opeko. Najprej smo načrtovali, da bi zid obnovili na mestih, kjer so bili kamni slabo umeščeni ali so izpadli, ter tam, kjer je bila v zid vložena opeka ali beton. Nato bi uredili še višino zidu.

Na začetku del smo z zidu naprej očistili bršljan. Takrat je postalo jasno, da je zid skoraj po celotni dolžini statično nestabilen, zato smo se odločili, da se na območju ceste in v celotni dolžini pozida nov zid iz obstoječega kamna, na nasprotni, vrtni strani pa se izvede ometan betonski zid. Končna višina zidu, merjeno vertikalno nad nivojem ceste, je na cestni strani 1 m, ob javni vodni pipi pa je maksimalna višina 1,2 m. Vrh zidu je zaključen s kamnitimi ploščami, ki so širše od širine kamnitega zidu. Na meji zidu z obstoječim vodnjakom in spomenikom NOB je bil saniran tudi fasadni omet ter popravljena korčna streha. V del zidu od vodnjaka do obstoječe informacijske table pa je bil umeščen latnik iz vertikalnih kolov in horizontalno napeto jekleno žice za oporo vinski trti. Investitor del je bila Občina Brda, ki je izbrala izvajalca Stojčevski Mile, s. p., iz Solkana.

167 Andrejka Ščukovt

EŠD: 753

Naselje: Šmartno

Občina: Brda

Ime: Šmartno v Brdih – vas

Naslov: Šmartno 20

Področje: E

Obdobje: 19.–20. stoletje

Idrčeva, kasneje t. i. slikarska hiša stoji na trgu zahodnega dela vaškega jedra. Objekt je dvoetažen in z mezaninskim podstrešjem. Hišo pokriva večkapna plitka streha, krita s korci. Strešni napušč krasijo poslikane planete ter podvojeni in rezljani špirovci. Vhod v pritličje je oblikovan s portalom z ravno preklado. Dostop v nadstropje je na vzhodni fasadi preko ganka in zunanjih kamnitih stopnic. Vse okenske

odprtine so opremljene z gladkimi kamnitimi okvirji. V nadstropju hiše je rekonstruirano tipično briško ognjišče, na katerem zagori ob vseh večjih slavnostnih dogodkih v Šmartnem.

Objekt Šmartno 20 je bil celovito obnovljen po potresu leta 1976 in je več desetletij služil Društvu likovnih umetnikov Severne Primorske za občasne delavnice in prenočevanje. V letu 2019 je zaradi dotrajanosti strešne kritine in krovskih kleparskih elementov na strehi pričelo zamakati v notranjost hiše. V objektu je že nastajala škoda. Občina Brda, ki je lastnica objekta, je naročila zamenjavo dotrajane korčne strešne kritine in vsa pripadajoča kleparska dela. Izvedena je bila še sekundarna kritina iz varilnih trakov s posipom. Z obnovo se nista spremenila videz in višina strehe. Nova kritina, ki je navaden gladki korec, je bila položena na purpensko peno. Montiran je bil še nov odtočni žleb iz bakrene pločevine. Špirovci pa so bili pobarvani z brezbarvno zaščito proti insektom.

Pogled na hišo Šmartno 20 (foto: A. Ščukovt, 2020)

168 Metka Štrajhar

EŠD: /

Naselje: Šmartno pod Šmarno goro

Občina: Ljubljana

Ime: Šmarna gora

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Pred približno 20 leti (okoli leta 2000) je član družine iz Ljubljane, ki ne želi biti imenovana, na sprehodu na Šmarno goro naključno našel zelo lepo ohranjen rimski srebrnik in ga shranil kot dragocen spomin. Po posredovanju znancev se je najditelj strinjal z objavo zanimivega odkritja in podal navedene najdiščne podatke.

Novec (teža 3,36 g; vel. 17,5 × 18,5 × 2,1 mm; pol. peč. 1) je bil odkrit na izpostavljeni zemljeni površini uhojene poti na izravnavi nad naseljem Šmartno, v neposredni bližini odcepa Partizanske poti, kjer se začne strmi del poti proti vršnemu masivu Šmarne gore (parc. št. 321, k. o. 1750 – Šmartno pod Šmarno goro; GKY 495180, GKX 109392, okoli 463 m n. v.). Lokacija doslej ni bila evidentirana kot arheološko najdišče. Ekspertna analiza v Numizmatičnem kabinetu Narodnega muzeja Slovenije (dr. Alenka Miškec) je potrdila, da gre za Avgustov denarij (*denarius*) najpogostejše različice tipa Caius-Lucius (RIC 207), kovane v letih 2 pr. n. št.–4 n. št. v kovnici Lugdunum (Lyon).

Aver in rever Avgustovega denarija z južnega pobočja Šmarne gore nad Šmartnim

EŠD: 4252

Naselje: Šoštanj

Občina: Šoštanj

Ime: Šoštanj – trško jedro

Področje: UR.KR., U, A

Obdobje: srednji vek, 14. stoletje

Spomladi 2018 je Občina Šoštanj prosila ZVKDS, OE Celje, naj poda kulturnovarstvene pogoje za prenovo Trga bratov Mravljakov v Šoštanju v okviru projekta preureditve trga kot območja prijaznega prometa. Nekdanji Marijin trg je osrednji historični trg naselja in je varovan kot naselbinska kulturna dediščina. Trg je bil zaradi različnih hodnih in voznih nivojev ter materialov, posameznih neprimernih posegov, raznolike urbane opreme ter parkirnih mest, razporejenih po celotnem trgu, v slabem stanju, njegove glavne urbanistične značilnosti pa so bile zabrisane. Obe pasaži na zahodni strani trga sta bili neurejeni, neosvetljeni in s tem nevarni. V slabem stanju so bila tudi obstoječa drevesa.

Občina Šoštanj je v februarju 2017 sprejela Celostno prometno strategijo, na podlagi katere je nadgradila pristop k urejanju prometa v bolj celostnega in usmerjenega k izboljšanju pogojev na področju hoje, kolesarjenja, javnega potniškega prevoza, motoriziranega prometa in povezane Šaleške doline. Eden izmed ukrepov, ki jih je občina predvidela v CPS, je bila tudi preureditev Trga bratov Mravljakov s pripadajočimi pasažami. Naložbo sta sofinancirali država in Evropska unija iz Kohezijskega sklada v obdobju 2014–2020, prednostne osi št. 4: Trajnostna raba in proizvodnja energije in pametna omrežja, prednostne naložbe. Cilj projekta so bili vzpostavitev atraktivnega prostora v obliki razširitve površin za pešce in uvedba skupnega prometnega prostora (angl. shared space) ter umik parkirnih mest s Trga bratov Mravljakov. Na ta način bi se vzpostavilo kvalitetnejše urbano okolje, ki bi prebivalcem omogočalo višjo kakovost bivanja, povečala bi se tudi atraktivnost starega mestnega jedra.

Za načrtovanje projekta je bilo izbrano projektantsko podjetje Biro Skiro, d. o. o., iz Ljubljane, za izvedbo podjetje Nivig, d. o. o., iz Šoštanja, projekt pa je bil dokončan spomladi 2020. Obnova je zajela rekonstrukcijo infrastrukturnih vodov, novo tlakovanje, zasaditev dreves, izbiro nove urbane opreme, sanacijo spodnjega dela fasad trških hiš, predstavitev stebrnega znamenja na prvotno mesto ter ureditev pasaž. Investicijska vrednost projekta je bila 1.290.209 evrov, od tega je bilo 817.994 evrov evropskih sredstev.

Staro trško jedro Šoštanja ima srednjeveško urbanistično zasnovo, ki je bila pogojevana predvsem z geografskimi značilnostmi prostora ter z lokacijo gradu in cerkve, ki sta bila v času nastanka trga že pozidana. Tržni prostor se je razvil na ozkem prostoru med vznožjem grajskega griča

in reko Pako z izrazito geometrijsko parcelacijo, sklenjeno pozidavo in dokaj enotnimi višinskimi gabariti osrednjega dela naselbine, kar kaže na sorazmerno pozen nastanek trga v 14. stoletju. Na razširjenem jugovzhodnem delu trga stoji tudi kamnito stebrno znamenje s soho Marije Rožensenske, ki so ga v devetdesetih letih 19. stoletja postavili tovarnarji Woschnaggi. Prvotno je stalo znamenje sredi trga, po vojni je bilo odstranjeno in ponovno postavljeno na robni del trga v devetdesetih letih 20. stoletja.

Izgled trškega prostora konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja je razviden s starih razglednic in fotografij. Trg je bil utrjen kot peščena površina, ob stavbah pa je potekal dvignjeni pas, utrjen s kamnom. Sredi trga je stalo kamnito Marijino znamenje, v njegovi bližini pa vodnjak z lesenim ohišjem črpalke. Na fotografijah so ob znamenju ter na fasadah stavb vidne tudi historične svetilke – laterne. Po drugi svetovni vojni je bilo cestišče tlakovano z granitnimi kockami, ob stavbah pa so bili urejeni pločniki z zelenim pasom na zahodni strani. Nato pa je bil pretežni del trga asfaltiran in leta 2002 s sodelovanjem ZVKDS prvič celovito prenovljen. Ureditev, ki je temeljila na UN za ureditev Trga bratov Mravljak iz leta 1990, je obsegala prenovo infrastrukture, tlakovanje trga z različnimi dimenzijami betonskih tlakovcev, zasaditev kroglastih javorjev vzdolž zahodne stranice ter ureditev enosmernega prometa ter parkirišč.

Kulturnovarstveni pogoji pri tokratni prenovi so v osnovi temeljili na zahtevi po ponovni vzpostavitvi celovitosti historičnega trga Šoštanja z enovito hodno površino, na poudarku vzdolžne, lijakaste zasnove trga, fasad trških stavb, ki ga obdajajo, in umestitvi stebrnega znamenja na prvotno mesto.

Znamenje je bilo v preteklosti umeščeno na predimenzionirane betonske stopnice, zato je bil ob prestavitvi na podlagi starih razglednic projektiran nov podstavek, identičen staremu. Kip Marije s stebrom je bil ob tem restavratorsko saniran. Trg je bil na celotnem območju nivojsko izravnana na historično višino, z upoštevanjem vhodov v stavbe, posamezna stopnišča do vhodov stavb so bila sanirana, prav tako talni zidci. Na delu trga, kjer je bila višinska razlika v preteklosti premoščena s stopnicami, je bila na željo občine umeščena nova tlakovana prireditvena ploščad. Sanirane so bile pasaže na severnem delu trga, urejene povezovalne poti v zaledju, ki vodijo do parkirišča, vzdolž njih pa je bilo zasajenih šest topolov trepetlik. Za tlakovanje osrednjega dela trga so bile uporabljene granitne kocke v sivih odtenkih, vzdolž stavb pa je bil kot reminiscenca na nekdanji dvignjeni tlakovani pas urejen pas granitnih plošč pravokotne oblike. Kocke so bile od severnega dela pri reki Paka do znamenja postavljene v obliki valov, kot spomin na nekdanje poplave. Kamen, ki je v barvi in strukturi podoben avtohtonemu pohorskemu tonalitu, izvira iz kamnoloma Jablanica v Bosni in ga je investitor izbral zaradi ugodnejše cene. Obstoječe kroglaste javorje vzdolž severne stranice trga je nadomestilo deset sadik javorjev »Pacific Sunset« s piramidalno do ovalno obliko krošenj, ki s svojo maksimalno višino 8 m ne bodo presegli višine

Šoštanj, osrednji del trga pred prenovo leta 2014 (foto: ZVKDS, OE Celje)

Šoštanj, urejanje infrastrukturnih vodov, 2019 (foto: ZVKDS, OE Celje)

vencev stavb, prav tako gre za odporno in nezahtevno vrsto. Pod njimi so bile v izpuste tlakovanja in v cvetlična korita ob potopnih stebričkih zasajene zimzelene plazeče rastline in nižje trajnice. Na trg je bila umeščena nova urbana oprema – historične svetilke s steklenimi laternami (njihova postavitve je bila zaradi določil Uredbe o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja zelo otežena) in stebri za okraševanje (postavljeni med prazniki), medtem ko so klopi, pitnik, stojala za kolesa, stebrički in korita oblikovani v bolj sodobnem in nevtralnem videzu, vendar podrejeni historičnemu ambientu. Ob vzpostavitvi novih gostinskih lokalov bo v enakem duhu poenotena tudi njihova oprema. Tako se tlakovanje in oprema navezujeta tudi na sosednji Trg svobode, ki je povezan s pasažo in je bil prenovljen pred nekaj leti.

Marijin steber je bil po zadnjih dognanjih postavljen in blagoslovljen 14. junija 1892. Ob postavitvi je bil lociran sredi trga, doniral ga je lastnik tovarne usnja Franz Woschnagg s

Šoštanj, urbana oprema na trgu, 2020 (foto: ZVKDS, OE Celje)

soprogo. Marija na stebru je upodobljena kot Lurška Mati božja, v belem marmorju jo je upodobil graški kipar in kamnosek Franz Grein. Poimenovana je tudi kot Rožnovenska. S prvotnega osrednjega mesta na trgu je bila odstranjena leta 1952, ponovno pa je bila postavljena na jugovzhodni rob trga šele leta 1990. Zadnja prenova je ponudila možnost, da se Marijin steber postavi nazaj na prvotno mesto in ob tej priložnosti tudi ustrezno obnovi. Restavratorska dela na kipu je opravil kipar Franc Ravnjak iz Šoštanja, čiščenje in peskanje betonskega stebra je prevzelo podjetje Sisapi, d. o. o., iz Ljubljane. Po opravljenih delih je bila na steber nameščena stara napisna tabla s podatki, ki v celoti ne držijo več, zato bi bilo ob zaključku del nujno, da lokalna skupnost poskrbi za novo napisno ploščo s posodobljenimi podatki o kipu (*Rok Poles: Birma in Marijin kip ter internetno brskanje, v: List: Revija za kulturna in druga vprašanja Občine Šoštanj in širše, leto 21, št. 12 (29. januar 2016), št. 18 (september 2016, str. 14)*).

Šoštanj, postavitve Marijinega kipa po prenovi, 2020 (foto: ZVKDS, OE Celje)

Projekt, pri katerem smo sodelovale konservatorke Marjana Krumpestar, Urška Todosovska – Šmajdek, Danijela Brišnik, Mateja Ravnik in Milana Klemen iz ZVKDS, OE Celje, je po našem mnenju uspešno zaključen, glavni trg Šoštanja pa je ponovno privlačen urbani prostor, brez prometa in parkirišč, ki so na njem prevladovala v preteklosti. Ker pa prometna in infrastrukturna urbana ureditev ni dovolj, da trg zaživi, upamo, da se bo v prihodnje Občina Šoštanj posvetila tudi vsebinski oživitvi starega mestnega jedra.

170 Borut Križ

EŠD: 29975

Naselje: Štaterberk

Občina: Mokronog – Trebelno

Ime: Štaterberk – grad Štaterberk

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Srednjeveški grad leži na naravno strmem pomolu, ki ga od ostalega grebena loči do 15 m širok jarek, izklesan v dolomitno osnovo južno nad potokom Radulja pri vasi Štaterberk. Obodni zidovi so ohranjeni kot zemljeni nasipi, v njihovi ruševini pa se pojavljajo tudi klesanci, izdelani iz dolomita in lehnjaka. Na območju gradu in pobočjih pod njim, kjer je bilo v preteklih letih posekanih več dreves, se pojavljajo kamnita ruševina zidov, ostanki apnene malte in odlomki lončenega posodja. Na jugovzhodni strani smo opazili dokaj velik (4 x 2 m) divji vkop, ki sega skoraj meter v globino ruševinske plasti kamenja, peska in malte, ki je bil v tem obsegu izkopan v drugi polovici leta 2019.

»Divji« vkop v ruševinske plasti gradu Štaterberk (foto: Borut Križ)

171 Minka Osojnik, Marta Bensa, Žiga Žgur

EŠD: 4056

Naselje: Štjak

Občina: Sežana

Ime: Štjak – cerkev sv. Jakoba

Področje: UA

Obdobje: prelom iz 13. v 14. stoletje, 1300, prva četrtina 17. stoletja, 1603, 18., 19. stoletje, 1807, 1839, 1866, 1887

Enoladijska cerkev s triosminsko zaključenim prezbitarijem, stranskima kapelama in zvonikom oglejskega tipa pred glavno fasado se v virih prvič omenja leta 1300. Stavba z ohranjeno gotsko zasnovo, ki jo lahko na podlagi materialnih ostankov datiramo v prvo četrtino 15. stoletja, je bila v 17. stoletju dvakrat predelana, kasneje temeljito barokizirana, leta 1887 ji je bil prizidan sedanji zvonik. Glavna fasada in zvonik sta bila obnovljena že leta 2005, v letu 2019 se je župnija lotila obnove preostalih fasad. Cerkev je orientirana rahlo proti jugovzhodu, vendar bo v poročilu zaradi lažjega razumevanja sklepna stranica prezbitarija označena kot vzhodna, torej kot da je orientacija pravilna. Pred pričetkom del smo po postavitvi odrov izvedli sondiranje vseh ometov zaradi ugotavljanja obstoja morebitnih poslikav. Na južni steni prezbitarija smo pod vencem našli poslikano baročno sončno uro s premerom 140 cm, ki pa je bila zelo slabo ohranjena. Naslikano je bilo polkrožno sonce v svetlo oker barvi, obrobljeno z rdečim pasom, iz katerega so sijali rdeči žarki. Uro je uokvirjal pravokoten oker pas, ob njem sta vidna v črni barvi številka VI na desni strani in po vsej verjetnosti številka XII spodaj, kot je običajno številčenje sončnih ur. Barvna plast in tanek omet sta odstopala od kamnite podlage, ker sta bila popolnoma brez veziva. Po neuspešnih poskusih, da bi uro z manjšim restavratorskim posegom vendarle ohranili, smo sprejeli odločitev, da jo dokumentiramo, potem pa smo omet odstranili.

Na severni fasadi prezbitarija smo našli manjše kamnito šilasto zaključeno okno s poševno porezanimi špaletami in reliefno upodobljenim obrazom v šilastem zaključku. Obraz je odlično ohranjen, zaradi njegovih potez pa ga lahko s precejšnjo gotovostjo pripišemo mojstru, ki je tudi avtor preostalih gotskih kamnitih reliefov, ohranjenih v cerkvi sv. Jakoba in kamnitih reliefov, ki so danes vzdani v zunanjščino prezbitarija cerkve sv. Andreja na Gočah. Na vzhodni steni prezbitarija so se pokazali fragmenti fresk, vendar pa smo ugotovili, da to ni njihova prvotna lokacija in da sta bila kamna s freskami kasneje uporabljena za pozidavo tega dela cerkve. Ker drugih poslikav nismo našli in so bili ometi v veliki meri prepereli in uničeni, ponekod pa že sanirani z neprimernimi materiali, smo se strinjali z odstranitvijo vseh ometov in izvedbo novih apnenih. S to

Štjak, cerkev sv. Jakoba, odkrita baročna naslikana sončna ura na južni steni prezbiterja (foto: M. Osojnik)

Štjak, cerkev sv. Jakoba, novoodkrito okno v severni steni prezbiterja (foto: M. Osojnik)

odločitvijo smo hkrati sledili principu prejšnje obnove, ko se je na podoben način že obnovila glavna fasada z zvonikom. Novi omet se je izvedel ročno z apnenimi (bioapnenimi) ometi proizvajalca *Grigolin* po programu *Bioedilizia*. Na coklu je bil uporabljen hidrofojni omet *Hydroment* proizvajalca *Kema Puconci*. Cerkev je bila prebarvana s silikatno barvo po barvni študiji, ki je sledila že pred leti obnovljenemu delu fasade. Vidni kamniti elementi so speskani in očiščeni, stiki med kamni zafugirani, kamen je premazan s hidrofobnim premazom.

Dela je izvedlo podjetje Konstrukcije iz Sežane, poseg je sofinancirala Občina Sežana.

Stavbna zgodovina – nove ugotovitve

Po odstranitvi vseh ometov so se pokazale razne predelave in dozidave, ki nam omogočajo lažje razumevanje stavbne zgodovine objekta. S pomočjo arhivskih podatkov in nekaterih na stavbi ohranjenih letnic lahko razvoj cerkve sv. Jakoba razdelimo v pet oz. šest bolj ali manj jasno določljivih faz.

Prva faza (na načrtu šrafirana) – pred 15. stoletjem

Jugovzhodni del ladje je starejši od prezbiterja, saj se v stiku vidi, da je prezbiterij, ki je domnevno še gotski, prislonej nanj. Jugovzhodni vogal ladje v spodnjem delu do višine pribl. 3 metrov izstopa tudi po načinu gradnje iz večjih dokaj pravih pravokotnih klesancev, ki se lepo plastijo v urejene vrste. Tak način gradnje zasledimo tudi po celotnem oboju prezbiterja, vendar le do višine pribl. 2 metrov. Tako lahko domnevamo, da je najstarejši del cerkve jugovzhodni del ladje, časovno ga torej lahko postavimo pred poznogotsko fazo.

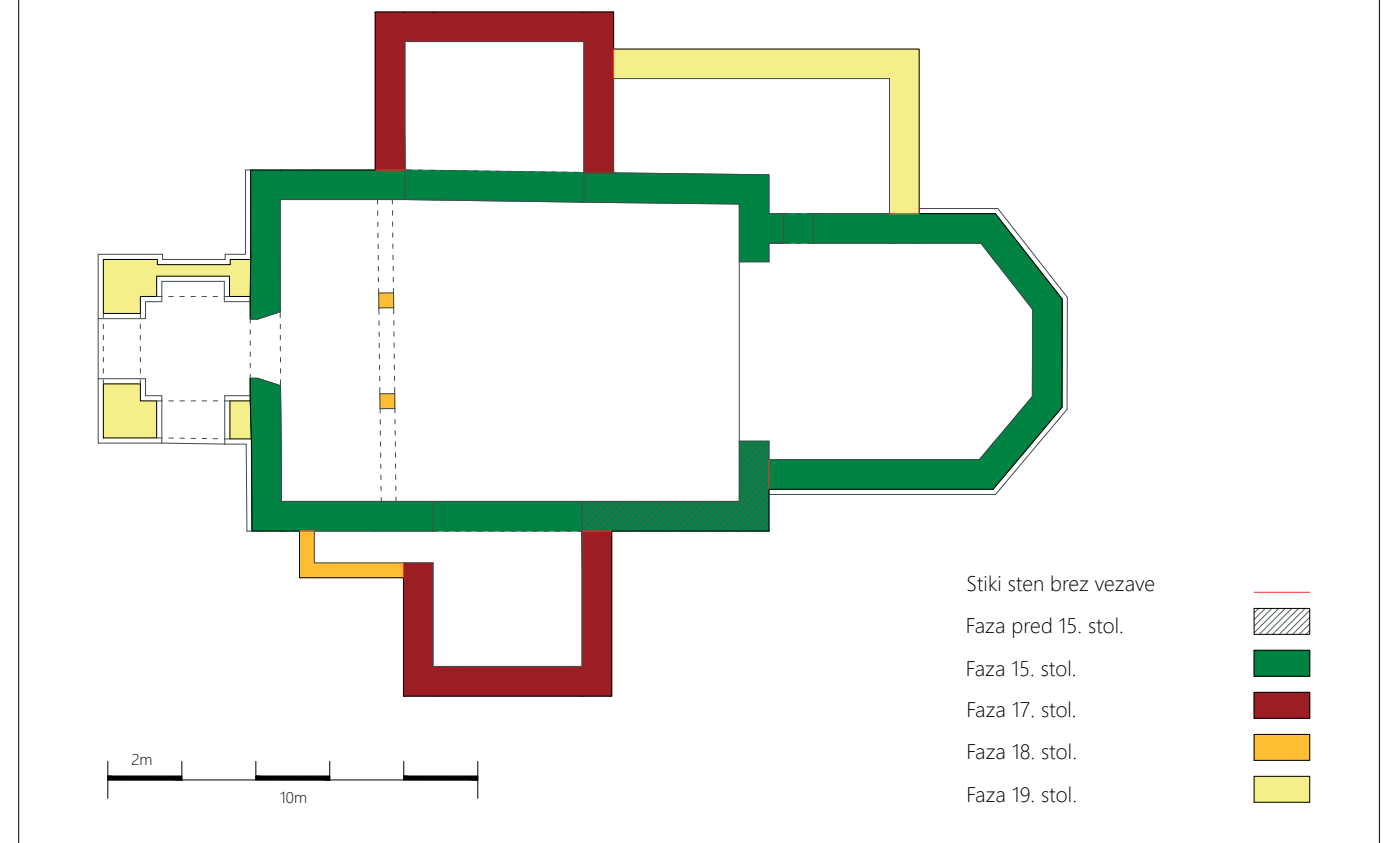
Druga faza (na načrtu zelena) – 15. stoletje

Gotski prezbiterij je verjetno v tlorisu ohranjen v celoti, vendar je bil tako znotraj kot na zunanjsčini predelan vsaj dvakrat. Od prvotnih odprtij je ohranjeno novoodkrito okno v severni steni, katerega zidava kaže, da je nastalo sočasno z zidom in ni bilo vzidano kasneje. V vzhodni steni triosminskega zaključka so se pokazale predelave z vstavljenimi večjimi klesanci, od katerih sta bila dva prekrita s fragmentom freske, tretji pa je oblikovan tako, da bi lahko predstavljal vogal nekdanje okenske špalete. Na tem mestu je steno zelo verjetno prediralo okno, ki pa je moralo biti zelo majhno.

Še v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so bili v zaključne tri fasade prezbiterja na višini pribl. 3,5 metra vzidani trije poznogotski reliefi, verjetno nekdanje konzole, ki so bile del gotškega rebrastega oboka. V severovzhodno stranico je bil vzidan relief, ki prikazuje moškega v posvetni opravi s pokrivalom in verižico, v vzhodni stranici je stala sv. Apolonija s kleščami in zobom, v jugovzhodni pa vojščak z nekakšnim orodjem/orožjem v rokah. Četrty relief, ki nedvomno sodi v isto skupino, je bil vzidan pod napušč na južni stranici prezbiterja, tako da je bil od spodaj slabo

Cerkev svetega Jakoba na Štjaku_EŠD 4056

Shema stavbnega razvoja

Štjak, cerkev sv. Jakoba, shema stavbnega razvoja cerkve sv. Jakoba (izvedba: Žiga Žgur)

viden. Razlog za to lokacijo verjetno lahko pripišemo vsebini reliefa, ki upodablja golo Luksurijo, katere prsi grizeta kači. Vsi štirje reliefi so danes precej neposrečno vzidani v vogale severne stranske kapele v notranjosti cerkve. Delo istega mojstra je tudi kamnita plošča, vzidana v južno fasado ladje. Gre za reliefni portret moškega, ki v majhnih, skoraj zakrnelih rokah drži romarsko palico, pokrivalo pa mu krasita križec in školjka, tako da gre po vsej verjetnosti za upodobitev patrona cerkve Jakoba Starejšega, zavetnika romarjev, po katerem je Štjak dobil tudi ime. Gotske plastike je že Emilijan Cevc datiral v prvo četrtino 15. stoletja (Cevc, E., *Srednjeveška plastika na Slovenskem*, Ljubljana, 1956, str. 182–183), medtem ko jih je Ivan Komelj datiral v konec 14. stoletja (Komelj, I., *Iz potnega poročila*, 29. 10. 1966, dokumentacija ZVKDS, OE Nova Gorica).

Med gradivom, ki je bilo uporabljeno pri vzidavi poznobaročnih okenskih okvirjev na prezbiteriju in ladji cerkve, so se ohranili ostanki gotških služnikov oz. reber, izdelanih iz lehnjaka in prekritih s tanko plastjo poslikanega ometa. Najbolje ohranjen fragment služnika je imel v

prerezu poligonalno obliko, premer pribl. 14 cm, fragmenti poslikave so bili v oker in beli barvi.

Tretja in četrta faza (na načrtu rdeča) – 17. stoletje

V 17. stoletju je bila cerkev dvakrat predelana. V začetku stoletja je bil predelan prezbiterij, o čemer priča letnica 1603, vklesana na zaključek kamnitega talnega zidca na severovzhodni strani prezbiterja, vendar se je prezidava osredotočila na zunanost. Prezbiterij je bil povišan, gotška odprtina na severni steni je bila zazidana, okna na južni strani pa so bila nadomeščena z novimi, višjimi, polkrožno zaključenimi, z značilno šilasto špico na vrhu. V drugi fazi sta bili ladji prizidani obe kapeli pravokotne oblike, ki imata enaki okni s pravokotnim okvirjem in zgoraj polkrožno zaključeno odprtino.

Peta faza (na načrtu oranžna) – 18. stoletje

Cerkev je bila temeljito barokizirana v poznobaročnem slogu verjetno sredi 18. stoletja. Narejen je bil nov obok, po vsej verjetnosti kor, h kapeli je bilo prizidano stopnišče na

kor. Gotski rebrast obok v prezbitariju je bil brzkone uničen šele s to poznobaročno predelavo, saj so bili kosi gotških reber z ohranjenimi fragmenti fresko poslikave uporabljeni pri vzidavi baročnih pravokotnih oken na prezbitariju in ladji. Nov baročni obok v ladji je v tretji četrtini 18. stoletja poslikal Janez Mihael Lichtenreit, goriški slikar bavarskega porekla, ki je v tem obdobju poslikal tudi župnijsko cerkev sv. Andreja na Gočah (Vidmar, L., idr., Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper VI, Dekanija, Kraška 3, Ljubljana, 2007, str. 278–279).

Šesta faza (na načrtu rumena) – 19. stoletje Zakristija, v katere ostenje sta vzidani dve spoliji – kapitel in konzola z angelsko glavico –, ima na enem od oken vklesano letnico 1807, v notranjščini pa je napisna plošča z letnico 1839. Leta 1866 je notranjščino poslikal Janez Wolf. Leta 1887 je bil objektu prizidan še zvonik, ki je delo stavbarskega mojstra Mihaela Blažka iz Lokavca.

Štravberk 2, vhod v Ajdovsko jama (foto: B. Križ)

172 Borut Križ

EŠD:	/
Naselje:	Štravberk
Občina:	Novo mesto
Ime:	Štravberk – Ajdovska jama
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, podrobneje neopredeljeno

Na zakraselem pobočju, ki se na južni strani odpira pod ostanki srednjeveškega Ajdovskega gradu (EŠD 29491), na parc. št. 49/3, k. o. 1459 Herinja vas, leži vhod v Ajdovsko jama, ki s svojo lego in imenom predstavlja potencialno arheološko najdišče.

Štravberk 1, pogled na pobočje s skalnim vhodom v Ajdovsko jama (foto: B. Križ)

173 Andrejka Ščukovt

EŠD:	17391
Naselje:	Temnica
Občina:	Miren – Kostanjevica
Ime:	Temnica – vas
Naslov:	Temnica 12
Področje:	E, UZ
Obdobje:	20. stoletje

Temnica sodi med večje gručaste vasi na območju Goriško-Komenskega Krasa. Poselitev naselja je prilagojena reliefnim danostim in poteka skladno s prostorskimi. To se danes kaže v ohranjenem volumnu in grajenem robu vasi, ki prehaja v odprt prostor z obdelovalnimi površinami in nato v gozd. Na opisane historične značilnosti kraja kažejo tudi stari katastri. V naselju stojijo objekti v stegnjenih nizih in zaprte domačije z objekti v okviru borjača. Stanovanjske in gospodarske stavbe so pretežno enonadstropnega gabarita z mezaninskim podstrešjem pravokotne tlorisne zasnove in so oblikovane v skladu s primorskim stavbarstvom; to pomeni, da so okenske odprtine v obliki pokončnega pravokotnika postavljene osno, okna, vrata, polkna in ganki so narejeni iz lesa, fasade so ometane in barvane. Objekti so zgrajeni iz kamnitih gradnikov ali opeke. V glavnem jih pokrivajo simetrične dvokapnice s korčno kritino. Nekatere fasade oblikujejo kamniti elementi. V vasi stoji tudi več kamnitih vodnjakov.

Med prvo svetovno vojno je bila Temnica porušena, po vojni pa je bila obnovljena, domnevno po regulacijskih načrtih Fabianija, ki je takrat pri Pokrajinskem uradu za regulacijo in arhitekturo poškodovanih občin pripravljaval regulacijske načrte krajev na Goriškem, Krasu in v Posočju. Z obnovo je

Temnica, županstvo, stanje pred prenovo (foto: A. Ščukovt, 2017)

Temnica, županstvo, stanje po obnovi stavbe (foto: A. Ščukovt, 2021)

bil na zahodnem robu vasi zasnovan osrednji vaški prostor z novo cerkvijo sv. Petra, županstvom, poštnim uradom in župniščem. Os cerkve se preko vhodnega preddverja izteče v razgledno ložo, od koder se odpirajo pogledi na Tržaški zaliv in Kras. Cerkvveni trg se proti vzhodu nadaljuje v vaškega, ki ga na tem robu zamejuje pokopališče s pokopališko kapelo iz leta 1857. Fabianijevi načrti za Temnico sicer niso ohranjeni. Umestitev nove cerkve, župnišča in županstva v povojni obnovi na zahodni rob vasi in ob cesti, ki se izteče v razgledišče s pogledom na Tržaški zaliv in kraško planoto, je premišljen urbanizem znotraj takrat porušenih ostalin naselja. Ti novi objekti so bili ponovno zgrajeni iz kamna, njihova glavna pročelja pa so oblikovana v historičnem slogu, po renesančnih mediteranskih vzorcih. Loža na zahodni strani je oblikovana s kamnitimi polkrožnimi oboki in opečnatim tlakom. V drugi polovici 20. stoletja se je stavbam, z izjemo župnišča, spremenila namembnost. V nadstropju so bili nekaj časa prostori krajevne skupnosti in v pritličju trgovina.

Med letoma 2018 in 2020 je novi lastnik stavbo županstva celovito prenovil za turistične potrebe. V etaži med prvim in drugim nadstropjem je bila narejena armiranobetonska plošča. Sledila je preureditev notranjih prostorov, pri čemer se je ohranilo obstoječe notranje kamnito stopnišče. Ohranjena sta tudi gabarit stavbe z vsemi oblikovnimi elementi na vzhodni in južni fasadi ter loggia. Zahodna, zadnja fasada pa ima zaradi nove namembnosti in atraktivnega razgleda na novo izvedene odprtine. Na dvorišču, ki ga omejuje obnovljen kamniti podporni zid, pa je vzpostavljena še nova terasa, pokrita s pergolo, ki je eden od nepogrešljivih elementov dvorišč kraških domačij.

174 Nataša Kiš

EŠD:	3448
Naselje:	Tišina
Občina:	Tišina
Ime:	Tišina – cerkev Marijinega rojstva
Naslov:	Tišina 2, 9251 Tišina
Področje:	A, R, UA
Obdobje:	12.–19. stoletje

Pravilno orientirana cerkev Marijinega rojstva na Tišini stoji ob cesti Murska Sobota–Radenci, sredi naselja Tišina, ki je eden najstarejših krajev na Ravenskem polju. Stavbo sestavljajo zahodni zvonik, pravokotna ladja in prezbitarij, ki ga na severni strani spremljata nadstropna zakristija kvadratnega tlorisa in polžasti stopniščni stolpič. Cerkev je grajena pretežno iz kamna. Ladjo in prezbitarij prekriva dvokapna opečna streha, ki je na vzhodu tridelno zaključena. Zakristijo prekriva piramidasta strešica, zvonik pa petdelna vitka konstrukcija s trikotnimi zatrepi. Cerkev sodi med najstarejše in najmonumentalneje sakralne spomenike v Prekmurju. Listinsko izpričani začetki župnije na današnji Tišini segajo vsaj v 13. stoletje, prva pisna omemba cerkve pa je iz leta 1347.

Stavbna zgodovina cerkve zaradi pomanjkanja arhivskih virov in strokovno vodenih raziskav še ni docela pojasnjena. Čeprav so se z njo ukvarjali vodilni slovenski umetnostni zgodovinarji (France Stele, Marijan Zadnikar, Ivan Zelko, Samo Štefanac, Matej Klemenčič), ki jo datirajo v obdobje od leta 1150 do leta 1550, se njihove časovne opredelitve posameznih delov stavbe med seboj precej razlikujejo, kar pa po drugi strani dokazuje, da gre za raščeno arhitekturo. Dr. Robert Peskar med drugim tudi na osnovi posameznih najdenih kamnoseških znakov pred obnovo postavlja začetek gradnje prezbitarija z nadstropno zakristijo in polžastim stopniščem v čas okoli leta 1400. Zvonik naj bi izviral s konca 15. ali začetka 16. stoletja, cerkvena ladja pa naj bi bila mlajša od prezbitarija in starejša od zvonika,

čeprav so nedavne geofizikalne raziskave v cerkveni ladji zaznale določene grajene ostanke in vsaj dve grobnici. Dodaten indic je tudi majhno gotsko okno s preprostim krogovičjem v obliki trilista v vzhodnem delu južne ladijske stene. Šele natančne strokovne raziskave, zlasti tal v notranjščini cerkve, gradbene raziskave in dodatno odkritih 40 kamnoseških znakov na prezbitteriju ob nedavni obnovi bodo lahko podali natančno datacijo nastanka cerkve. Prve večje predelave je cerkev doživela v 17. stoletju, potem ko je zaradi turških vpadov leta 1683 v požaru izgubila streho z lesenim stropom, ki so ga že leta 1685 nadomestili z današnjim banjastim obokom, sočasno pa so obnovili tudi streho. V 18. stoletju je bil zgrajen pevski kor, obnovljena je bila oltarna oprema, ki so jo večinoma zamenjali konec 19. stoletja. Takrat so tudi preoblikovali okna v ladji in zamenjali okenska krogovičja. V 19. stoletju so zgradili nov portal na vzhodni strani zakristije in v južni steni ladje. Postavili so novo ostrejšje zvonika. Poslikana okna v prezbitteriju so iz let 1907 in 1912 in so delo graškega izdelovalca vitrajev Kollerja. V šestdesetih letih 20. stoletja je bilo prebito zazidano gotsko okno v južni steni prezbitterija.

V letu 2018 se je cerkvena in lokalna skupnost odločila začeti obnovo cerkvene fasade, ki je bila dobro desetletje skoraj povsem »slečena«. V letih 2008 in 2009 so delno odkrili dve prvotni gotski okni v južni steni ladje in manjše okno s trolistom, odstranjeni so bili vsi cementni ometi z izjemo zvonika ter cementnih oblog na talnih in venčnih zidcih, okenskih policah in strešicah opornikov. Zamenjana je bila strešna kritina. Ohranjeni pa so ostali fragmenti originalnih gotskih ometov. Večina kamnoseško obdelanih stavbih členov, klesanih iz lokalnega drobnozrnatega peščenjaka, je ostala različno polihromirana.

Marca 2018 je potekala javna okrogla miza, na kateri je ZVKDS, OE Maribor, domačinom in vsem zainteresiranim predhodno predstavil projekt obnove cerkvene zunanjščine; ta bi v prvi fazi zajemal izdelavo konservatorskega načrta kot temeljnega dokumenta, ki bi lastniku olajšal priprave na celovito obnovo zunanjščine, zagotovil finančna sredstva ter določil obseg obnove. V maju 2018 je Restavratorski center ZVKDS opravil naravoslovne preiskave ohranjenih fragmentov originalnih ometov, na osnovi katerih sta bila določena struktura in videz oziroma barva novih ometov.

Julija 2018 je Center za arheologijo ZVKDS v notranjščini cerkve izvedel geofizikalne raziskave. Analiza rezultatov georadarske metode v povezavi s historično analizo cerkve je pokazala, da so pod tlakom v notranjosti še ohranjene arheološke ostaline. V cerkvi so bile zaznane najmanj tri grobnice, vsaj dve z obokanim stropom. Na večji globini pod eno od grobnic so bili prepoznani izredno šibki odboji, ki v tlorisu tvorijo lok, kar skupaj z lokacijo lahko kaže na ostaline apside katere od starejših faz cerkve. Zaradi globine in neizrazitih odbojev tega ne moremo z gotovostjo trditi.

Prvega avgusta 2018 je ZVKDS, OE Maribor, v dogovorjenem roku predal investitorju konservatorski načrt, ki ga je pripravil brezplačno.

Pred pričetkom del je bil ob cerkvi na globini 80 cm izveden drenažni sistem odvodnjavanja, zaradi česar so bile izvedene tudi arheološke sonde. Na severni strani je bil na globini 1,7 m najden ženski skelet z obsenčnimi obročki, ki ga strokovnjaki datirajo najpozneje v 11. stoletje. Zaradi povečanega arheološkega potenciala glede na lokacijo ob cerkvi in zaradi omemb sledov njene romanske predhodnice ima območje okoli cerkve status arheološke dediščine Tišina – arheološko območje Pri cerkvi (EŠD: 9865).

Obnova zunanjščine se je pričela junija 2019 in bila zaključena tri mesece kasneje. Ključni akter pri obnovi je bilo podjetje Gnom iz Šentvida pri Stični, z g. Jožetom Drešarjem na čelu; podjetje je svoje delo opravilo več kot odlično. Na fasadno površino v velikosti 1500 m² (od tega 300 m² kamnitih površin in okrog 300 dolžinskih metrov vencev) je bilo nanesenih preko 40 ton klasičnih apnenih ometov iz žganega apna, ki se je žgalo na kraju samem. Vse kamnite površine so bile ustrezno očiščene, poškodovani deli pa barvno in strukturno dopolnjeni z ustreznim materialom. Ohranjeno in obnovljeno je bilo tudi vse zunanje stavbno pohištvo, prav tako vsi fragmenti primarnih gotskih ometov.

V juliju 2019 je podjetje GNOM skupaj s Slovenskim konservatorskim društvom in Društvom restavratorjev Slovenije organiziralo dvodnevno delavnico na temo apneni ometi, ki je potekala sočasno z obnovo cerkvene zunanjščine. Cilji delavnice so bili spoznavanje apnene tehnologije, prepoznavanje apnenih malt in ometov ter spodbuditev ohranjanja in pogostejšega izvajanja apnenih ometov na stavbni dediščini.

Natanko tri mesece po prvem operativnem sestanku, septembra 2019, sta pristojni restavratorica in konservatorica v okviru Ivanocyjevih dnevov 2019 javnosti predstavili obnovljeno cerkveno zunanjščino, ki je bila v celoti izvedena v klasični apneni tehniki, kar je v slovenskem prostoru prej redkost kot pravilo.

Vsekakor gre za eno večjih izvedb klasičnih apnenih ometov na tako veliki površini v zadnjem času na območju Slovenije. Z izvedenimi deli je bil projekt uspešno in učinkovito zaključen. Glede na funkcijo so bili konservatorski cilji doseženi. Pri obnovi so sodelovali strokovni sodelavci ZVKDS: dr. Robert Peskar, generalni konservator, Nataša Kiš, odgovorna konservatorica, Vlasta Čobal – Sedmak, odgovorna restavratorica, Andrej Magdič, odgovorni arheolog, Gorazd Gerlič, odgovorni gradbenik.

Obnova fasade tišinske cerkve je izreden primer dobre prakse, pri njej so več kot tvorno sodelovali vsi aktivni udeleženci, tako cerkvena kot lokalna skupnost, izvajalec, zunanji nadzorniki, ZVKDS in Ministrstvo za kulturo, ki je za obnovo prispevalo več kot polovico sredstev.

Tišinska cerkev je v svoji žlahtni gotski podobi zasijala prav na dan Marijinega rojstva, na rojstni dan zavetnice cerkve, 8. septembra 2019.

Tišina, cerkev Marijinega rojstva, severna fasada pred obnovo (foto: S. Simerl, 2018)

Tišina, cerkev Marijinega rojstva, severna fasada po obnovi (foto: N. Kiš, 2019)

Tišina, cerkev Marijinega rojstva, južna stena ladje pred obnovo (foto: N. Kiš, 2018)

Tišina, cerkev Marijinega rojstva, južna stena ladje po obnovi (foto: N. Kiš, 2019)

175 Minka Osojnik

EŠD: 4069

Naselje: Tolmin

Občina: Tolmin

Ime: Tolmin – cerkev sv. Urha

Področje: UA, R

Obdobje: visoki srednji vek, tretja četrtina 15. stoletja, 1470–1472, zadnja četrtina 19. stoletja, 1880, prva četrtina 20. stoletja

Enoladijsko nekdanj župnijsko cerkev sestavljata romanska ladja (predelana 1880) z zvončnico nad pročeljem in kapelo ter enako širok in visok gotski prezbitarij z zvezdasto rombastim obokom in z zakristijo. Cerkev je bila močno poškodovana med prvo svetovno vojno in temeljito

obnovljena po njej. V okviru projekta popotresne sanacije je bila obnovljena leta 2012 (Ajda Mladenovič, Špela Govže, Minka Osojnik, Varstvo spomenikov. Poročila 49, str. 264–267).

Poleti 2019 je bila izvedena zamenjava steklenih pihancev – okroglih stekel – v treh gotskih oknih prezbitarija cerkve sv. Urha na pokopališču v Tolminu. Prejšnja zasteklitev je bila izvedena v okviru popotresne obnove iz temno oranžnih pihancev, zaradi česar je bila svetloba v notranjosti prezbitarija popolnoma neprimerna oz. s stališča estetske prezentacije notranjščine neustrezna. Zasteklitev je namreč prepuščala zelo malo svetlobe, zaradi česar gotski obok z likovno izredno bogatimi figuralnimi sklepniki in poslikavami vmesnih polj brez dodatne umetne svetlobe ni bil dobro viden. Prav tako niso bile vidne s fragmenti kakovostnih gotskih poslikav pokrite ostale površine prezbitarija, dodaten problem pa je predstavljala obarvanost stekel, ki je celotni notranjščini dajala oker ton.

Tolmin, cerkev sv. Urha, pogled v notranjščino prezbitarija pred zamenjavo zasteklitve (foto: M. Osojnik)

Tolmin, cerkev sv. Urha, pogled v notranjščino prezbitarija po zamenjavi zasteklitve (foto: M. Osojnik)

Po demontaži oken sta bili restavratorsko sanirani dve večji poškodbi na kamnitem krogovičju. Po ponovni montaži oken so bili retuširani tudi preostali kamniti deli oken, tako da so okna zdaj v celoti obnovljena in celovito prezentirana. Novo zasteklitev je izvedel Peter Jankovič oz. podjetje NON-STOP, d. o. o., iz Rogaške Slatine, konservatorsko-restavratorska dela na kamnitih elementih pa Restavratorski center RS. Izvedbo nove zasteklitve je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa. Izvedba del je kakovostna, sam prostor gotskega prezbiterja pa je ponovno zaživel v vsej členitvi bogate stropne gotske arhitekture s figuralnimi sklepniki, do izraza so ponovno prišli tudi ohranjeni fragmenti gotskih poslikav.

176 Matija Plevnik, Aleš Sotler

EŠD: 3433

Naselje: **Topolšica**

Občina: Šoštanj

Ime: **Topolšica – cerkev sv. Jakoba**

Področje: UA, R

Obdobje: 15., 16., 18. stoletje, druga četrtina 19. stoletja, 1830

Cerkev sv. Jakoba je preprosta, enoladijska podružnična cerkev, ki stoji na vzpetini, vzhodno od naselja Topolšica. Sestavljajo jo pravokotna ladja s predzidanim zvonikom na zahodu, proti vzhodu se ladja nadaljuje v enako visoki in za spoznanje ožji petosminsko zaključeni prezbiterij, na južni strani pa med ladjo in prezbiterijem stoji nadstropna zakristija. Ladjo v notranjščini členijo trije pari pilastrov, prezbiterij pa dva para. Cerkev se prvič omenja leta 1545. V obdobju baroka (začetek 18. stoletja) in v prvi polovici 19. stoletja (1830) je bil objekt temeljito prezidan. V čas 19. stoletja sodi tudi vsa oltarna oprema (glavni oltar sv. Jakoba ter stranska oltarja sv. Katarine in sv. Urbana). Poslikava oboka ladje in prezbiterja je bila izvedena ob koncu 19. stoletja in je provincialno-lokalne kvalitete.

Na poziv Župnije Šoštanj je ZVKDS, OE Celje, pred obnovo notranjščine in sanacijo vlage v spodnjih delih zidov opravil sondiranje ostenja. Sondiranje so septembra 2018 opravljali predstavniki ZVKDS, OE Celje. Rezultati sondiranja so pokazali, da pod recentnim oplaskom v ladji in prezbiteriju ni sledi starejših poslikav. Le na zahodnem delu ladje, zahodno od zadnjega para pilastrov, smo v nivoju višine oken našli dva dobro ohranjena, velika fragmenta fresk, ki se deloma »zajedata« v novejši, pravokotni baročni okenski odprtini. Freska na severni ladijski steni predstavlja ikonografski prizor Pohoda Sv. treh kraljev, pendant tej freski pa je na južni steni, kjer je ikonografski motiv Živega križa.

Ker gre za pomembno najdbo dobro ohranjenih fragmentov prizorov, ki pričata o srednjeveški fazi cerkve, je ZVKDS župniji omogočil restavriranje fragmentov fresk v okviru redne dejavnosti državne službe varstva kulturne dediščine. Restavriranje je izvajal restavrator mag. Aleš Sotler ob pomoči sodelavcev ZVKDS, OE Celje. Restavratorski posegi so bili omejeni na najnujnejše – zaščitna dela (utrjevanje, čiščenje, delna retuša) s ciljem dolgoročne ohranitve in prezentacije. Ta dela so bila izvedena marca 2019.

Ikonografski prizor Sv. treh kraljev prikazuje pot Sv. treh kraljev, ki jim jo kaže zvezda. Kralji so na konjih, imajo krone, obdani so s spremstvom. S svojim videzom predstavljajo tri starostne dobe. Umeščeni so v neko urbano krajino, saj so v spodnjem in levem robu obdani s hišami. Motiv Živega križa je geografsko značilen zlasti za srednjeevropski prostor. Predstavlja konec Stare zaveze in začetek Cerkev. Iz stranic križa, na katerem je Križani, se vijajo roke v nasprotni smeri urnega kazalca. Zgornja roka odklepa nebeška vrata, leva blagoslavlja Ecclesio – Cerkev (ki jo simbolizira klečeča ženska figura s simboli evangelistov na oblaku), spodnja roka zapira vrata predpekla. Na žalost je desni del slikovnega polja uničen, zato ne vemo, kakšna je gesta desne roke. Na osnovi primerjalnega gradiva sorodnih upodobitev pa lahko domnevamo, da verjetno ubija Sinagogo kot protipol cerkve. Ta motiv prikazuje temeljno idejo, da je Kristusova smrt konec Stare zaveze in obenem začetek Cerkev. Kristus kot Odrešenik pa je zmagovalec nad smrtjo.

Umetnostni zgodovinar dr. Gašper Cerkovnik je podal tudi okvirno datacijo in freski tudi avtorsko opredelil. Gre za Štajersko vojvodsko delavnico, freski sta z začetka 15. stoletja in sta delo iste delavnice. Glede na patrocinij, posvečen sv. Jakobu, bi domnevali, da je objekt nastal v srednjem veku. To domnevo potrjujeta fragmenta fresk, ki tako neposredno dokazujeta zgodnejši nastanek cerkve, ki jo lahko umestimo v zgodnje 15. stoletje. Ohranjena, restavrirana in prezentirana fragmenta fresk sta tako najstarejši vidni ohranjeni del cerkve. Kot taka pričata, da je cerkev sv. Jakoba vsaj približno 150 let starejša od njene prve omembe. Sam motiv Živega križa pa je na Slovenskem redkost in kot tak zelo pomemben ohranjen fragment srednjeveškega stenskega slikarstva pri nas.

Topolšica, cerkev sv. Jakoba, odkriti fragment freske na severni strani notranjščine ladje med sondiranjem (foto: M. Plevnik)

Topolšica, cerkev sv. Jakoba, fragment prizora Pohoda Sv. treh kraljev po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: M. Plevnik)

Topolšica, cerkev sv. Jakoba, odkriti fragment freske na južni strani notranjščine ladje pred posegi (foto: M. Plevnik)

Topolšica, cerkev sv. Jakoba, fragment motiva Živega križa po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: M. Plevnik)

177 Barbara Klanšek

EŠD: 21862, 30677, 30689

Naselje: **Trbovlje, Knezdol, Ostenk**

Občina: Trbovlje

Ime: **Knezdol – kozolec na domačiji Knezdol 37, Ostenk – kozolec na domačiji Ostenk 4, Trbovlje – kozolec I na domačiji Golovec 27**

Naslov: Knezdol 37, Ostenk 4, Golovec 27, vse Trbovlje

Področje: E

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja, prelom iz 18. v 19. stoletje, 1784, 1793, 1798

Pri pripravi strokovnih podlag za razglasitev kulturnih spomenikov v Občini Trbovlje je bilo pri pregledu terena evidentiranih več kozolcev, ki datirajo v čas od začetka 19. stoletja do 20. stoletja, dokumentirana pa sta bila tudi dva kozolca, ki datirata v zadnjo četrtino 18. stoletja in sta po do zdaj znanih podatkih najstarejša znana ohranjena kozolca v občini. Pred njima je bil najstarejši kozolec v občini kulturni spomenik Prapreče – kozolec na domačiji Prapreče 10 (EŠD 8448) z letnico 1770, ki pa se žal ni ohranil, ohranil pa se je kozolec z letnico 1798, ki je zaščiten kot registrirana nepremična dediščina Knezdol – kozolec na domačiji Knezdol 37 (EŠD 21862) in je po do zdaj znanih podatkih tretji najstarejši ohranjeni kozolec v občini. Gre za dvojni vezani kozolec – toplar, ki ima tri pare oken, nosilni stebri pa stojijo na kamnitih in betonskih podstavkih. Podporne ročice so ravne, somerna dvokapnica pa je krita s salonitno valovitko. Najstarejša kozolca, ki sta bila evidentirana, sta bila postavljena v zadnji četrtini 18. stoletja. Gre za kozolca Ostenk – kozolec na domačiji Ostenk 4 (EŠD 30677), ki je z letnico 1784 po do zdaj znanih podatkih najstarejši znani ohranjeni kozolec v občini, ter kozolec Trbovlje – kozolec I na domačiji Golovec 27 (EŠD 30689), ki je z ohranjenostjo letnico 1793 drugi najstarejši ohranjeni kozolec v občini. Oba sta dvojna vezana kozolca – toplarja, ki imata dva para oken, nosilni stebri pa stojijo na kamnitih podstavkih. Podporne ročice so ravne, streha kozolcev pa je somerna dvokapnica; prva je prekrita s sivim betonskim zareznikom, kozolec na Golovcu pa prekriva rdeča pločevinasta kritina.

Kozolci v Občini Trbovlje so lep primer ljudskega stavbarstva in razvoja tesarske obrti v različnih časovnih obdobjih in so zato pomemben vir za preučevanje načina življenja in dela kmečkega prebivalstva v prostoru.

Kozolec na domačiji Ostenk 4 z letnico 1784, februar 2020 (foto: B. Klanšek)

Kozolec na domačiji Golovec 27 z letnico 1793, april 2020 (foto: Milana Klemen)

Kozolec na domačiji Knezdol 37 z letnico 1798, februar 2020 (foto: B. Klanšek)

178 Urška Todosovska - Šmajdek

EŠD: /

Naselje: **Trbovlje**

Občina: Trbovlje

Ime: **Trbovlje – Strojna tovarna Trbovlje**

Naslov: Vodenska cesta 49

Področje: UA, R

Obdobje: 20. stoletje

V avgustu 2019 smo na ZVKDS, OE Celje, prejeli pobudo gospe Metke Kavčič s prošnjo po ohranitvi stenske poslikave njenega očeta, slikarja Maksa Kavčiča (1909–1973), ki je bila v prvem nadstropju upravnega dela stavbe Strojne tovarne Trbovlje (STT). Na objektu brez statusa kulturne dediščine so takrat že potekala rušitvena dela. Zemljišče je kupilo podjetje Supernova z namenom, da na tem mestu zgradi trgovski center. Naša pristojnost pri ustavitvi del je tako bila s pravnoformalnega vidika nična.

Poslikava v literaturi ali javno dostopnih podatkih ni bila evidentirana, še več, poznala je ni niti slikarjeva hči, čeprav je v samozaložbi konec leta 2018 izdala monografijo o očetu in njegovem delu. Na rušenje objekta in ogroženo stensko poslikavo je preko družbenih omrežij opozoril domačin Aleš Gulič, nekdanji poslanec, po čigar mnenju bi uničenje pomembnega umetniškega dela pomenilo za lokalno skupnost barbarsko dejanje. Po spletu naključij je tako Gulič na ogroženo poslikavo opozoril Kavčičevo, zato se je ta s pobudo osebno obrnila tudi na tedanjega ministra za kulturo RS Zorana Pozniča, in ta se je za ohranitev poslikave izredno zavzel.

Stekle so prve aktivnosti in v dani situaciji nam je izvajalec rušitvenih del omogočil ogled poslikave; opravili smo ga z namenom, da bi poslikavo lahko valorizirali in preverili možnosti njene ohranitve. Prvega ogleda smo se poleg pobudnikov Metke Kavčič, Branimirja Ritonje in Aleša Guliča udeležili še predstavniki ZVKDS: generalni konservator dr. Robert Peskar, Urška Todosovska – Šmajdek in mag. Aleš Sotler. Zaradi konkretnih restavratorskih rešitev, ki so morale biti hitre in jasne, smo na teren povabili še restavratorja Jasno Radšel in Aleksandra Šilesa.

Poslikava je izdelana v sgrafitto tehniki oziroma mešani tehniki, saj je del ometa poslikan. Naslikana je na armiranobetonsko preklado in delno steber, ki sta del skupne armiranobetonske skeletne konstrukcije, ter na polnilo stene, zgrajene iz modelarne opeke debeline 30 cm. Nastala je leta 1953, kar je bilo razvidno s kovinske ploščice, ki pa je bila ob ogledu že odstranjena. Poslikava zaseda celotno steno enega od prostorov v prvem nadstropju. Vključno s preklado meri okoli 6,50 x 3,60 m. Na njej so upodobljeni štirje delavci z orodji med delom, obdani so s stroji in arhitekturo tovarniških stavb in dimnikov v ozadju. Poslikava je pomemben segment slovenskega modernizma

v likovni umetnosti, ikonografsko gre za glorifikacijo delavskega razreda Trbovelj in lokalnega industrijskega okolja Zasavja, v katerem je nastala. Prisotni smo se strinjali, da je poslikava vredna ohranitve in ponovne postavitve, morda na kraju samem oziroma v novem objektu, ki je predviden na tem mestu (povzeto po: *Poročilo o ogledu z dne 28. 8. 2019, št. 352-0001/2019-9-UTŠ*).

Za osnovno dokumentacijo sta glede na negotove razmere v naslednjih dneh poskrbela Jasna Radšel in Aleksander Šiles. Celoto in detajle sta ustrezno fotografirala, celotno poslikavo pa prerisala v razmerju 1 : 1.

V dogovoru z Ministrstvom za kulturo RS je lastnik zemljišča ustavil rušitvena dela za čas odstranitve poslikave iz objekta. ZVKDS, Restavratorski center (RC), je pripravil program dela in oceno stroškov v višini nekaj več kot 20.000 € ter delo tudi prevzel, Ministrstvo za kulturo RS pa je za celoten konservatorsko-restavratorski poseg odobrilo interventna sredstva.

Ekipa restavratorjev RC je septembra 2019 zahtevna konservatorsko-restavratorska dela opravila v dobrem tednu dni. Odločili so se za snemanje sgrafitta v šestih kosih. Za potrebe dokumentacije in kasnejšega restavriranja je ekipa podjetja DFG Consulting izvedla tridimenzionalno lasersko terestično skeniranje poslikave, kar bo omogočilo sestavljanje snetih kosov v celoto ter rekonstrukcijo dela motiva z zgornje betonske preklade, ki ga v tako kratkem času ni bilo mogoče varno odstraniti. Na osnovi sondiranja je bil izdelan grafični stratigrafski prerez plasti, ki si od nosilca navzgor sledijo takole: opečnati zid, vezan z apneno malto, grobi in fini pripravljalni omet, črno obarvana plast ometa, rdeče obarvana plast ometa, belo obarvana plast ometa ter barvna plast v vijoličnih, modrih in rumenih tonih. Izvedeno je bilo vzorčenje vseh plasti ometov in pigmentov (povzeto po: *Poročilo o interventnih konservatorsko-restavratorskih posegih na sgrafittu slikarja Maksa Kavčiča, ki ga je pripravila Martina Lesar Kikelj, ZVKDS, RC, november 2019*).

Šest fragmentov poslikave je pripravljenih na nadaljnja restavratorska dela na novem nosilcu in lokaciji. Restavratorji so jih zapakirali v posebej za ta namen izdelane lesene zabojnike, ki so bili prepeljani v depo Zasavskega muzeja Trbovlje (ZMT).

Od medijsko zelo odmevne akcije reševanja sgrafitta iz stavbe STT je minilo dobro leto dni. Pa je poslikava res rešena? Po *oceni stroškov za konservatorsko-restavratorska dela na sgrafittu slikarja Maksa Kavčiča ter montažo na nov nosilec (pripravila Martina Lesar Kikelj, maj 2020)* bo za ta dela treba odšteti vsaj toliko denarja kot za samo reševanje iz objekta. Zato morda ni čudno, da se je Občina Trbovlje od projekta distancirala. Interesa nima niti lastnik zemljišča, čeprav smo že ob prvih pogovorih jasno povedali in zapisali, da je treba poslikavo ljudem predstaviti na kraju samem, vendar v drugačnem okolju. Na ta način bi imeli zagotovljeno vsaj lokacijo postavitve, kot kaže, pa poslikava ne ustreza arhitekturnemu konceptu stavbe, saj se bo v trgovine centra vstopalo od zunaj.

Rezultat je nabito poln in posledično neuporaben depo ZMT.

Trbovlje, strojna tovarna, sgraffito pred posegom (foto: Martina Lesar Kikelj, 2019)

Trbovlje, prvi ogled poslikave predstavnikov ZVKDS avgusta 2019 (foto: U. Todosovska - Šmajdek)

Muzej nima primerne prostora za ustrezno prezentacijo poslikave javnosti niti denarja za konservatorsko-restavratorska dela, ki so še potrebna, da bi poslikava na novo zaživela. Dokončna rešitev sgraffita brez podpore lokalne skupnosti in v tem primeru tudi države nedvomno ni mogoča.

Trbovlje, restavratorji ZVKDS, RC, pri posvetu (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2020)

179 Martina Lesar Kikelj, Ajda Mladenovič, Anita Kavčič Klančar

EŠD: /

Naselje: **Trbovlje**

Občina: Trbovlje

Ime: **Trbovlje – Strojna tovarna Trbovlje**

Naslov: Vodenska cesta 49

Področje: R

Obdobje: 1953

Leta 1953 je bilo za Strojno tovarno Trbovlje naročeno umetniško delo – sgraffito slikarja Maksa Kavčiča (1909–1973) z motivom delavcev. Delo je pomemben segment slovenskega modernizma, saj gre za glorifikacijo delavskega razreda Trbovelj in lokalnega industrijskega okolja Zasavja, v katerem je delo nastalo. Umetnina do dne, ko je bil izdan odlok za rušenje tovarne, še ni bila evidentirana, prav tako sam objekt ni imel lastnosti kulturne dediščine, zato v register nepremične kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo RS tudi ni vpisan. Slikarjeva hčerka Metka Kavčič (kiparka) je javnost opozorila na nedokumentirano očetovo delo in sprožila reševanje sgraffita, izdelanega v kombinirani tehniki. Del ometa je namreč tudi poslikan in je z dimenzijami 3,60 × 6,50 m zasedal celotno steno v enem izmed prostorov tovarne. Manjši zgornji del sgraffita je bil izveden na armiranobetonsko preklado (del skeletne konstrukcije stavbe), večji del pa na steno iz modelarne opeke, debele 30 cm.

Rušitvena dela so bila začasno ustavljena, poseg tehnično zelo zahtevnega postopka snemanja umetnine pa je bil izveden v dobrem tednu dni. V interventni akciji je ekipa restavratorjev Restavratorskega centra ZVKDS s sodelavci izvedla postopek konserviranja in snemanja sgraffita, na katerem je predhodno ekipa ZVKDS, OE Celje, izvedla osnovne izmere in popisala dejansko stanje, ki je bilo kljub močno degradirani stavbi še presenetljivo dobro.

Odločili smo se za snemanje sgraffita v več kosih. Za potrebe dokumentacije in kasnejšega restavriranja je ekipa podjetja DFG Consulting izvedla tridimenzionalno lasersko terestično skeniranje, kar bo omogočilo sestavljanje snetih kosov v celoto ter rekonstrukcijo dela motiva z zgornje betonske preklade, ki ga v tako kratkem času ni bilo mogoče varno odstraniti. Na osnovi sondiranja smo izdelali grafični stratigrafski prerez plasti, ki si od nosilca navzgor sledijo takole: opečnat zid, vezan z apneno malto, grobi in fini pripravljalni omet, črno obarvana plast ometa, rdeče obarvana plast ometa, belo obarvana plast ometa ter barvna plast v vijoličnih, modrih in rumenih tonih. Izvedeno je bilo vzorčenje vseh plasti ometov in pigmentov.

Za izbiro ustreznega lepila za pripravo začasne zaščite (facinga) so bili opravljeni preliminarni testi odpornosti pigmentov proti vodi in topilom (butil acetat, etil acetat in

aceton). Izkazalo se je, da so vsi pigmenti občutljivi za vodo, medtem ko pri izbranih topilih ni bilo opaznih sprememb. Na vatnih tamponih so bili ob poskusu s topili vidni delčki malte, peska in pigmentov, ki so se odlepili od podlage zaradi prhkosti nosilca. Pred nanosom začasne zaščite smo površino utrdili z ustreznim utrjevalcem. Zaradi vprašenosti pigmentov in njihove občutljivosti za vodo smo celotno lice dodatno zaščitili s ciklododekanom (organska spojina v obliki voščene bele trdne snovi, topne v nepolarnih organskih topilih). Sredstvo smo raztopili v belem špiritu s segrevanjem v vodni kopeli in ga še toplega nanašali na površino poslikave ter tako z 1–3 mm debelim premazom preprečili stik barvne plasti in lepila iz naslednjih nanosov facinga. Sledil je nanos dveh plasti na manjše kose narezanih gaz s topilom Mowilith. Ko je bila površina suha, smo sgraffito razrezali na šest delov. Rez je segal v globino pribl. 5 cm, s čimer so bile prerezane vse sestavne plasti sgraffita do opečnatega nosilca. Fragmenti niso enakih velikosti, saj smo želeli v celoti ohraniti vse figure.

Pred odstranitvijo opečnatega nosilca z zadnje strani smo s stene najprej odstranili omet in na ta način nadzorovano ločili vse opeke od umetnine. Za to smo uporabili pnevmatično udarno kaldivo ter kladiva in dleta, zaradi vezne apnene malte in vlažne stene pa odstranjevanje opek ni bilo težavno. Zatem smo ostanke odvečne malte s hrbišča sgraffita previdno odstranili in ga tako čim bolj poravnali za lažjo pritrnitev zaščitne lesene konstrukcije.

Med zahtevnejšimi postopki sta bili priprava in montaža lesene konstrukcije (izvedba mizarstvo Janez Novak, s. p.), s katero smo popolnoma zaščitili kose tako s sprednje kot s hrbtne strani. Vnaprej izdelane mrežne konstrukcije so bile pripravljene na podlagi konzultacij Rada Zoubka (upokojenega konservatorja-restavratorja ZVKDS, RC), ki je za snemanje umetnin razvil sistem armature z lesenimi letvicami in poliuretansko nizkoekspanzijsko peno. Sistem je bil prilagojen situaciji na terenu, pri čemer so bile armirne mrežne konstrukcije sproti prilagojene vsakemu kosu posebej. Na zaščiteno lice vsakega od njih je bila pritrjena mrežna konstrukcija, ki je bila privijačena skupaj z ojačitveno kostrukcijo na hrbtni strani. Vsak kos sgraffita je bil tako že na steni trdno umeščen med oba dela konstrukcije in pripravljen za ločevanje. Drugega za drugim smo kose sneli, jih položili na pripravljene mizarске stolice, stranice obdali z lesenimi deskami ter hrbtno stran dodatno zaprli z lesenim pokrovom. Vsak zaboj smo označili s fotografijo in zaporedno številko za kasnejše sestavljanje v celoto. Pripravljene kose smo s pomočjo hidravličnega dviznega vozička skozi okno predstavili na gradbeni oder, od tam pa s pomočjo dvizne roke naložili na tovornjak. Prepeljani so bili do Zasavskega muzeja Trbovlje, kjer smo jih na enak način prenesli v depo v pritličju stavbe, kjer bo umetnina hranjena do določitve njene nove lokacije.

V interventnem posegu so sodelovali: vodje projekta: Martina Lesar Kikelj, Ajda Mladenovič, Anita Kavčič Klančar; ekipa: Benjamin Korošec, Dalja Bone, Katja Guček, Anka Batič,

Anja Urbanc, Janez Novak, mizarstvo, DFG Consulting, d. o. o., Rafko Jaklič, Marko Briesenhorn (tehnična ekipa), Tine Benedik, Rado Zoubek.

Trbovlje, strojna tovarna, razrez na kose (foto: M. Lesar Kikelj, 2019)

Trbovlje, strojna tovarna, snemanje sgraffita po kosih (foto: M. Lesar Kikelj, 2019)

Trbovlje, strojna tovarna, dodatna zaščita z leseno mrežno konstrukcijo (foto: M. Lesar Kikelj, 2019)

Trbovlje, strojna tovarna, fragmenti v zabojih, pripravljeni na prevoz v depo (foto: M. Lesar Kikelj, 2019)

180 Borut Križ

EŠD: /

Naselje: **Trebanjski Vrh**

Občina: Trebnje

Ime: **Trebanjski Vrh – gradišče Blažjek**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V Dolini, dvesto metrov severno od vasi Trebanjski Vrh leži umetno oblikovan plato velikosti 100 x 40 m, ki ima izrazito izdelan rob, od koder teren na vse strani strmo pade od 10 do 30 m v globino. Na južni strani, kjer se teren priključuje grebenu in je dostop najlažji, je bila nasuta do 5 m visoka vzpetina, pred njo, na zunanji strani pa je bila izvedena poglobitev. Kulturnih ostankov na površini nismo našli, na sodobni dostopni poti na jugovzhodnem vogalu pa so kolesnice razkrile z vožnjo poškodovan bronast zvonec s pravokotno odprtino in sledovi železnega kemblja. Višina zvonca z zanko, ki ga časovno opredeljujemo v konec antičnega obdobja, je 7,5 cm.

Trebanjski Vrh, lidarski posnetek arheološkega najdišča z označenim mestom najdbe bronastega zvonca

Trebanjski Vrh, pogled na naselje z zahoda (foto: B. Križ)

Trebanjski Vrh, poškodovan bronast zvonec (foto: B. Križ)

181 Benjamin Fele

EŠD: /

Naselje: **Trebnja Gorica**

Občina: Ivančna Gorica

Ime: **Mala Prestrana**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na območju Ravnega Dola (EŠD 15737) se pojavlja toponim Gradišče, ki pa je bil že na Temeljni topografski karti napačno lokaliziran. Petsto metrov vzhodno na nezaščitenem območju namreč lahko opazimo ostanke nasipov, ki jih na zemljišču z oznako Gradišče ni. Ostanke nasipov na Mali Prestrani pa dejansko spominjajo na halštatsko gradišče, ki se prilagaja konfiguraciji terena in v našem primeru vključuje dve veliki vrtači.

Trebnja Gorica, lidarski posnetek, levo verjetno napačno lokalizirano gradišče, katerega dejanske ostanke opazimo vzhodno (izvedba: B. Fele)

182 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Trebnja Gorica**

Občina: Ivančna Gorica

Ime: **Trebnja Gorica – gradišče Ograja – Mala Prestrana**

Področje: A

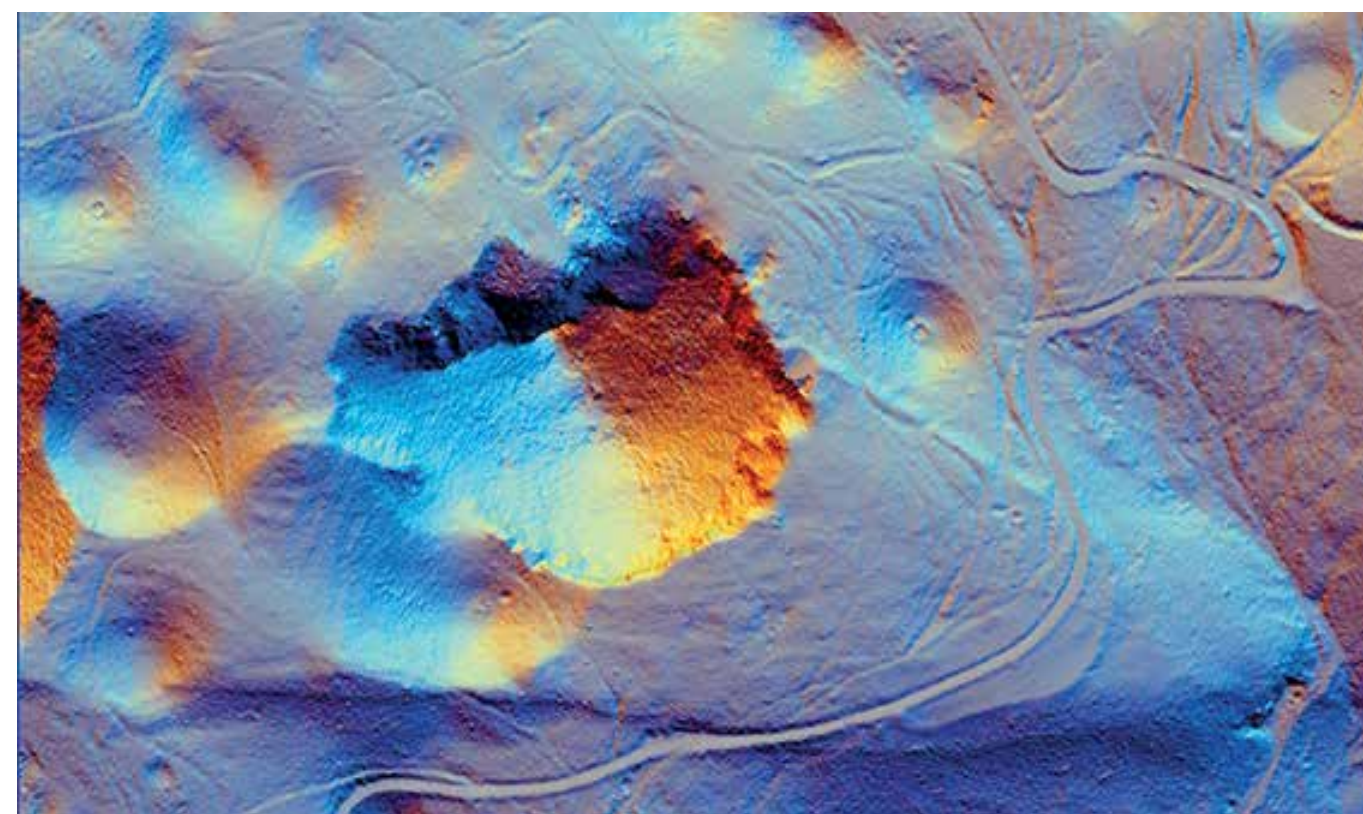
Obdobje: prazgodovina, železna doba

Visoko nad izviro reke Krke sem pri udornici Mala Prestrana in Velika Prestrana s pomočjo lidarskih posnetkov identificiral večje prazgodovinsko gradišče. Naselbina obsega vsaj 45.000 m². Doslej neznan arheološka lokacija leži pretežno v gozdu, na skrajnem vzhodnem delu naselbine pa je travnik, ki ga prečka lokalna cesta Krka–Luče. Kamnit nasip je na severni strani ponekod ohranjen do višine 4 m, na južnem delu pa je komaj zaznaven. Zahodna stran naselbine nima nasipa, saj se naselbina naslanja na udornici Mala Prestrana in Velika Prestrana. Notranjost gradišča je močno

Trebnja Gorica, gradišče Ograja – Mala Prestrana, del severnega nasipa, pogled od vzhoda proti zahodu (foto: M. Pergar)

poškodovana z vlakami in lokalno cesto, ki na več mestih sekajo obrambni nasip. Na vzhodnem delu naselbine, kjer je danes travnik, je v franciscejskem katastru upodobljena večja njiva. Gradišče ima dobro strateško pozicijo, saj je umeščeno na strmem grebenu nad izviro reke Krke in

Trebnja Gorica, gradišče Ograja – Mala Prestrana, naselbina na lidarskem posnetku (obdelava: M. Pergar)

zapira enega od naravnih prehodov iz doline reke Krke proti Ljubljanski kotlini. V gozdu sem našel drobce ožgane glin, na krtinah na travniku pa odlomek prazgodovinske lončenine, ki pa je premajhen, da bi ga lahko časovno opredelili. Na podlagi dosedanjih raziskav prazgodovinske poselitve na Dolenjskem (Dular et al. 2007, Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev, gospodarstvo, družba. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12) naselbino preliminarno umeščam v čas železne dobe.

183 Minka Osojnik, Žiga Žgur, Patricija Bratina

EŠD: 4012

Naselje: **Trenta**

Občina: Bovec

Ime: **Trenta – cerkev Marije Device Lavretanske**

Področje: UA, A

Obdobje: zadnja četrtina 17. stoletja, 1690, 18. stoletje, prva polovica 20. stoletja, 1945

Rudarsko cerkev so dali leta 1690 zgraditi Attemsi, lastniki fužin. Prezbitariju in ladji pravokotnega tlorisa z enovitim plaščem je na severu prizidan čokat zvonik. Cerkev je delno krita s skodlami. Notranjščino je leta 1945 preuredil in poslikal Tone Kralj.

Slikar Tone Kralj je v svojem izredno bogatem opusu poslikal vrsto cerkva na Primorskem in Notranjskem, nekako na meji slovenskega etničnega ozemlja – t. i. Kraljev limes. V nekaterih od teh cerkva je delno preuredil notranjščino ali pa posegel samo v določene dele opreme, za druge cerkve je naslikal nekaj slik ali pripravil barvno študijo za opleske z zanj značilno avtorsko dekorativno poslikavo ali brez nje. Cerkev v Trenti spada med tiste objekte, ki jim je Tone Kralj dal novo celovito podobo, saj je s svojim delom posegel v opremo (preureditev oltarja), naredil je stenske poslikave in poslikal strop v ladji, njegov pa je tudi celoten dekorativni oplesk notranjščine.

Cerkev je bila v okviru popotresne obnove Posočja že sanirana, prav tako so bile restavrirane Kraljeve poslikave in obnovljen je bil celoten oplesk. Vendar pa je v zadnjih letih zaradi prekomerne vlage v zidovih prihajalo do poškodb ometov, poslikav in opreme v notranjosti. Največje poškodbe so vidne na vzhodni steni za glavnim oltarjem, kjer je omet preperel in v kosih odpada. V letu 2019 se je investitor lotil sanacije prekomerne vlage v zidovih z izgradnjo zračnega jaška; ta naj bi preprečeval dotok zaledne vode, ki pronica v cerkev s hriba za njo, in hkrati odvajal odvečno vodo v ponikovalnico.

Ob izgradnji drenaže okoli cerkve so bile zahtevane arheološke raziskave ob gradnji. V oktobru 2019 jih je izvedel Tolminski muzej v sodelovanju z zunanjo sodelavko, arheologinjo Barbaro Brezigar (Brezigar, B., Mlinar, M. (2019),

Poročilo o arheološkem dokumentiranju ob gradnji drenaže okoli cerkve Marije Device Lavretanske v Trenti (parc. št. 84/5, k. o. Trenta Leva, Tolmin). Med spremljanjem izkopa ob južni in vzhodni stranici zakristije ter ob vzhodni in severni stranici cerkve je bilo odkritih sedem grobov in več razpršenih človeških kosti. Po navodilih ZVKDS sta bila v celoti raziskana le dva grobova, ki sta ležala na prostoru novega drenažnega jarka. Ostali grobovi, ki so bili vidni le v profilu jarka in niso bili ogroženi, so bili le dokumentirani ter prekriti z geotekstilom in zasuti. Izkopana skeleta sta bila po opravljeni antropološki analizi ponovno zakopana. Prav tako so bile zakopane vse ostale človeške kosti, ki so verjetno ostanek poškodovanih grobov iz časa prejšnje popotresne obnove. Na osnovi odkritih najdb, kot so deli noše in svetinjice ter novci v grobu št. 1, so grobovi ob cerkvi v Trenti datirani v 18. stoletje.

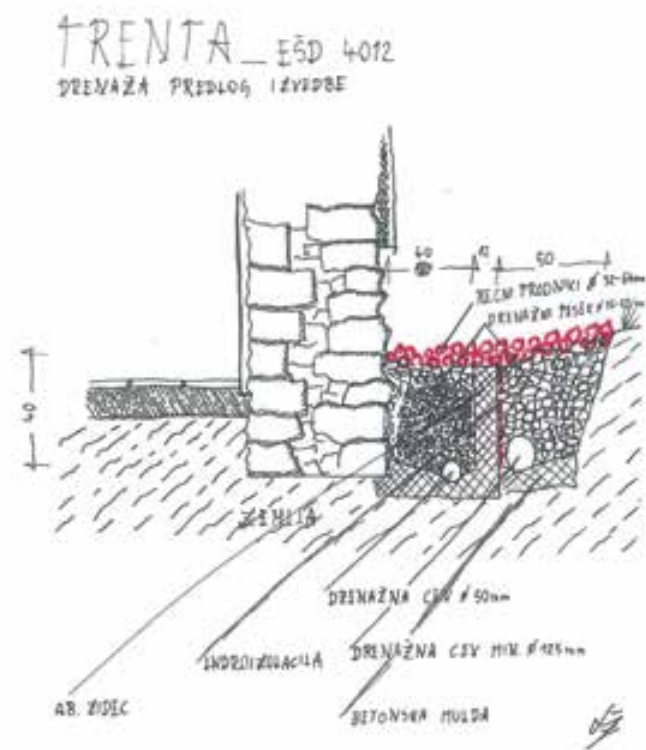
Ob samem izkopu v širini pribl. 1 m in globini do temeljev cerkve se je pokazalo, da se izredno velike količine vode iz okolice odvajajo neposredno ob cerkvene temelje. Obenem je prezbiterij do višine pribl. 60 cm zasut z zemljino, kar povečuje navlaževanje zidov. Možna bi bila izvedba prezračevane kinete, z dodatno drenažo na zunanji strani, vendar je v takem primeru vprašljiv detalj stika objekta s pokrivno ploščo kinete. Zaradi slednjega smo v dogovoru z lastnikom in izvajalcem gradbenih del poiskali ustrežnejšo rešitev. Sklenili smo, da se izvede dvojna drenaža z zasutjem nastalega drenažnega jaška s pranim prodcem in dodatno manjšo drenažno cevjo, s čimer se bodo okoliške vode bolje odvajale od temeljev. Težnja je, da se voda odvaja čim globlje in da nad zaključenim terenom ostane dovolj širok pas fugiranega neometanega zidu za njegovo sušenje. ZVKDS je podal smernice, med deli je potekal redni konservatorski nadzor.

Za optimalno rešitev vlage na steni prezbiterija bi bilo treba popraviti tudi podporni zid za cerkvijo z močno poglobitvijo temelja, ki bi vodo, ki pritiska na objekt iz zalednega hriba, odvedel stran od objekta.

Gradbena dela, ki jih je izvedlo lokalno podjetje Gradbeništvo Zorč, d. o. o., je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa.

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, poškodbe ometov v notranjščini, vzhodna stena (foto: Minka Osojnik)

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, predlog izvedbe dvojne drenaže, skica (avtor: Žiga Žgur)

184 Andrejka Ščukovt

EŠD: 777

Naselje: Trenta

Občina: Bovec

Ime: Trenta – domačija Trenta 67

Naslov: Trenta 67

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Bovško-trentarska hiša je prepoznana arhitekturna identiteta slovenskega prostora, ki so jo ustvarjale generacije prednikov glede na potrebe za lastno preživetje v soodvisnosti z naravnimi danostmi. Turarjeva domačija stoji pod skulpturo dr. Juliusa Kugyja v Trenti in kljubuje času vse od konca 18. stoletja. Zaradi krajinske umestitve in pomena stavbarstva je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Domačija namreč nudi vpogled v tradicionalen način življenja nekdanjih Trentarjev, še posebej v živinorejski cikl, ki prispeva k razumevanju tako snovne kot nesovne dediščine. Osrednja stavba na domačiji je pritlična hiša, ki je dominanten objekt s strmo dvokapno streho z leseno kritino in obojestranskima čopoma.

Podobno kot je v Sloveniji pestra kulturna dediščina, je raznovrstna tudi njena ogroženost. Med usodnimi naravnimi nesrečami, ki so v zadnjih treh desetletjih močno prizadele

Posočje, so tudi potresi. Turarjevo domačijo je potres prizadel leta 1998 in leta 2004.

Celovita prenova hiše, ki se je začela leta 2020 in se zaključuje v letu 2021, pomeni začetek celovite prenove domačije. Njeno načrtovanje je pripomoglo k spremljanju stanja objektov na domačiji, ki je sistematično potekalo od potresa leta 1998 naprej. Zaradi dotrajanosti materialov in potresnih poškodb na hiši je leta 2013 ZVKDS, OE Nova Gorica, naročil izdelavo posnetkov stanja vseh stavb na domačiji. Leta 2017 smo izdelali konservatorsko-restavratorski program za obnovo. Leta 2018 je Državna tehnična pisarna hišo uvrstila v program popotresne obnove Posočja in naročila izdelavo projektne dokumentacije za celovito obnovo. Osnovno vodilo obnove je bilo ohranjanje avtentičnosti kulturnega spomenika in pristnosti materialov. Z restavratorskimi posegi smo ohranili v izvorni podobi najbolj varovane sestavine hiše. Dotrajani elementi so bili nadomeščeni z novimi, izdelanimi iz tradicionalnega in trajnostnega materiala lesa, ki je bil obdelan na podlagi lokalnih veščin, znanj in tehnik v tej alpski dolini. Stavbna zasnova hiše na Turarjevi domačiji sega na konec 18. ali začetek 19. stoletja, kar dokazuje *franciscjski kataster*. V starejšem *vojaškem zemljevidu* (1763–1783) domačija še ni vrisana. Na začetku 20. stoletja, v času, ko so potekale velike družbene krize in spremembe v načinu življenja, sta na domačiji gospodarila *Marija* (1870–1966) in *Andrej Pretner* (1866–1938). Živela sta v zaledju bojišč prve svetovne vojne in kot vsi Trentarji občutila težo novonastale meje med Italijo in Kraljevino SHS. Ker nista imela potomcev, se je k Mariji, potem ko je ovdovela, preselil dvanaestletni *Peter Kverh* (1926–1993) iz Zapodna. Na domačijo je občasno prihajala pomagat tudi Petrova sestra *Tina*.

Prenova hiše se je začela zgodaj spomladi leta 2020, ko je izbrano gradbeno podjetje Gras, d. o. o., s podizvajalcem Velb, d. o. o., Cerkno, naredilo najprej dovozno pot do domačije. Zaradi dotrajanosti kritine in strešne konstrukcije je bilo treba še pred pričetkom obnove streho hiše zavarovati s ponjavo, da smo preprečili zamakanje v stavbo. Posebna pozornost pri prenovi hiše je bila posvečena statični odpornosti, sanaciji poškodb nosilnih sten in reševanju težav z vlago v hiši. Ko je bilo osnovno stanje objekta strokovno korektno utrjeno, so sledili ukrepi na območju strehe. Narejena je bila nova strešna konstrukcija z značilnima čopoma in zatrepi. Za kritino je bil izbran macesnov les. Način prekrivanja desk s spodnjim tesanim robom je na dva preklopa. Robovi strešne konstrukcije so tesani. Vidni elementi konstrukcije strehe so zvezani tudi z lesenimi klini. Na vhodni fasadi je posodobljen lesen strešni zatrep. Pozidana sta dva nova dimnika, ker stara nista bila več ognjevarna. Preden so izvajalci dimnik kurišča lončene peči porušili, je restavrator snel fragment ometa z letnico 1939, ki spominja na čas, ko so črno kuhinjo predelali v belo. Sledila je energetska prenova hiše. Narejeno je bilo novo zunanje stavbno pohištvo s kovanim okovjem po vzoru starega. Členitev vseh štirih fasad na hiši je ostala enaka. Fasada je obdelana v finem zaribanem ometu in beljena s silikatno barvo. Uspelo nam je ohraniti najdragocenejšo

opremo iz hiše. Z restavratorskimi posegi so bili obnovljeni masivna notranja vrata in podboji v izbi, mali sobi in *jahčarju* na podstrešju. Obnovljena je bila lončena peč, ker stara ni bila več ognjevarna. V restavratorski atelje so bile pripeljane pečnice, ki so bile nato restavrirane in vgrajene v novo peč. Prav tako je bila v izbi restavratorsko obnovljena vzdana omarica *kantrle*. Posebna pozornost je bila posvečena utrjevanju ometa na stenah in stropu v veži oz. nekdanji črni kuhinji. Novi omet je izveden na apneni osnovi ter je v strukturi in barvi izenačen z originalnim zaribanim ometom, pri čemer je bilo treba poiskati ravnovesje med materialom, ki smo ga reševali, in vizualno podobo črne kuhinje. Med obnovo ometov v hiši, potem ko so bili odstranjeni stari, je bila najdena najstarejša stavbna zasnova stavbe. Na severni steni sta se v izbi pokazali do tedaj očem skriti zazidani vratna in okenska odprtina, kar je potrdilo domnevo, da je bil ta prostor osnovna bivalna celica hiše. Stavba je bočno rastla, ko so enodelnemu prostoru dodajali nove prostore na severno in vzhodno stran.

Trenta, domačija Trenta 67, stanje pred prenovo (foto: A. Ščukovt, 2013)

Trenta, domačija Trenta 67 po prenovi hiše in rekonstrukciji drvarnice (foto: A. Ščukovt, 2021)

185 Andrejka Ščukovt

EŠD: 17652

Naselje: **Trenta**

Občina: Bovec

Ime: **Trenta – domačija Trenta 69**

Naslov: Trenta 69

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Za Trento sta les in kamen najbolj dostopna in tipična materiala za gradnjo stavb. Za vse starejše stavbe na tem območju je značilno, da imajo stene pozidane iz kamnitih gradnikov, ostrejša, kritine, medetažne konstrukcije, pod in stavbno pohištvo (okna in vrata) pa so leseni. Prav tako so leseni oprema notranjih prostorov ter vsakdanji predmeti za gospodinjstvo ali kmetijska opravila.

Za klasično trentarsko streho, ki je najbolj izpostavljen, dominanten del stavbe, je značilno, da je pokrita z deskami, redkeje s škodlami. Značilnost streh stanovanjskih hiš je, da so zaključene z obojestranskima čopoma. Gospodarski objekti, ki jih prav tako pokrivajo simetrične dvokapnice, pa čopa nimajo. Pod njihovo streho je t. i. *urh*, v katerem

so v glavnem spravljali seno. Zaradi prezračevanja *urha* so zatrepne stene opažene s pokončno postavljenimi deskami, med katerimi so odprte reže. Če pa prostora ni bilo treba prezračevati, so špranje med deskami prekrili z letvami. Domačija Trenta 69, *Tona*, združuje v gruči več samostojno stoječih stavb. Osrednja stavba domačije je hiša, obkrožajo pa jo ovčjak, kokošnjak, svinjak in sušilnica za meso.

Domačija Trenta 69, stanje ovčjaka pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2019)

Domačija Trenta 69, ovčjak po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2021)

Ovčjak, ki že desetletje ne služi več osnovnemu namenu, je načel zob časa. Zato so se novi lastniki odločili, da bodo obnovili dotrajano strešno konstrukcijo in lesen prizidek na vhodni strani hleva. Po vzoru stare strešne konstrukcije sta lokalna mojstra naredila novo. Pred tem pa izvedla strešno armiranobetonsko vez na kamnitih zidovih z notranje strani. Za prekrivanje strehe sta uporabila macesnov les. Žagane deske so debele okrog 22 mm in široke 25 cm ter dolge okrog 1,5 m. Lesena kritina je na iz desk popodeno strešno konstrukcijo položena na dva preklopa. Mojstra sta deske začela pribijati na kapu strehe. Deske so pribite na konstrukcijo samo v zgornjem delu, njihov spodnji konec pa ni pribit, da se lahko les na koncih krivi, še zlasti po padavinah. Če bi bila deska na spodnjem koncu pribita, bi lahko počila. Na slemenu so stiki med deskami pokriti z ozkimi deskami. Deske so postavljene vzporedno s slemenom. Ob straneh oz. na zatrepih pa deske, t. i. vetrnice, segajo čez rob za okrog 8 cm.

186 Andrejka Ščukovt

EŠD: 20494

Naselje: **Trenta**

Občina: Bovec

Ime: **Trenta – znamenje I**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Večje znamenje v obliki kapelice, ki je umeščeno nad kamnito obcestno škarpo severno od zaselka Na Logu, stoji na čokatem zidanem podstavku. V odprti niši kapelice stoji lesen kip Marije z Jezusom. Kapelico pokriva dvokapna simetrična streha z leseno kritino. Nišo zapirajo železna vrata. Pred prvo svetovno vojno naj bi na mestu kapelice stalo leseno znamenje, ki so ga postavili v spomin na fanta, umrlega v pretepu zaradi ljubosumja na neko dekle. V času

Trenta, pogled na obnovljeno znamenje pod Malim Vrščem (foto: A. Ščukovt, 2020)

razširitve ceste v drugi četrtini 20. stoletja pa naj bi prvotno lesen križ v niši nadomestila lesena plastika Device Marije z Jezusom. V preteklosti naj bi ob prazniku svetega rešnjega telesa potekala procesija iz cerkve v Trenti do znamenja. Krajevna skupnost Soča – Trenta je po izdanih kulturno-varstvenih pogojih zaupala vzdrževalna dela na kapelici lokalnemu mojstru. Dela so obsegala čiščenje in sanacijo poškodovanih delov kamnitih sten in ometa ter barvanje fasad in niše. Kar nekaj konservatorkega napora pa je bilo po končanih delih vložene, da so nišo, ki je bila najprej kljub zavodski barvni študiji pobarvana v sinje modro barvo, ponovno prebarvali v bel odtенок. V načrtu je še zamenjava dotrajane strešne kritine z novo iz macesnovih desk. Nov pa je napis v čelu kapelice: *O Marija naša mati tebe ljubi celi svet*. Leseno polihromirano plastiko Marije z Jezusom je restavriral Martina Tekavec. Restavriranje je obsegalo čiščenje površinske umazanije, premaz poškodovanih delov s sredstvom proti insekticidom in glivam, utrjevanje polihromacije, kitanje in retušo plastike. Izdelan je nov podstavek za plastiko iz macesnovega lesa.

187 Andrejka Ščukovt

EŠD: 20480

Naselje: **Trenta**

Občina: Bovec

Ime: **Trenta – znamenji pri pokopališču**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Ob vhodu na pokopališče v Trenti stojita dve znamenji, prvo – ki sodi v tip odprte kapelice – pred pokopališko kapelo, drugo – razpelo – pri vhodu na pokopališče. Izročilo pravi, da je pred vhodom na pokopališče najprej stal lesen križ. Ker ga niso vzdrževali, je propadel, da pa bi se ljudje na pokopališču lahko z molitvijo poklonili pokojnikom, so pozneje postavili kapelico.

Zidano kapelico s polkrožno nišo, v kateri stoji razpelo, zapirajo lesena vratca. Kapelico pokriva simetrična dvokapna streha z leseno kritino. Krajevna skupnost Soča – Trenta je po izdanih kulturnovarstvenih pogojih vzdrževalna dela na kapelici zaupala lokalnemu mojstru, razpelo pa je dala restavrirati restavratoriki Martini Tekavec.

Vzdrževalna dela na kapelici so obsegala čiščenje in sanacijo poškodovanih delov kamnitih sten in ometa ter barvanje fasad in niše. Po končanih delih pa je bilo kar nekaj konservatorkega napora vložene, da so nišo, ki je bila najprej kljub zavodski barvni študiji pobarvana v sinje modro barvo, ponovno prebarvali v bel odtенок. V načrtu je tudi zamenjava dotrajane strešne kritine z novo iz macesnovih desk.

Restavriranje Križanega je obsegalo čiščenje površinske umazanije, izdelavo manjkajočega prsta iz lipovega lesa,

lepljenje in kitanje spojev rok s trupom, kitanje poškodb nosilca, retuširanje, izdelavo štirih novih žeblicev iz orehovega lesa in zaščito površine. Na samem križu so restavratorska dela obsegala odstranjevanje starih premazov do lesa, kitanje poškodb, nanos lazure in zaščito površine z nanosom naravnih olj.

Trenta, pogled na znamenje pri pokopališču pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2019)

Trenta, znamenje po obnovi in restavratorskih posegih (foto: A. Ščukovt, 2020)

188 Milana Klemen, Danijela Brišnik, Mateja Ravnik

EŠD: 797

Naselje: Velenje

Občina: Velenje

Ime: Velenje – grad

Področje: UR KR, A

Obdobje: 19., 20. stoletje

Mestna občina Velenje se je nameravala lotiti obnove parka gradu Velenje, zato se je prijavila na projekt Historical Castle Parks (HICAPS), ki je sofinanciran iz evropskega programa Srednja Evropa. Na ZVKDS, OE Celje, smo bili o tem seznanjeni na sestanku, na katerem sta nam bila predstavljena tudi območje prve faze ureditve ter projektant, arhitekt Rok Poles iz podjetja Domino inženiring, d. o. o., Velenje. Decembra 2018 sva se v parku s projektantom sestali odgovorni konservatoriki, D. Brišnik in M. Klemen, si na podlagi idejne zasnove ogledali park in podali osnovne kulturnovarstvene usmeritve. Nato je do vključno marca 2019 sledilo usklajevanje projekta po elektronski pošti, vmes smo se glede sanacije opornih zidov sestali še s projektantovim statikom in kolegom iz OE Maribor, M. Ježovnikom. Marca 2019 je bilo nato podano pozitivno kulturnovarstveno mnenje na prvo fazo ureditve, ki obsega ureditev zgornjega parterja grajskega parka na mestu sedaj že nekdanjega parkirišča, z rekonstrukcijo obstoječega kamnitega opornega zidu, gradnjo fontane, namestitvijo urbane opreme ter zasaditvijo. Za revitalizacijo celotnega grajskega hriba z ureditvijo grajskega parka (kasnejše faze) pa je bilo kulturnovarstveno mnenje podano v aprilu 2019. Dela so se začela oktobra 2019 in bila zaključena marca 2020, izvajalec del je bilo podjetje RGP, d. o. o., Velenje, s podizvajalci.

Grajski park leži v vplivnem območju kulturnega spomenika Velenje – grad (EŠD 797), ki je bil leta 1983 z občinskim odlokom razglašen za kulturni spomenik. Srednjeveška utrdba z nizi renesančnih rondel okoli jedra gradu stoji na strmem gozdnatem griču nad Velenjem. Dvorišče stanovanjskega trakta ima arkade, tlakovane hodne površine in cisterno, zunaj obzidja je ohranjen tudi 48,5 m globok vodnjak. Začetki gradu segajo v sredino 13. stoletja in skozi stoletja so se na njem menjavali številni lastniki. Po drugi svetovni vojni je bil grad nacionaliziran, v njem so bila urejena stanovanja. Leta 1957 je velenjski premogovnik na gradu ustanovil Muzej slovenskih premogovnikov, danes ima v njem prostore Muzej Velenje.

Po redkih razpoložljivih virih ter ohranjenih vegetacijskih in grajenih elementih lahko sklepamo, da je bila zadnja celovita parkovna zasnova urejena na prelomu 19. in 20. stoletja v historicističnem duhu, z neorenesančnimi in neobaročnimi oblikovnimi principi ter elementi angleškega krajinskega sloga, kot pri sočasnih parkovnih in vrtnih ureditvah v

mestnih in zdraviliških parkih in vilah. Zasnova parka je bila kombinacija geometrijskih in organskih principov: v osrednjem delu je bila parтерна ureditev z okroglim vodnim motivom in enako oblikovanimi gredicami, obdajala jih je vijugasto speljana peščena pot, ki je vodila po kamnitih stopnicah v spodnji del parterja na vzhodni strani, o katerem pa žal ni podatkov. Poleg je bil (še deloma ohranjen) kamniti vodnjak z vetrnico za dvig vode. Okoli osrednjega parternega motiva so po razgibanem reliefu prevladovali odprte travne ploskve, členjene s posameznimi drevesi, po vsej verjetnosti povezane s parkovnimi potmi. Na vzpetini na južnem delu parka je bil obojestranski drevored divjega kostanja, v konfiguraciji terena so v njegovem zaključku še vidni sledovi okrasnega bazenčka. Drevoredne poteze iste drevesne vrste so potekale tudi od vznožja griča na južni strani, ob vstopni poti do vhoda v grad. Te so še ohranjene, vendar so drevesa v slabem stanju. O lokaciji utilitarnega vrta ni podatkov.

Obseg parka in glavne strukturne poteze – reliefna izoblikovanost, drevoredne poteze, delno tudi grajeni elementi – so se sicer ohranili, vendar so se v času po drugi svetovni vojni v parku zgodili nekateri neustrezni posegi in ureditve ter se izgubili posamezni parkovni elementi. Na osrednjem parterju pred gradom sta bila urejena dostop in parkirišče za vozila v obliki povoznega rondoja. Na spodnjem, zahodnem delu parterja je bila urejena tratna površina, vodnjak z vetrnico pa je bil odstranjen in pokrit z lesenim pokrovom. Odstranjeni so bili nekateri kamniti motivi in odseki parkovnih poti oz. so se poti sčasoma zatravile. Rekonstruiran je bil lesen dvizni mostič čez nekdanji grajski jarek, pod njim pa so bili urejeni podporni zidovi in povezovalne poti. Pod vzhodnim grajskim pobočjem je bilo vzpostavljeno stopnišče, ki vodi v staro Velenje. V parku so bila posajena posamezna drevesa in grmovnice, po večini brez skupnega koncepta. Na južnem delu parka je bil v letu 2009 zaradi starosti in slabega stanja kostanjev drevored v celoti zamenjan z novimi drevesi, prav tako se je dopolnil

Velenje, grad, osrednji del parka pred prenovo, april 2015 (foto: ZVKDS, OE Celje)

Velenje, grad, začetek zemeljskih del, november 2019 (foto: ZVKDS, OE Celje)

Velenje, grad, gradnja novega podpornega zidu na zahodni in severni strani parterja, november 2019 (foto: ZVKDS, OE Celje)

Velenje, grad, umestitev zaščitne kovane ograje na podpornem zidu, december 2019 (foto: ZVKDS, OE Celje)

enostranski drevored, ki vodi od vstopnega parkirišča proti gradu. V parku so bile postavljene oblikovno neprimerne svetilke, v lanskem letu je bila izvedena tudi nova razsvetljava gradu, postavljeni so bili klopi in smetnjaki različnih tipov. Velik poseg v širši grajski prostor je pomenila tudi gradnja skakalnic na vzhodnem vznožju grajskega griča leta 1988. Izhodišče za urejanje parka izhaja iz *Odloka o ureditvenem načrtu Grajski hrib, II. faza, za del območja urejanja R 4/6 v Velenju* iz leta 1991. V njem je bilo določeno, da je treba območje grajskega hriba urejati kot celoto in enovito, določene so bile tudi osnovne smernice urejanja parka v kombinaciji geometrijske zasnove parterja in organske zasnove preostalega parka z drevoredi v angleškem krajinskem slogu. Rekonstrukcija oz. sodobna parafraza ureditve parka je bila določena zaradi pomanjkanja pisnih in materialnih virov. Na podlagi ohranjene razglednice osrednjega dela parka s preloma 19. in 20. stoletja se je nakazala geometrijska zasnova parterja v dveh nivojih, z glavnim vhodom na zgornjem platoju in osno povezavo z gradom in parkovnim delom, fontano na zgornjem platoju in rondojem na spodnjem, spodnjim vhodnim delom parterja s suhozidom in striženo živico, peščenimi potmi, rekonstruiranim bazenom oz. zbiralnikom vode na griču ter razglednim paviljonom. Materiali naj bi bili naravni: pesek, kamen in les. Celotna oprema parka naj bi bila oblikovana minimalistično in skladno s celotno podobo grajskega kompleksa. Vsa funkcionalna oprema naj bi bila nameščena na skritih mestih in primerno oblikovana. Pretežni del visoke vegetacije bi se moral ohraniti, posamezna drevesa bi se nadomestila. Gozd grajskega hriba bi bilo treba redno vzdrževati, skrbeti za gozdni rob, sadovnjak na severozahodnem pobočju odstraniti, na južnem pobočju pa ga ohraniti in obnavljati. Pot na grad bi bilo treba obnoviti in utrditi.

Prva faza urejanja grajskega parka – ureditev osrednjega parterja – je v osnovi upoštevala določila ureditvenega načrta iz leta 1991. Obstoječa dovoz in parkirišče pred gradom sta bila odstranjena in na tem območju je bila v sodobnem duhu poustvarjena ureditev, kakršna je bila na prelomu 19. in 20. stoletja. Kamniti podporni zidovi so bili v tako slabem statičnem stanju, da jih je bilo treba odstraniti, kamenje pa je bilo uporabljeno za gradnjo novih zidov, v osnovi betonskih, na zunanjih licih pa zgrajenih na enak način. Ker točnih lokacij fontane, gredic in poti zaradi posegov v preteklosti ni bilo mogoče ugotoviti, je bila na južni tretjini parterja umeščena fontana okrogle oblike, narejena iz sivo-belega štokanega betona, z osrednjo kamnito zložbo iz bližnjega kamnoloma. Fontano na preostalem delu obdajajo različno velike gredice okrogle oblike, vse skupaj pa povezujejo organsko speljane peščene poti. Parkovna oprema (svetilke, klopi, koši za smeti, informacijske table) je poenotena, sodobno oblikovana, kljub temu pa v obliki spominja na klasično parkovno opremo iz časa nastanka parka. Tako je podrejena značaju celotnega grajskega kompleksa. Na podporne zidove je zaradi varnostnih zahtev postavljena tudi transparentna kovana ograja, po materialu in barvi skladna z urbano opremo. Za

zasaditev gredic so bile izbrane okrasne trajnice, pokrovnice in eksotične posodovke, na travni površini pa so bili posajeni striženi iglavci, skladno z modo tistega časa.

V naslednji fazi (kar je pogojevano z denarnimi sredstvi oz. razpisi EU) je načrtovana prenova spodnjega parterja, ki bo z zgornjim povezan z ohranjenimi historičnimi stopnicami. Na željo investitorja Mestne občine Velenje in uporabnikov Muzeja Velenje bo parter ohranjen kot odprta travnata površina z minimalističnimi lesenimi tribunami na brežini in bo namenjen različnim prireditvam. Grajskemu vodnjaku, ki stoji na delu med parterjem in grajsko stavbo, se bo namestil kovinski prstan in pohodna rešetka, okolica se bo uredila kot peščena ploščad, zasadilo se bo nadomestno drevo ter odstranili se bodo sekundarni oporni zidovi. V jarku pred gradom se bo odstranila greda iz sedemdesetih let 20. stoletja, uredili se bosta ograja in živa meja, elektroinstalacije pa bodo skrite pod mostovžem. Na preostalem območju parka se bodo rekonstruirali peščene poti ter stopniščni dostop, na vrhu griča pa bo postavljen razgledni paviljon klasičnih mer in izdelave. Vso drevnino bo pregledal certificiran arborist in na podlagi analize se bo odločalo o sanaciji in nadomestnih zasaditvah. V zadnji fazi naj bi se uredila tudi dostopna cesta na grad s prenovo kovanega drevoreda, tako da bo omogočen tudi dostop avtobusov, ter uredil se bo prostor osrednjega parkirišča.

Mestna občina Velenje trenutno pripravlja tudi upravljavski načrt za grad s parkom, pri katerem sodelujejo različni strokovnjaki in za katerega upamo, da bo pripomogel k strokovnemu in rednemu vzdrževanju tako grajske stavbe kot parkovnih površin.

Arheološki vpogled v stratigrafijo območja in ugotovitve ob spremljavi gradbenih del

Po prvotni zasnovi projekta obnove tega dela parka je bila za območje podpornega zidu predvidena sanacija z delno rekonstrukcijo obstoječega zidu, zato naj bi vzporedno z gradbenimi deli potekal tudi konservatorski nadzor. Zaradi kasneje ugotovljenega slabega stanja podpornega zidu ter posledično njegove porušitve in popolne rekonstrukcije je nadzor prešel v arheološki nadzor ob gradnji, ki ga je, zaradi narave projektnega financiranja in hipne spremembe v načinu izvedbe gradbenih del, prevzel v izvajanje ZVKDS, OE Celje, v sklopu državne javne službe.

Arheološki nadzor ob gradnji je sprva obsegal posege v zemlino na območju zunanjega oboda podpornega zidu (zahodna brežina pod zidom), nato pa se je nadaljeval ob rušitvi zidu ter izkopu jame za temelje novega podpornega zidu. Opravljen je bil tudi nadzor nad izkopi za vodovod in električno napeljavo ter drenažo.

V premešanem nasutju brežine se je do globine približno 0,15–0,20 m redko pojavljal material, ki ga lahko pripišemo smetenju območja, predvsem v modernem času, izstopa pa najdba ostankov keramične okrasne vaze za posodovke, značilnega elementa v parkovnih zasnovah druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja. Tovrstne vaze so bile na podlagi

Velenje, grad, osrednji parkovni parter po prenovi, april 2020 (foto: ZVKDS, OE Celje)

kalupov izdelane serijsko, iz keramike, kositra in kasneje betona. Naročanje je običajno potekalo prek katalogov, dobava pa je potekala na celotnem območju avstro-ogrske monarhije.

Ob izvedbi novega podpornega zidu se je pokazalo, da je porušen podporni zid le zadnja faza ureditve parterja pred gradom. Dokumentirani sta bili namreč dve starejši fazi izgradnje podpornega zidu, na kateri se je porušeni zid delno naslonil in/ali pa ga nadzidal. Poleg tega smo v izkopu drenažnega sistema dokumentirali tudi nadaljevanje starejše (verjetno druge) faze opornega zidu še dalje proti jugozahodu, kjer pred ureditvijo podpornega zidu sploh ni bilo. Po stratigrafski situaciji (zid je bil prekrit z nasutjem/izravnavo in travno rušo) predvidevamo, da je do zmanjšanja obsega podpornega zidu oz. parterja prišlo v modernem času, ob izgradnji zadnje faze podpornega zidu in izravnavi terena ob ureditvi za parkirišče. Starejši podporni zid je bil vkopan z nivoja tanke sivkasto rjave ilovnate plasti, ki končuje sekvenco poznosrednjeveških/zgodnjenovoveških

plasti, kasnejša debela nasutja se na podporni zid naslonijo. Kdaj je do tako drastičnega povišanja terena prišlo, je po gradivu težko časovno opredeliti, saj v nasutih ni bilo odkritih drobnih najdb, vsekakor pa verjetno v modernem obdobju, v času priprav/izvedbe celovite parkovne zasnove na prelomu 19. in 20. stoletja; v pomoč pri dataciji je podatek, da mostovža na risbi vhodnega stolpa na velenjski grad iz leta 1857 še ni, torej lahko domnevamo, da je ta letnica terminus post quem za nasipavanje terena in izgradnjo mostovža, ki je povezoval grad s parkom prek nekdanjega grajskega jarka, ter ureditev območja. Da bi dostop do parka funkcioniral brez večje klančine, so morali očitno obstoječi teren primerno izravnati in parterni del jarka podzidati z opornimi zidovi, saj padec brežine proti jugu, kot je razviden iz profila, nakazuje, da je bil teren včasih na tem delu grajskega območja precej bolj strm.

Na dnu izkopa je ponekod že izdanjala sterilna, rumenkasta geološka osnova, ki se v smeri proti severu strmo dviguje in smo jo na platoju pred mostovžem dokumentirali tik pod

tamponom parterja na globini približno 0,60 m. Nad njo smo v delu izkopa in v profilu dokumentirali dve glineno-peščeni plasti temnejše barve, ki sta vsebovali material, ki po preliminarni analizi sodi v pozni srednji vek oz. zgodnji novi vek. Plasti se pojavljata na globini pribl. 2,20 m od današnje hodne površine, debeline do 0,90 m, in se po približno 5,30 m izklinita v smeri proti severu. Iz vzhodnega profila izkopa za temelj podpornega zidu je razvidno, da je bil obstoječi teren nasut vsaj v debelini 1,80 m, predvsem z mešanim materialom, gruščem različne granulacije in barve ter ilovnatimi in peščenimi plastmi, in nazadnje izravnani s gruščnatim tamponom za parkirišče, kar je v celoti poškodovalo oz. uničilo parkovno zasnovo.

V izkopu za vodovod, ob dostopni cesti in na južni brežini, ki pada proti drugemu parterju, je bil dokumentiran precej kompaktno grajen del zidu oz. temelj, morda celo vogal, ki je potekal v smeri severovzhod–jugozahod. Zaradi ozkega izkopnega polja nam funkcije zidu ni uspelo pripisati, morda pa gre za vogal objekta, naknadno vrisanega v franciscejski kataster.

Vsi skupaj upamo, da bodo naslednje faze urejanja parka čim prej realizirane, saj je ureditev osrednjega parkovnega parterja pokazala, v kako slabem stanju je park oz. kakšno dodano vrednost gradu bi pomenila taka prenova. Prenovo historičnih parkovnih površin, ki je pri nas še vedno precej redka, pozdravljamo, si pa želimo, da bi bili konservatorji v ta proces vključeni že na samem začetku, pred prijavo na razpis, saj bi tako lažje pripravili konservatorska izhodišča in bi bila prenova še bolj strokovna in lažja. Predlagana je bila tudi ideja, da bi se odkrita okrasna vaza rekonstruirala in bi se naredila replika kot parkovni element in del muzejske ponudbe Muzeja Velenje.

ponekod nejasno uporablja za grofico ime Aloysie namesto Luise.

Sprva so na tem območju pokopavali v ozkem pasu okoli cerkve sv. Martina, kar so potrdila tudi nedavna izkopavanja ob obnovi cerkvene ladje v letu 2018. Leta 1842 so uredili novo pokopališče, ki je bilo deloma umaknjeno od cerkve proti severu, že leta 1889 pa so ga morali razširiti. V uporabi je bilo do okoli leta 1970, ko so v Podkrajju pri Velenju uredili novo centralno pokopališče. Staro je bilo od takrat naprej namenjeno spominskemu parku in urejanju obstoječih grobov.

Glavna prostorska dominanta starega pokopališča je bila grofica grobna kapela, ki je bila postavljena leta 1870. Grofica je umrla že leto prej, vendar so jo najverjetneje ob postavitvi kapele prekopali. Kapelo je dal postaviti grof Lichnowsky-Werdenberg, ki je kapelo opremil in tudi finančno poskrbel za njeno vzdrževanje. Spominske maše naj bi v njej potekale trikrat letno, na dan rojstva, na dan smrti in na godovni dan grofice. Kot kaže, pa kapele niso več uporabljali že od leta 1889, samo dve leti po grofovi smrti, saj je bil takrat tik ob vhod kapele postavljen nagrobnik zdravnika Franca Skubica, ki je vodil gradnjo kapele.

V tlorisu je bila kapela skoraj kvadratne oblike s polkrožno zaključeno apsido in zunanji stopnjevanimi oporniki. Vsako podolžno stranico je prebijalo podolgovato polkrožno sklenjeno okno. Strešni venec in delilni zidec sta bila profilirana, dvokapna streha pa je bila krita s skriljem. Vhodni del v kapelo je bil poudarjen s trikotnim čelom in bogato profiliranim polkrožno sklenjenim portalom. V luneti portala je bila upodobitev heraldičnega motiva: okronana grba družin Harnoncour (levo) in Locatelli (desno) z napisnim trakom (prepis: HERZ GEIST GÜTE IM LEBEN – 1869 – VIEL BEWEIN NUN IM TODE). Vhod je bil dvignjen s stopnicami, pred njimi je stala umetelno oblikovana litoželezna ograja, kakršna je bila postavljena tudi v notranjščini okoli nagrobne plošče. Dvokrilna lesena vrata so bila zunaj okrašena s kovanim okrasom v obliki rastlinske ornamentike – vitice. Skozi vrata se je vstopalo v enovit prostor, pokrit s češko kapo, ki je dajala vtis kupole. Prostor je bil členjen s pilastri v vogalih in okenskima odprtinama ob straneh, tla so bila prekrita s kamnitimi ploščami v črni in beli barvi. V sredini prostora je bila grobnica z okvirjem iz belega kamna in lesenim, s pločevino obitim pokrovom z napisom: *Hier ruht sanft und im ewigen Frieden Luise Gräfin d'Harnoncour, geborne Gräfin Locatelli, geboren zu Immendorf den 23. April 1829, gestorben zu Wöllan den 24. Mai 1869. Ihr war es schwer dem Leben zu entsagen, Anderen ist es schwer das Leben zu ertragen* (prepis po: Ignaz Orožen, Das Busthum und die Diözese Lavant, V. Theil, Das Dekanat Schallthal, 1884, str. 139). V apsidalnem delu je na kamnitem podstavku stal litoželezni križani z napisno ploščo (prepis: LOUISE GRÄFIN D'HARNONCOUR / GEB. GRÄFIN LOCATELLI / GEB. DEN 23. APRIL 1829 / GESTORBEN DEN 24. MAY 1869 / DER BESTEN MUTTER IHR BESTER FREUND / RUHE SANFT DU ARME FRAU).

Kapela je današnji čas dočkala v katastrofalnem stanju, brez vzdrževanja dedičev ali interesa lastnika pokopališča – Župnije sv. Martina, je ni bilo mogoče ohraniti. Lunetni okras in litoželezni križani sta bila odstranjena ob prisotnosti predstavnikov ZVKDS, OE Celje, hranili naj bi ju v župnišču. To je žal vse, kar je ostalo od nekdanje veličastne kapele, postavljene v čast in spomin »nepozabni« grofici Luise. V obdobju historizma sta bili poleg omenjene grobne kapele postavljeni v Šaleški dolini še dve podobni. Obe sta bili zgrajeni v neogotskem slogu. Woschnaggova je stala na pokopališču ob cerkvi sv. Mihaela v Družmirju pri Šoštanju in je bila leta 1975 nestrokovno in nedokumentirano porušena zaradi ugrezanja ob izkopavanju premoaga. Fischerjeva stoji v severozahodnem delu Velenja, na majhni zeleni oazi, obdana s stanovanjskimi bloki. Je obnovljena in ostaja, zadnja od treh.

Velenje, grobna kapela Luise D'Harnoncour, stanje kapele pred rušitvijo (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2016)

Velenje, nadzorovan dvig Križanega iz kapele Luise D'Harnoncour med rušitvijo (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2017)

Velenje, pogled proti pokopališču od vzhoda proti zahodu v dneh po rušitvi grobne kapele Luise D'Harnoncour (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2018)

Velenje, pogled proti pokopališču od vzhoda proti zahodu danes, z novo urejenim parkiriščem po želji lokalnega župnika (foto: U. Todosovska – Šmajdek, 2020)

189 Urška Todosovska - Šmajdek

EŠD: 16277

Naselje: Velenje

Občina: Velenje

Ime: Velenje – grobna kapela Luise D'Harnoncour

Področje: UA

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1870

Na podlagi zahteve Župnije sv. Martina Velenje so v aprilu 2017, po pridobljenem kulturnovarstvenem soglasju za raziskavo in odstranitev dediščine (št. 62242-33/2016/8 z dne 20. 12. 2016) stekla rušitvena dela na grobni kapeli grofice Luise Harnoncour–Unverzagt, ki je izhajala iz stare italijanske rodbine Locatelli. Več o rodbini Harnoncour in grobni kapeli je navedeno v prispevku Roka Polesa (O grobni kapeli na starem pokopališču ob cerkvi sv. Martina v Velenju, v: Kronika št. 62, 2014, str. 313–328). Avtor

190 Sabina Ravnikar

EŠD: 16736

Naselje: **Velike Pece**

Občina: Ivančna Gorica

Ime: **Velike Pece – znamenje**

Področje: UA, R

Obdobje: prva četrtina 18. stoletja, 1720

Kamnito stebrno znamenje stoji ob makadamski poti med polji severovzhodno od vasi. V preteklosti je bila lokacija znamenja stičišče poti, ki so vodile iz vasi Male Pece, Dob in Rdeči Kal mimo Velikih Pec proti Sv. Roku in naprej v Šentvid pri Stični ter mimo Glogovice proti Stični. Znamenje je prvič zarisano na vojaškem zemljevidu tretje vojaške karte habsburškega cesarstva 1869–1887. V ljudskem izročilu znamenje v Velikih Pecah imenujejo tudi tlačanski pil ali kužno znamenje. Tlačanski pil naj bi se znamenje imenovalo zato, ker naj bi ga dali postaviti stiški tlačani.

Velike Pece, znamenje pred posegom (foto: S. Ravnikar)

Tipološko znamenje uvrščamo med kamnita stebrna znamenja, ki so značilna za obdobje od poznega 15. stoletja in vse do 19. stoletja. Znamenje iz Velikih Pec je iz sivega apnenca, ima masivno kvadratno osnovo s podstavkom, na katerem je steber kvadratnega profila s posnetimi robovi na vogalih, ki na spodnjem in zgornjem delu prehajajo v živ rob. Zgornji del znamenja tvori nastavek, ki je pravokotne oblike in ga pokriva strma piramidna strešica. V osrednjem delu so plitke polkrožne niše, ki imajo komaj zaznavno vklesano obrobo. V nišah so bili ohranjeni kovinski zatiči, kar dokazuje, da so bile nekoč vanje vgrajene slike, naslikane bodisi na les ali na pločevino. Pred prenovo so bili odkriti tudi sledovi poslikav na kamnu, ki so bili na dveh poslikavah še vidni, na drugih dveh pa žal ne, vendar smo na podlagi ohranjenih terenskih zapiskov Marijana Zadnikarja in na podlagi starejših fotografij lahko določili vse štiri naslikane motive, kot tudi to, da je bil na vrhu kovinski križ.

Velike Pece, znamenje po obnovi (foto: S. Ravnikar)

Poslikave v nišah predstavljajo Križanje, Mater Božjo, domnevno sv. Gregorja in sv. Vida. Motiv Matere Božje z otrokom je zasnovan kot Marija Kraljica s krono in žezlom, ki na levici nosi Jezusa. Motiv spominja na božjepotne romarske podobe. Ta stranica znamenja je orientirana v smeri vasi Velike Pece, kjer je zavetnica cerkve Marija Snežna. Na južni strani je motiv, ki ga starejši viri opredeljujejo kot sv. Gregorja. Zelo slabo ohranjena podoba je nakazovala attribute škofa. Sv. Gregor je kot eden od cerkvenih očetov upodobljen v papeškem oblačilu, s tiaro, knjigo in papeško palico. Pogostokrat je upodobljen z golobom – znamenjem Sv. duha. Je zavetnik učiteljev, učenjakov, glasbenikov in cerkvenih pevcev. Križanje je naslikano na stranici, kjer vodi pot iz smeri Rdečega Kala. Pod upodobitvijo je vklesan monogram IHS. V smeri, ki vodi proti Šentvidu, je upodobljen sv. Vid, mučenec in svetnik, ki je naslikan v kotlu z raztopljenim svincem. Pod motivom je vklesana letnica 1720.

Tovrstna znamenja so stala na pomembnih križiščih poti, v spomin mrtvim ali v opomin ter kažipot živim. Na osrednjem dolenskem območju je znamenje iz Velikih Pec poleg znamenja opata Lovrenca edino kamnito stebrno znamenje. V letu 2019 je bila izvedena celovita prenova znamenja, ki je bilo močno poškodovano. Na nekaterih mestih so manjkali posamezni kosi kamna, kot posledica mehanskih poškodb. Celotna kamnita površina je bila prekrita z različnimi oblogami. Na vrhu strešice je manjkal kovinski križ. Znamenje je bilo v celoti razstavljeno in prepeljano v restavratorsko delavnico. Sekundarne obloge so bile odstranjene z nizkotlačnim čiščenjem. Biološke obloge so bile odstranjene s suho paro. Manjkajoče kamnite dele so dopolnili z materialom, ki je strukturno in barvno podoben kamnu. Rekonstrukcije poslikav so bile narejene na podlagi študije ohranjenih fragmentov in arhivskih fotografij. Kovinski križ so rekonstruirali na podlagi slikovnega vira. Vsa restavratorska dela je izvedlo Restavratorsko podjetje Gnom. Izvedeno je bilo tudi tridimenzionalno skeniranje znamenja.

191 Andrejka Ščukovt

EŠD: 4972

Naselje: **Velike Žablje**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Velike Žablje – domačija Velike Žablje 71**

Naslov: Velike Žablje 71

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Večja, glede na namembnost nekdanja kmečka domačija stoji na vzhodnem robu gručaste vipavske vasi Velike Žablje. Prvotno je bila stavba razdeljena na tri enote. Po večjih obnovitvenih posegih v drugi polovici 19. stoletja

Domačija Velike Žablje 71, kamniti tlak in stopnišče v pritličju hiše, stanje med restavratorskimi posegi (foto: A. Ščukovt, 2020)

so enote združili v enovito nadstropno stavbo pod skupno dvokapno streho s korčno kritino. Šestosno glavno fasado krasijo odprtine, obdane s kamnitimi okvirji (okna, portali), konzolni balkon, ki ga varuje litoželezna ograja, in desno od balkona med okni v nadstropju stenska slika Božjepotne Marije z napisom: *Ta spomin Matere božje je storila narediti Marija Poljšak*, v tehniki freska. Simetrična dvokapnica nad glavnim pročeljem s podaljšanim napuščem z rezljanimi špirovci in planetami pa je v funkciji zaščite glavnega pročelja. Skozi glavni vhodni portal z letnico 1879 najprej vstopimo v vežo, ki je bila prvotno kuhinja z ognjiščem, danes pa je osrednji komunikacijski prostor za prehod v preostale pritlične prostore stavbe: v novejšo kuhinjo, sobo, sanitarne prostore in dve shrambi. V nadstropju hiše je osrednja veža z več prehodnimi sobami. Podstrešje je neizkoriščeno. Novi lastniki so leta 2019 pričeli stavbo preurejati v dnevni center za potrebe avtističnih otrok. Ker hiša ni bila obnovljena skoraj 150 let in ni dosegala sodobnih standardov bivanja ter glede na novo namembnost ni omogočala ustrezne namenske rabe obstoječih prostorov, so jo pričeli preurejati za potrebe novih uporabnikov. Najprej je bilo treba v prostorih stavbe izvesti nove kanalizacijske priključke in urediti sanitarne (kopalnica) prostore. Kopalnica v pritličju hiše je umeščena v shrambo in po obsegu zavzema minimalno potrebno kvadrato za tak prostor. Ohranjen tlak iz pravokotno oblikovanih masivnih kamnitih plošč je bilo treba še pred izvedbo kanalizacije odstraniti. Tlakovci so se najprej oštevilčili, nato odstranili in deponirali na ustrezno mesto, po končanih delih pa ponovno namestili na prvotno mesto. Kamnita tla so bila na nekaterih mestih poškodovana, plošče iz vipavskega peščenjaka so se luščile, nekatere pa so bile lasasto počene ali okrušene. Restavratorsko jih je obnovil Tomaž Bizjak. Ker iz veže v nadstropje vodijo tudi kamnite stopnice, ki so imele več neprimernih plomb in odprtih razpok, je restavrator obnovil tudi te. Dela so obsegala čiščenje in krtačenje površine tal in stopnic z mehko brusno gobico, odstranjevanje neustreznih plomb in domodeliranje

novih z utrjevanjem, fugiranje s fugirno maso v odtenku, ki je primerljiv z obstoječim kamnom, ter impregnacijo tal in stopnic. Ker je bila ena od stopnih stopniščnih ploskev recentno zamenjana z neustreznim materialom, je restavrator naredil kalup nove kamnite stopnice.

192 Martin Klinc

EŠD: 3482

Naselje: Videm pri Ptuj

Občina: Videm pri Ptuj

Ime: Videm pri Ptuj – cerkev sv. Vida

Področje: R

Obdobje: sredina 18. stoletja

Relikvije skoraj celotnega skeleta sv. Donata je papež Benedikt XIV. leta 1750 podaril videmski župniji v znamenje sočutja ob nesreči 6. avgusta 1741, ko je med obredom v cerkev na Donački gori udarila strela. Umrlo je 59 ljudi. Za relikvije so naredili lesen relikviarij v obliki zastekljene krste. Ogrodje relikviarija je narejeno iz preprostih smrekovih letev, na katere so nameščene rezbarjene ornamentalne aplikacije iz lipovine. Ornamentika sicer slogovno sodi v trideseta ali štirideseta leta 18. stoletja. Rezbarjena letev, ki spodaj obteka celotno konstrukcijo, je najverjetneje sekundarna, saj njen profil in plitvo rezbarjena ornamentika kažeta na 17. stoletje. Ogrodje in rezbarjena profilna letev sta bila poslikana z modro barvo, medtem ko so ornamentični deli pozlačeni, delno posrebreni. Sestre dominikanke iz Studenic so kosti umetniško okrasile z okrasnimi kamni in brušenim steklom. Iz pozlačenih žic ter žic iz kositra, ki je ohranil lesk, so oblikovale cvetlično okrasje za glavo, prsi, zapestje in noge. Sešile so oblačilo za okostje iz svilenega brokata z zlatimi nitmi v rdečem in zelenem barvnem tonu ter vzglavnik v zelenem odtenku. Kostni so ovite v svileno prosojno tkanino v naravni barvi svile. Blazina, na kateri leži okostje, je iz rdečega brokata in je ob strani okrašena z nizom umetno oblikovanega kovinskega okrasja z brušenim steklom in okrasnimi kamni. Relikvija sv. Donata ima tudi umetno izdelane čevlje iz belega usnja, okrašenega z večbarvno svileno vezanino. Iz enakega usnja so izdelane tudi rokavice s podaljšano manšeto. Celoten relikviarij je na stenah v notranjosti prav tako okrašen z umetno izdelanim okrasjem v obliki rož iz svile, iz pozlačenih in kositrnih žičk in brušenih kristalov. Okrasje je bilo izdelano na samostojni podlagi, ki je bila na stene pritrjena z žeblički. Prvotna lokacija relikviarija ni znana, do posega je bil v neprimernih klimatskih pogojih shranjen pod stranskim Marijinim oltarjem, ki ga je v prvi polovici 20. stoletja izdelal Ivan Sojč.

Pred pričetkom del aprila 2019 smo naročili mikrobiološko analizo relikvij, da bi našli morebitne patogene bakterije in glive. Opravili so jo na Oddelku za biologijo Biotehniške

fakultete v Ljubljani pod vodstvom dr. Polone Zalar. Rezultati niso pokazali patogenih mikroorganizmov, le prisotnost bakterij in gliv iz posameznih rodov, ki povzročajo alergijske reakcije, zaradi česar je bila priporočena primerna zaščita za delo. Opravili smo tudi sondiranje barvnih plasti na ogrodju in preizkus utrjevanja polikromacije na odpadlem ornamentu. Ogrodje je bilo prvotno v celoti pozlačeno, pozlata pa je bila pod modro preslikavo na nekaterih mestih močno odrgnjena. S spodnje, najverjetneje sekundarne profilne letve je po večini odpadla prvotna obdelava, obstoječa oljna barvna plast pa je bila nanesena neposredno na les. Polikromacijo smo poskusno utrjevali z 10-, 15- in 20-odstotno raztopino akrilne emulzije Sokrat, vendar nam je ni uspelo ugotoviti do lesenega nosilca, le površinsko, ob izsušitvi lesenega nosilca na 12-odstotno vlažnost pa je polikromacija odstopila. Za odstranitev oblečenih relikvij iz relikviarija je bilo treba kar se da neškodljivo sneti prabit in prilepljen hrbet zastekljene krste. Konserviranje-restavriranje lesenih delov in tekstila je potekalo ločeno.

Zaradi previsoke vlage v zaprti izvotljeni oltarni menzi je precejšen del ornamentike iz relikviarija odpadel in razpadel na manjše kose. Nekaj delov ornamentike se je tudi izgubilo. Tudi polikromacija je bila zaradi vlage v slabem stanju, saj je bilo vezivo popolnoma oslabele. Velik odstotek pozlate je bil spraskan ali je skupaj s klejno-kredno osnovo odpadel. Posrebreni deli so oksidirali in počrneli. Tudi pozlata je potemnela na predelih, kjer stiki posrebitve s pozlato niso bili natančni. Zaradi omenjenih poškodb, poskusnega utrjevanja in prostora, v katerega se umetnina vrača, smo se po posvetovanju s strokovnimi sodelavci in odgovornim konservatorjem OE odločili, da se pozlata in posrebitve v celoti rekonstruirata, saj bo le tako zagotovljena trajnost umetnine za daljše časovno obdobje. Z vodnimi obkladki smo odstranili preostalo polikromacijo. Sledilo je čiščenje prahu in umazanije s hrbitišča in notranjosti s čopiči in sesalnikom, nato še z bazično vodno raztopino. Očistili in zaščitili smo tudi stekla. Dezinfekcijo lesenih delov smo izvedli

Videm pri Ptuj, cerkev sv. Vida, relikviarij sv. Donata pred posegom (foto: M. Klinc)

Videm pri Ptuj, cerkev sv. Vida, relikviarij sv. Donata po posegu (foto: M. Klinc)

z mikrovalovnim žarčenjem s segrevanjem do temperature lesa 60 °C. Les smo dalj časa izpostavljali mikrovalovom, kot je za zatiranje lesnih škodljivcev potrebno, z namenom izsušitve lesa na 12-odstotno vlažnost, z minimalnimi deformacijami. Za preventivno zaščito smo hrbitišče in dno relikviarija premazali z isekticidno-fungicidnim sredstvom Borosol. Razpadlo ornamentiko smo v več fazah zlepili v celoto s klejem. Na oslabiljenih in poškodovanih delih smo les utrdili s postopnim nanašanjem 20-odstotne raztopine smole Paraloid B72, raztopljen v toluenu, in ga domodelirali z epoksidnim kitom Araldit SV in HV 427. Rekonstrukcijo manjkajočih delov v obsegu okrog 20 % smo izrezbarili iz lipovega lesa, lepljenega s klejem. Rekonstrukcijo polikromacije pa smo izvedli s klejno-kredno podlogo in jo sijajno pozlatili/posrebrili na jajčni poliment, medtem ko smo ogrodje pozlatili z oljnim mikstionom. Polikromirane dele smo zaradi možnosti dotikanja relikviarija zaščitili z dvema nanosoma zapon laka. V nasprotju z zunanostjo je bila notranjost relikviarija v stabilnem stanju. Celotna površina relikvije je bila zelo prašna, tako da sta tkanina in okrasje izgubila lesk. Na nekaterih mestih kovinskih žic je bila na

površini vidna korozija, verjetno tam, kjer je bila pozlata v zelo tankem sloju in je na površju korodirala bakrena osnova žice. Poškodbe na tkanini so na predelu svilenega vzglavnika in na svilenem brokatu v spodnjem predelu ležišča, v okolici čevljev.

Konservatorski postopek je obsegal površinsko odstranjevanje umazanije s sesalnikom z nastavljivim zračnim vlekem s ščetkanjem, tamponiranje površine z mešanico etilnega alkohola in deionizirane vode v razmerju 1 : 1, barvanje ustreznih svilenih tkanin v primerne odtenke, ki so se ujemali z originalnimi tkaninami, podlaganje teh pobarvanih tkanin pod poškodbe, prekrivanje poškodb s svilenim crepelinom ter stabiliziranje poškodb s šivanjem.

Relikviarij smo sestavili in vrnili na lokacijo junija 2019. Umetnini smo s konservatorsko-restavratorskim posegom vrnili estetsko in sakralno funkcijo ter ji skupaj s spremembo lokacije – relikviarij smo prestavili iz zaprtega vlažnega prostora pod oltarjem pred oltar – zagotovili trdnost in trajnost originalnih substanc.

Vodja posega: dr. Martin Klinc in dr. Eva Ilec. Odgovorni konservator: dr. Simona Menoni, ZVKDS, OE Maribor.

Videm pri Ptujju, cerkev sv. Vida, čiščenje površine z mešanico etilnega alkohola in deionizirane vode (foto: Eva Ilc)

Videm pri Ptujju, cerkev sv. Vida, spodnji del relikvije po konserviranju (foto: Eva Ilc)

193 Tina Britovšek

EŠD: 30216, 10872, 14262

Naselje: **Vinji Vrh, Orešje, Strelac**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče
Veliki Vinji Vrh, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi
– arheološko najdišče Strmec, Strelac –
arheološko najdišče Gradenjska hosta in Mlada
Vina**

Naslov: Arheološka pot Vinji Vrh

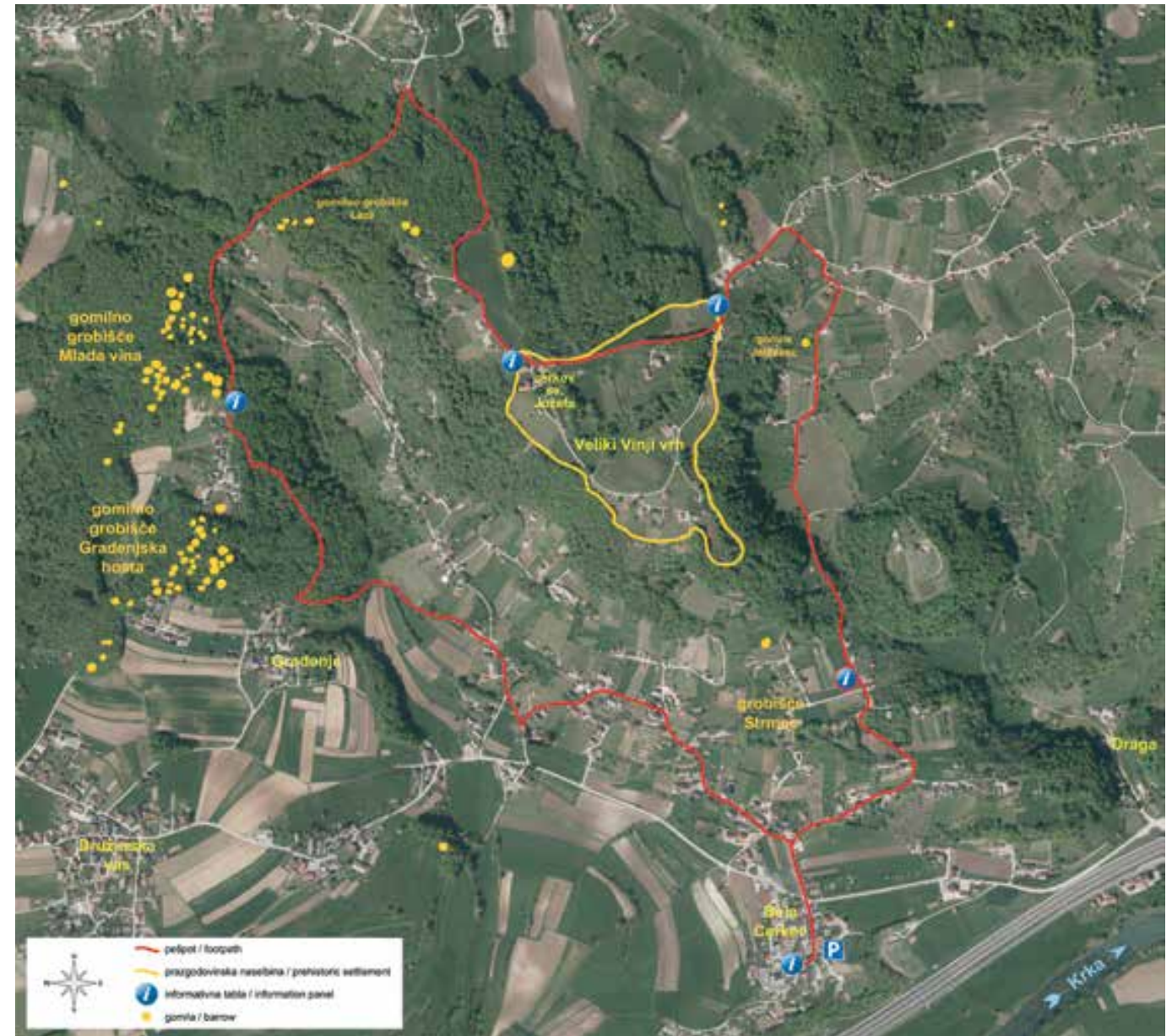
Področje: A

Obdobje: železna doba, rimsko obdobje, srednji vek

Občina Šmarješke Toplice je zelo bogata z arheološkimi najdišči. Med njimi izstopa širše območje Vinjega Vrha nad Belo Cerkvijo, ki je bilo zaradi izjemne strateške lege in številnih vodnih virov zanimivo za poselitev že od prazgodovine dalje. V starejši železni dobi se je na Velikem Vinjem Vrh razvilo eno pomembnejših gradišč v jugovzhodni Sloveniji, ki je živelo vse do rimske zasedbe naših krajev konec 1. stoletja pr. n. št. Območje je bilo leta 2016 razglašeno za kulturni spomenik lokalnega pomena. V njegovi neposredni bližini so nastala gradišča pripadajoča grobišča in druga manjša naselja, ki so prav tako razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena (Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Strmec, št. EŠD 10872; Orešje – gomilno grobišče Laze, št. EŠD 30215; Strelac – arheološko najdišče Gradenjska hosta in Mlada Vina, št. EŠD 14262). Danes je območje dokaj degradirano zaradi vinogradov in sodobne kmetijske rabe zemljišč.

Leta 2016 je bil na območju prazgodovinskega gradišča na Velikem Vinjem Vrh izveden nelegalen poseg, s katerim so bile arheološke ostaline skupaj s kontekstom nenadzorovano odstranjene in uničene. Zato je Ministrstvo za kulturo skladno s četrtem odstavkom 31. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine investitorju izreklo izravnalni ukrep v smislu plačila denarnega zneska v vrednosti povzročene škode. Znesek izravnalnega ukrepa je bil namenjen financiranju ohranitve in oživitve kulturnih spomenikov na Vinjem Vrh oz. izvedbi za to potrebnih ukrepov. ZVKDS, OE Novo mesto, je v sodelovanju z Občino Šmarješke Toplice uredila in postavila Arheološko pot Vinji Vrh. Projekt je delno finančno podprla tudi Občina Šmarješke Toplice.

Arheološka pot Vinji Vrh je zasnovana kot 6 km dolga krožna pot, ki povezuje bližnja arheološka najdišča. Opremljena je s petimi informativnimi tablami, ki z besedilom, ilustracijami in fotografijami mimoidočega obiskovalca seznanijo z življenjem v starejši železni dobi in najpomembnejšimi najdbami iz tega obdobja, ki so bile odkrite na pobočjih Vinjega Vrha. Kot del projekta je izšla tudi zgibanka v slovenskem in angleškem jeziku. Izhodišče

Zemljevid Arheološke poti Vinji Vrh (izdelava: F. AŠ)

poti je v Beli Cerkvi, pot vodi mimo grobišča Strmec, čez prazgodovinsko naselbino (gradišče) na Velikem Vinjem Vrh ter naprej mimo gomilnih grobišč Mlada vina in Gradenjska hosta nazaj na izhodišče. Arheološka pot s svojo vsebino in tematiko prispeva k revitalizaciji kulturnih spomenikov na Vinjem Vrh, njihovemu spoznavanju in razumevanju. Z izvedbo projekta je bil navezan stik z uporabniki in upravljavci prostora, kar je na dolgi rok eden izmed načinov ohranjanja in varovanja kulturne dediščine. Upravljanje in vzdrževanje arheološke poti je prevzela Občina Šmarješke Toplice. Med ZVKDS in upravljavcem je bil podpisan sporazum, v katerem smo natančno določili naloge in usmeritve v zvezi z upravljanjem poti.

Zračni posnetek območja Vinjega Vrha (foto: F. Aš)

Informativna tabla pred eno izmed številnih gomil na Vinjem Vrhu (foto: F. Aš)

194 Marvy Lah

EŠD: 7885

Naselje: **Vipava**

Občina: Vipava

Ime: **Vipava – park Lanthierijeve graščine**

Področje: UR. KR.

Obdobje: 18. stoletje

V Občini Vipava smo v letu 2020 začeli in zaključili prvo fazo prenove vrta ob Lanthierijevi graščini, ki je spomenik državnega pomena.

Na pogled preprosta baročna zasnova kaže, ob natančnejši preučitvi razpoložljivih zgodovinskih podatkov in primerjavi z dejanskim stanjem, skladnost zasnove z zlatim rezom, ki je vidna tudi v najmanjših detajlih zasnove, to je od baročnih polin do podstavkov za pute. Čeprav je avtorstvo neznano, lahko prav iz te ugotovitve sklepamo, da park ni bil le preprost, zapozneli odmev evropske mode, temveč so bile v njegovo zasnovo vdelane baročne tendence v smislu proporcev in vsebin, iz tega pa lahko tudi sklepamo, da je bilo skromno ruralno okolje Vipavske doline povezano z evropskim prostorom.

Posebnost parka je bilo 24 kamnitih putov z različnimi rekviziti; ti so izkazovali okus lastnika, ki se spozna npr. na književnost, glasbo, slikarstvo in arhitekturo, predstavljali so personifikacije štirih letnih časov, grbe lastnikov in drugo. Izvedena je bila arheološka raziskava, na osnovi katere poznamo avtentične lokacije putov.

Po vojni je območje oblikoval arhitekt Bitenc in pute prestavil na mestni trg, kjer so še danes. Predstavljajo svojevrstno identiteto trga in mesta.

Prva faza prenove je zaradi različnih vzrokov vzpostavila le baročno os in tako dopolnjuje novo baročno podobo graščinskega kompleksa. Naslednje faze prenove bodo dopolnjevale baročno zasnovo.

Vipava, park Lanthierijeve graščine, stanje pred prenovo (foto: M. Lah)

Vipava, park Lanthierijeve graščine, stanje po prvi fazi prenove (foto: M. Lah)

195 Andrejka Ščukovt

EŠD: 819

Naselje: **Vipavski Križ**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Vipavski Križ – mesto**

Naslov: Vipavski Križ 8

Področje: E

Obdobje: 19.–20. stoletje

Vipavski Križ delimo na tri naselbinske dele. Najstarejši je zahodni, *V gasah*. Vzhodni naseljitveni prostor je na območju nastanka gradu in samostana. Predel med obema je imenovan *Na placu*.

Stavba Vipavski Križ 8 tvori severno naselbinsko območje Na placu in stoji med stavbama Vipavski Križ 7 in Vipavski Križ 9. Stavbe Na placu so predvidoma zgradili v 18. oz. 19. stoletju in so glede na velikost in oblikovne elemente bile v lasti premožnejših Vipavskokrižanov.

Objekt Vipavski Križ 8 je bil v sredini 20. stoletja predelan v stavbo z javno funkcijo. V pritličju je delovala trgovina, prostore v nadstropju pa so namenili druženju članov mladinske

organizacije. Danes so v objektu sedež Krajevne skupnosti, Galerija Vipavski Križ in trgovina z lokalnimi proizvodi. Objekt je enonadstropen, pokriva ga korčna dvokapnica, odprtine na glavni fasadi so razporejene v oseh, glavno fasado, ki je bila recentno prebeljena po zavodski barvni študiji, krasi v ometu izdelan geometrijski vzorec. Dotrajano stavbno pohištvo, lesena okna in glavna vhodna vrata pa so bili v letu 2019 zamenjani z novimi, izdelanimi po vzoru tistih iz lokalnega okolja. Okna in vrata je izdelalo Mizarstvo Bratina, Cesta pri Ajdovščini.

Vipavski Križ 8, pogled na objekt z vgrajenim novim stavbnim pohištvom (foto: Andrejka Ščukovt, 2020)

Vipavski Križ, hiša št. 15a, stanje pred prenovo (foto: A. Ščukovt, 2018)

Vipavski Križ, hiša št. 15a, stanje po prenovi (foto: A. Ščukovt, 2021)

Vipavski Križ, hiša št. 34, stanje po prenovi (foto: A. Ščukovt, 2021)

196 Andrejka Ščukovt

EŠD: 819

Naselje: Vipavski Križ

Občina: Ajdovščina

Ime: Vipavski Križ – mesto, Vipavski Križ 15a in Vipavski Križ 34

Naslov: Vipavski Križ 15a, Vipavski Križ 34

Področje: E

Obdobje: 16.–20. stoletje

Vipavski Križ, Tabor nad Črničami ali Tabor nad Dornberkom so ohranjena taborska naselja v Vipavski dolini, ki so jih v 16. stoletju zaznamovale habsburško-beneške vojne, ko so Benečani po letu 1508 zasedli vse pomembne kraje v Vipavski dolini in njeni okolici: Gorico, Štanjel, Vipavo in Vipavski Križ.

Hiša Vipavski Križ 15a stoji na Placu in je sestavni del severnega stavbnega niza na trgu. Stavba je bila zgrajena sočasno z drugimi objekti v nizu v 19. stoletju. Od nastanka pa do danes je bila večkrat adaptirana, njena namembnost pa se je spreminjala. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja je bila v pritličju stavbe garaža, nadstropje pa je služilo kot najemniško stanovanje. V prenovi stavbe v obstoječih gabaritih, ki je

potekala v letih 2019 in 2020, je nova lastnica funkcionalno preuredila notranje prostore v nadstropju in na podstrešju. Zamenjano je bilo stavbno pohištvo, lokovski kovač je izdelal novo balkonsko ograjo, saniran je bil fasadni omet, tako da se je ostrugal nanos, t. i. ježek. Dela so se zaključila s slikanjem glavne fasade na podlagi zavodske barvne študije.

Hiša Vipavski križ 34 stoji v drugi gasi stavbnega niza tabornega dela naselja. Glede na najstarejšo poselitev v tem prostoru smo se pri določanju starosti hiše oprli na analogijo s sosednjimi objekti. Stavbo s hišno št. 34 so v šestdesetih letih 20. stoletja tako temeljito predelali, da ni imela več niti osnovnih oblikovnih elementov, ki bi bili značilni za obravnavani prostor. Zato je bil pomemben podatek za določanje njene starosti dokumentirana ustna informacija, da je pred adaptacijo v šestdesetih letih 20. stoletja stal na južni fasadi izbočen zidec. Ker je izbočenost ostenja značilnost gradnje v 16. stoletju in ker hišo primerjamo s celotnim stavbnim nizom v taboru, sklepamo, da morda izhajajo stavbne zasnove hiše že iz 15. ali najkasneje 16. stoletja. Ker je adaptacija hiše sredi 20. stoletja s posegi v notranjosti stavbe in na fasadah uničila in prekrila stavbne elemente oz. detajle, ki bi omogočili verodostojno obnovo hiše, ki je potekala med letoma 2016 in 2020, so bili ob prenovi upoštevani obstoječi gabariti ter elementi in materiali, ki so tipični za primorsko stavbarstvo.

Vipavski Križ, hiša št. 34, stanje pred prenovo (foto: A. Ščukovt, 2016)

197 Andrejka Ščukovt

EŠD: 25332

Naselje: Vipolže

Občina: Brda

Ime: Vipolže – domačija Vipolže 53

Naslov: Vipolže 53

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Zaprto domačijo Vipolže 53 – po izročilu naj bi bil znotraj ograjenega dvorišča najprej nunski samostan – sestavljajo trije raščeni objekti v obliki črke U. Vhod na domačijo predstavlja zidan porton. Na dvorišču stoji še vodnjak, prenovljen leta 1909. V francijskejskem katastru je domačija zamejena v obliki narobe obrnjene črke L. Kot zadnja je bila stanovanjskemu in gospodarskemu objektu v prvi polovici 20. stoletja dodana še odprta lopa. Objekti so zgrajeni iz kamnitih gradnikov in opeke, stropi so leseni in obiti s trstiko ter ometani. Strešno konstrukcijo pokrivajo korci. Fasade oblikujejo kamniti okenski elementi in portali ter gank in zunanje stopnišče. Objekti so v solidnem gradbenem stanju. Le na zahodni strani stanovanjske hiše je v slabšem gradbenem stanju dozidani del, zato so nad pritličjem načrtovane armiranobetonske stropne plošče.

Nova lastnika domačije sta si v severnem traktu uredila stanovanje, vzhodni del pa bosta namenila turistični dejavnosti. Zato sta obnovitvena dela pričela v vzhodnem traktu. Zaradi potresnega območja je bilo treba na stenah izvesti horizontalne vezi, izdelati novo strešno konstrukcijo, streho toplotno izolirati in jo pokriti s korčno kritino. Obstoječi balkon je bil utrjen s konzolno armiranobetonsko ploščo, lesena ograja pa je bila ojačena z lesenimi sohami, ki so pritrjene na strešni napušč. Ob prenovi je bil v eni od sob v nadstropju tudi rekonstruiran kamin.

Vipolže, domačija Vipolže 53, stanje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2018)

Celovito načrtovana obnova objektov poteka v treh fazah. V prvi fazi je bil poleg vzhodnega trakta urejen še dostop na dvorišče, ki ga vzporedno s cesto zamejuje zid iz prve polovice 20. stoletja. Obnovitvena dela je prevzelo podjetje Zidarstvo Žbogar z Banjšic.

Vipolže, domačija Vipolže 53, porton, stanje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

Vipolže, domačija Vipolže 53, vzhodni trakt po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

198 Tomaž Fabec, Matjaž Mori, Gašper Rutar

EŠD: 29663

Naselje: Vir pri Stični

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina

Področje: A

Obdobje: železna doba

Zaradi predvidene gradnje enostanovanjske hiše na parc. št. 720/54, k. o. Stična, znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina (EŠD 29663), so bile izvedene arheološke raziskave v obliki geofizikalnih raziskav ter izkopa testnih sond v obsegu 40 m². Raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA.

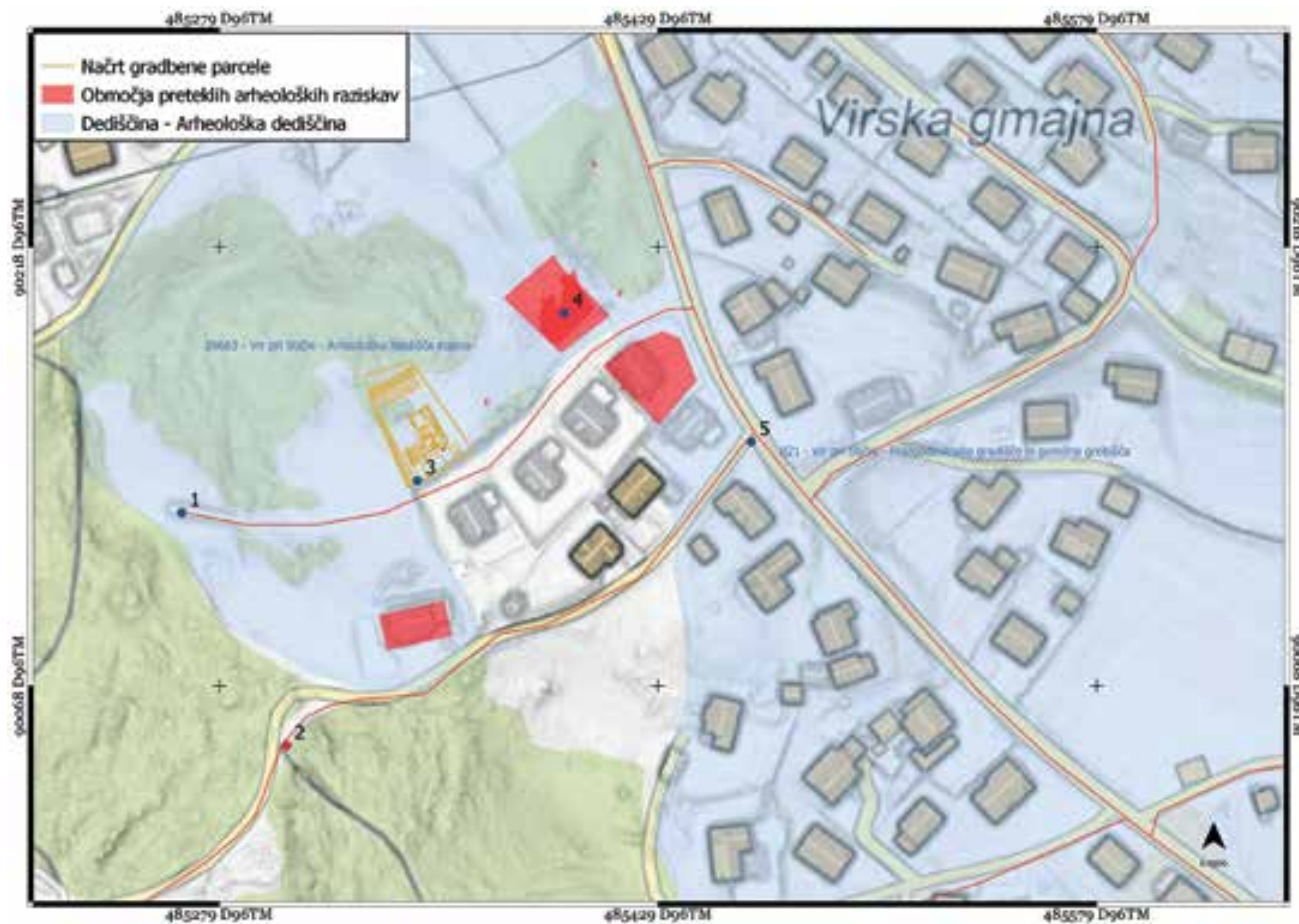
Zavarovano območje Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina (EŠD 29663), znotraj katerega leži parc. št. 720/54, k. o. Stična (slika 1: 3), je bilo vzpostavljeno pred slabim desetletjem, potem ko so bili leta 2011 prav na tej parceli odkriti ostanki kurišča ali manjše peči (Pergar, M., 2014, Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina. – Varstvo spomenikov. Poročila 29/129, 288), ki je bila preliminarno datirana v bronasto dobo in prepoznana kot sled prazgodovinske poselitve. Sledovi kurjenja so bili naknadno, med spremljanjem izkopov za novo kanalizacijsko omrežje v letih 2013 in 2014, odkriti še na dveh bližnjih lokacijah, na jugozahodnem delu parc. št. 720/1 (slika 1: 1) in na parc. št. 733/2 (slika 1: 2), obe k. o. Stična. Na prvi je šlo za posamezne grudice prežganih tal, žindre in drobce ožganih kosti, ki so skupaj s kosom brusa iz peščenjaka in redkimi črepinjami prazgodovinskih posod razpršeno ležali v polnilu več kot 2,6 x 2,3 m široke umetne kotanje, v kateri so dokumentirali tudi skup ožganih kamnov velikosti do 15 cm. Nedaleč stran sta ležali drugi dve z zemljino in kamenjem zapolnjeni jami, med katerima je bila ena zaradi večjega skupa prežganih tal interpretirana kot kurišče. V bližini jame je bila raziskana še tretja jama, ki je v zemljenem polnilu hranila grude prežganih tal ter posamezne kose žindre, oglja in odlomke prazgodovinskega posodja. Vse jame so bile razmeroma plitke, globoke približno 15 do 25 cm. Domnevno naj bi šlo za ostanke metalurških aktivnosti, večja kotanja naj bi bila sled postopkov praženja, jama ob njej pa taljenja železove rude. Na parc. št. 733/2 so bila v polnilu jame odkrita prežgana tla, poleg teh pa tudi odlomki prazgodovinske lončenine, kar je narekovalo interpretacijo ostaline kot prazgodovinske peči (Stergar, P., Petkovšek, M., Porenta, S., Žižek, R., 2015, Poročilo o izvedbi arheološkega dokumentiranja ob gradnji primarnega in sekundarnega kanalizacijskega omrežja na območju EŠD: 21 – Vir pri Stični – prazgodovinsko gradišče in gomilna grobišča, 29663 – Vir pri Stični – arheološko najdišče Kojina. Neobjavljeno poročilo, Poročilo 10/2014, Primož Stergar, s. p., Celje). Arheološki ostanki s parc. št. 720/1, 720/54 in 733/2 so bili povezani v celoto in prepoznani kot pokazatelji območja

mlajšeželeznodobnih metalurških dejavnosti (Grahek, L., 2017, Nova odkritja grobov iz starejše in mlajše železne dobe na Viru pri Stični. – Arheološki vestnik 68, 201–202).

Leta 2016 je bilo na Kojinah odkrito tudi grobišče s planimi žganimi grobovi z začetka železne dobe (slika 2: 4; Šinkovec, A., in Vujasinović, M., 2016, Poročilo o arheoloških raziskavah ob gradnji na lokaciji Vir pri Stični – Tomankova (parc. št. 720/57, k. o. Stična. Neobjavljeno poročilo, Arhos, d. o. o.), sledovi grobov so bili odkriti še nedaleč stran, na več mestih med parc. št. 715/49 in 720/42, obe k. o. Stična (slika 2: 5; Stergar et al. 2015, 29).

Na območju novogradnje stanovanjskega objekta smo izvedli geofizikalne raziskave (z magnetno, geoelektrično upornostno in georadarsko metodo) ter izkopali štiri testne jarke. Postavljeni so bili na krajih magnetnih anomalij, ki bi lahko nakazovale na obstoj še ohranjenih arheoloških ostalin in globljih tal. V vseh testnih jarkih smo dokumentirali podobno stratigrafsko strukturiranost talnega profila: pod travno rušo je ležala 10 do 30 cm debela plast rahlih humoznih tal z redkimi sodobnimi najdbami; postopoma je prehajala v horizont eluvialnih tal, ki so bila pretežno meljasta in so prehajala v horizont značilno glinastih iluvialnih tal. Tla so zapolnjevala žepe med skalami, ki so ponekod segale do površja. V spodnjih plasteh nismo odkrili arheološko zanimivih sledov, nastanek podpovršinske plasti pa bi lahko bil povezan s prilagoditvijo parcele za kmetijsko rabo, npr. za ureditev pašnika ali travnika za košnjo. Potrditev te domneve bi lahko našli v mapah franciscejskega katastra, ki kažejo, da je še na začetku 19. stoletja lokacijo poraščal gozd, medtem ko današnja gladka tekstura površja na lidarskem posnetku odraža človekovo preureditev parcele za kmetijsko rabo. Sklepamo lahko torej, da je bila namembnost parcele v 19. stoletju ali še pozneje spremenjena, pri čemer je prišlo do prilagoditve površja za pašniško-travniško rabo. V vseh testnih jarkih so vrhovi posameznih podložnih skalnih čokov segali skoraj do ruše, zato ocenjujemo, da parcela ni bila nikoli orana. S predhodnimi geofizikalnimi raziskavami evidentirane anomalije so se izkazale kot posledica naravnih dejavnikov, predvsem globine tal v odnosu s kamnito podlago, v dveh primerih pa kot posledica sodobnih faktorjev.

V sklopu predhodnih arheoloških raziskav smo natančneje dokumentirali ostanke kurišča ali manjše peči, ki ga je M. Pergar pred desetletjem evidentiral v profilu izkopa za novo cesto. Na območju prehoda eluvialnih tal v iluvialna, to je približno 50 cm pod površjem, smo dokumentirali približno 80 cm širok konkaven sloj rdečih tal (slika 2; SE 004), ki je nastal zaradi kurjenja. Prekrivala ga je tanka plast rjavkasto rumene meljaste ilovice, nad katero so razpršeno ležali kosi prepečenih zemljenih konglomeratov (grud) z eno zglijeno ploskvijo. Glede na obseg rdeče ožganih tal je ogenj gorel na razmeroma majhni površini, zemlja pod njim pa je bila prepečena tudi do 10 cm debelo. Na zahodni strani kurišča je ležal skalni osamelec (čok), ki je v času uporabe kurišča zagotovo štrlel iz tal, vendar morebitnih znakov strukturne povezanosti med njima nismo ugotovili. Globoko prežgana

Vir pri Stični, arheološko najdišče Kojina, načrt gradbene parcele (rumeno), območja preteklih arheoloških raziskav (rdeče) ter lega arheoloških izsledkov v neposredni okolici območja izvedenih arheoloških raziskav (izvedba: G. Rutar)

Vir pri Stični, arheološko najdišče Kojina, rdeče prežgana tla (SE 004) na pobočju severnega profila izkopa ob cesti (foto: T. Fabec)

tla ne nastanejo zlahka, ker niso odvisna od količine lesa in časa kurjenja. Pri izgorevanju lesa namreč nastaja pepel, ki se kmalu začne odlagati na tla in deluje kot odlična izolacija, ki preprečuje segrevanje tal. Globoko prežgana tla se na primer doseže z večkratnim kurjenjem na istem mestu pod pogojem, da je bil pred tem pepel s tal odstranjen (namenoma ali pa zaradi naravnih dejavnikov, npr. vetrne erozije ali meteorskega izpiranja). Možno je, da se je v našem primeru dogajalo prav to: ob določenih trenutkih so na tem mestu kurili ogenj in pepel vsakič odstranili. Razloge za to bi lahko videli v povezavi s skupino zgodnjehalštatskih žganih grobov iz približno 50 m oddaljene parc. št. 720/57, k. o. Stična, kjer so sežgane ostanke pokojnikov shranjevali v lončene žare (slika 1: 4). Vendar velikost našega kurišča take razlage ne podpira, saj je za sežig trupla potreben veliko večji ogenj, kot ga kaže obseg prežganih tal SE 004.

Tla se razmeroma globoko prežgejo tudi v pečeh, saj se v njih z rednim obračanjem žerjavice vzdržujejo visoke temperature in segreti podlaga. Interpretacijo SE 004 kot ostankov manjše peči podpirajo predvsem kosi prežganih tal (grud) z zglajeno ploskvijo, ki so zelo verjetno ostanek njene kupole. Poznamo več možnih konstrukcijskih različic peči, odkritim ostankom pa je morda najbližja različica, pri kateri je bila peč do potrebne globine vkopana v zemljo in nato prekrita s kupolo iz vejevja in ilovice. Lega ustja peči na rahlem pobočju bi v takem primeru omogočala dober pretok zraka, ki je uhalj iz odprtine na vrhu kupole. Na najdišču ni bilo odkritih nobenih sledi o železarski ali keramični obrti, zato je bolj možno, da je peč služila za peko hrane. Zaradi odsotnosti drobnih najdb peči na parc. št. 720/54, k. o. Stična, ne moremo točneje časovno opredeliti, glede na stratigrafsko lego ostankov najmanj 50 cm pod površjem ter glede na intenzivnost poselitve tega prostora v železni dobi pa je zelo možno, da je bila zgrajena prav v tem obdobju. Peko hrane bi tako lahko celo obravnavali v povezavi s pogrebni obredjem, ki je v tem kraju zagotovo potekal na sosednjem železnodobnem grobišču (Šinkovec in Vujasinović 2016, 19).

199 Minka Osojnik

EŠD: 3865

Naselje: Vitovlje

Občina: Nova Gorica

Ime: Vitovlje – cerkev sv. Petra

Področje: UA, R

Obdobje: 13., 19. stoletje

Cerkev sv. Petra, katere nastanek bi lahko postavili v 13. stoletje, ohranja še živo romansko tradicijo, ki ji pri nas lahko sledimo na primerih »istrskih zasnov« v Soški dolini. Srednjeveški del cerkve je ohranjen v današnjem ravno zaključenem prezbiteriju, ladja je bila v celoti prizidana

v 19. stoletju. Zaradi dotrajanih ometov na zunanjsčini je prišlo do večjih poškodb tudi v notranjosti, kjer je ohranjena dekorativna figurativna poslikava iz prve polovice 20. stoletja. Notranjščino cerkve je leta 1929 poslikal Tomaž Seljak mlajši iz Podmelca.

Ker ima stavba, predvsem v notranjosti, precej poškodovane omete in s tem Seljakovo poslikavo, so si domačini zadali nalogo, da cerkev postopoma obnovijo. Po opravljenem ogledu objekta se je izkazalo, da je predpogoj za obnovo poslikav v notranjščini sanacija poškodovanih ometov na zunanjsčini. Po uspešni prijavi na razpis o sofinanciranju kulturnih projektov na področju nepremične kulturne dediščine v Mestni občini Nova Gorica se je v jeseni 2019 začela obnova ometov na zunanjsčini ladje po konservatorsko-restavratorskem pristopu, s katerim se vsi dobro ohranjeni segmenti v celoti ohranijo in restavrirajo, dotrajani deli pa se odstranijo in na teh mestih se izvede rekonstrukcija. Gre za konservatorsko-restavratorska zidarska dela, ki ohranjajo izključno avtentične materiale in konstrukcije, odpravljajo poškodbe in ščitijo objekt pred nadaljnjim propadanjem.

Po postavitvi odrov je izvajalec skupaj z odgovorno konservatoriko-restavratoriko pregledal fasade in določil dele ometov, ki jih je treba zaradi neprimerne izvedbe

Vitovlje, cerkev sv. Petra, južna fasada ladje po odstranitvi dotrajanih ometov (foto: Klavdij Zalar)

Vitovlje, cerkev sv. Petra, južna fasada ladje po izvedbi rekonstrukcije ometov (foto: M. Osojnik)

oz. dotrajanosti odstraniti. Najprej so bili odstranjeni vsi cementni ometi. Ti so namreč zelo pogosto narejeni iz neustreznih materialov, ki nase vežejo veliko vlage, izločajo škodljive soli in tako škodijo poslikavam v notranjščini.

Nato smo odstranili vse poškodovane omete in močno votle površine brez oprijema z zidano strukturo zidov. Površino smo oprali z vodo s kontroliranim pritiskom. Na mesta, kjer je bil omet odstranjen, smo nanесли hrapav nabrizgan omet na osnovi hidravličnega apna. Poškodbe v zidavi smo pozidali z lokalnim kamnom in apneno malto. Apneni omet je nanesen v več tanjših slojih, odvisno od potrebne debeline. Zadnji sloj je površinsko obdelan in prilagojen videzu ohranjenih originalnih ometov. Površina zaobljenega napušča je armirana z rabitz mrežico. Originalni ometi so pokitani in lokalno injektirani z apneno maso. Fasada je bila nato prepleskana z apnenim

beležem. Kamniti portal je bil očiščen z nežnim peskanjem, poškodbe so bile pokitane z reparaturno maso za kamen, razpoka preklade je bila zalita z epoksidno smolo. Kamnitega reliefa nad portalom ni bilo treba restavrirati (Klavdij Zalar, Poročilo o opravljenih konservatorsko-restavratorskih posegih: Vitovlje – cerkev sv. Petra (fasada ladje), 15. 3. 2020). Dela so poleg zastavljenega cilja obnove fasade ladje zajemala tudi obnovo oken, okenskih mrež in polic. Obnova zunanjsčine ladje je bila s tem v celoti zaključena.

Delo je izvedel konservator-restavrator Klavdij Zalar iz Ajdovščine. Med obnovo je potekal redni konservatorski nadzor, potekalo je tudi usklajevanje med predstavniki župnijskega gospodarskega sveta, izvajalcem in zavodom.

Vitovlje, cerkev sv. Petra, južna fasada cerkve po obnovi (foto: Klavdij Zalar)

Vitovlje, cerkev sv. Petra, zahodna fasada cerkve pred obnovo (foto: Klavdij Zalar)

Vitovlje, cerkev sv. Petra, zahodna fasada cerkve po obnovi (foto: Klavdij Zalar)

200 Nataša Podkrižnik

EŠD: 10421

Naselje: **Vransko**

Občina: Vransko

Ime: **Vransko – hiša Vransko 25**

Naslov: Vransko 25

Področje: UA

Obdobje: 18. stoletje, druga polovica 19. stoletja, 20. stoletje

Hiša premožne trgovske družine Schwentner, v kateri se je leta 1865 rodil in po drugi svetovni vojni ponovno bival znani ljubljanski knjigarnar, založnik ter mecen pesnikov in pisateljev slovenske moderne, Lavoslav Schwentner, stoji v jugozahodnem delu trga Vransko. Schwentnerjeva hiša je primer ambicioznejše nadstropne trške stavbe s petosno fasado z lizensko členitvijo in poudarjenim osrednjim delom. V zasnovi je bila hiša zgrajena v 18. stoletju in predelana v drugi polovici 19. stoletja, ko je pomembno vlogo v socialni

in družbeni zgodovini trga odigral Lavoslavov mlajši brat Karel Schwentner, ki je podedoval domače posestvo in družinsko trgovino. Ko je hišo leta 2000 odkupila Občina Vransko, je v nekdanjem skladišču (magacinu) uredila sedež Turistično-informacijskega centra Vransko in manjši prireditveni prostor za kulturne prireditve in delavnice ter

Vransko, hiša Vransko 25 pred posegi (foto: N. Podkrižnik, 2017)

Vransko, hiša Vransko 25, stanje objekta po prenovi (foto: N. Podkrižnik, 2020)

prostor za sklepanje porok. Notranjščino s skoraj v celoti ohranjenim interierjem, ki priča o socialnem in družbenem statusu družine, je muzejsko uredil Pokrajinski muzej Celje.

V obnovi, ki je stekla na pobudo Občine Vranksko jeseni leta 2018 in se zavlekla še v začetek leta 2019, so bili skladno s konservatorskim programom in nadaljnjimi konservatorskimi usmeritvami obnovljeni fasada, streha ter celotno zunanje in notranje stavbno pohišstvo. Po sondažnih raziskavah fasade so bili odstranjeni dotrajani deli ometov in elementi arhitekturne členitve, ki je bila nato rekonstruirana v ometu. V zaključni fazi je bila celotna fasada preplastena v originalni gladki teksturi ometov in prepleškana v barvni kombinaciji, ki je bila določena na podlagi opravljenih sondaž. Močno poškodovana iniciala v fasadnem zaključku, ki se navezuje na obdobje, ko je v hiši gospodaril Karel Schwentner, je bila demontirana in restavrirana v restavratorski delavnici OE Celje. Manjkajoči deli ornamentike so bili s pomočjo analogij rekonstruirani. V sklopu prenove je bilo obnovljeno še vse zunanje in notranje stavbno pohišstvo. Okenski okvirji z okovjem in polkna so bili mehansko očiščeni, poškodovani deli popravljeni in deloma zamenjani ter nato po kitanju in brušenju prebarvani v oljni polmat barvi v barvnem tonu, ki je bil določen na podlagi primerjav z originalnim stanjem. Obnovljeni so bili tudi vhodna vrata s portalom in vse stavbno pohišstvo v notranjščini. Neustrezno obnovljena vrata v notranjščini so bila rekonstruirana v originalni tehniki flodranja. Med deli v notranjščini je bil prepleškan še prireditveni prostor, v katerem so bile vse vidne elektroinstalacije izvedene podometno. V eni od pritličnih sob je bil zaradi dotrajanosti izdelan nov lesen pod iz krtačenih smrekovih desk, ki so bile zaščitene z lazurnim barvnim premazom. Ker je bila v lasti družine v preteklosti tudi pritlična trgovina levo od hiše, je ZVKDS podal pobudo, da se sočasno s hišo obnovi tudi ta del objekta, a se lastnik za prenovo ni odločil.

Na investitorjevo željo je bil po zaključku prenove za lažje načrtovanje nadaljnjih posegov v notranjščini opravljen ogled dekorativnih poslikav. Kot je vidno, so zgornje plasti poslikav povsem dekorativne in nimajo posebne likovno-estetske vrednosti ter so po izvoru iz druge polovice 20. stoletja. Njihovo stanje je zaradi slabe vezivnosti ometov in vlage slabo. Na posameznih delih so vidne posamezne razpoke, določeni deli opleskov tudi odstopajo od zidne podlage. Večjo likovno vrednost imajo fragmenti starejših dekorativnih poslikav pod njimi, s tem da bo njihov obseg in stanje ohranjenosti mogoče določiti šele po opravljenem sondiranju, ki ga bo pristojna enota ZVKDS, OE Celje, glede na dejstvo, da gre za muzejsko prezentacijo historičnih interierjev, izvedla šele pred samim pričetkom obnovitvenih del. Dokončne konservatorske odločitve za prezentacijo notranjščine bo mogoče sprejeti na podlagi rezultatov sondiranja, ko bo mogoče dela tudi korektno finančno ovrednotiti.

Obnova Schwentnerjeve hiše je bila kljub začetnim zapletom pri izbiri usposobljenih izvajalcev izvedena skladno s konservatorskimi cilji in z upoštevanjem konservatorskih

smernic. Gradbena dela je izvajalo podjetje OVG – Lesnina MG oprema, d. d., s podizvajalci, restavriranje notranjih in zunanjih vrat je opravil restavrator Martin Klinc s Ptuja, gradbeni nadzor pa je izvajal Iztok Kučar iz podjetja Kigrad. Restavratorska dela na fasadnih elementih je izvedel restavrator Aleš Sotler iz OE Celje. Menimo, da je projekt, ki sva ga strokovno spremljala Nataša Podkrižnik in Aleš Plevčak iz ZVKDS, OE Celje, zaključen uspešno in da bo občina nadaljevala prenovo notranjih poslikav in opreme. S tem bo obnovljen pomemben kulturnozgodovinski objekt na trgu Vranksko, kar prispeva k širšemu poznavanju družine Schwentner in bivanjske kulture na prelomu 19. in 20. stoletja ter k prepoznavnosti pestre zgodovine trga, ki sega v prvo polovico 12. stoletja in izhaja iz strateške lege naselja ob tranzitni cesti Dunaj–Trst, na meji med Kranjsko in Štajersko.

201 Andrejka Ščukovt

EŠD: 21039

Naselje: **Zakriž**

Občina: Cerkno

Ime: **Zakriž – kapelica**

Področje: E, UA

Obdobje: 20. stoletje

Vas Zakriž v Občini Cerkno leži na nadmorski višini 593 metrov in na veliki plazovini, ki se je ujela med hribe Lamk, Kovk in Zakriški Vršičje. Vas obdajajo travniki, polja, pašniki in gozd. V preteklosti so v Zakrižu pridelovali žito in se preživljali z gozdarstvom, predelavo mesa in mleka, žganjekuho, tkalstvom, mlinarstvom, čevljarstvom, klekljanjem, kovaštvom ter pridelavo apna in oglja. Prvi znani zapis o vasi sega v leto 1320. Tedaj je plemič Speranza iz Tolmina dobil vas Zakriž kot fevd. Tolminski urbar navaja, da je bilo leta 1377 v Zakrižu deset kmetij.

Znamenje, posvečeno sv. Antonu Padovanskemu, ki ga je lastnik v letih 2018 in 2019 celovito obnovil v lastni režiji, stoji v središču vasi, in sicer nad vodnim zajetjem oz. nad cisterno krožnega tlorisa, ki je zgrajena iz kamnitih gradnikov in globoka okrog dva metra. Pred znamenjem je stalo tudi cementno napajalno korito z letnico 1983, ki pa so ga odstranili. Zidano znamenje oblikuje polkrožno zaključena niša s profiliranimi okrasnimi elementi in v ometu izvedenima stebroma, ki nosita trikotno zaključeno čelo z dvokapno streho. V niši stoji lesena plastika sv. Antona Padovanskega.

Pred pričetkom del smo objekt sondirali, opravili tehnični posnetek obstoječega stanja in pripravili idejno skico za vgradnjo novih vrat vodnjaka. Za slikanje fasad je bila narejena barvna študija. Z znamenja so bili ostrugani recentni beleži. V ometu poškodovani okrasni elementi, odkrušeni deli profiliranega strešnega venca, baza polkrožno

Zakriž, znamenje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2018)

Zakriž, znamenje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2019)

zaključene niše, trikorno čelo itd. so sanirani. V spodnjem delu kapelice smo ohranili originalno pozidavo v kamnu. V kulturnovarstvenih pogojih je bilo tudi zahtevano, naj se zadnja fasada izvede z grobim ometom, na podlagi predhodnega izpiranja zidu in zapolnitve z apneno malto, vendar je ta stran kapelice ostala neometana z vidno kamnito gradnjo. Očiščen je bil še kovinski križ in prebarvan v sivo črni barvi. Plastiko sv. Antona Padovanskega je lastnik dal restavrirati.

202 Ernesta Drole

EŠD: 200

Naselje: **Zatolmin**

Občina: Tolmin

Ime: **Javorca – spominska cerkev Svetega duha**

Področje: R, Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1916, prva svetovna vojna

Na spominski cerkvi Svetega duha v Javorci že leta potekajo redna vzdrževalna dela. Investitorica Občina Tolmin se zaveda pomena spomenika in sprotnega vzdrževanja za uspešno ohranjanje njegovih spomeniških vrednot. Lesena konstrukcija objekta mora biti zaradi ostrih klimatskih razmer redno vzdrževana. Izjemen spomenik iz časa prve svetovne vojne nosi znak evropske kulturne dediščine, zato je ohranjanje vseh spomeniških vrednot velika obveza.

V letu 2019 so se na objektu nadaljevala nujna vzdrževalna dela na strehi cerkvene ladje in prezbiterja. Zaradi specifične gradnje je težko ugotoviti mesto zamakanja. Pred začetkom vzdrževalnih del so se natančno spremljali stanje na objektu in mesta zamakanja. Odstranjeni so bili kritina, leseni opaž in lesena strešna konstrukcija. Vsi odstranjeni deli so bili izdelani na novo iz enakih materialov, kot so bili obstoječi. Vzdrževalna dela strehe so obsegala:

- odstranitev kritine, lesenega poda ter špirovcev in kapne lege,
 - temeljito čiščenje ostankov dotrajanega lesa,
 - zaščito lesenih delov stropa in zgornje strehe cerkvene ladje v predelu poteka sanacijskih del, z dvoslojnim obrizgom z insekticidno impregnacijo Silvanolin,
 - postavitve nove strešne konstrukcije iz naravno sušenega lesa gorske smreke z obrizgom zaščitnega premaza Silvanol,
 - izdelavo nove kritine iz bakrene pločevine v enakem slogu, kot je odstranjena,
 - montažo ležečih žlebov iz bakrene pločevine z vgradnjo dilatacijskega elementa,
 - montažo linijskih snegolovov, pritrjenih na ojačan dvojni gib kritine:
- a) enovrstnega v območje nad žlebom, dvovrstnega na kap

zgornje strehe cerkvene ladje,
b) dvovrstnega v območje nad žlebom na strehi prezbiterja,
– izvedbo dodatnega prezračevanja:

a) v podkapni napušč zgornje strehe cerkvene ladje z odprtini fi 110 mm po 1 kos/m², zaščitenimi pred vdorom ptičev in mrčesa z nerjavečo fino jekleno tkanino,
b) razširitev prehodov v leseni steni za povečanje pretoka zraka med podstreho prezbiterja in cerkvene ladje.

Največji izziv so bili pravilna namestitev kritine in izvedba medsebojnih stikov, da ob vetru in nevihtah streha ne bi puščala, ter izvedba učinkovitega prezračevanja. Ob upoštevanju spomeniškovarstvenih vrednot in ohranjanju avtentičnosti objekta je bilo treba pri izvedbi detajlov ob stikih vendarle slediti taki izvedbi, ki ne bo puščala (ali pa bo puščala le v minimalni meri). Izvajalec del Metod Kavčič, GSN, d. o. o., iz Zatoľmina je vložil veliko napora, da je streho izvedel tako, da je spoštoval spomeniškovarstvene vrednote in da ob nevihtah ne pušča.

V letu 2019 se je urejalo tudi območje kulturnega spomenika. Po ohranjeni fotografski dokumentaciji se je uredila dostopna pešpot do cerkve z leseno ograjo. Ko se je po potresih urejalo območje v Javorci, se je ta pomembni detajl v prostoru izgubil. Dokumentacija je bila dovolj natančna, da je izvajalec lahko naredil posnetek avtentične ograje. Izvedba poti je bila v prostoru še vidna in po ohranjeni dokumentaciji smo jo lahko obnovili.

Cerkev v Javorci je nastala na zemlji, ki je spadala h kmetij. Lastniki so gojili tudi sadno drevje, med njim je v času vojne zrasla cerkev. Z leti je bilo to sadno drevje poškodovano ali odstranjeno, kar pa ga še stoji, je v slabem stanju in se suši. Odločili smo se, da se sadno drevje spet posadi, saj je pomemben del območja spomenika.

Vzdrževanje in ohranjanje spomenika v Javorci je zgledno in poteka tako, kot mora pri tako pomembnem spomeniku. Investitor se ga trudi sproti vzdrževati, kar je glede na material in lokacijo spomenika zelo zahtevno. Velja poudariti pomemben delež, ki ga ima izvajalec, podjetje GSN, d. o. o., iz Zatoľmina. Lastnik podjetja Metod Kavčič z veliko osebnostjo in trudom sledi konservatorskim usmeritvam in najde tehnične rešitve, ki so konservatorsko ustrezne.

203 Božena Hostnik

EŠD: 9305

Naselje: **Zavodnje**

Občina: Šoštanj

Ime: **Zavodnje – hiša Zavodnje 69**

Naslov: Zavodnje 69

Področje: E

Obdobje: 18. stoletje

Zavodnje je hribovsko naselje na 650 metrih nadmorske višine, ki leži v severozahodnem delu Šaleške doline. Obravnava hiša Zavodnje 69 stoji jugovzhodno od središča naselja, v sklopu gručaste domačije, ki poleg hiše obsega še novejšo hišo, gospodarsko poslopje in kozolec – toplar na pet parov oken, ki ima lastnosti kulturnega spomenika Zavodnje – kozolec na domačiji Zavodnje 69 (EŠD 19000). Kozolec in Zavodnje – hiša Zavodnje 69 (EŠD 9305) sta varovana z Odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Šoštanj (Uradni list Občine Šoštanj, št. 3/2006, št. 2/2009, št. 4/2012, št. 7/2012). Za domačijo (po domače Slivnikova domačija), ki ima lastnosti kulturne dediščine Zavodnje – domačija Zavodnje 69 (EŠD 24477), pa velja Odlok o Občinskem prostorskem načrtu Občine Šoštanj (Uradni list Občine Šoštanj, št. 7/2015).

Delno lesena, delno zidana nadstropna hiša ima ohranjeno zunanjo podobo in notranjo zasnovo. Levi del hiše je delno podkleten in zidan iz kamna tudi v nadstropju ter v celoti ometan. V desnem pritličnem in nadstropnem delu pa je hiša zgrajena iz polkrožnih brun, vezanih na lastovičji rep. Južno fasado na lesenem delu v nadstropju skoraj v celoti opasuje lesen pohodni bank. Skodlasta streha s čopi je na severni strani lomljena v T. V franciscejskem katastru iz leta 1825 je hiša jasno vrisana, na Prvih vojaških kartah (1784–1785) pa je zaris nedoločljiv, kljub temu da je na prečnem tramu v pritličju in nadstropju jasno vrezana letnica 1736. Nekdanja črna kuhinja v pritličju ima visok banjast obok, ki sega v nadstropje, ter ohranjen zidan štedilnik. Delno je ohranjena notranja oprema. Poleg zanimive nivojsko razgibane notranje zasnove so posebnost hiše okna. V nadstropju je ohranjenih šest malih oken na smuk, ki so predeljena na štiri polja, vanje pa je vstavljeno steklo. Originalno zasteklitev ima ohranjeno samo še polovica okna na vzhodni strani hiše. Pihano in ročno valjano steklo so v okvir drsnega okenskega krila vgradili s fino klanimi lesenimi okvirčki kot nadomestilo svinčenega ogrodja (ki je bil v uporabi pri zastekljevanju cerkvenih oken).

Leta 1990 je zavod izvedel na hiši prve raziskave, leta 1991 pa je bila streha prekrita s skodlami. V letih 1996 in 1997 so bili zamenjani lesen balkon kot replika predhodnega ter stavbno pohištvo v pritličnem delu (pod nadzorom tedanjega konservatorja Vita Hazlerja). Izdelano je bilo tudi stavbno pohištvo v nadstropju (dvokrilna, na tri polja deljena škatlasta okna), ki pa še vedno ni vgrajeno.

Hiša Zavodnje 69, streha s skodlami pred obnovo (foto: B. Hostnik, 2018)

Hiša Zavodnje 69, okno s pihanim in ročno valjanim steklom z lesenimi okvirčki (foto: B. Hostnik, 2018)

Hiša Zavodnje 69 po končani obnovi strehe (foto: B. Hostnik, 2019)

V decembru 2017 je lastnik domačije obvestil ZVKDS, da je bila streha, krita s skodlami, močno poškodovana v neurju. Škoda je bila vpisana v sistem Ajda, saj je bilo močno neurje kvalificirano kot naravna nesreča. Postopek pridobitve interventnih sredstev v primeru naravne nesreče je vodil Restavratorski center oz. strokovni sodelavec Igor Peršolja, ki je v letu 2018 tudi poskrbel, da je bila poškodovana streha delno prekrita s cerado, saj interventna sredstva še niso bila odobrena. V januarju 2019 pa je izdelal elaborat z oceno restavratorske obnove škode. Interventna sredstva so bila odobrena jeseni 2019. Izbrani izvajalec za polaganje strešne kritine je bil Peter Kos iz Koroške. Streha je bila v celoti ponovno prekrita z impregniranimi smrekovimi skodlami, položenimi identično, kakor je bilo pred poškodbo. Ročno tesani žlebovi so bili nameščeni na kljuge iz vej. Potek del je nadziral Igor Peršolja.

Ob zaključku del je bila obnova strehe v februarju 2020 predstavljena v okviru Delovne skupine etnologov konservatorjev. Na predstavitvi so bili tudi predstavniki Občine Šoštanj. Ponovno se je izkazalo, kako pomembno je, da pri obnovi kulturne dediščine s finančnim vložkom sodeluje država, saj bi bil v nasprotnem primeru kulturni spomenik prepuščen propadu.

204 Andrejka Ščukovt

EŠD: 12281

Naselje: **Zavratac**

Občina: Idrija

Ime: **Zavratac – kašča na domačiji pri Možinotu**

Naslov: Zavratac 13

Področje: E

Obdobje: 17. stoletje

Naselje Zavratac leži nad dolino Sore, na okrog 720 metrih nadmorske višine in na skrajni vzhodni meji Občine Idrija. Naselje obkrožajo polja, pašniki, travniki in mešani gozd, deli pa se na dve neizraziti gruči, Zgornji in Spodnji Zavratac. Iz Zavrataca se ponujajo širni razgledi čez predalpsko hribovje vse do Triglava, Karavank in Kamniških Alp. V neposredni bližini ležijo t. i. Matjaževe kamre, ostanek nekdanje aktivne vodne jame, ki jo je izdolbla Sora. Pri arheološkem izkopavanju so tu našli kosti jamskega medveda, bizonov, volkov in jelenov ter ostanke kamnitega orodja ledenodobnih lovcev. Zavratac je med obema vojnoma pripadal Italiji, zato se je tudi tu, podobno kot marsikje drugod vzdolž rapalske meje, razcvetel »kontrabant«. Na griču nad vasjo stoji še baročna cerkev s triosminsko zaključenim prezbiterijem, širšo pravokotno ladjo in zvonikom. Notranjost ladje in prezbiterja krasijo baročne freske iz leta 1713. V vasi stoji več močnih kmetij, ki se ukvarjajo pretežno z živinorejo. Domačije škofjeloško-cerkljanskega stavbnega tipa v gruči

sestavljajo zidani objekti stanovanjskega in gospodarskega značaja. Največji objekt na domačiji poleg hleva je nadstropna stanovanjska hiša. Preostali objekti, kot so hlev, kozolec toplar, kašča, kovačija in sadna sušilnica, so manjšega gabarita. Podoba vasi dopolnjuje večje število znamenj – kapelic, poslikanih v tehniki freska.

Današnja podoba vasi s sledmi stenskih poslikav na glavnih pročeljih stavb, v glavnem pa so skrite pod beleži, kaže, da se je konec 18. in na začetku 19. stoletja v Zavrnatcu kar nekaj časa zadrževal slikar (*malar*) oz. je bila tam slikarska delavnica. Hiša Zavrtec 30 ima npr. na vhodnem pročelju najstarejšo ohranjeno letnico poslikave v Posočju (1699). To pomeni, da je tedanji gospodar imel estetski čut, saj se je odločili, »da ne bo zaostajal za bogatejšimi in predvsem vplivnejšimi sloji na umetnostnem področju«. Temu vzoru je sledilo več naročil preostalih premožnejših kmetov. Tako so bili poslikani objekti na domačiji pri Brnku, Možinotu in Rupniku. Poleg stanovanjske stavbe je gospodar običajno naročil še poslikavo kašče ali kapelice, da bi poudaril njun pomen ali funkcijo. Kašča na domačiji pri Možinotu, ki je bila nekdanj bajtarsko stanovanje, je spomenik državnega pomena. Nadstropen zidan objekt poudarjata dva kamnita portala. Prvi z ravno zaključeno preklado v nadstropju zatrepnega pročelja z letnico 1678 predstavlja vhod v osnovni tridelni prostor: vežo (naknadno pregrajeno), črno kuhinjo, izbo in kamrco. V tej etaži so bivale družine hlapcev, t. i. gostači, ali mlad domači par, ki je čakal na prevzem kmetije. Po ustnem izročilu so

Območje dotrajane slame z zamakanjem na podstrešju Možinotove kašče (foto: A. Ščukovt, 2019)

še v tridesetih letih 20. stoletja tu stanovali bajtarji. Vhod v obokani enocelični podkleteni objekt je skozi polkrožno zaključen portal. Klet z dvema potlačenima stebroma še vedno služi svojemu namenu, za hrambo krompirja. Fasade Možinotove kašče so poslikane s preprosto geometrijsko slikarijo na vogalih (šivani robo) in z ornamentalnim pasom, cofi tik pod streho. Cofi so opečnato rdeče barve, šivani rob je oker.

Kašča je od leta 2006 celovito obnovljena s konservatorsko-restavratorskimi tehnikami. Le originalnemu lesenemu

Zavrtec, slamokrovca pri sanaciji slamnate kritine Možinotove kašče (foto: A. Ščukovt, 2019)

ostrejšu smo ponovno izvedeni čop in streho pokrili s prvotno kritino – slamo, ki pa je ponekod na slemenu ter na območju južne strešine že dotrajana. Obnovo slamnate strehe je oktobra sanirala ekipa slamokrovcev mojstra Antona Golnarja iz Sovjaka.

205 Metka Štrajhar

EŠD: 5903

Naselje: **Zavrh pod Šmarno goro**

Občina: Medvode

Ime: **Zavrh pod Šmarno goro – arheološko območje Gradišče nad Zavrhom**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina (?)

Dne 14. marca 2021 smo med sprehodom na Šmarno goro na površini poti od domačije Matjaž proti sedlu naključno našli diskasto obdelan predmet iz sivozelenkastega tufa, morda tolkač oz. terilnik. Kamniti artefakt približno okroglega obrisa (premer pribl. 8,4 cm, debelina pribl. 6 cm, teža 520 g) je bil izdelan z glajenjem naravnega prodnika. Okrogli zgornja in spodnja površina sta neznatno usločeni in kažeta sledove rabe, zaobljeno bikonično ostenje pa je zglajeno do ostrega ekvatorialnega grebena. Predmet je sekundarno poškodovan na več delih, na eni strani pa je kamnina, ki ima razbito površino, rdečkasto obarvana, morda ožgana.

Ob odkritju je bil skoraj povsem zakopan artefakt prepoznani zaradi izstopajoče alohtone kamnine in okrogle oblike; morebitne spremljajoče ostaline niso bile prepoznane, niti jih nismo iskali. Artefakt je ležal na severni polovici useka poti, in sicer 154 m zračne črte jugozahodno od Gradišča nad Zavrhom (parc. št. 647/1, k. o. 1975 – Spodnje Pirniče; GKY 458068, GKX 110198, okoli 395 m n. v.). V dogovoru z ZVKDS, OE Ljubljana, je bila najdba predana v trajno hrambo Muzeju in galerijam mesta Ljubljane.

Kamniti artefakt iz Zavrha pod Šmarno goro (foto: A. Gaspari)

206 Simona Menoni Muršič, Nastja Nylander

EŠD: 174

Naselje: **Zgornja Hajdina**

Občina: Hajdina

Ime: **Zgornja Hajdina – cerkev sv. Martina**

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtnina 14. stoletja, 1390, tretja četrtnina 19. stoletja, 1872–1874

Današnja župnijska cerkev na Hajdini pri Ptujju je neogotska stavba s konca 19. stoletja, v katero je kot stranska kapela na eni strani ladje inkorporiran kor stare cerkve in na drugi še – glede na arhivski načrt dozidave – stari zvonik. S tem dobimo predstavo o prvotni dolžini cerkve z začetka 15. stoletja. S podstrešja današnje ladje je vidna pozicija precej strme strehe srednjeveške ladje, na nekdanji zunanji steni (v današnjem stanju jo deloma odreže ostrešje) pa je vidna še številčnica ure na prvotno nižjem zvoniku. O nastanku srednjeveške cerkve nimamo arhivskih podatkov, vendar lahko njeno gradnjo neposredno povežemo z gradnjo romarske cerkve na bližnji Ptujski Gori: zvezo poleg slogovnega značaja celote in uporabe identičnih stavbnih elementov (npr. profil reber) ter stavbne plastike dokazuje tudi nekaj enakih kamnoseških znakov. V tlorisu je hajdinski stari kor tipičen primer kratkega kora, ki obsega le eno polo in petosminski sklep, prekrit z zvezdastim obokom, ki prehaja v prosti travjevi v rombastega. Zunanjščina je brez opornikov. V ladjo se kor odpira skozi širok in močno zašiljen slavolok, sicer pa so njegova posebna kvaliteta skladni proporciji. Odliko hajdinskega starega prezbiterija predstavljata konstrukcija obočnih opor in členitev ostenja. Služniki paličastega profila so namreč prilepljeni na nekakšne notranje opornike, ki segajo v sklepu kora do tal, ob vzdolžnih stenah pa so sredi zidu oprti na močne konzole, okrašene z izredno kvalitetnimi maskami, ki se po slogovni plati neposredno navezujejo na pozni parlerjev slog, prepoznaven v konzolah prvega nadstropja zvonika praške stolnice, delo Vencija ali Johhana Parlerja, sina Petra Parlerja. Stilne vzporednice ptujskogorski in hajdinski stavbni plastiki najdemo še na Dunaju (zgornji del pritličja zvonika dunajske stolnice, baldahin glavnega portala cerkve Maria am Gestade, cerkve nemškega viteškega reda). Podobne spake, le nekoliko manjše, so na kapitelih služnikov. Tako zasnovan obočni sistem poudarja vertikalne nosilce reber in postavlja steno v ozadje, pod okni pa je stena še dodatno dematerializirana s plitkimi nišami, ki dajejo notranjščini izrazito monumentalni videz in delno tudi vtis nekakšnega kornega obhoda oziroma radialno razporejenih kapel (Peskar 2005, 298–299; Peskar 2010, 219–229). V letih 1969 in 1970 so se pod okriljem Zavoda za spomeniško varstvo Maribor v starem gotskem prezbiteriju izvedli konservatorsko-restavratorski posegi. Odprli in prezentirali so pozidane niše s primarnim ometom, medtem ko so na

severni steni odkrili srednjeveško zakramentalno hišico. Odkriti in restavrirani sta bili tudi gotška stenska poslikava na severni steni in fragmentirano ohranjena figuralna poslikava zahodno od nje. V letu 2018, ko so se na pobudo Župnije Hajdina pričele aktualne konservatorsko-restavratorske raziskave, sta bila odkrita prvotna višina okenskih polic in tudi prvoten talni nivo kapele, na podlagi česar lahko idejno rekonstruiramo prvotne proporce in stavbne značilnosti nekdanjega prezbiterija. Omeniti še velja, da je bil kor večkrat poslikan, največ pa se je ohranilo od srednjeveške legende na severni strani kapele, ki jo lahko ohlapno datiramo v 15. stoletje. Z novjšimi raziskavami se je namreč pokazalo, da je bila srednjeveška legenda izvedena na plast svežega ometa (fresco buono), v kasnejšem času večkrat doslikana in preslikana v secco tehniki, ob odkritju leta 1969 pa zaradi izgube barvne plasti tudi močno retuširana. Omembe vreden je v nišah ohranjen izvorni zaglajen omet s številnimi srednjeveškimi grafiti. Ohranjeni so tudi fragmenti poznorenesančne in baročne stenske poslikave ter dekorativne poslikave iz mlajših obdobj. Izvorni sestavini gotškega prezbiterija sta še že omenjena zakramentalna hišica ob severni steni in kamnita menza s ploščo iz belega marmorja, ki je bila v baroku povišana.

Pred začetkom konservatorsko-restavratorske obnove se je sestala strokovna komisija v sestavi dr. Janez Blažič, dr. Robert Peskar, Vlasta Čobal Sedmak in dr. Simona Menoni Muršič ter se skladno z željo naročnika odločila prezbiterij prezentirati na muzejski način. Odločeno je bilo, da se ohranijo in prezentirajo vse historične plasti in arhitekturni elementi, ki so umetnostno in zgodovinsko pomembni za nekdanji prezbiterij. Na začetku se je obnova osredotočala predvsem na spodnji predel ostenj, kjer so bile vidno prisotne poškodbe ometov zaradi s tal dvigajoče se vlage. Pri tem je bilo ugotovljeno, da so bila leta 1970 ostenja ometana s cementno in podaljšano malto, za stabilizacijo nekaterih predelov pa je bil uporabljen tudi beton. Pod temi plastmi so bili ohranjeni fragmenti historičnih plasti ter arhitekturni elementi, ki so bili zaradi dviganja talne vlage v zelo slabem stanju. Vlaga je začela uničevati tudi mešan nosilec in apneno primarno vezivno malto.

Z območij ostenj so bili do 3 m višine odstranjeni vsi ometi in zaplate iz 20. stoletja. Sproti so bile finomehansko odstranjene tudi recentne plasti. Območja, s katerih so bile plasti odstranjene do nosilca, so bila z namenom izsušitve odprta več mesecev. Medtem je bil utrjen primarni omet z razredčenim Calosilom E25 in ponovno se je vzpostavila adhezija med njim in nosilcem s tekočo apneno malto. Z apneno malto so bile na nivo zakitane razpoke in plombirane manjše lakune. Zaželen ton je bil ustvarjen z uporabo različnih mivk. Na območju poškodb večjih dimenzij je bil izdelan 4- do 5-slojni apneni omet, katerega zadnja plast je bila zaribana z gobico pod nivojem.

V letu 2020 so se dela nadaljevala s konservatorsko-restavratorskimi posegi na gotski stenski poslikavi, ki je bila v zelo slabem stanju. Poleg prisotnih nečistoč, neprimernih

retuš ter plomb, ki so segale preko poslikave, je bil najbolj kritičen primaren omet, na katerem je izvedena poslikava – popustila je kohezija ometa in adhezije z nosilcem. Z utrditvijo ometa in injektiranjem z apneno razredčeno malto je bila ponovno vzpostavljena adhezija med plastmi, z vlažno gobico so bile odstranjene neprimerne retuše in nečistoče, manjše lakune so bile zapolnjene s tonirano apneno malto na nivo, medtem ko so bila območja večjih poškodb obravnavana kot pri tleh – zariban omet pod nivojem. Na območju gotške stenske poslikave in primarnih ometov se je izvedla minimalna simulativna retuša z apneno vodo. Nad gotsko plastjo so prisotni fragmenti poznorenesančne poslikave v apneni tehniki, ki so bili ohranjeni. Vsi posegi na poslikavah so bili usklajeni z Delovno skupino za stensko slikarstvo ZVKDS, katere člani so se v Hajdini kontinuirano srečevali. Ob koncu leta 2020 so se dela nadaljevala na figuralni poslikavi sv. Martina na severni steni, ki je izvedena v apneni tehniki. V tej fazi je bilo na stropu izvedeno restavratorsko sondiranje, ki je razkrilo, da je bil strop primarno poslikan s šestokrakimi zvezdami, izvedenimi na svežem ometu.

Med posegi na ostenju so bile ponekod odstranjene tudi recentne plasti iz kamnitih elementov. Pri tem se je pokazalo, da so bila rebra primarno opleskana v rdeče-vijoličnem tonu, medtem ko se na služnikih kot primarna barvna plast pojavlja črn šivan rob. Kamnoseški znaki, ki se pojavljajo na služnikih in rebrih, so bili obarvani v črno; vsi dosegljivi bodo prerisani. S površine parlerjanskih mask so bile z vlažno gobico odstranjene nečistoče in s skalpeli siv oplesk iz 20. stoletja. Čeprav ostanki poslikav pričajo, da so bile maske večkrat preslikane, so še vedno prisotni fragmenti primarne poslikave. Obrobe oči in zenice konzolnih mask so bile tonirane v črni barvi, lasje pa najverjetneje v rdeči, ki se pojavlja tudi na ustnicah maske kapitela na severni steni.

Med ostala večja odkritja v času posegov, ki so pomembna za razumevanje razvoja ter interpretacijo prezbiterija oz. njegovo historično in umetniško vrednost, spadajo še posvetilni križi, pisani grafiti (najstarejši iz leta 1417), vzdani kamniti kosli arhitekturnih elementov gotške cerkve (rebri, del polihromiranega portala, stopnice ...) ter vdolbine ob nišah, katerih namen ni znan. Navedena odkritja so ohranjena in prezentirana. Vsa dela je zgledno izvajala mag. Nastja Nylander, akad. restavratorica.

Zgornja Hajdina, cerkev sv. Martina, severna stena starega prezbiterija po odstranitvi recentnih ometov (foto: Nastja Nylander)

Zgornja Hajdina, cerkev sv. Martina, stena po izvedbi novega apnenega ometa (foto: Nastja Nylander)

207 Damjana Pediček Terseglav

EŠD: 18722

Naselje: **Zgornje Gameljne**

Občina: Ljubljana

Ime: **Zgornje Gameljne – Ruska dača**

Naslov: Zgornje Gameljne 18

Področje: E, Z

Obdobje: 19., 20. stoletje

Ruska dača je podeželska vila, postavljena ob strugi potoka Gameljščica v Zgornjih Gameljnah, zgrajena v prvem desetletju 20. stoletja. Leta 2011 je bila z Odlokom o razglasitvi Ruske dače v Zgornjih Gameljnah razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Poimenovanje Ruska dača izhaja iz ustnega izročila, razširjenega in sprejetega v lokalnem okolju, morda zaradi podobnosti z dačami v Rusiji ali zaradi ruskega porekla ene od nekdanjih lastnic. Arhivski dokumenti za stavbno parcelo, na kateri danes stoji Ruska dača, pa izpričujejo, da je tu med letoma 1880 in 1882 sezidal hišo Blaž Černe. Leta 1907 jo je odkupil ljubljanski trgovec in pivovarniški zastopnik Puntigamske pivovarne v Ljubljani, Fran Petrič, ki jo je leto kasneje prezidal v vilo. Po njem se je v tistem času tudi imenovala Vila Petrič. Načrti za vilo so bili predvidoma izdelani leta 1908, ko jih je stavbenik F. Ravnikar iz Domžal prvotno zrisal za Ekslerjevo vilo v Kamniku. Načrt za Ekslerjevo vilo ni bil realiziran, nekoliko spremenjen pa je bil uporabljen za prezidavo nekdanj prillične Černetove hiše v slikovito nadstropno vilo v Zgornjih Gameljnah. Izvedba se od načrta razlikuje le v oblikovanju zatreptov in triosni prillični stranski fasadi.

Nadstropna vila je pravokotnega tlorisa, z zidanim prilličnim delom in lesenim nadstropjem, krita s pagodasto razprostrto streho. vzdolž vseh fasad poteka lesen gank, nad katerega je v osi vhoda umeščena lesena frčada z dvokapnico. Fasada je ometana le v pritličju, izvedena v zaribanem ometu, okrašena

Zgornje Gameljne, Ruska dača pred obnovo (foto: D. Pediček, 2017)

Zgornje Gameljne, Ruska dača, šablonski barvni nanosi v notranjosti (foto: D. Pediček, 2017)

s šivanimi robovi in profiliranimi okenskimi okvirji iz ometa. Nadstropje je v celoti leseno in neometano, vsi elementi so izdelani izjemno dekorativno (konzole, ki podpirajo streho s širokim napuščem ...), kar skupaj z oblikovanjem stavbnega pohištva v ljudskem slogu pripomore k vtisu prijetne podeželske hiše. V notranjščini vile so ohranjeni prvotni tloris ter številni kvalitetni detajli, na primer okenski vitraži in lesen kasetiran strop v dnevni sobi.

V približno stotih letih obstoja je vila kljub pogosti menjavi lastnikov v veliki meri ohranila podobo iz leta 1908. Večjih gradbenih posegov, razen menjave strešne kritine in tlakov v notranjščini, ni bila deležna. Zadnje desetletje je bila nenaseljena in prepuščena propadanju. Zamakanje strehe je pripeljalo do precej kritičnega gradbenega stanja, še posebej lesenega nadstropja in strešne konstrukcije. Gradbeno nestabilen objekt je bilo treba celovito sanirati.

Konec leta 2016 je hiša dobila novega lastnika, družbo Ruska dača, d. o. o., katere lastnik je dr. Aleš Musar.

Cilj prenove je bil vilo ponovno vrniti v življenje, pri tem pa ohraniti njeno konstrukcijsko zasnovo, oblikovanost

zunanjščine ter funkcionalno zasnovo notranjščine z izvirnim stavbnim pohištvom, poslikavami in številnimi drugimi sestavinami iz časa njenega nastanka leta 1908, po obnovi pa jo v celoti odpreti za javnost in v njej zagotoviti ustrezne prostore za izvajanje programa v sklopu projekta »Ruska dača, d. o. o. – doživetje kulture, kulinarike in zgodovine«.

V postopku priprave kulturnovarstvenih aktov se je izvedla analiza obstoječega stanja, primerjava s historičnimi načrti ter v sodelovanju z restavratorikama ZVKDS, OE Ljubljana, Anko Batič in Katjo Pohl, tudi stavbna analiza z manj destruktivnimi predhodnimi sondažnimi raziskavami. Za pridobitev natančnejših analitičnih podatkov pred samo prenovo je bila predpisana izdelava konservatorsko-restavratorskega projekta (mapa 3), ki ga je v maju 2017 pripravil Konservatorsko-restavratorski atelje Šentjošt, Vid Klančar, s. p. Opravljene raziskave ter natančen pregled so pokazali, da je v najslabšem gradbenem stanju zgornji del vile, leseno nadstropje in ostrešje. Zamakanje ostrešja je povzročilo propadanje vseh lesenih elementov, tako podpornih konzol in brun, iz katerih je sestavljena fasada nadstropja, kot tudi ganka, ki opasuje vilo. V enem izmed prostorov je bila celo identificirana lesna goba.

Prenova zunanosti vile se je začela konec leta 2017 z odstranitvijo močno poškodovane konstrukcije gankov in brun. Pri demontaži je bilo treba vse elemente skrbno oštevilčiti za kasnejšo ponovno uporabo. Ker je bila strešna konstrukcija delno postavljena na konstrukcijo gankov, je bilo treba za streho izdelati začasno podporo. Sočasno z demontažo brun so odstranili šoto, ki je kot izolator zapolnjevala prazen prostor med skeletno konstrukcijo. Po sanaciji zidne lesene konstrukcije so vmesni prostor zapolnili s toplotno izolacijo.

Izvedeno je bilo novo ostrešje, nanj pa nameščena nova kritina po vzoru prvotne – eternit. Po vzoru obstoječega je bil izveden tudi nov opaž v zatrepih. Frčada je bila v relativno dobrem stanju, zato so jo med demontažo sneli in po izvedbi novega ostrešja ponovno namestili na njeno mesto.

Leseni gank je bil zaradi dotrajanosti nosilnih leg, desk in gred v večji meri konstrukcijsko nestabilen in zato nepohoden, ob severni fasadi se je celo porušil. Ograja iz lesenih desk, ki po obliki posnemajo balustrade, je bila na določenih mestih že podrti. Vse dotrajane konstrukcijske elemente je bilo zato treba nadomestiti z novimi, narejenimi po vzoru prvotnih.

V pritličnem, zidanem delu je vlaga povzročila poškodbe fasade in notranjih beležev. Poškodovani in oslabei ometi kot tudi neustrezne plombe so bili odstranjeni, manjše poškodbe so bile zakitane, le na mestih večjih poškodb so bili po vzoru izvirne apnene tehnologije izdelani novi ometi.

Dekoracija fasadnega ometa je bila izvedena v skladu z dejanskim stanjem, torej s profiliranimi okenskimi obrobami, šivanimi robovi ter konzolami.

Stavbno pohištvo je v celoti ohranjeno in obnovljeno skladno z načelom minimalnega posega. Vitraji s preprostimi geometrijskimi motivi, ki so značilni za obdobje prve četrtine 20. stoletja in so nameščeni v okna in nadsvetlobo

Zgornje Gameljne, Ruska dača, izbrana notranja oprema (foto: D. Pediček, 2019)

Zgornje Gameljne, Ruska dača, zaključena prenova (foto: M. Drame, 2019)

vrat, so bili ohranjeni v celoti, vendar potrebni temeljitega konservatorsko-restavratorskega posega. Svinčeni profili, ki stekla povezujejo, so se namreč s časom zelo zmeščali in postali krhki, zato niso več zadovoljivo opravljali svoje naloge. Vitraji so bili v celoti preloženi v nove, trdne svinčene profile. Pred prenovo je bila notranjščina vile prazna, brez osnovnih priključkov in pohoštva. Manjkalo je celo stopnišče v veži, medtem ko so bili ohranjeni izjemni kasetirani leseni stropi v pritličju. Izvedene so bile vse inštalacije, manjkajoče stopnišče v veži pa je nadomestilo novo masivno in sodobno oblikovano leseno stopnišče. Kasetirani leseni stropi so bili v dobrem stanju, zato so bili odstranjeni le sekundarni oljni premazi.

Pod sekundarno talno oblogo iz keramičnih ploščic v pritličju je bil najden prvotni štiribarvni brušeni teraco tlak, ki je bil očiščen in obnovljen. Sekundarni leseni tlak v nadstropju je bil odstranjen in nameščena je bila nova lesena talna obloga. Posebna pozornost v projektu prenove vile je bila namenjena številnim šablonskim poslikavam, ki so bile odkrite med sondažnimi raziskavami beležev v posameznih sobah. Upoštevač številnost in ohranjenost šablonskih poslikav, je bila odločitev za prezentacijo precej kompleksna. V dialogu z restavratorkama ZVKDS, OE Ljubljana, ter lastnikom kulturnega spomenika je bila sprejeta odločitev glede prezentacije poslikav. V vsakem prostoru je restavriran le karakteristični del izbranega šablonskega vzorca, ostale poslikave so rekonstruirane in prezentirane skladno s prvotnimi barvnimi plastmi. V nekdanji otroški sobi, kjer je danes knjižnica, je bila šablonska poslikava v tako dobrem stanju, da je v celoti le restavrirana.

Vse konservatorsko-restavratorske posege na objektu je zelo kvalitetno in uspešno izvedlo podjetje Gnom, d. o. o., pod vodstvom Jožeta Drešarja z zunanji izvajalci (mizarji, krovci).

Glede na stanje objekta pred prenovo so se dela zaključila izjemno uspešno, saj je bilo v prenovi ohranjenih kar 70–80 % vseh lesenih delov stavbe, ohranili so se konstrukcijski elementi na način, ki ni omejil sodobne rabe stavbe, prezentirale so se šablonske poslikave, ki so bile uspešno vključene v nov koncept javne rabe prostora. Tovrstne šablonske poslikave, ki so značilne za slog prve četrtine 20. stoletja, so namreč redko ohranjene in še redkeje prezentirane v prostorih, dostopnih širši javnosti.

Otvoritev Ruske dače je bila maja 2019.

208 Lilijana Medved, Miran Ježovnik

EŠD: 7051

Naselje: **Zgornje Poljčane**

Občina: Poljčane

Ime: **Zgornje Poljčane – kozolec Čreti**

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja

Vzhodno od strnjenegega jedra Zgornjih Poljčan se je ohranil večji kmečki kozolec – toplar, ki je v lokalnem in širšem okolju značilen tip dvojnega kozolca iz 19. stoletja. Sicer nedatiran toplar je v Občini Poljčane spomenik lokalnega pomena. Osnovna konstrukcija triokenskega kozolca so masivni hrastovi stebri na betonskih temeljih, vzdolžno povezani s številnimi latami. Čelni fasadi v nadstropju zapira mreža diagonalno vgrajenih tramičev, enaka mreža zaobjema notranjščino nadstropja. Stavbo prekriva dvokapnica z obojestranskima manjšima čopoma, široke strešne napušče podpirajo likovno oblikovane konzole. Kritina je klasičen opečni bobrovec.

Tako imenovani kozolec Čreti je leta 2016 po večletnem propadanju od zadnjega lastnika odkupila Občina Poljčane ter se spomladi 2019 lotila njegove celovite obnove. Ta je potekala v okviru občinskega projekta Po poteh naravne in kulturne dediščine, sofinanciranega iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. S projektom se je začrtala nova namembnost nekdanje gospodarske stavbe; v njej bo informacijska točka s sodobno interpretacijo kulturne dediščine in naravnih vrednot v Dravinjski dolini. Pod kozolcem bodo lahko potekali različni etnografski in turistični dogodki, zlasti pomembna pa bo izobraževalna funkcija o pomenu naravnih danosti in varovanju okolja.

Pri predhodni oceni gradbenega stanja kozolca se je ugotovilo, da bo zaradi poškodb treba nadomestiti velik del konstrukcijskih in ostalih elementov stavbe z identičnimi rekonstrukcijami. Med obnovo pa so se pokazale še dodatne poškodbe in dotrajanost materiala, kar je znatno povečalo obseg obnovitvenih del.

Obnova kozolca je obsegala:

- sanacijo betonskih točkovnih temeljev,
- zamenjavo vznožij dotrajanih hrastovih stebrov ter popolno rekonstrukcijo severovzhodnega dela kozolca,
- zamenjavo dotrajanih lat v oknih kozolca ter dopolnitev manjkajočih,
- obnovo strešne konstrukcije in dekorativnih detajlov ostrešja ter pokrivanje z novo opeko (bobrovcem),
- izdelavo novih lesenih stropov med etažami kozolca,
- izdelavo novih lesenih čelnih zatrepov,
- izdelavo preprostih lesenih stopnic v zgornje dele kozolca.

Zaradi nove namembnosti kozolca je bilo treba poskrbeti tudi za infrastrukturo; v bližnjo okolico sta bili napeljeni elektrika in voda, projekt pa je zahteval še izdelavo sanitarij, ki smo jih locirali izven stavbe v obliki tradicionalnega lesenega poljskega stranišča.

Obnovitvena dela je izvajalo Gradbeništvo Jože Rahle, s. p., iz Slovenske Bistrice, s podizvajalcem Krovstvo, tesarstvo in mizarstvo Jože Podgrajšek, s. p., iz Zlakove. Z obnovo, ki je zajemala izjemno zahtevne tehnične posege in zahtevala tesarske spretnosti, nam je uspelo ohraniti pomemben spomenik ljudskega stavbarstva.

Zgornje Poljčane, kozolec Čreti, stanje pred obnovo (foto: M. Zupan, 2016)

Zgornje Poljčane, kozolec Čreti, dokončana obnova (foto: L. Medved, 2019)

209 Urška Todosovska - Šmajdek, Jasna Radšel

EŠD: 3535

Naselje: **Zreče**

Občina: Zreče

Ime: **Zreče – cerkev Matere Božje na Brinjevi gori**

Področje: UA

Obdobje: tretja četrtina 18. stoletja, 1769, 1770, druga četrtina 19. stoletja, 1833

Cerkev Matere Božje na Brinjevi gori skupaj z bližnjo cerkvijo sv. Neže in nekaj kilometrov oddaljeno cerkvijo sv. Martina nad Zlakovo sestavlja trojček romarskih cerkva na hribovitem pobočju Zreč.

Leta 2019 smo obhajali 250 let nastanka cerkve. Ob tej priložnosti je Župnija Zreče izdala knjižico z naslovom Na Brinjevi gori zvon zvon, za katero je podatke zbral in uredil Martin Mrzdovnik. Leto kasneje pa se je s konservatorsko-restavratorskimi deli na freski Antona Jožefa Lerhingerja, naslikani na apsidalni steni s polkupolo, zaključila večletna prenova cerkve.

Gradbeno-obnovitvena dela so se pričela že leta 2009 s preoblikovanjem pevskega kora z novimi stopnicami in obnovo orgel, ki so jo leto kasneje izvedli v Orglarski delavnici Maribor. V letu 2016 so potekala obnovitvena dela na stranskih oltarjih. Tako severni stranski oltar Marijine zaroke kot južni stranski oltar Antona Puščavnika je obnovil Miha Legan iz Žužemberka. Oltarne slike je v sklopu redne dejavnosti restavriral mag. Aleš Sotler iz ZVKDS, OE Celje. Sledila sta sanacija vlage notranjih zidov in oplesk sten na mestih sanacije, pretežno v letu 2017. V jubilejnem letu 2019 je potekala celotna obnova zunanjščine, ki je zajela menjavo strešne kritine, menjavo oken in obnovo fasade.

Pri izvajanju stavbnogodovinskih raziskav se je na vogalu severne stene ladje pokazala starejša faza arhitekturne poslikave, ki se je ohranila le v tem delu. Hkrati se je hitelo tudi z obnovo glavnega oltarja Matere Božje, pri kateri smo sklenili kompromis. Oltar v obstoječi obliki je v celoti zakrival pomembno baročno fresko na steni prezbiterija. Pri nekaterih faranih je že dlje časa tlela želja po odprtem pogledu nanjo. Dogovorili smo se, da se oltar sme smiselno preoblikovati na način, da se stranici oltarne arhitekture z nišama za kipe odstranita, tako da bo do izraza prišla naslikana oltarna podoba baročnega slikarja Lerhingerja. Kipa, postavljena v odstranjenih nišah, je bilo treba prestaviti na vsako stran trona. Kljub spremenjeni postavitvi glavnega oltarja smo postavili zahtevo, da morajo vsi njegovi elementi ostati shranjeni v cerkvi. Tako je možno z manjšimi posegi na oltarju kadarkoli zagotoviti prvotno postavitve. Obnovo in spremembo glavnega oltarja je prav tako opravil Miha Legan. V usklajevanju z investitorjem so še načrti za izvedbo cerkvenih klopi in ureditev oltarnega prostora, ki bo sklenila obnovo notranje podobe cerkve v

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, zunanjščina cerkve pred obnovo (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2009)

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, detajl levega spodnjega dela figuralne poslikave med kitanjem (foto: J. Radšel, 2020)

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, obnovljena zunanja podoba cerkve (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2019)

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, levi del poslikave v prezbitoriju po zaključenih restavratorskih postopkih (foto: J. Radšel, 2020)

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, pogled na notranjost s pevskega kora po vseh izvedenih posegih (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2020)

skladno celoto. Konservatorski nadzor nad izvajanjem del sta poleg odgovorne konservatorke izvajala še sodelavca Matija Plevnik in Aleš Plevčak.

Restavratorska dela na freski baročnega slikarja Antona Jožefa Lerhingerja so potekala pretežno v poletnih mesecih leta 2020. Freska je na steni v apsidi prezbitorija s polkupolo in predstavlja iluzionistično naslikan oltar. Poslikavo je slikar ustvaril leta 1770. Ohranjena je stebriščna arhitektura s plastikami, slikanimi v tehniki grizaj, bogata je apsida z angeloma in figuro Boga Očeta ter draperijo na kulisi ob straneh. Stebri, ki sestavljajo oltarno arhitekturo, so visoki, vitki in marmorirani. Figure so razgibano postavljene med stebre in upodabljajo sv. Ano, sv. Jožefa, sv. Joahima in sv. Zaharijo. Vrh obokanega stropa zaključuje školjka s koničastimi poganjki v obliki netopirjevih kril. Celota je barvno skladna. Arhitekturni členi so v vijolični in gorčično zeleni barvi, plastike so v zlato-oker-rjavi barvi. Izredno ekspresivno so oblikovane roke in obrazi. Bogato je tudi rokokojsko okrasje, značilno za avtorjev slog.

Leta 1872 so v prezbitorij namestili nov oltar, ki naj bi ga izdelal celjski kipar Ignacij Oblak. Oltar je zakril celotno poslikavo in jo najbrž deloma tudi poškodoval.

Zreče, cerkev Matere Božje na Brinjevi gori, detajl ohranjene arhitekturne poslikave na vogalu severne stene ladje (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2019)

Freska je poslikana v kombinirani tehniki fresco buono in fresco secco. Tehnološko je kvalitetno izvedena. Spodnji pas poslikave je na zaglajenem ometu, zgornji pa na bolj grobem. Omet je dokaj stabilen, barvna plast je ostala čvrsta in je ohranila svojo barvno intenzivnost.

Poškodbe na freski v spodnjem pasu so posledica dviga kapilarne vlage zaradi slabega odvodnjavanja v pasu do višine pribl. 1,5 m. Polovica spodnjega pasu naslikane oltarne menze je bila ometana s tankim ometom in preslikana z vijoličasto barvo. Po vsej površini so bile vidne večje in manjše razpoke, ki pa niso posledica slabe statike. Barvna secco plast se je na nekaterih mestih luščila. V srednjem pasu je zaradi vlage in prhlosti ometa nanesa neprimerna cementna malta, ki je segala čez originalno poslikavo. Ponekod so bile vidne manjše poškodbe v ometu in freski zaradi žebeljev in žebličkov. Zaradi kasnejše predelave okenske odprtine je bila delno uničena poslikava na špaleti in okoli okenske odprtine. Na freski je v ometu lepo vidna črta dnevnic v vodoravni liniji in vrisana risba arhitekture in figur.

Konservatorsko-restavratorska dela, ki so bila opravljena na freski, so vključevala dokumentiranje vseh posegov in stanja pred in med posegi ter po njih, odstranjevanje ometa čez originalno poslikavo, odstranjevanje neprimernih plomb, mehansko in kemično čiščenje, utrjevanje barvne plasti in prhljih delov ometa, injektiranje votlih mest, kitanje razpok in poškodb ter barvno retuširanje freske. Sledila je rekonstrukcija manjkajoče poslikave. Zaradi namembnosti prostora smo se odločili za rekonstrukcijo manjkajočih ali uničenih delov poslikave (zaključek oltarja na obeh straneh, polovica spodnjega pasu oltarne menze). S tem smo celoti povrnili njeno enotnost in estetsko vrednost. Vsi uporabljeni materiali so na apneni osnovi in kompatibilni z originalnimi. Konservatorsko-restavratorska dela je opravila Jasna Radšel s sodelavkami Barbaro Slapnik, Andrejo Sevšek in Barbaro Zupanc. Ob koncu del je treba urediti primerno in strokovno izvedeno osvetlitev obnovljene freske.

210 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Žlebič**

Občina: Ribnica

Ime: **Žlebič – bronastodobna naselbina Male njive – Veliki kraj**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba

V letu 2019 sem izvajal strokovni arheološki konservatorski nadzor ob rekonstrukciji makadamske poti in gradnji novega mostu preko odvodnega kanala potoka Bistrica na območju z ledinskim imenom Veliki kraj, jugozahodno od vasi Žlebič, tik ob železniški progi Ljubljana–Kočevje. Ob ogledu sem na

kupih narinjene zemljine odkril prazgodovinsko lončenino na celotni trasi makadamske ceste ter med železniško progo in umetnim odvodnim kanalom potoka Bistrica. Z namenom, da poskusim zamejiti območje prazgodovinske poselitve, sem pregledal tudi nekatere sveže zorane njive južno od železniške proge na območju z ledinskim imenom Male njive. Odlomke prazgodovinske lončenine sem našel na zemljiščih s parc. št. 1079, 1080, 2807, 2809, vse k. o. Sušje.

Lončenino preliminarno datiram v čas bronaste dobe. Najdba prazgodovinske naselbine na tej lokaciji je pomembna, ker je bil leta 1896 ob kopanju zgoraj omenjenega jarka za delni odvod vode iz potoka Bistrica odkrit bronastodobni meč. Analiza historičnega kartografskega gradiva je pokazala, da je omenjeni kanal nastal konec 19. stoletja in ga zato z gotovostjo lahko istovetimo z lokacijo, na kateri je bil odkrit meč. Meč so našli 40 cm pod travno rušo. Najdbo je Deželnemu muzeju v Ljubljani predal gozdarski in vodogradbeni inženir ter znani raziskovalec kraških pojavov Viljem Putik (Wilhelm Puttick) (Müllner, Argo 8, 1900, 167). Iz povedanega sledi, da je bil meč najden na vzhodnem robu obsežne bronastodobne naselbine, kar spreminja dosedanjo interpretacijo, da je meč naključna vodna najdba (Frelj, M. 2001, Poročilo, 6, neobjavljeno poročilo). Kakšen je časovni in prostorski odnos med doslej neznan arheološko lokacijo in delno raziskano poznobronastodobno naselbino na bližnji Hrastini (Puš, I. 1988: Bronastodobna naselbina pri Žlebiču. V: Arheološki vestnik 39–40, 345–357), pa bodo pokazale bodoče raziskave.

Žlebič, bronastodobna naselbina Male njive – Veliki kraj, odlomek prazgodovinske posode (foto: M. Pergar)

Navodila avtorjem

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratek uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratek opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi številkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratek podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:
Naselje:
Občina:
Ime:
Naslov:
Področje:
Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželene.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table.

Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne M = 1 : 1). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike).

Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa. Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 300 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenki priložite iztis datotek s slikami in/ali tablam. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikazete celoten potek posega. Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

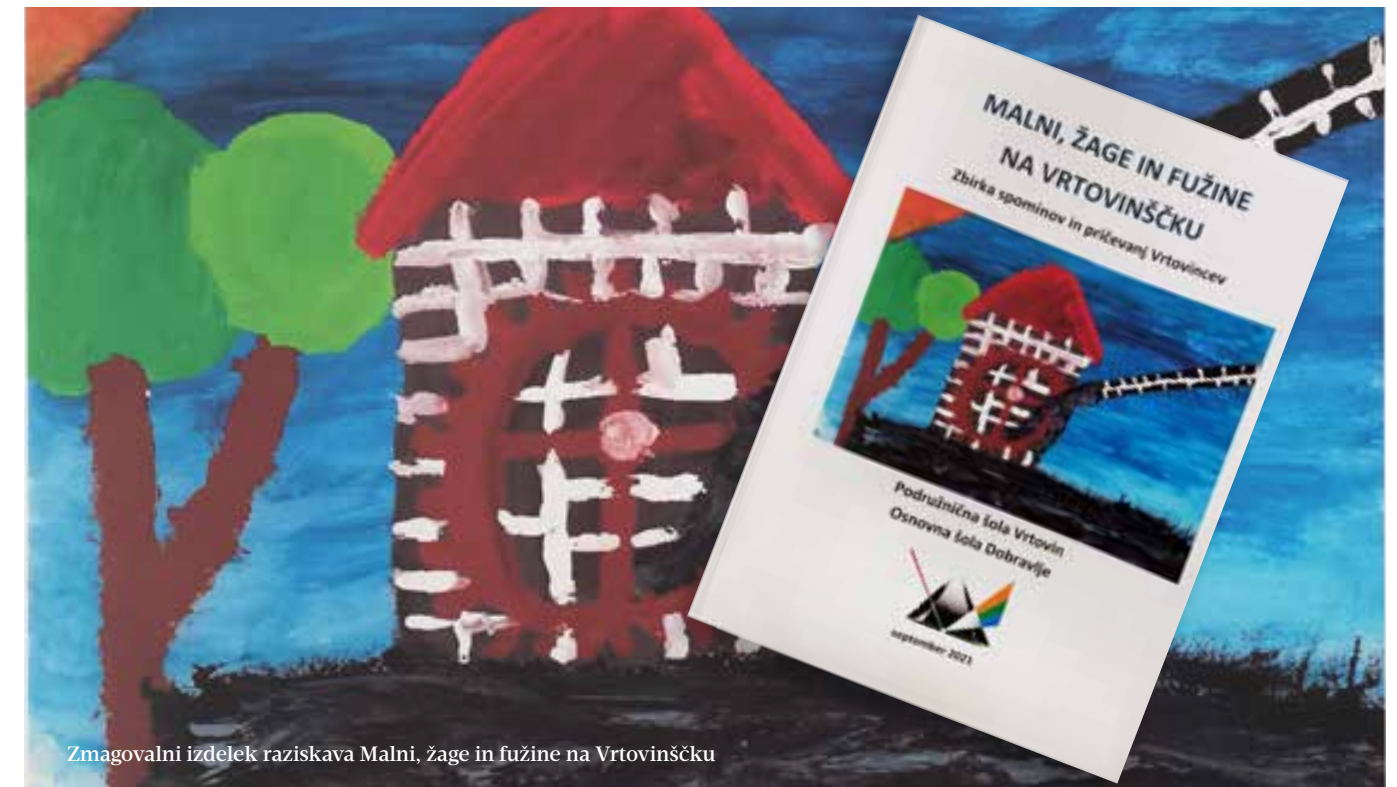
Za vsebino posameznih prispevkov v publikaciji so odgovorni izključno avtorji.

Kazalo kratic

A	– arheologija
E	– etnologija
R	– restavratorstvo
U	– urbanizem
UA	– umetnostna zgodovina
UR. KR.	– urejanje krajine
T	– tehnika
Z	– zgodovina

VSEEVROPSKI NATEČAJ MLADI RAZISKOVALCI EVROPSKE DEDIŠČINE 2021

Zmagovalci na evropskem nivoju v starostni kategoriji 7–11 let in 1. mesto na državnem izboru v kategoriji 7–11 let: učenci Podružnične šole Vrtovin, Osnovna šola Dobravlje; mentorici Polona Žorž in Tanja Maver Jamšek.

Zmagovalni izdelek raziskava Malni, žage in fužine na Vrtovinščku

Zmagovalec na evropskem nivoju v starostni kategoriji 12–17 let in 1. mesto na državnem izboru v kategoriji 12–17 let: dijak Nik Škorjanec, Gimnazija Slovenske Konjice; mentorica: mag. Aleksandra Boldin.

Zmagovalni izdelek vizualna pesem Jabolko

400
dogodkov

170
krajev v Sloveniji, Italiji
in na Madžarskem

sodelovalo je
476
organizacij

46 vrtcev

85 osnovnih šol

17 srednjih, poklicnih šol in
gimnazij

4 fakultete

2 varstveno delovna centra

24 knjižnic

43 muzejev, galerij, arhivov

74 zavodov

89 društev

7 turističnih organizacij

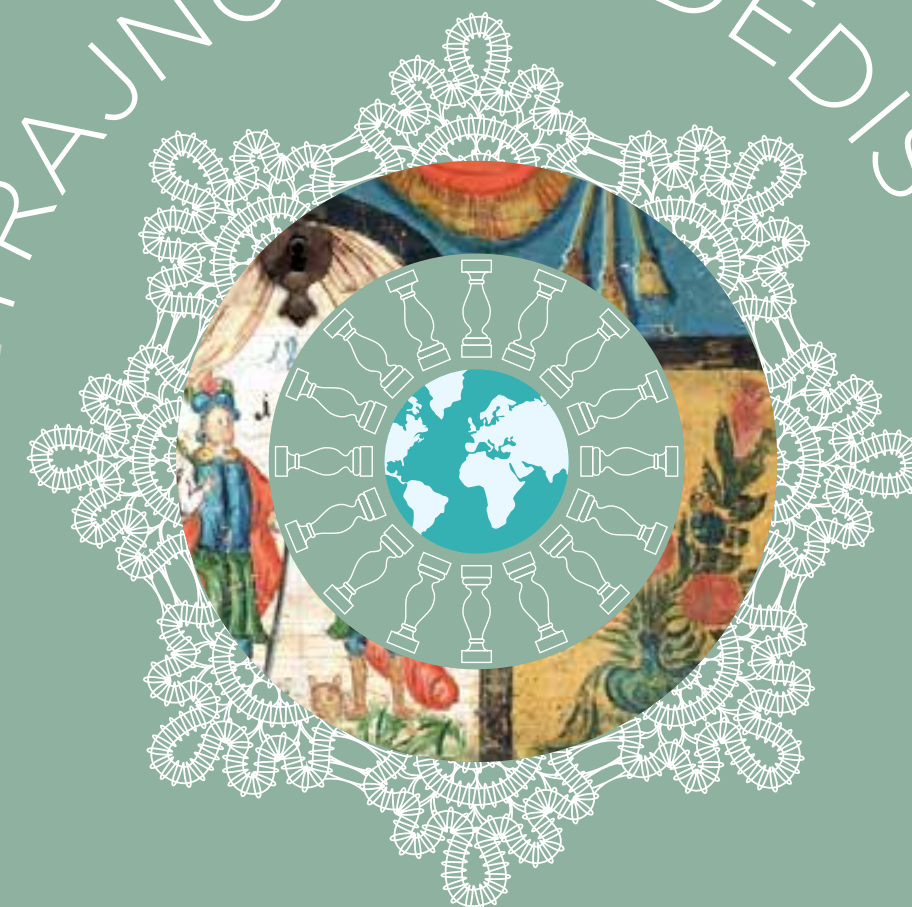
12 občin

5 krajevnih skupnosti

5 župnij

63 drugih organizacij

VZTRAJNOSTNA DEDIŠČINA

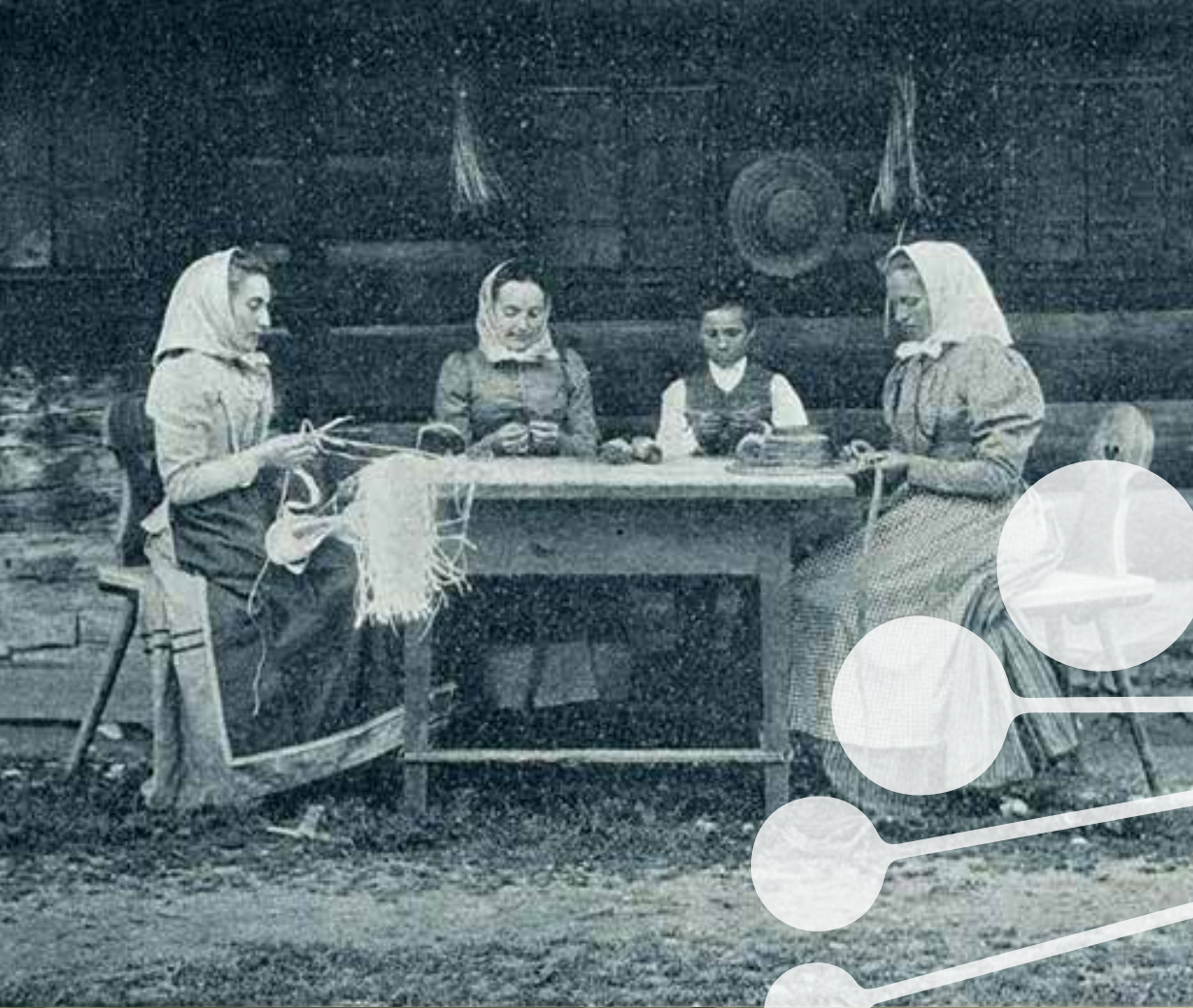

32. DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE
in 10. TEDEN KULTURNE DEDIŠČINE
24. 9.-8. 10. 2022

DOGODKI PO VSEJ SLOVENIJI IN V ZAMEJSTVU

Zavod za varstvo
kulture dediščine Slovenije

Zavod za varstvo
kulture dediščine Slovenije

Redka in dragocena znanja, spretnosti in poklici

33. DNEVI EVROPSKE
KULTURNE DEDIŠČINE IN
11. TEDEN KULTURNE DEDIŠČINE
23. 9.-7. 10. 2023

Avtorji v tej številki:

Monika Arh
Maja Avguštin
Andreja Bahar Muršič
Zoja Bajdè
Alex Batista
Eda Belingar
Eda Benčič Mohar
Marta Bensa
Nec Bizjak
Patricija Bratina
Barbara Brezigar
Danijela Brišnik
Tina Britovšek
Grega Čakš
Matej Česnik
Matjaž Čuček
Ernesta Drole
Alenka Di Battista
Saša Djura Jelenko
Tomaž Fabec
Benjamin Fele
Mojca Fras
Špela Govže
Božena Hostnik
Samo Hvalec
Maja Janežič
Andrej Jazbec
Nataša Jazbec
Matjaž Jenko
Tomaž Jerina
Miran Ježovnik
Mihela Kajzer
Anita Kavčič Klančar
Nataša Kiš
Barbara Klanšek
Milana Klemen
Martin Klinc
Benjamin Korošec
Katja Kosič
Uroš Košir
Ana Kovačič
Borut Križ
Albina Kržič
Jelka Kuret
Marvy Lah
Maja Lavrič
Evgen Lazar
Jan Legan
Martina Lesar Kikelj
Andrej Magdič
Lilijana Medved
Simona Menoni Muršič
Andreja Mihelčič Koželj
Anja Mihelič Pogorelčnik

Ljubiša Milić
Ajda Mladenović
Matjaž Mori
Tadeja Mulh
Miha Murko
Tina Nanut
Nastja Nylaander
Katarina Odlazek
Blaž Orehek
Minka Osojnik
Urška Pajnič
Renata Pamić
Damjana Pediček Terseglav
Mitja Pergar
Matija Plevnik
Nataša Podkrižnik
Tilen Podobnik
Katja Pohl
Tina Potočnik
Tjaša Pristov
Jasna Radšel
Rok Ratej
Mateja Ravnik
Sabina Ravnikar
Matevž Remškar
Saša Renčelj Škedelj
Marija Režek Kambič
Helena Rismondo
Katja Rus
Gašper Rutar
Aleš Sotler
Nina Sovdat
Petra Stipančič
Saša Stržinar Sterle
Jasna Svetina
Andrejka Ščukovt
Ahac Šinkovec
Nataša Škrjanec
Jasna Štajdoher
Metka Štrajhar
Urška Todosovska – Šmajdek
Tjaša Tolar
Eva Tršar Andlovic
Evelin Tušar
Matija Turk
Nika Veršnik
Suzana Vešligaj
Anja Urbanc
Maruša Urek
Klavdij Zalar
Matic Zupan
Žiga Žgur

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

28,00 Eur

Zavod za varstvo
kulture dediščine Slovenije

